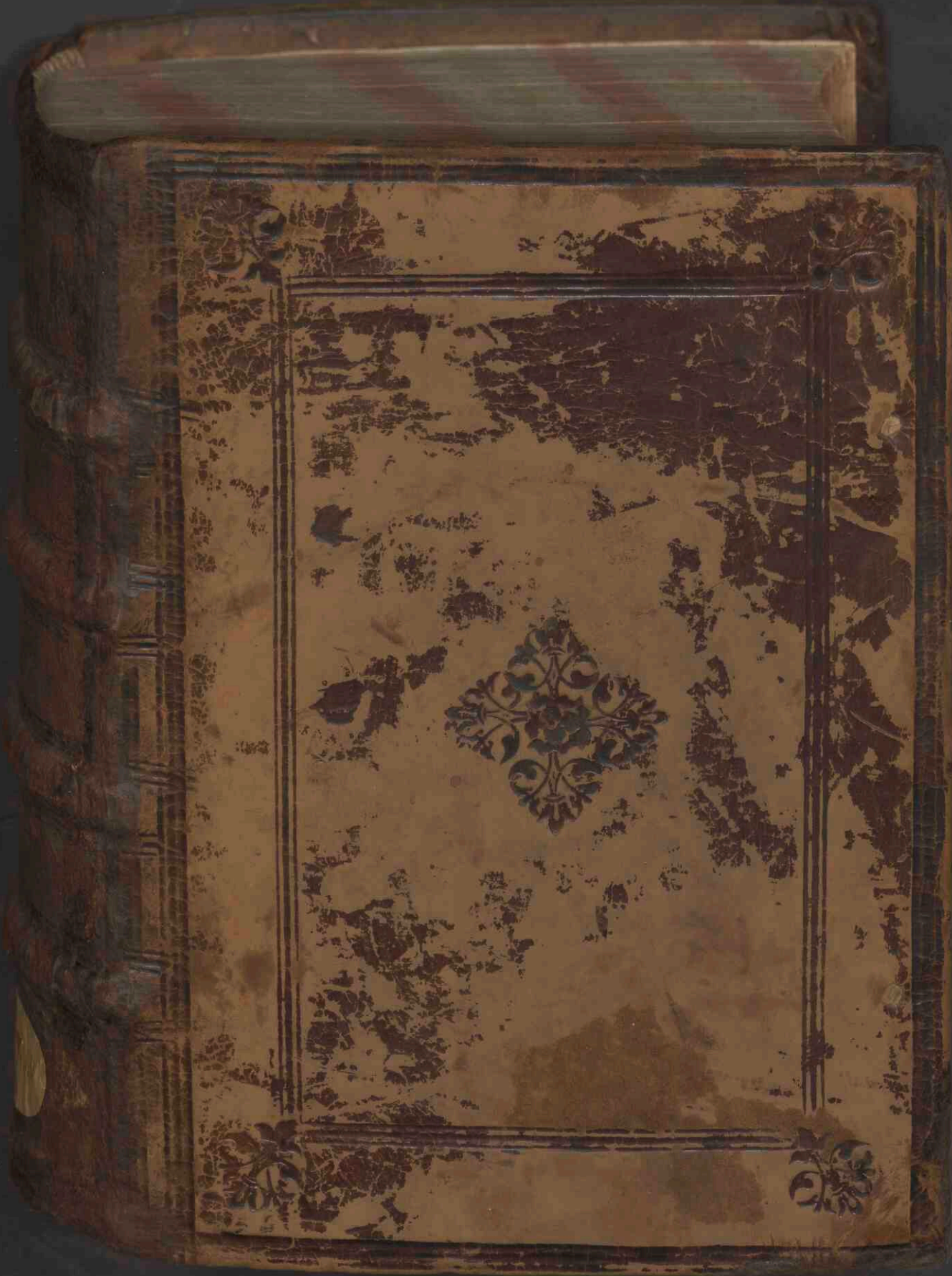

Loci theologici viri clariss. D. Vict. Strigelii. : Quibus Loci communes reuerendi viri, D. Philippi Melanthonis, illustrantur, & velut corpus doctrinae Christianae integrum proponitur. In vsum docentium ac discentium doctrinam, quae est Ecclesiae Christi propria.

<https://hdl.handle.net/1874/456829>

**Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell
Huybert van Buchell (1513-1599)**

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
  - de kopsnede
  - de frontsnede
  - de staartsnede
  - het achterplat

**This book is part of the Van Buchell Collection
Huybert van Buchell (1513-1599)**

More information on this collection is available at:

<http://repertorium.library.uu.nl/node/2732>

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

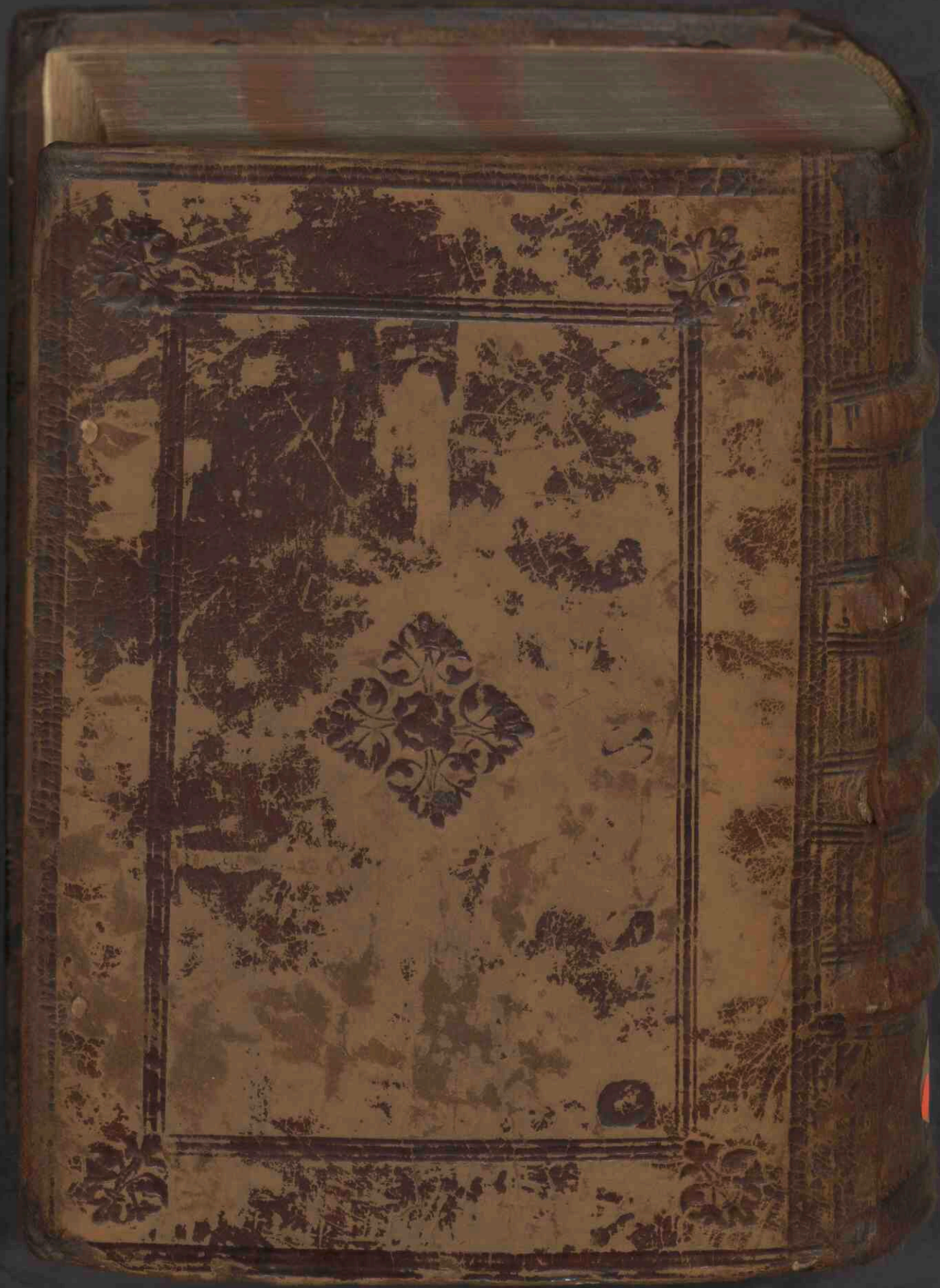
E. qu.

91

h
Lond. Col. 100
Strigely

neq; motu spm. neq; sic neq;
vñ dic. om̄i an̄ cogitare mēē. ⁊
sentire ⁊ opinari. adhuc autē cō
cupiscere ⁊ desiderare. ⁊ dñs oī
appetit. sic autē rē dñi cōl
notari ad q̄m in m̄ib; adhuc
autē augmētum ⁊ incrementū ⁊
decrementum vñtum totū q̄
me loq; unūq; dē; m̄ib; rōib;
intelligunt ⁊ sentiunt ⁊ loq;
unūq; faciunt ⁊ parantur
autē p̄ib; entō affat ⁊ m̄ib;
sitūm in atq; loq; sitūm
uno autē m̄ib;. aut in om̄ib;
aut ratiōis cā aiā. vñ aiā
quid p̄blemā vñ spm̄ ex rā
id quod m̄ib;. aut aiā
p̄tere. Quid ē. ⁊ tenet aīam
sp̄ib; in est ayra nara. Non
enī corpus. videtur enī spm̄
maḡ quāvis corpus om̄ere eg
diēne enī ē sp̄m̄. vñ rē
p̄ autē atq; aīam sp̄m̄ rā

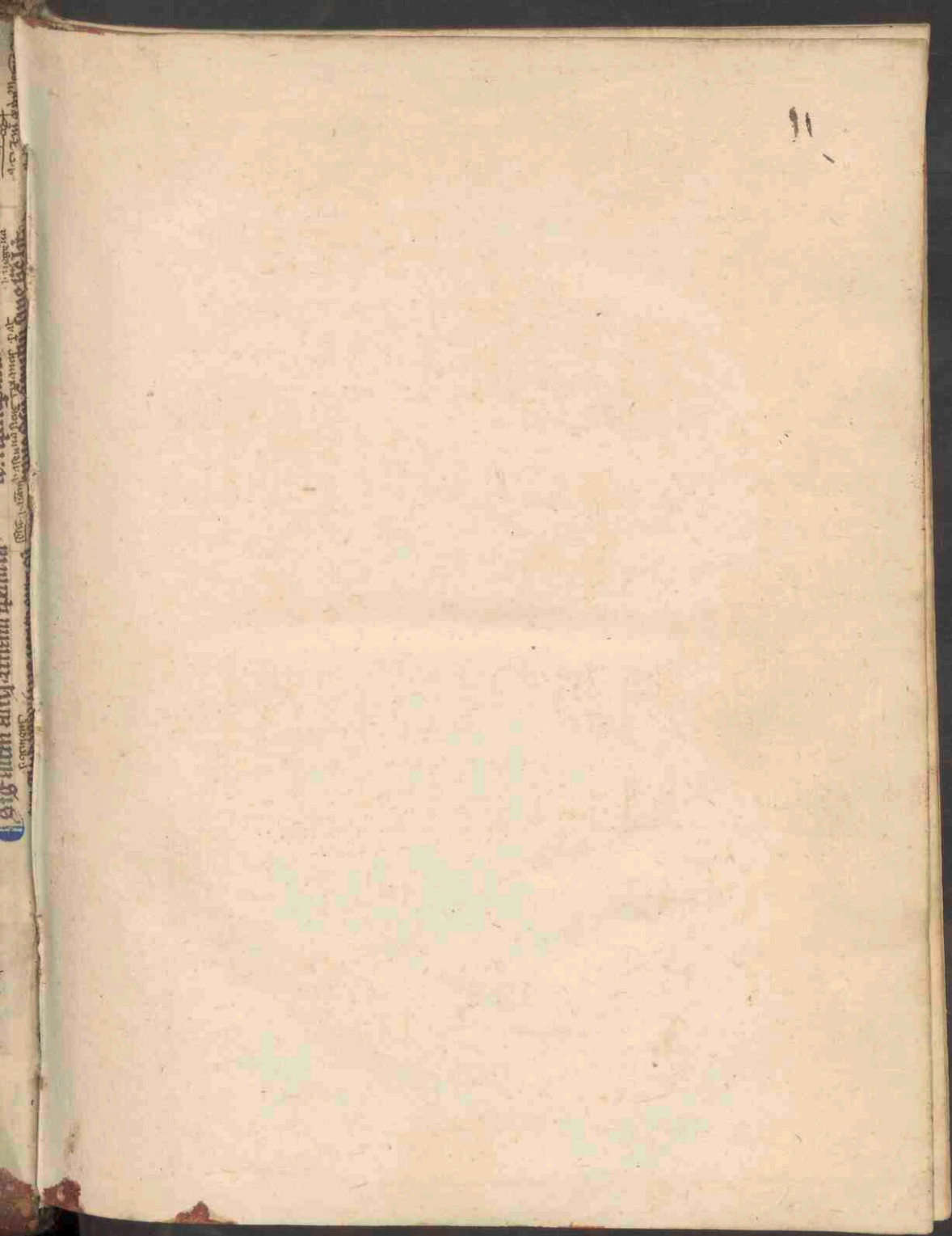
Theologia
Quarto n. 91.
bitate aliquis de p̄ib; ip̄ib;
q̄m p̄m̄ sit unūq; dē; in corp; ai
unūq; tota aiā om̄e corp; om̄is
autē rē p̄
tūne quā
enī p̄m̄ a
stinet hūc
⁊ p̄m̄ dī
quod m̄ib;
bencia aiā
quoy ē p̄
sōm̄ loq; in
autē nō p̄
enī. Infructus enī nō h̄c p̄
que sentit nara aiā. s; m̄ib;
m̄ib; m̄ib; p̄m̄ om̄ia rē
que sentit ⁊ h̄c p̄m̄ ad
uicem. totū ad m̄m̄. quod ai
que sentit h̄c. s; cōm̄ aiā aiā
dū m̄ib; p̄tente. ⁊ videtur aī
⁊ m̄ib; quod h̄c p̄m̄ p̄m̄
h̄c enī sola q̄ m̄m̄. vñ rē
re. ⁊ rē reparat a se nō h̄c p̄m̄

o. q̄m sit sp̄m̄. vñ tenet aīam sp̄m̄
h̄c enī cōp; vñ rē. s; h̄c p̄m̄
nō p̄m̄. rē dñs oī. s; h̄c p̄m̄
m̄ib; dñs oī. s; h̄c p̄m̄
h̄c enī cōp; vñ rē. s; h̄c p̄m̄
o. q̄m sit sp̄m̄. vñ tenet aīam sp̄m̄
h̄c enī cōp; vñ rē. s; h̄c p̄m̄
nō p̄m̄. rē dñs oī. s; h̄c p̄m̄
m̄ib; dñs oī. s; h̄c p̄m̄
h̄c enī cōp; vñ rē. s; h̄c p̄m̄

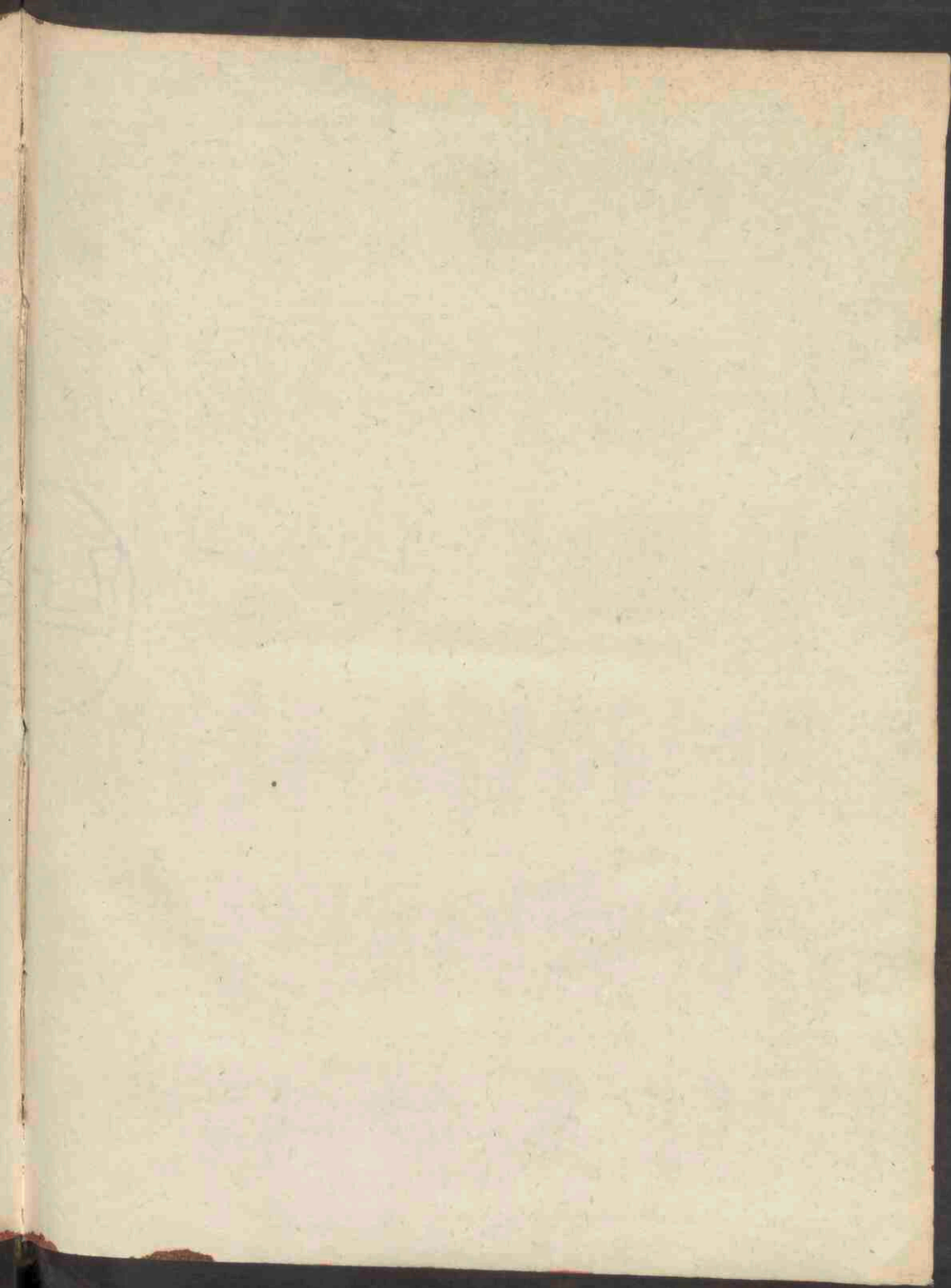
quintum 239-02

Marginal notes on the left side, including a large 'H' and various lines of text.

Marginal notes at the top of the page, including a large 'H' and various lines of text.

N. 23. B

N. 31. 6.

Enigma 23. B. 23. B.

Enigma 31. 6. 31. 6.

Enigma 31. 6. 31. 6.

LOCI
THEOLOGICI
VIRI CLARISS.
D. VICT. STRIGELII.

Quibus Loci communes reuerendi viri,
D. PHILIPPI MELANTHONIS
illustrantur, & velut corpus doctrinae
Christianae integrum proponitur.

In usum docentium ac discipulorum doctrinam,
quae est Ecclesiae Christi propria,

CONTEXTI, ET NUNC PRI-
MUM IN LVCEM EDITI.

Labore & studio CHRISTOPHORI PEZELII,
Sacrae Theologiae Doctoris.

Ex domo Bachelii

NEAPOLI NEMETVM
excudubat Matthæus Harnisch.

C L O . I O . L X X X I .

LOCUS
THEOLOGICI
VIRI CLARISS.
D. VICT. STRIEGERII.

Quibus octo communibus tractatibus
D. P. N. STRIEGERII M. A. T. H. O. N. I. S.
illustrantur, & velut corpus doctrinae
Christianae integrum proponuntur.
In hunc locum de his tractatibus doctrinae
quae est Ecclesiae Christi propria.

CONTEXTI ET INVICEM

NUM IN LUCEM ERIT

Labore & studio Christiano nonnulli
Sicut Theologiae Doctoris.

NEAPOLI NEMETVM

excuditur in hunc modum

cl. 1722

GENEROSISSIMAE INDOLIS
PRINCIPI AC DOMINO,
DOMINO MAVRITIO LANDGRA-
VIO HASSIAE, ILLVSTRISSIMI PRINCI-
PIS AC DOMINI, D. VVILHELMI LAND-
GRAVII HASSIAE, Comitisin Cattenelnbogen,
Ditz, Zigenhain & Nidda &c. Filio, Domino suo cle-
mentissimo S. D.

VTILISSIMVM est in omni genere studiorum,
assuefieri discentes ad certam aliquam & ex-
plicatam doctrinae formam, qua initia, pro-
gressiones ac metas, & quasi integrum Corpus
cuiusq; doctrinae complectatur. Hanc enim qui
mente circumferunt, & ceu Ideam integri adi-
ficij saepe intuentur, hi non solum ordinem ac connexionem mem-
brorum, sed membra etiam ac partes singulas facilius agnoscere,
ac rectius diiudicare possunt.

Sed omnium maximè in Ecclesia necesse est extare talem ali-
quam simplicem methodum, ἀνάλογον fidei, & Canonicae doctrinae
Propheticae & Apostolicae conformem, qua non mutilam doctri-
nam, sed quasi corpus integra doctrina comprehendat, & huius
quoque ortum, progressiones & metas monstret. Nam haec, ut
historicorum vocabulo utar, σωματολογία, si congruat undiqua-
que cum norma fidei, & fundamentis monstratis voce diuina,
instar Lydij lapidis est, ad quam sententiae & opiniones omnes in
dogmatum controuersis dirigi & examinari possunt.

Cum autem loquendi forma ambigua, tum in omni genere
disputationum, tum in primis in Ecclesia, aut errores pariant,
aut dissidia: valde prodest in illis methodis doctrinae caelestis, cer-
tos loquendi modos retinere, qui consentanei sint Scripturae, &

EPISTOLA

veterum ac probatorum scriptorum sententiam fideliter exprimant. Nam perplexi, ambigui, noui, & à Canone Scripturæ, & testimoniis orthodoxis (quæ graui authoritate recepta & comprobata sunt) discrepantes modi loquendi, ipsa etiam dogmata obscurant & inuoluunt, & consensum inter docentes dirimunt atque diuellunt.

Quare & Scriptura de utraq; re præcipit, nimirum, de corpore doctrinæ in præcipuis articulis religionis Christianæ integrè cognoscendo, & de proprietate in genere sermonis retinenda.

Cùm Apostolus iubet, vt verbum Dei abundè inter nos habitet in omni sapientia: vult singulis familiarissimè notam esse doctrinam, sicut hi noti sunt, qui nobiscum habitant, & vult adhibere diligentiam in conferendis partibus doctrinæ, sine sophistica: Quod fieri non potest, nisi methodus certa, ac velut tituli vniuersæ doctrinæ Christianæ mentibus infixi sint, qui de præcipuis materiis nos moneant, quas continent libri Prophetici & Apostolici.

Alibi idem Apostolus inquit, Oportere Episcopum verbum Dei ὁρθοτομεῖν, id est, rectè secare atq; diuidere. Postulat igitur ac præcipit, vt Corpus doctrinæ integrum intelligat, ac comprehensum animo circumferat is, qui docere alios debet. Id enim nisi fiat, nunquam rectè distribuere partes, aut singulas aptè proponere, aut dextrè ad eas res accommodare poterit, de quibus vox diuina loquitur.

Ac ne quis putet hanc curam ad docentes solùm pertinere, notum sit omnibus Diui Petri dictum, qui omnes Christianos iubet paratos esse ad reddendam rationem eius, quæ in nobis est, spei, omni poscenti nos. Quas verò fidei suæ rationes reddet, aut quomodo doctrinæ veræ confessione contra Diabulos & Sophistas lacerantes doctrinam Ecclesiæ, velut catuli panniculos discernunt, feliciter pugnabit is, qui doctrinam, certo velut ambitu inclusam, & suis membris ac partibus distinctam ignorat?

DEDICATORIA.

Demodis verò loquendi propriis ac minimè ambiguis, in explicanda summa doctrina Ecclesie vsurpandis, expressum ac manifestum est Pauli Præceptū. ὑποτύπωσιν ἔχει ὑγιαίνοντων λόγων, ὡς παρ' ἐμοῦ ἰκασσας. Iubet formam certam retinere non modò sententiarum, sed etiam verborum sanorum, & exemplum suum allegat, ut licentiam atq; audaciam quiduis fingendi, & præstigiis Sophismatum atq; ambiguitatum ludendi in Ecclesia senerissimè prohiberi sentiamus. Nam sana & probata sermonis forma amissa, paulatim amittitur lux doctrina, & fenestra patet erroribus ac dissidiis, qualibus nunc etiam videmus turbari atq; concuti Ecclesias, postquam licentiam sibi quisq; sumpsit de summis fidei Christianæ articulis inuehendi atque obtrudendi aliis nouas, & Scripturæ atq; Ecclesiæ puriori incognitas verborum ac phrasum formas.

Singulari autem Dei beneficio, mox inter initia repurgata à tenebris Pötificiis doctrina Euangelij, excitatus est vir de Ecclesia Christi & scholis Germania optimè meritis D. PHILIPPVS MELANTHON, cuius memoria apud omnes pios ac bonos est in benedictione.

Qui ut euolueret disputationes quasdam ex magna caligine & confusione, & de singulis articulis doctrina, in quibus facta erat diuinitus emendatio, firma ac perspicua testimonia ordine distributa, velut in tabella, sibi ipsi & aliis ante oculos proponeret: Hypotyposes primùm, mox epistola ad Romanos, quæ & ipsa methodus est doctrina Euangelij, & verè clauis Scripturæ sacræ nominari potest, Enarrationem scripsit.

Hi libri cum velut methodus quædam Theologica essent, magno cum applausu auidissimè initio excepti fuerunt, ab his qui doctrina Euangelij studiosi erant. Ac hypotyposes illas Locorum communium etiam doctor LVTHERVVS scribens ad Erasmiū, inuictum libellum nominauit, suo iudicio non solum immortalitate, sed Canone quoq; Ecclesiastico dignum.

EPISTOLA

Postea cum in Comitibus Augustanis anno Christi 1530. iubente Carolo Imperatore, Confessio publica doctrinae sonantis in Ecclesiis repurgatis, exhibenda esset nomine Principum Evangelicorum, nec facile reperiretur ad eam scribendam idoneus, nec nihil periculi tunc esset, aut eligere materias, aut electas explicare: consentientibus omnium suffragiis D. PHILIPPO hoc munus iniunctum fuit, ut grauisimo huic labori manū ipse admoueret.

Congessit igitur tum capita Confessionis AVGVSTANAE, quae extat, complexus ordine ac perspicue summam ferè doctrinae Ecclesiarum nostrarum, praesertim ubi à genere doctrinae Pontificio discesserant, & ut Imperatori responderetur, exigent rationem mutationis doctrinae & ceremoniarum, & ut falsa crimina depellerentur, quae ad animum Imperatoris exasperandū nostris obiiciebantur. Missa est autem & D. LVTHERO tota forma Confessionis, qui Principibus scripsit, se legisse hanc Confessionem, eamq; eximie probare.

Cum autem Pontificij, Confessioni huic publice praelecta coram Imperatore & Principibus Imperij, suam quandam confutationem opposuissent, quam & ipsam in confessu Principum praelegi curarunt: iussus est D. PHILIPPVS Apologiam Confessionis parare, in qua causae exponerentur, quare non reciperet nostri confutationem, & ea quae obiecerant aduersarij, diluerentur. Id cum diligenter & fideliter praestitisset D. Philippus, non destitit ab eo tempore, vir ad Ecclesiam & scholas erudiendas natus, in schola VVitembergensi eosdem articulos doctrinae Evangelicae assidue inculcare iuuentuti, ac methodo Dialectica magis magisque euoluere.

Itaque anno 36. LocoS Communes edidit, dedicatos regi Angliae: quos ex Comitibus Ratisponensibus domū reuersus, anno 42. demum retexere cepit & illustrare copiosius, cum non desinerent aduersarij nouis fucis sophismatum pingere errores suos, & Philippus longo rerum usu edoctus magis perspiceret, ubi & declaratione

DEDICATORIA.

ratione doctrinæ vberiori, & refutatione aduersariorum euidentiore opus esset nostris Ecclesijs.

Quam quidem ob causam, & Doctore Luthero superstite, eoque sciente & approbante, idq. ante annum Christi 1540. (nā postea nihil quidquam mutatum esse constat) quadam tam in Confessione, quam Apologia, non priuato, sed publico nomine mutauit ac declarauit luculentius. Fuitq. posterior illa recognita editio Confessionis, in VVormatiensi & Ratisponensibus colloquijs exhibitā: ac respondit Philippus ipse, in colloquio VVormatiensi, Eccio obiciēti nostris dissimilitudinem exemplarium Confessionis Augustanæ, Rerum eandem esse sententiā, etsi quædam alicubi in posteriore editione scripta anno tricesimo octauo explicatius sint posita. Quibus non modo Eccius tum acquieuit, sed apud nostros etiam, ante dissidia à Flacio mota, nemo quisquā contradixit, vel Theologorum, vel Principum, adeo ut cum prioris editionis exemplaria deessent, posterior illa atque recognita Confessio in omnium manibus versaretur.

Edidit autem Philippus ante D. Lutheri mortem annis ferè tribus, postremam Locorum Theologicorum recognitionem, in quibus post illius obitum nihil prorsus mutauit, nisi quòd in Loco De libero arbitrio vnā saltem pagellam inseruit, ut Manicheas & Enthusiasticas quorundam imaginationes refutaret, qui hominem vel nescientem, vel inuitum rapi fingunt in conuersione, neglecto ordine, quem Deus instituit.

De hoc libro Locorum Theologicorum D. Philippi notum est Doctoris Lutheri præconium, quo posteritati vniuersæ, præclarum illud depositum, & magni pretij thesaurum commendauit, paulò ante mortem, in præfatione primi Tomi suorum operum. Nunc, inquit, Dei gratia extant methodici libri quamplurimi: Inter quos LOCI COMMVNES PHILIPPI excellunt, ex quibus Theologus & Episcopus pulchrè & abundè formari potest, vt sit potens in sermone doctrinæ pietatis.

In eadem quoque præfatione, hoc honorifico elogio iudicium suum de D. Philippi laboribus ac scriptis exposuit, quasi prævidens animo molitiones & conatus iniustissimos illorum, qui postea omnibus probris Philippum insectari ausi sunt, quorum aliqui, ne nunc quidem in Christi sinu quiescenti parcunt. Nam diuinitus ait factum esse, ut Philippus ipsi adiungeretur, ut socium laboris haberet in Theologia. Quid enim per hoc organum Dominus operatus sit, non in literis tantum, sed in Theologia, satis, inquit, testantur eius opera, etiam si irascatur Satan, & omnes squamæ eius.

Omitto illa quæ ex colloquiis familiaribus D. Lutheri referuntur à fide dignis, quibus præstantiam donorum Dei in Philippo, & hunc in primis librum Locorum Theologicorum honorificè commendauit, de quo sæpe dicere solitus est, Non esse meliorem librum post Scripturam sanctam, quam Locos communes Philippi, & hunc librum retinendum esse in Ecclesia, in hoc libro Philippum & docere, & pugnare, & triumphare.

Nec verò obscurum est, omnium bonorum ac sapientum doctorum in Ecclesiis Germanicis similia iudicia fuisse de libro Locorum Theologicorum Philippi ante hæc infelicia tempora. Si quis enim summam doctrinæ nostrarum Ecclesiarum, & veram Augustanæ Confessionis sententiam cognoscere vellet, is inbebat Librum Locorum Philippi legere: in quibus omnium articulorum fidei ac Confessionis nostræ doctrinæ, tanta fidelitate, tam concinno ordine, & orationis genere adeo proprio atque perspicuo exposita esse iudicabatur, ut in omnium ore hæc vox esset: Vix aliud scriptum humanum, quod tum quidem in Germania eruditis notum erat, hoc in genere conferri Locis Theologicis Philippi, aut cum fructu maiore discipulis proponi posse.

Quin & Flacium Illyricum, qui primus in harum Ecclesiarum sinu, quæ sunt additæ Confessionis Augustanæ, arroderet doctrinam Locorum Philippi postea ausus est, antequam factionibus

se se

DEDICATORIA.

se munisset, & cum aliquid adhuc sanæ mentis haberet, præclare admodum de hoc libro ad Philippum scripsisse constat, cum his ipsis verbis ad eum uteretur: Minimè ego odi, quæ tu eruditè, piè & vtiliter scripsisti. Locos tuos communes tam nollem perire, quàm me ipsum miserè perire nollem. *Exat epistola typis impressa, & anno quarto post Lutheri mortem scripta, quo tempore etiam hoc scripsit Flacius in libro de notis Antichristi: Sciunt ipsi quoque Papistæ, in omnibus nostris Ecclesiis ita doctrinam Christi tradi, sicut ea in D. Philippi Locis communibus comprehensa est.*

Notum est etiam, illos, qui nunc passim, non uno, sed multis in locis memoriam nominis & meritorum Philippi abolere unà cum scriptis ipsius (si possent) vellent: paulo superioribus annis in immensum laudibus extulisse D. Philippi Locos Theologicos, quos prælegere aliis, & mirum in modum commendare solebāt. Quorum testimonia ex scriptis ipsorum publicis ab aliis collecta, cum in plurimorum manibus versentur, nihil attinet prolixius nunc à me illa repeti, ne aut dolori meo iustissimo, quem non dubito me habere communem cum multis piis passim in tota Germania gementibus, indulgere, aut nominatim quenquam perstringere voluisse videar.

Illud verò quod sæpe mecum cogitare solco, & quod omnes intelligentes eodem modo iudicare mecum existimo, quia in hanc de Locis Theologicis Philippi commemorationem ingressus sum, non possum non breuiter hoc loco attingere. Si serò isti, qui nunc in plurimis Germania locis doctrinam eius libri insectantur, sic senserunt antea, ut doctrinam nostrarum Ecclesiarum sincerè, dextrè, fideliter, in Locis Theologicis Philippi recitari atque explicari iudicarent, cur tot anathematis eam nunc ad vulgus persequuntur? Sin verò, quod probarunt antea, nunc improbãdum putant, ipsòsne fatendum est, an Philippi scripta sententiam in articulis quibusdam controuersis mutasse, & inuexisse

genus doctrinae nouum, alienū à natia Augustanae Confessionis sententia, quam consentaneum scilicet est auctori illius non satis notam fuisse, aut si quid in esset obscuri, falsò scilicet iudicari ille, non contra, sed secundum Scripturam sacram normam intelligendum atq; interpretandum esse.

Semper scripsit D. Philippus, se hoc sentire de omnibus articulis doctrinae Christianae, quod in libro Locorum suorum communium contineretur, nec gignere se nouas opiniones, neque se dogmata sequi aliena à vera sententia Confessionis Augustanae, quam dextrè intellectam statuebat consensum esse Ecclesiae Catholicae, id est, omnium eruditorum in Ecclesia Christi, quae normam retineret traditam in scriptis Prophetis & Apostolicis, & Symbolis, & huic uni atque indubitatae & minimè fallenti normae Scripturae sacrae & symbolorum, omnia scripta humana subiici oportere, affirmabat.

Tunc etiam, cum Flacij *συναγωγὴν*, & cohors Galli, aliquot annis post accusationes de Adiaphoris, quae non ad Philippū solum, sed ad totas Ecclesias multarum regionum pertinebant, arrodere primū doctrinam in Locis Theologicis comprehensam, & elenare atque abiicere eius auctoritatem, & Augustanae Confessionis, praesertim quae recognita superstite D. Lutero prodierat, sententiam variè interpretari, & litem ex lite quarere caepissent, & quidquid carpere possent ex Philippi scriptis, id exagitarent peruertentes aut calumniantes: Tum igitur, ut de genuina sententia Confessionis Augustanae à se scripta constaret omnibus: Repetitionem eiusdem Confessionis scripsit Philippus, tempore Tridentinae Synodi, ad quam iudicandam adhibiti sunt multialij, qui publico nomine illam approbarunt & commendarunt.

Postea & librum Examini Theologici edidit, in quo eadem de iisdem dicendo, eruditissima methodo, & summa orationis perspicuitate, magnam lucem attulit praecipuis materiis, quarū
cogni-

DEDICATORIA.

cognitionem manifestum est omnibus in Ecclesiis nostris necessariam esse. De controuersis uero, quæ magis magisque à Flacianis accensa & agitatae sunt, atque adeo de ipsa etiam controuersia Cæna Dominicæ, de qua inter D. Lutherum & Bucerum Concordia constituta anno 36 fuerat: euidenter ac perspicuè sententiam suam ostendit D. Philippus anno 57. id est, triennio ante obitum, in Formula Cœcordiæ scripta in Colloquio VVormatiensi, cui multi alij doctores nostrarum Ecclesiarum, atque inter hos etiam IOHANNES BRENTIVS, tum subscripserunt. Nec multò post editum est scriptum Philippi contra articulos Bauariæ inquisitionis, quod ipse in testamento adiungi voluit prioribus suis scriptis.

In his ergo vniversis ac singulis, cum eadem doctrina forma extet, quam ante & post D. Lutheri obitum beata illa anima Philippi sonuit: quid est, quòd Philippi scripta (quatenus sacrarum literarum Canonis, & veteri atque orthodoxæ Ecclesiæ Confessioni consentanea sunt) calumniis multorum suspecta atque inuisa iuuentuti atque etiam vulgo redduntur, & legitima controuersiarum diiudicatione nunquam facta, erroris damnantur, quæ ex Scripturis sacris erroris nondum conuicta sunt? sed ulterius prouehor, quàm institueram.

Viuet enim ac vincet tandem veritas, etiamsi calumniarum procellis diu ac dèriter concutiatur. Nec deerunt ad piam posteritatem vñs D. Philippi discipuli, qui doctrinam voce diuina traditam, & per hoc salutare organum monstratam atque explicatam in Ecclesiis nostris, & memoriam nominis ac meritòrum tanti viri, firmiter ac constanter retinebunt.

Fuit autem, cum superstes adhuc esset vñs Philippi discipulus, vir clarissimus VICTORINVS STRIGELIVS, quem multi meminerunt excellentibus donis ingenij, doctrinæ & eloquentiæ diuinitus ornatum fuisse, & ultra annos viginti quatuor pluribus in locis magna cum laude sua & fructu discipulorum erudisse iuuentutem scholasticam.

EPISTOLA

Audiuerat is multis annis ambos heroes, quos Deus per Germaniam Ecclesia senescenti dedit, D. Lutherum & D. Philippum, vna voce doctes in Academia VVitebergensi: ac scripta utriusque per omnem vitam attente & accuratè legere solebat. Sæpe autem hoc ingens Dei beneficium prædicabat: quòd quæ D. Lutherus in diuersis tum interpretationum, tum concionum voluminibus tradiderat, ea tanquam in vnum corpus redacta, aptissima methodo, & sermone proprio D. Philippus complexus esset: & hanc doctrinam consentientem Scripturæ sacræ testimoniis, & orthodoxæ Confessioni veteris ac purioris Ecclesiæ, non ipse solum firmiter amplectebatur, & in hac fide rectè Deum inuocabat: sed etiam ad posteros propter gloriam Dei & multorum hominum salutem, fideliter propagandam esse iudicabat.

Cumq; in scholastico vitæ genere Deo & Ecclesiæ seruire decreuisset, seq; ad D. Philippi imitationem totum composuisset: non tantum res & verba à D. Philippo mutuabatur, sed felicissimè etiam sequebatur modum docendi, quo D. Philippus usus fuerat.

Neg; verò opus ei erat ex libris semper cõquirere, aut transcribere, quæ à Philippo mutuabatur, sed cum diligentissimè in eius scriptis legendis versatus, & his quasi innutritus esset, & ingenij ac memoriæ bonitate excelleret, & longo usu ceu habitum quendam dicendi ac scribendi sibi comparasset: sponte, non modò verba & phrasæ Philippicæ, sed integræ periorum se ipsi offerrebant, quibus inter docendum ac scribendum, atque etiam in omni sermone & colloquio, magna cum dexteritate ac suauitate vti sciebat & poterat:

In primis autem amabat & magnificiebat librum Locorum Theologicorum D. Philippi, quem in plerisque Academiis, in quibus docuit, VVitebergensi, Erphurdensi, Ihenensi, Lipsensi, cum magna eruditorum approbatione publicè prælegit & illustrauit. De hoc libro sæpe illud Statij poetæ usurpabat,

-- Tunc diuinam Aeneida tenta

Sed

D E D I C A T O R I A .

Sed longè sequere, & vestigia semper adora.

Atq; ut studiis discipulorum seruiret, ante cuiusq; loci pralectionem, tum capita distinguere, tum summam singulorum explicare, tum etiam ex aliis D. Philippi scriptis, aut ex veterum scriptorum testimoniis addere nonnulla solebat, quae vel ad lectionem sacrarum literarum discipulos inuitare, vel de iis materiis, quae in Locis proponebantur, erudire plenius, vel de dogmatum controuersis iudicium adolescentum rectius informare poterant.

Vt autem meis & aliorum studiis, in adolescentia praesertim, magna utilitatis fructum praebuerunt, tum ipsi D. Philippi Melanthonis Loci Theologici: tum illa siue ^{ὑπομνήματα}, siue Commentarioli Victorini Strigely: quos partim in Ithenensi Academia ex ore ipsius excepi, partim amici ex eius in schola Lipsensi praelectionibus mecum communicarunt: Sic in tanta opinionum & certaminum varietate, quae, proh dolor, in Ecclesiam inundarunt, haud alia ratione inuentus est studia magis inuari, non ego solum, sed multi alij praestantes viri iudicarunt, quam si ex postremis scholis D. VICTORINI, quoad usque progredi in illis Lipsiae ei licuit, Loci ipsius Theologici, qui sunt ^{ἡμέτερον} utilissimum ad liberum Locorum Philippicorum, mediocri labore & diligentia ante annos complures à me contexti ederentur: cetera verò ex Ithenensibus illius scholis assumpta suo etiam tempore cum studiosis pietatis communicarentur.

Quod igitur felix ac faustum sit Ecclesiae Christi, & studiis discipulorum salutare, tanquam gustum integri operis primam Locorum D. Victorini Theologorum partem edendam nunc putavi: quae quanto cum commodo legi possit, malo unumquemque ex ipsa lectione, quam ex mea commendatione cognoscere, praesertim cum vera & non fucata artificum laudatio in ipsis operibus extet atque emineat.

Sanè qui aut docentem audierunt D. Victorinum supersti-

EPISTOLA

sem, aut doctrine Philippicæ studiosi sunt, eis gratas ac dulces fore has pagellas, omni assueveratione confirmare ausim. Ceteris etiam, qui non inani & falso doctrinæ supercilio ac fastu, non calumniarum malevolentia, nec anteceptorum opinionum fascino dementati, sed serâ discendi cupiditate incitati, expetunt & amant simplicem veritatem, & hanc cum fructu aliquo in Ecclesiis & scholis propugnare docendo student, plurimum utilitatis allaturas has pagellas esse confido, non modò ut ad Corpus doctrinæ integrum cognoscendum inuitètur, sed etiam ut ad eam doctrinæ formam assuefiant, quæ reuera est ὑγιανόντων λόγων ἰποτύπωσις, quæq; in Ecclesiis Augustanæ Confessioni addictis, tot iam annos ante infausta certamina à Flacianis mota, magno cum emolumento piorum sonuit, ac sine dubitatione consensus est dulcissimus cum Catholica Ecclesia doctrina, expressa in scriptis Prophetiis, & Apostolicis, & Symbolis.

TIBI verò, inclyte ac generosissime Princeps MAURICI, dedicare, & quasi consecrare hanc primam Locorum Philippo-Victorinianorum partem volui: non modò ut ostenderem, me generosissima indole tua, ad omnia summa nata, magnopere delectari, tibiq; à Deo Opt. Max. fausta ac felicia toto pectore precari, sed ut hac etiam occasione Liber iste in manus Illustrissimi parentis tui (cui boni omnes plurimum tribuunt, propter heroicam pietatem, sapientiam, & de Ecclesia iuuanda sollicitudinem) perueniret, atq; Celsitudinis ipsius grauisimo iudicio subiceretur. Decet enim in presentibus dogmatù cõfusionibus viros Principes (præsertim qui & ipsi eruditione excellunt, & in ditionibus suis Academiis, & in his viros doctos alunt ac fouent) iudicare, quæ monumenta prosit propagari ad posteritatem.

Ideo etiam libentiùs hæc Philippo-Victoriniana ad T. C. misit, quia illustris. familiam LANDGRAVIORVM HASSIÆ constat semper magnifecisse labores & scripta Domini Philippi
Melan-

DEDICATORIA.

Melanthonis: quem & memoria Illustr. Princeps, PHILIPPVS Landgravius, auus tuus, singulari quadam animi affectione veneratus est ac dilexit viuentem, & mortui memoriã pater tuus, Princeps laudatissimus Lãdgravius VVILHELMVS à calũniis maleuolorum constanter hactenus tutatus est. Accedit huc, quòd non modò in Ecclesijs Hassiæ, sed etiam in ipsa Academia Marpurgensi pleriq; viri docti gratam memoriã retinent meritorũ D. Philippi, & doctrinæ ipsius fideles sunt custodes ac propagatores: quorũ iudicio ac calculis, hac etiam Victoriana, quibus communis præceptoris D. Phil. scripta illustrãtur, probatũ iri cõfido.

Quemadmodũ verò honorificũ tibi ad omnem posteritatem futurũ esse non dubito, quòd hic pia doctrinæ thesaurus eximius sub auspicio tuo vniuersa Ecclesiæ communicatur: sic laudabiliter faciet C. T. Princeps generosissime, si exemplo laudatissimi parentis tui, primis ab annis assuescas monumenta doctorum hominum admirari, & pios bonorum conatus in propaganda & illustranda doctrina Ecclesiæ, benignè complecti, fouere ac iuuare. Quod si facis, non modò Ecclesiæ ipsa gratiam tibi perpetuam debere se fatebitur, sed etiam Musæ piorum ac doctorum hominum te vicissim celebrabunt, & pro incolumitate tua, & felici gubernatione vota ac preces fideliter ad Deum fudent.

Filius Dei Dominus noster Iesus Christus C. T. & Illustr. Principem VVILHELMVM parentem tuum, & Ecclesiæ ac scholas Hassiæ clementissimè protegat & gubernet. Scriptum Fabriana Saxonum, mense Augusto. Anno M. D. LXXXI.

Celsitudinem tuam

reuerenter colens

Christophorus Pezelius D.

STVDIOSIS DOCTRINÆ
CHRISTIANÆ IN ACADE-
MIA LIPSICA S. D.

Vemadmodum hi, qui medendi arte & naturæ cognitione excellunt, non solum genera morborum & horum causas atque remedia explicant, sed etiam prudenter monent, quid naturam iuuet aut destruat: Ita medicus Samaritanus, quem in campo Samariæ vidit Iacob innixum scilicet, prædicit ante resurrectionem futuras ingentes ærumnas Ecclesiæ, & harum causis monstratis proponit salutare consolationes coniunctas cum necessariis admonitionibus, quas nemo sanus aspernari aut potest, aut debet. Affirmat enim in concione apud Matthæum cap. 24. maiores imperiorum & Ecclesiæ dilacerationes ante resurrectionem futuras esse, quam fuerunt patrum & Prophetarum temporibus. Huius prædictionis exempla funestissima luctuosissimaque in vicinis regnis ante oculos versantur, in quæ intuentes expauescamus, & à Deo petamus, ne similes vastationes & dissipationes in his regionibus fieri sinat, quæ nunc Dei beneficio sunt hospitia tranquilla literarum & Ecclesiæ. Si quis autem requirit, propter quas causas tanta mala in hac mundi sæceta grassentur, huic respondet Filius Dei, quia crescit *avopla*, quæ est contemptus ministerij Euangelici, quod Deus immensa bonitate instituit & conseruat, & contumacia in atrocibus delictis, & quia extincta fide frigebit charitas in maxima parte generis humani. Ne autem pij mole periculorum oppressi à Deo deficiant, temperat hic Medicus acerbiter prædictionum suauitate consolationum, quarum prima est, quod Ecclesiæ non sit penitus interitura, sed tunc quoque in illis periculis duratura, & quod ibi sint futura Ecclesiæ membra, vbiunque erunt amplectentes puram Euangelij doctrinam, Vbi, inquit, cadauer erit, ibi congregabuntur aquilæ. Altera consolatio est, quod in his tantis periculis habitura sit Ecclesiæ defensore Filium Dei, iuxta dictum: Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem

mationem seculi. Tertia est dulcissima promissio mitigationis calamitatum. Nam propter electos hi dies abbreviabuntur. Postrema consolatio, quam Filius Dei Ecclesie proponit, sumitur à fine calamitatum. Cum ærumnæ non sint futuræ perpetuæ, hac spe facilius eas feramus, quod piis promittitur gloriosa liberatio & æterna lætitia, impiis verò denuntiantur æterni cruciatus. Has consolationes in præsentibus periculis & confusionibus generis humani nobis proponamus, earumque consideratione nos sustentemus, nec deficiamus à Deo, fracti mole periculorum, sed expectemus aliam vitam, & sciamus, illud tempus melioris vitæ non procul abesse. Cum autem pia mens his veris consolationibus contra dubitationes de stabilitate Ecclesie, & contra metum in periculis præclare munita est, consideret etiam admonitiones à Christo traditas de cura custodiendæ doctrinæ de pœnitentia & inuocatione, & de diligentia vitandi impedimenta. Prima & summa admonitio est de amore & studio lectionis librorum diuinorum, & de cogitatione verbi scripti. Hæc admonitio sapissimè à Christo ante postremum agonem repetitur & inculcatur, vt Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Et Ioh. 15. Si manseritis in me, & verba mea manserint in vobis, quidquid volueritis, petetis, & fiet vobis. Et quoniã non tantum humanæ diligentie est, vitare hallucinationes & errores doctrinæ, sed ardentibus votis assiduè petendum est à Deo, vt luce Spiritus sancti regat mentes nostras, ne implicetur erroribus, has preces Filius Dei pro Ecclesia concipit, Iohan. 17. Pater, sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. Altera admonitio de pœnitentia & oratione, plena est consolationis. Cum enim præcipiatur precatio, manifestum est, hunc cultum non esse inanem, vt omnes Epicurei cogitant. Non enim frustra præcipitur, Orate, vt possitis effugere ventura mala, & stare coram Filio hominis. Hac consolatione confirmati, simus ardentiores in precando, & petamus regi à Deo consilia & euentus. Tertia admonitio de cura vitandi impedimenta fidei & inuocationis, semper in nostris auribus sonet, Cauete ne corda vestra onerentur crapula & ebrietate & cura victus. Nam precationem necesse est esse sobriam, & procul segregatam à præ-

postera sollicitudine quarendi ea, quæ ad victum cultumque corporis pertinent. His diuinis admonitionibus si qui mouentur, libenter autem moueri non dubito, hi sine longiori cohortatione reuerendi & optimè de Ecclesia meriti præceptoris D. Philippi Melanthonis, de quibus clarissimus Poëta D. Iohannes Stigelius hoc verissimum præconium fecit:

*Pinguis vt aëry de vertice lapsa Sionis
Irrigat humentes copia roris agros,
Altus vt egrediens stagnantia littora Nilus
Fæstificat largorura propinqua sinu:
Si hoc sparsa libro vera doctrina salutis
Aeternis implet pectora sancta bonis.
Explicet inuicti quod sic oracula Christi,*

Nullum hoc in terris SANCTIVS EXTAT OPVS.

Sit etiam hic aureus liber studiofis eò charior, quòd iudicio ac testimonio instauratoris Euangelij, Reuerendi patris & præceptoris nostri D. Martini Lutheri comprobatus est, in præfatione primi Tomi operum Latinorum, Nunc, inquit, Dei gratia extant metho dici libri quàm plurimi, inter quos Loci Communes Philippi excellunt, quibus Theologus & Episcopus pulerè & abundè formari potest, vt sit potens in sermone doctrina pietatis. Hæc testimonia de Locis Theologicis Philippi ideo recito, vt pia iuuentus intelligat, Illustrissimum Principè Electorem Ducem Saxonix Augustum &c. grauibus causis permotum statuisse, vt repetitio huius libri, qui velut gèma insignis in Corpore doctrinæ eminet, ad reliquas Theologicas lectiones adiungeretur. Etsi autem valde optarim, hoc munus re ipsa amplissimum alteri commédatum esse, quem Deus maiori copia doctrinæ instruxit: tamen cum Celsitudo ipsius illustrissima hanc partem laboris scholastici mihi attribuerit, non est meum tantè Principis voluntati morosè repugnare. Præstabo igitur, Deo adiutore, in hac seu repetitione, seu explicatione diligentiam, non quantam rerum dignitas & amplitudo postulat, sed quanta à mea tenuitate expectari potest. Oro etiam pios & doctos, vt candidè de meis laboribus iudicent, & cogitent, nullam sapientiam parem esse explicationi & propugnationi dogmatum, quæ sunt Ecclesiæ Dei propria.

STVDIOSIS DOCTR. CHR. IN ACADE. LIP.

De hora autem & loco, ac de ceteris lectionibus, primo quoque tempore studiosos certiores faciam, cum harum rerum distributio ad Academix auctoritatem, quam cum obseruantia colo, pertineat. Precor etiam Filium Dei, ut nos faciat vasa misericordix, & organa salutaria nostræ animæ & Ecclesiæ, nec sinat vtiles labores docentium, calumniis & aliis malis artibus hypocritarum impediri. Bene ac feliciter valete. Lipsiæ die 12. Februarij. Anno Christi

M. D. L X I I I.

Victorinus Strigelius

62

ORATIO
DE STUDIIS DOCTRINAE
CHRISTIANAE

Ante inchoationem prælectionis Locorum
Theologicorum habita Lipsiæ
à Victorino Strigelio.

QVOD apud Sophoclem Menelaus fortem suam deplorans, dixit. Voluitur assidua mea fortuna rota, atque statim permutat veluti Luna faciem, quæ duabus noctibus nunquam retinet vnam eandemque formam, sed primum nouam induta figuram ex occulto parumper emergit, deinde pedetentim crescit, donec plena atque integra facta, rursus ad interitum properat, id ego de me ipso vsurpare possum, cum aliquot annis tantam varietatem fortunæ expertus sim, vt crebris cum permutationibus Lunæ non immeritò comparari queat. Ac mihi de hac rerum mearum vicissitudine, non sine sensu doloris cogitanti, in mentem venire solet reuerendi & optimè de Ecclesia meriti præceptoris D. Philippi Melanthonis, qui inspecto themate natiuitatis meæ, ex positu siderum ratiocinabatur, fore, vt artibus innumeris oppugnarer non aliter, quam lapis æquoreis vndique pulsus aquis. Neque verò iam disputo, quantum coniecturis, ex configuratione stellarum sumptis,tribuendum sit, eamque disputationem, quæ non est huius loci aut tēporis, iudiciis eruditorum relinquo. Sed tamen nimis veram fuisse hanc siue coniecturam, siue prædictionem summi viri, magno cum dolore expertus

pertus sum. Quare vt deinceps non solùm mihi, sed etiã
vniuersæ Ecclesiæ senescenti Deus ærumnas mitiget, id
gemitu inenarrabili propter Filium Mediatorem ab ipso
peto. Et si autem homines multa iudicare solent ex rebus
secundis & aduersis, vt seruus veterator & fraudulentus in
quadam Plautina fabula inquit:

Centum doctum hominum consilia sola hæc deuincit Dea

Fortuna, atq; hoc verũ est, proinde vt quisq; fortuna utitur

Ita præcellet, atq; exinde sapere eum omnes dicimus

Bene vbi quod consilium discimus accidisse, hominem catum

Eum esse declaramus, stultum autem illum, cui vertit malè.

Tamen non opinor in hoc laudatissimo cœtu quen-
quam asperitate ea esse & immanitate naturæ, vt propter
miserias in quibus versatus sum, grauiter de me suspice-
tur, & vestra iudicia cum Demosthenis sapientissima ora-
tione congruere statuo. Ego verò, quisquis homo homi-
ni fortunam tâquam probrum obiicit, insanire cum exi-
stimo. Cùm enim & is, qui florentissimam eam habere
arbitrabatur, non sciat an talis ad vesperam mansura sit,
nequaquam decet eam alteri vt crimen obiicere. Illud
etiam verè à Poëta dicitur: *Est aliquid magnis crimen abesse*
malis. Non autem prauo dogmate, aut scelere aliquo hæ-
rente in vita & moribus, mihi calamitatem accersui, sed
partim locorum & temporum incommodis, partim ca-
lumniis ac sæuitia falsorum fratrum, in acerbissimas cala-
mitates præcipitatus sum, de quibus non addam plura, ne
quid habeat acerbitalis aut iniucunditalis oratio.

Nam vt de vita nihil dicam, cui nullam labem & ma-
culam virulentæ linguæ aspergere potuerunt, illud certè
constat inter omnes, quibus cursus meorum studiorũ &
laborum notus est, me toto pectore amplecti Corpus do-
ctrinæ, quod in his Ecclesiis & Academiis, Dei beneficio,

STVDIIS DOCTR. CHRISTIANÆ.

piè inuiolatequeretinetur, nec vnquam discessisse à consensu expresso in scriptis Propheticis & Apostolicis, in tribus Symbolis, in Augustana Confessione, & in purioribus monumentis piæ vetustatis, & in hac fide Deum inuocare. Hæc constans & perspicua asseueratio, etsi aliquibus gloriosa videri potest, tamen & vera est, & mihi hoc tempore ad refutandas calumnias crudelium hypocritarum necessaria. Quòd si ex concursu calamitatum de genere doctrinæ, quod quisque sonat, iudicandum esset, nõ posset Ecclesia omnium ætatum atque temporum crimen hæreseoseffugere, cùm nihil hoc cœtu fuerit, sit, aut deinceps futurum sit ærumnosus. Ego quidem, Deo adiutore, nec propter publica totius Ecclesiæ certamina & pericula, nec propter priuatas miseras & difficultates, vnquam hoc doctrinæ genus, quod amplexus sum, quod profiteor, quod etiam propagare cupio, abiiciam.

Vobis verò initidè polliceor studium & diligentiam in omni officio, quod à modesto & tranquillo hospite expectari potest. Academia in clytæ & celeberrimæ auctoritatem vera animi reuerentia & subiectione colam, Professorum beneuolentiã honestis rationibus, quibuscunque sciam & potero, tuebor, perficiam etiam, ne amplissimus huius vrbs Senatus & ciues in me humanitatem desiderent. Hæc de me ipso breuiter simpliciterque præfatus sum, quia magis ex fumo lucem, quàm ex luce fumũ dare cupio. Nunc quoniam iuuentutis excitandæ causa, hæc oratio habetur, dicam de causis, propter quas studia doctrinæ diuinitustraditæ colenda sunt, non tantum ab iis, qui sanctissimum Euangelij ministerium in Ecclesia paulò post sustinebunt, sed etiam ab omnibus, qui cura salutis suæ afficiuntur, & in his confusionibus rerum humanarum, necessariam doctrinam & salutarem consolationem expetunt.

Cùm

Cum autem omnia, iuxta Pauli præceptum, in nomine Christi, id est, in vera agnitione Filij Dei, fide & inuocatione facienda, & ad eiusdem Domini gloriam referenda sint, ordiar & ipse hanc adhortationem à pia gratiarum actione & precatione, nec dubito, quin pro vestra pietate similia vota facturi sitis. Primùm igitur tibi omnipotenti, æterno & vnico Patri Domini nostri Iesu Christi, vnà cum Filio tuo coæterno Iesu Christo & Spiritu tuo sancto gratias ago toto pectore, quòd pulsas tenebris Papisticis, quæ sunt Cimmeriis tristiores, Ecclesiæ senescēti, mirandam Euangelij lucem reddidisti, meque ad eius societatem immensa bonitate vocasti, & variis casibus & periculis iactatum, clemēter ad aliquam, vt spero, Ecclesię utilitatem seruasti. Deinde te supplex oro, vt propter Filium tuum Dominū nostrum IESVM CHRISTVM, quē voluisti pro nobis esse victimam *ἵνα μὴ οὐρανὸν ἴδωμεν*, semper tibi in his regionibus Ecclesiam æternam voce Euangelij colligas & gubernes. Rege studia doctrinarū, & omnes Professores vtriusque Academiæ Lipsicæ & Vitebergen sis, quas tanquam dulces nutriculas amo, & cum obseruātia colo, mitigapœnas publicas & priuatas propter tuam gloriā, vt te in rota æternitate celebremus, & tibi gratias agamus.

Nunc igitur ad id, quod institui, accedo. Etsi enim agnosco, me suscepto argumento imparem esse, nec dubito, ex hoc ipso loco ab aliis, qui doctrinam Ecclesiæ magna cum laude & fructu in hac Academia auditoribus proposuerunt, splendidè & copiosè omnia exposita esse, quæ ad excitanda & acuenda studia pietatis pertinent: tamen officij ratio, quod mihi consentiētibus huius inclytæ Academię suffragiis ab Illustrissimo & optimo Principe Electore commendatum est, à me postulat, vt de eo.

dem argumento dicam, non quantum debeo, sed quantum possum, sic tamen vt mea oratio cōgruat ad vocem, quā Deus ipse Ecclesiæ tradidit, Sit igitur hoc iam à principio persuasum piæ iuuentuti, non solis Theologis, vt multi putant, sed toti generi humano concionari æternum Patrem clamātem de Filio, Hic est Filius meus dilectus, quo delector, hunc audite. Nam huius mandati de audiendo Filio, tanta seueritas est, vt Deus ad Moysen duccem chori Prophetici dicat Deuteronomij 18. Qui verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam, siue vt Petrus Actorum 3. hunc locum citās & illustrans, inquit: Omnis anima, quæ nō audiuerit Prophetam illum, exterminabitur ex populo Dei. Et psalmo 2. dicitur: Osculamini Filiū, ne quādo irascatur, & pereatis in via. Ex his dictis & permultis aliis, quæ breuitatis causa omitto, perspicuum est, necessariò discendam esse doctrinam Euangelij, & solum illum cœtum esse Ecclesiam, qui sine corruptelis retinet scripta Prophetica & Apostolica. Quare cū secta Mahometi reiiciat libros Propheticos & Apostolicos, certissimum est, hanc sectam nō esse Ecclesiam Dei. Etsi autem Papa & hæretici iactitant, se esse Ecclesiam Dei, retinentem monumenta Prophetarum & Apostolorum, tamen quia affingunt dictis celestibus peregrinas opiniones, & defendunt manifesta idola, non sunt membra Christi, sed organa Diaboli. Iam verò satis constat, omnes saluandos oportere membra & ciues esse Ecclesiæ amplectentis Euangelium, & fundamenta ita retinētis, ne penitus ignoret vllum articulum fidei, aut ne contraria dogmata defendat. Non enim fulgebit sapientia & iustitia Dei in illis, qui non inchoant eam in hac mortali vita, iuxta dictum: Superinduemur, si tamē non nudi reperiemur. Non ignoro, à quibusdam odiosè
exagi-

exagitari vocabulum necessitatis, & à natiua sentētia de-
torqueri ad peregrinam, quasi de coactione loquamur,
cūm dicimus, necessariò discendam esse doctrinam Euā-
gelij, & necessariò credendum esse promissioni Euange-
lij. Nos verò de ordinatione Dei æterna & immutabili lo-
quimur, qua sancitum est, vt volūtati Dei creatura ratio-
nalis obtemperet, vel non obtemperans destruat. Hęc
ordinatio immutabilis est mandati & debiti necessitas,
sicut Paulus inquit, Debitores sumus Dei, non carnis. Op-
ponamus igitur ignauiæ nostræ mandata de audiēdo hoc
Filio, & de assidua lectione sacrorum librorum, & cogite-
mus horribilem ingratitudinem esse, cūm Deus tanta bo-
nitate se patefecerit, ne quidem audire eum velle. Vt e-
nim violatio aliorum præceptorū displicet Deo, ita nul-
la res magis offendit Deum, quàm contemptus aut negle-
ctio verbi ab ipso traditi per Prophetas, Christum & Apo-
stolos.

Neque verò Deus tantūm præcipit hoc studium, sed
etiam promittit amplissima præmia omnibus, qui am-
plectuntur veram doctrinam fide & bona conscientia, &
eam profiteri ac propagare volunt. Prima & summa pro-
missio recitatur à Christo Iohan. 14. Si quis diligit me, ser-
monem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ve-
niemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Hęc
cogitet pia mens, quid sit diligi à Deo, & quanta res sit, ef-
se templum ac domicilium, non hominis aut angeli, sed
viui & veri Dei, qui totam molem istam cum omni instru-
mento elementorum, corporum, spirituum, verbo, quo
iussit, ratione, qua disposuit, virtute, qua potuit, de nihi-
lo expressit in ornamentum maiestatis suæ, vt Tertullia-
ni vtar verbis. Diligi à Deo, est recipi ab æterno Patre per
misericordiam propter Filium, & donari Spiritu sancto,

qui est amor & lætitia substantialis inter Patrem & Filiū & fieri hæredem vitæ aternæ. Hæc bona tanta sunt, vt eorum magnitudo nec cogitari, nec vlla oratione satis exponi possit, & tamen adeo necessaria sunt, vt non habens hæc bona, sit aut maneat hostis Dei, & Deum contumelia afficiat. Etsi autem Deus omnibus creaturis adest, & earum substantias conseruat: tamen Ecclesiã suam sic discernit ab aliis creaturis, vt propriè faciat eam sibi templum & domicilium, & habitet in singulis sanctis. Præclare ergo Augustinus, Deus, inquit, est vbique per diuinitatis præsentiam, sed non est vbique per habitationis gratiam, sed in solis tantummodò fidelibus. Tunc autem in nobis fulget, tunc pectora complet, Mens pia cùm discit munera nosse Dei.

Neminem ego tam dissoluto animo esse arbitror, quin vehementer commouetur legens vel audiens hanc amplissimam promissionem, qua nihil melius, nihil optabilius cogitari potest. Sed non minùs delectatur pia mens, cùm audit alteram promissionem, quæ extat Ioh. 15. Si manseritis in me, & verba mea manserint in vobis, quicquid volueritis, petetis, & fiet vobis. O inenarrabile bonitatem & misericordiam Dei erga Ecclesiam sonantem Euangelij vocem, Non solùm præcipit, vt discamus Euãgelium, sed etiam addit amplissimas promissiones, vt inuitet nos ad studium verbi. Suprà affirmavit Filius Dei, membra Ecclesiæ esse eos, qui veram doctrinam amplectuntur & amant, non doctrinæ hostes, aut contemtores. Hic affirmat, fideles doctrinæ auditores & custodes non modò domicilium Dei esse, sed etiam à Deo exaudiri & defendi in periculis, quæ noctes & dies nos vndique circumstant. Ac sæpe mihi de hac dulcissima promissione cogitanti, venit in mentem eius naus, in qua
Paulus

Paulus vehitur ex Iudæa in insulam vicinam Siciliae Meliten, quæ pene adhuc antiquum nomen retinet, vnde appellatos volunt catulos Meliteos. Eam nunc Hierosolymitanæ religionis equites Rhodo pulsî, muniunt, & sedem reliquarum suarum fortunarum fecerunt. Vt enim nauis Paulum vehens ex magna iactatione portum optatum vidit: Sic Ecclesia sonans & retinens incorruptam Pauli doctrinam, mirandis modis, quos non potest humana ratio prospicere, à Deo conseruatur. Hanc imaginem perpetuò nobiscum in mentibus circumferamus, & sæpe intueamur, nosque eius consideratione in his tumultibus & confusione Reipub. sustentemus. Quemadmodū autem hæc vnica nauis seruat omnes, qui in ea vehuntur integra: ita doctrinæ hostes aut cōtemtōres non possunt inuocare Deum, nec dextera Dei proteguntur, iuxta tristissimam comminationem prouerbiorum i. vbi sapientia clamitans in plateis, id est, verbum Dei sonans in toto genere humano, accusat omnes negligentes & contemnentēs vocem diuinam, & denuntiat eis poenas, inter quas hæc extrema tristissima est, Tunc inuocabunt, & **NON AVDIAM.** Hoc fulmine si quis non mouetur, durior est scopulis & saxis rupis Sinai, quæ tremuerunt cū ederet Deus Decalogum.

Sed redeo ad promissiones, quarum aliæ præmia Doctoribus & discipulis Euangelij in hac vita, aliæ præmia post hanc vitam pollicentur, De præmiis in hac vita psalmo i. dicitur: Omnia quæcunque faciet, prosperos habebunt successus. Nam Deus in hac vita sine vlla dubitatione compensat & ornat studium Euangelij magnis bonis, maiore luce & sapientia spiritali, robore fidei, consilio, consolatione, successu in gubernatione publica & domestica, pace, victu. Hæc bona omnia complectitur

psalmis, comparans studiosum Euangelij palmę florenti, ac gignenti glandes odoratas, quibus non tantum inter mensas secundas primus honos habetur, sed etiam à medicis inter salutaria remedia locus attributus est. Niritur etiam in pondus palma, & confurgit in altum: quòq; magis premitur, hoc magis tollit onus. Ita pius, confirmatus verbo Dei, non cedit contrariis ventis, hoc est, impiis illecebris & terriculamentis, sed quadam excelsa constantia hostium machinationes & irritos conatus despicit. De præmiis verò æternis Daniel dulcissimè concionatur in extrema parte sui vaticinij: Doctores fulgebunt, quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam multos erudiunt, sicut stellæ in perpetua æternitate. Non cæli puritas, non stellarum fulgor, non Solis claritas vincet hanc lucem, quam Deus doctoribus & discipulis Euangelij communicabit, cum erit omnia in omnibus. Sed nimis frigent pectora nostra in rebus tantis cogitandis. Excitati igitur tot præceptis & promissionibus, corrigamus hanc imbecillitatem & stuporem, & à Deo petamus, ut Spiritu suo sancto ardentem verbi amorem in nobis accendat.

Postquam autem bonæ mentes didicerunt, præcipi mandato diuino, ut sermo Christi habitet inter nos abudè, & hoc studium non tantum placere Deo, sed etiam habiturum ingentia præmia, sciant præcipuam causam esse, propter quam doctrinam & ministerium oportet audiri & conseruari, quia sic Deus colligit Ecclesiam, & non aliter, scilicet voce & cogitatione scripti Euangelij, cum auditur aut legitur, ut Roman. 10. dicitur: Quomodo credent sine prædicante? Fides ex auditu est. Et Iohan. 17. Christus inquit: Pater sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. Quemadmodum enim foetus in aluo materna alligatus est panniculo, qui Græcè nominatur *χόριον*, Latinis

Latinis secundæ, vulgò secundina: ita Ecclesia alligata est ad verbum, in quo Deus voluntatem suam patefecit. Ac vt foetus intempestiuis motibus rumpēs hanc fasciolam, sit *ἐκτρομα*, id est, rudis & informis massa abortu edita: sic cū illuminationes & Enthusiasmi relicto verbo quæruntur, incidunt homines in hæc tria mala, quorum primum est amissio certæ doctrinæ, alterum amissio firmæ consolationis, tertium extinctio fidei.

Primum enim amittitur certa doctrina, quia cū mēs non regitur verbo scripto, homines fanatici fingunt opiniones & cultus contra Legem & articulos fidei, vt ostendunt furores Ethnici & hæretici omnium temporum, quorum tanta turpitudine est, vt eam fugiat & reformidet oratio. Deinde cū corda in veris doloribus non sustentantur scripta promissione, paulatim merguntur in Epicureum contemptum Dei, aut desperatione opprimuntur. Has tempestates Esaias, tanquam gubernator in specula prospiciens, cap. 8. inquit: Ad Legem & ad testimonium: Quòd si non dixerint iuxta hoc verbum, non erit eis lux matutina, sed vagabuntur in terra duriter percussī & fame laborantes, cumque esurierint & irarum ardorem conceperint, maledicent regi suo, & Deo suo, & siue suspiciant in cælum, siue referant oculos ad terram, ecce angustia & tenebræ. Nam defatigati sunt in angustia, & errant in tenebris. Postremò hi quærunt afflatus, neque sciunt, neque discunt quid sit fides, quia non sustentant se cogitatione scripti verbi, cū dictum sit: Fides ex auditu est, auditus per verbum Dei. Quid est autem tristius, quàm vagari inter tela Diabolorum sine certa doctrina, sine consolatione & sine exercitiis fidei & inuocationis? Rursus, quod præsidium maius est aduersus Diaboli sophisticam & tyrannidem, quàm munitum esse vera agni-

tionē & inuocatione Dei, firma & salutari consolationē & norma vitæ, quæ bona in solo verbo monstrantur. Et si enim philosophia elegans & utilis sapientia est, tamen non deducit nos ad Deum patefactum missione Filij & datione Spiritus sancti, nec vulneribus naturæ nostræ efficaciam remedia adhibet, nec præcipuos cultus Dei monstrat. Lex verò Domini immaculata est, recreans animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis, Mandata Domini recta sunt, lætificantia cor, præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Hæc diligentissimè consideranda sunt, vt inuitentur bonæ mentes ad amorem & studium lectionis, de qua Paulus inquit: *Sis assiduus in lectione, doctrina & cōsolatione.* Nam Filius Dei, vt dixi, non aliter colligit Ecclesiam, nec aliter vult esse efficax, nisi cogitatione verbi scripti. Quid quòd hic ipse Dominus: *Θεὸς ἢ νοούμενος τῆ τῶν τερασίων ἐνεργείᾳ, ἀνθρώπος ἢ δεικνύμενος τῆ τῆς φύσεως ὁμοιωθεΐα,* vt ait Iustinus Martyr & Philosophus, in lucta quadraginta dierum, exemplo suo nos docuit, quanta sit vis verbi in magna vi tempestatum & concursu calamitatum. Cùm enim vndique acerri- mē ab hoste Dei & Ecclesiæ oppugnaretur, non armis aut machinis æneis vsus est, sed verbo aliquoties citato ex libro quinto Moyse, qui Deuteronomium inscribitur, insidiatorem fregit ac debilitauit.

Ad hanc præcipuam causam illa quoque adiungatur, quòd in casu confessionis, non soli Theologi, sed omnes Christiani obligati sunt ad reddendam fidei suæ rationē, iuxta Petri præceptum, *Parati estote ad reddendam rationem vestræ spei cum mansuetudine & timore.* Nemo autem sine cognitione veræ doctrinæ, & sine iudiciis veræ Ecclesiæ ad hanc apologiam potest accedere. Vt igitur sapiens Respublica in pace de bello cogitat, seq̄ue ad id fortiter

fortiter ac feliciter gerendum omni cura & cogitatione
 præparat: ita in tranquillitate, vt verbis Augustini vtar,
 comprehendenda est doctrina sapientiæ, quæ inter tribu-
 lationum turbines difficulter agnoscitur. Non enim faci-
 le inueniuntur in aduersitate præsidia, quæ non fuerint in
 pace quæsita. Moueantur pij horum temporum pericu-
 lis, vt diligentiorē cogitationē de hac causa suscipiant.
 Si quis enim aurea secula in hac mundi senecta sperat, is
 mihi non dissimilis videtur piscatori, qui apud Theocri-
 tum inani imagine aurei piscis delectatur. Magna moles
 certaminum & periculorum in Ecclesiam senescentem
 impendet, non solum quia peccatis crescentibus poenæ
 iustissimo ordine crescunt, sed etiam quia maior nunc ra-
 bies est in Diabolis metuētibus terribile iudicium, quod
 paulò post exercebit Filius HOMINIS, qui sub iudice ste-
 tit, vt videant impij eius gloriam, in cuius mansuetudinē
 fremuerunt. Et vox diuina prædixit, in hac languida & de-
 lira mundi senecta fore maiores confusiones opinionū,
 cultuum & morum quàm antea. Hac igitur prædictione
 & tristissimis spectaculis vicinorum regnorum velut è
 somno excitati, assiduè versemur in lectione librorum di-
 uinorum propter gloriam Dei, & vt ipsi necessariam con-
 solationem in tam sæuis tempestatibus habeamus. Imò
 vt aliqui explicatione & propugnatione veræ doctrinæ
 vtiliter Ecclesiæ seruire, & præclarum depositum videli-
 cet puritatem Euangelij ad posteros transmittere possint.
 Quid, quòd non tātum in hac vita sæpe cum periculo vi-
 tæ, famæ & fortunarū cōfessio edenda est, sed etiam in po-
 strema mundi die fidei & operum ratio nobis reddenda
 erit, vt grauissimè & verissimè à Tertulliano in libro de
 præscriptionibus aduersus hæreticos dictum est: A veri-
 tate diuertere nemini expedit, qui meminerit futuri iu-

dicij, quo omnes nos necesse est apud CHRISTI tribunal astare, reddentes rationem in primis ipsius FIDEI. In hoc dicto insigni maximeque memorabili, particula vniuersalis, & expressa mentio fidei, præcipua quadam diligentia obseruentur. Non ait solos Theologiæ Professores & pastores Ecclesiarum subituros esse post mortem illud terribile iudiciū, sed omnes homines sine exceptione, vt 2. Corinth. 5. Paulus clamat, Oportet nos omnes stare coram tribunali Iesu Christi, vt vnusquisque recipiat in corpore, quod fecit, siue bonū siue malū. Deinde expressā mentionē facit fidei, vt nos doceat, militiā Christianā cōsistere in fide & bona consciētia, & à Deo dānari non modò lapsus contra conscientiam, sed etiam errores cum fundamento, seu cum Lege & articulis fidei pugnantes, siue homo sciens, siue ignorans eis assentiat. Nam inter peccata mortalia seu regnantia, quæ Paulus nominat opera carnis, non tantū adulteria, cædes & furta, sed etiam hæreses & idola recensentur. Eum igitur cursum in hac vita singuli pij teneant, vt fugiant vtrumque scopulum, errores dico contrarios Legi & Euangelio, & peccata contra conscientiam, & ad illud iudicium initia sapientiæ & iustitiæ æternæ afferant. Nam prorsus necessarium est in hac mortali vita inchoari sapientiam & iustitiam æternam, sicut scriptum est, Superinduemur, si tamen non nudi reperiemur. Et Filius Dei ante postremum agonem hanc descriptionem vitæ æternæ tradit: Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum esse verum Deum, & quem misisti Iesum esse CHRISTVM. Ad hanc verò cælestem Academiam, in qua videbimus Filium Dei, Patres, Prophetas & Apostolos, & eorum fruemur doctrina & familiaritate, nemini patet aditus, nisi prius in hac mortali vita eius doctrinæ elementa didicerimus, quam ipse nobis tradidit.

Confe-

Conferamus etiam, si placet, verbi diuinitus traditi possessionem cum aliis bonis, quæ humana infirmitas præcipuè expetit. Quærentur à maxima multitudine generis humani non conuersa ad Deum, honores, voluptates, earumque instrumenta. Sed hæc aut deserunt nos ante migrationem ex hac vita, aut à nobis deseruntur. Nam honor quidem vanus est, quia aut simulatus est, cum omnes homines natura superbi & inuidi sint, aut non est diuturnus, vt ostendunt exempla Miltiadis, Aristidis, Themistoclis, Cimonis, Camilli, Bellisarij & aliorum innumerabilium, quibus ingrata patria anguinam mercedem rependit. Voluptates verò quamuis concessæ, nec locorum sunt omnium, nec temporum, vt Cicero ad Atticum scribens, inquit, tantis malis vrgeri Rempublicam, & tam grauiam pericula optimo cuique impendere, vt penitus sibi ex animo & villæ & huiuscemodi delectationes exciderint. Et Vlysses Iliad. 9. ad Achillem inquit: *ἀλλ' ἔδανός ἐμὰ τεύχερα μέμνην*. Nec sunt nobis conuiuia curæ vlla satis. Nam honestæ & concessæ voluptates tranquillum tempus requirunt. Quid tam porrò incertum est, quàm opulentia? vt in versu peruulgato dicitur: Irus & est subitò, qui modò Croesus erat.

At VERBUM nullo loco aut tempore sui studiosos deserit, sed in rebus secundis & aduersis semper nos docet, consolatur, regit consilio, confirmat contra illecebras & terribilissimam, denique amissis omnibus bonis, sicut tandè ea in morte amitti necesse est, nobis præsto est, & aditum ad eam vitam patefacit, quæ est sola vita nominanda. Nā hæc vita sine verbo, quid aliud est quàm carcer & magna miseria? Quamobrem cum Maria eligamus optimam partem, quæ nullo vnquam tempore à nobis auferetur, & quaramus bonas margaritas, easque inuentas diligenter afferuemus.

Et quoniam margaritarum inentio facta est, repetam earum generationem, de qua nos ipsum tempus admonet, ex Theophrasto, & hanc narrationem ad imaginem verbi & Ecclesiæ breuiter accommodabo. Initio veris sua quadam natura mirabili siti conchæ appetunt rorem cælestem. Hunc cum in littus repentes & hiantes hauserunt, nascitur ex eo rore & conchæ carne, cuius odor optimus est, gemma pellucida aliàs aurei, aliàs argentei coloris, & mirificam vim habens in pellēdis venenis & medicatione cordis humani. Fit autem generosior, cum crebræ sunt magnæ tempestates, donec conchæ sunt grauidæ. In hac narratione dulcissima imago verbi & Ecclesiæ proponitur. Vt enim concha sitiens appetit rorem, & hoc hausto concipit gemmam cordibus salutarem: sic Ecclesia cum in veris doloribus vndiq; quærit consolationes, & re ipsa experitur, se non iuuari humanis cogitationibus, tãdem decurrens ad vocem Euangelij, tãquam ad rorem cælestē, incipit acquiescere, sicut in psalmo dicitur, Eloquium tuum viuificauit me. Deinde vt hæc gemma agitata fluctibus & procellis fit generosior: ita lux fidei inter certamina crescit: sed hæc allegoria suo loco vberius explicari solet.

Haftenus mōstrauī præcipuas causas, propter quas verbum Dei assiduè legendum, audiendum & cogitandum est, nec dubito, bonas mentes earum consideratione permoueri.

Antequam verò finem dicendi facio, breuiter confutanda videtur opinio, quæ multos à studio & amore verbi non sine iactura gloriæ Dei, & sine periculo animarum abducit. Multi enim non admoniti hac persuasione fascinati sunt, vt existiment, studium verbi tantum ad eos pertinere, qui paulò post ad gubernationem Ecclesiæ accessuri

firi sunt, nec philosophiæ, artis medicæ & ciuilibus scientiæ studiosis valde necessariam esse cognitionem doctrinæ monumentis diuinis comprehensæ. Hic error animis eripiendus est, & pia iuuentus admonenda est, vt cogitet, Academias Christianas non esse scholas Arcesilæ, sed reliquorum studiorum gubernatricem, & vt ita dicā, Architectonicam esse doctrinam Propheticam & Apostolicā.

Nam maximè dignum est homine Philosopho, quærere veram de Deo doctrinam, vt Plato in sexta epistola grauititer dixit: Ita rectè philosophabimur, si Deum agnosceremus vniuersæ naturæ patrem, causam & gubernatorem esse, ei que iustè viuendo obtemperabimus. Hæc vna est non *muso* disciplina & vera philosophia. Non igitur fastidiant studiosi philosophiæ doctrinam Ecclesiæ, quam ipsa collatio ostendit perfectiorem esse, sed ad culturam literarum & humanitatis adiungant veram Dei reuerentiam, & philosophiam illorum maximè detestentur, qui putant, eò se plus videre cæteris, quòd vel religiones contemnere audent, vel de omnibus sententiis Pyrrhonio more in vtramque partem disputare solent. Quid dicam de arte Medica? quæ bonis ingeniis hortatrix est, ad agnoscendum Deum, & ad cogitationem de religione. Nemo enim vestigia Dei impressa naturæ aut plura aut illustriora videt, quàm Medici.

Nam omnia in fabricatione humani corporis plena sunt artis, consilij & significationum. Deinde artificiosa distributio remediorum, testatur, cõditorem amantem esse hominum, quia res tam multæ præcipue ad humanos vsus factæ sunt. Etenim alia remedia bilem, alia pituitam trahunt, alia herbæ opitulantur cerebro, alia cordi, alia pulmoni, quædam pectori, nonnullæ epati. Nulla deniq; plantula, quanquam spreta, temerè nascitur, nulla non

ad certos & magnos vsus diuino consilio ordinata est. Et quia in tanta varietate morborū, Medici spectatores sunt multarum arumnarum, fieri non potest, quin causas querant, vnde tot non solū morbis, sed etiam maioribus calamitatibus obnoxia sit hæc præstans & infirma natura. In hac consideratione de peccati origine, magnitudine & pœnis admonentur.

Quid præterea potest esse tam apertum tamque perspicuum, quàm politicam sapientiam, cū à Deo deseritur, nec felicem nec salutarem esse? Magna vis ingenij fuit in gubernatoribus Atticis, Pericle, Alcibiade, Demosthene & Demade, & magnos labores hi viri sustinuerunt. Sed quid sunt omnes ipsorum res gestæ à principio vsque ad finem, nisi contentiones exitiales ipsis & patriæ? Hæc magna & ineffabilis miseria est, frangi & consumi tantūm perniciosis laboribus. Talium exempla inuententes expauescamus, & ardentissimis votis Deum oremus, vt faciat nos vasa misericordiæ, & organa salutaria Ecclesiæ, patriæ & nobis ipsis. At Ioseph, Moyse, Dauid, Daniel, Esdras, Nehemias res magnas & salutare gesserūt, quia à Deo gubernationem petiuerunt, & hanc normam in suis politiis secuti sunt, de qua in psalmo dicitur: *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Ac ne quis eorum, qui olim ad Remp. accessuri sunt, dubitet de voluntate Dei, postulantis studium verbi à viris politicis, is memoria repetat expressum mandatum, Deuter. 17. quod præcipit, vt rex discat legem, & eam sequatur in tota gubernatione. Hæc enim sunt verba Moyse: *Postquã federit in folio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplum à Sacerdotibus Leuiticæ tribus, & habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominū Deum suum*

suum, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in Lege præcepta sunt. Huic præcepto, vt alia exempla omittam, obtemperans laudatissimus Princeps Alphonsus rex Hispanicus & Neapolitanus, perlegit integra Biblia quater & decies. Vt enim Iulius Cæsar media inter prælia semper stellarum cælique plagis superisque vacauit, ita hic Princeps inter arma, tubas & classica nunquam de manibus scripta Prophetica & Apostolica posuit. Laudatur à Cicerone Scipio Africanus, qui libros Xenophontis de Cyri institutione, in quibus nullum officium prætermisum est diligentis & moderati imperij, etiam in castris legere solebat. Sed plus veræ laudis habet hæc assidua lectio librorum diuinorum, qui non sine causa fontes Israël sanctissimi & augustissimi nominantur. Quòd si quem sapientiæ iuris deditum, aut præceptum diuinum, quod nõ est vni politiæ traditum, sed cùm sit naturale, ad omnes politias pertinet, aut exemplum laudatissimi Principis Alphonsi parum mouet, istamen consideret præsentem formam religionis & Reipublicæ, ad quam nemo sine cognitione doctrinæ Christianæ satis ornatus potest accedere.

Quemadmodum enim tranquillo mari quilibet nauatarum vectorumque gubernare potest, vbi autem sæua orta tempestas est, ac turbato mari, rapitur vento nauis, tum viro & gubernatore opus est, vt apud Liuium Fabius ait: ita in hoc perturbato statu religionis & Reipublicæ non tantum politica prudentia opus est iis, qui consiliũ Regibus & Principibus daturi sunt, sed etiam hac cælesti & diuina sapientia, quæ non properat ad pœnam ante legitimam cognitionem, sed re diu multumq; agitata, decernit quid sequendum aut fugiendum sit.

Hæc, fretus intelligentia vestra, coniuncta cum pari

beneuolentia, differo breuiùs, quàm causa desiderat, vòs-
que reuerenter & amanter oro, vt pro excellenti huma-
nitate vestra, orationem multò tenuiorem, quàm vt argu-
menti magnitudini respondeat, boni consulatis.

Vt autem exitus orationis cum principio congruat,
æternum Deum Patrem Domini & Saluatoris nostri I E-
S V C H R I S T I toto pectore oro, vt necessariè doctrinæ
studia & eorum hospitia perpetuò conseruet ac tueatur.
Eundem etiam inuoco ad gratiam Magnificentix, Excel-
lentix & humanitati vestre pro me referendam, quoniam
mihi nequaquam satis facultatis est pro meo animo, atq;
vestro erga me merito, cumque similia officia red-
dere non possim, acceptorum tamen à vobis
constantissimam, Deo adiutore,
memoriam conseruabo.

D I X I,

Præfa-

PRAEFATIO IN LOCOS
THEOLOGICOS PHILIPPI

Melanthonis post habitam orationem

2. Martij, Anno M. D. L X I I I.

DIGNITA Somnium doctrinarum in duabus rebus consistit. Primum in certitudine seu veritate doctrinae. Deinde in necessitate seu utilitate, quam vnaquaque doctrina vel Ecclesiae vel societati humanae affert. De necessitate huius doctrinae Christianae hesternae praefatione cula aliquid diximus. Nam rei amplitudo superat non modò meam tenuitatem, quam libèter agnosco & deploro, sed etiam omnium angelorum & hominum sapientiam & eloquentiam. Quae enim oratio huic argumento par esse potest, in quo dicendum est, quantum verbo Dei dandum aut tribuendum sit? Quare hac parte omissa, de altera, hoc est, de veritate & certitudine doctrinae Christianae pauca in hac & sequentibus aliquot lectionibus dicemus, quod spero futurum non sine fructu & utilitate iuventutis. In philosophia duae sunt normae certitudinis, vna est notitia principiorum, quorum alia vocantur practica, alia speculabilia. Haec principia sunt notitiae nobiscum nascentes, ex quibus Mathematica & doctrina physica extruitur. Alia sunt practica, ex quibus philosophia moralis extructa est. Altera norma certitudinis est vniuersalis experientia, de qua omnes sani eodem modo consentiunt. De his normis certitudinis, quae à Stoicis *κειρήρια* appellantur, in Dialecticis & tota philosophia saepe dici solet. In doctrina autem Ecclesiae vnica est norma certitudinis, quae nominatur patefactio diuina. Ad hanc confirmandam & illustrandam colliguntur à pia vetustate septem gradus testimoniorum, quorum primus sumitur ab ipsa doctrinae antiquitate. Est enim doctrina Ecclesiae prima & antiquissima, & antecellit omnibus aliis religionibus ac sectis laude antiquitatis. Secundus gradus continet praedictiones propheticas de maximis rebus, videlicet de regno Christi & quatuor mundi monarchiis. Tertius complectitur

FRAEFATIO IN LOCOS TH. PHIL. MEL.

miracula, vt resuscitationem mortuorum & alia, quæ sunt opera
 solius naturæ omnipotentis. Quartus est ipsum genus doctrinæ,
 videlicet Lex integra & promissio de Mediatore, ignota rationi
 humanæ sine reuelatione diuina, iuxta dictum: Filius qui est in
 sinu &c. Quintus est experientia spiritualis in vera pœnitentia seu
 conuersione ad Deum, id est, in veris pauoribus ortis ab agnitione
 iræ Dei aduersus peccatum, & in fiducia & spe veniæ. De hoc gra-
 du Paulus Rom. 8. inquit: Ipse Spiritus sanctus dat testimonium
 spiritui nostro, quodd simus filij Dei. Sextus est fortitudo marty-
 rum in suppliciis & in vincendis omnibus impiis illecebris & ter-
 riculamentis Sathanæ & omnium tyrannorum, Septimus est
 deletio impiarum sectarum & omnium hostium Ecclesiæ, tyrannorum
 & aliorum. Cùm autem argumentum per se sit amplissimum,
 in quo nemini potest deesse oratio: summa sequar tantum
 fastigia rerum, & iunioribus saltem monstrabo fontes, ex quibus
 sumuntur illa testimonia, & quædam dictabo. Scio enim, cùm
 verba tantum sparguntur in aërem, iuuentutem non assuefactam,
 facile ea quæ dicta sunt, obliuioni tradere. Neque tamen ob-
 ruam auditores prolixis dictatis, sed dabo operam,
 vt mediam viam inter declamationes
 & dictata teneam.

ORDO

ORDO LOCORVM ET CA-

pitum, quorum explicatio in hoc
libro continetur.

INTIMATIO seu scriptum publicè propositum in Academia
Lipsensi, quo continetur significatio de prælectione Locorum
Theologicorum.

Oratio de studiis Theologicis.

PROLEGOMENA.

I.	De certitudine doctrinæ Christianæ.	fol. 1.
II.	De methodo & ratione docendi & discendi doctrinam Ecclesiæ propriam.	14.

LOCVS DE DEO.

I.	De patefactione Dei.	25.
II.	De discrimine veræ & falsæ inuocationis	38.
III.	Quid sit DEVS .	41.
IV.	De proprietatibus DEI .	43.
V.	De vnitæte essentiæ diuinæ.	49.
VI.	Regulæ de actionibus Dei internis & externis.	51.
VII.	Declaratio vocabulorum essentiæ & personæ.	54.
VIII.	Confirmatio articuli de Trinitate.	58.
IX.	De discrimine trium personarum diuinitatis.	63.
X.	Quid interfit inter nasci & procedere.	65.

LOCVS DE FILIO DEL

		278.
I.	De appellationibus Filij Dei.	80.
II.	De diuina natura in Christo.	87.
III.	Historica de hæresibus & Synodis.	91.
IV.	Refutatio Samosatani.	99.
V.	Refutatio Arij.	103.
VI.	Solutio obiectionum Arij.	105.
VII.	De vnione duarum naturarum in Christo.	111.
VIII.	Refutatio Nestorij & Eutyichis.	116.
IX.	De communicatione Idiomatum.	125.
X.	De fuga mortis in Christo.	129.

LOCVS DE SPIRITV SANCTO. 163.

I.	De vocabulo Spiritus.	164.
II.	Quid fit Spiritus sanctus.	166.
III.	Quòd Spiritus sanctus fit persona.	170.
IV.	De æternitate Spiritus sancti.	181.
V.	De processione Spiritus sancti.	178.
VI.	De beneficiis Spiritus sancti.	182.
VII.	Quibus detur Spiritus sanctus.	197.
VIII.	Quomodo excutiat Spiritus sanctus.	199.
IX.	Applicatio doctrinæ hætenus traditæ ad vsum.	202.

LOCVS DE CREATIONE. 218.

I.	Quid fit Creatio, & de causis Creationis.	221.
II.	De circumstantiis Creationis.	227.
III.	De creatione hominis, & de imagine Dei.	231.
IV.	De prouidentia diuina.	235.
V.	Collectio Demonstrationum de prouidentia.	240.
VI.	Refutatio præcipuæ obiectionis contra prouidentiam.	258.

LOCVS DE CAUSA PECCATI. 279.

I.	Quòd peccatum non fit substantia.	281.
II.	Quòd DEVS non fit causa peccati.	284.
III.	De causâ contingentia.	290.
IV.	De discrimine inter vocabula, quibus scriptores Ecclesiastici vtuntur, videlicet <i>αἰτία</i> , <i>αἰτία</i> , & <i>αἰτία</i> .	293.
V.	Solutio quarundam obiectionum.	297.

LOCVS DE LIBERO ARBITRIO,
seu de viribus humanis. 324.

I.	Narratio exponens certamina Ecclesiæ & hypocritarum de libero arbitrio.	327.
II.	Explicatio Methodica liberi arbitrij. 1. An sit. 2. Quid sit. 3. Quales sit. 4. Quare sit in natura rationali. 5. Quid à peccato originis differat.	336.
III.	Refutatio Pelagianorum.	349.
IV.	Refutatio Manichæorum.	352.
V.	Expositio veræ sententiæ, distributa in propositiones negatiuas & affirmatiuas.	363.

VI. Testimonia antiquitatis de vera sententia.	376.
VII. Solutio obiectionum, quæ aduersari videntur veræ sententia.	386.
VIII. De impedimentis libertatis.	397.

LOCVS DE PECCATO. 426.

I. Quid sit peccatum in genere.	428.
II. De prima diuisione peccati in originale & actuale.	432.
III. De causis & effectibus peccati originis.	440.
IV. De reliquiis bonorum in homine post lapsum.	447.
V. An post baptismum in renatis maneat peccatum.	451.
VI. De discrimine peccati venialis & mortalis.	453.

FINIS INDICIS PRIMAE PARTIS

LOCORVM THEOLOGICORVM

Victorini Strigelij.

71. Tabulae...
72. Solus...
73. De...
74. DE...
75. DE...
76. DE...
77. DE...
78. DE...
79. DE...
80. DE...

LOCUS DE...
DE...
DE...
DE...
DE...
DE...
DE...
DE...
DE...
DE...

INDEX...
INDEX...
INDEX...

DE
CERTITVDINE DOCTRI-
NÆ CHRISTIANÆ.

*Ante inchoationem loci de Deo, hæc duo prolegomena
explicantur. 1. de certitudine doctrinæ Christianæ.
2. de methodo seu de ratione docendi & discendi do-
ctrinam Ecclesiæ propriam.*

LAUDANDA est Iustini Martyris, Tertullia-
ni, & aliorum piorum diligentia, qui college-
runt aliquot gradus testimoniorum de doctrina
Ecclesiæ: non solum ad refutandos Ethni-
cos, sed etiam ad nos ipsos confirmandos: vt
statuamus hanc solam esse veram de Deo do-
ctrinam, quæ est literis mandata per Prophetas, Euangelistas &
Apostolos, Alias verò sectas om-
nes, & earum opiniones pu-
gnantes cum verbo diuinitus
tradito esse præstigijs à Diabo-
lo ortas, & in mundo propaga-
tas, vt Deus contumelia afficia-
tur, & yt magna pars generis hu-
mani à Deo auulsa in æternum
exitium præcipiretur.

& Cyprianus. Iustini Martyris historias qui scire vult, legat librum
4. histor. Eccles. Eusebij, cap. 16. 17. 18. In quibus locis Eusebius mul-
ta historica repetit ex Apologijs duabus Iustini, quarum alteram
scripsit ad Senatum Romanum: alteram ad Marcum Antonium
pium, qui anno c. & x x x i x. aut circiter post Christum natum fuit
Imperator Romanus.

Cyprianus sanctus Martyr tanti fecit scripta Tertulliani propter
antiquitatē & acumen autoris, vt ad Scribam domesticum sæpe dixe-

Ex scriptoribus Ecclesiasti-
cis Græcis, qui statim secuti sunt
Apostolos, vetustissimi sunt Iu-
stinus Martyr & Philosophus: &
Irenæus, quem tamen antecessit
Iustinus, quia Irenæus citat dicta
& testimonia Iustini lib. 4. & 5.
contra hæreses. Ex Latinis duo
sunt vetustissimi Tertullianus

rit: Da mihi Magistrum, sic appellans Tertullianum: Nul'um etiam diem abire passus est Cyprianus, in quo non aliquid ex Tertulliano legerit. Hortor autem studiosos vt legant duas Apologias Iustini, & Apologeticum Tertulliani. sunt enim lectione dignissima.

Hos gradus testimoniorum vtilissimum est sæpe multumque considerare.

Ac primus quidem gradus, quem Iustinus & Tertullianus maxime vrgēt, sumitur ab antiquitate. Nam siue *ἀρχαιολογίαν* siue *νομοθεσίαν* spectes, ipsa collatio scriptorum Moyficum monumentis Ethnicis ostendit Ecclesie doctrinam primam & antiquissimam esse.

In lectione Moysis tria sunt obseruanda. 1. *ἀρχαιολογία*, id est, prima Ecclesie historia. 2. *νομοθεσία* sacrorum & legum ratio. 3. Promissio de Mediatore, quæ nō extat in libris philosophorū.

Nulla enim in toto genere humano extant scripta, quæ à rerum initiis cōtinuam seriem annorum monstrant, nisi sola historia Moyfi & Prophetarum.

Historia Ecclesie extat in libris Moyfis & prophetarum vsque ad monarchiam Persicam, quæ annis circiter 500 antecessit aduentum Christi in carnem.

In Genes. cap. 5. extat catalogus patrum, qui vixerunt ante diluuium annos 1656. In cap. 11. eiusdem libri extat catalogus patrum à Nohe & Sem, vsque ad Abraham, postea continua histo-

Hanc perspicuam asseuerationem confirmat Eusebius libro 10. preparat. Euangelicæ, testimonio Aphricani sapientissimi & diligentissimi Scriptoris historiarum, qui inquit: Ante initium Olympiadum nihil certi in historiis Græcis recitatur, sed omnia sunt plena confusionis & dissonantiæ.

Eusebius scripsit libros 15. de preparatione Euangelicæ, in quibus refutat Ethnicas religiones, & colligit hos septem gradus testimoniorum. Scripsit præterea decem libros de demonstratione

Euangelicæ contra Iudæos pertinaces, qui negant Christum apparuisse.

Incoantur

Incoantur autem Olympiades Græcorum anno 2. Iotham, qui fuit auus pij & felicitis regis Ezechia.

Hoc fit manifestum per ἀνδροστω. Certum est enim ex Græcis historiis, qua Olympiade fit Alexander natus, videlicet 3. Olympiade. Iam si ab illo tempore retro numeres, peruenies vsque ad secundum annum Iotham.

retro numeres, peruenies vsque ad

Et paulo post idem Africanus inquit. Quicquid apud Græcos vetustatis laude excellit, id omne longo interuallo Mosen sequitur.

Herodotus incoat suas historias à Cyro, & fatetur ipse sine rubore ea quæ antecesserunt Persicam monarchiam, magna ex parte esse incerta & fabulosa.

Quod verò ad νομοθεσίαν attinet, teste utamur Strabone, qui libro Geograph. 16. clarè affirmat, omnium legum in mundo antiquissimas esse Mosaiicas.

Eusebius li. 12. præparat. Euangel. disertè scribit, Platonem esse imitatore[m] Moyfi in libris de legibus. Qui libri Platonis, velut gemmæ insignes inter reliqua eius scripta eminent. Monet

autem Eusebius & in libris Moyfi & Platonis de legibus: Considerandam esse ἀρχαιολογίαν historiarum antiquitatem, & νομοθεσίαν legum autoritatem. Narrat Moses in Genesi & Exodo historias primorum patrum, & initia Ecclesiæ populi Iudaici. Postea exponit leges non humana, sed diuina autoritate sancitas. Eadem methodo utitur Plato in libris de legibus.

Hæc cum ita sint, teneamus Tertulliani regulam traditam in libro aduersus Praxeam:

Hanc regulam bis repetit Tertullianus in libro aduersus Praxeam, & in libro de præscriptionibus aduersus hæreticos.

Id esse verum quodcunque primum, id esse adulterinum quodcunque posterius.

Primum est, quod est traditum à Prophetis & Apostolis.

Meminerimus etiam eiusdem auctoris verba in Apologetico aduersus gentes, quæ insigne encomium librorum Moyfi continent. Primam instrumentis autoritatem summa antiquitas vendicat. Apud vos quoque religionis est instar, fidem de temporibus asserere. Omnes itaque substantias, omnesque materias, origines,

ordines veterani cuiusque styli vestri gentes etiam plerasque & vrbes insignes, historiarum causas & memoriarum, ipsas denique effigies literarum indices custodesque rerum, & tutò adhuc minus dicimus, ipsos inquam Deos, ipsaque templa & oracula & sacra vnus interim Prophetæ scriptum seculis vincit, in quo videtur thesaurus collocatus totius Iudaici Sacramenti, & inde etiam nostri.

Cicero disputans de immortalitate animæ in Thusc. quæst. vtitur probatione sumpta ab antiquitate. Autoribus, inquit, ad obtinendam hanc sententiã vti possumus, in primisq; antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, eò melius quæ erant vera cernebat.

Huic memorabili dicto adiungantur verba Iustini Philosophi & Martyris, quæ extat in Apologia pro Christianis scripta ad Antonium pium Imperatorem: Moses antiquior est omnibus scriptoribus Græcis, & quæcunque Philosophi & Poætæ de immortalitate animæ & de pœnis post hanc vitam, & de consideratione cælestium dogmatum scripserunt, ea à Prophetis mutuati sunt tanquam semina veritatis.

Fons doctrinæ Christianæ est primus liber Moyfi. Nam in tribus capitibus primis semina totius doctrinæ Christianæ sparguntur.

Secundus gradus completitur vaticinia Prophetarum de Christo, de serie monarchiarum, & de aliis rebus magnis, quas Deus soli Ecclesiæ patefecit. Nam de tempore aduentus Messia docent nos vaticinia Iacob Patriarchæ Genes. 49. & Danielis 9.

Secundus gradus completitur vaticinia Prophetarum de Christo, de serie monarchiarum, & de aliis rebus magnis, quas Deus soli Ecclesiæ patefecit. Nam de tempore aduentus Messia docent nos vaticinia Iacob Patriarchæ Genes. 49. & Danielis 9.

Patriarcha Iacob cum vocatus esset ad vitæ exitum, & singularis filius, qui erant numero duodecim futuros rerum euentus prædixisset, Iudæ, qui erat quartus inter filios, hoc vaticinium tradidit: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat Siloh, id est, Messias. Nam ipsa appellatio signifi-

De loco autem notæ sunt Michaë 5. ca. & Hag. 2. cap. prædictiones.

De miraculis Christi Esaias ca. 35. perspicuè vaticinatus est. Tunc aperientur oculi cæcorū, & aures surdorum patefient, tunc saliet claudus sicut ceruus, & soluta erit lingua mutorum.

Sed multò clarius idem Propheta de passione & resurrectione Christi concionatus est capite 53.

Prædixerunt etiam vates nostri vniuersalem vocationem gentium ad societatem æternæ Ecclesiæ, & perpetuam vastationem politiæ Iudaicæ post exhibitum Messiam.

Adde huc seriè monarchiarum prædictam à Daniele cap. 2. & 7. Adde etiam oracula eiusdem Prophetæ de Antiocho Eupiphane ca. 8. & 11. qui est typus regni Pontificij, & de Mahomete cap. 7.

eius. Pedes partim lutei, partim testacei significant Romanum imperium & eius reliquias. Eadem prophetia repetitur cap. 7. vbi prima monarchia comparatur leoni, secunda vrso, tertia pardo, quarta bestię truculentæ.

His prædictionibus nostrorum vatum euentus respondisse, testantur historiæ non solum Ecclesiæ sed etiam Ethnicæ.

Venit enim Christus Dominus & Saluator noster eo ipso tempore, de quo Propheta di-

Haggeus qui gubernauit Ecclesiam vnà cum Zacharia post reditū populi ex Babylone, prædixit Messiam traditurum esse suam doctrinam, & editurum miracula in templo secundo. Sic enim inquit: Magna erit gloria domus istius nouissimæ, maior quàm primæ domus.

Esaias propter perspicuitatem prophetiæ de Christi passione à multis dictus est Euangelista.

vniuersalem vocationem gen-

Cum gentes appellantur, cogita chaos quoddam errorum, idolorum, scelerū, turpitudinū.

Daniel cap. 2. interpretatur somnium regis Babylonicī Nabuchodonosor, de quatuor monarchiis. Primum caput aureum significat primam monarchiam. Pectus argenteum, Persicam. Tibiæ seu pedes ænei significant regnum Alexandri & successorum

Romanum imperium & eius reliquias. Eadem prophetia repetitur cap. 7. vbi prima monarchia comparatur leoni, secunda vrso, tertia pardo, quarta bestię truculentæ.

Testimoniū Iosephi de Christo, quod extat lib. 18. ἀρχαιολογίας cap. 4. Exiit eo tempore

xerunt: & natus est in Bethle-
hem: & genus doctrinæ, quod
profitebatur, confirmavit resu-
scitatione mortuorum, & aliis
mirandis factis congruentibus
ad vaticinium Esaia. Constat
præterea hunc Dominum cru-
cifixum esse secundum Scriptu-
ras Prophetarum, & tertio die
resuscitatum, Apostolis man-
data dedisse de colligenda Ec-
clesia, non tantum ex femine A-
brahæ, sed etiam ex omnibus
gentibus.

rediuuius, quandoquidem diuini Prophetæ & hoc & alia admiran-
da de eo vaticinati fuerant, & ad hodiernum vsque diem, quæ ab eo
est cognominata, Christianorum gens non defecit. Hæc ille.

Hanc collectionem Ecclesia
secuta est deletio politiæ Iudai-
cæ & perpetua vastitas. Etsi e-
nim instauratio aliquoties ten-
tata & incoata est: tamen hi co-
natus contra decretum Dei ina-
nes & irriti fuerunt.

ex magno interuallo aspicere ruinas & ruderæ Ierosolymia. Secun-
dò sub Iuliano Apostata, quo iubente & adiuuante eandem rem ten-
tarunt, sed infelici pariter euentu. De quo his verbis scribit Ammia-
nus Marcellinus: Iulianus imperij sui magnitudinem memoria o-
pum gestiens propagare, ambitiosum quondam apud Hierosoly-
mam templum, quod post multa & interneciuâ certamina obsiden-
te Vespasiano, postea à Tito ægrè est expugnatum, instaurare sum-
ptibus cogitabat immodicis, negotiumq; maturadum Alipio dede-
rat Antiocheni, qui olim Britannias procurauerat præfectus. Cùm-
que is rei eidem fortiter instaret Alipius, iuuaretq; prouinciæ rector,

metuendi

Iesus vir sapiens, siquidem virum
eum dicere fas est. Erat enim o-
perum opinionem fidemque om-
nem excedentium, effector, &
hominum eorum, qui libenter
veritatem complecterentur, Ma-
gister. Multos enim simul & ex
Iudæis & ex Græcorum super-
stitione in disciplinam suam ascii-
uit, Christus is fuit. Et cùm eum
principum apud nos virorum de-
lacione Pilatus crucis supplicio
affecisset, non tamen, qui antea
erant eum complexi, confectari
superfederunt. Apparuit quippe
illis tertia post die superstes &

Iudæi etiam post deletum tem-
plum & urbem bis conati sunt
instaurare Ierosolymam. Primùm
sub Hadriano, instinctu Ducis
furiosi cuiusdam Bencosban,
sed illa multitudo repressa est ab
Hadriano, qui postea interdixit
cæteris Iudæis, vt non auderent

metuendi globi flammaram prope fundamenta crebris insultibus erumpentes fecere locum exultis aliquoties operantibus. Hocq; modo elemento obstinatius repellente cessauit inceptum.

Quid dicam de serie Monarchiarum quam Deus voluit Ecclesiae notam esse, quia vult sciri has humani generis confusiones non fore sempiternas, sed aliquando finem futurum esse, & securam meliorem Ecclesiae vitam. vult item sciri, quo tempore Filius Dei se patefacturus fuerit hominibus, & postea in fine mundi iudicaturus.

Tres sunt formae Reipublicae. Prima dicitur monarchia, altera Aristocratia, tertia, Democratia. Apud Herodotum post mortem Cambysis filij Cyri, agitata est disputatio à principibus regni Persici de optima forma gubernationis. Tandem Darius successor Cambysis, consentientibus reliquo: um principum suffragiis obtinuit Monarchiam antecellere reliquis formas propter has causas.

1. Quia Democratia facile degenerat in anarchiam, cuius exemplum vidimus anno 1525. quo tempore in Germania exarsit tumultus Rusticorum. Et Sophocles in Antigone inquit: Maius esse malum, ἀναρχίαν, quàm tyrannidem.

2. Quia Aristocratia facile degenerat in ἀλιγασχίαν, quae est paucorum gubernatio, magis seruiens priuatae quàm publicae vtilitati. Etsi autem omnium rerum humanarum magna est instabilitas: tamen cum conferuntur Ideae Rerum pub. verissimum est Monarchiam esse optimam propter illas superiores, & has sequentes duas causas.

1. Quia proximè accedit ad maiestatem & similitudinem gubernationis diuinæ, de qua Aristoteles in polit. lib. 12. citat versus Homeri: Multos imperitare malum est, rex vnicus esto. 2. Quia in monarchia facilius retinetur ordo legum, executio pœnarum & εὐταξία, quàm in ἀεισκρατία & Democratia.

Res autem ostendit quatuor monarchias præteruisse, & post inclinationem quartae monarchiae exorta esse duo regna impia & belligerantia cum vera Ecclesia, quorum alterum creuit lege astutissimè cogitata & blas-

Regnante Heraclio, qui Phocæ successit anno Christi 623. coepit exoriri Mahometus in Arabia, & deleuit omnes articulos Symboli, & excogitauit legem astutissimam (quae dicitur Alcoranus) paulò antè iacta sunt fun-

phemiis contra Filium Dei: al-
terum superstitione traditio-
num humanarum.

Hæc igitur congruentia præ-
dictionum propheticarum &
euentuum, qui ante oculos ver-
fantur, in regno Christi & in im-
periis, testatur doctrinam Pro-
pheticam veram & à Deo tradi-
tam esse. Cùm enim respondent
euentus, qui à nulla creatura
prospici poterant, manifestum
est à Deo monstratos esse, & vo-
cem Prophetarum diuinã esse.

taicis prædictionibus, conuincimur non esse fabulosam sapientiam,
quam profitentur: eodem modo congruentia prædictionum & e-
uentuum est euidentissimum testimonium de certitudine doctri-
næ Christianæ. Obseruentur igitur hæc dux regulæ.

1. Collatio prædictionum cum historiis est testimonium prouid-
entia. Testatur enim res magnas in Ecclesia & imperiis non casu
geri, sed diuino consilio.

2. Congruentia euentuum cum prædictionibus est testimoniũ
de veritate doctrinæ Christianæ.

TERTIVS GRADVS continet miracula, quæ sunt opera
naturæ omnipotentis, & testan-
tur hæc doctrinã à Deo traditã
esse, vt resuscitatio mortuorum,
conseruatio Nohæ in diluuiio, e-
ductio populi Israël ex Aegy-
pto, & miranda facta edita in
deserto, conseruatio hominum
in medijs flammis, regressio So-
lis & statio, partus virginis, fœ-
cundatio matronarum, quæ &

damenta regni Pontificij, regnã-
te Phoca, qui interfecit suum Do-
minum Mauricium.

Si quis homini in docto vellet
persuadere certitudinem Astro-
nomiæ, nullum haberet euiden-
tius & magis popolare argumẽ-
tũ quàm prædictiones ecclipsiũ,
quibus euentus exactissimè re-
spondet. Nam Mathematici non
tantũ definiunt annum, sed etiã
mensẽ, diem, horam, & ipsa
minuta durationis Ecclipsios.
Vt autem cùm videmus ipsa
φαιόμενα respondere Mathema-

Diabolus potest imitari tan-
quam simiolus quædam opera
Dei in natura inferiori, sed non
est ei concessum vel vnum pun-
ctum mutare in motibus cæle-
stibus. Quia semel ex cælo est de-
trusus, nec in cælo vllum ius ha-
bet amplius. At Dei mandato ste-
tit Sol ad preces Iosua Ios. 10. Idẽ
Sol regressus est ad preces Eze-
natura

natura steriles & propter ætatē effectæ fuerunt.

Sed omnia miranda opera superat conseruatio & instauratio Ecclesiæ, & ministerij Euangelici, quod Diabolus omnibus ætatibus partim manifesta vi, partim Sophistica delere conatus est.

ti temporis & loci, & ad certas personas referuntur. ita hæc conseruatio Ecclesiæ omni tempore & in locis incertis summum & maximum est miraculum.

Nam cæteræ sectæ etiam si aliquandiu durauerunt, tamen oppressæ non instaurantur, cum omnia reuelat dies, quò quicquid diutius durat, magis etiã proberur necesse est.

libro Esther agitatum legitur problema hoc, quæ res sit fortissima, aliis vinum, aliis mulieres, aliis regem respondentibus, quidam subicit, veritatem esse omnium rerum fortissimam.

QVARTVS GRADVS
sumitur à collatione doctrinarum. In aliis sectis sunt manifesti furores, qui ostendunt eas à Diabolo ortas & profectas esse, vt Ethnici coluerunt infinitam turbam Deorum, mactarunt humanas hostias, approbarunt confusiones libidinum, tanquam concessas voluptates & spectacula gladiatorum.

ne Tyranno Siculo, quòd cum vicisset Carthaginenses inter alias condiciones pacis, etiam hanc tulerit, vt desisterent à consuetudine mactandi filios Saturno.

chiæ, & Esaia cap. 38. Sara nonagenaria peperit filium.

Apud Plutarchum in vita Theophrasti extat oraculum Sybillæ de Athenis: ἀσυνὸς ἐστὶν ἡ πόλις, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐστὶν. Id verius pronüciatur de statu Ecclesiæ, quæ sæpe veluti vter aquis fluctuâtibus innatat, sed nunquam mergitur. Vt autem alia miracula sunt cer-

Cicero 2. de natura Deor. Opinonum commenta dies delet, iudicia naturæ confirmat. Id est, mendacium etsi ad tempus demulcet auditores: tamen tandè euanescit, veritas enim est victrix omnium calumniarum. In

Apud Herodotum lib. 7. hæc est sententia: Sicut auri bonitas tunc facillimè noscitur, quando alteri auro comparatur: ita collatio sententiarum & doctrinarum valde illustrat veriorem & perfectiorem doctrinam.

In comment. Iulij Cæsaris de bello Gallico est exemplum mactationis humanarum hostiarum apud Gallos veteres. Plutarchus in apophthegmatis ait de Gelone

Gladiatores in historiis Romanis vocantur, qui duello vel *μονομαχία* inter se congressi sunt, neque prius destiterunt, donec vel alter, vel vterque extinctus esset. Durarunt illa spectacula teste Theodoreto lib. 5. vsque ad tempora Honorij, qui promulgauit legem de abrogatione horum spectaculorum. Præco istius legis fuit saxis obrutus. Tanta vis est malæ consuetudinis.

Sic Turci sunt blasphemi aduersus Filium Dei, & faciunt diuortia sine legitima cognitione, & dimissas rursus ducunt & abiciunt, cum libet, denique polluti sunt cruore sanctorum.

Etsi autem Papistæ pertina- ces non reiciunt ex professo scripta Prophetica & Apostolica, tamen defendunt manifesta idola, & prohibent coniugia sacerdotum & certos cibos, & his sceleribus addunt Neronianam scuitiam.

Semper autem in vera Ecclesia mansit integra doctrina legis, & damnati sunt manifesti furores, qui sunt signa impietatis, & doctrina de essentia & voluntate Dei, de Mediatore, de Spiritu sancto, de causis & remediis peccati & mortis, de immortalitate animæ, de resurrectione corporum, de futuro iudicio, de vita æterna, sine corruptelis fundamenti explicata est. Hæc collatio Ecclesiæ & aliarum sectarum bonas mentes valde confirmat.

re distinguitur ab omnibus sectis Vera Ecclesia.

QVINTVS GRADVS est ex-

Ethnici etsi retinuerunt aliquam particulam legis: tamen horribiliter discesserunt à primo præcepto, inuocatione mortuorum, vt Hercules & similibus heroum. Itè excogitata turba Deorum prodigiosa, vt testatur theogonia Hesiodi. Deinde à quinto discesserunt mactatione humanarum hostiarum & spectaculis gladiatorum. A sexto discesserunt teterrima cõfusione libidinum, quas adeo approbarunt, vt aliquas etiam in Cypro & Aegypto in sacrificiis admiscuerint. Promissio de Mediatore prorsus abolita & extincta fuit ex memoria Ethnicorum. Vera autem Ecclesia integram legis doctrinam, sine manifestis idolis & furoribus, & promissionem de Mediatore per Spiritum sanctum custodiuit. Merito igitur hac nota, videlicet possessione integræ legis & promissionis de Mediatore

Hic gradus declarari potest perientia

perientia terrorum in contritione, & consolationum fidei illustras doctrinam de Deo, & diiudicas dogmata. Nam lex Dei non est inanis sonitus, sed ignis consumens stipulas, & conterens petras, vt Ieremiæ 23. dicitur. Euangelium verò est ministerium Spiritus & vitæ, hoc est, consolatur & viuificat corda, monstrato Filio Dei. In his motibus Spiritus sanctus trahit & confirmat corda, vt iam conuincit se fateantur, & Euangelio assentiri firmius incipiant.

exemplo medico. Ars medica duplices habet demonstrationes.

1. Aliqua ex principiis extruuntur, quales sunt, Contraria contrariis curantur, Similia accessione similibus augentur &c. 2. Pleuraque sumuntur ab effectibus seu experientia, vt laudatur hiera, cuius vsus est in ardenti febrî, id docet experientia. Eodem modo experientia spiritualis, quæ consistit partim in contritione, partim in viuificatione, est testimonium certitudinis doctrinæ. Vnde Augustinus: Credens scit se credere. Et Paulus ad Hebr. 11. fidem appellat *ἐλεγχον*, id est,

notitiam, qua conuincimur, veras esse promissiones Euangelij.

Stipulas, id est, omnem persuasionem nostræ sapientiæ aut iustitiæ, qualis est Pharisæica.

Petras, id est, corda ferrea, secunda & Epicurea, vt Cain etiam initio in eo dolor hebes est: tamè ipso Deo accusante peccatum, in tantam consternationem tandem incidit, vt illam blasphemam vocem edat: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam mereatur.

De hac confirmatione loquitur Epiphanius, cum inquit contra Apostolicos: Diuinus sermo indiget speculatione & sensu: vocat enim speculationem, diligentiam Grammaticam & Dialecticam, videlicet consideratione phrasîs, collationem locorum Scripturæ, definitiones, diuisiones, & iustas consequentias in argumentis. Sensum verò nominat agnitionem peccatorum, & consolationem & viuificationem in corde, vt Rom. 8. dicitur: Spiritus dat testimonium spiritui nostro, quòd simus filij Dei. Cum enim corda sentiunt se à Deo terreri, & rursus erigi ac viuificari: fatentur doctrinam veram esse, & eam firma assensione amplectuntur.

Verba Epiphaniij sunt fol. 221.

πάντα τὰ θεῖα ῥήματα ἐκ ἀληθοῦς δέονται, ἀλλὰ ὡς ἔχει θεωρίας δέονται, καὶ αἰσθήσεως, εἰς τὸ εἰδέναι ἐκείνης ὑποθέσεως τὴν δύναμιν.

SEXTVS GRADVS est fortitudo martyrum in vincendis impiis illecebris & terriculamentis. Hoc testimonio scribit se per motum esse Iustinus Martyr, vt doctrinam Ecclesiæ amplecteretur, in apologia ad senatum Romanum, pag. 133. Ego quidē qui Platonici delectarer disciplinis, cū Christianos calumniosē deferri audirem, videremque eos magno animo mortem aliaque terriculamenta despicere, cogitavi non posse fieri, vt tales in flagitiis deliciisque viuerent.

nihil debuit nobis obligatione ciuili. Sed propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælo, & hoc fecit sine respectu & spe suæ utilitatis. Ita Martyres cū fuerint homines sapientes & modesti, non furiosi, nec dubitarint tamē corpora sua tradere in mortem, & stolas suas lauare in sanguine agni, hac ipsa cōstantia sua in suppliciiis testati sunt de certitudine doctrinæ Christianæ.

Quotusquisque enim languidis liquefactus voluptatibus mortem sibi prodesse putet, vt per eam deliciis earumque instrumentis priuetur, & non potius illud agat, vt semper hanc vitam viuat, Magistratusque & leges fallat. Tantum abest, vt se ipsum ad supplicium offerat.

Sed vt etiam pro illo patiamini. Sed hæc facilius dicuntur, quàm fiunt à nobis, quemadmodū Linius inquit. Multa sunt dictu quàm factu faciliora. Vnde quidam monachus verè dixit in conuentu Augustano anno 30. Difficile est amplecti doctrinam Euangelij, quia
tales

Paulus Rom. 5. amplificans & exaggerans amorem Christi erga nos, cuius præcipuum testimonium est mors, sic inquit: *μήλις ὃ ὑπὲρ θανάτου τῆς ἀποθανεῖν* ὑπὲρ ὃ ἔστι ἀγατὲρ τὰ χαρὶς καὶ τοιοῦτῶν ἀποθανεῖν, id est, necesse est, eum magna vi amoris permoueri, qui alteri benefacit cum suo dolore, sine spe proprię utilitatis, & sine obligatione ciuili. Pro iusto, id est, pro re iusta seu causa iusta, seu debito. Pro bono, id est, pro bona & suaui re. Quasi dicat, Homines incitati aut cupiditate, aut opinione magnę utilitatis facilius suscipiunt pericula. At Filius Dei

Nihil potest dici generosius, quàm quod Paulus inquit Rom. 5. Gloriamur non tantum in spe glorię filiorum Dei, sed etiam in tribulationibus, quasi dicat: hac etiam re gloriamur, quod Deo præstamus obedientiam in afflictionibus. Paulus ad Philip. 1. inquit: Vobis donatum est à Christo non solūm, vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini. Sed hæc facilius dicuntur, quàm fiunt à nobis, quemadmodū Linius inquit. Multa sunt dictu quàm factu faciliora. Vnde quidam monachus verè dixit in conuentu Augustano anno 30. Difficile est amplecti doctrinam Euangelij, quia
tales

tales oportet saepe orare, & singulis momentis expectare istum carnificis. Sed quomodo crux est gloriosa? Respondeo. 1. Quia ornat gloriam Dei testimonio veræ doctrinæ, vt Paulus à Nerone interfectus suo sanguine testatur doctrinam esse veram. Deinde suo exemplo in auditorum animis eam confirmat. Tertio hoc ipso exemplo multos inuitat ad Ecclesiæ societatem.

Teneantur ergo de hoc gradu duo insignia & memorabilia dicta, vnum Athanasij, alterum Tertulliani. Sic enim Athanasius inquit: Qui verè in Christum credunt, mori millies malunt, quàm fidem Christi abnegare. Sciunt enim se moriendo non perire, sed per resurrectionem fieri immortales.

Tertullianus verò in apologetico: Plures, inquit, efficimur, quoties metimur à vobis. Semè est sanguis Christianorum. Quò enim plus illius funditur, hoc vberior in agro Domini messis conspicitur. Hæc est victoria nostra, quæ & habet gloriam placendi Dei, & prædam viuendi in æternum: hæc palmata vestis: tali curru triumphamus.

Postremus gradus sumitur à pœnis hostium huius doctrinæ. Non solum enim Tyranni, qui Ecclesiam armis delere conati sunt, vt Pharao, Sennacherib, Antiochus Epiphanes, Nero, Iulianus & alij innumerabiles: sed etiam blasphemi aduersus Filium Dei, & doctrinam Ecclesiæ, vt Simo Magus, Cerinthus, Manes, Nestorius, & nostra ætate multi horrendis exemplis iuxta Dei, in medio cursu oppressi

Congruit hoc cum illo Tertulliani: Fiducia Christianorum est resurrectio mortuorum. Omnes enim articuli fidei referuntur ad tres postremos, Credo remissionem peccatorum, credo carnis resurrectionem, credo vitam æternam. Propter hos amplectimur totum symbolum, & hac spe amissa, sumus miseriore omnibus bestiis, vel sicut Paulus inquit 1. Corinth. 15. Si in hac vita tantum in Christum speramus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.

Certamen inter Ieremiam & Pontifices tandem diiudicauit Nabuchodonozor, deleto templo Hierosolymitano: Iudæis multis occisis: pluribus in captiuitatem abductis. Sic inter Apostolos & Iudæos litem diremerunt Romani, qui deleuerunt templum & totam urbem. Ita deleti sunt hæretici, Donatistæ, Nestoriani, Eutychiani & multi

atque extincti sunt. Solet enim Deus controuersias de dogmatibus tandem diiudicare, deleta parte blasphema.

alij. Ita non dubium est Deum etiam hac ætate editurū testimonia suæ potentia aduersus fanaticos homines, qui nec ipsi quiescere possunt, nec alios quiescere sinunt.

Quamobrem cogitantes de antiquitate huius doctrinæ, quam Ecclesia amplectitur, & de ceteris gradibus testimoniorum, sine dubitatione statuamus hanc solam doctrinam de Deo veram esse, & constanter relictam alias sectas pugnantem cum fundamento, quod in Ecclesia non humano, sed diuino consilio positum est, & iuxta Petri præceptum attendamus Prophetico sermone tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec lucifer in nostris peccatoribus exoriatur.

Lucifer oriatur in cordibus vestris. Lucifer significat illustriorem sapientiam, qua fruemur in vita æterna.

Qui plura desiderat de his gradibus testimoniorū, legat 1. Iustinum Martyrem & philosophum in duabus Apologiis. 2. Tertullianum in apologetico aduersus gentes. 3. Eusebium in libris 15. de præparatione Euangelica. 4. Ambrosium contra Symmachū. 5. Orationem de Ambrosio in declamationibus Philipp. Melanth. 6. præfationem Philippi in tomū 4. operum Latinorum Lutheri.

2. Petri. 1. Habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies elucescat, & lu-

DE METHODO DOCTRINÆ CHRISTIANÆ.

IN ceteris artibus, quarum normæ sunt principia & vniuersalis experientia, corpus doctrinæ traditur, aut κατὰ σύνθεσιν [per compositionem] aut κατὰ ἀνάλυσιν [per resolutionem] aut methodo δεσφινῶν διακεταιῶν [definitiuæ & diuisiua] vt Galenus in libris de elementis, de temperamentis, de fa-

culta-

cultatibus naturalibus, de usu partium, de locis affectis, de methodo medendi & aliis sequentibus vitur compositione. In libro *περί σους άσείας ιατρεικής* vitur resolutione. In libro, qui inscribitur *μικροτέχνη*, tradit nudas definitiones & diuisiones sine demonstrationibus.

Methodus est duplex. Vna generalis, quæ pertinet ad totum corpus alicuius artis seu doctrinæ. Altera specialis, qua singulæ partes cuiusque artis explicantur. Generalis methodi in philosophia & artibus, quæ extruuntur ex principiis & vniuersali experientia, tres sunt formæ:

Prima est *συνθετική*, altera *ἀναλυτική*, tertia *δειςτική* ἢ *διαμετρική*. De his tribus formis generalis methodi loquitur Galenus in lib. de arte medendi. Prima, inquit, ratio docendi per resolutionem ex finis notione & intelligentia sumitur: altera componit ea, quæ inuenta sunt sagacitate resolutionis. Tertia est definitionis & partium eius expositio. *πρώτη μὲν διδασκαλιῶν ἢ ἐκ τῆς ἑτέρας τέλος ἐνοίας κατὰ ἀνάλυσιν γινόμενῃ. δευτέρα δ' ἢ ἐκ συνθέσεως τῶν κατὰ τὴν ἀνάλυσιν εἰρηθέντων. τρίτη δ' ὅρα διαλύσεως.*

Hæc possunt explicari exemplo artis medicæ. Galenus in præcipuis libris, quos scripsit, vitur via compositionis, vt quando orditur à disputatione de elementis, quæ sunt principia humani corporis iuxta Medicorum sententiam. Deinde progreditur ad temperamenta quæ existunt ex varia mixtione elementorum inter se. Tertio disputat de facultatibus naturalibus, quæ sunt comites temperamentorum. Cùm autem facultates naturales hæreant in aliqua parte corporis, differit de usu partium humani corporis. Et quia temperameta & facultates naturales, & ipsæ partes sæpe læduntur à *δυσκράσια*, differit de locis affectis. Tandem tradit methodum medendi, cuius finis est sanitas.

Est igitur compositio, quando ordimur à principiis, & per media procedimus vsque ad finem. Inuersus ordo est *ἀνάλυσις* resolutio. Hoc ordine vitur Galenus de constitutione artis medicæ. Cùm enim finis artis sit sanitas, orditur ab illo fine, & regreditur per media vsque ad prima principia seu elementa.

Tertia methodo *δειςτική* vitur in parua arte, vbi primùm constituit definitionem artis medicæ. Medicina est cognitio sanorum, agrorum & neutrorum. Postea cùm in magna varietate sint sana, ægra & neutra, singulas illorum partes & species explicat.

Analysis seruit artium inuentioni: synthefis magis prodest ad artes & tradendas & explicandas. *ὁριστικὴ* methodus, quæ contenta est nudis definitionibus & diuisionibus sine demonstrationibus in compendiariis præceptis artium vfitata est.

Nulla verò harum formarum propriiffimè loquendo congruit ad doctrinam Ecclesiæ respectu totius corporis. Etfi enim in explicandis rebus sacris vtimur definitionibus & diuisionibus: tamen quæ ad corpus doctrinæ pertineat, non alia methodus reperitur, quàm historica series, cuius quasi epitome est Genesis in quatuor prioribus capitibus.

Nominatur autem historica series ordo, quo res vt sunt gestæ, solent narrari. Ac tota Scriptura nihil aliud est quàm commentarius scriptus in hæc quatuor capita. Sicut Sol est dux & moderator luminum in cælo, ita Moyses est dux chori Prophetarum.

Harum formarum nulla ad doctrinam Ecclesiæ congruit. Etfi enim adminiculis definitionum & diuisionum in Ecclesia carere non possumus: tamen corpus doctrinæ Christianæ historica serie proponitur, cuius sanctiffimus & augustiffimus fons est primus liber Moyfi.

Nam in hoc libro describitur creatio mundi & hominum, institutio Ecclesiæ & coniugij: lapsus primorum parentum: causæ mortis & calamitatum: restitutio Ecclesiæ & pœnæ mitigatio: prima promulgatio promissionis de Salvatore reddituro iustitiam & vitam æternam. Postea recitatur generatio primæ sobolis, & ostenditur qualis fuerit prima Ecclesia, & quæ certamina statim inter fratres exorta sint, ac ibi conciones legis recitantur, & sancitur lex, quæ prohibet & punit homicidia, & expressè traditur articulus de venturo iudicio. Harum maximarum rerum doctrina quatuor capitibus primi libri Moyfi inclusa est, quæ in corpore doctrinæ Christianæ eadem serie explicatur. Primùm enim dici solet de Deo, & de rerum fabricatione ex nihilo, deinde de hominum creatione & lapsu, & de peccato originis, postea de lege, de discrimine legis & Euangelij, de iustificatione & renouatione Ecclesiæ, de Sacramentis, de causis calamitatum & remediis, de politico ordine, de coniugio. His locis seu titulis summa doctrinæ comprehenditur, quæ Ecclesiam ab aliis gentibus discernit. Hæc de generali methodo,

Postea

Postea verò in singulorum locorum methodica explicatione, utimur aut notissimis quaestionibus, aut serie prædicamentorum, aut pro arbitrio nouum quædam ordinem instituiamus, aut certis hypothesibus contenti sumus, ut verbi causa: Cùm de peccato differimus, vilitas quæstiones adhibemus, quid sit peccatum, quæ sint eius species, quæ causæ, qui effectus.

merantur partes seu species. Adduntur causæ, effectus, cognata, pugnantia.

Secunda forma ab aliis nominatur Anatomica, ab aliis prædicamentalis, quia congruit ad seriem decem prædicamentorum. Ac medici tradentes *ἀνατομικῶς*, ordine eunt per prædicamēta, ut cùm de corde disputant, primùm de substantia cordis quærunt, qualis sit caro. Postea quæ sit figura cordis. Tertiò quæ sit *δύναμις & κρῆσις*, seu temperamentum cordis. Quartò, quæ sit actio, quis motus & vsus cordis. Quintò, quæ sint passiones cordis seu motus violenti, quibus cor extinguitur. Tandem mōstratur positus & situs cordis, & quæ sunt his cognata.

Tertiam formam nominemus sanè Geometricam. Nam Geometra sæpe vtuntur hypothesibus, id est, propositionibus positis & concessis, quæ alibi demonstrantur. Sæpe etiam per deductionem ad impossibile conuincunt auditorem.

Postremam formam nominare solemus Arbitrariam, quæ pro cuiusque arbitrio potest institui. Alius autē maiori dexteritate præditus est alio, sicut in omnibus rebus, certi gradus sunt donorum.

Cùm autem de Ecclesia dicendum est, ordine imus per prædicamēta, ut auditor discat, quæ, quæta, qualis, & vbi sit Ecclesia, quid agat, quare cruci subiecta sit, an inde vsque ab

Specialis methodus est, quæ pertinet ad explicationem singulorum locorum theologorum. Etsi autem difficile est, certas formas specialis methodi enumerare: tamen liceat nobis docendi causa hac distinctione vti, ut prima species sit vilitata, cuius præcepta traduntur in fine primi libri Erotematum D. Philippi Melanthonis. In hac methodo per uulgata, primùm quæritur, an sit res, deinde quid sit, postea enu-

Erudita & bona est methodus, quæ vocatur vilitata seu Dialectica methodus, sed non habet locum in omnibus materiis. videndum est quid ferat, quid recipiat vna quæque materia. Et iuxta

initio fuerit, & an perpetuò duratura sit.

Horatium: Ridetur chorda qui semper oberrat eadem.

In aliis locis nec ad quaestiones peruulgatas, nec ad seriem praedicamentorum alligati sumus, sed nostro arbitrio eligimus ordinè propositæ materiae maximè cōgruentē, vt locos de magistratu, de coniugio, & de ceremoniis humanis, certis quibusdam regulis cōplectimur. Locum de libertate Christiana in aliquot gradus distribuimus. In loco de bonis operibus has quaestiones explicamus, an sit necessaria in reconciliatis noua obedientia, & quomodo regenda sit, an sit possibilis, propter quas causas praestanda sit, quomodo differat infirmitas sanctorum à corruptelis fundamenti, & à lapsibus contra conscientiam.

In hac re fuit summus artifex Philippus Melanthon. verè autè de hoc viro potest dici, quod Statius de Virgilio pronunciat.

Nec tu diuinum AENEIDA
tenta

Sed longè sequere, & vestigia
semper adora.

Nam illud quod in Philippo fuit peculiare, est inimitabile aliis.

In loco de cruce initio discernuntur genera calamitatum, deinde monstrantur causæ impulsivæ & finales. tertio proponuntur remedia, quæ non tantum cicatricibus, sed etiam vulneribus medentur. Ad hæc adiungitur discrimen patientiæ philosophicæ & Christianæ.

Hæc methodus planè est medica. Simili enim ratione vtuntur medici in curatione morborum. Medicus cum accedit ad ærotum, primò quærit, qualis sit morbus, & ex quo genere: deinde cognito genere quærit causas morbi, quales sunt vel *διεργασία*, vel solutio continui. Tertio cognitis causis inuestigat remedia.

Tandem præcipit agro conualescenti, quo victu sit vtendum, & quomodo præterea viuendum sit. Sic cum volumus afflictos consolari, primùm videndum est genus calamitatum. Deinde monstrandæ sunt causæ impulsivæ & finales. Tertio adhibenda sunt remedia, id est, loci consolationum, vltimò præcipiendum de patientia Christiana.

Sæpe etiam certis hypothesibus contenti sumus, vt in loco de electione, id est, prædestinatione has hypothesès firmissima assensione

ione amplectimur: etiam si nō omnes præstigijs, quæ contrā struuntur, destruere possumus: quòd videlicet nusquam sint electi, nisi in cœtu vocatorum, & quòd omnes in agone perseverantes in fide & inuocatione Filij Dei sint electi. Qui enim nolunt in his hypothësisbus acquiescere, confirmant in suis animis & aliorum, Epicuræum cōtemptum Dei aut desperationem. Hæc breuiter de methodo totius corporis & singularum partium doctrinæ Christianæ dixisse satis sit.

mortui, qui in Domino moriuntur. Ergo si quis ante finem vitæ, aut in ipsa migratione animæ à corpore non desperat, non contemnit Deum, sed inuocat fide, quamuis languida, eum statuere potes esse in cœtu electorum.

Sequitur vt paucas admonitiones studiosis proponam, de optima ratione discendi doctrinam Ecclesiæ. Hanc verò Paulus 1. Timoth. 4. breui dicto cōplexus est: Assiduus esto in lectiōne, doctrina & consolatiōne. Sit igitur hæc prima admonitiō ex Pauli dicto sumpta: Quotidie legant studiosi pietatis aliquot capita in scriptis Prophetis & Apostolicis, & ordine legant integra Biblia. Nam hæc consuetudo alit non modò pietatem, sed etiam eruditionē, vt norunt omnes, qui huic admonitioni obtemperant.

In loco de electione prima hypothësis est de toto corpore electorum, quæ extat Rom. 8. Quos prædestinavit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, &c. Est igitur in verbo & vocatione Dei acquiescendum, & vt boni est Grammatici, ita pij est Theologi quædã ignorare. Cur enim, vt venustè inquit Augustinus in Enchiridio, quæritur cum discrimine, quòd potest ignorari sine crimine? Secunda hypothësis pertinet ad singula membra. Extat autem Matth. 24. Qui perseuerauerit vsque ad finem, saluus erit. Et in Apocalypsi: Beati

Paulus hoc dicto non solùm hortatur, vt diligenter & assiduè legamus scripta diuinitus tradita, sed monstrat etiam optimam rationem docendi & discendi doctrinam Ecclesiæ propriã. Nam philosophia & Euangeliũ differunt dupliciter. 1. Principio. Cùm discis Arithmeticam, non ordiris à lectiōne aut à libellis Arithmeticis, sed affers ad scholã notitias naturales discernentes vnum & plura. Sed doctrinam Euangelij non ordimur à notitia naturali, sed à lectiōne Bi-

bliorum. Nam sapientia Euangelij est ignota non tantum hominibus, sed etiam Angelis, sine patefactione Dei singulari, iuxta dictum Baptistæ Iohan. 1. Deum nemo vidit vnquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.

2. Fine. Finis philosophiæ aut est cognitio liberalis, aut est actio laude digna. Quemadmodum enim duplicia sunt principia, speculabilia & practica: ita duo sunt fines vniuersæ philosophiæ: discimus doctrinam de motibus syderum propter speculationes, Ethicam propter actiones. Nam vt inquit Aristoteles: virtutis laus non consistit in cognitione sed actione. Euangelij autem finis est neque sola cognitio, neque sola actio, sed consolatio viuificans cor in terroribus mortis, & accendens initia lætitiæ victricis peccati & mortis, vt latro in cruce talem audit consolationem: Hodie mecum eris in paradiso. Medium autè commune est quodam modo in philosophia & Euangelio, videlicet doctrina. In medio igitur aliquo modo congruunt. Sed hoc nõ intelligatur vniuersaliter de re, sed de modo rei.

Sunt autem adminicula lectionis cognitio linguarum Ebraicæ & Græcæ, Grammatica & Dialectica, notitia historiarum Ecclesiæ & Ethnicarum, aspectus locorum terræ sanctæ, doctrina physica de plantis, de animantibus, de opificio corporis humani, de potētis animæ, epitome philosophiæ moralis.

Optima ratio discendi Theologiam consistit in tribus iuxta Lutherum, in meditatione, precatione & tentatione. Epiphanius eandem sententiam his verbis recitat contra Apostolicos: Scriptura diuinitus tradita indiget duabus rebus, speculatione & sensu. Idem Lutherus & Epiphanius dicunt, sed dissimili forma verborum vtuntur.

Meditatio enim est assidua & diligens lectio Prophetarum, Apostolorum & Euangelistarum, & collatio vtriusque Testamenti veteris & noui. Vt enim vetus Testamentum est fons noui, ita nouum est lux veteris, id est, Christus & Apostoli in nouo Testamento omnes suas cōciones hauriunt ex Mose & reliquorum Prophetarum monumentis. Ideo Christus inquit Iohan. 5. Scrutamini Scripturas, quia illa testimonium perhibent de me: Et post resurrectionem in colloquio cum duobus discipulis euntibus in Emaus, deducit Ecclesiam ad Moyse, Dauidis, & reliquorum Prophetarum scripta. Et Petrus Act. 10. in domo Cornelij: Huic (Christo) omnes Prophetae testimonium dant. Et idem Petrus. 2. Petri. 1. Habemus fir-

num Propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes. Paulus verò vbique citat & illustrat Moysen, psalmos, & in primis Esaiam. In Euangelio & epistolis Apostolorum nihil dicit Christus ad Apostolos, nihil de Christo Apostoli, sine Prophetarum testimoniis. Cōtrā verò nemo potest vtiliter versari in lectione veteris Testamenti, nisi ad eam accedat instructus cognitione earum rerum, quæ explicantur à Christo & Apostolis. Ita tradunt mutuas operas Prophetæ & Apostoli, vt quondam in arca fœderis duo Cherubim iungentes alas, & sese mutuo aspicientes. Non potest autem felicius legi Scriptura, quàm mediocri gustu cognitionis linguarum percepto. Nam vetus Testamentum est scriptum Hebraicè, nouum Græcè. Ex quo intelligitur fasciolas Christi, quibus inuolutus est, esse linguam Hebraicam & Græcam. Sed quid sentiendum est de versionibus? Respondeo. Duplex est nauigatio, prima & secunda. Si non prima alicui conceditur, sit contentus secūda, Id est, Si non potes ipse cognoscere fontes, acquiesce in riuulis. Sed verissimum est:

Dulcius ex ipso fonte bibuntur aquæ.

Sæpe in vno vocabulo plus est ponderis & momenti, quàm in longis Commentariis.

Iam quod ad artes attinet: omnino Grammatica & Dialectica opus est Theologo. Nam tria sunt officia boni interpretis. 1. vt sit bonus Grammaticus. 2. vt sit bonus Dialecticus. 3. vt sit testis veræ sententiæ. Grammatica enarrat vocabula & phrasas. Dialectica ostendit ordinem in concionibus Prophetis & Apostolicis.

Quàm necessaria sit notitia historiarum, declarabo vno exemplo. Non potest vnum caput Danielis enarrari sine cognitione historiarum. Quid enim in 2. & 7. capite de quatuor Monarchiis? quid in octauo de Dario vltimo, & Alexandro Magno? quid in vndecimo & duodecimo de bellis, quæ gesserunt reges Syriaci & Aegyptij dicet interpres sine lectione Herodoti, Xenophontis, Thucydidis, Polybij?

Chorographica descriptiones terræ sanctæ profunt ad Moysen intelligendum. Nam Moses duxit populum per desertum à rubro mari vsque ad montem Sinai, postea cum populo vagatus est 40. annos in deserto, tandem per Iordanem venit Iosua in terram sanctam. De his rebus parum intelligitur sine inspectione tabularum Geographicarum.

Phyfica opus est propter plantarum & animalium historias, vt

Christus Matth. 13. vitur parabola de margarita, seu vnione. De illa nihil concinnè dici poterit, nisi nota sit descriptio, quæ apud Theophrastum extat. Ethicæ disputationes multum lucis afferunt explanationi Decalogi, & epistolis Paulinis, in quibus crebræ sunt conciones de virtutibus.

Secunda admonitio. Psalmi Dauidis non tantùm assiduè legantur, & in memoriæ thesauro reponantur, sed etiam in quotidiana inuocatione & gratiarũ actione recitentur. Nam ardens & attenta precatio magis conducit ad augẽdam spiritualem sapientiam, quàm multorum dierum lectio.

In nouo Testamento Euangelium Iohannis & epistola Pauli ad Romanos excellunt. Nam hæc duo scripta verè sunt clauis, quibus aperiuntur fores Scripturæ Propheticæ. In veteri Testamento excellunt quinque libri Moyfi, qui sunt fõtes totius sacre Scripturæ. Deinde psalterium, quia psalmi sunt parua quædam Biblia, & vt veteres dixerunt, tri-

bulatorum solatia. Nam effectus psalmorum sunt, vt describuntur in Cantico:

In labore requies

In æstu temperies

In fletu solatium.

Hos Duces Mosen & Dauidem sequitur Esaias, qui splendidissimè concionatur de persona & beneficiis Messia, de passione & resurrectione, de vniuersali vocatione gentium. Illigatur sciant se proficisse in Theologia, quibus valde placet Moses, Dauid, Esaias, Iohannes Apostolus, & Paulus.

Tertia admonitio. Ne autem lectio sit puerilis, prudenter discernantur Lex & Euangelium, & singulæ partes concionum Propheticarum & Apostolicarum ad hæc duo genera dextrè accommodentur. Teneat etiam studiosus summam doctrinæ Christianæ traditam in Catechesi, aut in aliis methodicis scriptis, & cogitet in lectione, ad quos articulos testimonia vel exempla referenda sint.

Quarta admonitio. Postquam mens ex fontibus Israel hausit necessariam doctrinam de omnibus articulis fidei, & salutare consolationes, adiungat lectioni & doctrinæ exercitia pœnitentiæ, fidei, inuocationis & tolerantia in ærumnis, in quibus vera lux sapien-

fapientia spiritualis magis magisque accenditur. Quia regnū Dei non consistit in sermone, sed in virtute, hoc est, in vero timore Dei, vera fiducia inuocatione, spe, gratiarum actione, lætitia in Deo, ardenti studio vera obedientia, siue res sint secunda siue aduersa. Hæc & similia complexus est Paulus vocabulo virtutis, simul discernens à piis hypocritas, qui sunt arguti ciues sine virtute tanquam præficia.

Præficia est muliercula conductam mercede ad lamentandum in funere, quæ terendo oculos extorquet falsas lachrymas. Apud Tertullianum comparantur tales hypocritæ statuis Mercurialibus, quæ monstrant aliis viam, sed ipsæ non ambulant. Sic multi multa scribunt ac docent, sed nihil eorum faciunt.

Suprà etiam recitauimus in signum dictum Epiphaniij contra Apostolicos, quod regulam cõtinet Apostolici fuerunt similes Engubernatricem totius studij cratitatis, abstinerunt à certis cibis. &c.

Diuinus sermo non indiget allegorica interpretatione, sed in propria sententia intelligatur. Indiget autem speculatione & sensu, vt materia discernantur & rectè accipiantur. Quid autem sit speculatio & sensus, admonitiones quas posui,

satis declarant. Hactenus prolegomena recitata sunt. Nunc Deo iuuante ad doctrinam de Deo accedemus.

Cicero 1. officiorum: Virtutis laus non in cognitione, sed in actione consistit. Aristot. 1. Ethic. cap. 7. inquit: Quædam principia vt speculabilia declarantur per inductionem, vt totū est maius sua parte. Sed principia practica declarantur assuefactione. Non intelligitur doctrina de temperantia, nisi te assuefeceris ad exercitia temperantiæ. At principia Theologica non aliter intelliguntur nisi assuefactione.

Præficia est muliercula conductam mercede ad lamentandum in funere, quæ terendo oculos extorquet falsas lachrymas. Apud Tertullianum comparantur tales hypocritæ statuis Mercurialibus, quæ monstrant aliis viam, sed ipsæ non ambulant. Sic multi multa scribunt ac docent, sed nihil eorum faciunt.

Suprà etiam recitauimus in signum dictum Epiphaniij contra Apostolicos, quod regulam cõtinet Apostolici fuerunt similes Engubernatricem totius studij cratitatis, abstinerunt à certis cibis. &c.

Diuinus sermo non indiget allegorica interpretatione, sed in propria sententia intelligatur. Indiget autem speculatione & sensu, vt materia discernantur & rectè accipiantur. Quid autem sit speculatio & sensus, admonitiones quas posui, satis declarant. Hactenus prolegomena recitata sunt. Nunc Deo iuuante ad doctrinam de Deo accedemus.

LOCVS DE DEO.

H V I V S Loci decem capita sunt. Caput primum est fundamentum totius Theologiæ, videlicet patefactio diuina. Nam primum principium est: Ita de Deo loquendum & sentiendum, & sic Deus inuocandus & colendus est, sicut se in certo verbo & non fallentibus testimoniis patefecit inde vsque ab initio post conditum genus humanum & Ecclesiam. Patefactio igitur est basis, qua nititur totum ædificium doctrinæ Christianæ.

Secundum caput est de duplici inuocatione, vera & falsa. Non enim traditur hæc doctrina propter otiosas speculationes, sed propter exercitia pietatis.

III. Definitio Dei. In hoc capite collatio fit manæ & mutilæ definitionis Platoniciæ & illius, quæ in Ecclesia vsitata est.

IIII. Exponit proprietates & virtutes Dei, vt sunt sapientia, iustitia, bonitas, &c.

V. Continet testimonia de vnitæte essentiæ diuinæ.

VI. Exponit duas regulas Augustini de operibus Dei internis & externis.

VII. Monstrat explicationem vocabulorum essentiæ & personæ, *ὁσιος καὶ ὑποστάσεως*.

VIII. Recitat testimonia veteris Testamenti de articulo Trinitatis.

IX. Discernit tres personas Diuinitatis, & recitat duo discrimina, alterum arcanum à proprietatibus interioribus Dei sumptum, alterum à beneficiis erga Ecclesiam.

X. Complectitur discrimen inter nasci & procedere, seu inter generationem Filij & processionem Spiritus sancti.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

De patefactione Dei.

PATEFACTIO diuina est actio Dei externa, qua Deus immensa bonitate & misericordia, ex illa sua arcana sede & luce ignota omnibus creaturis prodiens, allocutus est homines familiariter, & sua voce tradidit legem & promissionem de Mediatore, & addidit testimonia non fallentia suæ doctrinæ, resuscitationem mortuorum & alia, vt testaretur, se cura salutis nostræ affici, & communicaret nobis suam sapientiam & bonitatem, & traderet Ecclesiæ certam normam iudicij, cultuum & morum.

Definitio patefactionis est causalis. Nam recitat causas efficientem impulsuam & finales, quæ sunt præcipuæ in cuiuslibet rei explicatione. Definitionis genus est actio Dei. Huic generi additur differentia, Externa, vt mōstret

discrimen inter actiones Dei internas & externas: internæ sunt in ipsa essentia Dei extra creaturas, sine principio & fine, & sine vlla tēporis circumscriptione, vt quod Pater gignit Filium, Filius gignitur, Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio. Externæ actiones Dei sunt, quibus Deus se patefecit generi humano & Ecclesiæ, primum per creationem cali, terræ, angelorum, hominū &c. Deinde per sustentationem & conseruationem, denique per alias actiones, quarum longa est enumeratio.

Clausula, prodiēs ex arcana sua luce, sumpta est ex Paulo qui eodem modo loquitur 1. Timoth. 6. Beatus & solus potens, rex regum, & dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem & lucem inhabitat inaccessibilem. Ceteræ particulæ definitionis pauld post explicabuntur in commemoratione causarum.

Etsi autem profani homines non cogitant, quanta res sit, quod Deus clara voce & illustribus testimoniis suam essentiam & voluntatem inde vsque

Tria ostendunt magnitudinē & dignitatem huius beneficij, videlicet patefactionis diuinæ. 1. Discrimen inter naturales notitias de Deo & de Lege Dei, &

ab initio Ecclesiæ patefecit: tamen p̄ij amplitudinem huius beneficij vtunque æstimare possunt ex collatione naturalium notitiarum, & huius admirandæ lucis: ex historia primorum parentum: & ex furoribus aliarum sectarum, quæ sunt ignaræ patefactionis diuinæ.

colorum assuecunt animi, vt neque admirentur, neque requirant rationes earum rerum, quas semper vident, perinde quasi nouitas nos magis quàm magnitudo rerum debeat ad exquirendas causas excitare. 3. Turpitudine furorum Diabolicorum, qui in alijs impijs sectis dominantur, vt apud Turcos, Iudæos & Papistas pertinaces.

Indidit Deus menti humanæ aliquam lucem, quæ est agnitio Dei & Legis, & notitia de obediētia Deo debita, & de iudicio Dei. Impresit etiam singulis naturæ partibus vestigia suæ sapientiæ, potentiæ & bonitatis, quorum consideratione naturalis notitia de Deo, quæ nunc est obscurior, excitatur, vt Rom. i. Paulus inquit: Inuisibilia Dei, videlicet æterna ipsius potentia & diuinitas in opificio mundi, & in ordine operum conspiciuntur.

stix certè aspicientes cælum non possunt colligere esse Deum.

Et in Actis cap. 17. dicitur: a deo prope adesse Deum, penè vt manibus contrectari possit. Sed hæc scintilla. quæ partim est lumen simplex, vt in scholis loquimur, partim ratiocinatio

inter hanc admirandam lucem, ad quam vocati sumus ex tenebris. 1. Petri 2.

2. Historia primorum parentum post lapsum, cùm adhuc nondum esset promulgata promissio. Nobis illa sunt vilia, quia quotidiana, sicut Augustinus rectè dicit: Miracula afsiduitate vilescunt, quasi dicat: Afsiduitate quotidiana & consuetudine o-

Hoc dictum Pauli intelligendum est, non tantùm de ratiocinatione quærente vestigia in creaturis, sed etiam de lumine simplici. Sicut nos non numeraremus, nisi naturaliter sciremus, quid esset vnum, quid multa: Ita non deprehenderemus vestigia Dei in creaturis, si non esset aliqua scintilla monstrans & regēs viam in illa consideratione. Be-

Hanc sentētiā expressit Strigelius: Cuius vestigia monstrat Autoris natura memor, qui solus & vnus

Omnia perpetua Dominus ratione gubernat.

quarens

quærens vestigia Dei in natura, non aliter concutitur dubitationum fluctibus & procellis, quàm vndæ & arenæ contrariis ventis in Syrtibus agitantur.

Magnæ enim & tristes dubitationes languesciunt assensionem de Deo, de prouidentia, de iudicio Dei, de minis & promissionibus diuinis, de præsentia Dei in

ærumnis, vt ostendunt prodigiosa disputationes philosophorum, & querelæ in tragædiis.

sunt conciones legales de pœnis atrocium scelerum, & summa omnium tragædiarum hæc est: Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos. Hæc verò conciones legales ita ornantur & illustrantur thesibus *αιζησαι*, & illo affectuum genere, quod dicitur *ωδω*, vt nihil possit ad summam eloquentiam addi. Post Catechesin & Biblia proponendæ sunt tragædiæ principibus, propter exempla pœnarum immodestæ & tyrannidis.

Tota rerum natura est testis de Deo, sed præcipuum testimonium est mens & fabricatio corporis humani.

D. Philippus dicere solebat: Post lectionem Bibliorum nulla lectio vtilior est, quàm Tragædiarum AEschylî, Euripidis, Sophoclis & Senecæ: In tragædiis

Qualis extat in Hippolyto Senecæ:

Res humanas ordine nullo
Fortuna regit, spargitq; manu
Munera cæca, peiora fouens.

tionones aduersus ipsum dixit, quarum executor fuit Neptunus.

Hippolytus filius Thesei, accusatus fuit à nouerca Phœdra apud patrem, quasi tentasset pudicitiam nouercæ. Pater cæca suspicione & falsis querelis coniugis adductus, diras & imprecationes aduersus ipsum dixit, quarum executor fuit Neptunus.

Et Telamon pater Aiæcis vno versu locum totum conficit, cur Dij homines negligant. Nâ si curent, bene bonis sit, male malis, quod nunc abest.

Præcipuum argumentum Epicuri contra prouidentiam est: Iustitiæ & prouidentia Dei congruit benefacere bonis, & punire improbos.

Sed videmus in hac vitæ confusione contrarium fieri. Boni enim à malis opprimuntur.

Ergo nulla est prouidentia & iustitia.

RESPONDEO.

Duplex est solutio, vna legalis, altera Euangelica. Legaliter respondeo primùm ad maiorem. Maior loquitur de iis quæ plerunque fiunt, non de raris exemplis, quæ videntur à regula dissentire. Est autem hoc regulare, vt atrocía delicta puniantur atrocibus pœnis etiam in hac vita, ac de Tyrannis adeo vera est hæc regula, vt Iuuenalis dicat:

Ad generum Cereris, sine cæde & sanguine pauci
Descendunt reges, & sicca morte tyranni.

Deinde & hoc ex lege responderi potest: Peccata atrocía puniuntur aut in proprio corpore, seu in ipsis personis delinquentibus, aut in semine & posteritate.

Ex Tyrannis tres possunt nominari, quorum mors fuit placida. 1. Dionysius Maior, sed postea filius Dionysius minor debita à Patre cõtracta perfoluit. Is enim à Dione Principe Syracusano pulsus fuit in exilium, & ad tantam inopiam redactus, vt in vrbe Corintho ludum literarium aperuerit. 2. Sylla, qui cum crudelissimè gubernasset, placidè fuit mortuus. 3. Tyberius, sub quo Christus passus est. Hic etiam placidè expirauit. Dignum est autem memoria dicti Isocratis, qui in oratione *περὶ ἐπιπληνῶν* inquit: Tutius est sequi regulam, quàm sperare impunitatem propter pauca exempla, quæ sunt contraria. Non enim exemplis, sed legibus iudicandum est. In Euangelica solutione respondeo ad minorem: Ecclesia est iusta. Ergo illi debet bene esse. Ecclesia est iusta in hac vita primùm imputatione propter Mediatorè, sicut psal. 2. dicitur: Beati omnes, qui confidunt in eo. Deinde est iusta incoatione, sed quia reliquum est peccatum in hac massa, necesse est corpus mortificari propter peccatum, spiritu viuente propter iustitiam. Deinde & hoc ex Euangelio addendum est: Præcipuæ pœnæ & præcipua præmia differuntur vsque ad vniuersale iudicium, in quo discernetur Ecclesia ab impiis. Pius dabit Christus æterna præmia propter promissionem, impiis æternas pœnas. Non enim vult Deus ornare Ecclesiam præmiis fugacibus & euanescentibus, sed durantibus & sempiternis.

Quare cum tanta mole dubitationum scintilla, de qua dixi, oppressa & penè extincta sit, perspicuum debet esse, quantum beneficium sit, quod Deus non tantum sua voce legem & Euangelium promulgauit, tanquam lucernam lucentem in loco caliginoso, sed

sed etiam per Prophetas & Apostolos literis mandauit testimonia de sua essentia & voluntate.

De hoc beneficio præclare Tertullianus in Apologetico. Sed quò plenius & impressius tam ipsum, quàm dispositiones eius & voluntatem adiremus, instrumentum adiecit literaturæ. Si quis velit de Deo inquirere, & inquisitum inuenire, & inuento credere, & credito deseruire.

Deinde consideremus historiam primorum parentum, quæ euidentiſsimè ostendit huius boni dignitatem atque amplitudinem. Cùm enim lapsi essent, nihil aliud cogitare poterant, quàm se in æternum perituros esse. Ita enim ex Lege ratiocinantur:

Iustitia Dei immutabilis est, vt inobedientes pereant.

Ergo immutabile est decretum de nostro exitio.

D. Bernhartus in sermonibus de festo annunciationis Mariæ, vt nominant, hac illustri pictura & profopocæia historiam lapsus & receptionis primorum parentum describit.

Cùm primi parentes lapsi essent, nec possent eripi ex morte vllius creaturæ consilio & auxilio, duæ virtutes Dei, videlicet iustitia & veritas, accusarunt primos parentes in hanc sententiã:

Omnes Lex obligat vel ad obedientiam integram sine peccato, vel ad æternam damnationem.

Primi parentes non præstiterunt obedientiam quam Deus postulat.

Ergo congruit iustitiæ & veritati Dei, vt homo morte moriatur, & perpetuò abiiciatur inter Diabulos.

Hæc fuit tristis accusatio primorum parentum, quam confirmauit testimonium propriæ conscientia ipsorum. Ex altera parte patrocinatæ sunt duæ virtutes primis parentibus: misericordia & pax seu placabilitas. Summa autem responsionis & apologiæ hæc fuit: Fatemur veram esse orationem iustitiæ & veritatis, sed cùm Deus etiã sit misericors & placabilis, congruit misericordiæ Dei, ne frustra aut tantùm ad æternas miseras sit homo conditus. Quare te Fili Dei supplices oramus vt opem & salutem feras miseris hominibus accusatis à iustitia & veritate, & lapsis ac impulsis à Diabolo. Filius Dei ad apologiam respondit: Moriatur iustus pro peccatore, atque ita satisfiet vtrique virtuti in Deo, iustitiæ scilicet & misericordiæ. Audita

hæ respõsione aliquam habebant spem melioris status, & discurrerant per cælum & terram ad omnes creaturas, misericordia & pax, sed nec inter Angelos potuerunt reperire talem iustum, qui posset redimere genus humanum. Redeunt igitur supplices ad Christum, & implorant rursus eius opem, & addunt in fine hanc conclusionem: Qui dedit consilium, ferat auxilium. Ibi Filius Dei obtulit se æterno Patri ad pœnam, & promisit se soluturum esse λύτρα, assumpta carne nostra. Hæc est causa, inquit Bernhartus, cur Filius Dei missus sit ad Ecclesiam.

Sed quorsum hæc? Vt ostendatur differentia Legis & Euangelij. Ita differunt Lex & Euangelium, sicut in iure summum ius, & æquitas seu ὁμείκεια, Lex est summum ius, & hæc non admittit dispensationem sine probabili ratione, sicut Iurisperiti dicunt: Dispensatio non fit dissipatio. Hæc dispensatio Legis est vox Euangelij. Probabilis ratio est obedientia Filij Dei, propter quam Deus dispensat de sua Legge.

Huic argumento cum nulla creatura respondere posset, Filius Dei solutionem monstrauit, qui ideo λῶν & dicitur, quia ex sinu æterni Patris hoc arcanum decretum protulit. Sic igitur minorem explicauit. Iustitia Dei est, vt inobedientes pereant, nisi satisfiat iustitiæ Dei, pœna deprecantis Filij pro genere humano, & in sese iram inenarrabili misericordia deriuantis.

In hac historia clarissimè conspicitur, quantum bonum sit promulgatio promissionis de Mediatore ignotæ omnibus creaturis sine singulari reuelatione.

Sed quoniam homines carendo intelligunt quàm cara sint bona, videamus quanti furores in genere humano grassentur, extincta luce doctrinæ diuinitus traditæ. Narrat Herodotus lib. 7. Athenienses, cum Xerxes bellum Græciæ intulisset, instituisse sacrificia Boreæ, quod esset ipsis amicus, quia olim ex Orithya genuisset filios.

Boreas ventus septentrionalis, dictus à ἄρῃ particula αἰένου ἵπῃ valde, & πῆρῃ fluete. vt in βουλή, etiam ἄρῃ auget. Significat enim famem insatiabilem, seu caninam appetentiam. Cum mortuos suos inuocant Papistæ, etiam sacrificant ventis, sicut Athenienses Boreæ. Omnis idololatria est sacrificium Boreæ. Et si enim sepe fit, vt contingat eiusmodi euentus, quales

quales petuntur à creaturis: tamen hoc non fit, aut voluntate aut omnipotentia istarum rerum, quæ inuocantur, vt Atheniensibus respondit euentus. Nam Xerxes in fugam coniectus est: ita captiui inuocantes sanctos in Papatu, saepe fuerunt liberati permissione Dei, qui fuit passus, vt sic illuderet Diabolus hominibus.

Scribit Tertullianus in apologetico. In Aphrica vsitas fuisse mactationes infantium in sacrificiis Saturni vsque ad Tyberium eius prouinciæ proconsulem, qui principes talis impietatis, crucibus quasi ex voto affixit in ipsis luci arboribus, quæ tantum scelus suis ramis contexerant.

Differunt proconsules, prætores & præfides. Quædam enim prouinciæ erant Senatoriæ, quædam populares, quædam imperatoriæ: Gubernatores prouinciarum missi à Senatu dicebantur

proconsules: missi à populo, prætores: missi ab imperatoribus Romanis dicebantur præfides.

Verba Tertulliani adscribam, ne quis hæc fingi suspicetur. Infantes penes Aphricam Saturno immolabantur palàm vsque ad proconsulatum Tyberij, qui eosdem Sacerdotes in iisdem arboribus templi sui obumbratibus scelera votiuus crucibus exposuit, teste militia patriæ nostræ, quæ id ipsum munus illi procōsuli functa est. Et Eusebius lib. 5. præparationis Euangelicæ nominatim recenset gentes, apud quas nullus fuit finis talium furorum.

Hanc horrendam cæcitatem hominum, qui non reguntur voce Euangelij, deplem, & Deo gratias agamus, quod Ecclesiã à talibus furoribus reuocauit ad veram agnitionem & inuocationem Filij Mediatoris, qui cum Patre & Spiritu sancto est Deus benedictus in secula.

Vt autem medici causã morbi inuenta curationem esse inuentam putant, ita hoc loco consideratis causis & circumstantiis patefactionis res tota fit illustrior.

Si quis igitur querat quæ causã Deum impulerit, vt se Ecclesiæ patefaceret, autore vtat Nazianzeno, qui in concione de natiuitate Filij Dei ex virgine, sic inquit: Cum bonitati non suffi-

In primo capite de patefactione 4. partes sunt obseruandæ. 1. Ipsa definitio patefactionis di-

ciat se ipsam considerare, sed boni natura sit sese diffundere, & aliis communicare, quæ in ipso sunt optima: Deus, in quo est summa bonitas, condidit angelos & homines, & in hos, radios suæ sapientiæ, bonitatis & libertatis transfudit. Hæc ille.

Causæ verò, quæ finales appellantur, in definitione recitatae sunt. Non frustra toties tam illustribus testimoniis Deus se patefecit. Ostendere voluit, se verè affici cura nostræ salutis. Voluit & suæ vocis ac doctrinæ testimonia nobis tradere, in qua cælestia munera & societatem suæ beatitudinis nobis impertit, nec magis Patres, Prophetas & Apostolos in illis ipsis familiaribus congressibus acquiescere voluit, quàm in ipsa doctrina vult omnes omnium ætatum homines acquiescere.

communicatione suæ bonitatis: econtra omne malum est dissipatiuum & destructiuum sui & aliorum. De his axiomatis sæpe dicitur in Dialecticis, vbi quidem recitantur tres proprietates boni, quarum maximè illustre exemplum est in Deo. Primum Deus cum sit optimus & fons omnis boni in tota rerum natura, libenter sua bona, quæ sunt in ipso optima, creaturæ rationali communicat. Est ergo bonum communicatiuum: deinde non tantum condidit creaturas, sed conseruat etiam & sustentat eas, ideo est bonum conseruatiuum. Tertio condidit genus humanum ad congregationem, quam conseruat in scholis & in templis mira ratione. Est ergo bonum cõgregatiuum. Malum verò nõ est communicatiuum sui, nisi quatenus vult nocere. deinde est dissipatiuum, distrahit voluntates hominum & omnes

uinæ. 2. Quantum sit bonum, quòd Deus se patefecit non tantum in creatione mundi, angelorum & hominum, sed etiam promulgata Lege, & edita promissione de Mediatore. 3. Quæ sint causæ impulsivæ & finales, propter quas Deus sese patefecerit. 4. Cõsideratio circũstantiarum, loci, temporis & modi, quæ valde illustrent doctrinam de patefactione.

De prima & secunda parte hæc tenus dictum est. Sequitur pars tertia, ex qua tria sunt discenda. 1. Quæ sint causæ impulsivæ patefactionis. 2. Quæ sint causæ finales. 3. Ad quem vsum hæc doctrina sit transferenda seu de applicatione.

De causis impulsivis.

Vt intelligatur quid impulerit Deum ad se patefaciendum, cõsideretur natura boni. Omne bonum est *κοινωνικόν*, gaudet cõ-

honestos

honestos cœtus: Tertio est destructiuum, sicut Diabolus lætatur destructione humani generis, cum ipse sit pessimus. Transferamus nunchas boni proprietates ad creaturam. Sol est optima creatura inter eas, quæ sunt irrationales. Non igitur tantum luce sua mundum illustrat, sed etiam hac suæ lucis communicatione gaudet, quemadmodum psalm. 19. dicitur: Soli posuit tabernaculum in cælis eius. Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo, exultauit ut Gygas ad currendam viam. Quid est in terra optimum? Fons. Nam fontis natura est se se diffundere, & quanquam sæpe obstruitur iniecto cœno aut lapidum mole: tamen luctatur contra oppositas moles, & si non potest recto cursu fluere in prata, tamen vbicunque rimuladatur, erumpit.

De causis finalibus.

1. Deus voluit testari ipso facto se affici cura nostræ salutis. Nisi enim nos paterno amore complecteretur, non tantum laborem nostri causa suscepisset in creatione, in missione Filij, in donatione Spiritus sancti. Apud Clementem Alexandrinum hæc extat sententia: Diligitur ne homo à Deo? Quomodo non diligatur, propter quem Filius vnigenitus & carissimus ex sinu æterni Patris ad nos demittitur. 2. Quia Deus suam voluit doctrinam obfignare certis testimoniis, resurrectione mortuorum, & sui Filij, glorioso triumpho Christi in ascensione, manifesta effusione Spiritus sancti in Apolos, vult nos acquiescere in hoc ipso genere doctrinæ, in inuocatione & omni cultu Dei. Hinc igitur sequitur vsus & applicatio. Sicut infans sedet in materna aluo, & nutritur non per os, sed alitur per vmbilicum, qui attrahit nutrimentum ex cotyledonibus seu acetabulis, quæ sunt in vtero matris, ita Ecclesia est inclusa verbo Dei, & gestatur in aluo Dei, donec edatur in lucem vitæ æternæ. Hæc similitudo sumpta est ex Esaia 46. Audite me domus Iacob, & omne residuum domus Israel, qui portamini à me in vtero, qui gestamini à me vsque ad senectam, ego ipse, & vsque ad canos ego portabo: ego feci, & ego feram, ego portabo & saluabo.

Quæ cum ita sint, meminerimus Ecclesiam non aliter ad verbum alligatam esse, quam foetus in aluo materna secundinæ, quæ Græcis *χόειον* dicitur, alligatus est, & agnoscendum esse Deum, sicut se patefecit, & in omni cogitatione & inuocatione hunc Deum

intuendum esse, qui se patefecit, dato Euangelio, & misso Filio sicut Filius ipse dicit: Qui videt me, videt & Patrem.

Quod autem ad circumstantias tanti operis & muneris attinet, præclare epistola ad Hebræos inquit: Multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus per Prophetas, in nouissimis diebus hisce locutus est nobis per Filium, quem constituit hæredem omnium, per quæ etiam secula condidit. Non enim vno loco aut tempore aut modo se Deus patefecit, sed variis ac diuersis locis, temporibus & modis Deus de se & de sua doctrina testimonia edidit.

Valde illustria & significantia sunt verba, quibus vtitur epistola ad Hebr. πολυμερῶς inquit, significans hac voce duas circumstantias, primam loci, alteram temporis, quasi dicat, non semel atque iterum, sed multoties, nec vno in loco, sed in variis ac diuersis locis Deus sese Ecclesiæ reuelauit. Deinde addit: πολυτρόπως. Quæ vox testatur, autorem illius epistolæ loqui non de vno modo, sed de magna varietate mor-

dorum. Post hæc aduerbia sequitur collatio splendida, quæ in sequentibus capitibus 2. & 3. magis illustratur. Magnum omnino beneficiū est, quod Deus misit Prophetas, per quos tradidit Legem & Euangelium. Sed quid fuerunt Prophetæ? Sancti homines agitati à Spiritu sancto, sed homines tantum & serui in domo Dei fideles. Filius autem in nouissimis diebus nos allocutus est, per quem condidit Deus secula, id est, omnes creaturas visibiles & inuisibiles, imò qui est fulgor lucis paternæ, & expressa ac solida imago substantiæ Patris. Ego haud scio, an post epistolas Pauli ad Romanos & Galatas extet alia eruditior & dignior lectio. Sed si quis quærat, quæ sit summa illius? Respondeo. Statum huius epistolæ esse psalmum 110. cuius est enarratio hæc epistola: Dixit Dominus Domino meo. Nam in 1. 2. & 3. capite differit de persona Christi, quam discernit ab Angelis & Prophetis, & collocat eum ad dexteram Dei. In reliquis capitibus docet de sacerdotio Christi, & discernit hunc Sacerdotem & eius doctrinam, precationem & sacrificium à doctrina, precatione & sacrificio summi Pontificis Leuitici. Hæc tractat vsque ad caput 11. in quo extat tractatio de fide, deinde in ceteris capitibus concionatur de bonis operibus. Hæc omnia dicuntur splendide & copiose. Itaque vel propter exemplum eloquentiæ sæpe hæc epistola legenda est.

Prima & antiquissima, vt ita dicam, officina patefactionis diuinæ fuit regio vicina Damasco, in qua primos parentes esse cõditos non dubium est. Hanc sedem tenuerunt Patres vsque ad diluuium. Post diluuium Sem filius Noah, cuius & alterum nomen est Melchisedech, habitauit in Salem, quæ postea Ierosolyma appellata est. Abrahæ verò domicilium fuit in Hebron, quæ distabat à Salé quinque miliaribus Germanicis.

Damascus celebris est in Syria ciuitas ad hunc vsque diem, & significat sacco sanguinis. Quia Cain, hypocrita crudelis, in agro Damasceno interfecit fratrem Abelum. Sack Græcum est, Latinum, Hebraicū & Germanicū.

Salem fuit domicilium Sem filij Nohæ, qui nominatur Melchisedech, id est, rex pacis & iustitiæ, quia fuit imago & typus Christi, vt ad Hebr. 7. explicatur.

Hebron domicilium Abrahæ dicitur à societate, sicut Smalcaldia non est vnus Domini, sed partem tenet Landgrauus Hasiæ, partem Comites Hennebergenses.

Cùm autem Ecclesia semper in mundo exulet, non tantum in Iudæa Deus innotescere voluit, sed etiam in aliis regnis, in quibus Ecclesia vagata est.

Fuerunt igitur propter migrationes Ecclesiæ, officinæ patefactionis diuinæ tria florentissima regna, Aegyptium, Chaldaicū & Persicum. Vt enim Ioseph in Aegypto propagauit veram doctrinam de Deo: sic Daniel quatuor reges ad agnitionem veri Dei vocauit, Nabogodonosor Chaldæum, & filium eius Euilmerodach, Darium Medum & Cyrum Persam.

Post exhibitum verò Messiam, Euangelium per Apostolos & eorum discipulos propagatum est in toto genere humano, & Ecclesia collecta non tantum ex semine Abrahæ, sed etiam ex aliis gentibus. Hæc breuis commemoratio declarat, quibus temporibus & quibus in locis se Deus inde vsque ab initio patefecerit.

Restat igitur, vt modos diuinæ patefactionis consideremus. Ac primus quidem modus est clarum & expressum verbum sine inuolucris propositum, vt cõcio nis Esaia de passione & resurrectione Domini nostri Iesu Christi tanta perspicuitas est, vt non

Caput Esaia 53. ad verbum ediscendum est, quia non tam est prophetia de futuris, quàm historia de rebus præteritis. Pri-

tam futuros rerum euentus prædicere, quàm res gestas exponere videatur.

mùm enim in hoc capite extat historia congruens cum narratione quatuor Euangelistarum, quòd scilicet Christus admirabili & pene incredibili patientia sustinuerit in corpore & in anima dolores inenarrabiles, neque tamen manserit in morte, sed tertio die gloriosè reuixerit, agens triumphum de hostibus, & colligens Ecclesiam ex Iudæis & gentibus. Deinde docet de causis passionis Domini. Non casu passus est, aut humano consilio Caiphæ & Iudæ, sed vt Petrus Act. 2. loquitur: *περὶ γνόσει καὶ ἐλεῖ ὁ θεός*. De hoc Dei consilio inquit Esaias: Et Dominus voluit eum contere in infirmitate. Tertio docet de causis finalibus. Non passus est vt fur & latro, sed vt innocens & immaculatus agnus. Nec passus est vt martyr sanctus propter doctrinam, sed vt poneret animam suam pro peccato. Nam passio Christi non est *πρωρία*, nec *μαρτυριον*, nec *δοκιμασία*, sed *λύτρον*. Quarto docet de applicatione & vsu passionis. Sic enim inquit: In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos. Quinto proponit concionem vniuersalem penitentiae & promissionis gratiae. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisq; in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omniũ nostrum. Sexto de sacerdotio & regno Christi docet. Obtulit non sanguinem taurorum, sed suam vitam & sanguinem. Item: De angustia & iudicio sublatu est, generationem eius quis enarrabit?

Secundus modus complectitur miracula, quæ sunt testimonia de Deo, de Christo & de doctrina.

Tertius modus continet Sacramenta, quæ sunt signa gratiae, seu verba visibilia, quibus fides nostra tanquam sigillis confirmatur. Rom. 4.

Quartus est visio Prophetica, hoc est, imago, quæ vigilanti Prophetæ ostenditur. Tales visiones habuit Daniel de bellis Syriacis & AEgyptiis, quibus Ecclesia Dei duriter quassata est, vt dicitur: aliquid mali propter vicinum malum.

Quintus modus est somnium Propheticum seu imago, quæ dormienti diuinitus offertur. Sic Daniel cap. 7. vidit in imagine somni 4. Monarchias, & initia regni Mahometici.

Sextus modus est typus significans aliquid de regno Christi, vt agnus mactatus in paschate, significabat agnum Dei tollentem

pec-

cata mundi: Serpens æneus in deserto erat pictura Christi pendē-
tis in cruce.

Sic arca fœderis erat typus Ec-
clesiæ, quæ est custos Decalogi,
mannæ & virgæ Aaronis. Et fi-
nim ministerium, cuius imago
est virga Aaronis, à maxima par-
te hominum negligitur, aut cõ-
temnitur, tamé floret & gignit
amygdalas, id est, fructus Eccle-
siæ salutares. Sunt autem duæ
partes huius ministerij, Lex &
Manna, id est, Evangelium.

Agamus igitur gratias Deo,
quantas angustia nostri pecto-
ris concipere potest, quod non
solutus sua sapietia & virtute gau-
det, sed immensa misericordia
se patefecit, dedit Evangelium,
instituit ministeriũ Evangelij:
per quod est ita efficax, vt mul-
tos regeneret ad vitam æternã,
in qua effundet in beatos suam
mirandam lucem, sapientiam,
iustitiam & lætitiã inenarra-
bilem.

In arca fœderis tria *κεμήλια*
erant reposita. 1. virga Aaronis,
quæ cum fuisset arida, floruit &
genuit amygdalas. 2. Duæ tabu-
læ Decalogi, quæ erant scriptæ di-
gito Dei. 3. Mensura certa man-
næ seu gomor, quæ facit quatuor
sextarios *Ἐἷν ἡαὶβ ἑβὺβίχην*, vel
duos *χοῖνίκας*. Hæc fuisse in arca
fœderis testatur epist. ad Heb. 9.

Est autem Arca fœderis ima-
go Ecclesiæ, quæ est populus Dei
confœderatus, non solum edita
Legē, sed etiam promulgata pro-
missione gratiæ. Hæc arca tegi-
tur propiciatorio, id est, à Media-
tore, quemadmodum Paulus ad
Roman. 3. explicat: *Quem propo-
suit Deus ἰλασῆναι διὰ τῆς πί-
στεως*. Virga Aaronis est pictura
totius ministerij Evangelici. Si-
cut enim virga regimus greges
ouium: ita gubernat Deus Eccle-
siã voce ministerij. Christus de
se ipso interpretatur Manna, Ioh.
6. Ego sum panis vitæ, qui de cæ-
lo descendit.

Allegoria amygdalarum explicatur in quodam carmine Philippi
2. lib. Epigram. & in Declamat. tom. 4. de scala Iacob. Sunt enim par-
tes amygdalæ tres. 1. Vna ambiens & circundans reliquas partes, quæ
dicitur putamen tenera lanugine vestitum. 2. Secunda est ligneus
calix. 3. Tertia est nucleus. Prima significat disciplinam pædagogi-
cam, qua pueri assuescunt ad preces, ad catechesin, ad mores ho-
nestos. Ligneus calix est durior disciplina, qua castigantur vel à Deo
vel à Magistratu contumaces & inobedientes. Nucleus est imago

Euangelij. Quàm enim suavis fit, & quem vsus habeat in medicinis, omnes norunt.

De discrimine veræ & falsæ inuocationis.

CAP. II.

HOC caput monstrat vsus primi capituli. Nam doctrina de patēfactione transferenda est ad vsus, quoties de Deo cogitamus, aut eum inuocamus, aut ei gratias agimus. Et quia Deus vult discerni suam Ecclesiam ab aliis sectis, necesse est nos seiungere nostram inuocationem ab Ethnica, Turcica & Iudaica recenti, & omnium defendentium manifesta idola. De hoc discrimine concionatur Christus Iohan. 4. in colloquio mulieris Samaritanæ. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu & veritate.

Ingens discrimen est inter veram inuocationem Ecclesiæ & alias impias inuocationes. Nam Ethnici, Mahometistæ, Iudæi pertinaces, & omnes idololatræ vagantur, ignorantes quid sit Deus, & quæ sit Dei voluntas, vt Hecuba apud Euripidem exclamat.

O Iuppiter quicquid es siue hoc cælum, siue mens in cælo, quanquam diu iam ignauos opitulatores inuoco. Aberrant igitur à vero Deo, cumque ignorent promissiones de Mediatore, manent in perpetua dubitatione, in qua clamores irriti dissipantur in auras, & prorsus sunt,

Duo sunt magni errores in inuocatione Hecubæ apud Euripidem in Troadibus. Prior de essentia Dei, alter de voluntate Dei. De essentia inquit Hecuba: O Iuppiter, quicquid es, siue hoc cælum, siue mens cælo infidens. Affirmat igitur se dubitare, quid sit Deus, sitne hic mundus vel pars mundi, an alia verò natura distincta à creaturis. De voluntate

vt Seneca inquit, rumores va- Dei inquit: Iam diu ignavos opi-
cui, verbaque inania & par sol- tulatores inuoco, id est, Sentio
licito fabula somnio. meas preces non esse efficaces,
& nullum eis euentum respon-

dere. Ecclesia autem inuocat verum Deum creatorem caeli, qui genuit ab aeterno Filium, & qui vnà cum Filio consubstantiali condidit & conseruat omnes creaturas visibiles & inuisibiles, & misit Filium admirabili temperamento iustitiae & misericordiae propter nos homines & propter nostram salutem, Qui in die Pentecostes effudit Spiritum sanctum manifesta luce in Apostolos, & cœtum ipsis coniunctum. Deinde non tantum de essentia Dei rectè sentit, sed etiam de voluntate Dei certa est. Habet enim promissionem, quæ affirmat nos propter Mediatorem exaudiri, ac propter hunc scit Ecclesia se recipi, & impetrare vel liberationem vel mitigationem, iuxta voluntatem & consilium Dei.

Ecclesia verò alloquitur verum Deum, qui se patefecit tradito verbo per Prophetas & Apostolos, & misso Filio crucifixo pro nobis, & resuscitato, & effuso Spiritu sancto in Apostolos, & fiducia Mediatoris Filij statuit verè suos gemitus respici, & suas preces exaudiri, & certò impetrare vel liberationes vel mitigationes.

Differt igitur dupliciter veræ Ecclesiae inuocatio ab aliis impiis inuocationibus: agnitione essentiae & agnitione voluntatis Dei.

Discant autem studiosi vsitati argumenti solutionem, quæ hæc discrimina valde illustrat:

Omnis inuocans Deum conditorem, verum Deum inuocat.
Turci inuocant Deum conditorem,
Ergo Turci verum Deum inuocant.

Neganda est in hoc argumēto Minor, quia Turci non inuocant Deum cōditorem, tametsi id iactant, & valde gloriantur, se non adorare idola, sed mente intueri conditorem rerum. Negant enim hunc esse Deum conditorem, qui est Pater Domini nostri Iesu Christi, & cum Filio

Argumentum Turcorum speciosum est & popolare: Maior vera est, quia & nos dicimus: Credo in Deum Patrem, creatorem caeli & terræ. Sed Minor est reiicienda per inficiationem. Non enim Turci inuocant conditorem caeli & terræ, quia non tenent verā huius conditoris definitionem. Non enim satis est credere Deum

& Spiritu sancto omnes res creauit, & se illustribus testimoniis patefecit. Hanc definitionem cum aspernentur, fingunt sibi ipsi aliud quiddam esse Deum sine Filio, contra regulas in Evangelio traditas. Iohan. 5. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem. Iohan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum. 1. Iohan. 2. Omnis negans Filium, neque Patrem habet. Iohan. 14. Nemo venit ad Patrem nisi per Filium. Iohan. 3. Qui non credit, iam iudicatus est, quia non credit in vnigenitum Filium Dei. Item: Qui non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. 1. Cor. 3. Fundamentum aliud poni non potest, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. His perspicuis & firmis testimoniis muniti execremur Mahometistas, qui doctrinam de persona & beneficii Christi delent, & seiungamus inuocationem nostrã à colluue Mahometica, & Deo gratias agamus, quod nos Ecclesiæ suæ inseruit.

esse conditorem, nisi & illud addas, quod in symbolo sequitur. Credo in Iesum Christum Filium eius. Item nisi addas postremum caput symboli de Spiritu sancto, de Ecclesia, de remissione peccatorum, de resurrectione carnis, de vita æterna. Quicumque autem errat de definitione, errat etiam de definito. Quia definitio & definitum cõuertuntur, id est, sunt termini conuertibiles. Quod de vno verum est, etiam verum est de altero. Cum igitur Iudæi re- veram definitionem Dei, nõ intelligunt definitum, id est, ignorant verum Deum. Ac vniuersaliter error in definitione, fons est multorum errorum.

Quid

Quid sit Deus.

CAP. III.

HOC caput continet duas definitiones, vnam integram, alteram mancā & mutilam. Prior descriptio traditur in vera Ecclesia, & extra Ecclesiam non est nota naturaliter sine patefactione. Altera Platonis, etsi est erudita, nec simpliciter abiicienda: tamen si conferatur ad sapientiam Ecclesiae, erit similis Lunae ad Solem collata, imò vix terrae similis erit collata ad caelum. Discernenda sunt igitur genera doctrinarum & consideranda metae sapientiae philosophicae & mirandae lucis, quam retinet & illustrat Ecclesia. Etsi autem haec sunt quotidiana: tamen verè possumus exclamare cum D. Hieronymo, qui commendans verbum Dei in prologo super Biblia, ita inquit: Hoc doctus Plato nesciuit, hoc Demosthenes eloquens ignorauit. Cicero i. de natura Deorum, recitat narrationem de Simonide. Omnibus ferè in rebus, inquit, & maximè in Physicis, quid non sit, citius quàm quid sit dixerim. Roges me quid aut qualis sit Deus. Auctore vtar Simonide, de quo cum quaesuisset hoc idem tyrānus Hiero, deliberandi causa sibi vnum diem postulauit. Cum idem ex eo postredie quaereret, biduum petiuit. Cum sapius duplicaret numerum dierum, admiransq; Hiero quaereret, cur ita faceret. Quia quāto, inquit, diutius confidero, tanto mihi res videtur obscurior. Idem mihi accidit, cum ex iis locis vbi antea in Papatu vixeram, videlicet ex Friburgo in Brisgoia primùm in has Academias venissem, & D. Philippus quaereret ex paruo puero, quid est Deus, quid significat λόγος apud Iohannem: mirabar me ea à pueris audire, quae in Papatu magnis Doctoribus sunt ignota. Sed hoc tempore multi sunt Papistae similes corniculæ AEsopicae, ornantes se plumis Lutheranorum.

Deus est essentia spiritualis, increata, aeterna, intelligens, verax, bona, iusta, benefica, casta, misericors, liberrima, immensa potentia & sapientia, irascens peccatis. Pater aeternus, qui Filium ab aeterno imaginem suam genuit, & Filius imago Patris coaeterna, & Spiritus sanctus procedens à Patre & Filio, sicut Diuinitas pate-

facta est certo verbo & testimoniis diuinis, quod Pater æternus cum Filio & Spiritu sancto condiderit cælum & terram, & omnes creaturas, & adfit omnibus creaturis quoad conseruationem, & colligat sibi in genere humano Ecclesiam æternam propter Filium, & per eum, & sit iudex iustorum & iniustorum.

fiæ & de extremo iudicio. Hæc pars

Vt autem bonitas auri tum facillimè noscitur, cum alteri auro comparatur: sic utilis est collatio philosophiæ & Euangelij, ut quousque progredi mens humana possit, & quæ non comprehendat, animaduertatur. Cumque multas res non comprehendit ratione cernimus, cõuicti fateamur alia doctrina à Deo patrefacta opus esse. Est igitur Plato aliquas proprietates diuinæ naturæ eruditè & verè describit, tradens hanc definitionem. Deus est mens æterna, causa boni in natura: tamè non discernit personas diuinitatis, æternum Patrem, Filium & Spiritum sanctum, nec dicit de præsentia Dei in sustentatione & conseruatione rerum, aut de collectione Ecclesiæ, quæ fit propter Filium & per eum. Ex quo perspicuum est, philosophiam mutilam & mancã esse sine collatione doctrinæ diuinitus traditæ.

Hæc definitio tres habet partes. 1. prima est recitatio proprietatum Dei, quarum pleræque sumuntur ex Decalogo. 2. Secunda monstrat discrimen trium personarum in vna essentia diuina. Hoc discrimen traditur in verbis baptismi. 3. Tertia loquitur de operibus Dei præcipuis, ut de creatione & sustentatione rerum. Item de collectione Ecclesiæ sumitur ex Symbolo.

Collatio in disputationibus, consiliis & deliberationibus est res utilis, quia plures oculi plura vident, quàm vnus. Sæpe etiam est olitor non importuna locutus. Illa autè verba de auro sunt sumpta ex oratione Artabani, qui fuit patruus Xerxis, & dissua sit bellum aduersus Græciam. Extat locus apud Herodotum in polymnia pag. 201.

D. Philippus sæpe dicere solebat in publicis lectionibus. Nulla maior sapientia potest homini contingere in hac vita, Dei concessu & munere, quàm erudita & sobria collatio philosophiæ, Legis & Euangelij. Ratio huius asseuerationis est: Quia prodest in omnibus articulis fidei considerare, quousque possit progredi mens humana adiuta luce naturali, & quæ non possint comprehendi

hendi ab humana ratione. Nam hæc confideratio metarum cognitionis conuincit sanos homines, vt agnoscant & confiteantur philosophiam esse mutilam & mancã, & alia perfectiore doctrina opus esse de multis maximis rebus. Nec quisquam cum fructu leget locos Theologicos sine collatione philosophiæ & Euangelij, vt in loco de cruce & calamitatibus tenendum est discrimen iudicij philosophici, & iudicij Spiritus sancti, de generibus calamitatum, de causis impulsiuis & finalibus, de fontibus consolationum & de differentia inter philosophicã & Christianã patientiam. De his omnibus aliter iudicat ratio, aliter verbũ Dei. Sic hoc loco conferuntur duæ definitiones Platonis cum Christiana. Sed quomodo illa congruit cum descriptione Ecclesiæ? κατὰ τὴν aliquo modo. Definitio Platonis est ex lege sumpta, seu est particula legis, seu est definitio legalis: altera Ecclesiæ est partim legalis, partim Euangelica, quia prima pars sumitur ex lege, reliquæ tres ex Symbolo & forma baptismi. Verba Platonis extant in definitionibus. pag. 666. *θεὸς ἐστὶ ζῶν ἀθάνατος, αὐταρπὴς καὶ εὐδαιμονία. ἕστα ἀδιόχοι, τῆς τ' ἀγαθῆς φύσεως ἀρίστη.*

De proprietatibus Dei.

CAP. IIII.

VM prima pars definitionis Dei, quæ in Ecclesia traditur, recitet proprietates Dei, colligantur de singulis testimonia, vt harum proprietatum mentione verum Deum non solum à creaturis, sed etiam à commentitiis numinibus discernere possimus.

Aliæ proprietates discernunt naturam diuinã à creaturis omnibus, aliæ monstrant discrimen inter Deum & Diabolos, & eorum organa.

Deus est Spiritus]

ad differentiam omnium corporum, cæli, terræ & maris.

Est increata]

ad differentiam angelorũ, qui etiam sunt Spiritus, sed creati à Deo.

Aeterna] ad differētiā creaturarum.
 Intelligens] distincta à brutis naturis, fa-
 xis, lapidibus.
 Verax, bona, iusta, miseri- Hæc dicuntur ad differētiā
 cors. Dei & Diabolorum. Deus est iu-
 stus, Diaboli sunt iniusti, homi-
 cidæ, gaudent destructione operū Dei: Deus est verax, Diabolus est
 mendax, & pater mendacij, teste Christo Iohan. 8.

Deus est castus. Diaboli sunt Spiritus impu-
 rissimi. Etsi enim non possunt se
 polluere libidinibus: tamen impellunt homines ad illicitos concu-
 bitus, & voluptatem capiūt ex adulteriis & scortationibus aliorum.

Quòd enim Deus sit essentia spiritualis, non moles ex calii aut
 elementorum materia conflata, affirmat Christus inquit: Deus
 est Spiritus: deinde quòd sit essentia increata, seu alia à creaturis
 omnibus, Eusebius lib. 3. præpar. Euangel. his testimoniis confir-
 mat: psal. 8. Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorū,
 Lunam & stellas, quæ tu fundasti. Psalm. 102. Initio tu terram fun-
 disti, & opera manuum tuarū

sunt cæli. Ipsi peribūt, tu autem
 permanes, & omnes sicut vesti-
 mētum veterascent, & sicut in-
 dumentum mutabis eos, & mu-
 tabuntur. Tu autem idem ipse
 es, anni tui non deficiēt. Esaia
 66. Cælum sedes mea, & terra
 scabellum pedum meorū. psal.
 104. Qui facis angelos spiritus
 tuos, & ministros tuos ignem
 ardentem. Est igitur Deus essen-
 tia distincta non solum à mun-
 di corporibus, sed etiam ab an-
 gelis.
 In hoc psalmo venustissimè
 comparatur hic mundus, quem
 nunc cernimus, vestimento mu-
 tatorio, vt Hebræi loquuntur, id
 est, vesti quotidiana. Formam
 mundi post hanc vitam compara-
 rat idem psalmus vesti nuptiali,
 quæ induimur & ornatur acces-
 sori vel ad nuptias, vel ad celebri-
 tatem diei statim ac solennis. Mun-
 dus igitur quem nunc cernimus:
 est vestis quotidiana, qua Deus
 non semper erit indutus, sed no-
 uam sibi vestem comparabit, id
 est, mutabit hunc mundum ita,
 vt Sol septuplo plus lucis habeat.
 Luna similis sit splendori Solis, sicut dicitur in Esaia & Apocalypsi.
 Quòd

Quòd autem Deus sit essentia intelligens, testatur hæc verba de creatione: Dixit Deus. Dicere autem non est brutæ naturæ, sed substantiæ intelligentis.

Differunt λαλέειν ἢ λέγειν. λαλέειν est more autium garrire. λαλέειν est dicere certa ratione & consilio. Hoc discrimen exprimitur in versu Græco: λαλέειν αἰεὶ, ἀδυνάτατ' λέγειν.

Garriendo valens, minimè ad dicendum accommodatus est. Psittacus etiam sonat suum χαίρει, sed non intellectum. Dicere est summum opus naturæ intelligentis. Dixit Deus, id est, iuxta decretum sapientissimum & optimum condidit has creaturas, lucem, firmamentum, lucida corpora cælestia, & homines per λόγον, hoc est, Filium Dei.

Quòd sit omnipotens, confirmatur eadem narratione in Genesi. In principio creauit Deus cælum & terram. Cùm enim omnia condiderit, & quidem non ex priori materia, sed dicendo, declarauit ipsa creatione omnipotentiā. Et Esaiæ 44. dicitur: Ego sum Dominus conditor omnium, extendens cælos solus, stabiliens terram, & nemo alius est, qui mecum id faciat.

De sapientia Paulus inquit 1. Timoth. 1. Soli sapienti Deo honos.

Cùm mercatores Milesij à piscatoribus eiusdè loci emissent quendam iactum, & piscatores extraxissent tripodem aureum,

res fuit adducta in iudicium. Nam piscatores affirmabant se pisces vendidisse, non munus à fortuna oblatum. Contrà mercatores cõtendebant, se fuisse emptores omnium rerum sine exceptione, quæ essent captæ illo iactu. Cùm autem iudices Milesij non possent extricare contentionem, delata fuit res ad iudicium Apollinis. Is iussit dari tripodem aureum sapientissimo. Huius oraculi sententiam ad Thaleten accommodarunt propterea, quòd cum iudicarent sapientissimum. Sed ea fuit modestia Thaletis, vt hoc munus iusserit consecrari Apollini, cum hac inscriptione: SOLI SAPIENTI DEO. Hæc narratio, quæ extat apud Laërtium in vita Diogenis, primùm testatur, soli Deo tribuendam esse gloriam sapientiæ, deinde ostendit, quanta fuerit modestia omnium sapientum, agnoscentium se non esse verè sapientes, sed vix aliquam vniuersam veræ sapientiæ possidere.

Et psalm. 147. Dauid exclamat: Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientia eius non est numerus, Qui numerat multitudinem stellarum, & omnes suis nominibus vocat.

nant morbos ex discrasia ortos, vnde ea pars dicitur *φαρμακτικὴ*, aut sanant solutiones continui, id est, ossium vel carnis, quæ sunt aut vulneratione aut luxatione, quæ pars dicitur *χειρουργικὴ*. Tale medicum facit Deum Dauid psalm. 145. Alleuat Dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes elisos. Item psalm. 147. Qui sanat contritos corde, & alligat cōtritiones eorum. Est igitur *φαρμακτικὸς*, quia sanat morbos animi, & est chirurgus, quia alligat contritiones. Duo requiruntur etiam in medico: scientia artis, & felicitas in medicando. Vtrumque est in Deo iuxta psalmum 147. Summa enim est sapientia Dei, qua intelligit & causas & remedia morborum. Deinde est summa potentia, qua efficacia reddit remedia adhibita. Non enim tantum vult Deus, sed etiam potest sanare morbos. Ne quis autem dubitet de sapientia Dei, addit Dauid probationem à signis. Qui numerat multitudinem stellarum, & omnes suis nominibus vocat.

Multa sunt vestigia sapientia diuinæ in hominum natura quamuis deprauata, sed nullum est expressius aut euidentius, quam numerorum notitia, quæ est fons ordinis & ratiocinationis. Miræ enim sunt & variæ numerorum proprietates & ἀναλογίαι inter se, series non fortuita, sed aptissimè distributa, discrimina varia, eaque non inutilia, sed vsibus penè infinitis accomodata. Summæ porro sapientia Pythagoræ visum est, omnibus rebus imponere nomina, non quidem fortuita, sed naturæ rerum conuenientia. Cùm igitur Deus non tantum condi-

Psalmus 147. conuenit ferè cū psalmo 145. In vtroque eadem verba repetuntur. In primis autem hoc obseruandum est, quod faciat Deum duplicem medicum Dauid, Pharmaceuticum & chirurgum, iuxta principales Medicina partes. Medici enim aut sa-

Prima actio mentis humanæ est numeratio, & eadem actio est fons actionum reliquarum mentis humanæ. Si non esset in nobis naturalis notitia numerorum, quomodo ratiocinemur, aut de argumentis iudicemus? nec distaret homo à brutis. Si vis distinguere, scire te oportet, quid sit vnum, quid plura. Gallinæ nō intelligunt ordinem, nec possunt ratiocinari quot oua genuerint, derit

derit stellas, sed etiam easdem numeret, & singulis conuenientia nomina attribuat, nihil potest esse tam apertum, tamque perspicuum, quam Deum esse sapientem.

De libertate psalm. 115. dicitur: Deus noster in caelis, omnia quaecunq; voluit, fecit. Et psal. 135. Omnia quaecunque voluit, fecit Deus in caelo & terra, in mari & in omnibus abyssis.

liter, & tamē est trinus personaliter. Cūm Deus intra sese describitur, necessarium est discrimē personarum. Sed cūm opponitur creaturis, seu cōfertur cum creaturis, fit mentio vnius aeternae essentiae.

Quod autem Deus sit bonus & beneficus, verax, iustus, misericors, castus, partim lex Dei ostendit, partim hominis creatio non obicure declarat.

bonorum cum aliis. Potest aliquis esse bonus, qui non est beneficus. Deus est bonus respectu suae essentiae: Beneficus respectu humani generis. Sic Deus est misericors natura, miserator effectu.

Talis est enim Deus, qualis in Lege describitur, videlicet approbans iustitiam, veritatem, castitatem, beneficentiam, & damnans iniustas caedes, mendacia, & tetras libidinum confusiones. Ipso etiam facto se declarauit talem esse, quia in homines sparsit radios suae sapientiae, iustitiae & libertatis, vt testatur dictum de creatione hominis: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

& vno relicto in nidulo, putant nihil desiderari. In numeris multae sunt significationes de Deo. Vnitas non est numerus, sed fons numerorum: quia numerus est multitudo ex vnitatibus collecta. Ita Deus non est creatura, sed est fons, causa, principium omnium creaturarum. Etsi autem non est numerus vnitas: tamen est cubicus numerus, & est quadratum, & est radix vtriusque cubi & quadrati: Ita Deus est vnus essentia-

Bonus & beneficus differunt. Bonus intelligitur de absoluta bonitate. Beneficus de communicatione bonitatis. Nam beneficentia est vocabulum relatiuum, & significat communicationem

De legibus politicis dicitur: Lex est anima & mens legislatoris, id est, est voluntas legislatoris. Vnde Cicero de lege lib. 2. inquit: Magistratus est lex loquens, ipsa vero lex est mutus Magistratus. Sic verum est de Lege Dei, quod ipsa sit aeterna atque immutabilis Dei voluntas.

Has proprietates sæpe multumque consideremus, quia nec Deum, nec hostes Dei Diabolos cernimus oculis corporis, sed mente facièda est distinctio consideratis proprietatibus. Vt enim Deus verax est & beneficus, iustus item & castus, & vult casta mente inuocari: sic hostes Dei Diaboli sunt Spiritus mendaces, malefici, iniusti, immundi, & lætantur destructione operum Dei, non vt ipsis melius sit, sed vt Filius Dei contumelia afficiatur. De hoc discrimine quotidie cogitare pios necesse est.

Secunda vtilitas huius considerationis est, vt in animis suo ordine existant timor Dei, & fides seu fiducia & spes veniæ. Fieri enim non potest, quin timor in animis excitetur, quoties de Maiestate Dei seria cogitatio suscipitur, quam psalmus 33. describens inquit: Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum, congregans sicut in vtre aquas maris, & ponens in thesauris abyssos. Timeat ergo Dominum omnis terra, ab eo autem metuant omnes inhabitantes orbem, quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Cum autem legimus atque audimus Deum esse blandum patrem, tractantem nos tanquam tenellos filios, vt psalm. 103. dicitur: Sicut pater miseretur filiorum: ita Dominus miseretur timentium se: concipimus fidem & spem veniæ, & statuimus gratiam esse videricem peccati.

Tertia vtilitas est, quia hæ proprietates sunt specula monstrantia imaginem Dei & peccatum, quod est discrepantia ab his proprietatibus.

Imago Dei & peccatum habet se, sicut habitus & priuatio. Habitus est imago Dei in nobis condita ante lapsum, de qua dicit Scriptura. Faciamus hominem ad imaginem nostram. Imago autem condita, est quædam similitudo sapientiæ, iustitiæ, libertatis. Sicut enim sapientia, iustitia, libertas in Deo, sunt ipsa Dei essentia: ita in primis parentibus fuerunt dona similia creata. Nam homo est
creata

creata imago, non essentialis, sicut Filius Dei: Quâdo igitur vis scire qualis fuerit ante lapsum Adâ, propone tibi definitionē Dei, in qua dicitur: Deus est essentia sapiēs, iusta, casta, verax, benefica, liberissima. Sed hæc intellige sine calumnia. In Deo. n. hæc ipsa sunt essentialiter, in hominibus accidentaliter & mutabiliter, Priuatio imaginis Dei est peccatum, id est, pro luce in mente est caligo, pro iustitia & sanctitate in corde & voluntate est contumacia contra Legem Dei, quæ complectitur securitatem carnalem, fugam Dei & fremitum aduersus Deum in ærumnis, diffidentiam quærentem inconcessa remedia dolorum, denique infinitam confusionem errantium affectuum. Libertas etiam valde est impedita, imò ferè nulla est sine gratia.

Postrema vtilitas huius considerationis est, vt his proprietatibus commonefacti, petamus in nobis restitui cōformitatem cum Deo seu cum Lege Dei, & initia renouationis magna cura & solitudine conseruemus, iuxta dictum 1. Iohan. 3. Qui habet hanc spem, sanctificat se, sicut & ille sanctus est.

Dictum Iohānis cōgruit cum dicto Pauli: Milita bonam militiam, retinens fidem & bonam consciētiam. Deus autem acqui-

escit in nostra obedientia, & ita eam approbat, ac si nullus esset nāuus, nulla labes aut macula in nostra persona, aut obedientia, teste Paulo Roman. 8. Nulla est condemnatio his, qui sunt in Christo Iesu. Et Rom. 3. per fidem stabilimus Legem, id est, implemus partim imputatione propter Christum, partim incoatione, quæ est imperfecta & mutila, & tamen Deo placet propter eundem Dominum, quem proposuit Deus humano generi propiciatorem.

De vnitae essentiae diuinae.

CAP. V.

V M de omnibus articulis aliqua perspicua testimonia semper meminisse necesse sit, recitabovnum atque alterum testimonium de vnitae essentiae diuinae. Deuter. 6. Audi Israël, Dominus Deus noster, Dominus vnus est. Hoc dictū de essentia loquitur, & excludit à diuinitate

omnes creaturas, & omnia, quæ non sunt hic Deus patefactus in hoc populo Israël. Non enim otiosè posita est particula Iehoua, sed discernit hunc Deum in Israël patefactum ab aliarum gentium commentitiis numinibus: Quasi dicat: Hic Iehoua patefactus in hoc populo Israël, & non alius, quos fingunt Ægyptij, Chaldæi & reliqui cultores idolorum. Ita monet, vt quæramus Deum, qui se patefecit in vera Ecclesia. Deuter. 23. Videte quòd ego sum solus, & non est alius Deus præter me.

Omnes sani Philosophi ac Poëtæ extra Ecclesiam semper iudicarunt esse tãtùm vnã essentiam diuinã, siue vt ipsi loquuntur, mentem æternã, causã boni in natura. Vnde Iustinus Martyr scripsit libellum *περὶ μοναρχίας*, id est, de vnica essentia diuina, seu de vnus Dei imperio, in quo libello colligit multas sententias affirmantes esse vnũ Deum. Deinde Aristoteles in 8. physicorũ præclare demonstrat, esse tantũ vnicum æternum motorem seu gubernatorem totius vniuersitatis rerũ. Vtitur autem hac demonstratiõne, quæ in physicis solet explicari.

Impossibile est in causis ordinatis progredi in infinitum: vel non est processus infinitus in causis ordinatis, sed necesse est tandem perueniri ad vnã primã, cuius sapientia & potentia reliquæ omnes gubernantur, sustentantur & conseruantur. Nam in infinito nihil est primum, nihil medium, nihil extremum.

Sunt autem causæ physicae ordinatæ, vt hæc inferiora sunt subiecta corporibus cælestibus, & corpora cælestia aliunde accipiunt suas vires & motus.

Ergo in serie causarum tãdem ad vnã primã nos deduci necesse est. Nam si essent plures causæ primæ, earũ ordo perturbaretur.

Idem Aristoteles in 12. Metaphys. de eadem sententia disputans, citat versum Homeri:

ἑκάγαθον πολυκοιρανίη.

Multos imperitare malum est, rex vnicus esto.

Extant passim in Prophetis multa similia testimonia, quæ prodest meminisse & sæpe cogitare, vt bene confirmentur mentes contra Ethnicos furores, & contra Valentinianos & Manichæos, qui horribiliter lacerarunt verã doctrinã de vnitate essentia diuina.

Duæ regulæ Augustini.

C A P. V I.

AE duæ regulæ profunt ad seruandam distinctionem personarum, & vitandam confusionem, cui sepe prætextitur nomen vnitatis. Sic argumentantur contra nos Iudæi:

Scriptura dicit vnum tantum esse Deum.

Ergo Christiani, qui faciunt tres personas diuinitatis sunt cultores idolorum.

R E S P O N D E O.

Ista inter se non pugnant. Nam vnus est Deus in essentia, & tres personæ, iuxta distinctas *ὑποστάσεις*. Hæ autem Augustini regulæ in omnibus ferè illius scriptis inculcantur, præcipuè in enarratione Iohannis tractatu 110. vbi inquit: Inseparabilia sunt opera non tantum Patris & Filij, sed etiam Spiritus sancti. Easdem regulas repetit in tractatu 195. Item tractatu 20.

Lutherus etiam has regulas magnificet, & recitat in nouissimis verbis Dauidis, quem librum scripsit paulò ante obitum.

Traduntur ab Augustino duæ regulæ, quæ docent, quid de actionibus Dei internis & externis existimandum sit. Ac prior quidem regula his verbis recitatur.

Opera Dei interna sunt distincta. Hæc regula ideo proponitur, vt retineatur discrimen personarum diuinitatis, & vitetur confusio actionum, quæ supra & extra conspectum creaturarum positæ sunt. Nam vt in homine differunt cognitio & amor, sic in diuinitate aliud est generatio Filij, aliud processio Spiritus sancti. Ac vt cognitio est mentis actio, non voluntatis: amor verò propriè oritur à

Duplices sunt Dei actiones, Alia internæ, in ipsa essentia diuina. Alia externæ, distinctæ à natura Dei.

Actiones internæ sunt: gignere, nasci & procedere. Pater gignit Filium sine vlla temporis circumscriptione. Nam æterna non sunt in tempore. Filij natiuitas est æterna, sicut Micheæ 5. dicitur: Egressus eius ab initio diebus æternitatis. Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio sine principio & fine. De actionibus his

voluntate, & sequitur cognitionem. Sic Filius, qui dicitur λόγος & imago aeterni Patris, à mente paterna gignitur. Spiritus sanctus à voluntate Patris & Filij procedit, vt agitator & latificator. Hæc discrimina ex appellationibus τὸ λόγος καὶ πνεύματι sumuntur, vt infra prolixè dicitur.

creatio rerum. Altera est perpetua prouidentia, postea sequuntur alia innumerabiles, miracula, mirandæ liberationes in Ecclesia. De his actionibus externis traditur alia regula, scilicet opera Dei externa, esse indistincta, seu communia. Nam quando Deus opponitur creaturis, seu cõfertur cum creaturis, describitur vnica essentia Dei. Sed quando illa vnica essentia intra sese describitur extra creaturas, necesse est Deum trinum in personis considerari. Exempli causa: Homo habet duplices actiones, Internas in mente & voluntate, Externas, quæ oculis cernuntur. Homo tacitè aliquid cogitat, meditaturn aliquid, quod nondũ scripsit aut pronuntiauit. Postea, quando vult, scribit & pronuntiat rem, de qua cogitauit. Possunt ergo etiam in natura rationali corporea esse internæ actiones sine externis. Sic Deus ab aeterno ante conditionem mundi non fuit otiosus, sed habuit aeternas & arcanas actiones. Postquam verò diuinæ bonitati visum est, processit ex arcana luce, & se se patefecit per creationem rerum. Internæ actiones sunt naturales, externæ sunt liberæ. Deus naturaliter gignit Filium, Filius nascitur naturaliter, sed actiones ad extra sunt liberæ, iuxta dictum Omnia quæcunq; voluit, fecit.

Altera verò regula diligenter consideranda monet: opera Trinitatis externa esse communia. Hanc regulam multa dicta confirmant, vt psalm. 33. Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum. Et Iohan. 5. Pater meus vsque modò operatur, & ego operor. Vera est autem hæc regula seruato ordine personarum, & cuiusque personæ proprietate, vt pater vult creationem & totum ordinem rerum, & exprimit hanc voluntatem per verbum, quo dicente res fiunt & distinguuntur, vt in Genesi scriptum

scriptum est: Dixit Dominus, Faciamus hominem: & Spiritu sancto simul creante fouentur res, iuxta illud Genes. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas, vel fouebat aquas. Sic etsi tota Diuinitas conterit caput serpentis: tamen id immediatè fit per Mediatorem, & meritum est proprium Mediatoris, quo satisfiat iustitiæ Dei. Deinde & ipsa actio, qua colligitur Ecclesia per ministerium, & sanctificatur dato Spiritu sancto, & eripiuntur sancti ex æterna morte, est immediatè opus Filij, sicut expressè dicitur Iohann. 17. Dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omnibus quot quot dedisti ei, det eis vitam æternam. Et 1. Corinth. 15: Deo autem sit gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.

Græci Theologi hoc breuius explicant hoc modo: Pater est causa creationis *πρωτογενής*, antecedens & primaria, seu fons non modò creaturarum rerum, sed etiam diuinitatis. Filius est causa *δημιουργική* fabricatrix. Spiritus sanctus est causa *τελειωτική*, perficiens, ornās, perpoliens condita à Patre & Filio: non quòd opera Patris & Filij sint imperfecta, sed quòd necesse sit nos in mysteriis tantarum rerum verbis humanis vti. Sic Pater facit decretum de saluatione generis humani, Filius est huius decreti executor, quia assumpsit humanam naturam, & sua obedientia satisfecit iustitiæ Dei.

Quod autem de collectione Ecclesiæ dictum est, hoc eodè modo de resuscitatione mortuorum, & de vniuersali iudicio potest dici. Etsi enim resuscitatio simul fit à Patre, Filio & Spiritu sancto:

Euripides definit mundum, quòd sit *καλὸν ποικίλημα τέκτωνος σοφοῦ*, id est, varium & pulcrum opus sapientis artificis. Καλὸν autem teste Aristotele in lib. de poëtic. consistit in duabus rebus: in *εὐταξία* καὶ *μεγέθει*. Nihil paruū dicitur *καλὸν*, & nihil inordinatum. *ποικίλημα* dicitur opus varium seu magna varietate distinctum. Hæc verò varietas in mundi partibus tanta est, vt nemo summas operum diuinorū possit recitare, nedū singula opera.

In Symbolo dicitur: Credo in Deum Patrem creatorem cæli & terræ: non quòd solus Pater sit conditor. Pater dicitur creator, quia vult creationem & totum ordinem rerum. Filius est creator, quia est Verbum, quo dicente & iubente omnia fiunt. Spiritus sanctus est creator, simul creans cum Patre & Filio, & fouens creaturas cū Patre & Filio.

tamen fit immediatè per Filium, & per Filium exercetur visibile iudicium. Impij enim non videbunt diuinitatem, sed Filium hominis videbunt. vt Matthæi 24.

& Zachar. 12. dicitur. Et de hoc visibili iudicio dicitur: Pater dedit omne iudicium Filio, quia Filius hominis est. Quod dictum

luculèrè ab Augustino enarratur tractatu 19. in Iohannem. & sententia 337. à Prospero citata. Quamuis nunquam à Filio recedat Pater, ad iudicandos tamen viuos & mortuos, non ipse dicitur, sed Filius affuturus. Quia ibi nec Pater, nec Filij deitas, sed illa forma videbitur Filij, quam sibi

per Sacramentum incarnationis vniuit. Ipsa ergo erit iudex, quæ sub iudice stetit. Ipsa iudicabit, quæ iudicata est, vt videant impij eius gloriam, in cuius mansuetudinem fremuerunt. Talis ergo apparebit iudex, qualis videri possit, & ab eis, quos coronaturus est, & ab eis, quos damnaturus. Pater autem non apparebit, quia forma serui non est indutus, sed Filio, qui etiam homo factus est, dedit iudicij potestatem.

Matth. 24. Filius hominis venturus est in nubibus. Zachar. 12. Aspicient, quem pupugerunt.

Prosper fuit discipulus Augustini *γυναικός*, qui sententiam à Magistro acceptam, bona fide, tanquam præclarum depositum custodiuit, illustrauit, propagauit.

Declaratio vocabulorum essentia & personæ.

CAP. VII.

NON possumus explicare mysterium Trinitatis sine adminiculis duorum vocabulorum essentia & personæ. Clarè enim confitemur contra omnes portas inferorum .i. contra Diabolos & eorum organa, vnicam essentiam diuinitatis esse, non plures, & tamen in hac vna & indiuidua essentia discernendas esse tres personas, quæ sunt distinctæ, non ratione

ratione seu cogitatione tantum, sed realiter sine confusione & commixtione. Nam reuera ὄντως alia Persona est Pater, alia Filius, alia Spiritus sanctus. Hoc discrimen ostenditur in forma baptismi, vbi hæc verba continentur, Ego baptizo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Et in Symbolis, Apostolico, Niceno, & Athanasiano dicitur: Credo in patrem & c. Et in eius Filium & c. & Credo in Spiritum sanctum & c. Hæc cum vel in Symbolo, vel in forma baptismi explicamus, necesse est nos vti duobus vocabulis Essentiæ & Personæ. Nihil enim profunt verba non intellecta. Garriunt etiam psittacii suum χεῖρε, sed sine intellectu, sine iudicio. Nos verò in Ecclesia debemus verbum Dei explicare sapienter, cum actu reflexo, id est, cum iudicio intelligente & discernente suas actiones. Deus vult nos esse non bruta, sed homines, quorum mentes sint illustratæ Spiritu sancto. Vnde Paulus Coloss. 3, inquit: Habitent verbum Dei inter vos abundè cum omni sapientia. Sapientia opponitur ignauitiæ, sophisticæ, & crassæ ignorantia, quæ non inquit & cognoscit ea, ad quæ sumus obligati ipsa baptismi stipulatione.

Basiliius Græcus Theologus inter alias epistolas plenas eloquentiæ & sapientiæ, scripsit bene λόγαν (quæ extat fol. 535.) ad fratrem Gregorium de discrimine inter ὁσίαν & ὑπόστασιν. Summa autem illius epistolæ, quæ inter reliquas velut gemma eminet, hæc est: Vtrumque vocabulum essentiæ & personæ est in predicamento substantiæ, quia hæc duo non significant accidentia, id est, res fugaces & euanescentes, sed ὑπόστασις, res subsistentes & permanentes. Etsi autem vtrumque vocabulum est substantia indiuidua: tamen in hoc differunt: Essentia est communicabilis, id est, potest communicari, persona est incommunicabilis.

Quemadmodum imperiti Arithmetices facillè in computando decipiuntur: ita ignoratio vocabulorum essentiæ & personæ, siue vt Græci dicunt, ὁσίαν ἢ ὑπόστασιν, aut errores, aut dissidia parit. Vt igitur λογομαχίας, quas Galenus appellat coruorum contentiones, vitentur, vis & natura horum vocabulorum diligenter explicanda est.

Vocabulum Essentiæ, vt in hoc articulo Ecclesia loquitur, significat id quod reuera [ὄντως] est, etiam si est communicatum.

Persona est subsistens, viuum, incommunicabile, non sustentatum ab alio. In hac descriptione subsistens opponitur cogitationi

vel vocis vel motui accidentali & euanescenti. Incommunicabile discernit personam ab essentia.

reticos, qui impugnant personam

Nam essentia est communicabilis, & pluribus personis convenit. Personarum verò proprietates non possunt communicari, quia solus Pater gignit, solus Filius nascitur, solus Spiritus sanctus procedit.

tus sancti, hanc particulam recitari in definitione essentiae. Persona autem est incommunicabilis, quia tales habet proprietates, talia idiomata, quae non possunt, nec debent communicari cum aliis personis. Solus Pater est ingenuitus, & tamen gignit. Solus Filius nascitur, non gignit. Solus Spiritus sanctus procedit, & neque gignitur, neque gignit.

Sed cur additur: Non sustentatum ab alio? Hæc particula utcumque declarari potest proposito exemplo hominis. Solum corpus humanum non est persona, & quia non est res intelligens, & quia est quiddam ab alio sustentatum. Nam donec anima adest, vivit corpus, discedente anima corpus dissolvitur: Ita in Christo nato ex virgine etsi duæ sunt naturæ intelligentes: tamen non sunt in eo duæ personæ, quia natura divina est sustentatrix & conservatrix humana. Etenim natura humana mirando foedere copu-

Cogitationis & vocis fit mentio propter hæreticos, qui impugnant personam Filij, ut Arius. Motus accidentalis propter hæ-

Spiritus sancti.

Essentia etsi est individua, tamen est communicabilis, quia si talis non esset, tantum una esset persona divinitatis. Pater non posset gignere Filium, Spiritus sanctus non posset procedere. Ergo necesse est propter generationem Filij & processionem Spiritus

Additur propter articulum de unione duarum naturarum in Christo. Etsi enim sunt duæ naturæ intelligentes in Christo: tamen non sunt duæ personæ, sed Christus est una persona: Filius Dei & filius Mariæ. Hoc declaratur in Symbolo Athanasij, & ab Augustino tractatu 19. in Iohannem. Item à Iustino hoc ferè simili. In homine duæ sunt res, anima & corpus, & hæc duæ res non sunt duæ personæ, sed vnus homo. Nam corpus non est persona sine anima, quia corpus sustentatur ab anima: ita in Christo sunt duæ naturæ intelligentes, quæ natura est intelligēs, lata

lata est τῷ λόγῳ, ac prorsus natura humana in nihilum redigetur, si non sustentaretur à diuina. In hac consideratione amplissima doctrina continetur. Totum genus humanum extintum esset, nisi Filius Dei cœternus aeterno Patri, massam huius naturæ assumpsisset. Seruat igitur propter assumptam massam nos quoque tanquam suæ naturæ membra, sicut dicitur, os ex ossibus eius.

id est, corporis & animæ. Intelligatur autem sustentatio illa de ratione ἢ ἰφυσάμενος, hoc est, vt illa caro sit propria ἢ λόγῳ, & vt caro sic dependeat à λόγῳ, vt prorsus non esset, nisi sic esset assumpta.

Ephes. 5. Quia sumus membra corporis eius, de carne eius & de ossibus eius.

Cùm autem apud Græcos varius sit vsus vocabuli ἰποσάσεως, Grammatica admonitio de hac varietate addenda est. Interdum generaliter significat quiddam verè subsistens ἰφυσάμενον, non euanesceus, vt nubes est ἰπόσασις, arcus in nubibus est ἔμφασις, id est, vt Seneca interpretatur, fallax sine re similitudo. Sic speculum est ἰπόσασις, sed imago in speculo est ἔμφασις.

Iacobus in epistola cap. 1. Vtitur similitudine de speculo & imaginibus, quæ cernuntur in speculo. Si, inquit, contemplatus

quis fuerit faciem suam, intues in speculum, & rursus à speculo discesserit, omnis illa imago euanescit: Ita si quis tantùm auditor est verbi, & nihil facit congruens cum verbo, tanquam ἔμφασις est in speculo euanesceus. Ipsum speculum est ἰπόσασις, sed imago representata in speculo est quiddam fugax & euanesceus. Sic nubes est subiectum Iridis, sed ipse arcus non est ἰπόσασις sed ἔμφασις. Sic in baptismo Christi apparet Spiritus sanctus specie columbæ. Hęc species non est ἰπόσασις, quia Spiritus sanctus non assumpsit columbæ ἰπόσασιν, sed intelligitur de ἔμφασει.

Aliàs significat fiduciam certò aliquid expectantem, vt in descriptione fidei Ebr. 11. Fides est *ὑπόστασις* rerum sperandarum. Et cap. 3. eiusdem epist. Participes facti sumus Christi, si modò initium *ὑποστάσεως*, id est, fiducia vsque ad finem firmiter retinuerimus. Sic & à Polybio vsurpatur in descriptione Horatij Coclitis, qui vnus cōtra omnes hostium copias in ponte stetit, à tergoque pontem interscindi iussit. Hostes, inquit, magis me tuebant *τῶ ὑπόστασιν*, id est, fiduciam ipsius, quàm robur.

Sed in mente certa notitia rerum non apparentium, deinde in voluntate & corde fiducia expectans bona à Deo. Nam alia accipit fides in hac præsentī vita, vt remissionem peccatorum, alia expectat, vt resurrectionem carnis.

Ebr. 11. *πίσις ἐστὶν ἐλεγχόμενον ὑπόστασις πραγμάτων, ἐλεγχόμενον*. Hæc definitio obscura est in veteri versione. Sed hæc est verior interpretatio. Fides est certa notitia rerum non apparentium, & est fiducia rerum sperandarum. *ἐλεγχόμενον* significat firmam probationem seu certam notitiam, qua conuincitur animus, vt assentiatur propositioni. Omnis autem demonstratio parit *ἐλεγχον* & *πληροφοσίαν*. Ita fides non est dubitatio seu ludus opinionum.

Confirmatio articuli de tribus personis Diuinitatis.

CAP. VIII.

V M testimonia Apostolorum de hoc articulo omnibus piis nota sint, colligam dicta Prophetarum ad huius articuli confirmationem, ne quis in eam opinionem discedat, nos amplecti & profiteri dogma ignotum primæ & antiquissimæ Ecclesiæ.

Nullus articulus nouus traditur in Nouo Testamento, quia vetus Testamentum est fons noui, sicut nouum est lux veteris. Credimus nos saluari, sicut & patres saluati sunt. In hoc discernimur ab illis, quòd illi expectarunt venturum Messiam, nos credimus in exhibitum & crucifixum.

Genes. 1. In principio creauit Deus cælum & terram, & dixit Deus: Et Spiritus Domini ferebatur super aquas. Hoc dictum enarras Dauid psal. 33. Verbo Domini cæli facti sunt, & Spiritus
 Exercitus) de stellis loquitur, quarum imperator est Sol, cuius satellites sunt planetæ.

Et si autem Iudæi & hæretici variis cauillationibus hæc dicta eludunt: tamen nos conuicti verborum proprietate & perspicuitate, fateamur alium esse Patrem, alium Filium, qui dicitur λόγος, alium Spiritum sanctum, etiam si sunt ὁμοῖοι.

Et in eodem capite de creatione hominis scribitur: Dixit Dominus: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Genes. 19. Pluit Dominus super Sodomam & Gomorram sulphure & igne à Domino. Ex-

stant decreta in Socrate scholastico lib. 5. tripartitæ historiæ, cap. 7. quæ ostendunt, vetustate hæc dicta in Moyse de Filio intellexisse. Si quis affirmat, hoc:

Faciamus hominem, non Patrem ad Filium dixisse, sed ipsum ad sese Deum dixisse, anathema sit. Item si quis hoc: Pluit Dominus à Domino, non de Patre & Filio accipit, sed ipsum à se ipso pluisse dixerit, anathema sit. Pluit enim Filius Dominus à Patre Domino.

Hæc decreta digna sunt accurata consideratione. Haud dubie enim ingès ira est, cum ipse Filius Dei minister est huius pœnæ. Non igitur casu rem tantam factam esse vniuersa posteritas cogitet, sed singulari deliberatione diuina, & exemplo moneri omnes homines & omnes gentes sciamus.

Tripartita historia ex tribus scriptoribus collecta est, ex Theodoro, Socrate scholastico, & Sozomeno.

Augustinus venuste discernit Filium à Patre, inquit: Pater agit à se, Filius per se. Illæ phrasæ Augustini sumptæ sunt ex hoc loco Genes. 19. Pluit Dominus, id est, Filius, à Domino, id est, ab æterno Patre. Pater à se agit tanquam fons diuinitatis & omnium operum diuinorum. Filius non à se, sed per se, id est, vnà cum Patre & Spiritu sancto. Sic de Filio dicitur Iohann. 1. Omnia per ipsum facta sunt, & Paulus in-

quit: A quo, per quem, & in quo sunt omnia. Basilius in lib. de Spiritu sancto, de his & similibus phrasibus copiosè differit. Hoc etiam loco obseruandum est, ingens peccatum esse, vagarum libidinum confusionem. Nam Filius Dei aliàs non est minister iræ, sed misericordiæ, vt Matth. 9. Veni vocare peccatores ad pœnitentiam: sed in hac tragœdia ipse est executor pœnæ, quam meriti erant ciues Sodomitæ. Deus duo peccata præcipua odit, idololatriam & libidinem. Irascitur omnibus peccatis sine exceptione, sed tamen sunt gradus delictorum. In istis duobus Deus simpliciter non dispensat.

Cenef. 48. Benedicat his pueris Deus, qui pauit me ad hunc vsque diem, & angelus, qui me

eripuit ex omnibus malis. In hoc dicto Filius Dei nominatur angelus, quia Euangelium immediatè profert ex sinu æterni Patris, & semper fuit & est custos suæ Ecclesiæ. Sunt autem proprietates diuinæ naturæ, liberare à cunctis malis, à peccato & morte, & à furoribus Diabolorum, & restituere iusticiam & vitam æternam.

Loquitur de filiis Ioseph, Manasse & Ephraim.

Exodi 15. Dominus est fortis bellator. Iehoua est nomen eius, dextera tua Iehoua percussit inimicum, & per Spiritum faciei tuæ congregatæ sunt aquæ. Horum verborum optimus interpretes est Esaias cap. 63. inquit: Vbi est, qui eduxit eos de mari cum pastore gregis sui: vbi est, qui posuit in eo Spiritum sanctum suum? qui eduxit dextera Moyses brachio maiestatis suæ? quis scidit aquas ante eos? Et deinde addit: Spiritus Domini ductor eius fuit. Hæc dicta perspicuè discernunt æternum Patrem, & Filium, qui appellatur brachiū maiestatis diuinæ, quia per ipsum omnia facta sunt, & Spiritum sanctum.

In his exemplis videmus opera Trinitatis esse communia.

Mare rubrum est finus Arabicus, cuius aquas diuisit Deus, nō ad aliquot passus aut stadia, sed per aliquot dies & milliaria Germanica. Nam exierunt ex Aegypto sexies centena millia virorum, exceptis mulieribus, filiis, ancillis, seruis. Non igitur vno die aut paucis horis potuit traduci tanta multitudo.

Quemadmodū manus est organū organorū, ita per Filium in Ecclesia omnia salutaria opera fiunt à Patre.

2. Reg. 23. Spiritus Domini locutus est per me, & verbum eius factum est per linguam meam. Deus Israël's dixit ad me, defensor Israël's locutus est, qui est iustus gubernator inter homines, & sic dominatur, vt Deus timeatur. Disertè affirmat Dauid, se fuisse organum Spiritus sancti, qui est tertia persona diuinitatis, & semper locutus est per Prophetas: & Mediatorem Filium, qui ludit in orbe terræ, & cuius deliciae sunt versari inter filios hominum, distinguit à Deo Israël's, non quidem essentialiter, sed respectu personæ.

Psal. 2. Dixit Dominus ad me, Filius meus es tu, ego hodie te genui. Hic psalmus discernit Messiam à filiis adoptionis, eiq; tribuit societatem regni & nominis diuini: præcipit etiam vt vero timore & fide omnes hunc Deum colant. Quare confitendum est hunc Messiam esse naturam Deum, & de substantia Patris genitum.

apud Esaïam: Gloriam meam alteri non dabo.

Tertium sumitur à pondere verbi: Seruite Domino in timore. Scribitur autem in Mose: Dominum Deum adorabis, & illi soli seruias.

Quartum sumitur ex epiphonemate psalmi: Beati omnes, qui confidunt in eum. In Esaïa autem dicitur: Maledictus, qui ponit carnem brachium suum.

Psal. 67. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Hæc repetitio appellationis Dei non est otiosa *ταυτολογία*, sed sine vlla dubitatione monstrat ordinem &

discrimina personarum. Ideo enim Mediatorem Deum & homi-

In psalmo secundo 4. sunt testimonia, quòd Christus sit natura Filius Dei.

1. primum sumitur à discrimine Filij vnigeniti & filiorum adoptionis. Ita enim inquit Christus: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Secundum sumitur à societate eiusdem regni & potentia. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. At Deus di-

Christus Esaïæ 7. dicitur Immanuel, & hoc in loco Deus noster, propter duas causas: 1. Quia est caro de carne nostra, & os ossibus nostris. Ephes. 5. 2. Quia habitat in nobis per fidem.

nem nominat Deum nostrum, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre, qui est plenus gratia & veritate. Neque verò tantum est Immanuel, id est, Deus nobiscum, propter societatem eiusdem naturæ, sed etiam in cordibus nostris habitat per fidem, vt Ephes. 3. dulcissimè dicitur.

Psalm. 110. Dixit Dominus Domino meo, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Appellat Messiam Dominum suum, respectu personæ & officij. Etsi enim Messias natus est ex semine Dauidis secundum carnem: tamen est Dominus Dauidis, & quia supra omnes creaturas exaltatus est, & quia Dauid & omnes sancti tanquam vasalli ab hoc Domino accipiunt feudum vitæ æternæ.

Daniel 9. Domine Deus exaudi nos propter Dominum, id est, propter promissum liberatorem.

Osez 1. Sic dicit Iehoua: Ego miserebor domus Iuda, & saluabo eam per Iehouam Dominum eorum, non saluabo eos per arcum & gladium.

Intelligit præsidia humana, quæ sunt incerta & imbecilla.

Hæc verba necesse est intelligi de discrimine diuinitatis mittentis & personæ mixtæ ad Ecclesiam, quæ est Deus & homo. Quid est igitur, cur dubitandum sit, quin Ecclesia inde vsque ab initio collecta, hoc mysterium Trinitatis non modò agnouerit, sed etiam piè & reuerenter adorerit.

Vna & eadem est fides patrũ, Prophetarum ac Apostolorum. Hoc declarari potest ex psalmo

68. qui est panegyricus, scriptus ornatè & copiosè de glorioso triũpho Christi in ascensione. Solebat enim dux victor, vt exẽpli causa AEmylius Paulus, vehi curru, què alij antecedeabant, alij sequebantur: Ita cogitemus patres & Prophetas, qui ante Christi aduentum fuerunt, antecessisse currum Christi triumphalem: Apostolos & eorum auditores vsque ad finem mundi sequi eundem currum. Est igitur eadem fides patrum & Prophetarum & nostra, nec quicquam interest, nisi hoc temporis discrimen. Illi crediderunt in venturum iuxta diuinas promissiones, nos in exhibitum.

De discrimine personarum Diuinitatis.

CAP. IX.

DISCRIMEN æterni Patris, & Filij, & Spiritus sancti, ostendunt ipsæ definitiones. Describamus igitur personas, & præcipua discrimina consideremus.

Calenus laudat methodum *δειςινλω*, quam dicit antecellere *συμβίσει* & *ἀναλύσει* propter duas causas. 1. Quia vera definitio continet summam totius rei propositæ. 2. Quia vera definitio est præcipuum memoriæ administratum. Nam memoria non debet onerari multis imaginibus, sed quò breuiores & pauciores sunt imagines, eò illas retinet fidelius.

Pater æternus est prima persona diuinitatis, non nata, nec aliunde procedens, sed quæ ab æterno genuit Filium imaginem suam, & à qua procedit Spiritus sanctus, & quæ cum Filio & Spiritu sancto omnes alias res creauit & conseruat.

Descriptio Patris est sumpta ex symbolo Athanasij, in quo dicitur: Pater à nullo est factus, nec creatus, nec genitus, nec procedens, & vt loquitur Epiphanius, est fons diuinitatis. Pater nõ mittitur, sed mittit Filium & Spiritum sanctum ad Ecclesiam. Ideo in definitione Filij & Spiritus sancti duo sunt obseruanda. 1. Qualis sit persona respectu Patris.

2. Quod sit eius officium erga Ecclesiam. Paulus 1. Timoth. 2. inquit, Vnus est Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus. Colloca ergo Filium inter Deum & Ecclesiam. Quid est Filius respectu Patris? Est imago essentialis & integra æterni Patris, vt Ebr. 1. & ad Coloss. 1. dicitur: Nominatur autem essentialis & integra imago ad differentiam imaginis, quæ est impressa homini, quæ est creata. Nos sumus moneta Dei, cui impressa est imago Dei per similitudinem.

Quid est Filius respectu nostri quoad officium? Est persona missa à tota diuinitate ad Ecclesiam, vt fiat homo & victima, & resuscitata à morte, teneat æternum sacerdotium & regnum. De hoc officio

inquit Paulus: Qui est donatus nobis, vt sit nostra sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Sapientia, quia patefecit nobis Euangelium, quod est summa sapientia: Iustitia, quia nobis imputatur eius meritum & passio: Sanctificatio, quia per eum datur Spiritus sanctus. Denique Christus est nostra redemptio dupliciter. 1. Quia soluit *λύτρον* Patri pro peccatis generis humani. 2. Quia in vniuersali iudicio liberabit Ecclesiam ab omnibus malis.

Teneamus igitur definitiones in Ecclesia sobriè traditas, nec delectemur nouitate. Apud Quintilianum lib. 1. leguntur hæc verba: Filius discit linguam à matre, & sollicitè custodit amictum, quem mater circumdedit. Quæ est nostra mater, à qua discimus linguam? Ecclesia orthodoxa. Ergo cum de Deo loquimur, loquamur cum Ecclesia, quæ vitur verbis Euangelij.

Filius æternus est secunda persona diuinitatis, quæ est substantialis & integra imago æterni Patris, quæ Pater ab æterno gignit, quæ nobis sic manifestata est, quod sit persona, per quæ Pater dicit decretum & totum ordinem creationis & reparationis hominũ, & mittitur, vt patefaciat Euangelium, & sit Mediator, Redemptor, Iustificator & Saluator.

Spiritus sanctus est tertia persona diuinitatis, procedens à Patre & Filio, & est substantialis amor & lætitia coæterna inter Patrem & Filium, & nobis sic manifestata est, quod mittatur in

corda credentium, vt tales motus amorem & lætitiã acquiescentem in Deo in eis accendat, qualis est ipse.

Quare mittitur Spiritus sanctus ad Ecclesiam? vt sit Spiritus gratiæ & precum. Gratia, testificans de gratia & misericordia Dei. Precum, quia accendit in nobis veram inuocationem,

& omnes virtutes primæ & secundæ tabulæ. Ita à Paulo 2. Timoth. 1. dicitur: Spiritus fortitudinis, dilectionis & modestiæ. Fortitudinis, quia confirmat nos contra dubitationes nobiscum natas & contra metum in periculis. Dilectionis, quia Spiritus sanctus non tantum est amor substantialis inter Patrem & Filium, sed etiam est vinculum amoris, inter Deum & Ecclesiam, & inter ipsa Ecclesiæ membra. Modestiæ, quia flectit homines non ad superbiam & arrogantiam, sed ad humilitatem. Oportet enim nos conformes fieri Filio Dei, qui inquit: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

Ex his descriptionibus intelligi potest, duplicia esse discrimina personarum diuinitatis. Alia sunt interiora, vt gignere, nasci, procedere. Alia sunt à beneficiis erga Ecclesiam sumpta, vt Filius pro nobis factus est victima. Spiritus sanctus mittitur in corda, vt in eis accendat nouam lucem, iustitiam & lætitiã.

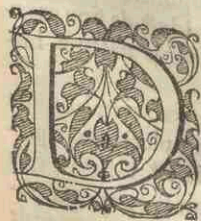
Etiã autẽ vtraque discrimina aliquo modo cognosci necesse est, tamen hæc quæ ab officiis sumuntur, magis conspicua sunt, quorum cogitatio piã consolatur & confirmat. Quare prodest ea in inuocatione considerare & sæpè recitare.

Quærat aliquis, cum fide per Filiũ sumus iusti, quomodo in nobis efficiat iustitiã Spiritus sanctus? Respondeo. Differunt iustitia imputatiua, & iustitia per Spiritum sanctum in nobis accensa. Iustitia imputatiua est relatio, id est, est remissio peccatorum & reconciliatio cum Deo, & acce-

ptatio ad vitam æternam, quæ fide accipitur. Iustitia à Spiritu sancto incoata, quæ consummabitur post hanc vitam, est quædam conformitas nostrarum virium cum Deo. Et hæc iustitia est qualitas aliquo modo congruens cum Lege Dei. Sic igitur hæc concilianda sunt. Relatiua iustitia, qua acceptamur à Deo, est beneficium proprium Filij. Rom. 4. Iustitia, quæ est qualitas nostris cordibus infusa, est beneficium & effectus Spiritus sancti.

Quid intersit inter nasci & procedere.

CAP. X.

DISCRIMEN inter nasci & procedere à veteribus scriptoribus traditum, piè, reuerenter, & sine cauillatione retineatur. Sumitur autem declaratio huius discriminis ab anima hominis, in qua sunt mens, cogitatio, quæ est imago rei cogitata: & motus, qui est impulsio spirituum.

In anima hominis tria sunt præcipua. 1. Ipsa mens, 2. Cogita-

tio mentis, quæ format imagines rerum, quamuis euanescētes. 3. Motus, qui non fit sine spiritu. Mens est principiū cogitationis & omniū motuū in anima. Ita Pater æternus est quasi mēs in diuinitate & fōs diuinitatis, *πηγὴ τῆς θεότητος*, iuxta Epiphanium. Filius est *λόγος* id est, verbum Patris. Vt autem in nobis formatur verbum cogitatione: ita *λόγος* Filius Dei gignitur à Patre sese intuente & perfectissimè considerante, quod quomodo fiat, discendum est in vita æterna. Tertio est in anima Spiritus seu motus, qui sequitur cogitationem. Omnem enim affectum & motum antecedit cogitatio: ita Spiritus sanctus non nascitur, sicuti Filius, sed procedit tanquam agitator à Patre & Filio.

Æternus Pater est veluti mens. Hic sese intuens, & perfectè cognoscens, cogitatione illa gignit imaginem suam. Nos formamus imagines euanescētes, sed ipse gignit imaginem non euanescētem, sed subsistentē, & vt in Symbolo dicitur, lumen de lumine, in qua imagine lucent Patris sapientia & bonitas. Huius declarationis testes sunt Tertullianus, Basilius, Nazianzenus, Augustinus & Lutherus, quorum dicta paulò pōst in loco de Filio Dei recitabo. At procedere est à voluntate, quia Spiritus sanctus est agitator & latificator.

SCHOLIA OBITER ADDITA IN explicatione textus Locorum Theolog- icorum Philippi Melanthonis,

Deo est conditum]

Propositio de fine hominis, id est, de fine creationis, redemptionis & sanctificationis naturæ humanæ.

Imago Dei]

Imago Dei in homine tria complectitur, sapientiam, iustitiam & libertatem voluntatis. Sapientia est notitia Legis & totius naturæ rerum, quas Deus vult aspici. Obiecta præcipua sapientiæ sunt: Deus ipse, natura rerum, virtus seu lex. Agnouit igitur Adam ante lapsum perfectè Deū sine errore & dubitatione. Deinde fuit

fuit optimus philosophus, consideravit totam rerum naturam, non foris, sed intus. Tertiò intellexit Legem Dei & omnia officia virtutum. Altera pars imaginis est iustitia & sanctitas. Iustitia est obedientia congruens cum Lege Dei. Sanctitas est obedientia relata ad celebrationem Dei. Potest enim aliquis esse iustus, etiamsi non fit sanctus. Tertia pars imaginis est libertas voluntatis, non impedita intus aut foris.

Templum Dei]

Quærat aliquis: Cùm Deus sit vbique, quomodo habitat in Ec-

clesia? Respondeo. Alia est præsentia generalis, quæ dicitur providentia, sustentatio & conservatio omnium rerum: alia est specialis, quæ ad solam Ecclesiam pertinet, & nihil aliud est nisi sanctificatio, qua Deus Ecclesiam per Spiritum sanctum regenerat & renouat ad vitam æternam, & simul in ea verè habitat, & est efficax iuxta dictum, Veniemus ad eum. Omnis igitur credens in Filium, & habens Spiritum sanctum, est templum & domicilium Dei. Augustinus in epistola 57. ad Dardanum. Deus est vbique per diuinitatis præsentiam, sed non vbique est per habitationis gratiam, sed in solis tantummodo fidelibus.

Vult enim Deus agnosci]

Ratio propositionis. Vult Deus à nobis agnosci & celebrari. Non

vt ipsi sit melius, sed vt possit se nobis communicare. Non enim fit communicatio Dei sine mutua agnitione.

Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini]

Tres sunt causæ, cur longior vita à Deo petenda sit. Prima est agnitio Dei. Secunda exercitium huius agnitionis, in magna varietate negotiorum & periculorum. Tertia causa est propagatio doctrinæ ad posteritatem.

Sit prima & præcipua cura]

Dux sunt præcipuæ curæ hominis, vna de studio doctrinæ, al-

tera de adiunctione ad veram Ecclesiam. De prima cura inquit Christus: Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum verum Deum, & què misisti Iesum Christum. De altera in psalmo 27. dicitur: Vnam petij à Domino, & hanc requiram, vt habitem in domo Domini.

Sed humanæ mentes]

Aduersatiua, continens querelam de caligine mentis humanæ post lapsum.

Et quanquam esse Deum] Occupatio.
 Quanquam utcunque mēs] Alia occupatio.
 Tamen nihil nouit] Quia vt Iohan. 1. dicitur, Deū
 nemo vidit vnquam, id est, volū
 tatem Dei de nostra salute nemo sciuit.

De remissione peccati] Neque etiam de causa tanta-
 rum calamitatum, quicquam
 sciunt homines, vnde Brutus, cū necem sibi conscisceret, teste Plu-
 tarcho, in vita Bruti, exclamauit: O Iuppiter, quæ est causa tantorum
 malorum?

Pestem Atticam] Anno 2. belli Peloponesiaci,
 quod durauit annos 28. tanta pe-
 stis grassata est Athenis, vt multis membra putrefacta vi morbi à re-
 liquo corpore deciderint. Deinde aliqui, qui cōualuerunt, ex eo mor-
 bo amiserunt facultatem memoriæ, & proprij nominis sunt obli-
 ti.
 Pestilentiam] Atticam describit Thucydi-
 des lib. 2. & Lucretius lib. 6.

Oedipus] Qui interfecit Patrem, & igno-
 rans duxit matrem Iocastam, ex
 qua procreauit filios & filias. Tandem re patefacta pulsus est à suis
 ciuibus in exilium, & ictus fulmine absorptus est hiatu terræ. Filij
 duo Eteocles & Polynices de regno dimicantes mutuis vulneribus
 conciderunt.

Cū igitur] Conclusio.
 Quod est Sol in mundo] hoc est, patefactio in Ecclesia.
 His illustribus testimoniis] Vfus patefactionis diuinæ.
 Non nosset per sapientiam] Hinc aliqui inferūt: Ergo nul-
 la est notitia naturalis de Deo.
 Respondeo. Mundus Deum non cognouit integrè per notitiam na-
 turalem, aut ex creatione rerum. Non enim hoc Pauli dicto tollitur
 notitia naturalis, nec tollitur ratiocinatio de Deo, sed discernitur
 Euangelica notitia Dei, quæ est integra, à philosophica, quæ est mu-
 tilla & manca.

Stultam prædicationem] non quòd talis sit, sed quia im-
 piis & hypocritis ita videtur.
 Cū peteret Philippus] Cap. 14. Iohannis: Omnes ho-
 mines ardent desiderio videndi ipsam diuinitatem, quæ est in hac
 vita inuisibilis. Hoc desiderio impulsus Philippus Apostolus ad Chri-
 stum

stum dixit: Domine ostende nobis Patrem, id est, ostende & ipsam diuinitatem & arcana Dei consilia in gubernatione. Ad hanc quaestionem intempestiuam respondet Christus: Tanto tempore uobiscum sum, & non cognouistis me. Philippe, qui uidet me, uidet & Patrem. Hoc dictum ita declarat Basilius, enarrans caput primum Iohannis: Mens illustrata luce Spiritus sancti ad Filium respicit, & in eo ueluti in imagine Patrem cernit. Et Augustinus tractat. 1. in Iohan. A Christo incarnato nemo recedat, donec perueniat ad Christum ab aeterno patre natum. Hac congruunt cum Pauli dicto: Nos omnes relecta facie gloriam Domini in speculo intuentes, ad eandem imaginem transformamur à gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu, id est, per uerbum Euangelij Spiritus sanctus est efficax, & nos renouat ad imaginem Filij, in qua cernimus Patrem. Quæramus autem Christum in hac uita inuolutum fasciis maternis, id est, scriptis Prophetis & Apostolicis.

Verbum & testimonium]

Cùm Deus non possit cerni oculis corporis in hac uita, tradidit duo media, per quæ rectè agnosci, & ab omnibus aliis naturis, quæ non sunt Deus, discerni potest. Primum auribus percipitur, quod est uerbum, ut in primo præcepto dicitur: Ego sum Dominus Deus tuus. Alterum incurrens in oculos, & quasi uisibile uerbum, est testimonium seu miraculum, id est, opus naturæ omnipotētis, quod nulla creatura efficere potest, ut eductio populi per mare rubrum, & miranda defensio in deserto. Sed de hac sententia infra plura dicentur, in enarratione primi præcepti.

Sic in primo præcepto]

Exemplum regulæ de modo cognoscendi Deum.

Præcipuè duabus rebus]

Secundū caput de discrimine ueræ & falsæ inuocationis Dei.

Ruunt uel in contemptum Dei, uel æternas desperationes.

Effectus dubitationis aut est contemptus Dei Epicureus, aut desperatio. 1. Corinth. 10. dicit

Paulus. Non apprehendit uos tentatio nisi humana. Hinc colligimus duplices esse tentationes. Alias humanas, ortas ab humana imbecillitate, id est, à stultis opinionibus aut affectibus. Alias Diabolicas, quales sunt istæ duæ extremæ, contemptus Dei & desperatio. Contra has tentationes petimus: Et ne nos inducas in tentationem. 1. ne finas nos impulsos ruere uel in profanitatē, uel in desperationem.

Econtra verò Ecclesia Dei af-
firmat] Altera pars *ἀντιθεσις*. Maxi-
ma pars cōcionum Prophetica-
rum est perpetua *ἀντιθεσις*, scilicet
cōminationum & promissionum, beneficiorum & pœnarum,
obedientiæ & contumaciæ.

Mirabili & inenarrabili con-
filio] In consilio de nostra redem-
ptione tres virtutes Dei lucent,
quarum prima est iustitia, postu-
lans parem compensationem pro peccato. Deinde misericordia, quæ
non voluit perire totum genus humanum. Tertia est sapientia, quæ
mirabiliter temperavit iustitiam & misericordiam.

Deus est essentia spiritalis] Quatuor sunt partes huius
definitionis, sicut illa initio tra-
dita est à Domino Philippo. 1. Prima recitat proprietates Dei. De
his proprietatibus Dei duæ res commune faciunt. Lex Dei & creatio
hominis. Nam Deus talis est, qualem se in Lege expressit. Deinde
bruta res non est causa naturæ intelligentis, iuxta regulam Diale-
cticam: Impossibile est causam esse deteriore effectum toto genere.
Secunda monstrat discrimen personarum. Tertia loquitur de ac-
tione generali, id est, de creatione & providentiâ. Postrema de actio-
ne speciali, id est, de collectione Ecclesiæ. Ista paululum mutata sunt
in recenti editione Examinis Theologici.

Omnipotens] Deus ita est liber & omnipo-
tens, ut tamen non discedat à
sua rectitudine & à cæteris proprietatibus. In hac sententiam Au-
gustinus præclare dixit lib. 5. de civitate Dei cap. 10. Rectè omnipo-
tens dicitur, qui tamen mori & falli non potest. Dicitur enim omni-
potens faciendo quod vult, non facièdo quod non vult. Quod si ac-
cideret, nequaquam esset omnipotens. Et Tertullianus aduersus
Praxeam: Planè Deo nihil difficile est, sed si tam præruptè (audacter,
petulanter) in præsumtionibus nostris hac sententia utamur, quid-
uis de Deo cōtingere poterimus, quasi fecerit quod facere potuerit.
Rhetores in statu coniecturali tradunt duos locos, voluntatem
& facultatem. Nam ad actionem naturæ rationalis requiruntur illa
duo. Sic in sacris literis cum aliquid probare volumus, prius de vo-
luntate Dei dicendum est, & ea probanda expresso verbo, antequam
disputemus de omnipotentia. Ut de resurrectione mortuorum ex-
pressa

pressa est voluntas Dei. Iohan. 6. & alibi. De hac quia constat, tutò nos conuertimus ad omnipotentiam Dei. Contrà verò cùm multi sic argumentantur:

Deus est omnipotens.
Ergo hoc vel illud potest facere.

Respondeo. A possibilitate & omnipotentia Dei ad voluntatem sine reuelatione, non valet consequètia. valet autem à voluntate reuelata ad possibilitatem & omnipotentiam Dei. A posse ad velle nihil sequitur. Deus enim ita moderatur suam omnipotentiam, vt nõ incurrat in ceteras proprietates, seu vt non turbetur illarum harmonia.

Specie columbæ] Coruus aspernatur doctrinã Ecclesię, & est odiosus clamator,

ferens λογμαχίας, quas Galenus coruorum contentiones nominat: Columba non deserit arcam, id est, Ecclesiam, nec clamat, sed gemit, & gestat ramum oleæ virentis, id est, puræ & salutaris doctrinæ. De hac allegoria Augustinus tractatu 6. in Iohannem, & D. Lutherus in cap. 8. Genes.

Felle columba caret, rostro non lædit, & vngues Possidet innocuos, granãq; pura legit.

In hanc patefactionem] Athanasius: Ito ad Iordanem, & videbis, scilicet patefactionẽ

diuinitatis maximè illustrem, & discrimen personarum. Dicat aliquis, Quomodo possum ire ad Iordanem?

Et quò non possum corpore, mente feror.

Sic de Deo sentiendum] ἀξιωμα Theologicum, principium fide dignum sine vlla probatione.

Breuis est aphorismus, sed sustinet velut fundamentum totius ædificij, vniuersam doctrinam Ecclesiæ.

Percurri vtcunque] Epilogus tertij capitis.

Has virtutes non esse accidentia. In Deo non est accidens absolute, vt quantitas & qualitas. Sunt autem in Deo relationes.

quæ non differunt realiter ab essentia. Hanc sententiam confirmat Augustinus lib. 1. de ciuitate Dei cap. 10. In Deo non aliud est qualitas, aliud substantia, & tamen relatiuè quæque persona ad alteram dicitur. Pater habet relationem ad Filium, Filius mutuam re-

lationem ad Patrem. Pater & Filius ad Spiritum sanctum, & vicissim Spiritus sanctus habet relationem ad Patrem & Filium. Filius est Patris Filius, Spiritus sanctus est Spiritus non tantum Patris, sed etiam Filij. Hoc testatur Paulus Galat. 4. Quoniam autem estis Filij Dei, misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantem Abba Pater.

Prima & notissima ceremonia]

regni cælorum. Ut autem per baptismum renascimur & inserimur Christo & Ecclesiæ: ita in Cœna Domini accipimus alimenta convenientia huic spirituali regenerationi.

Quem Deum agnosces]

Baptismus est mutua obligatio inter Deum & baptizatum, vt 1. Petri 3. scribitur: Baptismus est stipulatio bonæ conscientiæ erga Deum per resurrectionem Christi. Nam Deus obligat se ad communicationem suorum bonorum, nos vicissim obligamur ad reddenda ἀντίδοξα, id est, ad veram agnitionem & celebrationem Dei. Stipulatio est verborum obligatio. Omnis obligatio contrahitur aut consensu, aut re, aut verbis, aut literis. Ad verbalem obligationem pertinet stipulatio, quæ plus habet momenti, quàm nuda promissio.

De gubernatione miranda sanctorum]

Psalm. 4. dicitur: Dominus mirificat sanctum suum, id est, mirabiliter regit, defendit, seruat a-

liter quàm humana ratio iudicat. Bella non procedunt iuxta dicta, inquit Thucydides: ita Ecclesia non regitur humanis consiliis.

Oves meæ vocem meam audiunt]

Quinque sunt officia pastoris Christi. 1. pascere, id est, docere & consolari. 2. Regere Ecclesiam & singula membra. 3. defendere aduersus vim & fraudem hostium. 4. Mederi vulneribus Ecclesiæ. 5. Gestare imbecillas ouiculas. Esaiæ 40. Sicut pastor agnos recēs editos in campo, collocat in gremium, donec in ouile ventum est. Gremium est ministerium. Ouile, vita æterna.

Intra sēsē]

Extra creaturas. Sicut vnitas habet singulare priuilegiū, quod nullus

nullus numerus habet. Primum enim non est numerus, cum non sit ex multitudine collectus, & tamen est diuersa collocatione, seu diuerso respectu & consideratione, quadratum & cubus, & est radix vtriusque, tam quadrati, quam cubi: ita Deus est vnus in essentia, & est trinus in personis. Nec vnitas mutat trinitatem, nec trinitas tollit vnitatem, sed ista dicuntur diuerso respectu. Cum enim Deus intra sese describitur, personæ discernuntur. Cum opponitur creaturis, fit mentio vnus æternæ essentiæ.

Dominus vnus est]

scilicet essentialiter.

Iehoua]

Fons omnis essentiæ, qui semper est, semper fuit, & semper erit. In Deo non est discrimen præteriti, futuri & præsentis.

In Deo non est discrimen præteriti, futuri & præsentis.

Formans lucem & creans tenebras]

id est, corpora lucida & opaca.

Opacum corpus est terra. Lucida aut actu sunt talia, vt corpora

cælestia & ignis, aut sunt potentialia lucida, vt aër & aqua, quia sunt capacia lucis. vel simpliciter creans bona & ordinans pœnas, quæ significantur appellatione tenebrarum. vt Micheæ 3. Cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est.

In tenebris]

id est, in morte, morbis, calamitatibus.

Lux]

id est, consolator, viuificator meus.

Vnus est Deus]

Exclusiua opponitur commentitiis numinibus, non personis diuinitatis. Non enim excluditur à diuinitate Filius & Spiritus sanctus.

Non enim excluditur à diuinitate Filius & Spiritus sanctus.

Ex quo, per quem]

A quo, scilicet Patre, tanquam à fonte diuinitatis & diuinorum

operum, per quem, scilicet Filium, tanquam causam fabricatricem, architectatricem. In quo, scilicet Spiritu sancto, tanquam in causa perficiente opera Trinitatis.

De tribus personis Diuinitatis.

Intelligens]

Ad differentiam brutæ naturæ. A finis esse sit indiuiduum: tamen non est persona, quia non est singulare intelligens.

tamen non est persona, quia non est singulare intelligens.

Incommunicabilis] propter proprietatem personalem, quæ non potest cum aliis indiuiduis communicari, vt Pater est persona incommunicabilis, quia solus Pater est persona gignens, non genita aut procedens.

Tres verè subsistentes, non com- Statim subiicit *αυτιθεσις*, quæ est optima docendi ratio. Iurisperiti dicunt: Ferro viam aperit, qui per contraria currit.

Cesserunt] Thucydides lib. 4. Non turpe est cedere amicis, nec duci mentes oportet stultæ contentionis amore. Cedunt inter se corpora caelestia miris anfractibus, vt hoc veluti obsequio sine contumacia harmonia retineatur. Omnes planetæ se accommodant ad motum Solis, & cedunt primo mobili, quod est rapidissimum. Huic rapiditati cedunt planetæ in obliquo circulo, qui dicitur Zodiacus.

Verbis in Ecclesia iam vsitatis vtamur] Quia mutatio phrasium, aut errores aut dissidia parit.

Seruetus] qui fuit Hispanus, & per Africam vagatus in scholis Mahometicis, tandem venit Venetias, & ibi edidit scripta blasphema in Filium Dei. Postea Geneuæ in Sabaudia supplicio affectus est. vide Schleidanum lib. 25.

Cicero inquit: Magnum est in Repub.] Vbi additur hæc verba: Quia non tantum seruit auribus, sed etiam oculis. Idem 3. officiorum. Pone personam amici, cum induit iudicis, quia iustitia debet anteferi priuatis coniunctionibus.

Ad sanctificandas mentes] Sanctum significat ipsum Deum & res, quibus se Deus communicat, vt homo conuersus ad Deum, verè templum Dei sanctum dicitur, quia Deus in eo habitat, & ei communicat sua bona, sapietiam, iustitiam, lætitiã.

Etsi autem omnes angelicæ] Concludit per occupationem vel præcisionem, qualis est illa Rom. 1. O altitudo diuitiarum, Iustinus

Iustinus Martyr in lib. de Trinitate, pagina 177. Etsi penitus diuinitas perspicere non potest, tamen discendi cupiditas non est abiicienda, quia hac ipsa inquisitione Deum noscum eo copulamur.

Quamquam hæc arcana] Duæ sunt Academiae. Vna in hac vita, & altera in futura, cælestis, cuius nemo erit ciuis, nisi prius sit diligens discipulus in schola huius vitæ, vt dicitur 2. Corinth. 5. Superinduemur, si tamen non nudi reperiemur.

Fœtus in aluo] Esaias cap. 46. vtitur hac similitudine Anatomica, comparans Ecclesiam fœtui, qui gestatur in aluo materna, & nutritur non per os, sed per umbilicum. *κοιλίη* appellatio mensuræ, acetabulum. Coptyledones sunt orificia venarum & arteriarum desinentium in matricem.

Ad declarationem quid sit persona, solutiones horum argumentorum profunt:

Hæc essentia diuina est Pater.

Hæc essentia diuina est Filius.

Ergo Filius est Pater.

RESPONDEO.

Nego consequentiam. Quia in syllogismo expositorio oportet medium esse singulare propriissimè dictum, hoc est, incommunicabile. Essentia autem diuina etsi indiuidua (id est, simplex & vna) est, tamen communicabilis est.

Aliud argumentum.

Idem non gignit se ipsum.

Essentia est eadem.

Ergo essentia non gignit essentiam.

Respondeo ad maiorem. Idem, quatenus est incommunicabile, non gignit sese. Sed idem quod est communicabile, communicatur genito. Est autem essentia comunicabilis. Ergo comunicatur genito.

Summa hæc est: Essentia quatumuis est substantia, intelligens, indiuidua: tamen est comunicabilis Patri, Filio & Spiritui sancto. Alias Pater non posset gignere Filium, Filius non posset gigni, Spiritus sanctus non posset procedere. Sed persona est substantia, indiuidua, intelligens, incommunicabilis.

Studiofis in Academia Lipfica

S. D.

SAPERE in Ethicis hæc commune factio pro
ponitur, quæ cōtinet doctrinam in omni
vita necessariam, de fine & de mediis. Qui
finem expetit, non fugiat media ad finem
ducentia. Non enim cæco impetu currē-
dum est sine cogitatione finis, & sine pru-
dencia eligēte media salutaria, sed & mens iustum finem
intueri, & voluntas quadam excelsa constantia eligere &
tueri legitima media debet. Iohannes autem Apostolus
& Euangelista vno versu locum totum conficit de fine
& mediis studij Theologici cap. 20. inquit: Hæc scri-
pta sunt, vt credatis, quòd Iesus sit Christus Filius Dei, &
vt credentes vitam habeatis in nomine eius. Nam finis,
ad quem studia doctrinæ Christianæ referuntur, non est
vanus honor, nec voluptas fugax & evanesceus, sed salus
animarum, vt Petrus inquit: τὸ τέλος τῆς πίστεως ἡμῶν σωτηρία
ψυχῶν. Media verò ad hanc metam ducentia sunt duo ar-
ticuli, vnus de persona, alter de officio Christi. De per-
sona firmissimè statuendum est iuxta diuinas patefactio-
nes recitatas in Prophetis & Apostolicis scriptis: In hoc
Filio Dei, Domino nostro Iesu Christo, nato ex virgine,
crucifixo pro nobis & resuscitato, duas esse naturas, diui-
nam & humanam sic vnitas, vt sit vna persona. Nomen
officij est Christus, id est, rex & Sacerdos Ecclesiæ, vnctus
ab æterno Patre non quidem balsamo, sed Spiritu sancto.
Agnoscamus igitur hunc Christum Deum & hominem,
& gratias agamus Deo pro hoc immēso beneficio, quòd
Filium voluit assumere humanam naturam, & hunc Fi-
lium, Deum & hominem voluit esse redemptorem &
Sal-

Saluatorē & caput Ecclesiæ, quod merito & efficacia sua omnia perficit, Huius sapientiæ ad salutem animarum necessariæ, bona & magna pars pijs auditoribus proponitur in loco de Filio Dei, cuius explicationem Deo adiutore inchoabo die 2. Iulij, in auditorio Collegij Paulini, hora vsitata, & iunioribus sum hortator, vt eadem diligentia hanc partem doctrinæ Christianæ cognoscant, quam hætenus præstiterunt in percipiendo primo articulo de essentia diuina & de tribus personis diuinitatis. Deum precor, vt regat studia docentium & discipulorum doctrinam Ecclesiæ propriam, & alias artes necessarias huic vitæ mortali. Bene ac feliciter valete. Die Pentecostes qua celebratur memoria admirandæ patefactionis Spiritus sancti, quem æternus Pater & Filius eius, Dominus noster Iesus Christus in Apostolos, & in cœtum ipsis coniunctum, liberalissima bonitate effuderunt.

M. V. S.

K 3

PRAEFATIO IN LOCVM
DE FILIO DEI
obiter excepta.

VE M A D M O D V M ij, quorum nauis in mari versatur, vel ad paruam cynosuram, vt Phœnices, vel ad clarissimos Septentriones, vt Græci, respiciunt, vt directius gubernent nauigationis suæ cursum: ita nos versantes in studiis doctrinæ Christianæ, de duabus rebus cogitemus. Primum de fine nostræ diligentia.

Deinde de mediis, per quæ recto cursu contendere possumus ad metam optatam. De fine studiorum concionatur Petrus 1. cap. breui apherismo. Credentes autem exultabitis lætitiâ inenarrabili, reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum uestrarum. Et nos in symbolo Apostolico omnes articulos referimus ad spem resurrectionis & vitæ æternæ. Ideo enim credimus Euangelio, vt in hac vita habeamus remissionem peccatorum, & post hanc vitam resuscitati ex morte, fruamur possessione & hæreditate vitæ æternæ. De mediis ducentibus ad hanc metam optatam & desiderabilem, semper meminerimus duo insignia dicta, quorum alterum ipsius est Christus, Iohan. 17. alterum est Euangelistæ Iohan. 20. Ita enim Christus in ardentissima precatioe ante postremum agonem inquit: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum. Hic disertè coniungit duos articulos necessarios ad salutem. Prior est vera agnitio essentiæ Dei mittentis hunc Mediatorem ad Ecclesiam, alter est vera agnitio personæ missæ, id est, ipsius Mediatoris ad Ecclesiam. Iohannes verò cap. 20. sic inquit, monstras scopum non modò sui Euangelij, sed totius sacre Scripturæ. Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius. Cùm igitur hastenus de priori articulo necessario ad salutem animarum, videlicet de essentia Dei dictum sit: sequitur locus de persona ad Ecclesiam missa, in quo decem capita sunt obseruanda:

Primum continet præcipuas appellationes Filij Dei apud Iohannem & Paulum. Cur vocetur vnigenitus, quare *αβγ* respectu Patris & Ecclesiæ, cur imago.

Galenus in explicatione Apheris morum: Non est docentis omnia simul dicere, sed singula sunt suis locis designanda.

Secundum

Secundum continet testimonia de diuinitate Mesiæ, de qua nobis cum Iudæis & Turcis, & omnibus blasphemis acerrima est contentio.

Tertium est historicum, repetens præcipuarum Synodorum iudicia contra blasphemos, qui post Apostolos sparserunt venenata dogmata, contumeliosa aduersus Filium Dei, & pestifera Ecclesiæ.

Quartum continet refutationem blasphemix Samosatani.

Quintum continet refutationem blasphemix Arij.

Sextum continet solutiones argumentorum quorundam Arij.

Septimum est doctrina de vnione duarum naturarum in Christo, id est, de propositione Iohannis. Verbum carò factum est.

Octauum continet refutationem Nestorij & Eutychis, quorum alter fuit Episcopus, alter Monachus. Et vt Nestorius distinxit *λόγος* ac carnem: sic Eutyches contrariam hyperboleu defendit, de confusione naturarum in Christo.

Nonum complectitur doctrinam de communicatione Idiomatum.

Decimum habet explicationem quæstionis de fuga mortis in Christo, an fuerit vitiosa.

LOCVS SECVNDVS DE FILIO DEI.

De præcipuis Filij Dei appellationibus.

C A P. I.

MAGNA varietas est appellationum, quas Prophetæ & Apostoli Filio Dei tribuunt, sed maximè illustres sunt, quæ apud Iohannem & Paulum extant. Nam Iohannes nominat hunc Filium vnigenitum & λόγον. Paulus *εικόνα* seu imaginem. Filius vnigenitus dicitur, vt discernantur à Christo filij adoptionis. Vnicus est enim Filius vnigenitus, qui est de essentia Patris, Deus de Deo, lumen de lumine. Sed homines renati nominantur filij adoptionis, quia propter vnigenitum diliguntur, qui factus est frater noster, assumpta humana natura, vt nos vicissim efficeremur fratres ipsius, videlicet participes diuinæ naturæ, & tamen alia est essentia creata hominis, & alia est diuinitatis, quæ separabiliter est in renatis, qui sunt tépla Dei. Hæc declaratio apud Nazianzenum extat in fine 2. orationis *περὶ λόγου*.

nam, est caro de carne nostra, & os ex ossibus nostris, & nos vicissim inferimur carni Christi velut membra, & alimur ac viuificamur eodem Spiritu, quo viuificatur caro Christi. Propter hanc insertionem

Adoptio est actus legitimus, quo is, qui filius natura non est, pro filio suscipitur & habetur, vt Paulus Aemylius ex familia Scipionum adoptauit Scipionem Aemylianum. Nos sumus natura filij iræ, sed propter Christum filij adoptionis & gratiæ.

Deus non communicat nobis suam essentiam, ita vt nos dii efficiamur. Semper enim manet discrimen inter Creatorem & creaturam: sed sic efficiamur participes naturæ diuinæ, quia Filius assumpsit naturam huma-

nem in carnem Christi, & propter mansionem in Christo dicimur participes naturæ diuinæ.

Idem Filius dicitur λόγος, & respectu Patris, & respectu nostri. Respectu Patris, quia sicut in hominibus verbum cogitatione formatur, quod est imago rei cogitata, vt cum homo cogitat de amico, illa cogitatione mox format imaginem eius. Ita Pater sese perfecte intuens & intelligens, gi-

gnit imaginem suam seu elocuitur verbum, quod est ipsius integra & substantialis imago.

Mens est quasi pictor. Cogitatio est quasi pictura imaginum, quæ sunt in homine non essentialia, sed actus euanescentes.

Differunt enim imagines in creaturis ab hac imagine in diuinitate. Quia imagines in creaturis sunt umbræ euanescentes, sed Filius æterni Patris est imago subsistens, viua, & manens ὁμοῦσι Patri, id est, de essentia Patris.

Huius declarationis, quæ rectè sumitur ex vocabulo imaginis, locupletes testes sunt Tertullianus, Basilius, Nazianzenus, Augustinus & Lutherus. Sicut enim Tertullianus in lib. aduersus Praxeam scribit: Etsi Deus nondum sermonem suum miserat, tamen eum, cum ipsa & in ipsa ratione intra semetipsum habebat, tacite cogitando & disponendo secum, quæ per sermonem mox erat dicturus. Cum ratione enim sua cogitans atque disponens sermonem eam efficiebat, quam sermone tractabat, id quæ quò facilius intelligas, ex teipso recognosce, vt ex imagine & similitudine Dei. Vide cum tacite tecum ipse congrederis ratione, hoc ipsum agi intrate, occurrente ea tibi cum sermone ad omnem cogitatus tui motum. Hic sermo est Filius Dei primogenitus, vt ante omnia genitus & vnigenitus, & solus ex Deo genitus.

Basilius enarrans exordium Euangelij Iohannis: Quare, inquit, dicitur λόγος? Vt ostendatur, quod ex mente prodierit, & sine passione mentis genitus sit, imago Patris totum in se ostendens Patrem, & perfectus existens per sese, sicut & noster sermo totius cogitationis est effigies.

Gregorius Nazianzenus in 2. orat. περὶ λόγου. Dicitur λόγος, quia se habet ad Patrem, sicut verbum ad mentem, non tantum quia mens pariens verbum, nihil patitur, sed etiam quia perpetuo

coniunctum est Patri, & quia annunciat nobis Euangelium.

Augustinus lib. 9. de Trinitate cap. 12. In homine est quadam imago Trinitatis. Ipsa mens & notitia mentis, tanquam proles eius, & amor, & hæc tria vnum, atque vna substantia, nec minor proles, dum tantam se nouit mens, quanta est, nec minor amor, dum tantum se diligit, quantam nouit & quanta est. Idem tractat. 14. in Iohannem prolixè hanc sententiam declarat.

Lutherus enarrans caput 1. Genes. Verbum duplex est, creatum & increatum. Verbum increatum est diuina cogitatio manens in Deo, & idem cum Deo, & tamen distincta persona, sic Deus se nobis reuelat, quòd sit dictor, habens apud se verbum increatum, per quod mundum & omnia creauit. Huiusmodi cogitationibus boni Patres, Augustinus & Hilarius se oblectarunt. Sed huius arcani consideratio erit sapientia, quam in vita æterna integrè discemus.

Ceterum respectu nostri dicitur λόγος, quia est persona, quam æternus Pater mittit ad Ecclesiam, quæ profert Euangelium ex sinu æterni Patris, & nos alloquitur, seruat ministerium Euangelij, colligit Ecclesiam immediatè, & mentibus nostris ostendit voluntatem æterni Patris, ac dicit consolationem, quam sonat vox Euangelij, & assensionem per Spiritum sanctum confirmat. Hæc declaratio nominis λόγος simplicior & dulcior est, quàm altera de modo generationis.

Sicut prior respectus ἡ λέξις ad Patrem, arcanus est, nec penitus in hac vita perspici vel exhausti potest: sic alter, videlicet ad Ecclesiam, magis accommodatus est ad captum nostræ imbecillitatis, & affert piis mentibus gratam & salutarem cōsolationem.

Congruunt autem ad hanc declarationem plurima dicta, vt quòd Esaias cap. 9. nominat eum consiliarium, videlicet proferentem hoc mirandum consiliū de redemptione & saluatione ex sinu æterni Patris, & postea cap. 41.

nominat eum Euangelistam. Et Dominus ipse respondet interrogantibus quis sit: πῶς ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν, id est, prorsus hoc sum, quod loquor vobis.

Sinus Patris non intelligatur de parte corporis, sed de arcana deliberatione & consilio diuinitatis, cuius non sunt participes angeli aut alia creatura.

Vetus translatio habet: primum

Sum hic λόγος, qui ab initio cum Ecclesia loquitur, & eam colligit. cipium quod & loquor vobis.

Hæc versio est obscura, & præbuit interpretibus occasionem currendi extra viam, vt dicitur.

Nam prouerbum est: Bene quidem currit, sed extra viam, cum scilicet de eo fit sermo. qui multa bona dicit, sed non pertinentia ad institutum. Sic enim & interpretes illi disputarunt, cur Filius vocetur principium, cum hæc appellatio Patri magis conueniat, qui est fons diuinitatis & diuinorum operum. Sed non est opus hac disputatione. Nam τὸ ἀρχαῖον apud Græcos vsurpatur aduerbialiter, vt Latine dicitur, principio, prorsus, omnino. Exemplum huius significationis apud Sophoclem in Antigone:

Ἀρχαῖον ὃ θεὸς ἀπέπειτ' ἀμήχανα.

Omnino venari non decet impossibilia.

Congruithoc dictum Sophoclis cum illa sententia Aristotelis li. 6. Ethic. Nulla est deliberatio de re impossibili, id est, non sunt tenenda impossibilia.

Ex psalm. 35. de Filio Dei inquit Dauid: Dic animæ meæ, salus tua ego sum. Nam λόγος illustrat mentem agnitione misericordię, bonitatis & præsentię Dei, scilicet qui illuminatur. Quasi iuxta hæc dicta Iohan. 1. Illuminat omnem hominem. Matth. 11. & cui voluerit Filius reuelare. lumen, non aliunde accipiunt nisi à solo Christo.

Sic Irenæus lib. 3. cap. 20. dulcissimè inquit: Filium propterea dici λόγος, quia fit persona loquens cum Patribus, & semper adsit suæ Ecclesiæ. Ipse enim, vt ait Tertullianus aduersus Praxeam pag. 417. ad humana semper colloquia descendit ab Adam vsque ad Patriarchas & Prophetas, in visio-

ne, in somnio, in ænigmate, in speculo, ordinem suum præstruens [preparans] ab initio semper.

Suprà dictum est de sex modis patefactionis diuinæ. Inter alios autem etiam hi recensentur: visio prophetica & somniū. AE-nigma & speculum sunt verba

Pauli, quibus vtitur 1. Corinth. 13. vbi discernit sapientiam huius vitæ à sapientia a terrea Academia. videmus, inquit, in speculo, in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, id est, postea fruemur clarissimo conspectu Dei. Non tantum essentiam & voluntatem Dei vide-

bimtus, sed etiam causas & consilia omnium mirandorum operum Dei, vt creationis, conseruationis & reparationis hominum, & incarnationis Christi &c.

In scholis ita dicitur: Duplex est notitia. Vna abstractiua, altera intuitiua. Abstractiua est, qua cōcipimus imaginem rei absēntis aut inuisibilis, vt quando cogitas de Patre absēnte, aut de Deo, qui non conspicitur visibiliter: hęc notitia multò est obscurior, quàm intuitiua, quæ est præsēntis rei & in oculos incurrentis contemplatio, vnde dicitur: Omnis intuitiua notitia est optima definitio rei. Cùm coràm vides absynthium aut mel, nō est opus definitione. Cùm igitur Paulus has duas species notitiæ confert, loquitur de abstractiua, inquiens, In ænigmate, per speculum &c. Per ænigma intelligit verbū, quod ænigma appellat, non quòd per se & simpliciter sit obscurum & incertum, sicut sunt ænigmata inuoluta, sed relatiuè. Cùm enim confertur verbum cum sapientia vitæ æternæ, tunc verè vocatur ænigma, id est, quiddam tectum & aliud significans. Speculum est spiritalis experientia pauorum & consolationum fidei eluctantis ex pauoribus, quæ experientia maximè illustrat doctrinam de iustificatione, vt quod à Paulo dicitur: Creditit Abraham Deo, & imputatum est ei ad iustitiam. Hoc longè aliter intellexit Paulus, quàm Origenes.

Primum igitur in paradiso promissionem edidit de futuro semine & futura liberatione à peccato & morte.

ham & Dauid iuxta carnem. Rom. 1. Caput serpētis est regnum Diaboli, cuius præcipui nerui sunt peccatum & mors. Hebr. 2. Diabolus habet imperium mortis. Est autem sumpta metaphora à natura serpentis. Nam serpens in dimicatione tantum defendit caput, quo saluo, facilè reliqua membra dissecta potest conglutinare, succo herbæ, quæ dicitur serpentaria. Christus igitur Saluator non tantum caudam & ventrem serpentis Diaboli contriuit, sed in arcem inuasit, id est, in caput, quod destruxit & comminuit, id est, peccatum & mortem sustulit.

Postea cùm Noah collocutus est, mādans ei, vt arcam extrue-

Verba primæ promissionis sunt: Semen mulieris conteret caput serpentis. Breuis est aphorismus: Semen mulieris est Filius Dei natus ex femine Abra-

Noah ex mandato Dei ædificauit arcam, & singulas rimulas ret.

ret. Nec dubium est, Moſen de Filio Dei loqui, cùm inquit Ge-
neſ. 7. Clauiſit eum Dominus de-
foris. [*forinſecus*]

obſtruxit bitumine, præter illam
partem, per quã & ipſe ingreſſus
fuit, & animalia. Ne igitur per ia-
nuam poſſet viſ aquæ ſe intinua-
re in arcam, & obruere vel ani-

malia vel familiam Nohæ, Filius Dei non dubitauit hunc laborem
in ſe ſuſcipere, & claudere de foris arcam. Dicat aliquis, Vnde ſcis Mo-
ſen loqui de Filio Dei? Reſpondeo. Probo ex 1. cap. Iohannis: Omnia
per ipſum facta ſunt. Hoc dictum non tantùm referendum eſt ad ge-
neralem Dei actionem, creationem ſcilicet & conſeruationem re-
rum, ſed etiam ad omnes mirandas liberationes, quibus Deus or-
nauit, ſeruauit ac defendit ſuam Eccleſiam. Eſt autem non poſtrema
Eccleſiæ liberatio, conſeruatio Noah & familiæ eius.

Ludit enim in orbe terræ &
delectatur hominum conuer-
ſatione, vt prouerb. 8. dulciſſi-
mè dicitur.

Quomodo ludit? non tantùm
in creatione, ſed etiam in colle-
ctione Eccleſiæ. Quàm miranda
ſpectacula ſunt, formatio corpo-
ris Adæ ex limo terræ, & inspira-

tio animæ in hoc corpus. Quàm mirandum ſpectaculum eſt ædifica-
tio Euxæ ex coſta Adæ: ſed non minus mirandum ſpectaculum, ſeu
luſus Filij Dei eſt conſeruatio Noah in diluuiò, eductio populi ex
Aegypto, conſeruatio Ionæ in ventre Ceti, Danielis inter leones,
trium virorum in flammis ardentibus. Paulus 1. Corinth. 10. aperte
docet, Chriſtum fuiſſe comitem populi educti ex Aegypto. Bibebat
autem de Spirituali comitante eos petra, petra autem erat Chriſtus.
Et in eodem cap. Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum
tentauerunt, & à ſerpentibus interempti ſunt.

Rectè etiam de Filio Dei intelligitur congreſſus Genef. 18. Cùm
apparuit Deus Abrahæ in valle Mamre, vbi tres viros hospitiò ex-
cipit, & vnum adorat, videlicet inter angelos euntem Filium Dei.

Genf. 32. hic Dominus luſta-
tur cum Iacob, & ſua promiſ-
ſione in eo accendit ingentem
lætitiam. Ait enim Iacob poſt ar-
duam & difficilem luſtam: Vi-
di Dominum facie ad faciem,
& ſalua facta eſt anima mea. Et poſtea vocatus ad vitæ exitum, his

Lutherus: Filius Dei ſape tam
arctè aliquè amplectitur, vt excu-
tiat ei lacrymas. Luſta Iacob eſt
agon mortis, Deus det vt ſimus
Iſraël, id eſt, victores.

verbis benedictionem filiis Ioseph pronunciat, Genes. 48. Benedicat his pueris angelus, qui me eripuit ex omnibus malis. Hic nõ dubium est, nominari angelum Filium missum ad Ecclesiã, quia semper fuit, & est custos suã Ecclesiã: & proprietates sunt diuinã naturã, liberare à cunctis malis, à peccato & morte, & à furoribus Diabolorum, & restituere iustitiam & vitam æternam.

serpentis. Nec sunt iam actiones Christi extra essentiam humanã naturã, imò & ante incarnationem Filius fuit efficax in Ecclesia propter promissionem traditam de semine mulieris.

Sic & cum Mose loquitur in rubo, Exodi 3. Ego ero, qui ero, id est, Ego ille promissus liberator vobis adero, qui aliquantò post, ero frater vester, assumpta humana natura, & vos liberabo à peccato & à morte, & inter vos resurgens ex morte, regnum æternum incoabo. Sed longiores hoc loco sumus, quàm necesse est.

Discamus igitur confirmati tot testimoniis, Filium Dei adfuisse Ecclesiã inde vsque ab initio, & statuamus nunc quoque eum adesse Ecclesiã, opitulari piis, depellere Diabolum: & sicut in epistola Iohannis dicitur, destruere opera Diaboli.

Dicat aliquis: Ergo tu excludis humanam naturam. Respondeo. Non. Et si enim hæc sunt propria diuinã naturã: tamen sunt in carne assumpta, sicut dicitur: Semen mulieris conteret caput
August. sermon. 174. de tempore. Quis non incurreret in dentes leonis huius, nisi vicisset leo de tribu Iuda, vt Apocalyp. 5. scribitur, imò agnus vicit lupum.

De diuina natura in Christo.

C A P. I I.

O ILLIGENDAE sunt confirmationes præcipuæ maximeq; illustres de natura diuina in Messia, non tantum ad refutandos Iudæos recentes & alios, qui Christo diuinitatem detrahunt, sed ad nos ipsos confirmandos, vt in omni inuocatione statuamus Christum non tantum esse Mediatorem pro nobis interpellantem, sed etiam esse datorem bonorum corporis & animi. Propter has duas causas, propter refutationem blasphemix & inuocationem nostram, duo sunt argumenta tenenda, quibus probatur diuinitas Filij Dei, quorum alterum à proprio cultu diuinæ naturæ, alterum ab omnipotentia sumitur.

Certissima & maximè illustris confirmatio de diuina natura in Christo sumi potest ex duabus proprietatibus diuinis, videlicet ex inuocatione, & omnipotentia, quas vniuersa Scriptura Prophetica & Apostolica Christo tribuit. Nam inuocatio, qua petimus liberationem à peccatis, & à morte, & donationem iustitiæ & vitæ æternæ, & conseruationem naturæ & vitæ corporalis soli Deo, qui est omnipotēs, tribuenda est, quia solus Deus hæc bona dare potest, & solus videt corda penitentium, & discernit veram inuocationem à simulata.

Dux sunt causæ: 1. Quia solus Deus est dator bonorum corporis & animi. Sicut enim solus est cōditor rerū ex nihilo, & conseruator, ita etiā solus & vult & potest dare bona corporalia & spiritualia. 2. Quia solus Deus est *καρδιογράφος*, inspector cordium, solus perspicit latebras humani pectoris, quid quisque in se admittat,

Multis argumentis refutari potest Ethnica consuetudo inuocandi homines mortuos, sed hoc est maximè reale, quod inuocatio soli Deo tribuenda est, iuxta dictum: Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruias. Item psalm. 50. dicitur: Inuocame, id est, non alios, in die tribulationis, & ego eripiam te, & tu glorificabis me. Sed quæritur: Cur solus Deus fit inuocandus? Re-

qua mente, qua pietate religionem colat, piorumq; & impiorum rationem habet.

Extant autem clara & perspicua testimonia, quæ & præcipiunt inuocationem Christi, & hoc modo inuocantibus exauditionem promittunt, vt psalmo 45. Et cõcupiscet rex decorem tuum, quoniã ipse est Dominus tuus, & adorabis eum.

Totus psalmus 45. est epithalamium & carmẽ nuptiale Christi sponsi, & sponsæ Ecclesiæ. Sunt autem duæ partes huius psalmi.

Prima continet encomium sponsi, qui laudatur à formæ dignitate, ab eloquentia, à sapientia, à gloriosis victoriis & triumphis, denique nihil omittitur, quod pertineat ad exaggerationem & amplificationem laudum Messia. In altera parte Spiritus sanctus per apostrophè alloquitur Ecclesiam, & est conciliator nuptiarum inter Christum & Ecclesiam. Audi, inquit, filia, & vide, & inclina aurẽ tuã, & obliuiscere populũ tuũ, & domũ patris, atq; ita cõcupiscet rex decorem tuum. Ecclesia in hac vita valde deformis est. Deformatur enim tribus rebus. 1. peccato, quod adhuc circumfert in carne. 2. cruce & ingentibus miseriis, quia nullus cœtus hominum tam est ærumnosus quàm Ecclesia. 3. Scandalis multiplicibus, quia doctores excitant dissidia dogmatum sæpe non necessaria, & lacerant vnitatem Ecclesiæ. Quanquam autem Ecclesia talis est, imbecillis, ærumnosa & scâdalis deformata: tamen sponsus Messias pronuntiat eam esse formosam, quia amplectitur Euangelium, vtitur Sacramentis, rectè inuocat Deum, & præstat reliquos cultus placentes Deo, iuxta ^{Matth.} Euangelij. Nunquam fuit squalidior Ecclesia, quàm nunc est in hac senecta, & tamen hanc etiam nunc amat Christus, iuxta dictum: Quæ minimè sunt pulcra, ea videntur pulcra amanti.

Et psalm. 72. Et adorabũt ipsum semper. Iohan. 14. Quicquid petieritis à Patre in nomine meo, faciam. Matth. 18. Vbi duo aut tres congregati fuerint, in medio eorum sum.

Quoniam omnes psalmi & singuli versus psalmorum ad verbum ediscendi sunt: tamen in toto opere velut hesperus inter nocturnos ignes eminent psalmi Prophetici de Messia & Ecclesia. Iohan. 14. inquit Christus: Quidquid petieritis à Patre in nomine meo, hoc faciam. Iohan. 16. dicit: Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Hæc dicta ita

ita inter se congruunt: Iohan. 14. loquitur Christus de se, tanquam de vero Deo, fonte & datore omnium bonorum cum Patre & Spiritu sancto. Iohan. 16. dicit de se, tanquam Mediatore, propter quem Deus nobis est propitijs, & sua bona communicat. Est igitur Christus inuocandus, non tantum vt Mediator, sed etiam vt persona, quæ natura est Deus.

Meminimus etiam Reuerendum patrem D. Lutherum sæpe dicere: In veteri Testamento illustre testimonium esse diuinitatis Messia, quod iubet eum inuocari, & hac proprietate Messiam à ceteris Prophetis discerni. Id

grauissimum testimoniũ que-
rebatur obscuratum & labefa-
ctatũ esse translata inuocatione
ad alios homines, ac propter
hanc solam causam dicebat, cõ-
suetudinem alios inuocãdi im-
probendam esse.

Matthæus Euangelista tria ha-
bet peculiaria dicta, quæ longè
superant opes & voluptates, &
gloriam totius mundi, & hæc
dicta non leguntur apud alios
Euangelistas. Primum est cap. 11.
Venite ad me omnes, qui labora-
tis & onerati estis, & ego reficiã

vos. In hoc dicto est pictura Christi Medici, & Ecclesiæ grauibus
morbis oppressæ. Secundum est cap. 18. Vbi sunt duo vel tres con-
gregati in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Quod est intelli-
gendum de honestis congregationibus publicis & priuatis Ecclesiæ
& scholarum. Tertium est in capite vltimo: Ecce ego vobiscum sum
omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Hoc etiam est
plenum consolationis de perpetua præsentia & auxilio Christi, quo
adeest toti corpori & singulis Ecclesiæ membris.

De omnipotentia manifestissima sunt dicta in Scriptura Pro-
phetica & Apostolica, quod Messias redditurus sit iustitiam & vi-
tam æternam. Propria est autè
diuinæ naturæ omnipotentia.
Iohan. 10. Ego vitam æternam
do illis.

Integra sententia valde est cõ-
solatoria. Oues meæ vocem meã
audiunt, & sequuntur me, & ego
vitam æternam do eis, & nemo

rapiet eas ex manibus meis, quia ego & Pater vnum sumus. In hoc
dicto est pulchra descriptio Ecclesiæ, quæ est grex ouium sequentium
ductum & auspicia pastoris boni Iesu Christi, à quo hic grex accipit
non modò vitam æternam, sed etiam defensionem certam aduersus
insidiatores & grassatores Diabulos.

Iohan. 15. Ego sum vitis, vos palmities, sine me nihil potestis facere. Iohan. 20. Christus dat Spiritum sanctum, quod solius diuinæ naturæ proprium est.

Iohan. 15. additur: Sine me nihil potestis facere. Nihil, scilicet Deo placens & salutare cum vobis tum aliis. In parabola autem de vite hæc consideranda sunt:

1. Quæ sit vitis. 2. Qui sint palmities. 3. Quis sit vinitor seu cultor vineæ. 4. Quæ sint opera huius vinitoris. 5. Quæ sint instrumenta seu organa, quibus vititur in cultura vineæ. 6. Qui sint fructus. Vitis est Christus. Nos sumus palmities. Pater est vinitor, qui purgat omnem palmitem ferentem fructus. Præcipuus autem labor est vinitoris, luxuriam rescindere, ne succus desit partibus frugiferis. Instrumenta sunt variæ calamitates, quæ diuinitus immittuntur piis. Fructus autem sunt æterni, tam docentium quam discipulorum. Sicut enim sequitur in parabola. In hoc glorificatus est Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

Talia dicta multa sint in conspectu, quia non solum de dogmate nos confirmant, sed etiam dulcissimas promissiones & consolationes tradunt, quibus est verè efficax ipse Filius Dei, & nos alloquitur.

Summa secundi capitis comprehenditur his duobus argumentis.

I.

Scriptura iubet Christum inuocari.

Solus Deus est inuocandus.

Ergo Christus est Deus.

Argumentum sumitur ex proprio, & valet consequentia. Quia cuiuscunque tribuitur proprietas perpetua essentiæ, eidem tribuitur ipsa essentiæ, ut cui tribuitur rationale inter creaturas visibiles, huic necessariò tribuitur humana natura. Cum igitur solus Deus sit inuocandus, & Christus sit inuocandus iuxta mandatum & promissiones Scripturæ, Christum natura Deum esse, necesse est.

II.

Omnipotentia est proprietas diuinæ naturæ.

Christus est omnipotens.

Ergo est Deus.

Sumitur & hoc argumentum ex loco proprii, & valet consequentia ex superiore regula.

HISTORIARUM 92

Historica commemoratio de hæresibus
aduersus Filium Dei sparsis, & de
Synodis, quarum iudiciis il-
læ condemnatæ sunt.

C A P. III.

VALDE prodest extare veras historias certami-
num Ecclesiæ, vt sciamus omnibus temporibus
horribiliter Diabolos turbare Ecclesiam, & mu-
niamus nos aduersus Diabolorum insidias, ve-
ra cognitione doctrinæ, precatione & iudiciis
veræ Ecclesiæ, quæ manifestos furores hominū
fanaticorum refutauit.

Tria sunt arma Ecclesiæ aduersus Diabolos & eorum organa. Pri-
mum est cognitio veræ doctrinæ. Alterum est precatio. Non enim
tantum disputando vincuntur aduersarij, sed multo magis precan-
do, vt de Ario legimus, contra quem cum Episcopus Alexander to-
tam noctem fuisset precatus, mane cōspecta est vis precationis. Nam
cum Arius vellet ire in templum inuito Episcopo, fretus factione au-
lica, inter eundem secessit, ibi instar Iudæ profudit sua viscera. Ita
Lutherus etiam super psalmum 120. inquit: Non tantum verbis &
disputationibus congregandum est cum hostibus & hæreticis, sed
multo magis precatione. 3. Perpetua confessio & consensus Ecclesiæ,
qui secundum verbum Dei maximi faciendus est, modò consentiat
cum fundamento.

Quemadmodum igitur medici venena accuratè describunt, vt à
salutaribus remediis discerni,
& maiori cura vitari possint: ita
nos Deo iuuante pauca ex mo-
numentis historiæ Ecclesiasticæ
de hæresibus & iudiciis Synodorum repetemus, quò facilius si-
milia certamina iudicari pos-
sint. Nam eadem fabula semper

Dioscorides duos libros scri-
psit de venenatis bestiis. 6. & 7.

Thucyd. li. 3. pag. 39. Multa ac-
ciderunt in ciuitatibus atrociam,

in mundo agitur mutatis dun-
taxat *ἰσμοισι*, hoc est, personis &
appellationibus. quæ & fieri solent, & fient fem-
per, donec eadem erit hominum
natura seu crudeliora, seu mitio-
ra, seu specie non nihil mutata,
vt causæ motuum & tempora ferent.

Primùm autem de Samosateno, & de Synodo Antiochena di-
cam:

Hæresis ab electione nomen habet, ab *αἵρω* eligo. Est autem hæ-
resis, vt definit Augustinus & Lutherus, pertinax error pugnas cum
Scriptura diuinitus tradita, id est, cum fundamento. Differūt enim
error & pertinacia. Humanum est labi, errare, hallucinari. Diaboli-
cum est in errore perseuerare, nec se subiicere iudicio Ecclesiæ veræ.
Iam quærat aliquis, quæ sint causæ tantæ pestis, quia nulla nocen-
tior Stygiis sese extulit vndis: vt 3. Aeneid. Virgilius de Harpyis in-
quit? Respondeo. Duę sunt causæ efficientes hæreseos. 1. Odiū Dia-
boli aduersus Filiū Dei & Ecclesiam. 2. Leuitas humanorum inge-
niorum incitata vel ambitione, vel curiositate, vel studio contradi-
cendi. Ab his duabus causis omnes hæreses ortæ sunt, & orientur
deinceps.

Causæ finales, quas Diabolus prospicit, sunt. 1. vt Filium Dei af-
ficiat contumelia. 2. vt dissipect Ecclesiam, & multi homines errori-
bus fascinati ruant in æternas pœnas. Hæresis enim recensetur inter
opera carnis, propter quæ ira Dei venit super impios. Sed alios fines
Deus prospicit, permittens Diabolum sic grassari, videlicet vt explo-
ret fidem credentium, & hac *ἰσμοισία* discernat constantes &
synceros à leuibus & fucatis doctoribus & auditoribus. Imò & do-
ctrina fit illustrior, & explicatur dexterius motis certaminibus. De
hac causâ Deuter. 13. Non audies verba Prophetæ illius, aut somnia-
toris, quia tentat vos Dominus Deus vester, vt palàm fiat, vtrum di-
ligatis eum, an non. Et Paulus 1. Cor. 11. Necessè est hæreses esse, id est,
necessitate consequentiæ, vt manifesti inter vos fiant *ἰσμοισι*, id est,
synceri, & probati. Nam, vt inquit Prosper: Sicut tyranni exercent
patientiam Ecclesiæ, sic hæretici acuum sapientiam Ecclesiæ: Tolle,
inquit Seneca, imperia dura, quid virtus erit? Altera causa, quam
Deus prospicit, est, vt confusio opinionum & cultuum sit pœna im-
piorum, qui propter contemptum ministerij & veritatis, omni ven-
to doctrinæ circumferuntur. Sic psalm. 81. querelam instituit Deus.

Et

Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israël nō voluit me.
Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, Ibant in adinuen-
tionibus suis. 2. Theffal. 2. tristis cōcio est de Antichristo: eō quōd
charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittet il-
lis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur
omnes, qui non crediderunt, sed consenserunt iniquitati.

S A M O S A T E N V S.

Cum Zenobia mulier Arabi- Nicephorus lib. 6.
ca, quæ Antiochiam & Syriam Eusebius lib. 7. in Ecclesiastica
tenebat, doctrinam Iudaicam historia.

didicisset, & huic reginæ fami- Antiochenus Episcopus, vt eam

liaris esset Paulus Samosatenus ad Christianos inflecteret, do-
ctrinam de Messia transforma- hoc ipsum est τὸ κακὸν κακῶ ἰά-
uit in Iudaicas opiniones, quas δου, malum malo sanare.

post Apostolos Ebion & Cerin- thus sparserant. Negavit enim λόγον in narratione Iohannis intel-
ligi oportere de persona, & astute corrupit sententiam Iohannis,

cum contenderet λόγον intelligi posse decretum seu sonum eua-
nescentem promissionis. Hæc in illo Gynæceo Zenobiæ, & inter

alios homines curiosos, magnos plausus ciebant. Estque defensus
Samosatenus à Zenobia circiter decennium. Cum igitur Samosa-

tenus hoc incendium excitasset, ad id extinguendum aliquoties
vicinarum prouinciarum Episcopi conuenerunt. Inter quos præ-

cipuus fuit Gregorius Neocæsariensis, cuius vera laudatio extat a-
pud Basilium in libro de Spiritu sancto cap. 29.

Summa autem confessionis in Synodo Antiochena recitata
hæc fuit, videlicet à Patre aeterno natum esse Filium coæternum &

consubstantialem, & hunc dici λόγον, & aliam esse Patris, aliam Fi-
lij personam, & hunc Filium cum Patre & Spiritu sancto condi-

diffe creaturas, & missum esse ad Ecclesiam ab initio, & allocutum
esse Patres, & custodem fuisse Ecclesiæ, sicut Paulus inquit 1. Cor.
10. adfuisse Christum Patribus in deserto.

Hanc sententiam de Filio Synodi non gignunt noua
Dei perpetuam esse in scriptis dogmata, aut nouos articulos
Propheticis, eademq; ex ipsorum

Apostolorum recenti sermone acceptam esse Synodus affirmavit. Conuictus igitur impietatis Samosatenus, Episcopi dignitate priuatus, & ab Ecclesia Synodi iudicio pertinaciter repugnaret, edicto Aureliani Imperatoris, qui Zenobiam vicit, in exilium pulsus est.

fidei, sed tantum sunt testes veræ sententiæ acceptæ à Prophetis & Apostolis.

Catholica exclusus est, cumque

Aurelianus Imperator fuit filius hominis obscuri in Pannonia, videlicet aditini, & tamen favore Dei euectus est ad fastigium

Romani imperij. Fuit autem custos diligentissimus & seuerissimus veteris disciplinæ militaris. Iussit aliquando militem stupratorem suæ hospitæ alligari duabus arboribus incuruatis, vt his assurgentibus laceraretur. Hic Imperator, quanquam Ethnicus, tamen Episcopis petentibus opem tulit, & in exilium abire iussit Samosatenum, nolentem cedere de possessione Episcopatus.

A R I V S.

Cum pax, heroica virtute & felicitate Constantini, imperio reddita esset, & ab eodem Eccle-

Nicephorus lib. 7. & 8.

Theodoretus libro 1.

sia Christi benignè foueretur, presbyter quidam Alexandrinus Arius à Diabolo impulsus est, vt sereret impium dogma cõtra diuinitatem Christi, cuius hæc summa erat: Non esse coæternum Patri λόγον, sed creaturam ex nihilo conditam (ἐκ τῶν μὴ ὄντων) & fuisse aliquando Patrem, cum nondum esset Filius. Scribunt autem φιλαρχίας οἱ σὲν πυρέμενον, id est, dominandi cupiditate flagrantem, & dolore repulsæ motum esse Arium, cum non factus esset Episcopus, vt aduersaretur Alexandro Episcopo. Verissimum est enim Iustini Martyris dictum de causis omnium hæresum: Ex ambitione & hostilis animi odio, omnes hæreses quasi ex equo Troiano prodierunt.

Iustinus Martyr quæstione 4. ad orthodoxos, ἐκ φιλοδοξίας ἢ ἀνπαθείας τῶν αἰρεσιάρχων, πᾶσι αἱ αἵρεσις τὰς ἀφορμὰς ἐχέουσιν τῆς συστάσεως αὐτῶν. Nicephorus

lib. 14. cap. 53. inquit: Fauoris quidem affectio acutum non vidit, hostilis verò animi odium nihil profus cernit

ἀντιπάθεια ἢ ὄλεος ἐν ὄργῃ, hoc est, vt Aristoteles 2. de anima inquit: Intus existens prohibet extraneum. Et Ptolemæus in centiloquio, Amor & odium impediunt vera iudicia. Augent enim minima, & minuunt maxima.

Cum igitur Arius traxisset in suam sententiam aliquot Episcopos, & iam non obscura discordia esset, Synodus Nicena à Constantino Imperatore coacta est, quæ durauit triennium, & aliquanto diutius. Huius Synodi summus gubernator fuit Eustathius Antiochenus Episcopus. Nam doctrina de Filio Dei etiam antea grauissimis testimoniis Antiochiæ illustrata fuerat in refutatione Pauli Samosatani. Neque verò solus sententiam dixit, tanquam Balæna presidens ouibus, sed eidem Synodo interfuerunt multisenes, qui sub Diocletiano in suppliciis constantiam suam ostenderant, & ornati erant à Deo testimoniis miraculorum. In hac Synodo rursus damnatum est impium dogma Samosatani, deinde & Arianum.

Apud Aristophanem (in trægœdia, quæ dicitur σφήκες, statim in exordio) Leon turbulentus ciuis in Repub. Attica celebratus, à Thucydidelib. 3. comparatur Balæna præsidenti ouibus. Habet autem hæc Balæna præconem coruum. De hac picturaloquês Alcibiades, qui fuit

τραυλὸς βλάσις, non potuit R pronuntiare, dixit præconem esse κολάκην, cum deberet dicere κόρακην. Hæc pictura est imago concilij Tridentini. Papa est Balæna armatus satellitio multorum regum, & dicit se esse collocatum extra aleam iudiciorum, se esse ἀναμάρτητον, ἢ ἀνπεύθινον. Oues, quibus præsidet, sunt miseri homines, quos vel fraude decipit, vel vi cogit. Præcones Papæ sunt Staphylus, Canisius, qui habent colla coruorum, vel iuxta Alcibiadem sunt corui Ecclesiæ, & adultores Papæ. κόρακες Ecclesiæ & κολάκην Papæ.

Postea Nouati & Meletij error damnatus est, qui docuerunt lapsos redeuntes ad poenitentiam non recipiendos esse.

Nouatus fuit presbyter Ecclesiæ Romanæ, contra quem scripsit Cyrillus. Meletius fuit Episcopus Aegyptius, vir magnæ auctoritatis, quem refutauit Epiphanius. Fuit autem hæc hæresis arrogantissima, quia superbè alios peccatores infra se collocatos ex alto despexit.

In Synodis discernenda sunt ἔργα à parergis, vt exempli causa, ἔργα in Synodo Nicena fuerunt explicatio & diiudicatio dogmatum. Nam sententiis huius Synodi non modò Samosatenus & Arius sunt damnati, sed etiam Nouatiani, qui à Nouato Romanæ Ecclesiæ presbytero sic dicti, non rectè senserunt de poenitentia eorum, qui lapsi sunt post baptismum. Πάρεργα autem huius Synodi partim fuerunt ceremonialia, partim politica. Ceremonialia fuerunt, vt constitutio de celebratione paschatis. Decretum est enim, vt in toto orbe vno & eodem die quotannis celebraretur pascha. Hæc ceremonia non est necessaria ad salutem & vnitatem Ecclesiæ, sed tãtùm prodest ad εὐταξίαν. Politica constitutio fuit, vt Episcopus Alexandrinus esset inspector Ecclesiarum in Oriente, Romanus esset inspector Ecclesiarum in Occidente. Hæc fuerunt semina pontificiæ potestatis.

Exitus autem Arij congruit ad regulam: Discite iustitiam mori, & nō temnere Diuos. Cùm enim post Synodum Nicenam, Ariana factio perfecisset, vt Arius ab exilio reuocatus templū Constantinopolitanum occuparet pulso Alexandro eius Ecclesiæ Episcopo, in eo itinere Arius deflectens de via, & subita consternatione oppressus effudit intestina, & extinctus est. Hoc exemplum docet vtrunq; & veritatis defensionem petendam & expectadam esse à Deo, & puniri insignibus exemplis hostes veritatis.

Hic versus est optimus in toto poemate Virgiliano, & est status omnium Tragediarum & historiarum Ethnicarum, quæ nihil aliud sunt quàm luculentæ conciones de ira Dei aduersus atrocia delicta.

Apud Herodotum lib. 2. de rege Assyriæ Sennacherib extat huius versiculi exemplum, qui cinxit obsidione Hierosolymam. Huic post mortem erecta est statua, cum hac inscriptione, εἰς ἐμὴν τὴν ὀψέων, εὐσεβὴς ἔστω. Huius regis, non tantùm exercitus est trucidatus ab angelo, sed ipse etiam interfectus est à filiis in templo.

In Synodo Nicena Arius mulctatus fuit exilio, sed postea fuit reuocatus à Constantino Magno, qui fuit præstans & heroicus vir, de cuius laudibus extant libri ab Eusebio scripti. Sed verissimum est dictum Ecclesiastæ 7. Non est iustus in terra, qui faciat bonum &

non peccet. Indixerat Synodum Nicenam Constantinus, & sua auctoritate & praesentia perfecerat, vt legitimo ordine controuersia Arij cognosceretur & diiudicaretur. Sed vt res humanae sunt mutabiles, ab Eusebio Nicomediensi Episcopo, qui valebat auctoritate & gratia apud Imperatorem, effectum est, vt Arius damnatus ab exilio renocaretur in urbem regiam Constantinopolim. Cumq; conaretur factio Eusebiana pellere sanctum virum Alexandrū, & Arium in locum eius substituere: Alexander ad preces se conuertit, & petit defensionem veritatis, & repressiōem Arianæ & Eusebianæ factionis. Hæ preces non fuerunt irritæ. Nam interitus Arij opus & effectus fuit non morbi, sed precationis, vt loquitur Nazianzenus: *ὁ χριστὸς ἐργον, ἡ νόσος.*

NESTORIVS.

Non tantum ambitio, & huic affinis impatientia multos impellunt, vt falsa dogmata spargant, sed etiam ignoratio veræ doctrinæ, de qua inquit Paulus Rom 10. Habent zelum Dei, sed non secundum scientiam. Nam homines non rectè instituti in Euangelio, sequuntur humanas imaginationes, vt cum Nestorius Episcopus in vrbe Constantinopoli esset indoctus, & superbè contemneret probata veterum scripta, sparsit hoc plausible dogma: τὸν λόγον affuisse homini Christo per assistentiam seu societatem, sicut affuit Eliæ & aliis Prophetis, nec fuisse duas naturas in Christo, ynone hypostatica vnitas. Ideo solitus est dicere: Noli gloriari Iudæe, non enim Deum crucifixisti, sed hominem. Hæc controuersia, quæ non fuit *λογομαχία*, diiudicata est in Synodo Ephesina, anno Christi 435. anno Theodosij posterioris 24. Fuitque præcipuus

Ζῆλον ἄξιλον. zelum sine scientia. Alibi dicitur: Quod iustum est, iuste persequaris. Et 2. Petri 1. Præstate in fide virtutem, in virtute scientiam, id est, fides vestra non sit otiosa sed efficax, luceat in bonis operibus, & manete intra metas, nō erumpite quodam ardore cæco & stolido. Aristophanes inquit: Sæpe bona causa deformatur agendo. Horatius de vitandis contrariis hyperbolis:

In vitium ducit culpa fuga, si caret arte,

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Paulus 1. Cor. 10. contrarium docet, vbi ait, Iudæos Dominum gloriæ crucifixisse.

Synodi gubernator Cyrillus Episcopus Alexandrinus, qui rectissimè docuit, aliter λόγον in Christo esse, aliter in Elia & aliis Prophetis.

Præsentia, qua Deus sanctis adest, est societas separabilis. Inhabitatio ἔ' λόγου in carne est personalis & inseparabilis unio.

Post hanc Synodum, in qua patres ducenti congregati veras sententias contra Nestorium dixerunt, autor pravi dogmatis in loca barbarica, infra Thebas Ægyptias relegatus est, ubi in exilio scribitur mortuus esse, lingua consumpta à vermibus. Alij scribunt hiatu terræ absorptum esse.

quæ habuerunt centum portas.

Per quæ quis peccat, per illa punitur. Plerumque modus pænæ congruit cum modo peccati.

EUTYCHES.

Quemadmodum plantator imperitus, cupiens incurvum tenellæ arboris statum corrigere, interdum immodica inflexione peccat: ita Eutyches Monachus, dum acrius impietati Nestorij restitit nimio contentionis studio, in contrarium malum incurrit, & à doctrina recta aberravit.

Multa scripsit Nicephorus libris quindecim utilia, sed optima sunt, quæ reliquit in lib. 14. & 15. de actis Synodicis Synodi Ephesinæ contra Nestorium, & Chalcedonenfis cōtra Eutychem. Hæc enim in Eusebio non reperiuntur.

Basilii in epistola ad Maximum Philosophum utitur similitudine de plantatore imperito. In articulo de Filio Dei sunt duo extrema, velut scopuli in mari. Vnum est diuulsio seu distractio duarum naturarum, quæ sunt vnitæ vnione hypostatica. In hunc scopulum incurrit Nestorius, qui dixit, virginem Mariam non esse Deiparam. Alterum est confusio naturarum & proprietatum cuiusque. In hunc scopulum incurrit Eutyches. Ante annos non multos quidam ausus est defendere hanc hyperbolen, quod Christus sit passus secundum vtramque naturam. Hoc portentum simile est blasphemix Eutychianæ.

Dixit enim naturam humanam conuersam esse in λόγον, nec tribuit

tribuit proprietates suas cuique naturæ, sed cōtendit ἢ λόγον mortuum esse, & naturam humanam esse ipsam ἢ λόγον naturam: denique vniuersam doctrinam de communicatione Idiomatum deleuit.

Hoc exemplum docet, qua moderatione falsa dogmata refutanda sint, ne ad contrarias hyperbolas delabamur, & malū, vt dicitur, malo sanemus.

κακὸν κακῷ ἰάσθαι. prouerbum Herodoti.

Anno igitur secundo Martiani Imperatoris, non longè ante ex-

Roma ter fuit expugnata, ab Hunnis, Vandalis, & Gothis.

Bizantium domus meretricis. Ibi Arius profudit sua viscera, vt significaretur, colluuiem Mahometicam occupaturam esse illam amoenissimam sedem Thraciæ.

Synodi symbolum: deinde cōmuni consensu damnauerunt dogmata Nestorij & Eutyichis. Necesse est autem pijs vetera certamina & veræ Ecclesiæ iudicia nota esse, vt de nostræ ætatis controuersijs rectius iudicare possimus. Adiuuatur enim Ecclesiæ prima & incorruptæ antiquitatis Confessione, quæ commonefacit nos de natua sententia Prophetarum & Apostolorum.

Refutatio Samosateni.

C A P. I I I I.

VM Seruetus Hispanus, qui diu fuit in Academijs Mahometicis, in Numidia, nostra ætate renouarit blasphemiam Samosateni, qui contendit, λόγον in narratione Iohannis Apostoli non significare personam, subsistētem, viuam, intelligentem, incommunicabilem, ac distin-

etiam à Patre & Spiritu sancto, sed euanescentem cogitationem, seu vocem transeuntem, aut propositum non uiuum, neque subsistens: necesse est Ecclesiam ueris & firmis testimoniis contra Serueticum furorem præmunitam esse, ut Filio Dei debitus honor nos tribuatur.

Quatuor firmissima testimonia sunt opponenda Samofateno & Michaëli Serueto Hispano. Primum est ipsa series dictorum in 1. cap. Iohannis. Secundum est

discrimen inter Filium unigenitum & Filios adoptionis. Tertium ab inuocatione Filij. Quartum à perpetua huius Domini præsentia in Ecclesia, quia Christus affuit Ecclesiæ etiam ante assumptionem naturæ humanæ.

Ac primum quidem testimonium opponendum huic furori, rectissimè sumitur ex ipsa serie narrationis apud Iohannem, qui de Christo inquit: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Hęc perspicua asseueratio de humana natura assumpta ex virgine propriè accipi non potest. Necesse est igitur in Christo esse & manere naturam diuinam conditricem cum Patre & Spiritu sancto. Et in eadem narratione addit Iohannes: Verbum caro factum est. Nulla autem cogitatio aut vox euanescentes aliam sibi naturam adiungere potest.

Hoc dictum explicari non potest sine doctrina de communicatione Idiomatum. Creare res ex nihilo, est proprium solius naturæ diuinæ & omnipotentis. Quòd autem Iohannes dicit: Per Christum factum esse mundum, id nec debet, nec potest aliter intelligi, quàm per *κοινωνίαν τῶν ἰδιωμάτων*, ut exempli causa, sola anima numerat, ratiocinatur, non corpus, & tamè propter arctissimam copulationem animæ & corporis dicimus de tota persona: Homo intelligit, numerat, ratiocinatur: ita, quanquam solius diuinæ naturæ opus est fabricatio ex nihilo, & sustentatio uniuersitatis rerum: tamen propter arctissimam copulationem seu hypostaticam unionem carnis & λόγου, ea, quæ sunt naturæ diuinæ propria, tribuuntur toti personæ, non in abstracto sed in concreto. Mundus fuit factus diu ante Christum ex virgine natum, sed non ante λόγον, quia causa uniuersaliter antecedit effectum vel tempore vel ordine naturæ. Cùm igitur per humanam naturam non fit conditus mundus, necesse est in Christo alteram esse naturam, scilicet diuinam.

uinam. Hæc consequentia non potest ne quidem à Diabolis, quam impudentissimis spiritibus negari.

Alterum testimonium est, quod toties Scriptura hunc vnigenitum Filium à filiis adoptionis discernit, vt doceat ipsam Christi *υἱὸς αὐτοῦ* esse diuinam, & integram ac substantialem imaginem Patris.

Sic inuocatio Filij Dei, de qua Prophetæ & Apostoli expressè concionantur, est firmum & illustre testimonium, quòd λόγος sit *υἱὸς αὐτοῦ*, & omnipotens, vt psalm. 2. dicitur: Osculamini Filium. Beati omnes, qui confidunt in eo.

Omnes psalmi quoad formã orationis, aut sunt epigrammata, aut elegiæ. Epigrammata autem semper ferè concluduntur

epiphonemate aut exclamatione, quæ totum negotium breuiter comprehendit. Tale epiphonema etiam est in psalm. 2. Beati omnes qui confidunt in eo. Pulcrum est autem quod in eodem psalmo dicitur, paulò ante hoc epiphonema: Osculamini Filium. Est enim osculum non simulatum, certissima nota, signum, & indicium veri amoris, quia cum osculo casto & ardenti, spiritus quidam ex nostris cordibus in rem amatam transfunditur. Venit igitur Filius Dei, vt nos dulcissimo osculo complecteretur, & postulat à nobis, ne defugiamus hunc complexum. Quia hoc osculum Christi est certissimũ pignus amoris, quo Filius Dei Ecclesiam complectitur. Deinde simul est transfusio Spiritus sancti in nostra pectora. Sed multi impij & hypocritæ pro osculo Christo dant colaphos, aut osculum Iudæ.

Et psalm. 45. Et concupiscet rex decorem tuum, quia ipse est Deus tuus, & adorabis eum.

Ornatus Ecclesiæ triplex est. Primùm ornata est remissione peccatorum, & imputatione iustitiæ propter Filium Dei. Deinde

de ornata est donatione Spiritus sancti, & renouatione ad vitam æternam. Tertio ardet vero amore sponsi Christi, vt in Canticis Salomonis dicitur. Huic enim vni sponso addicta est, nec est polluta vlis idolis. Talem sponsam Messias formosam esse pronũtiat, etiam si in hac vita sit imbecillis, & cruce ac scandalis deformetur. Verum est enim illud Theocriti, τῶν δὲ ἑρῶν τὰ μὴ καλά, καλὰ πέφανται.

Huc adiungantur certissima testimonia de perpetua præsentia

Filij Dei in Ecclesia, vt Paulus affirmat eum adfuisse patribus in deserto. 1. Corinth. 10. Bibebant ex spirituali comitante eos petra, petra autem erat Christus.

In declamationibus Philippi extat oratio de Mose feriente petram in deserto. Et eadem de re

extat Epigramma lib. 1. epigram. Philip. Summa autem hæc est: Moses iussus erat voce diuina percutere petram, ea virgaseu baculo, quem manu tenebat in gubernatione populi Dei. Et si autem Moses ad mare rubrum fuerat præsentis & infracto animo, & mandatis Dei sine tergiuersatione ἀπεγοῦστος obtemperauerat: tamen iussus percutere petram, trepidat, & multa in animo agitatur, nec semel, sed bis impingit baculum petrae. Quid hæc consternatio & trepidatio Moy si ferientis petram significat? Moses representat Legem & politiam populi Iudaici. Nam & Lex Dei infixit vulnera Christo, & hæc politia à Mose constituta, ausa est cruentas manus iniicere Christo. Hæc futura Moses plenus Spiritu sancto velut gubernator in specula prospiciens, toto pectore contremiscit, nec potest sine singulari motu animi ferire petram. Sed vt petra percussa à Mose largum flumen effundit, quo & homines & iumenta recreantur, ita petra Christus à Lege & politia Mosaica percussus, effundit Spiritum sanctum, & cum eo omnia bona cælestia. De hoc mysterio loquitur Paulus 1. Cor. 10. Bibebant ex spirituali comitante eos petra. Hæc verba in hæc sententiam enarrat Augustinus tractatu in Iohan. 45. Videte ergo si de manente, signa variata, ibi petra Christus, nobis Christus, quod in altari Dei ponitur, & illi pro magno Sacramento eiusdem Christi biberunt aquam profluentem de petra: nos quid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spiritalem biberunt.

Differunt igitur tantum signa & ratio temporis, sed eadem est fides, vt Paulus Ephes. 4. ostendit. Sic Petrus in Actis cap. 15. Per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi. Illorum signa significabant venturum, nostra representant exhibitum Dominum. Homo quidam ἀνοήτος, qui sibi valde placebat, in suo theatro, audebat contendere: nostrum Pater noster clementius audiri à Diuinitate, quam preces Abraham. Interrogatus cur sic sentiret, respondit, Quia Christus nobis est exhibitus, illi expectabant venturum. Nihil potest dici stultius. Nam excipe distinctionem temporis & signa, nihil differt fides ipsorum à nostra. Ideo Christus ait, Lazarum

Lazarum in sinum Abrahamæ deportatum fuisse, vt testetur, Abraham esse patrem omnium credentium. Roman. 4. Et omnes saluandos saluari eodem modo, quo saluatus est Abraham.

Et Irenæus auditor Polycarpi dulcissimè inquit lib. 3. cap. 20. semper adfuisse Ecclesiæ Filium Dei λόγος, qui deinde assumpsit naturam humanam. Non igitur λόγος sermo euanesceus intelligatur, sed viua & intelligensimago Dei, sicut & symbola testantur, & Ignatius auditor Iohannis Apostoli, nominat Christum λόγος τοῦ θεοῦ.

Extant pauca epistolæ Ignatij. Iohannes Apostolus vixit post resurrectionem Christi annos 68. teste Sophronio & Nicephoro. Reliqui Apostoli omnes inter

fecti sunt ante excidium postremum Hierosolymæ. Vixit igitur annos ferè centum vsque ad tempora Traiani, nectantùm fuit Episcopus, sed habuit scholam in vrbe Epheso, ex qua prodierunt Ignatius martyr, Polycarpus Martyr, & Papias Episcopus, qui omnes celebrantur ab Eusebio & Nicephoro. Ductus autem est Ignatius Romam ex vrbe Antiochia, & obiectus est bestiis in circo: cumq; bestia vellent ei parcere diuinitus repressæ, incitauit eas contra se, & iussit à lictoribus irritari, ac dixit: Cupio fieri panis Deo gratus. Non autè potest coqui panis, nisi prius comminutò frumento à lapide molari. De Polycarpo vide Eusebium lib. 4.

Refutatio Arij.

CAP. V.

VVM Arius fateatur λόγος esse personam, facilius est blasphemix Arianæ, quam Samosatenicæ refutatio. Quòd enim λόγος non sit creatura, testatur narratio Iohannis: In principio erat λόγος, id est, ante omnes res conditas. Item: Omnia per ipsum facta sunt. Hæc vniuersalis sententia comprehendit omnia, quæ ab æterno non fuerunt, sed ortus sui principium habent.

In verbis Iohannis est sedes huius materiæ: In principio erat:

λόγος, id est, tunc, cum omnes creaturæ inciperent esse, λόγος erat. Ergo λόγος fuit ab æterno ante creationem rerum. Nihil enim fuit ante hunc mundum, nisi solus Deus. Et hic λόγος erat apud Deum, id est, erat persona distincta à Patre. Et ille λόγος erat Deus. Ne quis autem eludat appellationem Dei, sequitur confirmatio sumpta ab effectu. Omnia per ipsum facta sunt, & sine eo factum est nihil, quod factum est. Hæc vniuersalis comprehendit omnes res positiuas, id est, conditas à Deo, quasi dicat, Quidquid conditum est à Patre, per Filium est conditum. Peccatum verò & mors cum sint priuationes & destructiones ordinis, non sunt res condite, sed aliam habent causam efficientem & autorem, scilicet Diabolum & genus humanum.

Quid? quòd inter Creatorè & creaturam nullum est medium. Quare cum λόγος Deus sit, nequaquam creaturis annumerari potest.

rio: ita creata est δουλὴ seruilis, & obligatur ad præstandam Deo obedientiam. Non est autè Filius Dei φύσις creata, quia per ipsum omnia facta sunt. Ergo est natura Deus.

Eandem sententiam confirmant hæc Pauli dicta Coloff. I. Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus ante omnè creaturam, quia per ipsum condita sunt omnia, quæ & in cælis & super terram sunt, & visibilia & inuisibilia. Omnia per ipsum & in ipsum condita sunt, & ipse est ante omnia, & vniuersa per ipsum consistunt.

complecti ut duo, auxilium & iudicium. Christus est primogenitus noster, id est, est noster opitulator & iudex: opitulator piorum, iudex impiorum. Deinde cum addit Paulus: Omnia per ipsum & in ipsum

Iustinus lib. de Trinitate, fol. 173. Omnis, inquit, natura aut est increata, aut creata, & inter hæc duo nullum potest dari medium. Et sicut natura increata est δεωσποικὴ, præest cum impe-

Locus Pauli Coloff. I. est splendida προσωπογραφία, seu descriptio personæ Christi. Primum nominat Christum imaginem Dei. II. vocat primogenitum. Iam Lege Mosaica primogenitus habebat duas prærogatiuas. 1. erat dominus reliquorum fratrum. 2. accipiebat duas partes proportionales hæreditatis. Hoc fuit ius primogenitura. Significat igitur primogenitura dominiū, quod ipsum

ipsum sunt condita, docet his verbis, Filiū Dei esse causam efficien-
tem *δημιουργικὴν* & causam finalem mundi & Ecclesiæ. Per Chri-
stum condita sunt, tanquam per causam efficientem *δημιουργικὴν*.
In ipsum condita sunt, quia tota natura rerum & Ecclesia sustenta-
tur propter Filium.

Et Ebræos 1. Per Filium, quem constituit hæredem omnium,
per quem & secula fecit, qui est fulgor claritatis, & effigies substā-
tiæ eius, ferens omnia verbo po-
tentia suæ. Sed quoniam Euan-
gelium Iohannis tam est refer-
tum testimoniis, vt vix tria ver-
ba contextantur, vbi non hic
I E S U S Deus & homo in vna
persona prædicetur: longiorem
collectionem testimoniorum
omittam.

Iuris consulti quando expli-
cant suis auditoribus materiam
aliquam, monstrant sedem ma-
teriæ: sic in explicatione de dua-
bus naturis in Filio Dei funda-
menta sunt tria capita: primū
Iohannis, primū ad Coloss. pri-
mū ad Hebræos. Lutherus an-
te obitum edidit scriptum de no-
uissimis verbis Davidis. In eo & copiosè & populariter tractat arti-
culum de Trinitate & de duabus naturis in Christo.

Solutio obiectionum contra diuinitatem Christi.

C A P V T V I.

ICVT mali mores sunt occasiones bonarum
legum: sic cauillationes aduersariorum præbent
occasionem explicandi materias vtilis.

Et si multa argumenta opponuntur doctrinæ
de natura diuina in Christo: tamen præcipua
obiectione sumitur à morte Christi:

Natura diuina nec patitur,
nec moritur.
Christus autem mortuus est.
Non est igitur natura Deus.

Argumentum de morte Chri-
sti contra eius diuinitatem, est
commune omnium sectarum
extra Ecclesiam.

Ad hanc objectionem, quæ maximè videtur labefactare articulum de diuinitate Filij, Epiphanius in refutatione Dimeritarum pag. 433. grauissimè respondet.

Fuit quidam vir doctus & bonus poëta Apollinaris, qui negauit Christum assumpsisse animam rationalem, sed λόγος *λογος* fundamentum esse officio & munere mentis humanæ. Hæc opinio est falsissima, quia pugnat cum dicto Iohannis: Verbum caro factum est. Caro significat totum hominem, qui constat ex corpore & anima, habet omnes vires & potentias naturæ proprias sine peccato. Apollinaristæ autem vocantur Dimeritæ, quia tribuunt carni Christi duas tantum partes, videlicet corpus & animam, quæ complectitur inferiores potentias sine rationali, & loco tertiæ partis, scilicet animæ rationalis collocant λόγος.

Miranda est Ecclesiæ confessio, quæ affirmat Christum reuera passum esse, & reuera passionis expertem fuisse. Nam diuinitas Christi nihil omnino passa est, cum sit coessentialis Patri, eamque ob causam nullis alterationibus aut doloribus obnoxia. Caro autem Christi passa est, nec tamen diuinitas vnquam separata est ab humana natura, ne quidem in ipsa passione. Simul enim adfuerunt diuina & humana natura Christi, quando in cruce Christus passus est carne, manente nihilominus diuinitate impassibili, vt iustificationem nõ in carne solum haberemus, sed etiam in diuinitate, & vt salus nobis per vtramque naturam diuinam & humanam contingeret. Neque enim Christus persona est nihil habens præter naturam humanam, sed est Filius Dei, idemque reuera homo. Nititur ergo spes nostra non homine sed Deo. Et si enim Deus

Damascenus Græcus Theologus inquit: Quod λόγος *λογος* semel assumpsit, nunquam deseruit, neque deseret, vt vulgò dicimus: vnio duarum naturarum in Christo est inseparabilis. λόγος *λογος* post assumptam naturam humanam nec ab anima nec à corpore discessit, aut deinceps discedet in omni æternitate. Quàm dulce erit videre vnionem hypostaticam duarum naturarum in Christo post hanc vitam. Sed an non, dicit aliquis, anima est separata à Christo cum moreretur? Respondeo. Verissimum est, in morte Christi factam esse separationem nostram

noster nō subiectus est passioni: anima & corporis. quia scribitur: Et inclinato capite tradidit spiritum suum: sed ab eo natura diuina nec deseruit animam nostram non perfecit.

in inferno, nec corpus in sepulchro. psalm. 16. quem etiam citat Petrus Actor. 2. Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Quanquam igitur verè est separata anima à corpore: tamen ab eo non est separatus. Et die tertia resurrexit iterum Christus diuina potentia, resuscitato corpore & copulato cum anima. Sed quare ab eo non discedit ab humana natura? Vt, inquit Epiphanius, haberemus iustificationem non tantum in carne Christi, sed etiam in ipsa diuinitate, id est, vt sumus iusti propter Deum & hominem Iesum Christum.

Et Tertullianus in lib. de Trinitate, prodigiosum errorem de passione diuinae naturae his verbis refutat. Quis non sine yllō magistro atque interprete ex se se facile cognoscat, non illud in Christo mortuum esse quod Deus est, sed illud in eo mortuum esse quod homo est?

Athanasius in libro de incarnat. Verbi. Corpus assumpsit, quod mori posset, quia morte placanda erat ira aeterni Patris. Manere autè in morte fuit impossibile propter vnitam diuinam naturam, quae mori nō poterat. sed haec quidem de prima & principalia obiectione respondisse satis est.

Sequitur altera obiectione sumpta ex dicto: Pater maior me est.

Prædicamentis, sic respondemus. Pater maior me est, non in prædicamento substantiae, sed in prædicamento relationis, id est, eadem est essentia Patris & Filij, sed differunt relationes, quia Pater non mittitur, sed ipse mittit legatos ad Ecclesiam, quorum alter est Filius, vt sit redemptor, alter Spiritus sanctus est, vt sit sanctificator. Quod

Diuinitas nihil passa est. Caro Christi passa est. Nam & corpus sensit horribiles lacerationes, & anima sustinuit dolores & pauciores inenarrabiles, vt Christus inquit: Tristis est anima mea usque ad mortem.

Ariani nullum dictum contra Orthodoxos adeo vserunt vt Iohan. 14. Pater maior me est.

Nos ex doctrina Dialectica de

igitur attinet ad hanc missionem legatorum seu relationem, non absurdè dicit Christus: Pater maior me est. Sed hæc relatio non evertit diuinitatem Christi.

Ad hoc dictum vera & necessaria responsio est: Missio & obedientia Filij non tollunt æqualitatem potentia. Regula Cyrilli, qui gubernauit Synodum Ephesinam.

Et si enim Christus factus est Patri obediens vsque ad mortem crucis, tamen tertia die exaltatus est, & declaratus Filius Dei potens, per resurrectionem & donatione Spiritus sancti vt Rom.

1. scribitur. Discernamus igitur descriptiones personæ à dictis, quæ de officiis loquuntur, nec imaginemur humilitatem Filij Dei aliquid de personæ maiestate decerpere.

Quærat aliquis, cur Roman. 1. Paulus faciat mentionem resurrectionis Christi, cur non potius alia recenseat miracula? Respondeo ex Augustino. lib. 10. de ciuit. Dei cap. 32. Duo sunt Christi miracula propria, quæ non leguntur de aliis sanctis. 1. Natiuitas ex

virgine, de qua Esaia 7. dicitur: Omnes alij sancti sunt propagati ex Adam & Eua, id est, ex commixtione seminum Patris & matris. Alterum miraculum est resurrectio Christi ex mortuis. Sicut enim Christus animam volens & propria potentia posuit, ita eandem recepit tertia die post mortem, vt Iohan. 10. dicitur. Item Petrus Actor. 2. inquit: Impossibile erat Deum à morte teneri. Non igitur sicut Lazarus, fuit resuscitatus Christus, sed propria potentia resurrexit.

Tertia obiectio.

Honorans est minor honorato.

Filius honorat Patrem.

Ergo est minor Pater.

RESPONDEO.

Simpliciter neganda est maior, quia honos & obedientia non tollunt æqualitatem essentia & potentia, sed distinguunt ordinem personarum.

Hæc obiectio tantum oritur à superbia mentis humana, quæ hanc habet persuasionem: de nostra dignitate & exultatione tantum detrahi, quantum aliis tribuitur.

tribuitur, sed rectius sentiant etiam philosophi Ethnici, qui dicunt: Honor est honorantis, non honorati: vt exempli causa: viuente & regnante Carolo Quinto Imperatore, adeo verecundè & modeste se gessit Ferdinandus, vt fratrem Domini loco haberet, & se gereret tanquam ministrum aut legatum Caroli Imperatoris. Hæc obedientia & reuerentia nihil imminuit de alterius fratris potentia. Sed hic honos quem frater fratri exhibuit, fuit testimonium de ordine personarum. Eadem est natura vtriusque, idem pater, idem regnum, sed frater fratri tribuit honorem propter distinctionem personarum.

Quarta obiectio.

Hebr. 3. Qui est fidelis ei, qui fecit eum. Et Actor. 2. Dominum & Christum fecit eum.

Ergo Christus non est Patri æqualis.

RESPONDEO.

Loquitur textus non de essentia, sed de officio. Nominibus of-

ficij rectè additur verbum *fecit*, quod significat libera voluntate ordinari, seu constitui, sicut verbo constituendi vtitur psalmus 2. & Paulus 2. Cor. 5. Eum, qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos essemus iustitia Dei per eum. Hic manifestum est, Paulum nequam loqui de essentia, sed de officio.

Bona est distinctio & retinenda in Ecclesia: Alia dicta loquuntur de essentia, alia de officio, id est, alia de prædicamento substantiæ, & alia de relatione. Dicitur Pauli 1. Cor. 5. est insigne & memorabile, in quo appellatio peccati bis repetitur, sed dissimili significatione. In priori membro significat fundamentum seu materiale, id est, defectum, inclin-

tionem, actionem pugnantem cum Lege Dei. Tale malum non fuit in Christo cõcepto efficacia Spiritus sancti, & nato ex virgine. Nam in eius ore non fuit inuentus dolus, teste Esaia 53. In altero membro usurpatur pro altero extremo, id est, pro termino seu reatu. Reatus est obligatio ad pœnam. Christus factus est peccatum, quiddam reum pro nobis, sustinens iram Dei & pœnas, quas nostra peccata merebantur. Ad quem autem finem? Vt nos essemus iustitia Dei, per eum, id est, vt essemus iusti, primùm imputatione, deinde effectione nouæ obedientiæ seu illius incoatione. Quia Christus non tantùm imputat in regeneratione suam iustitiam, sed simul donat

Spiritum sanctum viuificantem & renouantem nos. Et tamen semper verum est, nos esse iustos coram Deo tantum imputatione. Quia et si nunquam possunt separari incoatio & effectio nouarum qualitatum ab imputatione: tamen sunt distinguenda.

Quinta obiectio.

Subditus est minor superiore, cui subiicitur.
Filius subiicitur Patri, vt 1. Corinth. 15. dicitur.
Ergo est minor Patre.

Respondeo ad dictum Pauli: Filius subiicitur Patri, respectu officij seu regni, vt agnoscat Ecclesia regnum esse diuinitatis, & differre vitam æternam à regno Christi in hac vita, non re, sed modo rei.

Differunt regnum Dei & regnum Christi, non re, sed modo rei. Sed vnde hæc phrasis sumpta est? Respondeo. 2. Corinth. 5. Paulus breui dicto discernit regnum Christi in hac vita à regno Dei in vita æterna. Nunc ambulamus per fidem, & non per speciem. & si ides. Lutherus. Wir haben wir

es im Glauben/darnach werden wir es haben in schawen. In hac vita regnat Christus per verbum & fidem, quæ est ex auditu, & non ex visu. In vita æterna non credemus aut sperabimus, sed videbimus illa bona, quæ in hac vita fide & spe amplexi sumus. Ita etiam discernit 1. Corinth. 13. Nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Est & hæc similitudo illustris: Sicut differunt ius ad rem, & ius in re: ita differunt regnum Christi & regnum Dei. Tu es hæres paternorum bonorum patre viuente, & habes ius ad rem, sed nondum habes ius in re, quia nondum habes possessionem, nondum es dominus. Sed mortuo patre adis hæreditatem, & habes ius in re. Nunc habemus vt filij Dei ius ad rem, in vita æterna habebimus ius in re, quia coram videbimus Deum, qui non amplius regnabit per verbum, fidem & Sacramenta. Sed his sublatis regnabit immediatè per visionem. Et vt breuiter dicam: In hac vita dominatur auditus, quia fides ex auditu: In vita æterna florebit visus.

DEVOTIONE DUARUM NATURARUM
IN CHRISTO.

CAP. VII.

Verissimè à Nazianzeno dictum est, de copulatione diuinæ & humanæ naturæ in Christo: Admiratione huius fœderis accèdi pectora, etiamsi penitus perspici opus tam arcanum non potest. Quamobrem assiduè consideremus, quanta res sit, quòd diuina persona se demittit, & assumit massam nostræ naturæ, quantus amor sit in Filio Dei, erga nos, quanta misericordia æterni Patris, quòd Filium mittit ab initio, vt Ecclesiam colligat, & in ea sit efficax. De his tantis rebus; quæ superant omnium creaturarum sapientiam, teneatur aliquot insignia dicta piæ vetustatis.

D. Philippus in quodam epigrammate amplificans hoc mysterium incarnationis, sic inquit: O rem mirandam, mirando fœdere iuncta est

Humani generis languida massa, Deo.

Hoc mirum fœdus semper mens cogitet, vno

Hoc est, ne dubita, fœdere parta salus.

Et Paulus 1. Timoth. 3. in fine sic exclamat: Sine omni cõtrouersia magnum est mysterium pietatis, quòd Deus apparuit in carne, iustificatus est in Spiritu, apparuit angelis, prædicatus est in gentibus, creditus est in mundo, assumptus est in gloria. Et Ecclesia in hymno canit: O admirabile commercium; creator generis humani, animatum corpus sumens de virgine nasci dignatus est, & procedens homo sine semine, suam Deitatem nobis donauit.

De amore quidem Trinitatis erga genus humanum præclare dixit Clemens Alexandrinus. Diligitur à Deo homo. Quomodo enim non diligatur, propter quem vnigenitus ex sinu Patris demittitur? Et Tertullianus in lib. de carne Christi, pag. 23. Amavit vtique quem magno redemit.

De humilitate verò admiranda in Filio Dei, Augustinus tractatu 25 in Iohannem exclamat: Quid superbis homo? Filius Dei

propter te humilis factus est: puderet te fortasse imitari humilem hominem, saltem imitare humilem Deum. Venit Filius Dei in homine, & humilis factus est.

Idem tractatu 78. in Iohannem, de dignitate naturæ nostræ dulcissimè inquit: Naturæ humanæ gratulandum est, quòd sic assumpta est à Verbo vnigenito, vt immortalis constitueretur in cælo, atque ita fieret terra sublimis, vt incorruptibilis puluis federet ad dexteram Patris.

Cogitandæ sunt & causæ, quare Filius missus sit, & quare copulata sint in Messia diuina & humana natura.

De causâ missionis Filij semper in conspectu sint sententiæ Athanasij & Augustini. Sic enim Athanasius in libro de incarnatione Verbi inquit: Congruebat Filium assumere humanam naturam, vt per imaginem Dei essentialem homo restitueretur, conditus vt esset imago Dei creata, quia per Verbum, quo diuinitas patet, restituitur imago.

Verba Augustini in libro de Ecclesiast. dogmatibus cap. 2. hæc sunt: Non Pater carnem assumpsit, neq; Spiritus sanctus, sed Filius tantum, vt qui erat in diuinitate Dei Filius, ipse in homine fieret hominis Filius, ne filij nomen ad alterum transiret, qui non esset æterna natiuitate Filius,

mo capite Iohannis. Coloss. 1. & Ebr. 1. De secunda quæstione, quid assumpsit? respondet Iohannes 1. cap. Et Verbum caro factum est. Sed cur mauult vt appellacione carnis, quàm hominis? Disertè dicit: Verbum caro factum est, vt hac appellacione describat imbecillitatem, quam propter nos volens assumpsit $\lambda\omicron\gamma\theta$. De qua imbecillitate multi sunt loci Paulini. De tertia quæstione respondet Symbolum Nicenum. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit de cælis, & incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria virgine, & homo factus est.

Causa verò copulationis diuinæ & humanæ naturæ in Mediatore

Augustinus enarrans psalmũ 70. & de hoc mysterio incarnationis loquens, admonet tres quæstiones pia meditatione considerandas esse. 1. Quis sit Mediator Dei & hominum. 2. Quid Mediator assumpsit. 3. Propter quos assumpsit.

Quid de prima quæstione: Quis sit Mediator, respondendum sit, manifestum est ex pri-

tore piè cogitètur. Ac prima quidè, quare Mediator sit homo, non est obscura. Cum genus humanum peccauerat, cōgruebat ordini iustitiæ, vt aliquis in genere humano pœnam persolueret, ideo Filius intercessor assumpsit humanam naturam.

De hac causâ extat concio Andreæ Apostoli, qua procon- sulum Achaïæ dicitur instituisse. Primus homo per lignû præuicationis mortem induxit, ideo necessarium hoc erat geni- ri humano, vt per lignum pas- sionis mors, qua ingressa fue- rat, pelleretur, & quoniam de immaculata terra factus fuerat primus homo, qui per lignum præuicationis mortem intule- rat: necessariò de immaculata virgine natus est perfectus ho- mo, in quo Dei Filius, qui pri- mum fecerat hominem, vitam æternam, quam perdiderût ho- mines, per Adam repararet, ac per lignum crucis, lignum concupiscentiæ excluderet, expan- deret in cruce immaculatas ma- nus, pro manibus incōtinenter extensis, pro suauis cibo arboris vitæ, escâ fellis acciperet, & in se suscipiens mortalitatem nos- tram, suam nobis immortalita- tem offerret.

De hac causâ dicitur in hy- mno:

Vt carne carnem liberans

Non perderet quos condidit.

Hanc concionem Andreæ A- postoli recitat Petrus Galatinus ex monumentis bonæ fidei lib. 6. Atrocissimum fuit certamen inter Iohannem Reuchlinum vi- rum Hebraicè & Græcè doctissi- mum, I. V. Doctorem, & inter quosdâ Monachos, qui propter Hebraicæ linguæ defensionem, tanquam rem Ecclesiæ pernicio- sam, intendebant sitem capitalis Reuchlino. Ac nisi quidam docti Cardinales in aula Pontificia, & hic Petrus Galatinus suscepis- sent patrociniû Reuchlini, vix euasisset cruentas manus Mona- chorum. Summam concionis Andreæ complexus est Nazian- zenus quinque versibus:

Τὸν μὲ ἀναπλάσων, ἐροῦμαι Θεὸς
ἐς φύσιν ἡλθὼν.

Ὡς κεν ἀβλήσας τε καὶ ἐκ θανά-
τοι φωνῆα

Νικήσας, γένοντε χολῆ, καὶ χεῖρας
ἀθέτους.

Ἡλοῖσι, σαυροῦτε φυτόν καὶ ἕψα
γαῖαν

Πρὸς ζωὴν παλίνορσεν Ἀδὰμ καὶ
κῦδος ἀνάξη.

Hunc quidem vt resurgere faceret, Deus mortalem naturam as- sumpsit.

Et pugnans morte mortis autorem.

Vicit, gustum felle, & manium errorem

Clavis, cruce lignum, & sublimitate terram.

Vt in vitam reduceret Adam, & gloriam restitueret.

Secūda causa quare sit Deus.

Nulla creata potentia sola potuisset sustinere iram Dei, & in tanta magnitudine dolorum Deo verè tribuere laudem iustitiæ. Necesse est autem in pœna, quæ debet esse placatio, puniēti tribui laudem iustitiæ.

declarandi causa per antithesin, non potuisset placare iram Dei, quia is qui vult alterum placare, debet sustinere, pœnam, ita vt tribuat ei laudem iustitiæ.

Tertia causa. Peccati infinita malitia est: vt igitur esset pretiū infinitæ bonitatis, & æquiualens, hic Mediator etiam Deus est.

aduersus peccatum, quàm dignitas & amplitudo victima, id est, pretij seu remedij. Hippocrates lib. 1. Aphorismorum 6. inquit: Extremis morbis extrema remedia exquisitè opponenda sunt. Quorundam morborum tanta est *ratio Dei*, vt sit vtendum vitulatione & festione. Non potuit autem placari ira Dei, obedientia vllius angeli aut hominis, sed necesse fuit interuenire Filij obedientiam in nostra carne. Ideo vel ex hac re æstimari potest ipsius peccati & iræ diuinæ magnitudo.

Huius causæ consideratio commonefacit nos de horribili magnitudine peccati, & de merito Filij Mediatoris, quod longè antecessit omnibus omnium peccatis, iuxta dictum Rom. 5. Gratia exuberat supra delictum.

quo textu Augustinus inquit: Hoc esse inuictissimum scutum aduersus

Quantum onus sit & mole peccatum, ostenditur in veris patribus conscientia, vt testatur exempla Ieremiæ & Iob, quorum vterque sentiens & gustans iram Dei, maledicit diei natali, & illis nuntiis, qui famam sparserunt de natiuitate ipsorum. Si Iob fuisset Mediator, fingamus hoc

Magnitudo peccati potest alio modo æstimari ex mole miseriarum humanarum publicarum & priuatarum. Sed nullū est euentius signum monstris, quāta res sit peccatum & ira Dei

In eo capite Paulus tanquam orator celestis, amplificat amorem Dei & Christi erga nos: de

uersus

versus ignita Diaboli tela, suggerentis desperationem propter concursum & multitudinem tentationum. De amore Dei inquit: Commendat autem charitatem suam in nos Deus, quoniam si cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filij eius, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. Argumentatur à fortiori. postea à contrariis amorem Christi exaggerat. Vix enim pro iusto quis moritur, nam pro bono forsitan quis audeat mori, ut qui alteri benefacit inter homines, vel mouetur obligatione, qua debet officium, vel mouetur spe commodi & vilitatis & gloriolæ. Cur pater filio benefacit? quia naturaliter obligatus est ad hoc officium. Num verò Christus etiam his causis mouetur?

Respondeo. Christus nihil debuit nobis, & nihil potuit à nobis expectare. Necesse autem est eum magna vi amoris moueri, qui alteri benefacit cum suo dolore, cum nihil ei debeat, neque possit utilitatem ab eo expectare.

Christus pro nobis moritur, nihil nobis debens, nec sperans à nobis aliquid commodi.

Ergo est in Christo ingens & inenarrabilis amor erga Ecclesiam.

Vix aliquis moritur pro iusto, id est, pro re iusta, cum videlicet obligamur naturaliter ad hoc officium præstandum.

Quarta causa est. Creatura non est viuificatrix, sed ut Iohannis

1. scriptum est: In ipso vita erat. Ideo hic redemptor Deus est, ut vincat mortem, & restituat humanæ naturæ vitam. Sicut enim initio in creatione *λόγος* fuit viuificator, ita & nunc credentes ei inserti, rursus per eum viuificantur.

sona & corpore, sed etiam in nostro, tanquam in suis membris. Sed hæc victoria nunc non apparet, sicut Paulus Coloss. 3. inquit: Vita nostra est abscondita in Christo. Et Augustinus hoc pulchrè docet: Arbores, inquit, viuunt, non tantum in æstate, quando florent & fructus gignunt, sed etiam hyberno tempore. Sed tunc non conspicitur vita

Irenæus li. 3. quærens causam, quare Mediator non tantum sit homo, sed etiam Deus, hæc quartam causam recitat. Fuit homo, ut moreretur, & fuit Deus, ut resuscitaret & viuificaret tum suam, tum nostram carnem. Non enim tantum vicit mortem in sua per-

arborum quæ latet in radice, sed verno tempore ascendit succus & diffundit folia, ibi cernimus arbores viuere. Sic cogita Christum radicem absconditam esse in Deo, in qua simul nostra latet vita, quam olim in lucem referet, quia Christus nostra corpora glorificabit, & suo corpori reddet conformia.

Quinta. Hic Mediator assidue interpellat pro Ecclesia, & semper & vbique adest Ecclesia, eamque seruat & protegit, quæ beneficia etsi fiunt à Filio in natura assumpta, & toti personæ tribuuntur: tamen sunt actiones diuinæ naturæ & omnipotentis.

ditione Legis, peccati, mortis. Hæc non sunt opera humanæ naturæ, sed diuinæ. Et tamen fiunt in natura assumpta.

Has causas sæpe consideremus, sed ita, vt cum de iusticia & magnitudine misericordiæ Dei cogitamus, corda simul inflammantur gratiarum actione erga Deum, & deploratione nostri stuporis & ignauia, quod pectora nostra non ardent studio hæc cogitandi, nec gratiarum actione.

Lutherus in nouissimis verbis Davidis enarrans primas & antiquissimas promissiones de Messia, probat ex illis diuinitatem Christi ab effectibus illius propriis, quales sunt contere caput serpentis, quod explicat Iohannes in sua epistola cap. 3. destruere opera Diaboli, irem benedicere, id est, liberare à male-

Refutatio Nestorii & Eutyichis.

CA.P. VIII.

ertissimum est, duas in Christo nato ex virgine naturas esse & manere: λόγον & assumptam naturam humanam, & vt tranqueret inere suam proprietatem; nec faciendam esse aut diuisionem aut confusionem naturarum.

Nestorius finxit, λόγον non aliter habitasse

in natura humana Christi, quàm habitat in aliis sanctis, siue angelis, siue hominibus. Hæc fuit summa commenti Nestoriani. Ecclesia autem discernit Christum ab aliis sanctis, non tantum hominibus, sed etiam angelis, ut facit epistola ad Hebræos cap. 1. & 2. & 3. Hoc discrimen Christi, & aliorum sanctorum illustrat refutatio Nestorij. Habitat quidem Christus in sanctis, & est in eis efficax, sed longe aliaratione habitat λόγος in suo templo, quod assumpsit ex Maria virgine. Eutyches verò defendit aliam hyperbolen, quæ non minus est perniciosa, quàm commentum Nestorij. Sicut enim Nestorius distraxit & diuulsiit duas naturas λόγος & carnem, id est, negavit unionem hypostaticam duarum naturarum in Christo: ita Eutyches monachus incidit in contrariam hyperbolen, & confundit duas naturas, earumque proprietates. Sunt autem hæc duo extrema velis remissè fugienda, distractio duarum naturarum, & confusio proprietatum. Nestorius diuellit, Eutyches confundit duas naturas. Nos vitatis his extremis, teneamus mediam viam, fateamur unitas esse naturas inseparabiliter & personaliter, & tamen inconfuse & impermixtè.

Ad huius simplicis & veræ sententiæ, quam amplectitur & confitetur Ecclesia, declarationem, prodest consideratio quatuor modorum præsentia Dei. Quorum primus est præsentia vniuersalis, qua Deus & substantia omnibus locis adest, & potentia ubique efficax est, ut in versu dicitur: Enter, præsentem, Deus est, & vbi que potenter. Hac præsentia conseruat Deus res omnes, donec sunt, & quales sunt, & tamè ita adest rebus omnibus, ut agens liberrimum, separabile, & aliud à creaturis, & multa in causis secundis moderans. De hoc modo præsentia Augustinus in epistola ad Dardanum, epist. 57. citans & illustrans Prophetarum dicta. Esaia 66. Ieremia 23. Psal.

Hæc verba (Donec sunt, & quales sunt) adduntur, ut ostendatur vnde sit peccatum in natura hominis. Deus enim seruat naturam talem, qualis nunc est. ut, leprosi gignunt leprosos, calculosi, calculosos. Ita Adam post lapsum contaminatus peccato, tales procreavit filios, qualis ipse fuit.

139. inquit: Sic est Deus per cuncta diffusus, ut non sit qualitas mundi, sed substantia creatrix mundi sine labore regens, & sine

onere continens mundum. Nō tamen per spatia locorum, quasi mole diffusa, ita ut in dimidio mundi corpore sit dimidius, & in alio dimidio dimidius, atque ita per totum totus: sed in solo cælo totus, & in sola terra totus, solus, & nullo contentus loco, sed in se ipso ubique totus. Et in epist. 3. Nouit ubique totus esse, & nullo contineri loco, nouit venire recedendo, ubi erat, nouit abire non deserendo, quò venerat.

ceptione, & adest non tantum efficacia, seu potentia, sed etiam ipsa substantia. Testimonia de hoc gradu sunt Esaiæ ultimo. Cælum sedes mea, terra scabellum pedum meorum. Ieremiæ 23. Ego cælum & terram impleo, scilicet substantia & potentia. Sic Psalmus 139. qui pertinet ad locum de creatione, splendide philosophatur de hac vniuersali præsentia, siue de ubiuitate Dei. Quò ibo à Spiritu tuo, aut quò à facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es, si lectum strauero in infernum, ecce ades: si sumpsero pennas auroræ, & habitauero in extremis meis, etiam illic manus tua deducet me.

Totus ille psalmus est philosophica concio de præuisione Dei, qua omnia cernit, de prouidentia, qua omnia sustentat & conseruatiōe ubiuitate Dei, qua omnibus rebus adest: de miranda fabricatiōe corporis humani, & conseruatione vitæ humanæ. Atque hoc loco obiter monendi sunt iuniores, de tribus modis, quibus res dicuntur esse in loco. 1. Corpora sunt in loco circumscriptiue, quia superficiem concaua corporis continentis ambit & circumdat conuexam superficiem corporis locati siue contenti secundum omnes dimensiones. Hoc modo vinum est in vase aut cantharo. 2. Spiritus, ut angeli boni & mali, & animæ rationales sunt in loco definitiue, id est, non ita includuntur superficiem, sicut corpora. 3. Solus Deus est in loco repletiue, quia replet cælum & terram & omnes creaturas in iis. Ita tamen in his est repletiue, ut nullo loco affixus, aut inclusus sit, sed sit totus in toto, & in qualibet parte totus.

Secundus modus est præsentia Dei in beatis angelis & hominibus,

Hæc clausula prudenter opposita est imaginationi Epicuræ, quæ extat apud Ciceronem in persona Balbi 1. de natura Deorum, quò in loco Stoicum Deum vocat laboriosum & miserimum.

Vniuersalis præsentia dicitur, quia secundum hanc Deus adest omnibus creaturis, sine vlla exceptione.

nibus. [*scilicet in vita aeterna.*]

Differt autem hic modus à priori, quòd in illa arcana conseruatione, quæ ad omnes creaturas pertinet, non conspicitur Deus, hic verò cõspicitur Deus, vt 1. Corinth. 13. dicitur: Tunc facie ad facie

videbimus. Et Beati nudo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

comunicatio lucis, sapientiæ, iustitiæ & lætitiæ Dei. Quamquam autem non discedit à beatis angelis & hominibus [vt Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 11. inquit: Angelis in summo bono permanentibus, vt de sua fine permansione certi essent,

tantum societate, non personali vnione.] tamen adest eis

Tertius modus est præsentia seu specialis actio in Ecclesia, qua sunt conuersio & sanctificatio, & nullo modo fit vnio personalis, sed separabiliter adest renatis

Deus in hac vita, vt Saulem trucidantem sacerdotes, & quæretem præsidia inconcessa, deserit Deus, nec consolatur eum in agone, sed finit eum impelli à Diabolis.

factus. Consuluit magicam mulierem de exitu prælij contra mandatum diuinum. A Diabolo enim, neque consilium, neq; auxilium est petendum.

De hac præsentia Augustinus in epistola ad Dardanum: Faten-

De hoc modo illustria testimonia sunt, 1. Corinth. 15. Deus, inquit, erit omnia in omnibus, id est, Deus non tantum conseruabit in omni aeternitate substantias corporum & animarum, ne intereant, sed etiam communicabit coram & visibiliter omnibus & singulis beatis bona, quæ in ipso sunt optima & pulcherrima, lucem sapientiæ, iustitiæ & lætitiæ inenarrabilis, quam nec oculus vidit, neque auris audiuit, neque cor hominis in hac vita comprehendit, vt 1. Corinth. 2. dicitur. Et 1. Cor. 13. discernit Paulus hanc vitam ab aeterna cõsuetudine Dei. Nunc in ænigmatate per speculum videmus, tunc autem facie ad faciem.

dum est, inquit, vbique esse Deū per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per habitationis gratiam. Deus igitur vbique præfens est, & vbique totus præfens, nec vbique habitans, sed in templo suo, cui per gratiam benignus est & propicius.

loquitur de tertio modo, id est, de speciali actione in Ecclesia. Testimonia autem de hoc modo sunt Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Paulus Ephes. 3. Christus habitat in nobis per fidem. 1. Corinth. 6. aliquoties hæc asseuerationes repetuntur: vos estis templa Dei & Spiritus sancti. Ex his dictis rectè extruitur tertius modus præsentia Dei.

Quartus modus est præsentia secunda personæ diuinitatis ἐν αὐτῇ in ea massa naturæ humanæ, quam assumpsit Filius Dei, ita vt sint vnità duæ naturæ vnione personali, quæ non tantum est copulatio inseparabilis, sed etiam talis, vt duæ naturæ fiant vna persona, & natura humana ita sustentetur à diuina, vt si ab ea defereretur, prorsus in nihilum redigeretur.

De hac præsentia loquitur Paulus, cum inquit Coloss. 2. In ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis σωματικῶς , hoc est vnione inseparabili & personali. Et Iustinus Martyr inquit: Crede vbique esse Verbum per essentiam, & ex imio quodam modo in suo templo.

Destruite templum hoc, & ego intra triduum reedificabo illud. Nos sumus templa Dei, quia in nobis habitat Christus per fidem. λόγος autem

Differunt hæc duæ propositiones: Deus est vbique, & Deus habitat in sanctis. Prior loquitur de generali præsentia, altera de speciali. Ex partibus autem Symboli hæc etiam discernuntur. Primus articulus de creatione complectitur vniuersalem præsentia Dei. At tertia pars Symboli lo-

quitur de tertio modo, id est, de speciali actione in Ecclesia. Testimonia autem de hoc modo sunt Iohan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Paulus Ephes. 3. Christus habitat in nobis per fidem. 1. Corinth. 6. aliquoties hæc asseuerationes repetuntur: vos estis templa Dei & Spiritus sancti. Ex his dictis rectè extruitur tertius modus præsentia Dei.

De hoc quarto modo concionatur secunda pars Symboli, in qua dicimus: Credo in Iesum Christū Filium eius Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine.

Verba Iustini sunt $\text{fol. 181. πῶς δὲ καὶ παρέιναι πανταχῶ κατ' ἐστίαν τὸν λόγον, καὶ κατ' ἐξαιρέτως ἐν τῷ οἴκῳ ναοῦ.}$ Hæc phrasis sumpta est ex secundo capite Iohannis:

λόγος
autem

autem habitat in suo corpore eximio quodam modo, id est, habitat in eo personaliter, inseparabiliter, *σωματικῶς.*

Nota sunt etiam verba Athanasij in lib. de incarnatione Verbi: Non ita est in corpore λόγος, vt alibi non sit, nec ita mouet corpus, vt desit aliis creaturis, sed mirando modo, cum λόγος sit, à nullo comprehenditur, sed ipse comprehendit omnia, & cum in omni creatura sit, tamē alia substantia est à creaturis.

Quartus modus neque euerit tres priores, neq; pugnat cum reliquis gradibus, quia λόγος etsi assumpsit humanam naturā:

tamen neque Patrem, neque gubernationem mundi deseruit, sed semper mansit in Patre, & in sinu Patris, & singulas creaturas sustentauit. Multò etiam minus discessit à beatis angelis, aut à sanctis in hac vita, sed verè habitauit per fidem in pectoribus nostris. Non igitur λόγος est in carne, sicut anima in corpore. Etsi enim scriptores hac vtuntur similitudine: tamen verum est, nullum simile esse idem aut currere quatuor pedibus. Anima enim ita est in corpore, vt non sit extra corpus, quod agitat & viuificat. λόγος non est ita affixus corpori, vt non possit simul esse in cælo, in sinu Patris, & in singulis non modò creaturis, sed etiam sanctis.

Etsi autem Iustinus qualicumque similitudine vnionem hypostaticam duarum in Christo naturarum declarat: Sicut anima gestat corpus humanum: sic gestatur ab imagine coæterna Patris, natura humana in Christo: tamen ipse fatetur hoc exemplum nõ prorsus congruere, sed secundum aliquid. Nam animæ nostræ, etsi cogitant res extra corpus, tamen eas non mouent, non enim agitant Solem, quanquam moueri eum cernunt. Non sic est λόγος in assumpta natura, non enim inclusus est, sed ipse continet corpus, & simul est in sinu æterni Patris, & adest creaturis. Hanc sententiam confirmat Augustinus in tertia epistola, inquiens: Verbum Dei, per quod omnia facta sunt, sic assumpsit corpus ex virgine, & sensibus apparuit mortalibus, vt immortalitatem suam non corruperit, vt æternitatem suam non mutauerit, vt potestatem suam non minuerit, vt administrationem mundi non deseruerit, vt à sinu Patris, id est, à secreto quo cum illo & in illo est, nõ recesserit.

Extractatu 14. in Iohannē: Intus ergo erat totus ille, & sic intus

in carne, vt apud Patrem maneret, non enim deseruit Patrē, quando venit ad carnem.

Rectissimè & verissimè dicitur: vnionem duarum naturarum in Christo esse inseparabilem, quia λόγος nunquam

discessit, vel à corpore vel ab anima Christi. Et si enim verum est, ipsam animam moriente Christo, separatam fuisse à corpore, non tamè propter hanc asseuerationem imaginandum est, hanc vnionem personalem, aut λόγον à se ipso esse mutatum, quod de Heetore Virgilius inquit: Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo. Talem mutationem nō cogitemus de λόγῳ. λόγος verè assumpsit corpus & animam, idq; inseparabiliter. Quod enim semel assumpsit, vt Damascenus inquit, hoc nunquam deseruit aut deseret. Sed interea etiam verissimum hoc est, quòd λόγος generali & vniuersali presentia vnà cum Patre sit vbique. In summa, λόγος semper fuit, & ante & post assumptam naturam cum beatis angelis & hominibus, & habitauit per fidem in sanctis in hac vita.

His fundamentis iactis, quæ nulla sophistica conuelli & labefactari possunt, facilis est refutatio Nestorij & Eutychis. Sint igitur testimonia in conspectu, quæ perspicuè affirmant, in Christo natò ex virgine & esse, & manere duas naturas, diuinam & humanam, inseparabiliter & personaliter vnitas.

Lucæ 1. Vnde mihi hoc, quòd mater Domini ad me venit. Et in eodem capite: Nascetur ex te Filius Altissimi.

Nestorius ausus est negare hanc propositionem, Maria est

Deipara, seu mater Filij Dei. Quia, inquit, si facitis Mariam Dei matrem, tunc ex Deo facitis bimestrem aut trimestrem. Sed verissima est propositio: Maria est Deipara, sicut angelus inquit: Nascetur ex te Filius Altissimi. Particulam EX TE, grauiter vrgent Basilus & Athanasius: si dixisset, Nascetur in te, habuissent hæretici patrociniū, qui dixerunt, Christum non assumpsisse carnem ex virgine, sed attulisse corpus cœleste in aluum virginis. Dicit igitur EX TE, id est, ex tua nascetur carne, & ex tuo sanguine veram & integram humanam naturam assumet.

Lucæ 2. Hodie natus est Saluator Dominus.

Galat. 4. Misit Deus Filium suum natum ex muliere.

Olim Monachi acerrimè disputarunt, ytrum Maria in peccato.

1. Cor. 2. Dominum gloriæ cato originis cōcep'a fuerit, nec crucifixerunt. ne? De hac propositione fuit longa & vehemens disputatio inter

Franciscanos & Dominicanos. Sed nihil opus fuisset hac disputatione. Quia solus Filius Dei & carnem habuit veram, & non habuit peccatum. Solus est ἀναμάρτητος. Sed dicunt Monachi. Quomodo ergo ex Maria potuit nasci? Aut enim ipsa non est concepta in peccato originis, aut si est immunda, nihil natum ex ea fuit nisi immundum. Respondeo. Illa massa, quam sibi copulauit λογος, est sanctificata à Spiritu sancto, vt in Symbolo dicitur: Conceptus à Spiritu sancto, natusex Maria virgine. Sed cur Paulus Galat. 4. inquit: Mihi Deus Filium suum natum ex muliere, cū Maria & ante & post partum sit virgo? Respondeo. Paulus nihil decerpit de laude virginitatis Marię, sed intuetur in primam promissionem: Semen mulieris conteret caput serpentis.

Actor. 26. Deus Ecclesiam sanguine suo redemit. Deus in sua natura nec sanguinem, nec carnem habet, quia est Spiritus. Sed ita loquitur Paulus, quia illa persona quæ passa est, est reuera homo & Deus.

Matth. 22. Si Filius Davidis est, quomodo vocat eum Dominus?

Jeremię 23. Germen Davidis vocabitur Iehoua iustitia nostra.

Oslander vsus est hoc dicto velut Gorgone, cōtra articulum de iustificatione. Sed qua in re

aberrauit, dicat aliquis, cū textus dicat Iehoua, quod est nomen essentia diuinæ, annon igitur iusti sumus iustitia Christi essentiali? Respondeo. Dictum Jeremię de tota persona loquitur. Expressè enim complectitur duas naturas. Germen Davidis, inquit, vt significet in hac persona esse naturam humanam, eandem personam nominat Iehouam propter naturam diuinam. Cū autem officium redemptionis sit totius personæ, rectè refertur particula postrema, Iustitia nostra, non ad alteram naturam seorsim, sed ad totam personam. Christus enim iustus est duobus modis, essentialiter, & perfecta obedientia, quam Patri præstitit in morte & passione. Nam vt Paulus inquit Rom. 5. Sicut per vnus inobedientiam, peccatores constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam iusti constituentur

multi. Ergo cum loquimur de iustitia imputatiua, recte amplificatur & celebratur obedientia Christi perfecta, quia propter hanc nos recipimur. Postea vero cum dicimus de nouitate spiritali, de iustitia & sanctitate, quae sequuntur iustitiam imputatiuam, id est, cum dicitur de effectione in nobis, recte fit mentio essentialis iustitiae Christi, quia λόγος sua essentia in nobis est efficax, dat Spiritum sanctum, & regenerat nos ad vitam aeternam.

Philipp. 2. Qui cum esset in forma Dei, formam serui assumpsit.

1. Petri 4. Christus passus est pro nobis carne.

humanam integram, habentem omnes partes & vires naturae humanae proprias sine peccato.

Act. 2. & psalm. 16. Non relicta est anima eius in inferno, nec caro eius vidit corruptionem.

Lucæ 24. Spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.

De hoc dicto legatur epistola Augustini ad Dardanum, ubi inquit: λόγος fuit cum latrone in paradiso, cum anima in inferno, cum carne in sepulcro, id est, λόγος tunc quoque fuit ubique, nec fuit separatus à corpore vel anima.

1. Iohan. 4. Omnis Spiritus, qui non fatetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo non est.

His & similibus testimoniis confirmati, execremur Nestorij impietatem, qui finxit, λόγος adesse Christo, vt socium, sicut omnibus sanctis adest: & Eutyichis prodigiosum errorem, qui confusionem naturarum excogitauit.

De communicatione Idiomatum.

C A P. IX.

Sicut in articulo de Deo duo potissimum consideranda sunt, vnitas essentia diuinæ, & discrimen trium personarum: ita in hoc articulo de Filio Dei duo capita præcipua obseruatione digna sunt, quorum alterum est de vnione hypostatica personali duarum naturarum in Christo, quæ est inseparabilis: alterum de discrimine & proprietatibus vtriusque naturæ. Vtrique verò capiti seruit doctrina de communicatione Idiomatum, videlicet, vt retineatur vnitas personæ Christi, & discrimen ac proprietates naturæ diuinæ & humanæ in Christo. Non quidem est facienda separatio aut diuulsio & distractio duarum naturarum in Christo, sed quod semel assumpsit λόγος, hoc nunquam deserit in omni æternitate. Interea tamen sciendum est, naturas ipsas in hac hypostatica vnione non esse cõfusas, sed suas cuique proprietates tribuendas esse, & tamen propter vnionem hypostaticam fieri communicationem proprietatum, quando loquimur de tota persona. Hanc doctrinam quidam hoc tempore deprauant. Multi enim fingunt nescio quam physicam communicationem Idiomatum, quæ reuera est Eutychniana confusio naturarum.

Suprà aliquoties dictum est, personam esse substantiam indiuiduam, intelligentem, incommunicabilem, quæ non sustentatur nec conseruatur ab alia. Cùm igitur humana natura in Christo sustentetur à diuina, seu à λόγος, ita vt non esset humana, nisi sic sustentaretur, non sunt duæ personæ diuina & humana, sed sunt vnica persona.

Possent aliquis ex manca & mutila personæ definitione sic argumentari:

Persona est substantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis.

In Christo sunt duæ substantiæ indiuiduæ, intelligentes, incommunicabiles.

Ergo in Christo sunt duæ personæ.

Q 3.

RESPONDEO,

Nego Maiorem, quia est mutila & manca definitio. Deest enim hæc particula (quæ nec sustentatur nec conferuatur ab alio.) Habet natura humana in Christo suum intellectum & suam voluntatem, hæbet diuina etiam suum intellectum & suam voluntatem, sed ideo non sequitur, in Christo esse duas personas, quia λογος sustentat carnem, id est, corpus & animam. Hæc igitur postrema particula facit, vt non possim dicere, in Christo esse duas personas. In homine sunt anima & corpus. Anima sustentat corpus, & corpus sustentatur ab anima. Hæc duo constituunt vnã personam.

Vt autem intelligi possit doctrina de communicatione Idiomaticum, cuius fons est articulus de vnione hypostatica, quædam definitiones dextrè intelligendæ sunt.

I. Idioma est proprietas vni naturæ conueniens, vt proprietates diuinæ naturæ sunt, esse omnipotentem, esse vbique. Proprietates humanæ naturæ sunt, crucifigi, mori.

II. Abstractum significat naturam secundum se consideratam, vt diuinitas, vel diuina natura, humanitas, vel humana natura.

In Dialecticis traditur discrimen abstracti & concreti: & his appellationibus vsi sunt veteres, & nostra ætate Lutherus in lib. de conciliis, & in enarratione quatuor capitum Iohânis 14. 15.

16. 17. Hoc ideo dicitur, ne quis putet illa vocabula esse noua. Corpus non numerat, non intelligit, non ratiocinatur. Anima propriè numerat, iudicat, ratiocinatur. Hæc verissimè dicuntur in abstracto, quando considerantur singulæ naturæ. Sed cùm in concreto, de toto dicitur homine, rectè dicitur: Homo numerat, intelligit, ratiocinatur: ita sola seu vnica natura diuina est omnipotens, est conditrix & conferuatric rerum, sola seu vnica est vbique. Contrà humana natura non habet has proprietates, sed suas habet, conuenientes naturæ finitæ & creatæ. Et tamen cùm loquimur de tota persona, rectè dicimus per communicationem Idiomaticum: Christus est vbique, omnipotens, conditor & conferuator. Item, Deus est passus, crucifixus &c.

III. Concretum significat totum agens, naturam sustentantem & naturam sustentatam.

III. Est

IV. Est igitur cōmunicatio Idiomatum, forma loquendi, qua proprietates vni naturæ conueniens, tribuitur personæ in concreto, vt significetur in ea persona duas naturas esse vnitas vnione hypostatica.

Communicatio Idiomatum dicitur forma loquendi, vt intelligamus non esse physicam confusionem naturarum, vel proprietatum cuiusque naturæ, sed

esse phrasin loquendi dialecticam. Aliqui faciunt duplicem communicationem Idiomatum, vnā physicā, alterā dialecticā, sed nobis sit persuasum ex verbo Dei & puriore antiquitate, physicā communicationem Idiomatum esse Diabolicū mendacium, quo nihil est contumeliosius aduersus Christum. Nam si fingimus physicā communicationem, sumus Eutychiani, miscemus inter se naturas. Sed cur hac loquendi forma vtimur? Additur in definitione communicationis Idiomatum causa finalis, vt significetur, in ea persona duas naturas esse vnitas vnione hypostatica, id est, ne fingas duos Filios, duos Mediatōres, duos Christos. Verissimum est, solam seu vnicā diuinā naturam esse vbique. Sed in concreto verissimum etiam hoc est, Christus est vbique communicatione Idiomatum, ne fingamus duos Filios aut Mediatōres.

Hac doctrina de communicatione Idiomatum opus esse, intelligi potest ex multis dictis Christi. Iohan. 8. Antequam Abraham natus est, ego sum.

Hic quæritur, an natura humana Christi fuerit ante natum Abrahamū? Nequaquam. Abraham vixit bis mille annis ante incarnationem Christi. Ergo impossibile est, hoc dictum de natura

humana intelligi, sed in cōcreto rectè dicitur: Antequam Abraham natus est, ego sum. Vnde Paulus Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis, scilicet prædicta à Prophetis, misit Deus Filium suum natum ex muliere.

Matth. 18. Vbicunque sunt duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum. Iohan. 3. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius

hominis, qui est in cælo. Matth. vltimo. Ecce ego vobiscū sum vsque ad consummationem sæculi.

Hoc dictum sic enarrat tota antiquitas, Cyprianus, Cyrillus, Tertullianus, Augustinus, Christum loqui de præsentia maiestatis seu diuinitatis, non de præsentia carnis.

fatis seu diuinitatis, non de præsentia carnis.

Talia dicta plurima obuia sunt, quæ illustrantur ex doctrina de communicatione Idiomatum.

Difertè autem dictum est, communicationem fieri in concreto, non in abstracto. Vt enim necesse est retineri vnitatem personæ, seu vniõnem hypostaticam: ita necesse est agnosci duas naturas in Christo nato ex virgine, nec facienda est naturarum confusio, vt Augustinus inquit in epistola ad Dardanum: Cauédum est, ne ita diuinitatem hominis astruamus, vt veritatem corporis auferamus. Nequaquam igitur dicimus, Natura diuina dormit, vulneratur, moritur, & veræ tamen sunt propositiones in concreto: Christus est mortuus, Deus est mortuus. Ideo enim prædicata communicantur, quia hæ duæ naturæ, λόγος & natura assumpta sunt vnum ἕν ὄντως, vt dicimus: hic homo numerat, quanquam tantum mente numeret.

vnus obedientiam iusti constituentur multi. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo omnes viuificantur. Sed hîc rursus aliqui obitrepunt, cogitantes, fuisse Christi corpus immutatum per resurrectionem & ascensionem. His respondet Augustinus in epistola ad Dardanum: Christus sua resurrectione & ascensione dedit suo corpori immortalitatem, sed non abstulit veri corporis modum.

Simus autem in cogitatione & sermone de Deo, & de rebus diuinis memores dicti Syracidæ

3. Quæ præcepit tibi Deus, sanctè cogita.

Aristoteles citante Seneca in 7. naturalium quæstionum præclarè dixit: Nunquam nos vere-

cundiores esse debere, quàm cum de Deo agitur. Si enim intramus
templa

templa compositè, si ad sacrificium accessuri vultum submittimus, togam subducimus, si in omne argumentum modestiæ fingimur, quantò hoc magis facere debemus, cum de Dei natura disputamus, ne quid temerè, ne quid imprudenter aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur.

Et si enim omnis sermo verecundus esse debet: tamen in sermone de mysteriis diuinis non tantum luceat verecundia, sed etiam reuerentia, iuxta regulam ab Augustino traditam lib. 10. de ciuit. Dei, cap. 23. Nobis ad certam regulam loqui fas est, ne verborum licentia, etiam de rebus, quæ his significantur, impiam gignat opinionem.

Si quis plura desiderat scire de hoc articulo, legat commentarium Philippi super 3. caput ad Coloss. vbi explicat hæc verba: Ascendit in cælum, sedet ad dexteram Patris.

Explicatio quæstionis de fuga mortis in Christo.

C A P. V L T.

C A S I O huius quæstionis sumitur ex historia passionis, in qua legitur hæc precatio Christi: Pater mi, si possibile est, transeat à me iste calix, ve runtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Ex his verbis extitit quæstio, an fuga mortis in Christo fuerit vera, & non vitiosa, id est, sine peccato? an verò fuerit exemplum nostræ infirmitatis, quod doceat, quanta sit imbecillitas humanæ naturæ in adeunda morte, & quòd sancti debeant suam voluntatem subiicere voluntati diuinæ in omnibus ærumnis & media morte. Hanc quæstionem nò solum tractat Petrus Longobardus (quæ alio nomine appellant

Magistrum sententiarum) in lib. 3. distinct. 17: Sed eadem quaestio agitata est in sexta Synodo Oecumenica, quam indixit Constantinus Quintus. Extat autem descriptio huius Synodi in lib. 3. Chronicorum Philippi, in fine. Nam à reliquiis Eutychanis hæc disputatio agitata est: An sit in Christo tantum vna voluntas, an verò distinctæ voluntates. Synodus autem rectissimè pronuntiauit, duas esse distinctas in Christo voluntates, vnam diuinam, alteram humanam, & qui huic sententiæ contradixerunt, appellati sunt *μωροδελωται*. Habet autè hæc sententia, illustria testimonia in sacris literis. Matth. 11. Christus ipse inquit: Nemo nouit Filium, nisi Pater, neque Pater quis nouit, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Hoc dictum tribuit naturæ diuinæ suam voluntatem, quæ congruit cum voluntate Patris. Estq; magna consolatio proposita in hac sententia, quæ affirmat, vnam & eandem esse voluntatem æterni Patris & Filij de nostra salute, ne fingamus aliam Dei voluntatem esse patefactam in Euangelio, & aliam abditam latere intus in consilio diuinitatis inclusam. Prodest autem ad agnitionem & inuocationem Dei, & gratiarum actionem excitandam, scire, quod non tantum voluntas humana in Christo voluit pati, sed etiam diuina voluntas consensit cum voluntate humana, approbauit illius obediētiam, & vt Irenæus inquit: Quieuit vt posset caro crucifigi & mori. Quare meritum Christi non tantum ad humanam naturam referendum est, sed etiam ad diuinam voluntatem. Vtraque enim voluntas & diuina & humana in Christo voluit hanc obediētiam in passione. Si tantum humana voluntas eam voluisset, meritum non esset sufficiens, non esset æquale. Quia autem vtraque voluntas voluit & approbauit hanc obediētiam, ideo meritum Christi est sufficiens pro omnibus peccatis totius mundi.

In Christo nerui sentiunt lacerationem, & ingenti dolore afficiuntur, & fugiunt mortē prorsus secundum naturam. Hæc pars propterea non peccat, quia nerui ita conditi sunt, vt percipiant obiecta conueniētia cum quadam delectatione, & fugiāt ac reformident contraria: deinde cor naturali & ordinata appe-

In doctrina de affectibus traditur distinctio appetitionum in natura humana, & constituuntur tres gradus.

Primus est appetitus naturalis, qui est fames & sitis, id est, appetitio cibi & potus, & delectatio

titione

titione abhorret à morte, quam ostendit præcedens cogitatio. Nam ordinatè natura supra vires onerata gemit, nec frágitur sine aliquo sensu doloris. Sed in voluntate maior est dolor, qui sequitur agnitionem iræ Dei irascentis peccatis humani generis. Hic dolor secum etiam cor rapit, in quo tanti sunt motus, vt sanguis effluat. Quanquam autem fuga aliqua erat in volú- tate & corde Christi sine peccato, quia natura etiam ordinatè destructionem refugit, ac incolumis manere cupit: tamen simul in voluntate & corde ardē- tior affectus erat amor Dei & obedientiæ Deo præstandæ, qui vicit illam trepidationem. Ideo dicit Christus: Veruntamen nõ quod ego volo, sed quod tu vis, fiat. Hac vera sententia confide- rata, nunc de contrariis, quæ op- ponuntur, breuiter respondeamus.

Secundus gradus est in corde, & vocatur appetitus sensitivus, quia sequitur sensum, id est, cognitionem seu perceptionem obiecti. In corde sentitur tristitia, lætitia, amor, ira. Supremus gradus est voluntarius. Nam in veris motibus congruit cor cum voluntate, & vicissim voluntas cum corde. Cor naturaliter fugit mortem, quia omnis natura amat conseruationem sui, & odit destructionem. Et in magnis motibus cor secum aliquo modo rapit voluntatem, sicut flumen rapidum, qualis est Danubius, secum rapit naues. Iam quæritur, an fuerit fuga mortis in Christo vitiosa?

Respondeo, Non. Primus gradus non peccauit, quia agit natura-

ac dolor in nervis, qui sunt instrumentatactus. Nam naturalis appetitus, aut est in orificio ventriculi, vt fames & fitis: aut est in nervis, quos condidit Deus ad hunc vsum, vt sint organa seu instrumenta sensus & motus. Constat autem ex historia Euangelica, Christum sensisse famem & sitim. Ideo non dubium est, Christum sensisse etiam in passione acerrimos dolores ortos ex laceratione neruorum. Omnis enim dolor oritur vel ex *δυσκρασία*, id est, ab intemperie quatuor primarum qualitatum, vel à solutione continui. Quando nerui aut nimis calidi fiunt, aut extreme frigidi aut sicci, aut humidi, ex tali intemperie sentitur dolor, & oriuntur morbi, qualis est articularis, podagra Sic quando soluentur nerui per lacerationē, cum scilicet fit distractio *τῆς ἐνὸς σῶσος*, etiam grauissimum dolorem experimur. Hic infimus gradus ideo non peccat, quia agit naturaliter sine deliberatione.

liter sine deliberatione. In secundo & tertio gradu etiam est naturalis fuga mortis, quæ etiam in nobis læditur contagione peccati originalis: tamen in Christo nulla talis est ἀπαξία. Quòd autem sit naturalis in omnibus hominibus fuga mortis, id duobus dictis confirmatur.

I. Augustinus tractatu in Iohannem 123. enarrās caput vltimum Iohannis, vbi Christus ad Petrum inquit: Cùm esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas, cùm autem senueris, extends manus tuas, & alius te cinget, & ducet quòd tu non vis. Quam historiam diligenter describit Egesippus, & in explicatione eius sic inquit Augustinus: Affectus infirmitatis, quo nemo vult mori, adeo est naturalis, vt eum Petro nec senectus abstulerit.

2. Euripides in Alceſtide:

Μάρτωρ οἱ γέροντες εὐχονθ' ἄναϊν.
Γῆρας ἄζοντες, καὶ μακρὸν χρόνον εἶναι
Ἦν δ' ἔγγυς ἔλθῃ θάνατος, ὅδεῖς βέλεθ'
Θνείσκειν. τὸ γῆρας δ' ἔκ' ἐς αὐτοῖς βαρὺ.

Frustra senes optant mori

Senectutem reprehendentes, & longum spatium vitæ.

Vbi enim mors aduenerit, nemo vult mori.

Neque senectus ipsis grauis est.

Priusquam autem ad contraria veniamus, etiam hoc monendum est. Possunt in Voluntate & corde contrarij esse affectus, sed in gradibus dissimilibus. Nam fortiores affectus vincunt imbecilliores, quod ostendit Ouidius in breui & erudito verticulo:

Sed minor est acri laudis amore dolor.

Vt miles collocatus in prima acie, qui certò scit sibi moriendum esse, etsi dolet propter præsens periculum, tamen est in eo generosus amor patriæ, Imperatoris, gloriæ, qui amor vincit omnem metum & trepidationem. Ita in Christo amor Ecclesiæ & Dei vicit omnem trepidationem cordis & voluntatis. Verè enim de Christo vsurpari potest verticulus Virgilij 4. Aneid.

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Et ille in 6. Aneid. Vicit iter durum pietas.

Pietas, id est, amor Dei & Ecclesiæ, vicit iter durum, mortis scilicet & inferorum: ita in nobis alios omnes affectus vincat amor Dei & Ecclesiæ.

I. Obiectio.

Magis fortis minus dolet.

In Christo est perfecta virtus.

Ergo Christus in aditu mortis minus dolere debebat.

Respondeo ad Maiorem. Ex causis discrimina dictorum & factorum sumenda sunt. Habuit autem Christus plures & maiores causas pauorum & dolorum, quam alij homines. Iacuit enim Filius Dei prostratus coram Patre, sentiens iram eius aduersus nostra peccata effusam in ipsum, perinde ac si ipse polluisset se meis, tuis, & omnium tetriss sceleribus.

Maior potest explicari exemplis Stephani & Laurétij. De Stephano Bembo scripsit: Ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat. Quid significat ouans? Respondeo. Plutarchus in vita Marcelli discernit triumphum ab ouatione. 1. Triumphantes vehentur curru. Illi, quibus decreta erat ouatio, erant pedites. 2. In

triumpho adhibebantur tubæ canentes classicum. In ouatione canebatur tibiis. 3. In triumpho immolabatur bos, in ouatione, ouis, vnde est appellatio ouationis. Stephanus igitur ibat ouans, id est, triumphans, nam ouatio est paruus triumphus, & spe scilicet vitæ æternæ leuabat sua damna. De Laurentio scribitur, quod iacens in craticula insultarit tyranno. Sed cur Christus magis doluit quam Stephanus aut Laurentius? Respondeo. Discrimina actionum & dictorum non tantum ex obiectis sumenda sunt, sed ex fontibus & veris causis. De causis autem, quæ fuerunt principales in dolore Christi, integrum caput Esaïæ 53. dicit: Omnes sicut oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum, seu vt textus Hebræus habet, Fecit in eo concurrere omnium nostrum peccata. Et in eodem capite dicitur: Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Concurrerunt igitur peccata nostra in Christo, sicut canes concurrunt ad cernam deiciendam, quemadmodum etiam psalmo 22. Christus comparatur ceruæ à canibus agitæ. Canes fuerunt partim Iudæi, partim gentes.

II. Obiectio.

Non obtemperare omnibus viribus Deo, est peccatum.

In Christo est aliqua fuga mortis.
Ergo obedientia in eo non fuit integra.

RESPONDEO.

Et si hæc lucta verbis describi non potest: tamen firmissimè retinendum est quod dicitur Hebr. 4. Christum tentatum esse sine peccato. Hæc responsio sua præ satis declarata est.

Maiorem explicat dictum Christi: Diliges Dominum Deum tuum ex tota anima tua, ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis &c.

III. Obicatio.

Pugnantia non possunt esse in eodem.
Christus semper fuit beatus.

Non igitur potuit in eo esse talis consternatio, qualem Marcus ca. 14. describit: Cœpit quasi cum stupore consternari, & vehementer angustari animo.

Marcus consternationem Christi his verbis describit: *ὁ ἠσέβητο ἐν θαμβεῖν δὲ ἀδύνατον ἦν.* Nullus

Euāgelistarum tam significantibus usus est verbis atque Marcus, in describenda lucta Christi morituri.

RESPONDEO.

Simplicissima huius argumenti explicatio sumitur à temporum distinctione, quam tradit psalmus octauus. Si iusti eum paulisper indigere Deo, sed gloria & honore coronabis eum.

Distingue tempora, & concordabis Scripturas.

Psalms octauus, qui citatur in epistola ad Hebræos 2. describit duo tempora Christi. Vnum

Christi patientis & humiliati. Alterum Christi gloriosè resuscitati & regnantis. Hac temporum distinctione considerata, facilis est solutio. Semper fuit beatus Christus, sed hæc beatitudo non ita fulsit, nec tam fuit cōspicua in passione, quàm postea fulsit in resurrectione & glorioso triumpho Christi ascendentis in cælum.

Sed has tantas res in tota æternitate cōtemplabimur, & de eis Filium Dei nos docentem audiemus. Incoari tamen has cogitationes

tionem in hac vita necesse est, ut simus pars illius agminis, de quo psalm. 8. scriptum est: Ex ore infantium & lactentium profecti laudem.

Hoc dictum psalmi 8. quod repetitur à Christo Matth. 21. est pulcherrima descriptio Ecclesiæ,

quæ est cœtus infantium & lactentium. Comparatur autem Ecclesiæ primùm infanti, quia in hac vita non possunt satis enarrari miranda Dei opera, de quibus nos tanquam infantes tantùm balbutimus, & ex parte prophetamus, ut 1. Cor. 13. dicitur. Deinde comparatur Ecclesiæ lactenti, quia Ecclesiæ semper aliquid lactis, id est, doctrinæ & consolationis haurit ex maternis uerbis diuini. Atque sic verissimum est dictum Augustini: Ecclesiæ uerbo generatur, nutritur, augetur, roboratur: generatur enim uerbo, quia baptissimus est aqua in uerbo, ut Ephes. 5. dicitur: mundans Ecclesiæ lauacro aquæ in uerbo. Quibus autem constat, iisdem etiam nutrimur, ut homo constat ex quatuor elementis, ergo commodo quatuor elementorum usui etiam nutritur. Sic Ecclesiæ uerbo generatur. Ergo etiam uerbo nutritur. Nam lac maternum est uerbum, de quo 1. Petri 2. dicitur: Sicut modò geniti infantes τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα bibite, ut ex eo crescatis in salutem. Unde apparet, Ecclesiæ uerbo etiam augeri & roborari usque ad exitum uitæ.

EXPLICATIO TEXTVS IN LOCIS
THEOLOGICIS PHIL. MELAN-
THONIS DE FILIO DEI.

[Sicut describitur Filius]
[λόγος]

Primum caput de appellationibus Filij Dei.

Appellatur λόγος respectu Patris & Ecclesiæ.

Respectu Patris, quia est imago à Patre genita. Omne enim uerbum est quiddam cogitatione natum. Est autem duplex uerbum, aliud increatum, ut solus Filius Dei: aliud creatum, quale est nostrum uerbum euanescebat. Respectu Ecclesiæ, & quia publicè instituit ac conseruat ministerium Euangelij, & quia priuatim in

nostris cordibus dicit consolationem, monstrat voluntatem æterni Patris de nostra salute, & simul dat Spiritum sanctum.

Lumen de lumine]

In epistola Canonica Iohannis dicitur: Deus est lux, id est, lucida essentia, in qua nihil est tenebrarum, nihil caliginis, sed omnia sunt plena fulgoris & radiorum maiestatis diuinæ. Hæc sententia Iohannis congruit cum psalmo 139. Et dixi, forsitan tenebræ tegent me, & nox lucida circum me. Quia tenebræ non obtenebrant te, & nox sicut dies lucebit, & tenebræ sunt, sicut lux ipsa. Cùm igitur Deus sit lumen, rectè dicit Symbolum Nicenum, Filium natum esse ex Patre, sicut lumen de lumine. De natura autem lucis illud consideratione dignum est: Omnis natura, quò plus habet lucis, eò est præstantior, & propius accedit ad similitudinem Dei, vt angeli sunt lucidi Spiritus. Sic animæ rationales sunt lucidi Spiritus. Deinde corpora cælestia ideo præstant inferioribus, quia sunt actu lucida. Aqua & aër sunt corpora potentia lucida, id est, sunt capacia lucis. Terra est ignobile elementum, quia est corpus opacum, nec natura lucidum, nec lucis capax. Gemmæ etiam sunt in pretio, aliæ plus, aliæ minus, prout plus aut minus habent lucis. Sic in nostro corpore spiritus vitales & animales sunt lucidæ flammulæ, quarum lux superat splendorem Solis.

A nostra mente exempla capiamus]

Quia exemplum Dei quisque est in imagine parua. Mens humana est quasi quoddam speculum & liber Dei. Sicut enim intuentes in specula, facies nostras contemplantur, vt earum imagines videamus, ita non possumus aliunde sumere meliorem declarationem rerum diuinarum, quàm à nostra mente & anima rationali.

Aliqua notari vestigia possunt]

Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei cap. 24. In homine non penitus extincta est quædam velut scintilla rationis, in qua factus est ad imaginem Dei. Eadem sententia copiosius repetitur in lib. de Spiritu & litera cap. 28.

Mens humana cogitando mox pingit]

In homine sunt duæ potentie præcipuæ. Vna intelligens, cuius propriissima actio est formare imagines. Omnis enim cogitatio est formatio imaginum. Mens est quasi

quasi pictor, cogitatio est pictura. Cogitationes enim sunt simulacra rerum, de quibus cogitamus. Altera volens, quæ non quidem gignit imagines, sed ciet, seu mouet spiritus, qui sunt flammulæ sparsæ per arterias in toto corpore. Ab hoc exëplo sumi potest declaratio qualiscunque. Quantum enim discrimen est inter Creatorem & creaturam, inter rem infinitam & finitam, tantum est discrimen inter nostras cogitationes & Dei. Sicut ipse apud Prophetam inquit: Mea cogitationes non sunt sicut vestræ cogitationes. Vt igitur mens gignit imagines: sic Pater Filium gignit, & sicut nostrum cor effundit spiritus in arterias, quibus viuificat totum corpus, vnde vitales spiritus appellantur: ita Spiritus sanctus non gignitur sicut Filius, sed procedit à Patre & Filio tanquam agitator, motor, lætificator & viuificator. Semper autem hic obseruetur *ἀξίωμα* utilissimum. Omnes comparationes congruunt secundum quid, non congruunt simpliciter.

Proprietas ergo discernens
Filium]

Proprietas Patris est, non genitum esse, nec aliunde procedere. veteres Theologi, qui barba-

rèlocuti sunt, dixerunt: Innascibilitatem esse proprietatem Patris: Proprietas Filij est genitum esse, & esse imaginem. Proprietas Spiritus sancti est procedere à Patre & Filio.

Nam verbo vnionis]

Differunt vnitas & vnio. In

sed hæ duæ naturæ non sunt vnum. Monotheletæ pepererunt ingen-
tia certamina in Græcis Ecclesiis, præsertim in vrbe regia Constan-
tinopoli. De hac hæresi scribit Zonaras tomo 3. fol. 70. *μίαν φυσικὴν*
θέλησιν, καὶ μίαν ἐνεργεῖαν δεῖν δογματίζειν ἐπὶ χριστῷ. Mox verò sequi-
tur: *Ἐ σωφρονίᾳ μέντοι Ἐ ἱερῷ Ἐ ἐν ἱεροσολύμοις ἀρχιερατεύοντι, τότε τὸς*
ὑπ' ἐαυτῶν ἀχιερεῖς συναθροίσαντι, καὶ συνδικῶς ἀποδείξαντι τὸς μίαν λέ-
γοντας θέλησιν καὶ ἐνεργεῖαν ἐπὶ τῶν δύο φύσεων Ἐ χριστῷ, μίαν ἀντικρὺς καὶ φύ-
σιν κηρύττειν. Non igitur vnum est vnitas & vnio. Duæ in Christo
sunt naturæ vnitæ personaliter & inseparabiliter. Hæc propositio
vera est, sed altera est falsissima: Duæ naturæ in Christo vnitæ, sunt
vna natura.

Hanc secundam personam
assumpsisse certo tempore]

Duplicia sunt discrimina per-
sonarum. Alia sumuntur ab actio-

nibus interioribus, vt à generatione & processione. Alia à beneficiis erga Ecclesiam, vt ab incarnatione ac redemptione & à sanctificatione. Vt autem primum discrimen est arcanum, ita alterum est dulce & plenum consolationis.

Misit Filium, vt esset redemptor]

Christus dicitur & redemptor & liberator humani generis. Est autem redemptor respectu Dei

seu Legis diuinæ, cuius iustitiæ soluit *λύτρον* debitum pro nostris peccatis. Nam omnis Lex obligat vel ad obedientiam, vel ad pœnam. Respectu Diaboli est liberator, quia latroni non soluit pretium, sed vi & armis extorquetur ei præda. Homo incidit in latrones Diabolo, & ab his non tantùm fuit spoliatus, sed etiam horribiliter sciatus in omnibus potentiis animæ & corporis. Et quanquam multa promiserat homini ante lapsum, sicut inquit: Eritis sicut Dij: ræmen promissa nec præstitit, nec præstare potuit. Cùm igitur Diabolus tanquam latro non solùm deceperit hominem, sed etiam tanquam mancipium ex paradiso rapuerit, non cõgruit iustitiæ, vt Diabolo aliquid soluatur pro homine captiuo. Quare cùm Christus in cruce soluisset *λύτρον*, tertio die resuscitatus egit triumphum de Diabolo, quem vinculis constrictum palàm ostentauit, vt Paul. Coloss. 2. dicit.

In corda renascentium]

Regeneratio duos motus cõplectitur, mortificationem & viuificationem, seu deductionem ad inferos, & reductionem ab inferis, seu, vt vulgò loquimur, contritionem & fidem.

Templum Dei estis]

Nulla creatura bruta est templum Dei, non Sol, Luna, aut elementa, aut plantæ, sed soli angeli & homines conuersi ad Deum sunt templa Dei. Nam vt Augustinus inquit: Deus vbique est præsentia maiestatis suæ, sed tantùm per gratiam habitat in credentibus.

Vocatur actio specialis Dei]

Articulus de creatione & conseruatione rerum describit generalem actionem Dei, quæ generalis appellatur, quia pertinet non tantùm ad homines & angelos, sed etiam ad omnes creaturas, sine exceptione. Specialis actio Dei est sanctificatio, quæ describitur in tertia parte Symboli, dicitur specialis, quia est propria soli Ecclesiæ. Sed vnde hæc appellationes sumptæ sunt? Paulus 1. Timoth. 4. tradit hoc

hoc discrimen, inquit: Deus est saluator omnium hominum, maximè verò fidelium. Hæc sententia Pauli sumpta est ex psalmo 36. vbi David inquit: Homines & iumenta saluabis, Domine: quibus verbis describit generalem actionem Dei. Postea addit: Quàm pretiosa misericordia tua Deus, & filij hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. In his tribus versibus venustissimis figuris actio Dei specialis describitur.

In nomine Patris & Filij]

Disertè dicit in nomine, non in nominibus, vt vnitas essen-

tia significetur: deinde articuli in Græco textu singulis personis additi, confirmant dogma de discrimine trium personarum. Hoc modo vrget pondera verborum Epiphanius contra Sabellianos, pag. 224. Eodem modo Paulus Galat. 3. vrget pondera verborum in promissione tradita Abraham: Abraham dictæ sunt promissiones, & semine eius. Non dicit in seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semine tuo, qui est Christus. Quorsum, inquit aliquis, pertinet hæc diligentia Grammatica, qua Paulus vtitur, discernens numerum singularem à plurali? vt scias non esse multas causas iustificationis & saluationis, seu benedictionis caelestis, sed vnam, quæ est vnum nomen, vnum meritum scilicet benedicti seminis, id est, Christi. In verbis igitur Pauli est præclara refutatio Synecdoches Papisticæ, quæ dicitur homo iustificari fide & dilectione. Paulus contrarium dicit, nõ in seminibus, sed in semine, id est, non partim fide, partim dilectione. Sic igitur & Epiphanius vrget singularem numerum: In nomine, ne quis fingat plures essentias diuinas.

In hac prima ceremonia]

Sic vocatur baptismus, quia est quasi clavis aperiens fores Ec-

clesiæ & regni caelorum. Nam per baptismum regeneramur & inserimur Ecclesiæ. Differunt baptismus & Cæna Domini, vt generatio & nutritio. Baptismus est lauacrum regenerationis & renouationis ad vitam æternam, vt ad Titum 3. dicitur: Cæna Domini est nutrimentum hominis regenerati. Sicut enim non possumus carere cibo & potu in corpore naturali: ita non possumus carere ad nutritionem spiritualem carne & sanguine Christi.

Vt misericordia & potentia
horum]

Nulla creata potentia potest
nos liberare à tyrânide Diaboli,
& à morte æterna, sed ille liberat

nos, de quo dicit Propheta Oseas cap. 13. De manu mortis liberabo
eos, de morte redimam eos, ero mors tua, ô mors, morsus tuus ero,
inferne.

Tecum in baptismo fœdus
facit]

1. Petri 3. Baptismus appella-
tur stipulatio, quæ magis obligat
quàm nuda promissio. Deus ob-

ligat se ad danda æterna bona, tu vicissim te obligas ad reddenda
ἀντιδώρα, ad præstandos cultus, quos ipse postulat.

In nomine, id est, inuocatio-
ne]

Causa formalis baptismi. Nâ
mandatum Christi & inuocatio
nominis diuini, constituunt ba-
ptismi formam.

In agnitionem]

Causa finalis baptismi,

Cumq; par sit potentia]

Valet consequentia:

Ergo Pater & Filius sunt *ὁμοῦσοι*, quia potentia non est acci-
dens in Deo, sed est ipsa essentia Dei. Non differunt in Deo essentia &
potentia.

Patris & Filij par est potentia,

Præterea constat Patrem &
Filium]

Hoc constat ex incarnatione
Verbi, quia Pater non assumpsit
humanam naturam, nec passus
est in cruce, sed Filius factus est homo.

In hac sententiam Basilius]

pag. 581. ὡς ἂν παρελάβομεν πα-
τέρα & Κύριον, ἕως βαπτίζομεθα, ὡς ἂν

*βαπτίζομεθα, ἕως πιστεύομεν: ὡς πιστεύομεν, ἕως ἂν δοξολογῶμεν, ἕως χα-
ρίζομεν πατρός, ἢ ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἕως ἀποθέμεν πατρός ἢ προσέβου-
ρον ἢ) & ἢ τὸ πνεῦμα λέγοντες.* In his verbis Basiliij pulcherrima est
gradatio.

Colligenda erunt primò te-
stimonija de Filio]

Hic incipit caput secundum,
in quo est confirmatio articuli
de diuinitate Christi.

Est auté præcipua probatio]

Sedes materiæ, vt Iuriscōsulci
loquuntur.

Quem

Quem quidem scribunt eò
scripsisse Euangelium]

Occasio Euangelij scripti à
Iohanne, orta est à furoribus E-
bionis & Cerinthi. Sicut enim

ex malis moribus sæpe bonæ leges natæ sunt: ita duo heretici blasphemie Ebion & Cerinthus mouerunt Iohannem Apostolum, vt scriberet luculentam narrationem de duabus naturis in Christo.

Cerintus]

Iohannes Apostolus fuit Episcopus in vrbe Epheso (vbi &

Paulus & Timotheus collegerunt Ecclesiam suo ministerio) ne tantum gubernauit ministerium Ecclesie in celeberrima vrbe Ionie Epheso, sed etiam habuit cœtus scholasticos. Quia ex eius schola prodierunt sanctissimi martyres, Ignatius, Polycarpus & Papias. Cùm autem viuente adhuc & grassante Cerintho venisset in balnea publica, & audiuisset Cerinthum vnà cum suis applausoribus lauare, & simul dicere blasphemias aduersus Filium Dei, pedem mox retulit, & horrator fuit suo comitatu, vt discederent ex eo loco, fore enim, vt ruina balneorum blasphema multitudo obrueretur. Hanc prædictionem res & euentus comprobauit. Hæc historia continet exemplum puniæ blasphemie, & congruit ad confirmationem secundum præcepto additam. Legatur autem de tragico exitu Cerinthi Irenæus lib. 3. Epiphanius in refutatione Cerinthi. Et Eusebius lib. 3. historia Ecclesiastica cap. 27. & 28.

Primò]

Nazianzenus in fine secundæ
orationis de Filio Dei: Et Basilius

in concione de fide, hoc argumentum, quod sumitur à discrimine vnigeniti & filiorum adoptionis, eruditè vrgent, non solum ad refutandos blasphemos, sed etiam ad nos ipsos confirmandos. Sumitur autem hæc ratio à pondere verbi (VNIGENITI) Sunt enim optima & firmissima argumeta in Theologia & Iure, ab etymologia seu pondere verbi sumpta. Quia verba sunt notæ rerum. In omni disputatione semper debet esse maior ratio defensionis, quàm refutationis aliorum. Sophistica est infinita, & homo ingeniosus potest multa proponere, quæ sunt inextricabilia, ideo magis est elaborandum in confirmatione, quàm in refutatione, id quod etiam ostendit lex militaris apud Plutarchum in vita Pelopidæ ducis Thebani. Miles amittens clypeum erat infamis, sed amittens gladium nulla notabatur infamia Ratio huius legis est, quia semper debet nobis maiori curæ esse defensio nostri corporis, quàm læsio hostium.

Plenitudo diuinitatis]

Hoc dictum extat Coloss. 2.

Est autem in eo illustre discriminé Christi & aliorum sanctorum. In aliis sanctis habitat Deus separabiliter, docens & mouens eos, & non totam sapientiam & omnia dona eis tribuit. Sed in Christo habitat *σωματικῶς*, hoc est, vt sint vna persona *λόγος* & assumpta natura, & sint hæc duæ naturæ inseparabiliter iunctæ in omni æternitate, & cum *λόγος* in persona Christi sit essentialiter Deus, est in hac persona plenitudo potentia, sapientia, iustitia, vitæ & omnium bonorum diuinorum. sed declaremus hæc paulò copiosius. Duo igitur sunt discrimina Christi & aliorum sanctorum. Prius est, In sanctis in hac vita Spiritus sanctus habitat separabiliter, nec cõstituit cum anima & corpore sanctorum vnã personam. In Christo *λόγος* sic habitat, vt nunquam discedat à natura assumpta, & simul *λόγος* & natura humana constituent vnã personam. Alterum est: In aliis sanctis, vt Mose, Iosepho, Daniele, Dauidè, est particularitas donorum & imperfectio. Sunt certa quædã dona, non omnia in omnibus, sed singula in singulis, & alia in aliis, nec ea sunt perfecta. Deus enim vni non dat omnia, vt 1. Corinth. 12. dicitur: Hæc omnia operatur vnus & idem Spiritus, diuidēs singularis, prout vult. In Christo autem est plenitudo & essentia & proprietatum diuinarum, scilicet potentia, sapientia, iustitia, laetitia, vitæ & omnium bonorum diuinorum. Hæc duo discrimina pulchrè monstrantur in dicto Pauli. Nam plenitudo diuinitatis opponitur particularibus donis & imperfectis, quæ sunt in sanctis, de quibus præclare inquit Augustinus: Non cogitemus, quid adsit nobis, sed quid desit. Deinde vocabulum *σωματικῶς* opponitur illi præsentia Spiritus sancti, qua Deus adest sanctis patribus, scilicet separabiliter & effectiue, non vt constituat cum eis vnionem personalem.

Præcipit Christum adorari]

Hæc est secūda ratio, quæ proponitur in forma Enthymematis.

Christus est inuocandus. Ergo est natura Deus. Valer consequentia per regulam: cui tribuitur proprium quarti modi, quod vni soli essentia conuenit, huic etiam essentiam tribui necesse est, vt exempli causa: Hic lapis trahit ferrum. Ergo est magnes. Quia nullus est alius lapis præter magnetem, qui trahat ferrum: Sic inuocatio non est tribuenda ylli creaturæ, sed soli Deo, vt Moses inquit Deuter. 6. Dominum Deum tuum inuocabis, & illi soli seruias, scilicet cultu inuocationis & tota obedientia. Corpora & opes nostræ debent seruire

uire Magistratui, sed anima debet Deo seruire. Deest autem maior in enthymemate, qua addita magis fit perspicua consequentia.

Matth. 11. Venite ad me]

scilicet medicum animarum vestrarum. Qui laboratis, id est, oppressi estis grauibus & insanabilibus morbis. Ego reficiam, scilicet merito & efficacia: Merito: dans remissionem peccatorum. Efficacia, simul donans & effundens in pectora vestra Spiritum sanctum. Iam cogita, quam dulce sit hoc dictum Christi: Medicus, excellens non solum scientia eius artis quam profiteretur, sed etiam felix in medicatione, vocat ad se omnes ægrotos sine exceptione, oppressos morbo graui & mortifero, nec tantum vniuersis, sed etiam singulis liberalissimè promittit sanationem morborum & vulnerum, quæ Diabolus naturæ nostræ infixit in primo lapsu. Confugiamus igitur ad hunc Medicum, freti ipsius merito & efficacia, nec dubitemus, quin paternè & benignè sanaturus sit ea vulnera, quæ ope humana sanari non possunt.

Iohan. 3. Qui credit, habet vitam æternam]

Quæro quomodo credentes in hac vita habeant vitam æternam? Respondet Paulus Rom. 8.

Spe salui facti sumus, id est, nos habemus ius ad rem, & spe possidemus vitam æternam. Item Coloss. 3. Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. 1. Iohan. 3. Nunc Filij Dei sumus, & nõdum apparuit, quod erimus. Scimus autè, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum, sicut est. Et omnis, qui habet hanc spem, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. Interea tamen illa ipsa fides credens in Christum, est gustus vitæ & lætitiæ æternæ: quam oportet in hac vita incoari, vt postea cõsummetur in tota æternitate.

Esaiæ 11. In die illa radix Iesse]

Iesse fuit pater Dauidis. In eo autem capite describit regnum

Christi, & disertè de eo dicit. Gloriosum eius erit sepulchrum, vbi gloriam Christi vocat non inanem famam, aut pompam, quam nõ sentit mortuus, sed gloriosas actiones intelligit personæ viuentis & regnantis. Quia Christus non mansit in morte, sed tertio die resurrexit, & insultauit suis hostibus, canens hoc *ὄμνιον*: Absorpta est mors in victoria &c.

2. Thess. 2.]

Ipsè Dominus noster Iesus

Christus dedit consolationem æternam. Dicit æternam, ad differentiam consolationis philosophicæ, quæ est meditatio mortis, seu est funebris querela, deplorans humanam miseriam, nec satis intelligens causas & remedia malorum humanorum peccati & mortis. Cato Uticensis fuit optimus philosophus. Fuit & Pompeius præclarè eruditus, sed quid profuit eis philosophia in magnis doloribus? Nihil. Quia non monstrat remissionem peccatorum, nec præsentiam & auxilium Dei in ærumnis, nec ostendit liberationem. Hæc bona sunt propria Euangelij, quæ nunquam destituunt credentes, nec in vita, nec in morte.

Genes. 28. Deus Abraham & angelus]

Talia sunt subiecta, qualia per mittuntur esse à prædicatis propriè intellectis. Liberare ab omnibus malis non est opus creaturæ, sed proprium beneficium filii Dei. Ergo in citato loco nomen angeli necesse est intelligi de Filio Dei.

De externa significatione honoris]

Refutatio Iudaicæ cauillationis.

Vbique terrarum]

Tertullianus in lib. de Trinitate pag. 610. Si homo tantummodo

Christus, quomodo adest vbique inuocatus, cum hæc hominis natura non sit, sed Dei, vt adesse omni loco possit? Hoc dicto refutatur naturæ humanæ in Christo Vbiquitas, quæ est inane commentum. Sed dicat aliquis. Est tamen inseparabilis vnio diuinæ & humanæ naturæ in Christo. Ergo vbicumque est diuina, etiam est humana? Respondeo. Verum est quod dicitur, est inseparabilis vnio. λόγος non est in natura humana, sicut anima inclusa est in meo corpore. Vbicumque meum est corpus, ibi animam esse necesse est, nec anima simul est extra corpus. Non autem sic est λόγος in Christo homine, sed ita est in natura humana inseparabiliter, & personaliter, vt simul sit etiam extra naturam humanam in omnibus mundi partibus repletivè, in sanctis hominibus & angelis speciali præsentia. Nam vnio personalis duarum naturarum non euertit generalem actionem præsentia maiestatis, nec impedit specialem, qua λόγος est efficax in hominibus renatis. Si quis autem fingit vbiquitatem humanæ naturæ, is primò facit confusionem naturarum & proprietatû. Deinde euertit hoc

hoc argumentum, quod probat Christi diuinitatem, & sumitur ab inuocatione. Nec potest vel ex Scriptura, vel ex vilo probato scriptore veteri probari, quòd natura humana ipsa, perinde vt λόγος sit omnipotens, aut sit vbique. Habet quidem caro Christi suas quasdam & peculiare actiones & efficaciam, quæ maior est in Christo etiam secundum humanitatem, quàm in omnibus hominibus & angelis. Omnipotentia autem & vbiquitas sunt proprietates propriissimæ naturæ diuinæ atque infinitæ.

Ad Iohannem accedo]

Basilii in enarratione primæ capituli Iohannis. Hæc concio est

adamantinus murus, quem hæretici nec vi manifesta, nec impia fraude euertere possunt. Quare singulas voces in hac diligentissimè obseruemus, & tanquam sigilli imaginem nostris pectoribus imprimamus. Hæc ille. Sciant autem studiosi, quatuor esse partes huius concionis præcipuas, quarum prima est descriptio personæ Filij Dei. Secunda continet testimonium Baptistæ de Mediatore, & discrimen Christi & aliorum sanctorum. Tertia pars est doctrina de beneficiis Messia, & de fide applicante nobis hæc ipsa beneficia. Quarta pars exponit discrimen doctrinarum Legis & Euangelij.

In principio]

Principium hoc loco significat temporis incoationem & o-

mniū creaturarum primam originem, quasi diceret Moses: Cùm nondum esset tempus & nullæ creaturæ, hoc modo esse cœperunt, videlicet Deo dicente, seu iubente. Cùm igitur λόγος fuerit ante initium temporis & creaturarum: sequitur λόγος esse æternum & procul segregandum ab omnibus creaturis, quæ habent sui ortus principium, & quidem in tempore. Habet quidem Filius principium à Patre, sed sine tempore.

Nam Græcus articulus testatur]

Articuli adduntur subiectis, non prædicatis. Semper autem vocabulum angustius habet ra-

tionem subiecti. Vocabulum autem communius tenet locum prædicati, vt: Deus est nomen magis commune quàm λόγος. Ergo natura vocabulorum postulat, vt prædicati loco ponatur Deus.

Narratio enim instituta ad Verba sunt intelligenda de subiecta materia, id est, de ea sententia, de qua principaliter loquuntur.

Ego dixi, dij estis] Psalmus 82. totus concionatur de officiis magistratum, & minatur pœnas Tyrannis. Inter cetera autem hæc etiam verba ponuntur: Ego dixi, dij estis, scilicet, non natura. Nam mox sequitur: Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus eadeti. Talia autem sunt subiecta, qualia permittuntur esse à prædicatis. Constat igitur, appellationem Dei ad homines trãsferri in hoc psalmo, respectu officij, quod Aristoteles 5. Ethicorum vno verbo describit, inquit: Magistratus est custos Legis, scilicet diuinæ & legum humanarum, quæ sunt probabiles, nec pugnant cum Lege Dei. Hæc custodia Legis duo complectitur: defensionem iustorum. 2. pœnas atrociter delinquentium. Sed nomen Dei apud Iohannem significat naturam diuinam, quæ condidit & conferuat omnia, quæ est omnipotens, non moritur, sicut magistratus, qui metaphoricè dicitur Deus propter similitudinem officij.

Photinus] Photinus fuit Episcopus in Sirmio vrbe Pannoniæ regnante Constantio Constantini Magni filio. Hic renouauit blasphemiam Samosateni, & habuit multos applausores, & defensore[m] ipsum Imperatorem. Constantinus pater, fuit bonus & laudatus Princeps, sed filius eius Constantinus fuit degener, nec imitatus est pietatem & virtutem paternam, sed quadam leuitate ingenij amplexus est dogma Arianum & Photini.

Vt in architecto est idea] Samosateni blasphemia est cõfuso Euangelij & Platonica philosophiæ. Nam Plato in Timæo, cuius particulã interpretatus est Cicero, ponit tria principia rerum, Deum, ideam, & materiã. Et vocat ideam imaginem futuri ædificij, quam cogitatione format architectus, & postea manum in ædificatione ad illud exemplum mente cõceptum & informatum dirigit. Etsi autem non dubium est, magna arte & deliberatione Deum vsũ esse in fabricatione rerum, vt restatur narratio Moyfi: Faciamus hominem &c: tamen hæc Platonica philosophia de idea, non est miscenda concioni apud Iohannem. Habet suam laudem philosophia manens intra suas metas. Sed cõfusio doctrinarum est summopere execrãda. Sunt enim quatuor genera corruptelarum doctrinæ Christianæ. Primum genus est cõfusio philosophiæ & Euangelij, cuius plurima exempla leguntur in scriptis Sophistarum, qui nominantur Theologi Scholastici. De hoc genere

genere rectè intelligitur dictum Pauli Coloff. 2. Nemo vos decipiat per philosophiam & inanem imposturam. Secundum genus complectitur humanas traditiones, quarum moles immensa in Patu oppressit lucem veræ doctrinæ. Tertium genus continet fictos Enthusiasmos, id est, illuminationes & reuelationes, quas iactât fanatici doctores, vt Mahometus fictis Enthusiasms fucum fecit imperitis hominibus, quasi cum Deo & angelis colloqueretur. Scribitur enim Mahometus laborasse morbo comitiali. Hanc deformitatem vt tegeret, finxit se cum angelis & Deo colloqui. Quartum genus sunt ementita miracula seu præstigæ dæmonum, qualibus confirmata est inuocatio mortuorum.

Gregorius]

Huius Gregorij vera laudatio extat apud Bahilium in lib. de Spiritu sancto cap. 29.

Verbi viuētis, sapientiæ subsistentis]

Epitheta adduntur ad differentiam verbi euanescentis, siue sit in mente, siue sit in ore. vulgò dicitur: Aliud verbum est mentis, aliud vocis, & vt Basilius loquitur: Duplex est λόγος, alius νοηματικός verbum cogitatum, actus quidam intelligendi, alius προφερβόμενος verbum enuntiatum. In creaturis vterque λόγος est euanescentis & fugax, & similis somnio & vento. At Filius Dei est λόγος subsistens ὑφισταμένως & viuus, ac permanens in secula. Sicut enim non habet principium temporis, sic non habet finem.

Testimonium veteris & purioris Ecclesiæ]

Et si fides nititur verbo Dei, non humana auctoritate, tamen pietas Deo grata est, & nobis salutaris, audire doctrinam Ecclesiæ & confessionem perpetuæ sententiæ ab Apostolis acceptæ, vt significatur dulcissimè in dicto Samsonis Iudicum 13. Nisi mea vitula arassetis, non inuenissetis, scilicet ænigmatis solutionem. Samson est imago Christi, per vitulam intelligitur Ecclesia quæ non gignit nouum genus doctrinæ, sed est Grammatica sermonis diuini & eiusdem Dialectica, monstrans ordinem, & simul est testis de perpetuo consensu doctrinæ.

Omnia per ipsum & in ipsum condita]

His vocabulis causa efficiens & finalis intelligitur. Nam per

Christum, tanquam causam efficientem *διμυργητὸν* res sunt conditæ, & in ipsum seu propter ipsum sunt conditæ. Efficiens & finis sæpe coincidunt, teste Aristotele 2. physicorum, materia non coincidit cum reliquis tribus causis, quia proprium eius est pati, reliquæ tres agunt.

Esse & manere in Christo diuinam naturam]

Hæc non est otiosa *ταυτολογία*. Nam sunt aliqui, qui imaginantur, Christum post resurrectionem & ascensionem amisisse proprietates corporis. Sed Augustinus in epistola ad Dardanum respondet: Christus per gloriam resurrectionis & ascensionis dedit suo corpori immortalitatem, & alia dona quibus antecellit omnibus creaturis, angelis & hominibus, sed non abstulit veri corporis modum.

Nunc & veterum scriptorum dicta]

Quinque confirmationes opponendæ sunt Samosateno. Prima est ipsa series narrationis apud Iohannem. 2. Discrimen Filij vnigeniti & filiorum adoptionis. 3. Inuocatio Filij Dei. 4. Perpetua præsentia Filij Dei in Ecclesia. 5. Confessio Ecclesiæ.

Mutilata dicta]

Cicero in 5. Tusculan. Non ex singulis verbis, sed ex perpetuitate & constantia æstimandi sunt philosophi. Et Iuriscōsulti dicunt: Inciuile est, lege non integrè citata iudicare & respondere. Has regulas meminimus esse contra fallaciam diuisionis, qua dicta autorum truncantur & mutilantur. Semper videndum est, quæ sit perpetua sententia, & quid in toto scripto senserit autor, nec singula verba sunt detorquenda contra mentem autoris ad peregrinam sententiã.

In libro aduersus Praxeam]

In hoc libro duæ traduntur aureæ regulæ, quæ formant iudicium de omnibus controuersis Ecclesiasticis. Prior regula hæc est: Aduersus vniuersas hæreses teneamus hanc regulam: id esse verum quodcunque primum (id est, ab Apostolis acceptum) id esse aduerbinum, quodcunque posterius. Ex hac regula sequitur, nullum dogma recipiendum esse, ignotum primæ & puriori Ecclesiæ. Altera regula. Oportet secūdam plura intelligi pauciora, id est, non tota Scriptura euertenda est propter pauca verba, quæ duriusculè sonare videntur, iuxta τὸ πῆλόν.

Irenæus]

& multò ante Nicenam Synodum ueri, & deinde in Sirmio, regnante Maximiano admodum senex, propter cõfessionem Euangelij supplicio affectus est. Eusebius li. 5. histor. Ecclesiast. ubi & hæc insignia dicta Irenæi leguntur: Dissonantia ieiunij non turbat fidei

Irenæus audiuit Polycarpum discipulum Iohannis Apostoli, tempore Imperatoris Se-

Alexander Magnus ante expeditionem Asiaticam vel Perficã, gessit bellum cum Sirmio rege Pannoniæ. Ab hoc nomen est urbis Sirmij in Pannonia.

consonantiam, id est, similitudo ceremoniarum humanarum non est necessaria ad unitatem Ecclesiæ. Item, Quæ à pueris discimus, cum anima coalescunt, & adhærent ei. Irenæi dictum posterius ex oratione ad Florinum, extat apud Eusebium lib. 5. Ecclesiast. histor. cap. 20. *αἱ ἐν παιδῶν μαθησεῖς, συναύξουσιν τῆ ψυχῇ, ἐνέονται αὐτῇ.* Alterum dictum in eodem libro est cap. 24. Quidam enim putant vno tantum die obseruari debere ieiunium, alij duobus, alij verò pluribus, nonnulli etiam quadraginta, ita ut horas diurnas nocturnasq; computantes, diem statuunt. Quæ varietas obseruantix, non nunc primum neque nostris temporibus cœpit, sed multò ante nos, ex illis, ut opinor, qui non simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes, in alium morem, vel per negligentiam, vel per imperitiam postmodum decidere. Et tamen nihilominus omnes isti etiam cum in obseruantia variarent inter semet ipsos, & pacifici fuerunt semper nobiscum & sunt, nec dissonantia ieiunij fidei consonantiam rupit.

Origenes *περὶ ἀρχῶν*]

περὶ ἀρχῶν de principiis seu elementis doctrinæ Christianæ.

Origenes scripsit librum de locis Theologicis, quem appellat

Verbum fit caro]

Caro habet triplicem significationem & usum in Scriptura.

Primò significat totum hominem, id est, corpus & animam, ut Iohan. 1. Verbum caro factum est. Deinde significat solum corpus, ut 1. Cor. 15. Alia caro est hominis, alia piscium: Tertio vsurpatur pro errantibus opinionibus & affectibus huius corruptæ naturæ, ut Galat. 5. Manifesta sunt opera carnis, id est, *ἀραξία*, quæ lapsum secuta est. In prima significatione pars pro toto sumitur.

tantum est partis. In tertia significatione non substantia, sed accidens intelligitur.

Nec de voce]

iuxta regulam. Nulla vox aut cogitatio euanesceat aliam sibi naturam adiungere potest.

Permiscendi]

Hoc verbo utitur sæpe Augustinus in libro de Trinit.

Origenes et si similitudinem huius]

Similitudines in articulis fidei sunt periculosissimæ, quia necesse est multas addi cautelas &

restrictiones propter ea, quæ non sunt eadem. Articuli autem fidei, quò simplicius traduntur, eò melius explicantur.

Satis clarè refutauimus]

Arii tria opponantur: primò caput Iohannis, dicta de omnipotentia Filij, & dicta de inuocatione Filij.

Non tantum nuncupatione]

Sicut Magistratus qui habet ius nominis diuini, sed non est natura Deus.

Esse & manere]

Perpetuò hæc verba coniungit, ut ostendat nunc etiam proprietates naturarum esse distinctas. Tertullianus in lib. de resurrectione carnis, pag. 80. Christus est homo, et si Deus: Adam nouissimus, et si sermo primarius: caro & sanguis et si nostris puriora. Idem tamen & substantia & forma, qua ascendit, talis etiam descendens, ut angeli affirmant. Act. 1. agnoscendus scilicet eis, qui illum conuulserunt.

Dominus meus, & Deus meus]

Magna est emphasis, teste Luthero, in pronomibus Scripturarum. Nemo potest dicere ad Christum, Dominus meus, sine fide.

Nomen Dei proprium]

videlicet Iehoua, quod significat fontem omnis essentia. Solus

Deus propriè & verè est, reliquæ res omnes suum esse habent à Deo, is enim rebus omnibus esse communicat.

Secundum carnem]

particula distinctiua diligenter obseruanda.

Metaphoricè]

Sicut de magistratu, cui nomen Dei tribuitur propter similitudinem officij, quod gerit.

Quæ sunt propria naturæ diuinæ]

Illustre exemplum loci à proprio. Propria naturæ diuinæ sunt creare, sustentare & resuscitare

mortuos. Hæc opera tribuuntur Christo. Ergo tribuitur ei natura diuina, quæ sola has proprietates habet.

Pater meus vsque modò operatur, & ego]

Ex hoc dicto natum est pro- uerbiū Theologicum: Deus est merus actus, id est, nunquam o-

tiosus est, aut quiescit, & tamen $\lambda\omicron\gamma\omega$ quieuit in passione. Sed nõ ab omni actione, verum quieuit in non depellenda morte carnis assumptæ. Nec est quidquam magis mirandum quàm hoc ipsum Sabbathum & quies $\lambda\omicron\gamma\omega$ in passione, sed hanc sapientiam in uita æterna discemus. Sed hîc dicat aliquis: In Genesi scriptum est: Quieuit Deus ab omni opere suo. Respondeo. Sabbathum creationis non pugnat cum hoc dicto Iohannis, quod de perpetua sustentatione rerum loquitur. Quieuit Deus, quia postea nullas nouas species creauit, sed tamen perpetuò conseruat & sustentat species rerum, quas semel ordinauit.

Sicut Pater resuscitat mortuos]

Sicut duplex est mors, ita duplex resurrectio ex morte. Mors corporis est discessus animæ à

corpore. Mors animæ est discessus Dei ab anima, quia animæ uita est Deus, sicut corporis uita est anima. Resurrectio corporis est noua copulatio animæ cum corpore. Resuscitatio animæ spiritualis, est copulatio Dei cum anima. Est igitur Christus utroque modo resuscitator, & quia in hac uita nos reducit ad Deum, tanquam ad caput, à quo eramus auulsi, Ephes. 1. Et quia rursus copulat cum corporibus nostris animas.

Sine me nihil]

scilicet Deo placens, & animæ nostræ salutare. Possumus peccare sine Christo, sed non possumus grata Deo facere sine Christo.

Ascendentem ubi erat prius]

Cyprianus in expositione Sym-

boli Apostolici: Ascendit ergo ad cælos, non vbi Verbum Deus antè non fuerat, quippe qui erat semper in cælis, & manebat in Patre, sed vbi Verbum caro factum antè non sedebat.

Adesse vbique, propria sunt diuinæ naturæ]

tribuis naturæ humanæ vbiuitatem, necesse est eidem etiam tribui omnipotentiam. Si tribuis omnipotentiam, ipso facto fateris per humanam naturam omnia esse condita, & ita facis infinitam confusione naturarum & proprietatum. Vbiuitas est talis proprietatis, quam Deus nulli creaturæ tribuit, nec naturæ etiam humanæ in Christo. Habet quidem natura humana Christi multa dona, priuilegia seu prerogatiuas, quibus antecellit omnes creaturas, sed tamè humanæ naturæ ea non sunt tribuenda, quæ nec debent, nec possunt tribui sine confusione naturarum. $\lambda\beta\gamma$ non ita affixus est & inclusus carni, sicut anima corpori. Quia si hoc ita esset, Christus deseruisset gubernationem mundi, non fuisset cum Patre, nec cum beatis angelis, nec habitasset in sanctis. Ita autè $\lambda\beta\gamma$ est vnitus cum carne, non vt tantùm sit in carne, sed vt nunquam discedat à carne, quam vnitam sibi habet personaliter. Interea autem secundum essentiam diuinitatis suæ non discedit à Patre, angelis & sanctis hominibus.

Hocest nomen]

Diçtum Ieremiæ completitur vtranque naturam Messia, & de officio seu beneficio dulcissimè cõcionatur. Suscitabo germen Dauidi & regnabit rex. Hæc verba in Chaldaica versione ita reddita sunt, Excitabo Dauidi Messiam iustum. Sed de refutatione Iudæorum legant Studiosi Galatinum lib. 3. cap. 7. Diçtum Ieremiæ duas naturas describit. De humana dicit: Suscitabo Dauidi germen. Ita loquitur etiam Paulus Rom. 1. nominans Christum Filium Dauidis secundum carnem. De diuina natura inquit Ieremias: Vocabitur nomen eius Iehoua. De officio dicit: Erit iustitia nostra. Id Paulus 2. Corinth. 1. sic exprimit: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos fieremus iustitia Dei per illum. Et 1. Cor. 1. Factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio & redemptio. Esaiæ 7. Christus dicitur Emanuel, non tantùm ideo, quòd assumpsit naturam humanam, factus caro de carne nostra, & os de osibus

osibus nostris, sed etiam quia habitat in sanctis per fidem. Ephes. 3.

[Esaia nono]

futuræ præstigijs Iudaicas, permanens in secula seculorū Messias. Vocatur autē Messias admirabilis, respectu personæ, doctrinæ & gubernationis. Quid est enim magis mirandum, quàm copulatio duarum naturarum in Christo? Quid tam porro mirandum est, quàm doctrina Euangelij dissentiens à ratione, & modus, quo Christus Ecclesiam colligit, gubernat, protegit & seruat. De his rebus aliàs sæpe dicitur. Deinde

nominatur consiliarius, quia profert ex sinu æterni Patris cōsiliū seu decretū de redēptione, & pios regit in vocatione & in ærumnis. Tertio appellatur Deus fortis, quia in nostra infirmitate efficax est, & per nos triumphum agit de Diabolo. Quarto dicitur princeps pacis, id est, tranquillitatis ortæ à fide, spe & bona conscientia, Rom. 5. Postremo tribuitur Messia appellatio æterni Patris, quia omnibus temporibus colligit Ecclesiam, cui donat iustitiam & vitam æternā. Quod autem El Gibbor sit descriptio veri Dei, testatur Esaia cap. 10. Reliquiæ reuertentur, reliquiæ Iacob ad Deum fortem.

[Ante dies mundi]

Cōferatur cum hoc dicto sententia Prophetæ Habacuc. cap. 1. Nunquid tu Domine, à principio? Hic certum est, orationem referri ad verum Deum, cui tribuitur æternitas, significata vocabulo principij. Sed hæc studiosi linguæ Hebraicæ, priuata diligentia attentius considerent.

[Bibebant ex spiritali]

Augustinus tractat. 45. in Iohannem: Videte igitur fide maritante signa variata, ibi petra Christus, nobis Christus, quod in altari Dei ponitur, & illi pro magno Sacramento eiusdem Christi bibebant aquam profluentem de petra. Nos quid bibamus, norūt

Galatinus lib. 3. cap. 17. citat Chaldaicam versionem, quæ recitat

Galatinus fuit patronus Reuchlini contra Monachos, doctissimus vir in Hebraica & Chaldaica lingua. Scripsit autem aliquot libros ad defensionem veritatis fidei contra Sophisticam recētium Iudæorum, qui omnia testimonia prophetica de Christi eludere conantur.

Cōferatur cum hoc dicto sententia Prophetæ Habacuc. cap. 1.

Augustinus tractat. 45. in Iohannem: Videte igitur fide maritante signa variata, ibi petra Christus, nobis Christus, quod in altari Dei ponitur, & illi pro magno Sacramento eiusdem Christi bibebant aquam profluentem de petra. Nos quid bibamus, norūt

fideles, si speciem visibilem intendas, aliud est, si intelligibilem significationem, eundem potum spirituale biberunt. Eadem fides Ecclesie est omnibus temporibus, & beneficia Christi ad omnes homines in Ecclesia pertinent, sed signa mutantur propter certas causas. vide epistolam 5. Augustini de causis, cur mutata sint Sacramenta.

Rex decorem]

Vera Ecclesia est ornata remissione peccatorum, Spiritu sancto,

imputatione iustitiæ, & deinde æterna iustitia & vita. Huic uni sponso addicta, & non polluta vllis idolis, ardens dilectione huius sponsi.

Psal. 72]

Hic totus psalmus de regno Christi cõcionatur, quod dicitur

nit ab omnibus aliis regnis. Primum obiectis. Nam potestas politica regit locomotiua, & coërcet externa membra, vt sint in officio. Christi regnum non tantum coërcet externos mores, sed arguit etiam ac sanat corda. Deinde beneficiis. Potestatis politicæ beneficia sunt disciplina & corporum pax. Regni Christi beneficia spiritualia & æterna sunt, videlicet iustitia & pax conscientiarum coram Deo. III. Forma gubernationis. Nam alij reges & principes eligunt ministros idoneos ad gerendam Rempub. instructos sapientia & eloquentia. Christus verò eligit stulta huius mundi, vt pudefaciat sapientiam sapietum. Forma etiam executionis in defensione & pacis differunt. Nam politica potestas armis defendit subditos, & contumaces vi corporali punit seu gladio. Sed Christus per vocem Euangelij dat æterna bona, & punit contumaces non vi corporali, sed verbo, videlicet legitima excommunicatione. IIII. Gloria. Nam gloria imperiorum est præstantia consilij in togata gubernatione, & in armis fortitudo ac felicitas. Propria verò Ecclesie gloria in hac vita, est vera Dei agnitio, inuocatio, professio veræ doctrinæ, conseruatio perpetua Ecclesie, etiam si in aliqua membra sæuitur, magnitudo animorum in vincendis omnibus illecebris & terriculamentis impijs, virtutum multarum decus, in quibus præsentia Dei cernitur. V. Præsidis. Præsidia regni politici sunt exercitus & opes necessariæ ad sumptus domesticæ gubernationis, & ad bella gerenda. Ecclesia verò non est munita præsidis visibilibus, sed regitur à Filio Dei, & habet custodes angelos. VI. Stabilitate & duratione. Nam omnes politicæ habent fatales periodos, quibus circumactis ruunt. At huius regni non erit finis, quia rex est æternus. VII. Limitibus. Nã omnibus regnis

regnis sunt fatales limites, vltra quos non possunt progredi, vt Romani imperij limes fuit Euphrates, vltra quem progressi Iulianus & Crassus infeliciter pugnauerunt. Regnum Christi complectitur totum terrarum orbem.

Non politia peritura] Beneficia Messie pertinent ad vniuersam Ecclesiã. Iam si Messias tantum daturus esset imperia mundi, vt somniant Iudæi, nihil prodesset Abraham aut Dauidi: vt Camillo aut Scipioni nihil prodest Augustus.

Quod si obicitur] Caput quintum, in quo est solutio præcipuarum obiectionum Arii & aliorum blasphemorum aduersus Filium Dei.

Quædam propria vni naturæ] Vt exempli causa. Multa sunt propria corporis, quæ non impediunt præsentiam animæ, corpus dormit, habet suas excretiones cõuenientes culinæ. Hæ quanquam fordida actiones, non obstant quò minus adsit animus. Ita imbecillitas humana naturæ non impedit præsentiam § 1678.

Petrus dicit Christum passum esse carne] Hæc est particula distinctiua.

Irenæus eruditè] lib. 3. cap. 21.

Admirandam humilitatem Filij quiescentis] Variæ species Sabbathi monstrantur in sacris literis. Primum est Sabbathum creationis. Ita in Genesi, Quietuit Deus, condito homine, id est, nullas nouas species post hominem conditum creauit, vt ipso facto ostenderet, hominem esse præstantissimam creaturam, in qua Deus velit acquiescere. Secundum est pædagogicum seu ceremoniale, de quo dicitur in tertio præcepto. Huius Sabbathi ceremonialis significatio præcipua est quies animæ à peccatis, & intentio in opera pertinentia ad laudem & celebrationem Dei. Tertium est hæc miranda quies, quam egit Filius Dei in passione & morte. Vt autem à Sabbatho Christus incoaruit futuram gloriam, ita necesse est Ecclesiam prius pati, atque ita incoare sabbatum æternum, quod est quartum & perpetuum, in quo tantum faciemus opera sancta. In eo nullus erit vsus culinæ, coniugij, ministerij, politiarum, sed videbimus Deum facie ad faciem.

Magnitudinem iræ]

Magnitudinem iræ Dei multa

les pœnarum publicarum & priuatarum, sed nullum est euidens testimonium iræ Dei, quàm dignitas victimæ placantis iram Dei. Nô enim potuit hæc ira placari vllius creaturæ obedientia, sed placata est intercessione & obedientia Filij.

Humanam naturam non so-
lam esse redemptricem]

Quia meritum, quo sumus
redempti non est tantum huma-
næ naturæ, sed etiam diuinæ vo-

luntatis in Christo, quia vtraque volūtas, diuina & humana in Christo voluit hanc obedientiã. Monotheletæ tribuunt Christo tantum vnã voluntatem, sed falsò. Nam & λόγος & caro propriam habet voluntatem. Christus non tantum redemit nos effusione sanguinis, sed redemit nos principaliter sua voluntaria obedientia, quæ tamen non facta est sine effusione sanguinis. Epistola ad Hebr. 10. citat dictum psalmi 40. Ecce venio, vt faciam Deus voluntatem tuam. Addit autem Paulus: In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. Item Hebr. 5. dicit, Christum esse exauditum propter suam reuerentiam, id est, propter spontaneam obedientiam & subiectionem, quam præstitit æterno Patri. Non igitur meretur principaliter nobis remissionem peccatorum laceratio, quæ facta est in corpore Christi, sed obedientia. Quemadmodum vltulatio in Laurétio non est principaliter cultus Dei, sed obedientia Laurentij est λογική λατρεία, Rom. 12. Si absque obedientia fuisset laceratus Christus, passio eius nobis non profuisset. Hoc autem non ideo dicimus, vt guttas sanguinis in cruce effusi, aut reliquos Christi dolores excludamus à passione & merito redemptionis, sed distinguimus ordinem causarum. Principalis enim causa nostræ redemptionis est obedientia Christi, & vtraque voluntas, quæ voluit & approbavit illam obedientiam. Hæc verò obedientia fulget in illa laceratione corporis & effusione sanguinis, sicut Paulus inquit: Factus est obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Magister sententiarum in ea fuit opinione, Christum esse Mediatorem tantum secundum naturã humanã. Idq; probat hoc dicto Pauli, Vnus est Mediator Dei & hominum homo Iesus Christus. Sed hoc firmissimè retinendum est; Christum esse Mediatorem & redemptorem secundum vtramque naturam, quia officium est personæ, non vnus tantum naturæ.

Philip.

Philip. 2. Quicumq[ue] esset in forma Dei]

Forma hoc loco significat essentiam & proprietates essentia.

Habitus, in Græco est *ἕξις*,

quod modò est in quarta specie qualitatis, & significat certum positum linearum & figurarum. 2. Modò apud Rhetores significat genus orationis, vt exclamatio. 3. Modò affectum. 4. Modò significat laruam seu habitum. Apud Paulum significat idè quod affectus.

Illud sciatur]

Doctrina de communicatione Idiomatum.

Prædicatio]

Disertè dicit prædicatio, ne quis intelligat physicam cõfusione naturarum.

Retineamus]

Quia mutatio formarum loquendi, aut errores aut dissidia

parit. Salomon. Non transferas terminos, quos posuerunt patres tui, id est, non temerè discedas à piæ vetustatis consensu & auctoritate.

Pater maior me est]

Relatione mittentis, non essentia. Idem alibi de essentia in-

quit. Ego & Pater vnum sumus, Iohan. 10. Hoc dictum Augustinus tractatu 36. in Iohannem sic enarrat: Quod dixit v n v m, liberat te ab Ario, quod dixit s v m v s, liberat te à Sabellio. Sit etiam in conspectu dictum Cyrilli: Missio & obedientia Filij non tollunt æqualitatem potentia.

Tanquam mittentem fontem]

Diabolus non potest delere Ecclesiam, quia pater est fons doctrinae Euangelicæ, approbator &

defensor. Nec tantùm doctrinae, sed etiam Ecclesiae amplectentis hanc doctrinam. Seruat enim Deus Ecclesiam propter doctrinam, vnde psalm. 2. dicitur: Ego, scilicet Pater æternus, constitui regem meum, meum, super Sion montè meum. Et Filius inquit: Prædicabo de decreto, quod Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Ex his verbis sequitur hæc conclusio, quod nec doctrina, nec Ecclesia doctrinae custos possit vnquam funditus deleri. Quia quod Deus constituit, nulla creatura potest euertere. Sic apud Esaiam 46. inquit: Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.

Deregnante Christo]

de primo & tertio statu Christi.

Quæ Pater facit]

Iohan. 5. Quia opera Dei exter-
na sunt communia.

Pater glorifica me]

Caput 17. Iohannis est perpe-
tua precatio Mediatoris omni-

tempore, nec vlla legitur ardentior precatio quàm hæc, recitata à Christo ante postremum agonem. Sunt autem loci precationis Christi quatuor præcipui. Primus est, cum petit ab æterno Patre conseruationem veræ doctrinæ, & propagationem vsque ad finem mundi. Pater, inquit, sanctifica eos in veritate, sermo tuus est veritas. Deinde cum precatur à Patre, vt maneat cõcordia inter doctores & discipulos Euangelij, quia præcipua Ecclesiæ ornamenta sunt puritas doctrinæ & concordia. Perfice, inquit, vt sint in nobis vnum. Tertius locus est petitio, vt detur Ecclesiæ vita æterna, & vt sic diligatur Ecclesia, sicut Filius vnigenitus ab æterno Patre diligitur. Sit, inquit, tua dilectio in eis, qua me diligis. Postremus locus est applicatio sacrificij Christi ad singulos credentes. Ego, inquit, sanctifico me pro eis, vt & ipsi sint sanctificati in veritate. Item: Oro non pro eis tantum, sed & pro omnibus credituris per verbum eorum in me. Hanc precationem Filij Dei exauditam esse non dubium est, iuxta dictum æterni Patris: Hic est Filius meus dilectus. & Hebr. 5. Exauditus est propter reuerentiam.

Sæpe locum habet & hæc responsio]

Triplex est status Filij Dei. Pri-
mus ab omni æternitate vsque
ad incarnationem. 2. ab incar-

natione vsque ad resurrectionem ex morte. 3. à resurrectione vsque ad finem mundi, & deinceps ad omnem æternitatem. Hòc triplici statu considerato, non difficile est intelligere & iudicare, quò singula dicta referenda sint, & quòd non pugnent inter se sententiæ diuerso respectu pronuntiatæ.

De humiliato ac patiente]

De secundo Christi statu.

De regnante]

De primo & tertio statu.

Deus meus, quare me dereliquisti?]

Tristissima querela, superans
omnium creaturarum sapien-
tiam.

Humanam naturam]

Augustinus lib. 14. cap. 2. deci-
uitate Dei triplicem vsum voca-
buli

bili carnis in Scripturis, multis exemplis confirmat.
Integram]

Difertè dicit integram, ad refutandos Dimeritas & μονοθε-

λῆτας, quos refutat Epiphanius, in titulo contra Dimeritas. Dimerite dicebāt, Christū tantū assumpsisse corpus, & illas partes animæ, quæ nobis sunt commūnes cum bestiis. Loco rationis & voluntatis constituiebant λόγον. Vocantur Dimeritæ, quia duas tantū partes Christo tribuūt, corpus & animam inferiorem, hominibus cum bestiis communem. Monotheletæ sunt, qui tantū vnam voluntatem tribuunt Christo, siue humanam, siue diuinam.

Sine peccato, & mortalem] Mortalem scilicet vsque ad resurrectionem. Nam Paulus Ro.

6. inquit. Scientes quòd Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur.

Esurit, sitit]

Iohan. 4. vbi à muliere Samaritana petit aquam.

Lætatur]

Matth. 11.

Irafcitur]

Marc. 3. ἡ πειθελεψάμενος μετ' ὀργῆς, συλλυπέμενος ἐπὶ τῇ παρώ-

σει τῆς καρδίας αὐτῶν. Et cū circumspexisset eos in iracundia, condolefcens super cæcitate cordis eorum. Ira autem in Christo est heroiica, quæ non prohibetur in dicto: Qui irascitur fratri suo. Nam addita est in Græco particula εἰς, frustra, vbi non excluditur iracundionis & caritatis.

Dolet]

Marci 3. & 8. vbi inquit: Misereor super turbam.

Lachrymat]

Luca 19. vbi deplorat excidiū vrbis & templi. Et Iohan. 11. cū vellet resuscitare Lazarum.

Deus meus, quare me]

Querela Christi non est vox desperantis, vr in illo versu Ver-

giliano dicitur: Vna salus victis nullam sperare salutem. Sed luctantis cum extrema desperatione. Aliud est luctari, aliud opprimi desperatione.

Ingenti mœstitia]

Signa ingentis mœstitiæ in

Christo sunt: primum, pōdera verborum apud Marcum cap. 14. Cœpit quasi cum stupore consternari, & vehementer angī animo. Secundum, asseueratio Christi, Tristis est anima mea vsque ad mortē. Tertium, precatio ter repetita: Si fieri potest, transeat à me calix iste. Quartum, missio angeli ad eum confirmandum. Quintum, sudor cruētus, cuius nullum simile exemplū legitur in omnibus historiis.

ἰρόμοι]

Galenus: ἰρόμοι ἐστὶ αἷμα πρὸς πηγῆς, id est, sanguis coagulatus, seu concretus.

Christum fuisse lapidem]

Augustinus tractatu 60. in Iohannem: Pereant argumēta philosophorum,

qui negant in sapiētē cadere perturbationes animorum, habeant eas iustis de causis animi Christiani, nec philosophorum, Stoicorum, vel quorumcunque similibus consentiatur errori.

Iram Dei]

Vt Esaias inquit cap. 53. Vidimus eum percussus à Deo irato

propter nostra peccata. Aliud est ferro lacerari, aut à bestiis, aliud percuti à Deo irato, qui est ignis consumens.

Magnum quiddam]

Psal. 90. Domine quis nouit potentiam iræ tuæ, & quis metuuit iram tuam?

Quod verò disputant de fuga]

Explicatio quæstionis de fuga mortis in Christo.

Qui poenā pro nobis subiit]

Quando mactatur ovis, tantum referuntur oculi ad lacerationem corporis & effusionem sanguinis, quia ovis non intelligit, quo consilio interficiatur. In Christo autem, qui est victima pro genere humano, principaliter consideranda est obedientia, quam præstitit Patri, sicut Paulus inquit: Factus est obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis: postea etiam consideremus crudelissima vulnera Christi in morte & passiōe. Sed de hac resuprà dictum est.

tionem corporis & effusionem sanguinis, quia ovis non intelligit, quo consilio interficiatur. In Christo autem, qui est victima pro genere humano, principaliter consideranda est obedientia, quam præstitit Patri, sicut Paulus inquit: Factus est obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis: postea etiam consideremus crudelissima vulnera Christi in morte & passiōe. Sed de hac resuprà dictum est.

ad mortem, mortem autem crucis: postea etiam consideremus crudelissima vulnera Christi in morte & passiōe. Sed de hac resuprà dictum est.

Studioſis

Studiofis in Academia Lipsica

S. D.

BASILIVS in opere de Spiritu sancto cap. 16. his verbis discernit officia trium personarum diuinitatis: Pater, inquit, est ἡ πηγὴ καὶ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, id est, fons & causa bonorū eternorū ac salutarium: Filius δὲ ἀπὸς εἰλας, id est, persona diuinitatis, quæ mittit Spiritum in corda credentium, ac distributionem bonorum eternorum: Spiritus sanctus δὲ διαρέμων, id est, tertia persona diuinitatis, quæ credentibus distribuit bona eterna, siue ut Paulus inquit, τὰς διαρέσεις τῶν χαρισμάτων. Et in eodem capite, differens de creatione, Patrem nominat rerum creatarum omnium causam ἀνεσταραπτὸν, Filiū ἀνευπηχὺν: Spiritum sanctum τελειωτικὸν. Nam voluntate Patris, ut ipse declarat, omnia extiterunt, & Filij efficacia ex nihilo facta, & presentia Spiritus sancti perfecta sunt. Cū igitur hæcenus in repetitione locorum Theologicorum dictum sit de eterno Patre, & Filio eius Domino nostro Iesu Christo: ordo doctrinæ postulat, ut deinceps dicatur de Spiritu sancto, quis sit, & cur Ecclesie donetur. Nam & olim fuerūt, & nunc sunt aliqui, negantes Spiritum sanctum esse personam à Patre & Filio distinctam. Multi etiam non discernunt virtutes in renatis, & heroica dona non renatorum, atque ita confusionem faciunt Ecclesie & Ethnicorum. Hos errores refutari necesse est, & rectè erudiri iuuentutem, ut discat Spiritum sanctum esse personam, per quam Deus viuificat, renouat, sanctificat & instaurat corda nostra, accensa noua luce & nouis motibus congruentibus Legi Dei, atque ita fieri illa templa Dei, in quibus habitat tota diuinitas. Hæc est νοῦνοῦσία, qua se Deus pius communicat, & quam Paulus Corinthiis precatur in posteriore epistola, capite ultimo:

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & dilectio Dei, & novissima Spi-
ritus sancti sit cum vobis omnibus. Eodem modo nos quoque
precemur, ut Deus semper Ecclesiam aeternam inter nos colligat,
& eam luce sua doctrina & Spiritu sancto gubernet. Ordinat
autem Deo iuvante, dulcissimum locum de Spiritu sancto, die
proximo Mercurij, qui est 18. Augusti, & die 16. explicatio-
nem Methodicam virtutis continuabo, ad quam
cognoscendam sua quemque virtus incita-
bit. Bene ac feliciter valete. die 15.
Augusti. Anno 63.

Victorinus Strigelius.

LOCVS

LOCVS DE SPIRITV S ANCTO.

N Loco de Spiritu sancto nouem capita sunt obseruanda. In primo dicitur de vocabulo Spiritus. Non enim vno modo, sed diuersis vsurpatur. In secundo recitatur definitio personæ Spiritus sancti, & simul docetur, quo ordine tres personæ diuinitatis in nobis sint efficaces. Tertium caput est confirmatio huius hypothesis, quod Spiritus sanctus sit persona. Nam de hac quæstione & olim motæ sunt controuersiæ, & hodie adhuc à reliquijs Seruæti, Campani & similibus agitantur. Quartum continet explicationem huius quæstionis, An Spiritus sanctus fuerit etiam ante incarnationem Verbi. Huius quæstionis occasio sumitur ex capite 7. Iohannis: Nondum erat Spiritus sanctus, quia Christus nondum erat glorificatus. Quintum est explicatio quæstionis de processione Spiritus sancti: an Spiritus sanctus non tantum à Patre, sed etiam à Filio procedat. Fuerunt de hac quæstione acerrima certamina inter Ecclesias Græcæ & Latinas. Sextum caput est vberimum & plenum consolationis, de beneficiis seu effectibus Spiritus sancti, quid publicè, quid priuatim præstet Ecclesiæ & singulis membris, quæ non sunt mortua, sed viua. Septimum est responsio de hac quæstione: Quomodo detur, & quibus detur Spiritus sanctus. Non enim satis est agnoscere personam & beneficia Spiritus sancti, nisi teneas doctrinam de applicatione. Octauum est, quomodo rursus excutiat Spiritus sanctus. Nonum ostendit, quomodo sit transferenda ad vsum tota doctrina de Trinitate.

De vocabulo Spiritus.

CAPVT I.

NOMEN Spiritus in genere significat agitationem, aut naturam seu vim agitandi. Cum igitur venti agitent aërem, sæpe hæc vox significat ventos, vt Iohan. 3. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, & nescis vnde veniat, aut quò vadat: Sic cum vita sit quædam agitatio, eadem

- 1.
- 2.

vox usurpatur pro vita, vt psal. 104. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur.

Ecclesia non gignit nouã doctrinam, sed tantum est Grammatica, Dialectica & testis. Grammatica, quia enarrat vocabula &

phrases, iuxta cuiusq; linguæ Hebraicæ & Græcæ consuetudinem & proprietatē. Ad hanc diligentiam Grammaticam necessaria est illarum linguarum cognitio, quæ sunt quasi fasciolar, quibus inuolutus est Christus. Huc pertinet dictum Iohannis 5. Scrutamini Scripturas. Dialectica est, quia mōstrat seriem partium in concionibus Prophetis & Apostolicis, vt in epistola ad Romanos ostendit, vbi sit propositio principalis, vbi confirmatio propositionis, vbi sit propositio ad propositum, vbi ad propositum redeat. Postremò est testis de vera sententia accepta à Prophetis & Apostolis. Ad hoc tertium officium Ecclesiæ referantur piæ Synodi, Nicena, Constantinopolitana, Ephesina & Chalcedonenſis.

- 3. Interdum significat motus seu impetus hominũ creatos, tum bonos tum malos, vt psalm. 76. Qui auferit Spiritum Principibus.

Regit enim Deus animorum impetus, vt Annibali non dat impetum, post pugnam Cannensem, mox ducendi exercitũ Roman. Ideo Annibal dixisse fertur, cum anno octauo secundi belli Punici tria millia passuum ab vrbe castra locasset, & acies instructas tempestas dire-

Hannibal post cladem Cannensem, in qua multa millia Romanorum ciuium deleta sunt, non duxit exercitum Roman, ideo alius quidam Princeps Carthaginensis dixit: Hannibal, tu scis vincere, sed victoria vti nescis, quia si duxisset victorẽ exercisset

misset, potiundæ sibi vr̄bis Romæ, modò mentem non dari, modò fortunam.

citum ad mœnia, haud dubiè tota Italia fuisset potitus. Sed Deus aliter rexit ip̄sius voluntatem & cor, quia Carthago non debuit

potiri monarchia, sed Roma, iuxta vaticinium Danielis. Anno octauo belli secundi Punici duxit exercitum in agrum Romanorum, & locauit castra tria millia passuum ab vr̄be, & cùm acies instructæ vtrinque & Romanorum & Carthagenensium starent, & inter se essent conficturæ, tempestas prælium diremit. Post reditum vtriusq; exercitus in castra, magna fuit serenitas cæli. Altero die cùm rursus vellent congredi, eadem tempestas diremit prælium. Igitur animaduertens diuinitus se impediri, dixit, potiundæ sibi vr̄bis Romæ modò mentem non dari, modò fortunam. Liuius lib. 6. decad. 3. Hæc pertinet ad locum communem, quòd imperia sint fatalia, seu quòd potestates fato dentur, vel vt Paulus inquit Rom. 13. Non est potestas nisi à Deo. Quæ verò sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Carthago longè potentior fuit tempore belli Punici secundi, quàm Roma, sed Deus prædixit, Romam fore dominam orbis terrarum. Similis historia extat in Iosepho lib. 11. ἀρχαιολογίας, quæ reperitur in Chronicis Philippi. Alexander Magnus, capta Tyro, mox duxit exercitū victorem hostili animo in Iudæam, quia Iudæi noluerant mittere auxiliares copias rogati ab Alexandro, & habebant suæ recusationis honestissimam causam. Nam Persis erant tributarij, & non tantum iuramento, sed etiam beneficiis deuincti. Summus autem Pontifex Iaddus veste sacerdotali cum cœtu Sacerdotum processit obviam Alexandro. Quo conspecto, Alexander desiliens ab equo, prior pacem petiuit. Interrogatus cur tantum honorem haberet Sacerdoti, respondit: Ego ante hanc expeditionem Asiaticam per quietem vidi imaginè proximè accedètem ad huius sacerdotis similitudinem. Quare cùm illa imago mihi promiserit victoriam & successum, iustum est, vt parcam huic vr̄bi, in quam postea ingressus, nihil fecit hostiliter. Remisit etiam tributa ab Ocho Tyranno imposita, ac regiis muneribus templum ornauit. Huic Alexandro etiam Spiritum abstulit Deus, & vt Virgilius inquit:

--ponuntq; ferocia Pœni
Corda volente Deo.

In dicto Christi Iohan. 4. significat essentiam spiritualem: Deus

est Spiritus, id est, non moles corporea, sed essentia viua, intelligens, incorporea, efficax. Hæc varietas significationum obseruanda est in scriptis Prophetiis & Apostolicis, ac prudenter iudicandum, vbi vocabulum Spiritus vsurpetur pro essentia diuina, quæ est communis Patri & aliis personis, & vbi propriè significet personam Spiritus sancti, distinctam à Patre & Filio.

Quid sit Spiritus sanctus.

C A P. I I.

Spiritus sanctus est tertia persona diuinitatis, procedens à Patre & Filio, & est substantialis amor & lætitia coæterna inter Patrem & Filium,

Hæc definitio describit personam & officium Spiritus sancti.

& nobis sic manifestata est, quòd mittatur in corda credentium, vt tales motus, amorem & lætitiã acquiescentem in Deo in eis accendat, qualis est ipse.

Discernantur autem personæ diuinitatis, & actiones earum in nobis, sobriè & piè considerentur. Nam per verbum vocale, verè Filius Dei dicit consolationem in corde, & ita ostendit Patrem, & simul tunc perfunditur cor Spiritu sancto, qui est causa lætitiæ in Deo. Hæc in experientia intelligi possunt. Et ad hanc sententiã multa dicta Scripturæ & piæ vetustatis congruunt.

Iohan. 1. Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Sicut virtus sumit initium à natura, & perficitur doctrina, teste Fabio: ita pietas sumit initium à lectione vel auditione verbi, & perficitur experientia spirituali in paucis & cõsolationibus, vt 1. Corinth. 12. dicitur: $\phi\lambda\lambda\delta\alpha\delta$

$\pi\sigma\upsilon\mu\alpha\tau\circ\ \delta\iota\delta\omicron\ \lambda\omicron\gamma\circ\ \sigma\omicron\phi\iota\alpha\varsigma$. Quid significat σοφία? Sapiëntia phrasi Scripturæ significat cognitionem totius doctrinæ à Deo traditæ, & experientiam spiritualem, quæ illustrat doctrinam, vt Paulus aliter intelligit propositionem: Fide iustificati pacem habemus: quàm O-

rigenes

rigenes & Pelagius, quia Paulus non tantum habet speculationem & *θεωριαν*, sed etiam sensum. Nam sensit pauores in contritione, sicut ipse inquit: Responsum mortis in nobis habuimus, & præterea expertus est efficaciam Euangelij in consolationibus.

Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui Filius uoluerit reuelare.

2. Corinth. 3. Nos reuelata facie, gloriam Domini intuentes, in eandem imaginem trāsformamur, à gloria in gloriam, tanquam à Domini Spiritu.

Paulus 2. epistola ad Corinth. cap. 3. instituit splendidam con-
cionem de discrimine Legis &

Euangelij, vel noui & ueteris Testamenti. Sumit autem discrimina ab effectibus. Lex est ministerium mortis, vel ut alibi dicit: Lex iram operatur. Euangelium est ministerium Spiritus & uitæ. In hanc commemorationem ingressus, enarrat allegoriam de facie Moyfi, quæ extat 2. lib. Moyfi cap. 34. Moyses descendens de monte ex colloquio Dei, tantum habuit fulgorem, tantum lucis in facie, ut nemo auditorum potuerit illum fulgorem ferre. Ut igitur posset colloqui cum populo, mandato Dei uelauit faciem. Quid significat hæc allegoria? Respondet Paulus, Velum Moyfi non aufertur, nisi homines ad Christum conuertantur: id est, Lex non rectè intelligitur, nisi in uerâ conuersione & pauoribus, ad quos accedit fides. Facies uelata Moyfi, significat admirationem propriæ sapientiæ & iustitiæ, uel opiniones Pharisaicas de Lege & disciplina externa, quia Pharisaei somniant se Legi satisfacere per opera externa, & ignorant accusari à Lege internam cordis immunditiam. Reuelata autem facies Moyfi est uerus intellectus Legis non speculatiuus, sed practicus, qui sentitur in contritione & pauoribus, in quibus ne relinquamur, Filius Dei *λογος* dicit animæ nostræ: Salus tua ego sum. Item: Confide fili, peccata tua à Filio remittuntur. In hac lucta, reueta facie intuemur in lucem Dei à Filio monstratam, & transformamur ad imaginem Filij Dei, quoad notitias & affectus, & crescit hæc lux in nobis, sicut dies ab aurora ad meridiem.

Id est, cum fide cernimus fulgorem Domini, uidelicet ipsum Christum ostendentem nobis misericordiam æterni Patris, qua agnita, accedimus ad Deum, non fugimus ut Saul. Sed uerè agnoscimus, Deum esse bonum & præsentem, nos recipi & saluari ab

eo propter Filium. In hac Filij luce nos quoque transformamur, id est, accipimus radios per Filium in nos sparfos, dato Spiritu sancto, videlicet notitiam Dei & novos motus, quos accendit & cōfirmat Spiritus sanctus, audita voce Euangelij.

sibi stipulas substantia. Idem ignis calefaciens fornacem, assimilat sibi fornacem qualitate, id est, calore: ita Filius Dei *abz* in vera conuersione agit nobiscum, & in nobis, & finis huius actionis est, vt in nobis restituatur imago Dei, vt fiamus conformes Filio Dei, non substantia, sed qualitate: id est, notitiis in mente, & affectibus in voluntate.

2. Timoth. 1. Non dedit nobis Spiritum timiditatis, sed roboris, dilectionis & modestiæ.

ciunt. Item corroborat nos contra metum in periculis, vt in Laurentio & Stephano est Spiritus roboris, quo adiutore, vincit vterque impia terriculamenta tyrannorum, & fortiter perfert supplicium. Deinde Spiritus sanctus nominatur Spiritus dilectionis, id est, flamma veri & ardentis amoris inter æternum Patrem & Filium, inter Deum & Ecclesiam, & inter nos ipsos. Pindarus scribens de Argonautis, dicit ipsorum voluntates à Iunone Adamantino clauo amicitia copulatas esse. Nos in Ecclesia verè dicere possumus, Spiritum sanctum esse illum adamantinum clauum copulationis inter Deum & Ecclesiam, & inter ipsa Ecclesiæ membra. Tertio, est Spiritus modestiæ, non superbiæ Diaboliæ. Nam sicut Diabolus est superbissimus spiritus, ita Spiritus sanctus habitans in nobis, nostra pectora flectit ad humilitatem & modestiam, quæ est agnitio propriæ infirmitatis, & obedientia in vocatione ac ærumnis.

Rom. 14. Regnum Dei non est cibus & potus, sed iustitia, pax & gaudium in Spiritu sancto.

Physicum axioma est de actione & passione: Omne agens in agendo assimilatur sibi patiens, vel substantia, vel qualitate, vt ignis vrens stipulas, vertit stipulas in ignem, atque ita assimilatur

Spiritus sanctus vocatur Spiritus roboris, quia confirmat nos contra dubitationes, quæ sibi oppugnant & languescunt. Spiritus sanctus vocatur Spiritus dilectionis, quia copulat nos ad Deum & Ecclesiam, & inter ipsa Ecclesiæ membra. Tertio, est Spiritus modestiæ, quia flectit nostra pectora ad humilitatem & obedientiam in vocatione ac ærumnis. Iustitia hoc loco significat imputationem iustitiæ propter Christum Mediatorem, & incoartationem conformitatis cum Lege Dei. vnde Rom. 8. dicitur. Ideo

misit Deus Filium suum, vt in nobis restituat ius Legis, id est, vt non tantum simus iusti imputatione, seu accepta remissione peccatorum, sed etiam vt restituatur in nobis imago Dei, quæ restitutio nunc incoatur, in vita æterna perficietur. Pax est tranquillitas cordis, quæ comitatur fidem, spem & bonam conscientiam. Simeon Luc. 2. de hac pace dicit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace, Quia viderunt oculi mei salutare tuum &c. Gaudium est effectus iustitiæ & pacis, & est consolatio opponenda peccato, morti, Legi accusanti ac damnanti, tyrannidi Satanæ, & omnibus miseris. Tale gaudium sensit Laurentius in craticula, Stephanus inter saxa volitantia, sicut dicitur in versu:

Ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat.

Sic Basilius in quadam epistola inquit: Mens nostra illustrata à Spiritu sancto, ad Filium respicit, & in eo, velut in imagine Patrem cernit.

Nazianzenus in cõcione de Spiritu sancto: Ex lumine Patre lumen accipimus Filium in lumine Spiritu sancto.

Lux huius vitæ est quasi vmbra & simulacrum vitæ æternæ. Vita æterna erit plena lucis, & expers tenebrarum, quia Deus est lux. Et quò quæque res plus habet lucis, eò propius accedit ad similitudinem Dei. Tenebræ sunt familiares Diabolis.

habet lucis, eò propius accedit ad similitudinem Dei. Tenebræ sunt familiares Diabolis.

Athanasius. Quandocunq; in homine dicitur esse Spiritus sanctus, est ibi per λόγος.

id est, per Filium Dei, & per verbum vocale.

Augustinus in 4. de Trinit. cap. 20. Quotidie mittitur Filius in corda sanctorum, aliter autem mittitur, vt sit homo, aliter vt sit cum homine. Etsi igitur fit viuificatio per omnes personas: tamen fit eo ordine, de quo dixi: Filius voce Euangelij ostendit Patrem, & Spiritum sanctum effundit in corda nostra, qui confirmat assensionem seu fidem de reconciliatione, & accedit mo-

Vt sit homo, id est, λόγος. copulat sibi carnem non sociali vnione, sed personali & inseparabili. Vt sit cum homine, scilicet sociali vnione, & in habitatione separabili in hac vita.

Sicut est ordo personarum in

tus, amorem & lætitiã, qualis est ipse.

diuinitate: ita etiam est ordo actionum, quas in nobis personæ diuinitatis efficiunt.

Quòd Spiritus sanctus sit persona.

CAP. III.

N articulo de Filio Dei fuerunt nobis præcipua certamina cum Samosateno & Serueto, de illa quæstione, an λόγος apud Iohannem significet personam: Ita in loco de Spiritu sancto præcipuum *νευρώματων* est, an Spiritus sanctus sit distinctum à Patre & Filio.

Macedonius & quidam alij blasphemi contenderunt, Spiritum sanctum non esse personam, sed tantum significare agitationem creatam in hominibus, aut certè ipsum Patrem agitantem, sine alia persona. Sed hanc blasphemiam refutauit Synodus, quæ Theodosius Magnus in vrbe Constantinopoli cõuenire iussit, anno trecentesimo octuagesimo quinto, & veram doctrinã de Spiritu sancto illustrauit.

πνευματοι.

Theodoretus lib. 5. cap. 8. p.
Nicephorus lib. 12.

Ambrosius in concione funebri de Theodosio Imperatore Dilexirum, qui cum corpore solueretur, magis de statu Ecclesiarum, quàm de suis rebus ange-

batur. Principis est virtus maxima nosse Deum.

Est autem Theodosij exemplum ræmemoria & imitatione dignum, qui, cum hæretici eluderent testimonia Prophetica & Apostolica, iussit proferri testimonia ex piis scriptoribus, qui ante dissidia illa fuerant, vt con-

Non est nouum neque reprehendendum, allegare dicta Patrum post recitata Scripturæ testimonia. Idem fecit Basilius in sensu

fenſu purioris antiquitatis con-
 uicti hæretici cederent. Idem ſi
 nunc quoque fieret, multæ dif-
 ſenſiones rectè tolli poſſent. Et ſi
 enim fides nititur ipſo verbo
 Dei, tamen vocem purioris Eccleſiæ docentis & commune facien-
 tis audire pium eſt, iuxta dictũ
 Iudicum 14. Niſi araffetis vitula
 mea, non inueniſſetis.

opere de Spiritu ſancto, capite
 29. vbi colligit dicta veterũ, Gre-
 gorij Neocæſarienſis, Eufebij Pa-
 læſtini, & quorundam aliorum.

Israëlitæ fuerunt partim agri-
 cola, partim bellatores, partim
 paſtores, ſicut nunc ſunt Helue-
 tii, apud quos pauci ſunt mercatores. Fortes viri apud Iudæos geſ-
 ſerunt bella pro Eccleſia, reliqui ad præliandũ non idonei, aut a-
 gros coluerunt, aut rem pecuariam exercuerunt. Ideo metaphora
 in ſcriptis Prophetiſis plerunquẽ ſumuntur vel à remilitari, vel ab
 agricultura, vel à re pecuaria, vt Eſaiæ 9. Lætabuntur coram te, ſicut
 qui lætantur in meſſe, ſicut exultant victores, capta præda, quando
 diuidunt ſpolia. In hoc loco metaphora ſumuntur ab agricultura &
 remilitari. In aliis locis etiam uſurpantur metaphora à re pecuaria.
 vt Iudic. 14. Niſi araffetis mea vitula, non inueniſſetis. Hic Samſon
 comparat ſuam ſponſam vitulæ, quæ non eſt ignaua, ſed arat. Sic Ec-
 cleſia eſt vitula colens agrum Dei.

Quòd igitur Spiritus ſanctus ſit perſona diſtincta à Patre & Fi-
 lio, id confirmat illuſtre teſtimonium, ſcilicet patefactio diuinita-
 tis in baptiſmo Chriſti, de qua Athanaſius inquit. Ito ad Iordanẽ,
 & videbis: quaſi dicat, quia in primis illuſtris eſt patefactio in ba-
 ptiſmo Chriſti, hanc ſæpe inter precandum cogites, ac velut in il-
 la ameniſſima ripa Iordanis,
 ſpectator mente conſiſtas, vbi
 Iohannes baptizat Filium Dei,
 & tota diuinitas cum perſpicuo
 diſcrimine perſonarum ſe oſten-
 dit. Nam æternus Pater ſonat
 vocem de Filio: Hic eſt Filius
 meus dilectus, quo delector:
 deinde conſpicitur oculis Fi-
 lius, qui vndis abluitur. Eſt igitur
 alia perſona Patris, alia Filij.

Plinius de Iordane inquit,
 quòd ſit flumen amœnum, &
 quantum loci natura patitur am-
 bitioſum. Bethabara eſt locus v-
 bi populus traductus eſt per Ior-
 danem, non procul à Iericho,
 quæ diſtat quinque miliaribus
 ab Ieruſalem.

Psalm. 115. deſcribuntur idola.
 Oſ habent, ſed non loquuntur,

oculos habent, sed non vident. Aures habent, sed non audiunt, id est, idola sunt muta, cæca, surda. Muta sunt, quia non tradunt certam doctrinam de nostra salute, & veris cultibus. Cæca sunt, quia non vident hominum facta pia & impia, nec vel puniunt, vel remunerantur. Surda sunt, quia non possunt audire preces, nec opem ferre inuocantibus. Noster autem Deus est loquens, id est, patefecit se Ecclesiæ tradito verbo, non est surdus, sed exauditor precum, vt in psalm. 118 dicitur: In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine Dominus. Erhat mirraum gemacht/dodie gange Welt mir zu eng war. In latitudine exaudiuit, patefacto scilicet exitu. Latitudo opponitur angustiis, & significat consolationem, auxilium, mitigationem & liberationem. Est enim verissima regula. Tentatus audenter inuocat, inuocans exauditur, & sentit se inuari vel interiori consolatione, vel externa liberatione.

Conspicitur & Spiritus sanctus specie columbæ, alas pandens super Mediatorem. Iam si Spiritus sanctus esset agitatio in animis creata, non apparet peculiari specie corporali, quia accidentia non sunt extra subiecta, aut si esset ipse Pater, non discerneret à se Spiritum sanctum. Inquit autem Iohan. 1. Super quem videris Spiritum sanctum &c.

Secundum testimonium est sancti, quem in Pentecoste ater nus Pater & Filius eius, Dominus noster Iesus Christus ex arcæano consilio diuinitatis in peccata Apostolorum miserunt, vt testimonium perspicuū extaret, verè effundi & in ceteros

Species columbæ fuit *ἐπελάσις*, non *ὑπελάσις*. Spiritus sanctus non assumpsit sic columbæ, vt Filius Dei assumpsit carnem.

Est utilissima regula, qua refutat etiam Papisticum commentum de transubstantiatione panis & vini, qua nihil magis absurdū est & abominandū. Nam impossibile est mutari substantiam vini & panis, manentibus accidentibus, cum extra subiecta nō sint accidentia.

admiranda patefactio Spiritus

Quod Spiritus sanctus non sit agitatio creata in angelis & hominibus, sed sit persona creata vnà cum Patre & Filio, & sanctificans eos, in quos effunditur quinque testimoniis confirmatur in hoc capite. Primum sumptos

pios Spiritum sanctum iuxta promissionem diuinam, & nostra corda Deo copulari hac amoris flamma ex pectore æterni Patris & Filij in nos transfusa. Hæc autem persona, quæ in Pentecoste cõspicitur & effunditur in Apostolos, est persona distincta à Patre & Filio, Dextera Dei exaltatus, accipiēs promissum Spiritū à Patre, effudit eum.

tur ex historia baptismi Christi. 2. Sumitur ex historia Pentecostes, id est, manifestæ effusionis Spiritus sancti in Apostolos. 3. Hauritur ex formula nostri baptismi. 4. Traditur à Filio Dei apud Iohannem 14. & 15. 5. Extat apud Paulum 1. Cor. 12.

sicut Petrus Actor. 2. clarè dicit:

In secundo testimonio obseruandum est discrimen inter veterem Pentecosten & nouam. In

veteri Pentecoste, id est, die 50. post educationem populi ex Aegypto, Deus promulgauit Decalogum in monte Sinai, spectante & audiente maxima hominum multitudine, & quidem edidit hanc vocem inter conitrua & fulgura, trementibus non tantum hominibus, sed etiam ipsis faxis & rupibus montis Sinai. Hac terribili specie significatum est, quis sit vsus Legis proprius & principalis, videlicet ostendere peccatum & iram Dei, & incutere inenarrabiles pauores conscientis. Quod enim tunc publicè factum est in multitudine illa audiente vocem Legis cum magna consternatione, id priuatim singuli pij in suis cordibus experiuntur, quando Deus non tantum verbo arguit, sed etiam circumdat signa reatus (sic enim poenæ appellantur) & ferit corda sensu iræ suæ, quemadmodum Ezechias inquit apud Esaiam cap. 38. Quasi leo contriuit omnia ossa mea. Et vt Paulus Rom. 7. inquit. Per Legem peccatum fit excellenter peccatum. In noua Pentecoste, non Lex promulgata est, non politia noua constituta, sed manifesta luce Pater æternus & Filius coæternus effuderunt Spiritum sanctum non creatum, sed creantem & sanctificantem, id est, copulantem cum Deo omnes angelos & homines, quibus communicatur, seu in quos effunditur: Sicut Christus inquit Luc. 11. Quando magis Pater dabit Spiritum sanctum petentibus.

Tertiū testimoniū est ipsa baptismi formula à Filio Dei tradita, iubens baptizari hominem, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti, iam verò cõstat, Patrè, &

Latina lingua caret articulis, Græca & Germanica habet articulos. Nō igitur possumus pòdus

Filium Christū personas distinctas esse, quare & nomine Spiritus sancti, persona distincta significatur. Si enim Spiritus sanctus tantum significaret ipsum Patrem agitantem aut mouentem res, bis nominasset Patrem, & esset otiosa *ταυτολογία*. Deinde cum hæc forma baptismi doceat pariter inuocare Spiritum sanctum cum Patre & Filio, pariter ei tribuit omnipotentiam. Nam inuocatio, qua petimus liberationem à peccatis & à morte, & donationem iustitiæ & vitæ æternæ, soli Deo, qui est omnipotens, tribuenda est, quia solus Deus hæc bona dare potest, & solus videt corda petentium, & discernit veram inuocationem à simulata.

Quartum testimonium Iohan. 14. Rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis: Cum ait alium, discernit à Patre & Filio hunc paracletum. Non igitur significat Spiritus, ipsum Patrem agitantem, quia Filius non mittit Patrem. At Christus inquit Iohan. 15. Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit. Sunt & hæc personæ propria, alius paracletus, qui docebit vos, & quæ audiet, loquetur. Si Spiritus significaret hoc loco agitationem creatam, esset doctrina, non do-

huius confirmationis intelligere sine Græco textu, vbi singulis personis additur articulus *τὸ πᾶν τὸς, ἔϋ, ἔ ἀγίω πνεύματι*. Sicut enim Patri & Filio proponitur articulus monstrans personas distinctas: sic idem additur appellationi Spiritus sancti propter eandem causam. Hoc modo Epiphanius vrget Græcos articulos, & alij Græci scriptores idem faciunt. Deinde in baptismo inuocatur tota Trinitas. Ex quo perspicuum est, Spiritum sanctum esse omnipotentem. Nam inuocatio nulli creaturæ est adhibenda, sed est honos soli Deo competens.

Scriptura vniuersa libenter vitur vocabulis Iurisconsultorum. Sic Spiritum sanctum nominat paracletum, id est, aduocatum. Baptismū nominat Petrus stipulationem bonæ conscientie. Est autem stipulatio vocabulum proprium iuris. Sic vocabula sæderis & Testamenti non rectè declarari possunt, sine adminiculis Iurisprudentiæ. Sciendum enim est, quid sit Testamentum, quæ requirantur in Testamento, & quod sit ius Testamenti. Ita Spiritus sanctus nominatur aduocator

etor alius, à Patre & Filio audiens & accipiens. catus. Quia aduocati hæc sunt officia in foro seu iudicio. 1. Monere suam partem. 2. Regere eam consilio. 3. Hortari. 4. Consolari. 5. Dicere pro eo cuius est aduocatus. Eadem officia Spiritus sanctus publicè & priuatim Ecclesiæ præstat. Priuatim monet nos, regit consilio, hortatur, consolatur corda in paucis & ærumnis, & dicit pro nobis, id est, impellit corda ad inuocationem. Publicè in ministerio est efficax, flectit auditorum mentes ad assensionem, & ipsos Doctores monet, regit consilio, in explicatione & propugnatione doctrinæ, cui nulla humana infirmitas par esse potest, vt Paulus 2. Cor. 3. Fiduciam autem huiusmodi habemus per Christum erga Deum, non quòd idonei simus ex nobis, sed si aliquid idonei sumus, id ex Deo est, qui & idoneos fecit nos ministros noui Testamenti, non literæ, sed Spiritus. Sed obiiciat aliquis, Quo modo Spiritus sanctus dicitur aduocatus, cum Christus eodem nomine appelleretur in epistola Iohannis Canonica cap. 2. Filioli mei, hæc scribo vobis, ne peccetis, & si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi?

R E S P O N D E O.

Christus dicitur aduocatus, item Spiritus sanctus dicitur aduocatus, sed non eodem respectu. Nam Christus est aduocatus respectu intercessionis, applicans nobis sua merita, & perferens nostras preces ad æternum Patrem. Spiritus sanctus est aduocatus, quia clamat ad Deum pro nobis, gemitibus inenarrabilibus, Rom. 8. id est, impellit nostra corda, & exuscitat ea ad veram inuocationem. Ideo nominatur à Zacharia Spiritus gratiæ & precum. Videtis igitur quàm necessaria sit collatio locorum, & lectio priuata Bibliorum. Iuniores debebant diligenter legere epistolas Pauli, tum propter res ipsas, tum propter eloquentiam, quam non tantum in Cicerone aut Demosthene inuenieris, sed multò magis in scriptis Paulinis. Philippus Melanthon dicere solebat, Paulum esse summum oratorem, & verius eum posse dici tonantem & fulminantem, quàm Periclem. Nec putandum est, homines Ethnicos esse eloquentes: Ipsum Deum mutum aut infantem esse. Hanc opinionem reprehendit psalm. 94. Qui plantauit aurem, non audiret? aut qui finxit oculum, non videret?

Qui corripit gentes, non argueret, qui docet hominem scientiam. Idem dicit psalmus quod in physicis recitatur. Impossibile est effectum toto genere præstantiorem esse sua causa. & ἀνάπαλι: Impossibile est causam toto genere deteriolem esse suo effectu.

Quintum testimonium. 1. Cor. 12. clarè discernit Paulus Spiritum sanctum à donis creatis, autorem ab effectibus, Omnia, inquit, hæc efficit vnus & idem Spiritus, & distribuit vnicuiq; sicut vult. Eodem modo loquitur Rom. 8. Ipse Spiritus dat testimonium Spiritui nostro, quod sumus Filij Dei. Discernit hic quoque mouentem & consolantem Spiritum sanctum à consolatione, qua cor erigitur & viuificatur. Hæc perspicua testimonia amplectamur, nec finamus ea Sophisticis cauillationibus eludi.

Omnia dona sunt particularia, non sunt totalia. Ideoq; debemus esse modesti, & cogitare illud Augustini, quod in Psalmis recitat. Non spectandum tantum quid adfit, sed etiam quid desit. Quatuor enim potissimum sunt causæ, quæ nos ad humilitatem hortantur. Ex quibus 1. Corinth. 12. duæ recitantur, efficiens & finalis. De materiali idem Paulus docet 2. Corinth. 4. Postrema causa ab exëplo tractatur à Paulo Philipp. 2. Inuitamur igitur ad

humilitatem. 1. A causa efficiente donorum, de qua inquit Paulus 1. Cor. 12. Hæc omnia efficit vnus atque idem Spiritus. Quid igitur fequitur? Hoc sequitur quod idem Paulus dicit 1. Corinth. 4. Quid habes, quod non accepisti? Quod si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Bona est consequentia. Omnia accepimus à Deo. Ergo non possumus gloriari de donis. Huc pertinet illud, quod communi prouerbio de asino circumfertur. Non es Deus afelle, sed Deum vehis. In Aegypto enim quotannis idolum Isis, quæ fuit coniunx Osiridis, imponebatur afello, & ita circumuehebatur religionis causa, sicut apud Papistas adhuc die corporis Christi, monstratur panis &c. Afellus vidēs homines in genua procumbere propter idolum, quod adorabāt, ac putans sibi hunc exhiberi honorem, exultauit, actantum præ lætitia non excusit idolum, Ibi accepit plagas cum hac oburgatione: Non es Deus, tu afelle, sed Deum vehis, id est, tibi non habetur honos, sed idolo. Ita cum videmus propter dona, quibus alij excellunt aliis, nobis exhiberi reuerentiam ac honorem, dicendum est

est cum Psalmo: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.

2. A causa finali donorum. Vnicuique verò datur (inquit Paulus 1. Corinth. 12.) manifestatio Spiritus, ad id quod expedit, id est, omnia dantur ad publicam Ecclesiæ vtilitatem. Ergo per contrarium sensum, non dantur ad ostentationem, ad contemptum aliorum, ad augendam securitatem. Nam cum abutimur donis, facilè illa à nobis auferri possunt. Quid enim sumus nos miseri homines, etiam magnis donis præditi? Sumus corniculæ AESopicæ vestitæ alienis plumis, aut sumus aselli, qui Deum circumferimus.

3. A causa materiali donorū seu à subiecto, de quo Paulus 2. Cor. 4. Habemus autem thesaurum hunc in testaceis vasculis, vt virtutis eminentia sit Dei, & non ex nobis, dum in omnibus premimur, at non anxij reddimur. Quòd autem simus vasa testacea, testatur primum Scriptura, vt Esaiæ 40. Omnis caro fœnum, & sicut flos agri gloria eius. Et psalm. 103.

Est homo persimilis fœno per prata virenti,

Vt brevis in pingui, quæ rosa floret, agro.

Quam simul attigerint vrentis flamina venti

Aret, & exigua victa calore iacet.

Deinde idem testatur experientia. Nam homines sani coguntur fateri rem ita se habere.

4. Ab exemplo Filij Dei, quod debet esse maximè efficax argumentum humilitatis. Sic inquit Augustinus:

Puderet te fortassis imitari humilem

hominem, imitare saltem humilem Deum.

Quòd Spiritus sanctus fuerit antequam Filius Dei assumpsit humanam naturam.

CAP. IIII.

N quarto capite explicatur hec hypothesi, quòd Spiritus sanctus gubernauerit Ecclesiam inde vique ab initio, non tantum post Christum glorificatum. Sumitur autem huius hypotheseos occasio ex 7. capite Iohannis, vbi dicitur: Spiritus sanctus nondum erat, quia Christus nondum erat glorificatus: *ἔτι οὐκ ἦν πνεῦμα ἁγίον, ὅτι ἔτι Ἰησοῦς οὐκ ἦν ἐδοξάσθην.* Et Actor. 19. Cùm Paulus quibusdam discipulis diceret: Num Spiritum sanctum accepistis, posteaquam At illi dixerunt ad eum: Imò neque an Spiritus sanctus sit, audimus. Hinc quaestio extitit: An Spiritus sancti persona extiterit, antequam Filius Dei carnem indueret.

Cùm Iohannes cap. 7. dicat: Nondum erat Spiritus, quia Christus nondum erat glorificatus, quaeri à multis solet, an fuerit persona Spiritus sancti, & an fuerit efficax ante glorificationem Christi in resurrectione & ascensione.

scilicet per resurrectionem & ascensionem. Discernendi sunt enim tres articuli, quorum primus est de passione, secundus de resurrectione, tertius de ascensione. Differunt enim sicut pugna, victoria & triumphus. Pas-

sio Christi est lucta seu pugna acerrima, in qua redemptor noster congressus est cum nostris hostibus, Lege, peccato, morte, Diabolo, inferno. Resurrectio est victoria huius luctæ contra hostes, Propheta Oseas cap. 13. hoc canit *ἔτι νεκρῶν*: Ero mors tua ó mors, morsus tuus ero inferne. Et Paulus 1. Corinth. 15. idem reperit. Vbi tuus, mors, aculeus? vbi tua, inferne, victoria? Ascensio est amplissimus triumphus, in quo nostri hostes iam victi, sunt ducti in pompa, & demonstrati omnibus angelis & resuscitatis ex morte. Christus enim non solus ascendit in cælum, sed cum magna multitudi-

tudine sanctorū. Hoc dictū est Thaddæi Apostoli, qui apud Eusebiū lib. 1. Eccles. historia in oratione ad regē Abgarū inter cetera inquit cap. 15. in fine, se dicturum populo, *πῶς κατέβη μὲν ὁ Χριστός, ἀνέβη δὲ μετὰ πολλοῦ ὄχλου πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ.* Eo in capite extat epistola Abgari ad Christum, & Christi responsio. Huic dicto Thaddæi suffragatur narratio Matth. 27. de sepulcris sanctorum apertis &c.

Non difficilis est huius quæstionis explicatio consideratis dictis Prophetarum & Apostolorum, quæ testantur inde vsque ab initio Ecclesiam gubernatam & sanctificatam esse Spiritu sancto, sicut Petrus de Prophetis ait 1. Petri 1. exquisiuisse eos de reuelanda salute, scrutantes quod tēpus significaret Spiritus Christi, qui in eis erat. Et 2. Petri 1. dicitur: Spiritu sancto inspiratos, locutos esse sanctos.

In Symbolo Niceno: Qui locutus est per Prophetas.

Sic Esaiæ 59. expressè scriptum est: Hoc foedus meum cum eis dicit Dominus, Spiritus meus, qui est in te, & verba mea, quæ posui in ore tuo, non recedent ab ore tuo, nec ab ore seminis tui deinceps & in sempiternū. Hoc testimonium non tantum confirmat articulum de persona Spiritus sancti, sed etiam docet nos de regno Christi, cuius proprium beneficium est donatio Spiritus sancti. Affirmat enim eundem Spiritum esse in Esaiæ & in tota Ecclesia ad omnem æternitatem.

Hoc dictum quod citat Paulus in epistola ad Romanos cap. 11. docet, quæ, qualis & ubi sit Ecclesia? Est cœtus Deo confœderatus per verbum & Sacramenta, in quo sonat pura & incorrupta vox Legis & Euangelij, & cuius viua membra reguntur à Spiritu sancto.

Cum igitur semper eodem Spiritu sancto omnes electi sint sanctificati, necesse est intelligi dictum Iohan. 7. de manifesta ostensione Spiritus sancti, qui de Christo resuscitato & regnante. illustribus miraculis, fortitudine martyrum in suppliciis,

Omnes electi eodem Spiritu sancto sunt sanctificati. Hoc probat Paulus duplici propositione affirmatiua & negatiua. Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt Filij Dei. Item: Qui Christi Spiritum non habet, non est eius.

perpetua serie doctorum in Ecclesia, & pœnis hostium Euangelij testificatus est.

Christus aliquoties apud Iohannem repetit hanc vocem: Spiritus sanctus testificabitur de me, id est, de mea persona & officio.

Cio. Est autem duplex testimonium Spiritus sancti. I. Publicum, quod incurrit in oculos omnium hominum, cuius quatuor sunt gradus. Primus continet miracula, vt sunt resuscitatio mortuorũ, donum linguarum, donum sanationis. Secundus est fortitudo martyrum in suppliciis, qui non tantũ confessione sua, sed etiam sanguine obsignarunt doctrinam Euangelij, & vt in Apocalypsi dicitur: qui venerunt ex afflictione magna, & dilatauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas per sanguinem agni. Tertius est perpetua Christi doctorũ in Ecclesia, quales non habet vlla religio, excepta Christiana. Nunquam enim defuerunt Ecclesiæ pij doctores, etsi aliàs plures, aliàs pauciores fuerint. Etiam in Papatu fuerunt, qui taxarunt errores sedis Romanæ. Quartus complectitur pœnas tragicas omnium hostium & contemptorum Euangelij, vt hæreticorum, tyrannorum & multorum hypocritarum. II. Priuatum. Nam priuatim testificatur Spiritus sanctus de doctrina Euangelij. Primũ in conuersione ad Deum, vbi dat testimonium Spiritui nostro, quod sumus Filij Dei, Rom. 8. Nam credens scit se credere, vt inquit Augustinus. Deinde in quotidiana inuocatione, iuxta illud: Effundam super vos Spiritum gratiæ & precum. Spiritum gratiæ in conuersione scilicet, Spiritum precum, in quotidiana inuocatione, quanquam hæc duo non possunt separari. Tertio in cruce, in magna vi temporis, in concursu malorum, in media morte.

Apparet autem vilitatẽ Spiritus sancti appellationem initio in Ecclesia vsurpatam esse pro manifesta ostensione, seu testimonio exhibiti Spiritus sancti, sicut fiebat initio Ecclesiæ, vbi primũ spargebatur Euangelium ab Apostolis. Sic in Actis 19. loquuntur quidam discipuli: Ne quidem, quod sit Spiritus sanctus, audiuimus.

patefactione seu reuelatione.

Paulus cum relicta Corintho venisset Ephesum, inuenit duodecim discipulos, qui etsi baptizati fuerant baptismo Iohannis, tamen ignorabant, quid esset Spiritus sanctus. Hæc verba non sunt intel-

intelligenda, quasi Iohannes non tradiderit integram doctrinam Evangelij suis auditoribus, sed quòd manifesta effusio Spiritus sancti, fuerit proprium ornamentum Christi glorificati.

De processione Spiritus sancti.

CAPVT V.

Quæ Ecclesiæ recentiores dicuntur in Synodo Basiliensi mouisse certamen de processione Spiritus sancti, id est, an sit ex essentia Patris & Filij, & contenderunt, Spiritum sanctum à Patre procedere, id est, ex Patris essentia esse, ac per Filium tanquam canalem mitti, nec esse ex essen-

tia Filij. De hac quæstione statuamus, vt Latina Ecclesiæ statuunt, Spiritum sanctum ab æterno Patre & Filio coæterno procedere, id est, esse ex essentia æterni Patris & Filij, sicut Christus expressè inquit Iohan. 16. Ex meo accipiet, quia omnia, quæ Pater habet, mea sunt.

nebāt imperiū ante captā Constantinopolim. Mota est igitur quæstio à Græcis de processione Spiritus sancti, an sit Spiritus sanctus de essentia Filij, sicut est de essentia Patris: vtrum verò à Patre mittatur per Filium, tanquam per canalem.

Est igitur Spiritus sanctus aliquid essentia Filij, seu etiam Filio quomodo, vt Epiphanius contra πνευματομάχους inquit: Spiritus verè est ex Deo, & non alienus à Patre & à Filio, sed ἑμῶσι Patri & Filio. Hac probatio satis firma est piæ menti, quæ non

In Synodo Cōstantiensi, qua Iohannes Hufs supplicio fuit affectus, factum est decretum, vt confectio decennio iterum celebraretur Synodus. Iuxta hoc decretum intra decennium est coacta Synodus Basileæ. Ad eam Synodum accesserūt etiam Græci missi à Palæologis, qui tunc te-

Epiphanius cōtra πνευματομάχους, fol. 383. ἑμῶνον δὲ ὁ υἱὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα συμπάσιον ὑμῶν καὶ πατρὶ, καὶ τὰ ἴσα ἐργαζόμενον, δωρημένον τε καὶ χαρίζομενον ὡς βέλεθ.

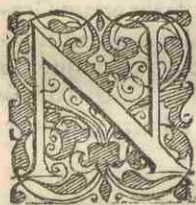
quærit cauillationes ad labefactandum textum. Huc referatur & illud, quod Christus ipse Iohan. 20. afflat Spiritum sanctum Apostolis. Hic flatus non à solo Patre, sed etiam à Filio procedit. Nolo autem prolixius de his arcanis disputare, quæ reuerenter cogitanda sunt, nec immorandum est speculationi, sed magnitudo amoris diuini in hoc ipso testimonio consideretur. Necessè est enim verum & ingentè in Deo erga nos amorem esse, qui hunc ipsum ignem amoris sui in nos transfundit, cuius verè est essentia diuina, & nos sibi copulat societate non tantùm creati doni, sed misit in pectora nostra sui Spiritus. Præclare ergo Augustinus sermone 43. de verbis Apostoli. Magna est misericordia Dei, qui donum dat sibi æquale, quia donum eius Spiritus sanctus est,

ὅς ἐκ αὐτὸ ὄντως ἐκ θεοῦ ὄν, καὶ ἐκ ἀλλοῦ
τείου πατρὸς καὶ υἱοῦ, ἀλλ' ὁμοούσιον πα-
τρὶ καὶ θεῷ.

Regula Syracidæ 3. Quæ tibi præcepit Deus, hæc reuerenter cogita.

De beneficiis Spiritus sancti,

CAPVT VI.

NON satis est nosse quid sit existimandum de persona tertia diuinitatis, quæ appellatur Spiritus sanctus, sed etiam piè cogitandum est, quæ beneficia ab hoc fonte ad nos miseros permanent. Sunt autem duplicia beneficia. Alia omnibus piis communia & necessaria, quæ non habentes, sunt ac manent hostes Dei. Alia verò sunt dona Spiritus sancti, quæ non ad omnes pertinent, sed tantùm ad aliquas personas & certas vocationes, vt quanquam excellentia dona sunt donum linguarum & interpretationis Scripture, tamen non sunt necessaria omnibus saluandis. At beneficia Spiritus sancti omnibus necessaria promittuntur vniuersaliter omnibus electis, & quædam gratis. Sicut Christus Luca 11. inquit: Si ergo vos cum sitis mali, hostis bona dare filiis vestris, πόσω μάλλον ὁ πατήρ, ὁ ἐξ οὐρανόσιν δώσει πνεῦμα ἅγιον τοῖς αἰτησῶντι

αὐτῶν αὐτῶν. Etsi igitur non habemus dona Iosephi vel Moyfi: tamen sciamus nos esse in numero electorum, si habuerimus dona omnibus sanctis necessaria, cuiusmodi sunt vera fides & inuocatio, vera patientia in arumnis & morte &c. Ex hac breui *συνορασι* intelligi potest, quàm sit necessaria doctrina huius capituli, præsertim in tentationibus.

Postquam personam Spiritus sancti utcunque descripsimus, beneficia consideremus, quorum alia communia sunt omnibus veris & viuus Ecclesiæ membris, alia sunt certarum personarum & vocationum.

Sicut in Ethicis differunt cōmunes virtutes ab heroicis (loquor autem de forma diuisionis

non de rebus ipsis) ita differunt in Ecclesia communia dona omnibus sanctis necessaria, à donis, quibus Deus ornauit certas personas & certos gradus vocationum. Heroica virtus Achillis aut Samsonis non est mihi aut tibi necessaria. Nam possumus esse viri boni, etsi non sumus bellatores heroici. Ita possumus saluari, etsi non habemus dona Danielis aut Iosephi. Latro in cruce & Ioseph, sunt æquales & sunt inæquales. Aequales sunt, quòd attinet ad gratiam, quæ est vniuersalis, iuxta dictum Christi: Venite ad me omnes, qui laboratis &c. Item Pauli: Gratia exuberat supra peccatum, quia vterque saluatur gratis propter Filium Mediatoris. Sed sunt inæquales, quòd attinet ad dona. Alia dona habet latro, alia Ioseph, & quidem præstantiora. Sed quia mentio facta est illorum membrorum Ecclesiæ, quæ dicuntur viua membra, monendi sunt discentes, duplicia esse membra Ecclesiæ, alia viua, alia mortua. Viua sunt membra sanctificata à Spiritu sancto, iuxta dictum Pauli Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt filij Dei. Et ab his membris Ecclesia nominatur sancta *κατὰ συνδοχὴν*, quia semper à principali fit denominatio seu nuncupatio. Alia verò membra dicuntur mortua, vt sunt omnes hypocritæ, qui etsi de doctrina consentiunt cum viuus, nec sunt manifesti hostes Euangelij: tamen in corde sunt sine vero timore Dei, sine fide, & pluris faciunt opes ac voluptates, quàm Deum. Videamus igitur, vt viua simus membra, sicut Paulus monet: Explo- rate vos ipsos an habeatis Spiritum sanctum. Papa nec viuum, nec mortuum est Ecclesiæ membrum, viuum non est, quia non habet Spiritum Christi. Nam certè Spiritum Christi non habet, qui hostis est Euangelij. Mortuum non est, quia non consentit cum verè piis,

de doctrina, sed eam damnat tanquam hæresin. Quomodo igitur gloriatur se esse caput Ecclesiæ, cum non sit membrum?

Prioris generis sunt, tota hominis regeneratio & renouatio ad vitam æternam, vera agnitio & inuocatio Dei, consolatio in ærumnis, constantia in confessione, denique multarum virtutum decus. Hæc dona omnibus necessaria, splendide describuntur in dictis Prophetis & Apostolicis, vt Dauid psal. 51. petit à Deo, non modò remissionem peccatorum, sed etiam Spiritum firmum, sanctum & spontaneum, id est, gubernatorem mentis, voluntatis & cordis, confirmatorem nos contra fluctus dubitationum, & contra metum in periculis, & excitantem motus Legi diuinæ congruentes, & lætificantem, vt acquiescamus in Deo, & habeamus initia vitæ æternæ.

Psalmus 51. est præcipuus in toto psalterio, & congruit ad dictum in signe Pauli Rom. 5. de gratia Dei & de dono per gratiam. Gratia significat remissionem peccatorum, donum per gratiam significat donum Spiritus sancti. Primum igitur Dauid in eo psalmo petit gratiam, id est, remissionem peccatorum. Huic petitioni mox adiungit alteram de donatione Spiritus sancti, in-
quiens;

Deus, & Spiritum firmum innoua in visceribus meis.

Ne proicias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me.

Redde mihi lætitiã salutaris tui, & Spiritu spontaneo sustenta me.

In his tribus versibus, primò sciendum est, quid sit cor mundum, deinde quæ sint epitheta Spiritus sancti. Cor mundum dicitur cor fide purificatum, vt Petrus Act. 15. inquit: Et qui nouit corda Deus, testimonium præbuit illis, dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis, nihil discreuit inter nos & illos, cum fide purificauerit corda eorum. Postea tria sunt epitheta. Nam Spiritus sanctus dicitur: 1. Firmus, quia efficit in nobis *πληροφίαν*, id est, firmam assensionem victricem omnium dubitationum & paucorum. 2. Sanctus, quia excitat in nobis sanctos motus, id est, Deo placentes & congruentes ad normam Legis. 3. Principalis seu spontaneus, quia flectit corda ad obedientiam, non solum in uocatione & priuata vita, sed etiam in
media morte.

2. Timoth. 1. Dedit nobis Deus Spiritum non timiditatis, sed roboris, dilectionis & modestiæ. Confirmat enim hic Spiritus corda nostra, vt firmiter verbo Dei assentiatur, & accendit dilectionem, castitatem & totius Decalogi virtutes.

εἰς τὸ ἐδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα
δειλίας, ἀλλὰ δυνάμεως καὶ ἀγάπης,
καὶ σωφρονισμῶν. Proponite vobis
Abrahamum, qui habuit Spiritum non timiditatis, sed roboris, quia Paulus Rom. 4. his verbis prædicat fidem Abrahæ. Verum ad promissionem Dei non hæsitabat ob incredulitatem, sed

robustus factus est ex fide, tribuens Deo gloriam, certa persuasione concepta, quòd is, qui promiserat, idem potens esset ei præstare. His verbis describitur fides & Spiritus fortitudinis Abrahami contra dubitationes. Postea Spiritus fortitudinis in periculis apparet ex historia Genes. 14. Cùm enim quinque reges opulentissimi abduxissent inter alios captiuum Loth, mox ille cum paruis copiis tercentum & octodecim vernis, ausus fuit persequi quinque reges, & hac parua manu profigauit eos. Quòd autem Abraham fuerit castus & modestus, quòd habuerit dilectionem erga Deum, coniugè, filios & omnes homines, tota eius vita testatur.

Zachariæ 12. Effundam super domum Dauid Spiritum gratiæ & precum. Disertè Spiritum sanctum nominat Spiritum gratiæ, quia dat testimoniũ Spiritui nostro, quòd sumus Filij Dei, Rom. 8.

& est arrha hæreditatis nostræ: deinde nominat Spiritum precum, quia flectit nos ad inuocationem, & ad vniuersam obedientiam Deo placentem.

Vocabulo arrhæ vtitur Paulus 2. Corinth. 1. Deus vnxit nos, obsignauit nos, deditq; arrham Spiritus in cordibus nostris. Tribus vtitur vocabulis, vnctionis,

& arrhabonis. Vocabulum vnctionis sumitur ex psal. 45. Propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ, id est, Spiritu sancto præ consortibus tuis. Christus est vnctus non balsamo, quod nascitur in hortis, sed Spiritu sancto. Sic enim appellat Spiritum sanctum Iohannes, 1. Iohan. 2. Vnctio docebit vos. Eodem Spiritu sancto nos quoque vngimur, qui sumus membra Christi. Altera appellatio sigilli, sumpta est ex Esaia 8. cap. Liga testimonium, obsigna Legem in discipulis meis. Sed quod est illud sigillum? Spiritus sanctus. Tertiũ vocabulum arrha seu arrhabo nõ habet originem Græcam, nec La-

tinam, sed Hebraicam. Nam Aras significat proprie mixtionem, & postea per metalepsin significat sponsonem, quia qui sponder pro alitero, immiscet se negotiis alienis. Arrha in emptionibus est aliquid datum ad hoc, vt sit testimonium confirmatæ emptionis, vel in sponsalibus, vt sit testimonium de futuris nuptiis. Ita donatio Spiritus sancti est testimonium certissimum reconciliationis cum Deo, & præsentia Dei, & venturæ hæreditatis vitæ æternæ. Vtitur hac voce Tertullianus de resurrectione carnis pag. 80. Quemadmodum nobis arrhabonem Spiritus reliquit, ita & à nobis arrhabonem carnis accepit & vexit in cælum, pignus totius summæ illuc quandoque redigendæ. Securæ estote caro & sanguis, vsurpatis & cælum & regnum Dei in Christo, id est, Christus ascendens in cælum, secum intulit cælo arrham nostræ spei, id est, carnem nostram in sua persona, & in Pentecoste misit arrham Spiritum sanctum, ne dubitemus de resurrectione & vitæ æternæ.

Galat. 5. Fructus Spiritus sunt, dilectio, gaudium, pax, longanimitas, humanitas, bonitas, fides, mansuetudo, continentia. His donis, quæ sunt omnibus necessaria, restituitur in nobis vitæ & iustitiæ æternæ, & renouatur imago Dei, & rursus fit miranda copulatio naturæ nostræ cum Deo.

Vt autem bonitas Dei imensa magis illustretur & celebretur, collatio cogitanda est piorum & impiorum. Tota mundi historia inde vsque à Cain ostendit, malos Spiritus efficaces esse in impiis, qui cum sint blasphemi, mendaces, crudeles, immundi, maximam partem generis humani contaminant idolis, blasphemis, libidinibus, mendaciis, iniustis cædibus & aliis sceleribus. Sed ne tales furores in toto genere humano existant, Deus subinde excerpitaliquam partem, videlicet veræ Ecclesiæ membra. Hæc gubernata à Spiritu sancto, & defensa aduersus Diabolum, celebrant Deum, custodiunt doctrinam Euangelij, inuocant in fide, gratias agunt obediunt ei in vitæ, vocatione & æumnis, & in tota æternitate eum celebrabunt.

Obedientia piorum versatur in tribus rebus: 1. in vocatione. 2. in priuata vitæ. 3. in æumnis & media morte.

In vocatione quales esse debeamus, describit Paulus 1. Cor. 4. 11. Id requiritur in dispensatoribus, vt fidelis aliquis reperiat. Fidelitas complectitur veritatem & beneficentiam, vt Deus est fidelis, id est,

id est, verax & beneficus. verax in seruandis promissis, beneficus in communicatione bonorum. Ita minister est fidelis, cum est verax & beneficus. Verax esse non potest, nisi teneat integram doctrinam Christianam. Deinde beneficus est, cum est assiduus & diligens in communicatione doctrinæ & earum rerum, quas profitetur. Si quis docet Grammaticam aut Dialecticam, fieri potest, vt earum rerum fit peritus. Sed multi non sunt fideles. Non enim cum aliis ea, quæ ipsi cognouerunt, communicant. Fidelitas excludit affectatam ignorantiam & affectatam omissionem.

In vita autem priuata, quales requirat Paulus, ostendit ad Titum cap. 2. Illuxit enim gratia Dei salutifera omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegata impietate, & mundanis concupiscentiis, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc seculo præsentis: sobriè erga nos ipsos: iustè erga alios: piè erga Deum.

Quales autem in ærumnis & media morte esse debeamus, Petrus 1. epist. 5. ostendit his verbis. Humiliamini sub potenti manu Dei, potenti scilicet ad puniendum & ad liberandum.

Alterius generis beneficia sunt *χαρίσματα*, vt donum linguarum, interpretatio Scripturæ, donum medicationis, prædictio futurorum. *Διακονία*, vt singularis felicitas in re militari, aut in gubernatione togata. *Ἐνεργήματα*, vt donum faciendi miracula, vel in propriis periculis, vel in alienis. De his gradibus donorum concionatur Paulus 1. Cor. 12.

Dona nō omnibus necessaria habent tres gradus. Ad primum pertinent *χαρίσματα*. Ponit enim Paulus nomen generis pro specie *κατ' ἐξοχὴν*. Ad secundum pertinent ministeria *διακονίας*, quæ à puluere nomen habent. *Διάκονος*, quasi dicas, discursans per puluerem. Tertius comple-

ctitur *ἐνεργήματα*, id est magna & rara miracula, vt resuscitatio mortuorum. Item quod Petrus vno verbo interficit Ananiam. Hæc diuisio extat apud Paulum 1. Cor. 12. *Διαρέσεις ὁ χάρισμάτων εἰσὶ, τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα, καὶ διαρέσεις διακονιῶν εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος, καὶ διαρέσεις ἐνεργημάτων εἰσιν, ὃ δ' αὐτὸς ἐστὶ θεὸς, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πάντιν.* Quare autem Deus initio dederit Ecclesiæ donum linguarum, tres sunt causa. 1. Vt hoc donum esset adminiculum propagationis Euāgelij inter varias gentes, quarum sunt diuersæ linguæ. 2. Vt hoc donum esset testimonium præsentie Spiritus sancti in Ecclesia. De hac causa

dicitur 1. Corinth. 14. Verè Deus est in vobis. 3. Vt hoc donum esset testimonium de vocatone gentium ad societatem Ecclesie.

DE REGENERATIONE.

N fermone Pauli sapissime vsurpatur vocabulum regenerationis, quod à multis non satis intelligitur. Necesse est igitur iuniores doceri, quid sit regeneratio, quæ sint eius partes, quæ causæ. His enim quaestionibus explicatis, facilius intelligi poterit, præcipuum & maximè necessariũ beneficiũ Spiritus sancti esse regenerationẽ. Et si enim multa sunt præclara dona Spiritus sancti in vniuersam Ecclesiam & in pios singulos: tamen omnibus aliis, vel ipsa necessitate antecellit beneficiũ regenerationis.

Cùm autem regeneratio sit maximum maximèque necessariũ Spiritus sancti beneficiũ, dicendum videtur in hoc capite, quid sit regeneratio, & quæ sint eius tum partes, tum causæ.

Est igitur regeneratio tota conuersio hominis ad Deum, quæ complectitur mortificationem & viuificationem, id est, contritionem, fidem & nouam obedientiam. Nam in vera pœnitentia seu conuersione ad Deum, duo sunt motus, mortificatio & viuificatio, iuxta dictum 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit.

In eo loco recitatur valde memorabilis historia de parentibus Prophetæ Samuelis. Habuit autem pater Samuelis in matrimonio duas vxores, vnã fecundam, alteram sterilem. Neque verò tantũ sterilis erat altera, quadam naturæ *ad viciũ*, sed etiam propter ætatem erat effecta. Cùm autem vir sanctus Pater Samuelis libenter suscepisset ex Anna sterili sobolem, vterque coniugum coniunctis votis à Deo petente sobolem, & quidem masculam, quæ possit Deo seruire in munere docendi. Has preces exaudit Deus, & contra naturæ ordinem facit fecundam Annam sterilem, donat ei filium ingenio & omnibus virtutibus præstantem. Fuit enim Samuel vnus ex summis Prophetis. Quare Anna, vt declararet suam gratitudinem Deo pro acceptis tantis beneficiis, recitat carmen *ei charisndv*: Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit: id est, vt in lib. Iob 5. ca. dicitur: Beatus homo, qui corripitur à Deo, increpationẽ Dei ergo ne repro-

reprobos. Quia ipse vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius sanabunt. Sunt enim duo præcipua opera Dei in iis, qui renascuntur: vnum quasi alienum, alterum proprium. Alienum opus Dei est (vt Esaias appellat) mortificatio seu deductio ad inferos, seu percussio, in qua sentitur onus peccati & ira diuinæ aduersus peccatum.

Ex quo sensu existunt tanti pauores & consternationes, quas nulla mens satis cogitare, aut lingua verbis exponere potest, sed sumantur qualescunque descriptiones & imagines ex tristissimis querelis psalmodum, vbi sæpe comparantur pauores mortificationis sagittis. item siccitati æstiuæ, quæ omnia torrefacit & exhaurit. Estigitur alienum opus Dei, mortificatio, & est gradus ad alterum opus proprium bonitatis diuinæ, quod dicitur viuificatio seu deductio ab inferis, & sanatio vulnerum efficacissima.

Significat autem mortificatio veros pauores & dolores in corde agnoscente iram Dei aduersus peccatum, de quibus doloribus dictum est, Sicut leo contriuit omnia ossa mea. Esaiæ 38. In his doloribus verè & sine simulatione fit mortificatio carnis seu veteris & incorruptæ naturæ.

Sanctus rex Ezechias, post gloriosam depulsionem exercitus Assyriorum ab vrbe Hierosolyma, incidit in morbum grauem. Vt autem omnes homines vocati ad vitæ exitum, ardentius cogitant de vita anteacta, & de præsentibus lucta cum morte, quæ est omnium difficilima & acerrima: ita sanctus rex & benemeritus de Ecclesia in maximam animi consternationem incidit, in qua hæc verba etiam pronuntiauit. Sicut leo (cuius est maximum robur) contriuit Deus omnia ossa mea.

Etsi autem hi dolores in aliis maiores, in aliis minores sunt: tamen omnino aliquam in omni conuersione contritionem esse oportet, vt 2. Corinth. 7. dicitur: Contristati estis ad penitentiam, tristitia, quæ secundum Deum est, efficit penitentiam

1. Corinth. 10. Fidelis est Deus, qui non sinit vos tentari supra id, quod potestis, imò faciet vnà cum tentatione euentum, quod possitis sufferre: id est, Deus vtitur iustitia distributiua, & imponit cuique onus seruata æqualitate Geometrica. Afsignat cuique

ad salutem. Esaiæ 66. Ad quem respiciam, nisi ad humiliatum & contritum Spiritu? suam partem proportionalem, & vt Græci dicunt, τὸ ἄνθρωπος μέρους.

Altera pars conuersionis nominatur viuificatio seu consolatio, quæ fit fide iuxta dictum: Iustus fide sua uiuet. In hac enim consolatione victrice pauorum & dolorum Filius Dei viuificat cor, & simul dat Spiritum sanctum, qui accendit nouos motus in corde, vt Rom. 8. scribitur: Accepistis Spiritum adoptionis filiorum clamantem Abba Pater.

Hic Aphorismus Propheticus, fuit symbolum Pauli Apostoli, sicut Christi symbolum fuit dictum Osæ: Misericordiam volo & non sacrificium. Ostendit enim crebra repetitio, quod Paulus & Christus his dictis tanquã symbolis vsi sint. Aphorismus autem ille à Paulo recitatur Ro. 1. Galat. 3. Hebr. 11. & docet, hominem fide vtrunque beneficium accipere, id est, iustificationem & viuificationem. Expressè enim facit mentionem iustitiæ & vitæ. Quicumque iustus est coram Deo, viuít etiam. Et quicumque viuít, iustus est.

Causa efficiens regenerationis est Filius Dei, qui per Euangelium viuificat corda, & dat Spiritum sanctum. Etsi enim fit viuificatio per omnes personas, tamen quomodo simul tres personæ efficaces sint, piè considerandum est. λόγος dicit consolationem, & ostendit hanc esse voluntatem Patris, quod simus recepti, & luces in mente vt assentiamur. Et Pater per Filium dat Spiritum sanctum, vt scriptum est Actor. 2. promissionem Spiritus sancti accipiens à Patre, effudit eum.

Instrumentum regenerationis est ministerium Euangelij & Sacramentorum, vt ait Petrus 1. Petri 1. Renati estis non semine corruptibili, sed per sermonem viuientis Dei, & manentem in secula.

Semen regenerationis est verbum, & idem verbum est lac generatorum. Quia iisdem rebus nutrimur, quibus constat, vt nos sumus constati ex quatuor elementis. Ergo nutrimur corporibus, quæ & ipsa sunt mix-

mixtâ ex quatuor elementis. Ita in hoc negotio verbum Dei vocatur à Petro semen regenerationis. Et in eadem epistola capite 2. dicitur lac, id est, nutrimentum eorum, qui sunt regenerati. Inde extruimus hoc axioma iuxta Augustinum: Verbo regeneramur, nutrimur, augemur & corroboramur.

Et Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei.

Ex aqua, i. ministerio verbi & Sacramentorû. Nam *κατὰ σινεχισμὸν* pars pro toto ponitur. Aqua est instrumentalis causa efficiens. Instrumento non proprie tribuitur actio, sed improprie.

generationis. Spiritus est vera causa efficiens. Instrumento non proprie tribuitur actio, sed improprie.

Et ad Titum cap. 3. Secundum misericordiâ saluauit nos per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit super nos opulenter per Iesum Christum Salvatorem nostrum.

Paulus duas definitiones baptismi constituit. vnam collectâ ex partibus, quæ extat Ephef. 5. Mundans eam lauacro aquæ in verbo. Nam duæ sunt baptismi partes integrales, Elementum aquæ & verbum, quo hæc ceremonia est instituta, sicut Augustinus

inquit: Tolle aquam, non erit baptismus, tolle verbum, non erit baptismus. Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum. Altera definitio est causâlis, quæ extat cap. 3. ad Titum. Secundum misericordiam saluauit nos per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti. Coniungit hîc Paulus duas causas, Efficîentem, videlicet Spiritum sanctum, qui est efficax per ministerium verbi. 2. Instrumentalem, lauacrum aquæ, quod vocatur lauacrum renouationis, non quòd sine Spiritu sancto habeat vim regenerandi, sed quòd Spiritus sanctus hoc organo vtatur ad homines regenerandos & renouandos.

Materia in qua, est mens, voluntas & cor, quia lux & motus spirituales accenduntur in natura à Deo priùs condita, quæ non mutatur substantia, sed qualitate, vt multa dicta piæ vetustatis asfirmant.

Fuit mihi acerrima contentio cum homine fanatico Matthia Flacio Illyrico de hac quaestione, An peccatum sit accidès.

An instituta vel originalis, vel ea, quæ nunc restituitur per Christum,

fit substantia, An ipsa regeneratio fit mutatio substantiæ. De his ille sic pronuntiabat audacissimè contra sententiam Scripturæ, & contra totam antiquitatem, peccatum non esse accidens, sed substantiã. Iustitiam non esse accidens, sed substantiam. Et in regeneratione fieri non tantùm mutationem accidentis seu qualitatis, sed etiam ipsius substantiæ.

Augustinus in Enchiridio capite 31. Tunc ergo efficimur verè liberi, cùm Deus nos fingit, id est, format & creat, non vt homines, quod iam fecit, sed vt boni homines simus, quod nunc gratia sua facit.

Idem tractatu primo in Iohannem. Pecora non illuminantur, quia pecora non habent rationalem mentem, qua possint videre sapientiam. Homo autè factus ad imaginem Dei, habet rationalem mentem, per quam possit percipere sapientiam. Ergo Christus lux est non animalium quorumcunque, sed hominum.

ni possunt appellari Alchimiſtæ, quia non habent accidentia, sed tantùm substantias. Et certè sunt substantiales Theologi, quia tantum pecunię medicando collegerunt, vt etiã possint cõdere monasteriũ.

Tertullianus de resurrectione carnis, pag. 75. Vetustatem & nouitatem hominis ad moralem, non ad substantialem differentiam pertinere defendimus.

Chrysoſtomus enarrans caput 4. ad Ephes. Subiectum veteris & noui hominis idem est, mutatio autem est accidentalis.

se ipsum explicaturus, tandem addit declarationem horum vocabulorum,

Vir reuerendus Iustus Menius, cùm esset mota controuersia ab Osiandro de iustificatione, solebat eum appellare Alchimiſtam, & eius Theologiam Alchimiſticam, propterea quod nihil haberet in sua Theologia, nisi falsas substantias, & nulla accidentia admitteret. Scitis enim quid tractent Alchimiſtæ, Ex argento conficere volunt aurum contra naturæ ordinem, sed meri sunt impostores. Nam Deus non patitur confundi species, quarum cõseruatio & distributio est summum argumentum prouidentię diuinæ. Sic Theologi Flacciatię diuinæ.

Verba Chrysoſtomi sunt: τὸ μὲν ὑποκείμενον τὸ αὐτὸ, ἢ ὁ μεταβολὴ περὶ τὸ συμβεβηκός. Paulus ad Ephes. 4. cùm multa dixisset de homine veteri & nouo, quasi

bulorum,

bulorum, Quapropter, inquit, deposito mendacio loquimini veritatem quisque proximo suo. Irascimini, & non peccate, Qui furabatur, non amplius furetur. Hæc declarant quid sit vetus, quid nouus homo. Si es mendax aut fur, es vetus homo. Si autem non amplius furaris, aut calumniaris, præluce tamen fide, tunc es nouus homo.

Basilii in quadam epistola, pag. 654. Tres sunt modi creationis. Primus est fabricatio rerum

ex nihilo: Secundus est mutatio subiecti in meliorem statum.

Tertius est resuscitatio ex morte. Accommodat autem ad secundum modum dicta psalmi 51. Cor mundum crea in me ô Deus. Et Pauli Gal. 5. de noua creatura.

Basilij verba sunt: τρεῖς ἕστιν εὐσήμεν ὀνομαζομένης ἐν τῇ θεοφῆ. μίαν μὲν καὶ ἀσώτῳ, τὴν ἀπὸ τοῦ μηδὲν εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν. δευτέραν δὲ τὴν ἀπὸ τοῦ χειροῦ εἰς τὸ κρεῖττον ἀλλοίωσιν. τρίτην δὲ τὴν ἐξανάστασιν τῶν νεκρῶν. ἐν ταύταις εἰρήσεις συνεργὸν πατρὶ καὶ υἱῷ τὸ ἅγιον πνεῦμα. Primum modum crea-

tionis, id est, fabricationem totius vniuersitatis rerum ex nihilo, describit Moses Genes. 1. Alter modus est regeneratio, quæ est mutatio non substantiæ, sed qualitatis, vt aliquoties dicit Prosper discipulus Augustini. Quidquid in homine in melius mutatur, hoc fit à Creatore. Mutatur autem non substantia, sed qualitate. De hoc modo psalmus 51. loquitur: Cor mundum crea in me ô Deus. Non petit nouam substantiam cordis creari, quæ iam condita est, sed petit in hac substantia, quæ condita est, accendi nouam lucem & novos motus plantari. Sic Paulus Galat. 5. loquitur de noua creatura. Tertius modus, videlicet resuscitatio ex morte, non est prorsus noua substantiæ creatio. Nam hæc caro, quam nunc circumfers est reditura, seu resurget in die nouissimo, siue sepeliatur in terra, siue dissipetur in aëre. De hoc modo dicitur psalm. 104. Emittes Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Nam hunc versum Basilii & ceteri scriptores intelligunt non de prima rerum fabricatione, sed de resuscitatione mortuorum.

Sed non est opus testimoniis in re manifesta, de qua omnes pij omnium ætatum consentiunt.

Sic autem fit regeneratio, & sic fit homo templum Dei, sicut Adam in prima consolatione sensit se se ex morte liberari, quia eo-

Causa formalis regenerationis.

dem modo sunt in omnibus conuersio & consolatio. Cùm Adam post lapsum à Deo arguitur, horribiliter expauescit, ac verè sentit dolores mortis, & pericula inferni. His enim verbis psalmus mortificationem describit. Tandem verò audit vocem promissionis, quæ affirmat: Semen mulieris contriturum esse caput serpentis, id est, vt Iohannes interpretatur 1. Iohannis 3. destructurum esse opera Diaboli, peccatum & mortem.

Opera Diaboli duo sunt practica: vnum est peccatū, alterū est mors, quæ est pœna peccati. Sed quomodo destruit Christus hæc

opera? Dupliciter. 1. merito suo. 2. efficacia. Merito quidem, quia soluit Deo Patri *λύτρον* pro nostris peccatis & contumacia, vt Paulus inquit: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos fieremus iustitia Dei per illum. Efficacia verò, quia non tantum imputat nobis Christus suum meritum & obedientiam, sed etiam in nobis est efficax, & re ipsa tollit ac delet ex nostra natura peccatum & mortem, dat Spiritum sanctum, & incoat in nobis nouam obedientiam, seu iustitiam & vitam.

Cum hac voce simul Filius Dei in mente primi parentis est efficax, dicit consolationem, ostendit hanc esse voluntatem Dei, vt Adam habeat remissionem peccatorum, viuificat eum, & confirmat assensionem, ac effundit Spiritum sanctum in cor Adæ, qui cùm sit lætitia, iam lætatur Adam in Deo rectè agnito, seu agnita misericordia, & accenduntur motus tales, qualis est ipse Spiritus sanctus, iuxta dictum Ieremiæ:

Dabo Legem meam in corda eorum. Hæc mutatio non quidem substatiæ, sed qualitatum est regeneratio seu vera conuersio ad Deum.

Propheta eo in capite tradit discrimen veteris & noui Testamenti, seu quod idem est, Legis & Euangelij. Lex describit iustitiam & vitam Deo placentem, præcipit quales nos esse debeamus,

monstrat, quæ obedientia Deo placeat. Sed nec iustitiam nec vitam exhibet nobis, quia nostra natura non congruit ad normam Legis, vel vt Paulus Rom. 8. dicit: Lex per carnem infirmatur. Et Gal. 3. Si esset data Lex, quæ posset viuificare, verè ex Lege esset iustitia &c. Filius autem Dei per Euangelium restituit nobis vtrumque bonum, iustitiam & vitã. Hæc ipsa restitutio significatur his verbis

Dabo

Dabo Legem meam in corda eorum, id est, Antea eam scripsi in tabulis saxeis, nunc scribam per Spiritum sanctum in corda, & perficiam, vt illa sint conformia Legi. Dat igitur Filius Dei in regeneratione pro tenebris lucem, pro dubitatione assensionem, pro diffidentia fiduciam, pro fuga Dei, aditum ad Deum, sed hæc mutatio non est substantiæ, sed qualitatæ.

Finis seu effectus regenerationis est incoatio nouæ & æternæ vitæ [*causa finalis*] quæ est noua & æterna lux, sapientia & iustitia, & renouatio imaginis Dei, quæ fit, Deo se nobis communicante, cum Filius Dei voce Euangelij consolatur corda, & effundit in ea Spiritum sanctum, qui omnes virtutes necessarias iuxta Decalogum in renatis incoat, vt verbi causa, timorem Dei, fiduciam, dilectionem Dei, iustitiam erga proximos, veritatem, castitatem. Sic apud Ieremiam dicit Deus: Dabo Legem meam in corda eorum, id est, Accendam motus congruentes Legi in cordibus eorum. Et Paulus 2. Timoth. 1. trium virtutum, fortitudinis, dilectionis & modestiæ appellatione, complexus est totius Decalogi virtutes. Et Galat. 5. Recensentur fructus Spiritus, qui nihil aliud sunt, quàm conformitas cum Lege Dei.

Postremò constantissimè explodenda sunt deliria omnium Enthusiastarum, qui abducunt homines à ministerio vocis diuinæ, & negant Deum per hoc medium efficacem esse.

Contraria seu pugnancia.

Enthusiastæ dicuntur numine afflati, *ενθουσιάζειν* significat habere instinctum aliquem seu afflatum diuinum. Sunt autem duplices Enthusiastæ. 1. Alij à

bono Spiritu afflantur & reguntur, vt Prophetæ, de quibus Petrus inquit 2. Petri 1. Non voluntate hominis allata est olim propheta, sed à Spiritu sancto impulsu locuti sunt sancti Dei homines. 2. Alij sunt à malo Spiritu seu à Diabolo, qui est mendax & homicida. His nomen Enthusiastarum vicitatè tribuitur, vt sæpe vocabulum commune seu medium transfertur in malam partem. Sed quomodo differunt Prophetæ in Ecclesia ab Enthusiastis, qui habet afflatus Diabolicos? De hac quaestione respondet Paulus 1. Corinth. 14. Spiritus Prophetarum Prophetis subiiciuntur, id est, sancti homines, Prophetæ ita reguntur à Spiritu sancto, vt possint loqui vel tacere, & nō

deturbentur de sua mente & sanitate. Fanatici verò Enthufiasticæ nō habent sibi subiectos Diabolos, sed Diaboli sic eos impellunt, vt fiant furentes, & non possint tacere, aut sese reprimere cum volunt. Talis est in 6. Aen. Ethnica mulier Sybilla Enthufiastica.

-- cui non vultus, non color vnus,

Non comptæ mansere comæ, sed pectus anhelum,

Et rabie fera corda tument, maiorq; videri,

Nec mortale sonans, afflata est numine quando

Iam propiore Dei.

Diabolus deformat sua organa, inflat ea, & omnia in eis pervertit. Spiritus sanctus in suis organis sic est efficax, vt ea non deiciat de gradu sapientiæ, modestiæ & verecundiæ.

Quòd autem per vocem Euangelij & administrationem Sacramentorum detur Spiritus sanctus, clarè testatur historia Apostolorum, vt cap. 2. scribitur: Agite pœnitentiã, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi in remissionē peccatorum vestrorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Et Actor. 10. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.

cum suis affectis, nos fingere doctrinam pugnantem cum Apostolis, & multi Enthufiasticæ dicerent, Deum non esse efficacem per hæc media, per verbum & Sacramenta. Vtrosque igitur Papistas & Enthufiasticas euidenter refutare possumus ex historia Actorum Apostolorum.

Hæc exempla cōgruunt cum dictis: Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti, id est, instrumentum, per quod Deus est efficax ad salutem in credentibus. Item: Euangelium est ministerium Spiritus. Nec verò ita intelligatur hæc efficacia, vt cum Sol spargit radios in doliū,

Lutherus in quadam publicaconcione his verbis laudabat Acta Apostolorum. Hic liber est, quo possumus frangere & comminuere caput Papæ. Certè si nō extaret liber Actorum Apostolorum, non haberemus exemplum illustri, quæ declarant, quale genus doctrinæ sparserint Apostoli in mundo, & quàm fuerit efficax Spiritus sanctus per ministerium verbi, sed Papa diceret, per hæc media, per verbum & Sacramenta, Deus non esse efficacem per hæc media, per verbum & Sacramenta. Vtrosque igitur Papistas & Enthufiasticas euidenter refutare possumus ex historia Actorum Apostolorum.

Paulus. 2. Cor. 3. discernit Legem & Euangelium, & expressè

sed

sed sciendum est oportere nos audire Euangelium, idque cogitare, & assensu amplecti, & repugnare dubitationi, quod cum facimus, simul Spiritus sanctus est efficax in ipsa consolatione, & in hac lucta, vt præclare dixit Augustinus tractatu 76. in Iohānem: Pater, Filius & Spiritus sanctus veniunt ad nos, dū venimus ad illos, veniunt subueniendo, venimus obediendo, veniunt illuminando, venimus intuendo, veniunt implendo, venimus capiendo.

concionatur de efficacia ministrorum. Recitat autem duo discrimina. Alterum ab effectibus propriis, alterum à modis, qui accedunt effectibus seu ab adiunctis. 1. Effectus proprius Legis est maledictio. Euāgelij effectus est pax & vita, vt Spiritus viuificat. Itē, Euangelium est ministerium Spiritus, quia non tantum per hoc organon est efficax Spiritus sanctus, sed etiam verè datur per hoc medium. Vtitur autem Paulus ad declarationē effectus Euāgelij argumento à minori. Si Lex est efficax, quantum effectus est Euangelium. Alterum discrimen sumit ab adiunctis, vel à modis, qui accedunt effectibus. Lex politicam gloriam habet incurrentem in omnium oculos, vt sunt certa sedes & gloriosæ victoriæ. Euangelium non habet similem gloriam: quia πολιτῶμα nostrum in cælis est.

men sumit ab adiunctis, vel à modis, qui accedunt effectibus. Lex politicam gloriam habet incurrentem in omnium oculos, vt sunt certa sedes & gloriosæ victoriæ. Euangelium non habet similem gloriam: quia πολιτῶμα nostrum in cælis est.

Quibus datur Spiritus sanctus.

CAPVT VII.

DE hac quæstione ipse Deus apud Ioëlem respondet: Effundam, inquit, de Spiritu meo, super omnem carnem, & omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Occurrit autem præcipuis animorum nostrorum curis, & opponit consolationes maximè congruentes. Accusat nos horribilis immundities nostra, & mens polluta fugit Deū. Nihil potest dulcius, nihil efficacius ad nos consolandos dici, quàm illud Ioëlis, quo etiam vtitur Petrus Actor. 2. die Pentecostes. Itaque lectio Ioëlis sit nobis vel ob hanc causam commendata,

quia suppeditauit Apostolis materiam primæ concionis habitæ ipso die Pentecostes.

Huic terrori & fugæ opponitur appellatio carnis, quæ significat naturam miseram, imbecillam, ream, pollutam. Etsi igitur nihil sumus, nisi *ἐκτρώματα*, hoc est, rudes & informes massæ abortu editæ, immaturæ, contaminatæ, tamen largè effusèq; donatur nobis Spiritus sanctus, quia sordes nostræ à Filio Dei, quasi quodam umbraculo teguntur.

Deinde excruciat nos Euripidis cogitatio, quæ hoc versu expressa est: Magna Deus curat, parua negligit. Huic dubitationi medetur particula vniuersalis, bis repetita in promissione diuina apud Ioëlem: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Itè: Omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit.

Tales massæ immundæ, rudes & informes nos singuli sumus.

Altera tentatio de particularitate seu de electione oritur ex ratione, quæ sic argumentatur:

Deus dat æqualia æqualibus.

Ego & Ioseph sumus inæquales.

Ergo Deus non dat nobis æqualia.

Scio dari quidem Spiritum sanctum & vitam æternam Ioseph, sed quomodo credam illa bona mihi etiam dari, cum nihil sim colatus ad Ioseph. De hac obiectione respondet Ioël, & contra eam repetit vniuersalem particulam, Super omnem carnem, & addit epithonema: Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Hoc dictum vrget Paulus Rom. 10. Idem Deus diues in omnes, qui ipsum inuo-

Duæ sunt præcipuæ tentationes, quibus duriter excruciantur animi nostri. Prior est de nostra indignitate, & de nostris miseris. Altera de particularitate. Prior tētatio ex Lege existit, quæ nos accusat propter immundiciem & sordes, quas in natura nostra circumferimus inde vsque à principio ortus nostri vsque ad finem vitæ. Sic enim argumentamur:

Peccatores Deus non exaudit.

Ego sum miser peccator.

Igitur non exaudiet me Deus, nec dabit mihi Spiritum sanctum suum.

Huic tentationi opponendum est dictum Ioëlis, in quo appellatio carnis significat naturam imbecillam & immundam, ream & pollutam: sicut Paulus 1. Corinth. 15. vocat se magna humilitate *ἐκτρώμα*, quod significat abortiuum.

inuocant. Includamus igitur & nos ipsos in hanc vniuersalem, nec disputemus sine Euangelio de prædestinatione.

Te igitur xterne Deus, Pater Domini nostri Iesu Christi, conditor cali & terra, & hominum & Ecclesiæ tuæ, vnà cum Filio tuo & Spiritu sancto, supplices oramus, vt propter Filium tuum, quem voluisti pro nobis esse vltimam, Mediatorem & deprecatoem, nostri miserearis, ac Spiritu sancto tuo nos tibi copules, & in nobis veram lucem & iustitiam accendas. Liberalitas tua immensa in dando hoc munere, Filij dicto celebrata est, Lucæ 11. Quamò magis Pater cælestis dabit Spiritum sanctum petentibus. Tu vis peti hoc munus, & petentibus affirmas te auide daturum esse. Speramus igitur nostra vota exaudita esse.

Ardens precatio multò melior est, quàm disputatio: An datur Spiritus sanctus repugnantibus.

Quomodo excutitur Spiritus sanctus?

CAP. VIII.

SICVT consolatio proposita in Ioële fidem in nobis exuscitat, confirmat & auget: ita doctrina huius capituli est dulcis nutricula timoris Dei. Multi enim habuerunt gubernatorem Spiritum sanctum, qui tamè velut equi indomiti fessorem excusserunt, vt Saulis initia fuerunt lætissima, sed exitus tragicus & tristissimus. Ac multò facilius est excutere hoc donum, quàm recipere. Non enim omnes lapsi resurgunt, sed multi opprimuntur desperatione. Ideo simus modesti, & vt Paulus loquitur Philip. 2. Cum timore & tremore salutem operemur, &c. Et psalm. 2. dicitur. Seruite Domino cum timore, & exultate ei cum tremore. Debemus Deum diligere vt Patrem, & metuere vt Dominum & vindicem. Militemus igitur bonam militiam, retinentes fidem & bonam conscientiam: quod qui facient,

retinebunt Spiritū sanctum qui est arrhabo hæreditatis nostræ &c

Cū assentitur homo errori in vno vel pluribus articulis fidei siue sciens siue deceptus, amittit Spiritum sanctum, iuxta dictū: Qui non credit, iam iudicatus est. Iohann. 3.

Fons huius responsionis ori-
tūre ex hac distinctione. In homi-
nibus renatis duo possunt esse
gradus peccati regnātis seu mor-
talis, quorum alter pugnat cum fide, alter cum bona conscientia, id
est, duo sunt peccata, propter quæ homo renatus ex amico Dei fit ho-
stis, & ex filio charissimo fit mancipium Satanæ, videlicet: 1. Error
in doctrina pugnans cum fundamento, id est, cum Decalogo & cum
articulis fidei, quorum summa comprehensa est in Symbolis, Apo-
stolico, Niceno, Athanasiano. 2. Lapsus contra conscientiam, vt fur-
tum, adulterium, homicidium, mendacium, periurium. Sed vnde
sumitur hæc distinctio? Ex celeberrimo dicto Pauli 1. Timoth. 1. Mi-
lita bonam militiam, retinens fidem & bonam conscientiam. Item
in eodem loco. Summa mandati est dilectio ex corde puro, id est, fi-
de purificato, ex conscientia bona & fide non ficta. Nolite putare, no-
bis tantū in extremo iudicio reddendam esse rationem vitæ & mo-
rum, sed hoc singulis persuasum sit, nobis reddendam esse rationem
omnium maximam de fide nostra. Hæc cū ita sint, vnusquisque
discat doctrinam Ecclesiæ integram, puram & incorruptam, & vi-
deat quos doctores audiat, à quibus accipiat doctrinā, ne vel sciens,
vel ignarus decipiatur. Sed an non ignorantia excusat? Respondeo.
Quædam ignorantia excusat, sed ignorantia Euangelij neminem
excusat, quia dicitur: Hunc audite. Deus semper collocavit Ecclesiā
in medio generis humani, vt possit eius vox vndique ab omnibus
exaudiri.

Esti autem in omnibus sanctis in hac vita caligo est, nec satis in-
telliguntur articuli fidei, & assensio est languidior, aut etiam ex-
truuntur stipulæ supra veram
doctrinam: tamen hæc imbecil-
litas differt ab euerfione articuli
fidei, seu ab asseueratione con-
traria. Necesse est enim funda-
mentum ita teneri, ne penitus

Sumptum hoc est ex 1. Cor. 3.
Fundamentum nemo aliud po-
nere potest præter hoc quod po-
situm est, quod est Christus Ie-
sus. Quod si quis superstruit su-
per fundamentum hoc, aurum,
igno-

ignoretur vllus articulus fidei, argentum, lapides preciosos, ligna, scenum, stipulas, cuiusque aut ne contrarium asseueretur. opus manifestum fiet: dies enim

declarabit. Et cuiusque opus, quale sit, ignis probabit. Vtitur in hoc loco venustissima comparatione sumpta ab architectis, quorum præcipua cura est de fundamento, quod nisi probè fuerit iactum, quidquid superstruxeris, ruet. Iacto fundamento altera deliberatio est de exædificanda mole, quæ imponenda est fundamento, ibi alius marmoream domum ædificat, alius latericiam, alius ligneam, alius stramineam, vt sunt cuiusq; facultates. Quæ est optima *δοκιμασία* seu probatio, discernens ædificationem firmam ab infirma? Incendium, in quo stipulæ & ligna facillè concipiunt ignem. Marmor & lapides difficilius ab igne vincuntur. Ita in doctrina Ecclesiæ, fundamentum est promissio gratiæ de Christo. Qui hoc tenet, fit saluus. Si credis Christum mortuum esse propter peccata tua, & resuscitatum propter iustificationem tuam, & hoc non tantum sentis in corde, sed etiam ore confiteris in periculis vitæ, tunc saluus eris, Rom. 10. Huic fundamento, quo nititur nostra salus, alij doctores addunt gemmas, aurum, argentum &c. id est, illustrat articulos necessarios doctrinæ Christianæ. Vt Polycarpus, Irenæus &c. Alij, et si retinēt fundamentum, & sunt salui: tamen addunt stipulas, id est, traditiones humanas, somnia carnis, quæ pereunt in incendio, id est, in tentationibus & aditu mortis. Sic Bernhardus retinet fundamentum, sed addit stipulas, de votis monasticis, & cum peruenit ad vitæ exitum, in tentationibus sentit solâ Dei misericordia opus esse ad salutem consequendam.

Præterea homo violans mandatum Dei contra conscientiam, amittit Spiritum sanctum, & rursus fit reus iræ Dei, & ruit in æternum exitium, si non fiat conuersio in hac vita. Sic Adam lapsa voluntario excussit Spiritum sanctum, & sibi ac posteris tristissimas pœnas accersit, sed recepta est hominum natura à Deo propter Filium Mediatorem, & prima copulatio, ad quam conditi eramus, eiusdem beneficio instaurata est. Quid dicam de Dauide, qui & ipse hunc gubernatorem excussit, & in multis piis, vt Pauli verbis vtar, dolore eum affecit? Dolet enim propter nostros la-

Ephes. 4. Nolite contristare Spiritum sanctum. Nulla oratio tristior extat in toto Paulo, quàm hæc vox: Nolite cōtristare

psus, & propter nostras calamitates multas, quæ sequuntur delicta. Quamobrè retineamus puritatem doctrinæ magna cura & sollicitudine, cōsideratis fontibus, & vitemus lapsus contra conscientiam, ne Spiritus sanctus ex nostris pectoribus excutatur. Denique omnes exuscitemus nos ad hanc curam, vt & restituatur in nobis coniunctio cum Deo, & maneat integra.

tes capere, crede. Et Chrysofostomus: *Δεῖ γὰρ πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ τῶν θεῶν γομμένοις, ἢ πειρεργάζεσθαι, καὶ τὸν λόγον αὐτῶν ἀγνοῶμεν.*

Spiritum sanctum, quo estis ob-
signati. Stoicus aliquis ista leges
obiiciat, An tu Deo tribuis dolo-
rem & affectus humanos? Re-
spondeo: Omittamus Stoica de-
liria, & nos assentiamur Scriptu-
ræ tribuenti Deo lætitiā, tristiti-
am, iram & reliquos affectus,
quos certum est in Deo esse ve-
ros, & nō simulatos, etiam si nos
intelligere non possumus, quo-
modo in Deo sint affectus illi.
Huc pertinet regula Augustini:
Si potes capere, cape. Si non po-

De applicatione doctrinæ hætenus traditæ ad vsum.

CAPVT POSTREMVM.

celebratur dictum Aristotelis, quo ait, illam phi-
losophiam solam probandam esse, quæ habet v-
sum in aliqua parte vitæ, id est, quæ conducit vel
ad sapientiam, vel ad eloquentiam. Ita nos pos-
sumus dicere, eam doctrinam in Ecclesia valde
esse probandam, quæ habet vsum in quotidianis
exercitiis pietatis. Nam regnum Dei, vt Paulus
inquit, non consistit in sermone, sed in virtute, id est, in exercitiis pie-
tatis. Est autem doctrinæ hætenus traditæ præcipuus vsum in cultu
inuocationis, quæ est maxima Ecclesiæ virtus & propria, maximeq;
necessaria, & præcipuum præsidium in publicis & priuatis miseris,
denique est radix omnium aliarum virtutum. Quia, vt ait Macarius
in quadam homilia: Inuocatio non tantum est caput omnis boni,
sed etiam est illa virtus, qua à Deo impetrare possumus, omnia alia
bona & omnes virtutes.

Cum finis sit totius doctrinæ de Deo & de tribus personis, vera Dei inuocatio, admonitiones aliquas recitabo de vsu huius doctrinæ in quotidiana precatione.

Multæ sunt causæ, propter quas assiduè exercenda sit inuocatio, sed hæc non est postrema, quòd inuocatio sit præcipuum

Ecclesiæ decus, & sit illa virtus, quæ discernit Ecclesiam ab omnibus aliis sectis. Magna est virtus Scipionis abstinentis ab aliena sponsa, & fortiter pugnantis pro patria, & parentis suæ patriæ, & cum maxima patientia vincentis ædiles, Tribunos & Catonem incitatorè. Magna est iustitia Aristidis ciuis Attici, sed nec Scipio, nec Aristides hac virtute præditi fuerunt, quæ nominatur vera Dei inuocatio. Neque enim essentiam Dei aut voluntatem eius de nostra salute cognitam habuerunt. Ideoq; omnis ipsorum precatio aberrauit à Deo, & fuit coniuncta cum dubitatione, an Deus exaudiat preces. Ecclesia autem superat alias sectas vera inuocatione Dei, Quare vel ob hanc causam sæpe recitantur piæ preces, vt sit illustris distinctio inter eos, qui sunt membra Ecclesiæ, & alios, qui sunt extra Ecclesiam.

Prima est. Omnis vera inuocatio, quæ fit ad Deum, complecti debet Patrem, Filium & Spiritum sanctum. Nam in precatione Dominica Pater est nomen essentia, non tantum vnus persona. Et in formula baptismi nominatim tres personæ recensentur, & tribuitur eis par potentia & honor, videlicet liberatio à peccato & à morte, donatio iustitiæ & vitæ æternæ.

Tota diuinitas est Pater, respectu nostri & Ecclesiæ, sed respectu Filij & λόγου prima persona specialiter appellatur Pater. Quàdo enim Deus confertur cum creaturis, seu opponitur creaturis, seu discernitur à creaturis, fit mentio vnus æternæ essentia.

Quando verò intra se extra creaturas describitur diuinitas, ibi necesse est personas discerni.

Sic Polycarpus impositus rogo ardenti, tres personas in inuocatione complexus est: Deus Pater dilecti Filij tui Iesu Christi, per quem agnitionem tui accipimus, conditor vniuersæ creaturæ, te inuoco, te confiteor esse

Polycarpi precatio extat apud Eusebium li. 4. histor. Ecclesiast. pag. 38. vide de Polycarpo Chronicon Philippi in parte secunda,

verum Deum, te glorifico per pontificem dilectum Filium tuum, cum Spiritu sancto, suscipe me, & fac me socium resurrectionis sanctorum tuorum.

sanctissimum ministerium Euangelij, sed etiam habuit suam scholam, ex qua prodierunt præclari milites Christi, Ignatius, Polycarpus & Papias, & multi alij. Polycarpus autem, cum vixisset annos 86. admodum senex raptus est ad supplicium tempore M. Antonini philosophi, quod magno animo pertulit, ut hæc ipsius precatio declarat, quæ est contexta ex multis flosculis Scripturæ. Impositus igitur rogo, cum vis flammarum eum non consumeret, sed ei parceret (ut Virgilius in Æthna loquitur de duobus adolescentibus, qui suos parentes ex incendio humeris impositos extulerunt.

Erubere pios iuuenes attingere flammæ,

Et quacunquē ferunt illi vestigia, cedunt,

Nam meritò pietas homini est tutissima virtus)

iusit tyrannus executor supplicij eum gladio transfodere: ita clausit suam vitam vir sanctissimus, de quo verè dicitur illud, quod in Apocalypsi de martyribus recitatur: Hi sunt qui venerunt ex afflictione magna, & dilatauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas per sanguinem agni.

Et Basilius in lib. de Spiritu sancto cap. 29. hoc dictum Eusebii Palestini citat. Sanctum Deum lucis conditorem per Saluatorem nostrum Iesum Christum cum Spiritu sancto inuocantes &c. Ac talis inuocatio illustre testimonium est de diuinitate Filij & Spiritus sancti, quia Deus solus videt corda petentium, & discernit veram inuocationem à simulata.

caliginis & tenebrarum. Si Deus omnia corpora condidisset, & non addidisset lucem, quæ posset percipi ex eis utilitas vel voluptas?

Nominat Deum *φωταγωγόν* lucis conditorem. Nam inter omnes qualitates nulla est melior, nulla præstantior, nulla iucundior quàm lux, quia & sese monstrat, & præbet conspicienda alia corpora. Et Deus ipse primo die creationis condidit lucem, ut ipso facto ostenderet, se esse lucem seu lucidam essentiam, expertè

Secunda

Secunda admonitio. Simul etiam cogitet pia mens de distinctione personarum, vt discernatur inuocatio vera ab Ethnica inuocatione. Suprà autem de duplici discrimine personarum satis dictum est.

Discrimen personarum aliud est internum, quod sumitur ab arcanis actionibus, vt à generatione & processione. Solus Pater gignit, solus Filius nascitur, solus Spiritus sanctus procedit à Patre & Filio. Aliud sumitur à beneficiis erga Ecclesiã. Pater mittit Filiũ & Spiritum S. sed magno discrimine. Mittit Filium, vt fiat victima pro nostris peccatis, & sit perpetuus Mediator inter Deum ac homines, & sit interpellator ac deprecator. Spiritum sanctum effundit, vt sit sanctificator, vt nos regeneret & renouet ad vitam æternam, & in nobis restituat imaginem Dei.

Tertia admonitio. Quoties incipis precationem, non tantum cogites, quem Deum & quomodo patefactum & distinctum à commentitiis numinibus velis alloqui, sed etiam qualis sit Deus, & curexaudiat. Est autem sapiens, beneficus, iustus, verax, iudex, castus, liber, misericors, recipiẽs nos propter Filium Mediatorem. Hac omnia in qualibet inuocatione cogitari necesse est.

EXPLICATIO TEXTVS DE SPIRITV SANCTO.

P R I M A regula studiorum traditur à Platone in 2. epistola, his verbis *πολλάκις δὲ λεγόμενα καὶ αἰεὶ ἀκούμενα, καὶ πολλάκις ἐπιμνήσκονται ὡς περὶ χρυσοῦ ἐκκαταίρει* μετὰ πολλῆς *προσφρονείας*. Etiam cum eadem doctrina sæpe repetitur, & multis annis auditur, vix tamẽ vt aurũ perpur-
gatur cum magnis exercitiis. Nam vt Epictetus inquit: *εἰδέναι χρῆσθαι ὅτι ῥάδιον δόγμα παρασφύδαται ἀνθρώπῳ, εἰ μὴ καὶ ἐκάστῳ ἡμέραν τὰ αὐτῶν λέγει τις, καὶ ἀκούει, καὶ ἅμα χρῆσται πρὸς τὸν βίον*, id est, doctrina non potest radices agere in animo, nisi quis eadem ab aliis & audiat & ipse dicat, & transferat ad vsum. Hęc dicta ide o nunc repeto, ne quis putet, se inanem laborem conferre in iisdem rebus toties audiendis, quarum crebra repetitio solet multis parere fastidium.

Nomen Spiritus in genere
significat agitationem]

Definitio nominis. Nam alia
definitio est nominis, alia rei. Ta-
lis est distinctio illa: Ius aliud est

nominis, aliud rei. Vnde quæritur, vtrum Papa Imperatoribus con-
ferat ius rei, id est, ipsum imperium. Respondeo. Nequaquam. Nam
ius rei confertur à septem Electoribus Imperatori. Papa sua renun-
tiatione seu coronatione tantùm confert ius nominis.

Significat agitationem, aut
naturam, seu vim agitantem]

Seneca lib. 6. quæst. natural.
Nobis placet hunc Spiritum esse,
qui tanta posset conari, quo nihil

est in rerum natura potētius, nihil acrius, sine quo nec illa quidem,
quæ vehementissima sunt, valent. Ignem Spiritus concitat: Aquæ, si
ventum detrahas, inertes sunt, tunc demum impetum sumūt, cum
illas agit flatus, qui potest dissipare magna spatia terrarum, & nouos
montes subiectos extollere, & insulas non ante visas in medio mari
ponere. Hæc Seneca in disputatione de causis terræ motus.

Nos verò hanc descriptionem Spiritus ideo attentius considere-
mus, quia sicut lux primo die condita, testatur Deum esse lucidam
essentiam: ita natura Spiritus, quæ est efficacissima, non solum in re-
liquis mundi corporibus, sed etiã in nostro corpore, significat, Deum
esse Spiritum agitantem & mouentem omnia, iuxta dictum Acto-
rum 17. In ipso viuimus, mouemur & sumus.

Viuificat corda]

sancti. Iohan. 6. Caro nõ prodest
quicquam, Spiritus est qui viui-
ficat.

Hæc phrasis sæpe in Scriptura
vsurpatur de persona Spiritus

Caro, id est, carnales imagina-
tiones de manducatione Melsic.
Ante annos sex in colloquio
VVormaciensi quæstio propone-

batur Theologis: An caro Christi seu corpus illius traiciatur in ves-
triculum. Hæc verè est imaginatio Capernaitica.

Rom. 8. Sensus carnis, mors,
sensus Spiritus est vita & pax. 2.
Corinth. 3. Litera occidit, Spiri-
tus viuificat.

ἡ ψὴνμα, gesinnet sey u. Est nomē
generale, & complectitur actio-
nes mentis & voluntatis, id est,
opiniones & affectus corruptæ
naturæ.

Hic est Filius meus dilectus]

Hæc verba sæpe cogitata sunt,
& vt

& vt nos confirmet de hoc articulo, videlicet de discrimine perfor-
narum Patris & Filij, & vt nos commonefaciant de ingenti amore
æterni Patris erga suum Filium & erga Ecclesiam, quæ est hæreditas
Filij. Verè enim à Paulo dictum est Ephes. 1. Dilexit nos propter dile-
ctum, id est, vt Iohannes inquit cap. 1. Ex plenitudine eius omnes
accepimus, gratiam pro gratia. Et Filius Dei Iohan. 17. hæc vota pro
Ecclesia facit: Sit tua dilectio in eis, qua me diligis, id est, eadem
completaris Ecclesiam, qua me Filium vnigenitum comple-
ctaris. Eadem verba, quibus Pater æternus vtitur in baptismo Filij,
extant apud Elaiam cap. 42. Ecce seruus meus, sustentabo eum, ele-
ctus meus, quo delectatur anima mea. De hoc amore æterni Patris
erga Filium & erga Ecclesiam admoneant nos *5077* nostra, quæ
non tantum sunt vincula societatis humanæ, sed etiam commone-
factiones de vero & ardenti amore Patris erga Filium, & totius di-
uinitatis erga Ecclesiam, vt Iohannes in epistola inquit: Deus est cha-
ritas. Et psalm. 103. dicitur: Sicut Pater miseretur filiorum, ita Do-
minus miseretur timentium se.

Mittitur in corda]

Deus tribus modis se obliga-
uit Ecclesiæ: primum verbo seu

promissione: deinde scripto: tertio pignore, videlicet misso Filio v-
nigenito & donato Spiritu sancto. Differunt autem causæ finales
missionis Filij & Spiritus sancti teste Paulo Galat. 4. Postquam ve-
nit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere,
factum sub Lege, vt eos, qui sub Lege erant, redimeret, vt adoptio-
nem filiorum consequeremur. Et quoniam filij Dei sumus, misit
Deus Spiritum Filij sui in corda nostra clamâtem Abbâ Pater. Cùm
autem filij simus, erimus etiam hæredes, hæredes quidem Dei, co-
hæredes autem Christi. Hæc verba testantur, aliter mitti Filium, a-
liiter mitti Spiritum sanctum. Filius mittitur in carne, vt sit redem-
ptor, Spiritus sanctus mittitur non in carne, sed in verbo & Sacra-
mentis, vt sit sanctificator. De hac triplici obligatione Dei erga Ec-
clesiam Augustinus psal. 109. præclare dicit: Fidelis Deus se nostrum
debitorem fecit, non aliquid à nobis accipiendo, sed tanta nobis pro-
mittendo. Parum erat promissio, etiam scripto se teneri voluit, velut
faciens nobiscum chirographum promissorum suorum. Non solum
autem scripturam cum hominibus fecit, vt crederent, sed etiam fi-
dei suæ posuit Mediatorem vnicum Filium suum. Hæc Augustinus.
Congruunt autem ista ad distinctionem, quæ traditur à Iuriscōsultis,

qui dicunt quatuor modis obligationem contrahi. 1. verbis, id est stipulatione. 2. Literis, vt sunt chirographa. 3. Re ipsa, vt sunt pignus & depositum. 4. Consensu, vt in emptione & venditione. Hæc species obligationis accommodat Augustinus ad obligationem Dei. Initiò Deus se obligauit tradito verbo & promissionibus: deinde vt esset promissionis memoria ad diurnitatem stabilis, iussit promissiones per Prophetas tanquam suos notarios mandari certis monumentis literarum. Tertiò vt tolleret ex mentibus nostris omnem dubitandi occasionem de voluntate sua & nostra salute: addidit verbis & literis duo pignora maxima, Filium in carne, & Spiritum sanctum arrhabonem in cordibus nostris.

Paracletus]

Solutio obiectionis:

Qui confundit officia, confundit personas.

Scriptura videtur miscere officia Christi & Spiritus sancti, quia vtrumque appellat paracletum.

Ergo videtur confundere personas.

Respondeo ad Minorem. Filius est paracletus, 1. Iohan. 3. quia interpellat pro nobis, id est, quia applicat nobis sua merita. Spiritus sanctus est paracletus, quia mouet corda ad inuocationem.

Spiritus veritatis]

id est, ostendens veram doctrinam, hæcens corda ad veram doctrinam, hæcens corda ad veram doctrinam, hæcens corda ad veram doctrinam,

& efficiens vera & æterna bona in cordibus hominum, non umbras fugaces & euanescentes. Veritas propriè significat congruentiam opinionum, sermonum, gestuum & rerum. Ita est quedam velut harmonia, ad quam requiruntur hæc quatuor, opinio, sermo, gestus & res ipsa. Hæc enim omnia quando inter se conueniunt, tunc meretur laudè veritatis. Deinde significat *mesalpsan* seu propositum constans, dicendi vera & seruandi promissa. Tertiò per metalepsin vsurpatur veritas pro veris rebus & bonis, quæ non sunt umbræ, vt Iohan. 1. vbi traditur discrimen Legis & Evangelij. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Hoc loco veritas significat vera & permanentia bona, non umbras perituras. Magnum fuit beneficium politia Mosaica, templum, sacerdotium. Sed hodierno die, qui est octauus Septembris, funditus est deleta Hierosolima à Tito. Talia bona non affert Christus, sed vera bona, sapientiam, iustitiam, lætitiã in Deo, vitam & Spiritum sanctum. Veritas igitur aut propriè significat vel notitiã, vel *mesalpsan*; aut impropriè

priè significat per metalepsin res non euanescentes: sic Spiritus sanctus dicitur Spiritus veritatis, non tantum quod ipse sit verax, sed quod etiam efficiat veraces, non hypocritas.

Vnus est Spiritus]

Sequitur in eodem textu: Et singulis diuidit, vt vult. Hæc non possunt dici de motu creato, sed personæ conueniunt.

Spiritus Christi]

Cur Spiritus sanctus dicitur Spiritus Christi, vel, vt dicitur

Galat. 4. Spiritus Filij, misit Spiritum Filij sui? Respondeo Quia Spiritus sanctus non tantum à Patre, sed etiam à Filio procedit, deinde quia per eum & propter eum hic Spiritus Ecclesiæ donatur.

Omnes electi omnibus temporibus]

Hæc congruunt cum articulo Symboli: Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. Sic autem vo-

catur Ecclesia respectu temporis & loci. Temporis, quia omnibus temporibus & ætatibus mundi aliqua fuit, est, & erit Ecclesia Dei: deinde respectu loci, quia Ecclesia non est alligata ad vnum aliquem locum, sed est sparsa per omnia imperia, in quibus sonat vox Euangelij. Vnde David Ecclesiam postremi temporis vocat dispersione, id est, cœrum dissipatum, vagantem in mundo, sine certa sede. De nouo Testamento non est dubium, quia ipse Christus inquit: Ite in mundum vniuersum. Et in psalmo 19. dicitur: Exiuit sonus eorum in omnem terram. De Ecclesia autem veteris Testamenti videtur esse obscurior asseueratio, sed sciendum est, non in sola Iudæa Deum fuisse notum, verum etiam extra Iudæam. Nam Ioseph in Aegypto non tantum fuit politicus gubernator, sed etiam doctor Ecclesiæ, vt testatur Genes. & psalm. 106. Item Daniel in Babylone quatuor summos Monarchas vocauit ad agnitionem Dei, Nabugodonosor Chaldæum, & filium eius Euilmerodach, deinde Darium Medum & Cyrum Persam. Hi quatuor Monarchæ proposuerunt publicum edictum, quibus prohibuerunt blasphemiam aduersus Deum Israël, & simul præceperunt, vt hic Deus reiectis omnibus idolis, coleretur & inuocaretur. Deus igitur etiam ante Christum natum, non in sola Iudæa fuit notus, sed etiam in alijs regnis, vt in Aegypto & Babylonia. Possemus huc etiam exemplum Naaman Syrii referre. Est igitur Ecclesia omnium temporum & locorum, in quibus auditur vox Euangelij. Hæc est magna consolatio, præsertim iis, qui sunt auulli à

publico ministerio contra suam voluntatē. Meminerint iuniores & Augustini dictum, qui inquit: Non audeo fideles huius temporis at-
teponere iis, per quos nobis hæc prophetata sunt. Ratio huius asse-
uerationis sumitur ex Pauli dicto 2. Corinth. 4. Habentes eundem
Spiritus fidei. Non est igitur assentiendum illis, qui vociferantur,
Deum nobis magis propiciū esse, quā iis, qui vixerūt ante Chri-
stum natum, aut aliam esse *κοινωνίαν* sanctorum in nouo Testa-
mento, quā in veteri.

Hoc est fœdus meum cum
eis]

Omnibus piis notissima sit
concio Esaïæ cap. 59. quia conti-
net dulcissimam doctrinam de

beneficiis Christi & de Ecclesia. Ostendit quid sit vera Ecclesia, &
affirmat semper aliquam futuram esse: Veniet ex Sion redemptor,
& auertet iniquitates Iacob, hoc est fœdus meum, &c. id est, hæc est
vera Ecclesia, in qua sonat verbum, traditum Esaïæ de redemptore
tollente peccatum, & in ea certò sanctificantur credentes Spiritu
sancto. Talem Ecclesiam semper mansuram esse affirmat. Etiam a-
mandus est propter exemplum Christi & Pauli, quorum vterque
fuit diligentissimus lector Esaïæ. Deinde amandus est partim pro-
pter copiam bonarum rerum, partim propter splendorem elocutio-
nis. Nam Esaïas omnes Prophetas eloquentia superat.

Verba quæ misit]

Zacharias & Haggæus fuerunt
collegæ eiusdem muneris & offi-

cij. Nam post reditum populi ex Babylone, id est, annis ferè quingē-
tis ante natum Christum, hi Prophetæ diuinitus excitati sunt, &
sicut singuli Prophetæ habuerunt sua curricula & *πολιτεύματα*, in
quibus Deo obedientiam præstiterunt; ita horum Prophetarum
πολιτεύματα fuit, hortari & incitare populum ad instaurationē Vr-
bis & templi. Fuit enim res valde impedita, ardua & difficilis, instau-
rare collapsam politiam, inter tot gentes inimicas, quæ vrebantur
gloria populi Dei, & inuidebant ei hanc felicitatem diuinitus con-
cessam per reges Persicos, Cyrum & Artaxerxem Longimanum, qui
fuerunt valde benefici & liberales erga Ecclesiam populi Iudaici. Ac
verè scribitur de instauratoribus vrbis, quòd vna manu ædifica-
runt, & altera gladium tenuerint. Sæpe enim opera architectorum &
fabrorum interrupta sunt subitis incursionibus vicinorum, in qui-
bus coacti fuerunt dimicare ædificatores. Ne igitur langueretur po-
pulus

pulus, neque abiceret omnem conatum instaurationis: Deus excitauit Zachariam & Haggæum, & horum doctrina & consolatione ita confirmauit populum, vt gnauiter facerent suas operas, & perficerent totum ædificium vrbs & templi.

Brachio maiestatis suæ]

Filius Dei nominatur à Prophetis brachium Domini, quia

sicut manus in corpore nostro est organum organorum, sic omnia opera Dei fiunt per Filium in creatione & sustentatione rerum, item in gubernatione & defensione Ecclesiæ.

Narrabo tibi sermonem Syri cuiusdam.

Ieronymus eundem locum enarrans, vitur argumento à pōdere verbi, Spiritus sanctus est

uiuificator, ergo est conditor, Si conditor, Ergo Deus. Basilius eruditissimas homilias scripsit in primum caput Genesis, quas in Latinum sermonem, & quasi in suum succum conuertit Ambrosius, enarrans idem caput. Cùm autem dicitur de Spiritu Domini, qui ferebatur super aquas: in eo loco aquæ non significant elementum aquæ, sed totam massam cæli, terræ, maris & omnium creaturarum, quam postea sex diebus distinxit Deus. Spiritus sanctus igitur totam molem, totam materiam futuri ædificij suo calore viuificauit, pro modo & ratione cuiusque speciei deinceps formandæ.

Hi tres vnum sunt]

scilicet essentialiter, non personaliter. Et eodem loco: Tres

sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua & sanguis, & hi tres ad vnum sunt, id est, ad eundem finem & effectum referuntur, Spiritus, aqua & sanguis, quia idem effectus est & finis verbi & Sacramentorum, iuxta dictum Augustini tractatu 80. in Iohannem: Accedat verbum ad elementum, & sit Sacramentum, etiam ipsum tanquam visibile verbum.

Cùm clamat, Hic est Filius meus] Matth. 3. & 17: Hæc vox primum promulgata est in baptismo Christi, vt esset quasi publica renunciatio huius Doctoris. Eadem vox deinde repetita est in monte Thabor, vt aliqui putant, vbi tres Apostoli, Petrus, Iohannes, Iacobus, fuerunt auditores huius vocis, & spectatores gloriæ Christi. Et hanc patefactionem magnificè laudat Petrus 2. cap. 1. Acciperat enim à Deo Patre gloriam & honoré, voce ad illum delata

huiusmodi, à magnifica gloria. Hic est ille Filius meus dilectus, in quo mihi complacitum est. Et hanc vocem nos audiuius è celo delatam, cum essemus vnà cum illo in monte sancto. Iohan. 1. dicitur: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti. Vbi viderunt Apostoli gloriam Christi? In baptismo, in monte Thabor, & paulò ante passionem. Iohan. 12. Cum hanc vocem æternus Pater sonaret de Filio, Glorificaui & glorificabo. Deinde viderunt gloriam Christi in omnibus miraculis ipsius. Postremò summus gradus fuit gloriæ Christi resurgentis & triumphantis de Diabolo, peccato & morte, & in ascensione ad cælum ducentis secum magnum agmen patrum. Sicut Thaddæus inquit, citante Eusebio: Solus descendit, sed non solus ascendit.

Testificatur postea]

Duplicia sunt testimonia Spiritus sancti de Christo, Alia publica, alia priuata. Publica sunt, quæ in omnium oculos incurrunt, vt miracula, fortitudo martyrum in suppliciis, perpetua series doctorum in Ecclesia, & pœnæ hostium Euangelij. Priuata sunt sensus consolationis in conuersione, inuocatio & constantia in confessione.

Noui Testamenti dicta magis sunt perspicua]

Sicut vetus Testamentum est fons noui, quia Apostolicae conuersiones hauriuntur ex sanctissimis & augustissimis fontibus Prophetarum: ita nouum Testamentum est lux veteris.

Appellationes veteris & noui Testamenti dupliciter vsurpantur. 1. Propriè pro Lege & Euangelio. Nam vetus Testamentum est promissio certæ politicæ in terra Canaan, cum obligatione ad seruandam Legem. Nouum Testamentum est promissio æternorum bonorum cum obligatione ad credendū. Hac est principalis & propria significatio. Deinde vsurpatur minus propriè pro ipsis libris Propheticis & Apostolicis. Hac significatione nunc vtimur, cum dicimus, Vetus Testamentum est fons noui, & nouum est lux veteris. Rectè enim dicitur: Vetus est fons noui, quia Christus ipse & Apostoli deducunt nos ad fontes Israël, id est, ad scripta prophetica. Sic Christus Iohan. 5. inquit, Scrutamini Scripturas, id est, Propheticas. Et Apostoli in Actis semper allegant testimonia Prophetarum, vt Petrus Actor. 2. citat testimonium Ioëlis & aliquot psalmos. Et in domino Cornelij Actor. 10. Petrus de Christo inquit: Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, quòd remissionem peccatorum acceperunt

cepturus sit per nomen eius, quisquis crediderit in eum. Et Paulus Roman. 3. Nunc verò absque Lege iustitia Dei manifestata est, dum comprobatur testimonio Legis & Prophetarum. Ecòtrariò nouum est lux veteris. Quia collatio Euangelistarum & Epistolarum Pauli, Petri, Iohannis, valde illustrent Prophetas. In primis epistola Pauli ad Romanos est clavis, qua fores veteris Testamenti & Prophetarum aperiuntur.

Effundam de Spiritu meo
super omnem carnem]
Effundam]

Singula verba in dicto Ioëlis
sunt emphatica.

In hoc verbo significatur liberalitas Dei, & cumulatissima bonitas in dando hoc munere, de qua etiam Paulus ait, Quem effudit Deus in nos *πλοσσίως*, opulenter.

Meo]

Hæc particula primò testatur non mitti creatam agitationem,

sed Spiritum coëssentialem Deo. Deinde significat quantus sit amor Dei erga Ecclesiam, cui communicat Deus Spiritum, cuius essentia verè est diuina. Lutherus aliquoties hanc regulam repetit ad Galatas. Emphases pronominum in Scripturis diligentissimè obseruandæ sunt, vt statim in primo capite ad Galatas inquit Paulus. Qui me dilexit, & se ipsum tradidit pro me. Hæc est fides specialis, quæ singulis applicat beneficia Christi.

Hac particula vniuersali refutat imaginationem de particularitate.

Omnem]

Appellatione carnis refutat tentationem de indignitate nostra. et si igitur breue est dictum Ioëlis, tamen singula verba singulas sententias continent.

Carnem]

Quod meminisse vtile est]

Patrum scripta legenda sunt propter duas causas. 1. propter doctrinæ antiquitatem & consensum.

Quod meminisse vtile est]

Ecclesiæ historiam. 2. propter doctrinæ antiquitatem & consensum.

Saluatorem]

Cicero actione 4. in Verrem, negat *σωτήρα* vno verbo Latino

posse reddi, esseque eum qui salutem dederit. Saluatoris nomen recensius est, sed eo vtuntur Lactantius, Ausonius & reliqui sacri scri-

ptores, quare & nos eo vtamur sine metu cauillationis.

Quod recitamus in Symbo-
lo]

Quinque sunt causæ, propter
quas Symboli verba quotidie
recitanda sunt. I. Quia in hac

recitatione, si mens est pia, fit applicatio beneficiorum Filij Dei. Credo remissionem peccatorum, scilicet mihi quoque dari. II. Hac recitatio commune factio est de omnibus Dei operibus, de creatione, de redemptione, & de perpetua Ecclesiæ collectione. III. Nihil in summis periculis & in ipsa morte efficacius est ad consolationem totius Symboli consideratione. IIII. Est & quotidie ostendenda contra Diabolos confessio. V. Recitatio Symboli affuefacit nos ad cogitanda doctrinæ testimonia, patefactiones diuinas & miracula omnium temporum, vt fides confirmetur.

Reuerendus & illustis Princeps Georgius Anhaltinus, edidit paruum quædam libellum, in quo fratrem graui morbo oppressum consolatur. Inter ceteras consolationes hanc ferè præcipuam vrget, quæ sumpta est ex Symbolo, Totum, inquit, Symbolum & omnes eius articuli, tanquam ad finem vltimum, referuntur ad hos tres articulos, Credo remissionem peccatorum: Credo resurrectionem carnis: Credo vitam æternam. Reliquos omnes articulos amplecteris, vt habeas remissionem peccatorum & spem lætissimæ resurrectionis, non ad iudicium, sed ad vitam. Et verè dicit Augustinus in libro de ciuit. Dei: articulum de remissione peccatorum esse asyllum Christianorum. Asylum locus est, à quo nō licet auellere supplicem. Tertullianus in lib. de resurrectione carnis, appellat articulum de resurrectione mortuorum, fiduciam Christianorum.

Marcion]

Marcion fuit filius pij Episcopi,
qui gubernauit Ecclesiam in

vrbe Ponti Sinope, patria Mithridatis, & à patre propter vagas libidines excōmunicatus est. Cùm autem venisset Romam, anno à natali Christi 170. & non statim absolueretur à sacerdotibus, impudenti oratione affirmavit, se sparsurū semina dissensionis Ecclesiasticæ, quæ non facillè opprimi atque extingui possent. Hunc sermōnem re atque euentu na-

Extat versus Ausonij in epigrammatis de Cæsariibus Romanis, quem vsurpat de Marco Antonino philosopho, qui fuit optimus Princeps, & filiū habuit pessimum Commodum. Hoc solo patriæ, quod genuit, nocuit. Ita de illo pio Episcopo licet diuiter

Studiofis in Academia Lipsica

S. D.

QUONIAM Cicero de doctrina physica dixit: Nec pietas erga Deum, nec quanta huic gratia debeatur sine explicatione natura intelligi potest, id nos de creatione dictum esse statuamus. Etsi enim consilia Dei omnia in creatione enarrari non possunt: tamen initia huius doctrinae vult Deus in hac vita cognosci, iuxta dictum: Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem. Conspicitur in opere creationis multiplex sapientia Dei, & immensus amor erga genus humanum, cuius consideratio excitat in piis pietatem & veram gratitudinem. Quantum enim consilij & artis in fabricatione corporis humani sapientissimus conditor adhibuerit, quis enarrare potest? Nam in singulis corporum partibus nihil est inane, nihil sine causa, nihil superuacaneum, sed omnia non modò ad usum, verum etiam ad venustatem apta sunt. Quid? quòd omnia in hominis figura plena sunt significationum, quae nos de maximis rebus admonent? Arteria trachea imago est Ecclesia. Sicut enim arteria trachea cibum respuit: ita Ecclesia inimica est sophistica, quae falsa dogmata fucosis praetextibus ornat. Deinde imago plurimarum rerum, quas Deus vult consociatas esse, proposita est in copulatione venarum & arteriarum, ut Ecclesia & secularum, verbi & Spiritus sancti, fidei & operum, magnarum & paruarum artium. Oraculum esse dixerunt, Nosse se ipsum. Quod etsi multa monet, tamen etiam huc accommodetur, ut illa, quae in nobis ipsis admiratione digna sunt, studiose aspiciamus. Quis autem non iure miretur animam nostram naturam, in qua tanta est celeritas cogitationum, tanta memoria praeteritorum, futurorum providentia, notitia numerorum, discrimen honestorum &

& turpiū, ratiocinatio, iudicium? Ha admiranda actiones in no-
 bis sunt illustria testimonia sapientiae & prouidentiae diuinae.
 Neque verò quicquam euidentius declarat, quanta sit hominis
 dignitas & excellentia, & quantus amor Dei erga genus huma-
 num, quàm sabbatum creationis. Ideo enim post conditum ho-
 minem Deus nullam speciem nouam creauit, ut testaretur genus
 humanum esse vltimum opus, ad quod fabricatio aliarum re-
 rum praeipue directa fuerit, & in quo tanquam in domicilio &
 templo conditor habitare & acquiescere velit. Ut ergo pietas &
 gratitudo erga Deum pro tot ac tantis donis in nobis fiat arden-
 tior, ordiar Deo iuuante, die Mercurij, qui est 15. Septemb. expli-
 cationem loci de creatione hominis & aliarum rerum. Nec dubi-
 to quin studiosi pietatis sine longiori cohortatione libenter hunc
 Locum sint audituri. Deum toto pectore oro, ut seruet in
 his regionibus cætus rectè docentium & discen-
 tium, & eorum hospitiaprotegat. Bene
 valete. die 12. Septembris.

Anno 1563.

Victorinus Strigelius.

EE

LOCVS DE CREATIONE.

QUANTUM VNIUERSA Scriptura sacra & omnes eius
 partes ad hunc finem referuntur, vt non modò do-
 ctrinam, sed etiam consolationem coniunctam cum
 patientia & spe firmiter teneamus: tamen articulus de
 creatione maximus vsus est in doctrina, in consola-
 tione, in gubernatione vitæ & morum, in quotidiana precatione &
 gratiarum actione. Primùm enim hic articulus docet nos de rebus
 maximis, videlicet de proprietatib⁹ Dei, & de amore Dei erga genus
 humanū. Quòd. n. Deus sit sapiens, ostendit pulcherrimus ordo cor-
 porum caelestium & inferiorum, qui est opus naturæ intelligentis &
 sapientis. Quòd autem Deus sit omnipotens, testatur magnitudo pe-
 nne incredibilis corporum caelestium, & sustentatio omnium specie-
 rum perpetua. Qua enim potentia omnes creaturæ ab initio consti-
 tutæ sunt, eadem deinceps conseruantur, gubernantur & sustentan-
 tur. Quòd autem Deus sit bonus & beneficus, & humano generi a-
 micus, ipso facto euidenter declarauit, quia omnes res hominis cau-
 sa cõstitutæ & paratæ sunt. Homo est finis aliarum rerum omnium,
 vt rectè philosophi dixerunt. Hanc doctrinam de creatione valde
 necessariam Ecclesiæ, tradit Dauid psalm. 33. 10. 4. 13. 9. 14. 8. Eandem
 doctrinam illustrat Iob in suo libro eruditissimò, & Salomon in Ec-
 clesiast. & Philo in libro sapientiæ. Nam hæc scripta omnia sunt per-
 spicue asseuerationes de creatione & de prouidentia Dei contra E-
 picuræos. Deinde quod ad consolationem attinet, ipse Filius Dei apud
 Matthæum 6. & 10. sumit præcipuas consolationes opponendas
 nostræ sollicitudini & diffidentia, ex loco de prouidentia & creatio-
 ne. Sic enim cap. 10. confirmans suos discipulos contra metum in
 periculis, inquit: Nonne duo passeret veniunt asse, & vnus ex illis
 non cadet in terram sine Patre vestro? vestri verò etiã pili capitis o-
 mnes numerati sunt. Ne igitur metuatis, vos pluris estis, quàm mul-
 ti passeruli. Sic cap. 6. Christus deducit nos ad locum de creatione
 & prouidentia, prohibes auaritiã, & impiam ac præposterã sollicitu-
 dinem de victu & iis rebus, quæ ad cultum corporis pertinent. Non-
 ne anima pluris est quàm cibus, & corpus pluris quàm indumentum?
 Et Iob cap. 10. inquit: Nonne sicut lac multisti me, & sicut caseum me
 coagulasti? pelle & carnibus vestiisti me, ossibus & neruis compegisti
 me,

me, vitam & misericordiam tribuisti mihi, & visitatio tua custodiu-
it Spiritum meum: licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia v-
niuersorum memineris. Hæc ferè sunt physica & Anatomica, quæ
cum recitet vir sanctus in magna vi tempestatum & concursu cala-
mitatum, satis significat, locum de creatione & prouidentia pluri-
mum seruire consolationi piorum. Tertio, in gubernatione vitæ &
morum præcipuum gubernaculū est timor Dei, vt Salomon inquit:
Initium sapientiæ timor Domini. Quis autem non timeat Deum,
non modò rerum omnium conditorem, sed etiam cernentem & vi-
dentem, quid quisque agat, qua mente, qua pietate religionem co-
lat? Præclare ergo in psalmo 33. cum descripsisset Dauid creationē &
prouidentiam, inquit: Timeat Dominum omnis terra, ab eo autem
metuant omnes inhabitantes orbem. Quoniam ipse dixit, & facta
sunt, ipse mandauit & creata sunt. Ita prodest ad timorem Dei in no-
bis exuscitandum consideratio creationis. Quòd fidem augeat & cō-
firmet, nemo sanus dubitare potest. Qui enim nos cōdidit, quomo-
do non diligeret suum opus? cum sit naturalis copulatio inter cau-
sam efficientem & effectum. Nec fieri potest, vt Deus deferat opus
manuum suarum. Quid? quòd Salomon prouerb. 6. deducit nos ad
formicam exiguam bestiolum, & iubet nos eius exemplum imitari.
Omnes denique creaturæ sunt picturæ, commonefacientes nos de
virtutū officii, & dehortantes à flagitiis. Postremò, Prophetæ quo-
ties Deo agunt gratias, quoties inuocant Deum, semper faciunt mē-
tionem primi operis Dei, scilicet creationis & sustentationis. Ita Ie-
remias in sua precatone orditur ab hoc loco cap. 32. Tu Domine
Deus, ecce tu fecisti celum & terram in fortitudine tua magna, & in
brachio tuo extēto, non erit tibi difficile omne verbum. Vides quo-
modo Propheta inter precandum se erigat mentione creationis. I-
dem nobis faciendum est, quoties recitamus in precatone hæc ver-
ba: Pater noster, qui es in cælis, id est, qui es conditor & conseruator
liberrimus, qui vbique ades, & exaudis preces inuocantium. Nec ve-
rò vlla res alia magis exuscitat, & ardentiorē facit gratiarum ac-
tionem, quàm memoria & recordatio mirabilium operum Dei in
corpore & anima. Ideo Psalm. 139. exclamat: Confitebor tibi, quia
mirabiliter formatus sum, mirabilia opera tua, & anima mea co-
gnosceat valde. Quare cum hic locus de creatione, tot scriptis nostro-
rum vatū sit luculenter enarratus, videlicet à Mose, Dauide, Salo-
mone, Christo & omnibus aliis pijs Doctoribus, & tantas res cōple-

statuatur, quantas vix queo dicere: merito discipulis commendatur esse debet. Quem nos quidem in sex capita distribuemus.

Primum docet quid sit creatio, & quæ sint eius causæ, Efficiens & finalis.

Secundū admonet nos de præcipuis circumstantiis huius operis.

Tertium docet de creatione hominis ad imaginem Dei, & quid sit imago Dei in homine.

Quartum complectitur asseuerationem de prouidentia, & confirmationem huius asseuerationis, quæ sumitur ex operibus Dei ordinariis & extraordinariis, & verbo Dei.

In quinto nouem demonstrationes colliguntur de prouidentia. Id etsi videtur esse philosophicum, tamen congruit ad dictum Pauli Rom. 1. Siquidem quæ sunt inuisibilia eius, ex creatione mundi, dum per opera intelliguntur, per uidentur, ipsaq; æterna eius potentia ac diuinitas in hoc, ut sint inexcusabiles. Et de eadem sententia dicitur Actor. 17. ut quærent Deum, si fortè palpent eum, quamuis non longè absit ab unoquoque nostrum, per ipsum enim uiuimus, mouemur & sumus.

Sextum explicabit præcipuam obiectionem Epicuri contra prouidentiam:

Si esset prouidentia, bonis bene, malis malè esset.

Sed bonis malè est, & malis bene.

Nulla est ergo prouidentia.

Quid

Quid sit creatio, & de causis creationis.

CAP. I.

SERVIVS, qui scripsit commentarios in Virgilio, his verbis laudat librum sextum Aeneidos: Totus Virgilius refertus est multiplici sapientia, sed omnium maximè laude hac excellit liber sextus, in quo ferè tota philosophia Platonis comprehenditur: Ita possum dicere: Tota Scriptura est plena sapientiæ, quæ nunquam potest exhauriri in hac vita, sed verè hic locus de creatione abundat copia & varietate rerum optimarum.

Creatio est actio externa Dei, qua Deus volens omnes res alias, inuisibiles & visibiles ex nihilo fabricavit suo consilio, ut æternam Ecclesiam sibi concederet, à qua agnoscat & celebretur, & in qua tanquam in templo in æternum habitet.

Cōstituta definitione, causæ creationis considerentur. Efficiēs est Deus æternus, Pater Domini nostri Iesu Christi, qui vna cum Filio suo coæterno, & cum Spiritu sancto suo totam molem istā, ut Tertulliani verbis yrar, cum omni instrumento elementorum, corporum, spirituum, verbo quo iussit: ratione qua disposuit: virtute qua potuit: de nihilo expressit: in ornamentum maiestatis suæ. vnde Græci nomen Mundo *κόσμον* accom-

Actio externa dicitur ad differentiam internarum actionum. **VOLENS**, liberrimè sine necessitate. **ALIAS**, quæ non sunt Deus. **CONSILIO**, sapientia. psalm. 104. Omnia in sapientia fecisti. **ECCLESIAM**, Angelicā & humanam. **TANQVAM IN TEMPLO**, Deus omnibus creaturis adest generali præsentia, sed in nulla creatura habitat, nisi in angelis & sanctis. Cùm dicitur habitare in templo Hierosolymitano, hoc dicitur metaphoricè, propter verbum & Sacramenta.

Cùm autem minùs sit totum dicere, quàm omnia, & in affectus

minus penetrat breuis hic veluti nuncius, repetam ex Tertulliano splendidam amplificationem, qua veluti clauē aperitur, quæ vno verbo inclusa sunt. Regula exigit veritatis, vt primò omnium credamus in Deum Patrem, & Dominum omnipotentem, id est, rerum omnium perfectissimum conditorem, qui cælum alta sublimitate suspenderit, terram deiecta mole solidauerit, maria soluto liquore diffuderit, & hæc omnia propriis & condignis instrumentis & ornata & plena digesserit. Nam in solidamento cæli luciferos Solis ortus excitauit, Lunæ candentem globum ad solatium noctis mensuris incrementis orbis impleuit, astrorum etiam radios variis fulgoribus micantis lucis accendit, & hæc omnia legitimis meatibus circumire totum mundi ambitū voluit, humano generi dies, menses, annos, signa, tempora, utilitatesque factura.

Instrumenta Mundi sunt elementa.

Plinius lib. 2. Luna est remedium nocturnarum tenebrarum, & magistra omnium quæ in cælo obseruata sunt.

Deus condidit duo luminaria Solem & Lunam. Solem, vt effectum nocturnarum tenebrarum. Lunam, vt effectum stipatores, videlicet planetas, Saturnum, Iouem, Martem, Mercurium, Venerem, qui mirabiliter temperant suos motus & accommodant ad Solem, vt harmoniam cum eius motu efficiant. In firmamento accendit innumerabiles stellas, quarum lux est dissimilis. Nam aliæ sunt primæ magnitudinis, quæ superant terram magnitudine centies & plus, vt signa Zodiaci, oculus Tauri, cor Leonis, spica Virginis, cor Scorpionis: Extra Zodiacum, vt Lyra, Arcturus &c. Ceteræ stellæ sunt secundæ, tertiæ, quartæ, quintæ magnitudinis, quæ ad sextam magnitudinem extra Zodiacum.

In terris quoque altissimos montes in verticem sustulit, valles in ima deiecit, campos æqualiter strauit, animalium fruges ad varias hominum seruitutes utiliter instituit, sylvarum quoque robora humanis vsibus profutura solidauit, fruges in cibum.

Sicut Scriptura diuidit hunc mundum in tres partes præcipuas, & maximè conspicuas: in

elicuit,

elicuit, fontium ora referavit, & lac singulis fluminibus infudit, post quæ, ne non ipsis etiam delictis procurasset oculorum, variis florum coloribus ad voluptatem spectantium cuncta vestiuit.

quasdam compages, telluris visceribus densandis, simul ad impetus fluminum domandos fluctusque frangendos, ac minimè quietas partes coerendas durissima sui materia. Hæc Plinius. Nam vt in corpore humano sunt ossa, quæ continent corporis compagem: ita montes sunt turres, quæ continent murum totius terræ. Longus murus non potest esse firmus & stabilis sine turribus: ita terra similis pulueri, non diu maneret in eodem statu, si esset absque montibus: Deinde montes sunt oppositi rapiditati fluminum & æstibus marinis.

Ne non ipsis delictis]

Theodoretus in oratione secundæ, pag. 35. de eadem sententia differens, inquit: *ὃ τὸ ποικίλον τῆς θέσεως ἀτρέφει μόνον, ἀλλὰ καὶ τέρπει τῶν ἀνθρώπων τὰς ὁψίς. φιλεῖ γὰρ τὰ μονοειδῆ ἐπάγειν τὸν κόρον.* Varietas in positu terræ, non solum prodest ad nutritionem (alia enim felicitus proueniunt in collibus, alia in planicie, alia in vallibus) sed etiam delectat spectantium oculos. Nihil enim ad delectationem aptius est quàm varietas.

In ipso quoque mari, quamuis esset & magnitudine & utilitate mirabile, multimoda animalia, nunc mediocris nunc vasti corporis finxit, ingenium artificis de institutionis varietate testantia, quibus non contentus, ne fortè fremitus & cursus aquarum cum dispendio possessoris humani a-

Homo est possessor mundi, villicus & atrienfis Dei.

[id est, terram] fines littoribus includit, quò cum fremens fluctus, & ex alto sinu spumans unda venisset, rursus in se rediret, nec terminos concessos excederet, seruans iura præscripta, vt diuinas leges tantò magis homo custodiret, quantò illas etiam elementa seruassent.

Deus impressit singulis mundi partibus aliquas imagines virtutum, vt hæc picturæ nos inui-

tarent ad virtutum officia, & simul dehortarentur à vitiis. Ita Salomon deducit nos ad formicam ca. 6. Ito piger ad formicam. Ex quo dicto Augustinus hanc allegoriam eruit in psalm. 66. Christiani debent esse formicæ, id est, debent colligere tranquillo tempore, & in pace, grana verbi diuini, vt in hyeme, id est, in magna vi tempestatum & concursu calamitatum habeant firma solatia, quibus sustentent. Sic Tertullianus proponit exemplum obedientiæ in mari, vt hoc exemplo admoniti, nos ipsi quoque discamus, nostras vires esse minores diuinis, & reuerenter nos Deo subiiciamus. Mare cum æstuat & agitur ventis, est quidem iracundum, & valde fremit, sed tamen quando primùm allisit suos fluctus littoribus, resilit, & in se redit quadam reuerentiâ erga conditorem. Cur igitur nos quoque non frangimus & domamus nostros stultos impetus propter Dei metum? Omnes creaturæ constantissimè suo creatori obtemperât, excepto homine.

De copulatione maris & terræ Plinius libro 2. capite 67. Hoc ita formasse artifex natura credi debet, vt cum terra arida & sicca constare per se, ac sine humore non possit: nec rursus stare aqua, nisi sistente terra, mutuo amplexu iungerentur, hac sinus pandente, illa verò permeante totam &c. Qualis est copulatio inter mare & sceminam, talis est *συμπάθεια* inter mare & terram. In libro Job cap. 38. ipse Deus dicit de mari. Quis conclusit ostiis mare, quando eorum pebat quasi de vtero procedens? Cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantia obuoluerem. Circumdedi illud terminis meis, & posui vectem & ostia, & dixi. Usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tu mentes fluctus tuos. Nunquid post ortum tuum præcepisti diluculo, & ostendisti auroræ locum suum? Ecclesia est similis terræ: Vt enim Ecclesia quiescit in medio mundi, ita ferè pij sunt quieti, non seditionosi, non turbulenti, sed fouentes concordiam salua religione. Vt autem mare fremit & æstuat, & conatur diluuium obruere terram, & tamen diuinitus coercetur: ita quamuis impia multitudo ignes & fulmina spirat: tamen Ecclesiam loco non potest mouere, quia Dominus fundauit eam, vt inquit Psalmus.

Post quæ hominem quoque mundo præposuit, & quidem ad imaginem Dei factum, cui

Anima est subiectum imaginis Dei, non corpus. Puerilis imaginatio est, tribuere Deo corpus, mentem

mentem & rationem indidit & prudentiam, vt Deum posset imitari, cuius etsi corporis terrena primordia, cælestis tamen & diuini halitus inspirata substantia. Hęc Tertullianus in exordio libri de Trinitate.

quæ sunt analogæ fidei. Deinde propter exemplum grandiloquentiæ.

Iohan. i. dicitur: Deus est Spiritus. Ideo etiam anima, quæ est spiritalis substantia, gerit imaginem Dei. Vnde Paulus inquit: Renouamini spiritu mentis vestræ.

Hunc locum Tertulliani recitauit propter rerum bonitatem, propter exemplum grandiloquentiæ.

Si quis autem querit, quæ causâ Deum impulerit, vt cælum, terram, mare, angelos & homines conderet, autore vtat Augustino, qui in libro ii. de ciuitate Dei cap. 24. breui dicto totum locum de causâ impulsua creationis conficit. In eo quod dicitur: Vidit Deus, quia bonum est: satis significatur, Deum nulla necessitate, nulla suæ utilitatis indigentia, sed sola bonitate fecisse quod factum est. Hanc etiam Plato causam condendi mundi iustissimam dicit, vt à bono Deo bona opera fierent, siue ista legerit, siue ab his, qui legerant, fortè cognouerit, siue acerrimo ingenio inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspexerit, siue ab his, qui ista conspexerant, & ipse didicerit.

Causa creationis impulsua.

Causa creationis impulsua.

Augustinus fuit valde eruditus in philosophia Platonica. Plato fuit profectus in Aegyptum, cui vicina est Palæstina. Quare est verisimile, Platonem legisse Genesin, quia Platonis ætate libri sacri fuerunt conuersi in Gracæ linguam à septuaginta interpretibus, liberalitate Ptolemæi Philadelphii.

Huc referatur & illa Eusebij sententia in lib. 4. demonstrat. Euangel. Deus cum sit perfectè bonus, & omnis boni principium & fons, voluit plures habere socios suorum thesaurorū.

Simile est dictum Theodoretii orat. 2. de prouid. Deus cum sit bonus, & excellat bonitate admirabili & incredibili, & omnem mensuram superante, voluit iis etiam, quæ nihil sunt, iptum esse donare.

Deinde finalis causa consideranda est. Ideo Deus condidit naturas intelligentes, quæ sunt præcipuum opus, vt se in eis patefaceret, & eis suam sapiëntiam & bonitatem communicaret. Nam essentia optima voluit habere opera, in quæ riuulos suæ sapiëntiæ & bonitatis spargeret, & à quibus vicissim agnosceretur & celebraretur. Hanc esse causam diuini consilij inde manifestum est, quia effectu ipso Deus hoc ostendit, cum transfudit in angelos & homines imaginem sui, id est, notitias multas, & in his notitiam Dei conditoris & Legis, quæ congruit cum æterna & immota sapiëntia Dei, & ostendit qualis sit Deus. Simul etiã addidit angelis & hominibus liberam voluntatem, & hanc ornauit iustitia congruente cum mente & voluntate Dei. Hæc testimonia manifestè ostendunt hoc consilio conditas esse naturas intelligentes, vt Deus communicaret nobis suam sapiëntiam & bonitatem, & à nobis vicissim agnosceretur ipse, & sapiëntia & bonitas eius celebraretur. Deinde hæc ipsa transfusio lucis diuinæ in nos, testatur, hanc creaturam vero & non simulato amore diligi à Deo, cum ei talia bona communicarit, quæ in ipso Deo sunt summa, scilicet sapiëntiam, libertatem voluntatis, & iustitiam congruentem cum ipsius voluntate.

Quamquã consilia Dei omnia exhauriri nequeunt: tamẽ quorundam operum diuinorũ causæ sunt nobis notæ, partim ex verbo Dei, partim ex consideratione rerum à Deo conditarum. Nã de causa impulsu creationis docet nos psalmus 136. multoties repetens hunc versum intercalarem, Quoniam bonus, quoniã in seculũ misericordia eius. Qui facit cælos in sapiëntia sua, quoniam in seculum misericordia eius. Hinc discimus, Deum, cum sit bonus, bonitate permotum esse vt conderet angelos & homines.

Causa finalis creationis affirmari potest ex ipso effectu seu opere. Cum enim dicat textus, Homo factus est ad imaginem Dei, non difficile est ratiocinatio, quem ad finem homo sit conditus, cuius nos admonet ipsa similitudinis & imaginis appellatio. Imago propriè est representatio archetypi. Homo est imago Dei. Ergo talis est copulatio hominis cum Deo, vt Deus se communicet homini tanquã imagini suæ, & vicissim homo conditorem suũ agnoscat & celebret. Omnes

Has igitur causas creationis semper in mentibus nostris circumferamus, & sæpe cogitemus, vt nos ad agnitionem & amorem Dei exuscitemus.

quidem creaturæ propter hunc finem sunt conditæ, vt sint præcones Dei, & testes de sapientia, potentia & bonitate Dei. vnde psalm. 19. dicit: Cæli enarrant gloriam Dei &c. Sed hoc est discrimen inter reliquas creaturas & homines atque angelos. Reliquæ creaturæ sunt tantum σιγῶντες κήρυκες, id est, muti præcones, qui celebrant Deum, monstrantes vestigia Dei, vt cælum ostendit generi humano suam pulchritudinem & magnitudinem, & hoc spectaculo testatur, qualis sit conditor, & simul inuitat nos ad celebrationem Dei. Non autem voluit Deus tantum habere mutos præcones, sed etiam intelligentes & loquentes, quare condidit angelos & homines, à quibus mente & lingua possent celebrari. Sol celebrat Deum, sed non agnoscit Deum, & non celebrat eum mente & lingua, sed tantum opere ipso. vnde Theodoretus in oratione 4. de pro-

uidencia: ἕρανός φαινόμενος, ἡ τότε μέγελος, τότε κάλλος ὑποδεικνύς, ἡ τῆς κορυφῆς τοῖς ἀνθρώποις παρέχων τὴν χεῖραν, σιγῶν κυρήσει τὸν ποιητήν, ἡ τὰς ἀπάντων γλώττας εἰς ἕμψωδιον κινεῖ. Cælum incurrens in oculos, & cum magnitudinem, tum pulchritudinem ostēdens, ac te sibi vtilitatem hominibus præbens, tacitus præco est conditoris, & omniū linguas ad celebrationem inuitat. Et Nazianzenus in concione de natiuitate Filij De, nominat reliquas creaturas mutos præcones magnificorum operum Dei.

De circumstantiis creationis.

CAPVT II.

N vulgari versu comprehenduntur præcipuæ circumstantiæ,

Quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando:

Quæ illustrent omnia dicta & facta, vt inquit Hilarius.

Quanquam nec consilium Dei de creatione rerum exhauriri,

nec ipsum opus penitus perspicitur, tamen præcipuas circumstantias tanti operis & muneris, quæ in verbo patefactæ sunt, animo complectamur, ut Deo gratias agamus, quod se patefecit in creatione mundi, quem sua bonitate utilem, sapientia pulcherrimum, potètia maximum, ut ait Basilius in concione de sex dierum operibus, fabricavit.

Ac prima quidem circumstantia creationis est, quod creatio sit commune opus æterni Patris, Filij & Spiritus sancti, iuxta regulam supra traditam. Opera diuinitatis externa sunt communia, seruata cuiusque personæ proprietate. Est igitur rerum creatarum omnium causa *πρωταρχική*, æternus Pater: *δευτερευτική*, æternus Filius, *λογος* & imago Patris: *τρίτη* Spiritus sanctus, ut hæc copiosè declarat Basilius in libro de Spiritu sancto, cap. 16. Nam voluntate seu decreto Patris omnia extiterunt, & Filij efficacia ex nihilo facta, & præsentia Spiritus sancti perfecta sunt.

Apud medicos & physicos causa *πρωταρχική* proprie illa est, quam dicimus lacessentem, seu irritatricem. Nos hic appellatione causa *πρωταρχικής* vltimur alio modo, pro causa inchoante alicui: Ita æternus Pater est causa *πρωταρχική*, quia

est *ἀρχή* & *πῆγμα* operum diuinorum.

Secunda circumstantia est, quod res sint ex nihilo condita. Testatur enim historia creationis, Deum ex nulla priori materia rudi & informi distinctas operum species finxisse, sed materiam vnam cum ipsis corporibus condidisse ex nihilo, solo verbo. Basilius quidem in secunda concione de sex dierum operibus, falsè refutat Stoicos ponentes duo coæterna principia, mentem & materiam. Quid est, inquit, absurdius quàm æternitatem, quæ est solius Dei proprietas, tribuere rudi & indigestæ moli, qualis est opinio philosophorum, materia prima. Eusebius autem libro 7. præparat. Euangelic. citat dicta Origenis & Maximi, perspicuè refutantia somnium de æternitate materis, quæ, qui volet, inde assumat.

Deum fuisse in materia, aut materiam in Deo, aut fuisse hæc duo

sepa-

separata. Si fuit Deus in materia, habuit locum minimè conueniè-
tem suæ maiestati. Quid enim est deformius materia prima, quæ est
expers omnium qualitatum? Si materia in Deo fuit, eadem sequi-
tur absurditas. Quid enim est indignius maiestate Dei, quàm in se
continere, & quali in sinu fouere talem massam rudem & indige-
ntam? Si fuit separata & locis distincta materia à Deo, fuit aliquod
interuallum, & per consequens vacuum.

Tertia circumstantia, quòd Deus liberè & volens tunc cùm vo-
luit, condiderit mundum, & quòd sit agens liberrimum, nec ne-
cessariò effuderit hanc machinam. De hac circumstantia concio-
natur psalmus 115. Deus noster in cælo, omnia quæcunque voluit,
fecit. Et psalm. 135. Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit, in
cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.

Quarta, quòd non discesserit à suo opere, sed adsit vniuersæ cre-
aturæ, & rerum substantias seruet, sustentet cælum & motus cæle-
stes, fecundet terram, procreet fruges in terra, impertiat vitam a-
nimantibus. Huius præsentix in conseruatione & sustentatione
rerum locuples testis est Paulus Actor. 17. In ipso viuimus, moue-
mur & sumus. Ebræ. 1. Ferens omnia verbo potentix suæ. Coloss. 1.
Omnia per ipsum consistunt. 1. Timoth. 6. Qui viuificat omnia.

His testimoniis adiungantur
duo insignia dicta, vnum Theo-
doreti, alterum Eusebij. Sic e-
nim Theodoretus oratione pri-
ma de prouidentia inquit: Gu-
bernat creaturam conditor, nec

relinquit sine gubernatione nauem, quam fabricauit, sed idem est
& fabricator nauis, & materiæ
plantator, & nauis à se concin-
natæ gubernacula perpetuò tenet. Et Eusebius lib. 7. præparat.
Euangelicæ pag 187. Theologia
Hebræorum docet, non sic de-
sertum, velut orphanum à pa-
tre relictum, vniuersum mun-
dum à conditore, sed omni tē-

Theodoretus historicus & E-
piscopus, de prouidentia scripsit
decem orationes, quæ sunt editæ
superioribus annis Romæ.

Vocat non modò architectū
nauis, sed etiam plantatorē ma-
teriæ & gubernatorem nauis.

Eusebius in libris præpara-
tionis Euangelicæ, refutat Ethni-
cas religiones, & differit de gra-
dibus testimoniorum, quæ con-
firmant certitudinem doctrinæ
Christianæ. In libris de demon-

pore ipsius Dei prouidentia administrari, nec tantum opificem esse totius vniuersitatis rerum, & fabricatorem Deum, sed etiã

Saluatorem & administratorem, & regem & ducem, ipsi Soli & Lunæ & astris, & vniuerso cælo atque mundo semper præsiden-

tem, & magno oculo & diuina potentia omnia aspicientem, omnibus cælestibus & terrenis rebus præsentem: deniq; omnia in mundo ordinantem & gubernantem.

stratione, refutat somnia recentium Iudæorum, qui negã Christum apparuisse.

Basiliius inquit: Oculus Dei est *ἀκίνητος*, nũquam dormit, neque dormitat.

Quinta, quod non sit alligatus ad causas secundas. De hac circumstantia erudiendæ sunt piæ mentes, vt sciant, Deum esse agens liberrimum, non alligatum ad causas secundas, sed eas propter nostras gemitus posse & velle aut moderari, aut impedire, aut mutare. Hanc piã sententiam confirmant dicta, quæ testantur Deum tunc opitulari, cum à creaturis deserri sumus. psalm. 72. liberauit pauperem, cui non erat adiutor. psalm. 10. Tibi derelictus est pauper, pupillo tu eris adiutor. psalm. 27. Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autẽ suscepit me. psalm. 23. Etiam si ambulauero in valle umbræ mortis, non timebo mala, quia tu mecum es. psalm. 73. Cum contabescunt caro mea & cor meum, tu petra cordis mei, & pars mea Deus in æternũ, psal. 146. Dominus facit iudicium iniuriam patiẽtibus, dat escam esurienti, soluit iunctos, illuminat cæcos, custodit aduenas, pupillum & viduam.

Hæc facillè dicuntur, sed in experientia sunt difficilima. Cum non indigemus, suauia nobis videntur: cum verd in miseris & concursu calamitatum sumus, facillè illa nobis elabuntur. D. Erhartus Schnepfius solebat dicere: Es ist nicht gut auff dem Herren Christo / als auff dem sels blos sitzen / wir wollen alle haben ein sein weich und ausgefüllt Küsslein. Item: Es thut sehr wehe / wenn sich einer soll anhalten / und ihm doch alle nãgel von der wandt seind verhaben. Quibus verbis volebat significare difficultatẽ esse iudicam fidei cum dubitatione, quoties à creaturis deserimur, aut destituimur causis secundis.

Aduenas, pupilli, viduæ, sunt cœtus pauperũ, de quo dici potest

test illud Sophoniae 3. Et relinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini.

His & similibus testimoniis confirmemus nos contra Stoicos furores, & petamus atque expectemus auxilium Dei in vocatione & negotiis necessariis, siue causae secundae nos adiuuent, siue destituant.

De creatione hominis, & de imagine Dei.

CAP. III.

ST in concione Nazianzeni de natiuitate Filij Dei dulcissima philosophia de creatione mundi & angelorum & hominum. Illius concionis summa ferè est: Deus, qui est Spiritus, primum omnium condidit agmina angelorum. Qui angeli non propagantur ut homines: sed simul sunt conditi. Et sicut Deus ipse est natura spiritualis, intelligens, benefica, iusta, casta &c. ita angeli sunt Spiritus incorporei, intelligentes, pleni lucis diuinæ & amoris erga Deum & Ecclesiam. Deinde Deus condidit mundum, id est, molem hanc vniuersam corporum caelestium & inferiorum. Hæc species opponitur Spiritui, & est quiddam toto genere diuersum à spirituali natura. Ne quid autem deesset de perfectione creaturarum, Deus addidit tertium genus, videlicet humanum, quod est mixtum & compositum ex spiritu & ex corpore. Et propter hanc causam homo rectè appellatur paruus mundus, quia respectu animæ est similis angelicæ naturæ, respectu corporis est exemplar totius machinæ corporeæ. Cerebrum est simile cælo: & sicut cælum non habet fulcra, quibus sustentatur: ita ventriculi cerebri non habent sustentacula. Et quanquam cerebrum est massa valde grauis, tamen non ruit, nemine, nisi solo Deo sustentata. Cor in homine est imago Solis. Sicut enim Sol sua luce hunc mundum illustrat, & est fons vitalis caloris: ita cor est fons spirituum vitalium, qui sunt vehicula vitæ. Culina seu infimus ventriculus est

exemplum terræ & aquæ. Sicut enim hæc duo inferiora elementa sunt impuriora reliquis superioribus: ita hæc pars corporis est foetidior, quàm reliquæ, cuius tamen nullus erit vsus in vita æterna. Verba Nazianzeni sunt: εἰς τὰ γενέθλια; θεὸς δημιουργῆ τὸν ἀθάνατον ἄγγελον ἄλλον, πνεῦμα κτηνῶν μικτὸν, ἐπὶ τῆς ὁρατῆς κτίσεως, μέσον τῆς νοημένης, βασιλεῖα τῶν ἐπὶ γῆς, βασιλεῖα δόμενον ἀνωθεν, ἐπίγειον καὶ ὑπεράνω πνεῦμα καὶ ἀθάνατον, ὁρατὸν καὶ νοούμενον, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος τὸν αὐτὸν πνεῦμα καὶ σάρκα. Deus fabricauit hominem quasi angelum alterum, adoratorem mixtum, contemplatorem visibilis creaturæ, sacerdotem Dei, regem terræ & eorum, quæ sunt in terra, qui gubernatur desuper, terrestrem & cælestem, mortalem & immortalentem, visibilem & spiritualem, medium inter excellētiam & humilitatem & inter carnem & Spiritum.

Tria sunt grauissima testimonia quæ ostendunt, quanta sit natura humanæ dignitas & excellentia. Primum est fabricatio corporis, plena artis, cōsilij & significationis. Alterum natura animæ. Tertium creationis Sabbathū. Hæc testimonia vult Deus aliquo modo aspici & considerari, & tantum de eis cogitari, quantum ipse patefecit.

Nosce te ipsum. Cicero de legibus hæc tria eruditè & copiosè explicat. Primum enim differit de opificio humani corporis & animæ præstantia. Deinde ostendit, quòd omnia sint ad vsum hominum facta, & deinceps omnitem pore conferuntur.

Cùm enim alia corpora omnia dicente ac iubente Deo subito extitissent, humanum corpus solum ipsius conditoris manu, & quidem singulari arte & consilio factum atq; formatum est. De hac sententia dulcissimè philosophantur Basilius in enarratione primi capituli Geneseos: & Tertullianus in libro de resurrectione carnis. Ita enim Basilius inquit: Dignatus est Dominus propria manu effingere no-

Deus magna deliberatione vultus est ante hominis conditionem. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Hæc verba non dicuntur ad angelos aut creaturas, vt nugantur Iudæi, sed Pater æternus colloquitur cum Filio & Spiritu sancto, & cum eis communicat sua consilia, de hominis tanquam præcipui operis formatione. I-

strum

strum corpus. Neque enim angelis hunc laborem mandauit, neque terra sua sponte velut cicadas nos effudit, sed propria manu, quæ non artificiosa solum, sed planè artifex est, terrâ sumpsit. Quare si ad id quod sumpsit, respicias, quid est homo? Sin autem cogitatione te cõuerteris ad eum, qui finxit, magnum quiddam est hominem. Itaque & nihil est, propter materiam, & magnus propter honorem.

psium etiam verbum formationis admonet nos de rebus maximis. Et si enim respectu materiæ, id est, terræ, ex qua factus est, homo est puluis & cinis, vt verè dicit Siracides: tamè respectu Dei cõditoris, qui propria manu hominè formatuit, magnum quiddam est homo. Alia corpora subito extiterunt, iubente ac dicente Deo, sed maiore deliberatione & ipsa manu Dei homo est factus.

Tertulliani verba hæc sunt: Homo toties honoratur, quoties

manum Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur, recogita totum illi Deum occupatum ac deditum, manu, sensu, opere, consilio, sapientia, prouidentia & ipsa in primis adfectione, quæ lineamenta dictabat. Nō enim membra in nostris corporibus sponte sua coagmentata sunt, aut sine arte casti nata, sed Deus cum vellet nos esse suum templum & domicilium, singulas partes non modò ad vsum, verum etiam ad venustatem cõsultò distinxit.

Tertullianus differit de dignitate carnis in libro de resurrectione, id quod ob hanc causam, quia eo tempore fuerunt hæretici, vt Marcion & alij, qui negarunt resurrectionem corporum, & interrogati, cur auderent negare hunc articulum? responderunt, Quia indignum est, tam sordidâ & squalidam massam, quæ resoluatur in quatuor elementa, obtinere regnum Dei. Huic objectioni obuiam it Tertullianus, amplificans dignitatem nostræ carnis his rationibus. 1. Deus est conditor huius massæ. Si igitur Deus fuit dignatus in prima creatione, sua manu formare corpus, quomodo poterit ipsius maiestatem indigna esse corporum resuscitatio? Deinde Christus non est aspernatus societatem nostræ naturæ. Cum igitur tanta sit dignitas nostræ naturæ propter Deum conditorem, & quia Filius assumpsit corpus,

quis sanus & pius negare potest, sperandam esse resurrectionem nostrorum corporum?

Deinde cogitemus, qualis sit condita anima, videlicet talis, ut sit imago similis Deo. Hanc imaginem interpretatur Paulus Cor. Ioss. 3. & Ephes. 4. agnitionem Dei, iustitiam & sanctitatem veram. Complectitur ergo imago incorrupta potentiam cognoscentem, in quam transfusa est lux diuina, quæ est vera & firma cognitio Dei & Legis, & notitia de vera obedientia & de iudicio Dei: deinde complectitur voluntatem & cor, quod ardebat motibus Spiritus sancti, & integra obedientia sine peccato. Ad hæc dona adiuncta fuit libera & non impedita electio voluntatis. Sunt autem in Deo summa bona, sapientia, iustitia, & libertas electionis. Horum summorum bonorum radios cum in nos transfuderit, ipso facto ostendit, verè à se hanc creaturam diligere. Iam cogita quantum decus fuit homo ante lapsum, cum verè esset domiciliū & templum Dei sine peccato & sine morte.

verè agnouit Deum, & non retulit suas virtutes & officia ad hunc finem, ut Deus celebretur. Primi verò parentes non modò erant sapientes & iusti, sed etiam sancti, quia referebant suam obedientiam & iustitiam ad illum finem, de quo dicit Paulus: Omnia ad gloriam Dei facite &c.

Postremò consideremus Sabbathum creationis, de quo nos
Sabbat-

Verba Pauli sunt: Renouamini Spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui iustus Deum conditus est in agnitione ipsius per iustitiam & sanctitatem veritatis. Ex his verbis colligitur definitio imaginis. Imago Dei in homine ante lapsum fuit agnitio Dei sine errore & tenebris: deinde fuit iustitia, quæ est chorus & copulatio omnium virtutum primæ & secundæ tabule. Hæc iustitia non fuit hypocritica, aut simulata, aut tantum externa disciplina, sed vera sanctitas celebrans Deum. Differunt enim iustitia & sanctitas. Iustitia significat ipsum formale, ipsam obedientiam conformem Decalogo, ardentem amorem Dei, & purum amorem proximi. Sanctitas complectitur formale & finem, ut Aristides est iustus ciuilliter, quia præstitit obedientiam omnibus legibus Reipublicæ Atheticæ: sed non est sanctus, quia non

Sabbatum pædagogicum admonet. Ideo enim post conditum hominem, Deus nullam nouã speciem elementorum aut animalium creauit, vt testaretur, genus humanum esse vltimum opus, ad quod fabricatio aliarũ rerum præcipuè directã fuerit, & in quo velit acquiescere, & cui in omni æternitate communiturus sit sese, suam sapientiam, iustitiam & læticiam. Ex his testimoniis intelligi potest, quanta sit hominis dignitas & excellentia, & quantus amor Dei erga genus humanum.

Homo non primo aut secundo, sed sexto die fuit conditus, cum iam essent creati angeli ministri Dei & Ecclesiæ: tota denique moles omnium corporum superiorum & inferiorum. Itaq; Deus hoc ipso ordine ostendit, hominem esse finem vltimum, ad quem directã fuit deliberatio in condendis reliquis speciebus & corporibus.

De prouidentia diuina.

CAPVT IV.

NON satis est hunc articulum tenere, quòd Deus sit conditor omniũ rerum, nisi credas, hunc Deum omnibus rebus à se factis consulere & prouidere planè paterna bonitate, & deinceps omni tempore conseruare & gubernare opera manuum suarum.

Prouidentia diuina complectitur *αἰετῶσιν καὶ οἰκονομίαις*. Ad *αἰετῶσιν* pertinent inspectio omnium quæ geruntur, prouisio futurorum euentuum, & cognitio omnium cogitationum, quas format natura cordis humani. Ad *οἰκονομίαις* referuntur rerum conseruatio & sustentatio,

Hanc distinctionem non esse fictitiã, potest probari ex psalmo 139. qui est confessio de presentia & opere Dei in singulorũ hominum formatione & vitæ conseruatione. *αἰετῶσιν* autè non tantum significat prouisionem rerum futurarum, sed &

destructio item & instauratio, fecunditas terræ fundentis vbertatem frugū & fructuū, salubres tempestates, constitutiones imperiorū & horum translationes, pœnæ atrocium scelerum, liberationes iniuste oppressorum, & similia opera Dei, quorum varietas admiranda & imperscrutabilis est humano ingenio, vt testatur psalmus 139. cuius initium est, Domine, probasti me, &c.

mirabilior & excelsior est scientia, quàm vt eam possim assequi. Et in eodē psalmo reperitur similis exclamatio, Sed mihi quàm pretiosa sunt cogitationes tuæ, Deus, & quàm multæ summę earum? Quibus verbis significat, se vix posse summa sequi fastigia rerum in creatione. Tantum abest, vt possit singula recensere & commemorare

Cùm autem res secundæ iniustorum, & calamitates iustorum valde turbent assensionem de providentia Dei, sciendū est, Deum proposuisse testimonia providentiæ in operibus ordinariis, extraordinariis, & in expresso verbo suo.

Asseueratio de providentia divina tribus gradibus testimoniorum probatur: 1. continet opera ordinaria Dei. 2. Alter sumitur ab expresso verbo. Ecclesiast. 4. dicitur: Funiculus triplex difficilè rumpitur: sic Deus triplicia testimonia de providentia constituit. Assenratio perspicua de providentia Dei, extat in libro Salomonis, qui inscribitur Ecclesiastes. Nam totus ille liber nihil aliud est, quàm solutio

cognitionem presentium, eorū scilicet, quæ nunc geruntur, & complectitur cognitionem omnium cogitationum, quæ abditæ latēt in thalamis cordis humani. Ad hanc *αὐτοψύχου* pertinent priores quatuor versus:

Domine probasti me, & cognovisti me. Tu cognovisti sedere meum & surgere meum, intellexisti cogitationes meas de longè. Semitam meam & acubitum meum circumdedisti, & omnes vias meas inuestigasti. Quia nō est sermo in lingua mea. Ecce tu DOMINE cognovisti omnia. Ad *οὐνοψύχου* pertinet versus quintus. Posteriora & anteriora in me formasti, & posuisti super me manū tuā. Sequitur epiphonema seu exclamatio: Ad

tio obiectionis Epicuri contra providentiam, qui sic argumentatur:
Si Deo res humanæ essent curæ, bene esset bonis, malè malis,
quod nunc abest.

De hac obiectione sic respōdet Salomon: Deus cuncta, quæ fiunt,
adducet in iudicium, siue bonum siue malum sit. In hac confusione
vitæ, fortuna videtur dominari in rebus humanis, & cæca manu di-
struere sua munera, sed cùm brevis sit & fugax hæc vita, respicia-
mus ad futurum iudicium, in quo discernet Deus Paulum à Nero-
ne, Ieremiam ab Aprye, Baptistam ab Herode, & vniuersos pios ab
impiis. De eadem providentia concionatur liber sapientiæ, quem a-
liqui à Philone Iudæo scriptum esse putant. Nec potest quidquam di-
ci grauius & verius de prouidētia Dei & pœnis tyrannorum, quàm
quod scriptum est in libro sapientiæ. Inter cetera sic exclamat cap. 6.
Potentes potenter tormenta patientur. Et mox, Fortioribus fortior
instat cruciatio: id est, tyranni, siue in hac, siue in futura vita grauius
punientur. Nam per potentes intelligit tyrannos, qui sua potentia
abutuntur ad miserorum hominum oppressiōem. Sic in libro Iob
magna pars disputationum consumitur in hoc argumento:

Peccatores à Deo affliguntur.

Tu es afflictus.

Ergo es atrox peccator, non habes bonam conscientiam.

De hoc argumento Deus ipse tandem respondet in fine libri Iob.
Hæc dico, vt sciant discentes, doctrinam de providentia non esse phi-
losophicam tantum, sed verè Theologicam. Quòd si quis popularè
providentiæ definitionem requirit, is talem habet in Germanico
symbolo, quod publicè canitur.

Ordinaria opera, de quibus in sequenti capite plura dicam, o-
stendunt præsentiam Dei, & te-
stantur hanc naturam non ca-
si confluisse, sed sapientem cõ-
ditorem autorem esse ordinis.

Ex infinito cumulo eligam v-
num exemplum, quod ostendit,
Deū esse amantem ordinis, quo,
vt Xenophon in Oeconomico

inquit, nihil est melius, nihil pulcrius. Consideremus incrementa &
decrementa dierum & noctium. In anno sunt duo æquinoctia, ver-
num & autumnale, id est, dies bis in anno æquantur nocti & nox
diei. Dies maximus apud nos est circa diem Viti. Minimus dies circa
brumam. Hæc sunt extrema, inter quæ medium locū obtinent dies

æquinoctiales. Ab his dies inter medijs mirabili analogia crescunt, ab æquinoctio verno vsque ad solstitium, & seruata eadem lege, decre-
 scunt à solstitio vsque ad autumnale æquinoctium. Ab autumnali
 æquinoctio magis decrescunt, sed ἀναλογικῶς vsque ad brumam,
 à bruma rursus incipiunt crescere ad æquinoctium vernum. Ac pu-
 crum est, quod inquit Theodoretus orat. 1. de prouidentia. Nox &
 dies sunt duæ sorores, & vna alteri dat mutuò partem proportiona-
 lem, sed cum obligatione, vt vicissim accipiat non modò sortem, sed
 etiam vsuram, & quando reddita est fors cum vsura vel diei vel no-
 cti, tunc omnia redeunt in orbem, & restituitur ordo prior.

Deinde opera extraordinaria, quæ vsitatè vocantur miracula,
 vt conseruatio Nohæ in dilu-
 uio: eductio populi ex Aegy-
 pto, resuscitatio Lazari & simi-
 lia, magis incurrunt in oculos,
 & ostendunt, conditorem esse
 essentiam distinctam à mundo,
 & agens liberum esse, & posse
 aliter agere, quàm cient causæ
 secundæ, & multa moderari in
 natura & in hominum volun-
 tatis suo liberrimo consilio.

Quid est mirabilius, quàm
 Deum multa moderari in homi-
 num animis & voluntatibus? A-
 lexander Magnus in obsidione
 Tyri, ad Iaddum summum Pon-
 tificem misit, & ab eo petiuit pe-
 cuniam & alios neruos rei mili-
 taris. Iaddus vt vir sanctus & iu-
 stus, memor suæ obligationis er-
 ga reges Persicos, recusauit. Ira-
 tus Alexâder, post expugnationè
 Tyri duxit exercitum hostilem

ad Ierosolymam, sed Iaddus in somno admonitus & confirmatus di-
 uina promissione, obuiam processit vnâ cum Sacerdotum & Sena-
 torum comitatu, quo conspecto, Alexander ab equo desiliit, & signa
 reuerentiæ erga hunc Sacerdotem ostendit. An non est magnum mi-
 raculum tam subita conuersio voluntatis in Alexandro? Ex hoste e-
 nim acerbissimo fit summus amicus populi Dei. Ita Ieremias fuit
 detrusus in carcerem vsque ad excidium vrbs. Tanta fuit impietas
 filiorum Iosifæ, præsertim Zedechiæ. Sed quid fit? non liberatur à
 suis populatibus, sed ab idololatris & populi Iudaici hostibus, nec
 tantùm liberatur mirando modo, sed etiam donatur viatico & aliis
 muneribus, & permittitur ei manere siue in patria, siue in Babylo-
 ne, ac promittitur ei victus necessarius & necessaria defensio.

His operibus ordinariis & extraordinariis Deus addidit ex-
 pressum

pressum verbum, quod affirmat, non casu res secundas & aduersas inter homines spargi, sed regi has quoq; consilio Dei, vt Matth. 16. Vnus de istis passeribus non cadet super terram sine voluntate Patris. Item: Omnes capilli capitis vestri numerati sunt.

Christus Matth. 10. dat Apostolis madata de prædicatione Euangelij. Cùm autem dixisset: Ecce ego mitto vos velut oues in

medio luporum, mox addit consolationes. Inter quas hæc duæ sunt amplissimæ & efficacissimæ. Vna ab auxilio Spiritus sancti. Non vos estis loquentes, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Altera à diuina providentia. Nonne duo passerculi minuto asse veneunt, & vnus non cadet in terram sine Patre vestro? As continet sex obulos, vel tres denarios. Sed cur facit mentionem capillorum? Ideo vt præbeat nobis occasionem argumentandi à fortiori, seu à minori ad maius. Si Deus ista excrementa, partes minùs principales curat, & ita curat, vt habeat singulas numeratas, quantò magis curabit totum corpus & membra principalia?

Psal. 56. Fugam meam tu numerasti, posuisti lacrymas meas in vtre tuum, nunquid non in numero tuo sunt? Genes. 45. Ioseph inquit: Pro salute vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum, non enim vestro, sed Dei cõsilio huc missus sum. Hæc testimonia confirmant nos, vt statuamus non accidere casu ærumnas, sed cerni à Deo, & reuera iustum iudicem irasci peccatis, & punire fontes, & pios calamitosos suo quodam consilio exercere.

Lutherus in explicatione huius loci vtitur incremento seu *aiêthorei*, quæ fit, cùm oratio ascendit per gradus, aut circumstantiis illustratur. Quis colligit lacrymas? non angelus, sed Deus ipse. Quid colligit? num aurum vel argentum? Non, sed lacrymas, quæ citò arefcunt. Quorum lacrymas colligit? non angelorum, sed peccatorum, qui multas sordes circumferunt.

Collectio demonstrationum de Deo & de prouidentia.

C A P. V.

QUAE AD MODUM differunt in cælo fulgor Solis clarissimus & lumen Lunæ, quod est remedium nocturnarum tenebrarum: ita differunt in Ecclesia notitia Dei, quæ ex fontibus Israël sanctissimis & augustissimis hauritur, & notitia de Deo physica, quæ partim nobiscum nascitur, partim aspersione operum diuinorum cõfirmatur. Hoc delictum crimen considerandum est propter duas causas. Primum ideo, ut longè antepnamus sapientiam Ecclesiæ propriam, omnibus naturalibus notitijs & eruditjs philosophorum disputationibus de Deo, religione, rebusq; diuinis. Deinde ne aspernemur barbaricæ & Cyclopicæ ratiocinationem sobriam & eruditam, quæ colligit & contempletur vestigia sapientiæ, potentiæ & bonitatis diuinæ, impressa singulis naturæ partibus. Ut enim nemo sanus Lunam contemnit, etiam si lumen eius obscurius est, quàm clarissima lux Solis: ita etiam si lumen verum est, doctrinam Ecclesiæ illustriorem esse quàm physicas notitias & ratiocinationes: tamen nemo sit adeo agrestis & barbarus, ut omnino reiiciat collectionem testimoniorum ex operibus Dei ordinarijs. Coniungamus potius vtrumque, patefactione Dei, & hæc philosophica testimonia, & suum cuique locum geometrica analogia tribuamus.

Duplex lumen inditum est humanis mentibus. Notitia simplex, quod sit Deus, & ratiocinatio quærens testimonia in ordine creaturarum. Etsi autem non satis est cogitare argumenta de Deo & de prouidentia, quæ ratio humana naturali luce cernit, tamen pædagogia utilis est, hæc quoque colligere ad refutandos Epicuræos furores. Nam & Paulus iubet hæc vestigia Dei in natura aspici.

Testimonia Pauli extat Rom. 1. & Actor. 17. Nam ad Romanos 1. ita inquit Paulus: Palàm fit ira Dei de cælo aduersus omnem impietatem & iniustitiam hominum, qui veritatem in iniustitia detinēt, propterea quod id, quod de Deo agnoscit

agnosci potest, manifestum est in illis. Deus enim illis patefecit, si-
quidem quæ sunt inuisibilia ipsius, ex creatione mundi, dum per o-
pera intelliguntur, per uidentur, ipsa quæ æterna eius potentia & diui-
nitas in hoc, ut sint inexcusabiles. Accusat Paulus hac tristi concio-
ne totum genus humanum propter impietatem, quæ pugnat cum
prima tabula, & propter iniustitiam, quæ est violatio secundæ tabu-
læ. Et nominatim omnes homines accusat, quod veritatem Dei qua-
si captiuam detineant (id enim uerbum *κατεχόντων* significat) ve-
ritas autem significat ueras notitias, quæ nobiscum nascuntur, ut no-
titiā aliquam Dei, notitiā Legis, discrimen honestorum & tur-
pium. Hanc ueritatem seu has ueras notitias ait inclusas esse ueluti
carceri ab iniustitia, id est, ab errantibus & uitiolis affectibus & cu-
piditatibus. Et si enim uidemus naturaliter meliora, & probamus,
tamen deteriora sequimur, & quod ratio suadet, cæcus furor uin-
cit, ut in Tragedia dicitur. Quatenus enim Deus cognosci potest,
manifestum est illis, id est, indidit Deus homini duplex lumē, unum
simplex, quod est aliqua notitia Dei, quod sit Deus, & qualis sit, al-
terum est ratiocinatio, quæ prælucente simplici notitia, quarit uesti-
gia Dei in natura rerum. De his Paulus inquit: Inuisibilia Dei, scili-
cet, æterna potentia ac diuinitas ex creatione mundi, dum per ope-
ra intelliguntur, per uidentur, id est, ex operum ordine ratiocina-
mur, quod sit, & qualis sit Deus.

Quod ad alterum locum Actuum 17. attinet, splendide de hac
sententia concionatur Paulus, cum uenisset Athenas, & incidisset in
philosophos Epicureos & Stoicos, Deus, inquit, fecit ex uno sanguine
omne genus humanum, ut inhabitaret super uniuersam faciem
terræ, definiens præstituta tempora & terminos statutos habitatio-
nis eorum, ut quærerent Deum, si fortè palpent eum & inueniant,
quamuis non procul absit ab unoquoque nostrum, per ipsum enim
uiuimus, mouemur & sumus. Cum igitur Paulus exemplo suo do-
ceat Ecclesiam, non esse contemnenda hæc argumenta physica, ne-
mo nostrum sit, tam præceps in iudicando, aut tam furiosus, ut hæc
collectionem demonstrationum philosophicarum aspernetur.

Colligam igitur breuiter aliquas demonstrationes, quarum co-
gitatio prodest ad Dei agnitionem & ad disciplinam.

Prima. Impossibile est casu aut fortuito factam esse rem maxi-
mi & pulcherrimi ordinis. Sunt autem præcipuæ partes in natura
certis legibus ordinatæ, ut positus corporum cælestium & infe-

reriorum, motus cæli, vices dierū & noctium, vices temporum quadripartitæ ad maturationē frugum & ad temperationem corporum aptæ, fœcundatio terræ, perennitas fontium & fluminum, distinctio specierum *συμπάδειαι καὶ ἐντεπάδειαι*. Esse igitur præstantem aliquam æternamque naturam, pulcritudo mundi & ordo rerum cogit confiteri. Quis enim hunc hominem dixerit, qui, cum tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque inter se omnia connexa & apta viderit, neget, in his ullam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus. Præclare ergo Cicero in 2. de natura Deorum dixit: Hæc omnis descriptio syderum, atque hic tantus cæli ornatus, ex corporibus huc & illuc casu & temerè concurrentibus potuisse effici, cuiquamne sano videri potest? aut verò alia natura mentis & rationis expers, hæc efficere potuit, quæ non modò ut fierent, ratione egerunt, sed intelligi qualia sint, sine summaratione non possunt?

turnus, qui est tardissimus, ideo est remotissimus à terra, quia est frigidissimus *δυναμει*. Si propior esset, omnia animantia non tantum

Maior in hac demonstratione sumitur ex definitione ordinis. Ordo enim est dispositio & locatio arte & consilio facta, & ordinatum esse, est consilio opificis ad certam formam, & ad certum finem esse directum. Quæ verò casu aut fortuitò sunt, non sunt perpetua, sed sunt incerta & Euripo magis mobilia, & ut vulgò in scholis dici solet, sunt extra semper & frequenter. In Minori contiderentur præcipua membra. 1. Mirabilis est positus seu collocatio corporum cælestium, supremum locum tenet firmamentum, octauum cælum, quod est distinctum & ornatum altris, quæ ab artificibus in 48. imagines distribuuntur, quarum 12. sunt in Zodiaco, reliquæ sunt vel in austrina parte, vel in boreali. Firmamentum sequuntur septem orbis planetarū, inter quos Sol tanquam dux militiæ cælestis, & ut Cicero inquit, moderator luminum reliquorum, medium tenet locum. Quia Sol est fons lucis in cælo & in natura. Sicut autem cor est in medio corporis humani, ut possit spargere calorem naturalem per omnes partes, ita Sol fons vitalis potentiæ est in medio loco inter planetas. Supra Sol tres planetæ collocati sunt: Saturnus, Iuppiter & Mars. Sa-

tum laderet, sed etiam necaret. Mars verò supra Solem est collocatus, & aliquantò longius abest à terra, quia calor Martis non est temperatus, sed igneus. Quare ne suo calore immoderato omnia inflāmet, est remotior. Inter hos maleficos planetas Saturnum & Martem, interiectus est Iupiter stella benefica, quæ est temperatè calida & humida, & mittigat suo calore frigus Saturni, sua humiditate calorem Martis. Hæc est ratio thesæos planetarum trium superiorum. Infra Solem tres planetæ collocātur, Venus, Mercurius & Luna. Sicut enim Saturnus & Iuppiter sunt consiliarij Solis, Mars quasi dux & bellator: ita blanda Venus est Oeconoma Solis, & Mercurius orator seu consiliarius in policia cælesti, & Luna quasi nuncius & tabellarius Solis. Ut autem Cancellarius rarè abest à Principe, ita Mercurius nunquam discedit à Sole secundum longitudinem vitra gradus 28. Venus vsque ad 50. gradus à Sole digreditur. Luna, quæ vicem tabellarij sustinet, vno mense, & opponitur Soli, & coniungitur cum Sole, eundemq; aspicit tum quadrata tum triangulari irradiatione. Luna subiectus est hic mundus inferior elementaris, in quo supremum locum tenet ignis, cui succedit aër, reliquū spatium circa centrum mundi occupat aqua & terra, quæ vnum globum constituent, & ideo copulantur, quia nec terra propter siccitatem sine humore posset consistere, nec aqua haberet domicilium & alueum, si extra terram esset, siccum enim sine humore non conglutinatur, & humor sine sicco non consistit, vt in physicis dicitur.

2. Motus cæli]

Hic nobis esset amplissimus campus expatiādi, sed vnum dabimus exemplum de Sole. Sol semper manet in illa linea Zodiaci, quæ vocatur Eccliptica, neque ab ea discedit vel ad dextram vel ad sinistram. Est igitur Sol imago constantis principis, quem neque spes neque metus ab vilo honesto proposito potest dimouere. Deinde et si habet declinationem, tamen hæc quoque deflexio ab æquatore, certissimam habet metam. Nam maxima Solis declinatio est 23. graduum & 30. scrupul. Quando igitur Sol attingit has metas, quæ vocantur signa tropica, reflectit iter, & se conuertit ad oppositam mundi plagam.

3. Vices dierum & noctium]

Quatuor sunt causæ huius vicissitudinis, vt Theodoretus doctus in 1. Orat. de prouidētia. Prima est, vt varietas nos delectet. Magis

enim delectant nos desiderata, quàm assidue percepta. Altera causa est, vt ex priuatione possimus æstimare habitum, & carento discere quàm carares sit lux. III. Vt nocturna quiete corpora hominum & iumentorum recreentur. Nam vt Poëta inquit: Quod caret altera na requie durabile non est. Item vt bestiaæ carniuora noctu possint quærere suum pabulum. Nam vt interdium latent in suis spelæis: ita noctu venantur prædam. De hac causa præclare differit psalmus 104. Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa reptabunt omnes bestie syluæ, catuli leonum rugientes, vt rapiant & quærant à Deo escam sibi, ortus est Sol & recolliguntur, & in speluncis suis cubant. Exhibet homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperâ. Quarta est, vt possimus distinguere tempora. Quia in æterna vita erunt perpetui dies, nulla erit nox. Nam sicut Deus est lux: sic æterna vita erit plena lucis, expers tenebrarum. Vt igitur possimus numerare septimanas, menses, annos, ordinata est hæc alternatio & vicissitudo dierum & noctium.

4. Vices temporum quadripartitæ]

Theodoretus 1. oratione de providentia hoc ferè sensu de temporum vicibus quadripartitis loquitur: Aestas & hyems sunt duo extrema, & habent qualitates inter se extremè pugnantes, videlicet calorem & frigus. Cùm autem

omnis mutatio, præsertim subita ex contrario in contrarium sit naturæ inimica, & eam destruat: Deus inter æstatem & hyemem sic naturæ media interiecit tempora, post hyemem enim sequitur ver temperatè calidum & humidum. post æstatè autumnus, qui est frigidiusculus & humidus, & præparat nostra corpora, vt sensim assuescant tolerare sæuitiam & asperitatem hyemis.

5. Perennitas fontium & fluminum]

Hæc est imago æternæ vitæ: sicut enim vnda pellit vndam, & fluctus trudit fluctum, & nullum

interuallum est huius continui fluxus: ita nullus erit finis æternæ consuetudinis cum Deo, sed sine vlla temporis circūscriptione fruemur aspectu Dei. Mirabilis autem res est ortus & perennitas fluminum. Ex monte pinifero in extremis finibus Voitlandiæ oriuntur quatuor magna flumina, & labuntur ad quatuor mundi plagas. Ex hoc enim monte oritur Sala, Menus, Egra & Naba. Sala labitur ad Septentrionem. Menus ad occasum, & prope Moguntiam labitur in Rhenum. Egra petit meridiem, Naba orientè, & miscetur Danubio.

6. *Distinctio specierum*] est, quod ex homine homo, ex boue bos nascitur. Nec imbecillum aquilæ feroces procreant columban.

7. *Fœcundatio terræ*] complectitur omnem illam varietatem frugum, fructuum, herbarum, plantarum, quæ singulis annis ex terra enascuntur.

8. *συμπάθεια*] significat naturalem consensum, seu concordiam, seu amicitiam, seu concordiam, sed à natura ortam & perfectam.

ἀνπαθεία est naturale dissidium seu naturalis inimicitia & dissidia, quæ nunquam potest reuocari in gratiam. Vt enim inter homines sunt concordia & discordia, amicitia & inimicitia: ita Deus plurimis rebus impressit consensum naturalem & dissidia naturalia. Quanquam autem non est huius loci & temporis prolixè philosophari de hac amplissima materia: tamen hortator sum studiosis, vt exempla *συμπάθειας* & *ἀνπαθείας* requirant in Declarationibus Domini Philippi, & in Dialogo Erasmi de amicitia. Ac possunt sex gradus *συμπάθειας* & *ἀνπαθείας*, id est, naturalis amicitia & inimicitia docendi causa constitui. Primus est plantarum & membrorum corporis humani. Secundus plantarum inter se. Tertius, membrorum corporis humani. Quartus, bestiarum & plantarum. Quintus, bestiarum inter se. Sextus, gemmarum & metallorum.

Primus gradus latissimè patet in arte medica, quia Deus singulis membris humani corporis, condidit remedia conuenientia, vt cerasmarinus: pulmoni hyssopus: epati & ventriculo absynthium: spleniteucricum. &c. & sic deinceps.

Secundi gradus exemplum sit de olea & vite. Tãta est *συμπάθεια* cognatio naturæ, inter oleam & vitem, vt vitis insita oleæ, altero anno gignat & vvas & oliuas. Hanc imaginè proponit psalmus 128. de coniugio: Vxor tua, sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ, filij tui sicut rami oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Comparat psalmus honestam & fœcundam matronam viti, liberos verò, oliuæ. Dicat aliquis, Cur non perseueravit psalmus in vna metaphora, an non poterat comparare liberos vuis? Respondeo. Psalmus respexit ad hanc *συμπάθειαν* naturalem oleæ & vitis.

Tertij gradus sit hoc exemplum de venis & arteriis. In toto cor-

pore iunctæ sunt & copulatæ venæ & arteriæ, quia arteriæ communicant spiritum venis, & rursus ab eis accipiunt aliquid sanguinis, quia in re est proposita imago mutæ communicationis inter homines.

Quarti gradus hoc sit exemplum: Serpentes vt oculis medeantur, quærunt sceniculû, hirundines quærunt chelidoniã, *Schellfrant* Alini sentientes atræ bilis abundantiam, quærunt asplenum, *Hirschling*

Quinti gradus hoc sit exemplum: Aquila & cygnus inter se naturalem inimicitiam exercent, & quanquam cygnus non prouocat aut lacepsit aquilam, tamen prouocatus plerunque est victor, quia Deus & leges magis fauent defensionis, quam offensionis.

Sexti gradus sit hoc exemplum: Inter adamantem & magnetem talis est inimicitia, vt adamas non sinat magnetem ad se ferrum trahere, sed impediatur sua præsentia vim magnetis, & tamen ipse adamas, quanquam inuictus, rumpitur hircino sanguine. Si quis plura exempla vult in promptu habere, legat orationem Philippi de sympathia & antipathia, & dialogum Erasmicum de amicitia.

Ci. 2. de Fi. Secunda demonstratio: Impossibile est, naturam intelligentem oriri à bruta. Est autem homo natura intelligens, & quidem in homine mens celerrimè multa cogitat, & causas rerum & consecutiones videt, & similitudines transfert, & disiuncta coniungit, & cum præsentibus futura copulat, omnemque completitur vitæ consequentis statum. Ergo necesse est esse aliquod nuncata sit tanta celeritas cogitationum, tanta memoria præteritorum, futurorum prouidentia, tot artes, tantæ scientiæ, tot inuenta.

monstratio sumitur à natura mentis humanæ. Ac Maior manifesta est, nec indiget declaratione, quia impossibile est effectum toto genere præstantiorem esse causam: vele contra, causam esse deteriolem suo effectu. Ad Minorem veniamus. Cogitate quanta sit celeritas tantamachina intra viginti quatuor horas reuoluitur circa terram, & redit

Iuxta regulam: Impossibile est causam & effectum differre toto genere.

Quanquam tota rerum natura testis est de Deo & prouidentia: tamen præcipua testimonia de hac sententia sumuntur ex natura hominis. Secunda igitur de-

redit ad suum principium, id est, ad orientem, sed longè Maior celeritas est humanarum cogitationum. Vno enim momento potes complecti cogitatione calum, terram, mare, orientem, occasum, Septentrionem &c. Deinde quanta est capacitas memoriæ humanæ, quot verborum, quot rerum imagines quotidie mandantur memoriæ, & in eius thesaurum fideliter reponuntur. Omitto ceteras actiones mentis breuitatis causa. Tantùm hortor iuniores, vt diligenter considerent hæc duo, de quibus dixi, quàm volucres sint motus mentis in cogitatione, deinde quanta sit vis memoriæ in tanta varietate rerum & verborum.

Tertia demonstratio. Impossibile est, discrimen honestorum & turpium, aut casu ex Democrati atomis, aut à natura bruta ortum esse. Est autem in mente humana hoc discrimen æternum & immorum. Ergo necesse est aliquam esse mentem architectatricem, discernentem honesta & turpia, & eam suspiciendam admirandamque hominum generi.

Hæc demonstratio rursus hausta est ex fontibus naturæ humanæ, quæ certè præcipuum testimonium dicit de Deo & providentia. Vt igitur superior demonstratio sumitur ex natura mentis: ita hæc considerandum proponit discrimen honestorum & turpium, quod est *διάρρηγμα* septum quoddam transversum, dirimens recta à pravis. Estque hoc septum adamantinum, quod nulla vi labefactari, & nunquam dimoueri loco potest.

Quarta. Notitiæ naturales sunt veræ.
Esse Deum naturaliter omnes fatentur.
Hæc igitur notitia vera est.

Obiiciat hic aliquis exemplum Cyclopi apud Homerum & Euripidem, qui gloriatur se nulla ex parte scire numina &c. Respondeo. Etiam si Epicurei, Cyclopes & alij homines moribus & cultu barbari verbis negent Deum, tamen in corde & in conscientia tacite confitentur esse Deum, & fore iudicem humanarum actionum, tam bonarum quàm malarum. Ipsa igitur abnegatione Deum esse testantur.

Minorem huius demonstrationis confirmat Cicero in 1. Tusculana his verbis: Firmissimum hoc afferri videtur, cur Deos esse

credamus, quòd nulla gens tam fera, nemo omnium tam immanis, cuius mentem non imbuerit Deorum opinio. Multi de diis praua sentiunt (id enim

Immanitas opponitur humanitati.

vicioso more effici solet) omnes tamen esse vim & naturam diuinam arbitrantur. Nec verò id collocutio hominum aut consensus efficit, non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omnia autem in re, consensus omnium gentium lex naturæ putanda est. Et in 2. de natura Deorum: Omnibus innatum est, & in animo quasi insculptum, esse Deos: quales sint, varium est: [*id est, variae sunt opinionones*] esse, nemo [*sanus aut non Cyclopicus*] negat.

Idem in 1. de legibus, hanc memorabilem sententiam ponitur: itaque ex tot generibus nullum est animal, præter hominè, quod habeat notitiam aliquam Dei. De ipsis quidem hominibus nulla gens est, neque tam immãsueta, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret, qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat.

Cùm autem quorundam hoc tempore tanta sit petulantia, vt non dubitent affirmare, notitiam Dei penitus ex corde hominis deletam esse, recitabo aliquot testimonia probatorum scriptorum contra istos, quos non necesse est prolixè refutare. Nam pauci sunt & indocti, qui vel sua sponte tacebunt, cum se intelligunt, nihil proficere, vel eruditorum omnium consensu, cum monstrosis suis clamoribus reiciuntur.

Est valde dolendum in hac senectamundi ita crescere petulantiam ingeniorum, & Sophisticam hominum Epicureorum & Cyclopicorum, vt amsint negare aliquam esse in homine aliquam notitiam. Fortasse Diabolus deleuit ex eorum animis non modò notitiam naturalem, sed etiam timorem Dei & iudicij diuini reuerentiam. Ideo volunt ex se alios æstimare. Sed ab hoc ab humana mente, vt dicamus, siue in carmine, siue in soluta oratione penitus deletam esse in corde humano notitiam naturalem. Fateamur in hac natura magnas esse tenebras, & tristem caliginem. Et tamen hæc non sunt ita hyperbolicè exaggeranda vt transformemus hominem vel in truncum, vel asinum, vel Diabolum. Homo post lapsum est misera creatura, sine Mediatore, sed non est ita deo asinus, truncus aut Diabolus. Ego non personas odi, sed petulantiam

lanciam

lantiam & malitiam non humanam sed Diabolicam, perfectò odio, non propter me, sed propter gloriam Dei & veritatem, vt commune bonum Ecclesiæ. Ego scio metas amicitia, & intelligo quantum sint diligendi amici, & ita diligo homines, vt eorum tamen non diligam errores.

Tertullianus in Apologetico. Anima licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circumscripta, cum tamen resistit, vt ex crapula, vt ex somno, vt ex aliqua valetudine [ex morbo] & sanitatem suam patitur, & Deum nominat, & iudicem contestatur illum, Deus videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet [præmium vel malum. Sunt verba μιμητικά.] Hoc testimonium animæ naturaliter Christianæ. Denique pronuntians hæc, non ad Capitolium [arcem Romanam] sed ad Loquitur de naturali & physica notitia, non de Euangelica.

Nazianzenus in 2. oratione *περι θεολογίας*, pag. 199. Deum esse causam omnium rerum efficientem & conseruantem, non modò aspectio operum mundi, sed etiam lex naturalis testatur. Vt enim sensus oculorum intuetur omnia inter se connexa & apta, & immobiliter [id est, immutabiliter, perpetua lege.] vt sic dicam, mota, ita lex naturæ ex rebus pulcerrimè ordinatis, ratiocinatur esse aliquem architectum tanti operis & muneris.

Idem est quod nos sæpe dicere solemus: Duplex lumen inditū est humanæ menti: lumen simplex, quòd sit Deus: & ratiocinatio colligēs vestigia Dei impressa creaturis.

Lutherus in enarratione 1. cap. Ionæ. Omnium hominum mentibus hoc insculptum est, vt cognoscant esse Deum, & naturalis ratio, quæ cōmunis est omnium hominum, sentit, diuinitatem esse excellens & maximū quiddam præ omnibus creaturis. Cuius rei hoc argumentum habes, quòd hi Ethnici Deum inuocant, quibus nihil prædicatum

In Dialecticis dicitur. Valet cōsequentia ab est tertij adiecti, ad est secundi adiecti in positiuis, vt Ferdinandus est Imperator Romanus. Est, ppositio habēs Est tertij adiecti, quia habet subiectum, prædicatum & copulam: Subie-

excitere conantur, vincit tamen quadam vis arcana, quæ punit sceleratos. Est igitur numen, quod discernit iustos & iniustos. Hæc demonstratio fit illustrior, consideratis exemplis, quæ in Suetonio & Liuiio recitantur. Ita enim de Nerone interfectore matris scribit Suetonius in Nerone. Neque tamen parricidij conscientiam, quam & militum & Senatus, populiq̃ue gratulationibus confirmaretur, aut statim, aut vnquam postea ferre potuit, sæpe confes-

Iuuenalis. Nec tamen hos tu euasisse putes, quos diri cõscia facti

Mens habet attonitos, & surdo verberare cædit.

se exagitarise materna specie, verberibus furiarum ac tædis ardentibus, quin & facto per Magos sacro euocare manes [*animam matris*] & exorare tentauit.

Diabolorum Furix significat Poëtis Diabolos.

De Philippo patre Persei & Demetrii, Liuius ad hunc modum scribit [*libro 10. Decad. 4.*] Philippus post necem filij Demetrii, animo magis quam corpore ager, curisq̃ue & vigiliis (cùm identidẽ species & vmbra infontis interempti filij, eum diris agitarent) extinctus est, cum execrationibus Persei. Hæc exempla congruunt ad dictum Senecæ [*lib. 16. epistolarum*] Multos fortuna liberat pœna, neminem metui.

Reges & principes sunt collocati in tanto fastigio, vt nemo inferiorum aut æqualium possit

de eis supplicium sumere. Sed tamen nulla est tanta fortuna, tanta potentia, quæ possit sceleratos liberare metu & pauoribus conscientie, vnde Lutherus: *Es ist kein argney in der Apoteck/welche diesen nageden Wurm töndte stillen.* Summã historiæ de Philippo patre Persei & Demetrii breuiter recitabo, vt iuniores locum totum in Liuiio diligentius legant. Duo fuerunt Philippi reges, prior & posterior. Prior fuit pater Alexandri Magni, de quo nunc nihil dicimus. Posterior fuit pater Persei & Demetrii. Demetrius fuit excellens virtute, & propter excellentiam virtutis successio regni ad eum omnium suffragiis deferebatur. Perseus fuit maior natus, & monstruosus homo, non dissimilis Caino, *Ein blut hundert.* Cùm igitur videret Perseus fratrem Demetrium valere gratia & autoritate, non modò apud populum, sed etiam apud patrem, insidias fratri struxit, & calumniis de-

formatum in suspicionem affectati regni apud patrē adduxit. Hæc suspicio nimis cæca impulit Patrem, vt permitteret interfici innocētē iuuenem Demetrium, quo factō & pater mœstitia extinctus est, non aliquo corporis morbo, & Perseus parricida paulō pōst moro bello contra Romanos, pœnas parricidij persoluit. Ductus est enim in triumpho à Paulo Aemilio consule Romano, ac tandem in carcere mortuus est. Filij eius Romæ sunt facti Scribæ. Seneca. Non sic Lybicis Sirtibus æquor, furit alternos voluere fluctus, vt præcipites regum casus fortuna rotat.

Cicer. pro
Rabirio.

Sexta. Politica societas non est omnis multitudo, sed cœtus iuris consensu & vtilitatis comunione consociatus. Nec verò posset hæc societas in tantis confusionibus & furoribus hominum & Diabolorum durare, nisi Deus sua potenti dextra tueretur. Est igitur Deus, cuius ope & auxilio multò magis hæc societas, quàm ratione hominum & consilio gubernatur.

Cicero in 3. de Repub. citante Augustino de ciuitate Dei. Vtinam extarent integri libri Ciceronis de Republ. Fragmenta quædam sunt conseruata tum ab aliis, tum etiam ab Augustino in libris de ciuitate Dei. Decimus Octauus liber Augustini prodest, qui delectantur lectione Metamorph. Ouid. Eo in loco multæ fabulæ allegoricè explicantur.

Ac lucent in societate hac sapientia & iustitia Dei & bonitas erga genus humanum: Sapientiã ostendit ordo, qui est discrimin virtutis & vitiorum, & consociatio hominum per legitima imperia, & contractus miranda sapientia ordinati. Deinde iustitia Dei cōspicitur in pœnis, quia Deus regulariter atrociam delicta punit atrocibus pœnis in hac vita. Conspicitur & bonitas Dei erga genus humanũ, quia sicut stellarum motus sua potentia conseruat, sic quantum ordinis in hac confusione humana na-

Ordo est opus naturæ sapientis, Notitia numerorum est fontis ordinis, In brutis non est intellectus neque numerorum notitia, Igitur non est ordo.

Nero fugiens, cum Magistratus eum vellet rapere ad supplicium, sibi necem consciiuit, Sst sein selbst Hencker gewesen. Philippus mœstitia & dolorib⁹ conscientie extinctus est. Perseus captus à Romanis, mortuus est in carcere. Hæc exëpla si considerarent nostræ

tura manet, id omne à Deo yere & efficaciter conseruatur. p[er] sal. 147.

stri Principes, fortassis moderatiores interdum essent.

Septima. Quicquid mouetur, ab alio mouetur. Non est autem infinitus processus in mouentibus & motis. Nam in infinito nihil est nec summum, nec infimum, nec medium, nec vltimum, nec extremum. Necesse est igitur ad eam causam deuenire, que increata & immobilis, alia omnia moueat & generet.

Videtur hæc demonstratio iunioribus obscurior, sed non est obscurior, qui prima initia doctrinæ physicæ gustarunt. Aristoteles in 8. physicorum, disputans de Deo, quem vocat primum motorem, hac demonstratione vtitur. Quidquid mouetur in tota rerum natura, aliunde mouetur: nihil est enim causa sui ipsius. Hoc axioma intelligatur candidè, non cauillatorie, de rebus

creatis, sicut dicitur Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, quæ facta sunt. Non autem est processus infinitus, in hac serie & systemate mouentium & mobilium, quia videmus ex terra nasci arbores, in arboribus fructus. Ipsa autem terra fecundatur calore Solis & tempestiuis pluuiis. Cælum quoque habet alium motorem, à quo agitur & impellitur. Quare necesse est nos tandem peruenire ad aliquam vltimam & primam causam, quæ est increata & immobilis, & tamè aliis rebus motum impertit. Quòd si esset infinitus processus in causis mouentibus, nullum possemus animaduertere initium aut medium, aut finem per definitionem infiniti.

Octaua. Creaturæ directæ sunt ad certos fines & vsus seruietes hominū generi. Nam aliæ sunt nutrimenta corporis humani, aliæ medicamenta certorum morborum, nonnulla instrumenta actionum œconomicarum & politicarum, quædam res nascentes gignunt, fouent, & humanis vltibus attemperant. Hanc mirandam distributionem rerum cælestium & inferiorum, quas

Hæc demonstratio est popularis, quæ ab omnibus etiam indoctis potest intelligi, & sumpta est ex causis finalibus, & est amplissima & vberissima, nec potest integrè declarari in tanta temporis breuitate. Sed declaratur copiosissimè à Galeno in libro de vsu partium humani corporis, & in libris de facultatibus a-

singulæ ad certos vsus profuturos homini ordinatæ sunt, impossibile est aut casu exitisse, aut fortuito manere. Necessè est igitur consilio architecti factû esse.

Sunt autem quatuor fines præcipui, propter quos omnia corpora cælestia & inferiora à sapiente & beneficentissimo architecto facta & constituta sunt.

Primus finis est, vt sint nutrimenta seu alimenta humanorum corporum, quo ex genere sunt fruges & fructus, vt triticum, olyra & hordeum quotidie nutriunt nostra corpora, siue in cibo, siue in potu. Fructus nascentes in arboribus secundum locum tenent inter nutrimenta.

Secundus finis est, vt aliqua corpora sint medicamenta certorum morborum, vt Rhabarbarum omnibus notum, suauiter educit & euacuat ex corpore flauam bilem, & aperit obstructionem epatis, Agaricum euacuat phlegma. Sed non licet mihi ingredi in hunc cæpam amplissimum, videlicet in commemorationem remediorum, quorum copia & varietas ostendit, Deum esse amantem vitæ hominum, & non delectari morte. Singulis enim membris singula remedia sunt attributa. Quædam etiam simul sunt nutrimenta & medicamenta, vt amygdalæ, lactuæ, vinum, quæ simul nutriunt & sanant.

Tertius finis est, vt aliqua corpora sint instrumenta seu organa actionum œconomicarum & politicarum, vt metalla & iumenta, vt asini, equi, sunt instrumenta rei rusticæ. Certè non possumus colere agros & metere fruges sine ferro. Non possumus magnas moles importare aut exportare sine ministerio iumentorum.

Quartus finis est, vt quædam corpora, cuiusmodi sunt cælestia & meteora, gignant, foueant & conseruent res nascentes ex terra. Sol & homo generant hominem, vt inquit Aristoteles 2. physicorum. Hoc dictam intelligatur de causis secundis, à quibus non excludimus causam primam. Meteora quoque valde profunt ad fruges colferuandas & fouendas, vt tempestiuæ pluuiæ. Sed non necesse est colligere omnia quæ de hac sententia dici possunt. Legant studiosi Ciceronem lib. 2. de natura Deorum.

Nona. Certò monstrantur futuri euentus non modò per eclipses & meteora, vt sunt Cometa, chasmata, terræ motus, parelia, quorum significationes exponunt Aratus in *ἠαυρομήτειος*. Ptolemæus in 2. quadripartit. Plinius sparsim & alij: sed etiam per vaticinia Prophetarum in vera Ecclesia. Necessè est igitur aliquam mentem esse præuidentem & præmonstrantem euentus, qui à nulla creatura prospici possunt.

Hæc argumenta non referantur ad inanem speculationem, sed confirmant in bonis mentibus assensionem de prouidentia, & piam reuerentiam erga Deum. Quis enim non timeat omnia præuidentem & cogitantem, & animaduertentem, & omnia ad se pertinere putantem Deum? Quis non diligat hunc Conditorem, tam beneficum, generique hominum amicum? Quamobrem cogitatione horum argumentorum exuscitur in nobis timor Dei, dilectio & gratiarum actio, cum pro ceteris beneficiis omnibus, tum pro remediorum copia, quæ ostendit hominum vitam Deo curæ esse.

Ptolemæus in secundo quadripartiti, & in ipso centiloquio primas partes significationum physicarum tribuit eclipsibus, quarum effectus sunt certissimi & minimè fallaces. Proximas assignat Cometis, traiectionibus, chasmatis, pareliis, & terræ motibus. De eclipsibus res manifesta est. Nam perpetua historia mundi & quotidiana exempla ostendunt & testantur, omnes eclipses Solis & Lunę denūciasse humano generi maximas pœnas, vt pestem, bellum, famem, particularia dilunia. Post eclipses proximus locus tribuitur cometis, qui significant non solum æstus inusitatos seu siccitates, sed etiam bella & ea mala, quæ comitantur bella, id est, magnas commutationes Reipub. Vidimus nostra ætate multas Cometas, quæ autem acciderint, & iam versentur ante oculos, nemo est qui ignoret. Chasma significat Voraginem seu hiatus cæli. Cicero ita interpretatur in 2. de diuinat. Cùm cælum discessisse visum est. Non imaginemur cælum hiare seu discedere, sed in aëre talis species terribilis oculis hominum à Deo obiicitur, vt admoneantur de futuris mutationibus. Vidimus etiam intra paucos annos multa chasmata, quæ certè significant distractiones Doctorum in Ecclesia, & Principum in Repub. De terræ motu inquit Plinius

lib. 2. grauissimè: Non tantum mali est in ipso motu terræ, quantum in ostento [*in significatione.*] Nunquam enim vrbs Roma tremuit, vt non alicuius futuri euentus id esset prænuncium. Paretia, id est, multi Soles seu imagines falsæ Solis, significant malas artes & sophismata, quæ struuntur veritati, partim in Ecclesia, partim in Reipub. Sicut enim illæ imagines fallaces & simulatæ ludificantur hominum oculos, ita præstigiæ sophismatum corrumpunt doctrinam Ecclesiæ, & omnia politica cõsilia. Nunc de vaticinijs Prophetarum dicendum est, de quibus breuiter aliquid commemorabimus.

Eusebius li. 6. præparationis Euangelicæ valde vrget hanc demonstrationem contra Ethnicos, & inter alia exempla hæc quatuor colligit.

Primum exemplum.

3. Regum 13. & 2. Paralip. 34. Post mortem Salomonis decem familiarum seu tribus auulsæ sunt à reliquis duabus, à tribu Iuda & Benjamin propter idolatriam Salomonis & libidines. Hæc diuisio seu distractio peperit perpetua bella ciuilia, inter duas tribus & regnum decem tribuum, nec tantum causa fuit bellorum, sed etiam mutauit religionem. Nam Ieroboam primus rex Israël, vt in officio contineret populum, collocauit duos vitulos aureos, vnum in Bethel, alterum in Dan, & conduxit Sacerdotes & Leuitas transfugas ac desertores, vt ibi sacrificarent, atque ita retinerent populum, ne discurreret in Iudeam ad quærendum templum. Cùm ita sacrificaret Ieroboam, venit vir Dei, id est, Propheta ex tribu Iuda, & magna voce exclamat: O altare, altare. Orietur domui Iuda Rex, & magna Iosias, qui non tantum euertet hæc altaria, sed etiam Sacerdotes mactabit, cuius mee prædictionis hoc est signum: Altare ipsum scindetur, & effundetur cinis. Habes prædictionem. Quot anni numerantur ab hoc tempore Ieroboam vsque ad Iosiam? anni treceti aut circiter. Nam huic prædictioni respondit euentus anno 12. Iosias, & vicessimo ætatis eiusdem. Quid est autem in hoc vaticinio tam mirabile, quàm quod ante natum Iosiam, non tantum prædicitur factum seu euētus, sed etiam nominatur rex Iosias executor decreti diuini!

Secundum exemplum Esaiæ 45. i. Esdra 1.

Esaias cap. 45. annis ducentis, vt minimum, ante euentum nominatum prædicit fore, vt Cyrus rex Persarum cõcedat populo reditum

ex Babylone in patriam, & ei restituat vasa templi, & omnibus rebus instruat, quæ sunt necessariae ad instaurationem templi & vrbis. Si tantum prædiceret Esaias euentum, magnum quiddam esset, sed addit etiam (quod est magis mirandum) nomen Cyri, quem Cores appellat. Euentus autem describitur 1. Esdræ 1. Nam Cyrus rex Persarum non tantum concessit populo reditum, sed etiam vasa templi restituit, & omnibus rebus instruxit, quæ fuerunt necessarie ad instaurationem templi & vrbis.

Tertium exemplum.

Jeremiæ 25. & 29. constituitur certus numerus annorum, quibus exulauit tribus Iuda in Babylone. Vbi euentus describitur? 1. Esdræ 1. in capite 25. Ieremias constituit certum numerum annorum, quam diu sit duraturum exilium, videlicet annos 70. In cap. 29. addit circumstantias. Tres tantum erunt reges in Babylone: Nabugodonosor, filius eius & nepos. Filius fuit Euilmerodach pius rex, nepos fuit Baltasar. An non hoc est magnum, constituere numerum, & insuper recensere tres reges ordine vsque ad finem exitus? Hæc certè sunt diuinitus monstrata.

Quartum Daniel 9.

Daniel non tantum concionatur de venturo Messia & eius beneficiis, de æterna iustitia, vt ceteri Prophetae, sed etiam constituit certum numerum annorum, intra quos Messias venturus erat, & futurus victima pro genere humano, 70. hebdomadæ non dierum sed annorum, constituunt annos 490. Quæritur quod sit initium, quis finis supputationis? Magna est doctorum in Ecclesia de hac re dissentio, qui in Chronico suo, & in explicatione Danielis, incoat supputationem à secundo anno Longimani, & finem constituit in Pentecoste, quæ secuta est resurrectionem Domini. Hac supputatione sumus contenti, nec quæramus in scirpo nodum. Quod autem euentus responderit huic prædictioni, testantur quatuor Euangelistæ & Acta Apostolorum.

Refutatio præcipuæ obiectionis contra prouidentiam.

C A P V T VI.

N rebus secundis facile est habere hanc per-
sionem, quòd Deus adit humano generi, & ei ho-
na impertiat, sicut declarant voces, quibus multi
vtuntur in magno fauore fortunæ: Deus adest,
Deus hîc habitat. Sed in rebus aduersis, id est, in
magna vi tempestatum & còkursu calamitatum
firmiter statuere, Deum curare genus humanu,
Hoc opus, hic labor est, vt inquit Poëta. Quare admodum necessa-
ria est non solum doctrina hæc tradita de prouidentia, sed etiã
solutio præcipuæ obiectionis contra prouidentiam, quæ non est ex-
cogitata ab otiosis ingeniis, sed agitur & sentitur à nobis ipsis,
quoties calamitates magno impetu in nos irruunt. Sic enim argu-
mentamur in medio mari inter fluctus & procellas: Si Deus cura-
ret genus humanum, bonis benè esset, & malis malè. Videmus au-
tem bonos plerumque opprimi etiã in optima & iustissima causa,
contrà verò malos florere & dominari, & spiritus altos gerere, & ita
grassari inter homines, quasi nullum restet iudiciu Dei. Discamus
igitur solutionem huius argumenti in tranquillitate & pace, vt hoc
remedium possimus opponere nõ ludis & præstigiis sophismatum,
quæ facile possunt contemni, sed veris doloribus, qui in corde sen-
tiuntur.

Magna pars libri Salomonis, qui inscribitur Ecclesiastes reci-
tat hanc obiectionem, quæ videtur aduersari prouidentia, & ad-
dit breues responsiones de iudicio Dei:

Prouidentia distribuit iustis præmia, iniustis pœnas.

Bonis autem in hac vita plerumque malè, & malis bene est.

Non est igitur prouidentia.

Non debet separari iustitia à prouidentia. Prouidentia semper est
coniuncta cum iustitia, quæ est æqualitas tribuens unicuique quod
suum est. Salomon filius Dauidis, rex sapientissimus, scripsit tres li-
bellos

bellos dulcissimos & vtilissimos, quorum primus continet prouerbia, id est, sententias seu praecepta primae & secundae tabulae de omnium virtutum officiis, in primis verò de timore, de fide & de patientia in ærumnis. Hunc libellum prouerbiorum nunquam debent adolentes ponere de manibus, sed semper tractare, & vt ait Horatius, nocturna versare manu, versare diurna. Secundus libellus vocatur Ecclesiastes, ab ἐκκλησιαστής. Fuit enim Salomon non solum gubernator politicus, sed etiam doctor Ecclesiae, vt testantur eius scripta, & ipse sese nominat in principio huius libri Ecclesiasten. In hoc libro non traduntur praecepta de agendo, sed consolatio, quae est asseueratio de prouidentia. Estque necessaria contra varios ventos & tempestates, quae nobis obijciuntur tanquam impedimenta nostrae uocationis. Nulla est uocatio tam parua, in qua non multa impedimenta, terculamenta & multae remorae obijciantur. Alium premit paupertas, alium contemptus & odia potentum, alium exercet calumniae fratrum falsorum, denique multa sunt incommoda in toto genere humano. Quid igitur agendum est? Estne deserenda uocatio, & aliud vitae genus quaerendum? Profectò saepe discimus in hac cogitationem, vt existimemus omnino deserendam esse uocationem, & aliud vitae genus amplectendum esse: sed ab hac tristissima tentatione nos reuocat Ecclesiastes Salomonis, affirmans esse prouidentiam, & restare iudicium Dei post hanc vitam, in quo Deus tanquam iudex iustissimus unicuique aequalia tribuet, iustis praemia, iniustis poenas. Ita enim concludit totum librum, Deus adducet omnia in iudicium, siue bona siue mala. In hoc igitur iudicium intuentes, magno animo breuia incommoda feramus. Haec non est puerilis doctrina, sed grauisima & valde salutaris, praesertim iis, qui sunt in gubernatione. Tertius libellus Salomonis vocatur Cantica Cantorum, Das hohe Lied Salomonis. Est autem hic liber pulcherrimum epithalamium, id est, carmen nuptiale Christi & Ecclesiae, in quo sunt multa dulcissima *ψαλμοι*, & tamen mixta sunt simul tristissima *αἰθρη*. De quibus nunc non est dicendi locus,

Hoc argumentum Cicero in 3. de natura Deorum sic recitat: Telamo vno versu locum totum conficit, cur Dij homines negligant: Nam si curent, bene bonis sit, male malis, quod nunc abest. Vt enim nec domus, nec Respub. ratione quadam & disciplina designata videatur, si in ea neque rectis factis praemia extent, ne-

que supplicia: sic mundi diuina in homines moderatio profecta nulla est, si in ea discrimen nullum est bonorum & malorum.

Huius argumenti solutio ignota philosophiæ, diligenter & rectè discenda est ex doctrina Ecclesiæ, quæ primùm ex Lege respondet: atrocia delicta puniri atrocibus pœnis, vel in proprio corpore, vel in semine, id est, in posteritate. Quâquam enim Dionysius maior, qui ad impietatem in Deum, in homines adiunxerat iniuriam, in suo lectulo mortuus, in tyrannidis rogam illatus est, eamque potestatem, quam ipse per scelus erat nactus, quasi iustam & legitimam, hæreditatis loco filio tradidit: tamen Dionysius iunior propter sua & patris scelera graues iustasque pœnas hac etiam in vita perfoluit. Plenæ sunt hystoriæ exemplis calamitosarum familiarum, vbi parentum scelera pœnas posteris atraxerunt, quæ in plurimos vagatæ sunt, & totas absumpserunt stirpes, aut perpetuis exiliis dissipauerunt, quale est exemplum Oedipi Thebani & similibus.

Exodi 20. Ego Dominus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.

Hæc est prima solutio legalis sumpta ex comminatione addita primo præcepto, cum qua congruit versiculus dulcissimus Theocriti Idyll. 33. Piorum liberis est demelius, impiorum liberis est deterius. Idem dicitur psal. 112. Generationi rectorum benedicetur.

Quanta fuerit petulantia Dionysij maioris, prolixè narrat Cicero 3. de natura Deorum, in fine. Quam locum Studiosi legant ipsi, si non propter aliam causam, saltem propter splendorem orationis. Quanta fuerit Dionysij iunioris petulantia, narrat Athenæus. Qui quidem quatuor gradibus depingit initia & progressum & finem petulantia. Primus gradus est τρυφὴ id est, luxus. Secundus est κόρη, id est, satietas & fastidium. Tertius, ὕβρις, petulantia. Postremus ὀλετρον, ruina. De Oedipo notæ sunt narrationes Sophoclis,

Deinde, Ecclesia ex Euangelio respondet. Etiam si differuntur pœnæ & præmia: tamen restat aliud iudicium, in quo distribuentur præmia & pœnæ non momentaneæ, sed perpetuæ & durabiles. Quod autem iustos aliquandiu vt Ieremiam & alios. fin

finit affligi Deus, causa est, quia in his hæret peccatum. Vult autē Deus agnosci iram suam in Ecclesia aduersus peccata, ideo subicit eam cruci. Hac solutione ita confirmandi sunt animi, vt eos etiam contemnere possimus, qui nos sic sentientes derident.

Hæc solutio traditur in fine libri Ecclesiasticis cap. 12. Deus adducet cuncta in iudicium, siue bona sint, siue mala. Dicat aliquis Epicureus, Fortassis est inanis fabula prædictio futuri iudicij. Audi. Nonne historiæ testantur

ea euenisse, quæ prædixit vox diuina ab initio vsque ad hanc ætatem? Deus prædixit diluuium voce & ministerio Nohe, & distulit hanc tristissimam pœnam annos centum, voluit enim concedere hominibus miseris spatium ad conuersionem. An non secutum est diluuium prædictionem diuinam propositam à Nohe Patriarcha? Quod etiam gentium historiæ testantur euenisse. Idem Deus prædixit seriem quatuor Monarchiarum. Annon historiæ testantur, ordine fuisse has quatuor Monarchias? Nonne Daniel prædixit veterum esse Mahometen & Antichristum Pontificem Romanum? An non videmus ante mille annos ferè respondisse euentum vaticinio Danielis? Daniel cap. 9. & Christus Luc. 19. prædixerunt excidium Ierosolymitanū: Annon post annos 40. à resurrectione Christi, Vespasianus pater, & filius eius Titus funditus deleuerunt politiam Iudaicam? Quanquam autem sæpe conati sunt Iudæi instaurare urbem & templum: tamen diuinitus repressi sunt. Si igitur ipsa res conuincit te, vt fatearis prædictiones diuinas non fuisse inanes, sed veras, quid causæ est, cur dubites paulò post secuturum esse vniuersale iudicium toties prædictum à Prophetis, Christo & Apostolis, & ab ipso Enoch, qui vixit ante diluuium, teste epistola Iudæ, in quæ citantur verba Enoch? Hæc non frustra dico, sed quia præsens tempus, id est, senecta mundi nos de talibus rebus admonet.

Nam officium docentis est, non modò docere, sed etiam monere & hortari ad pietatem & timorem Dei.

EXPLICATIO TEXTVS IN LO-
CIS THEOLOGICIS PHI-
LIPPI MELANTHONIS
DE CREATIONE.

NON fit molesta nobis & iniucunda hæc repetitio, quia bonarum rerum nulla debet esse satietas, & quidem articuli de creatione & providentia tanta est amplitudo, vt nulla cogitatione, nulla eloquentia possit exhauriri. Non igitur simus fastidiosi in hac repetitione earundem sententiarum, sed potiùs agamus Deo gratias, quòd & in verbo suo, & in scriptis hominum piorum toties eandem doctrinam proponit, repetit & inculcat, quia profectò repetitio est confirmatio quædam. Nec possunt præcepta cuiusque doctrinæ subitò adhærescere memoriæ & iudicio, nisi subinde ad calculos vocentur, & quasi in succum nostrum assiduitate repetitionis conuertantur.

Voluit Deus innotescere]

Est axioma Theologicum, id est, non latere voluit Deus in sua arcana luce ignota creaturis.

Miram artem adhibuit]

Euripides, citante Plutarcho, in libro de placitis philosophorum

kosmos èσι καλὸν ποικίλμα τέκτονος σοφῆς, id est, Mundus est opus magna varietate distinctum & ordinatum à sapiente architecto. Καλὸν, secundum Aristotelem in libro de Poëtica, cõsistit in duabus rebus: 1. in magnitudine. 2. in ordine. Quidquid igitur est magnum & ordinatum, dicitur καλὸν. Mundus etsi est finitus, tamen valde similis est infinito, vt Plinius loquitur. Quòd sit ordinatus mundus, testis est experientia. ποικίλος, id est, varius, distinctus, vt Athenis fuit ποικίλη ἑστία, id est, porticus variata, vbi fuerunt multæ tabulæ continentes trophæa, triumphos, pugnas Themistoclis & aliorum. Mundus est ποικίλμα, id est, opus variatum, magna varietate distinctum. Plinius de Apelle narrat, illum proposuisse pulcherrimam tabellam spectandam prætereuntibus & viatoribus, & magna patientia audiuisset iudicia diuersorum artificum de sua pictura: stetit autem post tabulam abditè latens ne posset conspici. Cùm igitur quidam

quidam Sutor de calceis rectè iudicasset, & vellet ulterius progredi, ibi impatiens huius importunitatis, sutorem allocutus est his verbis: Sutor ne vltra crepidam. Ita cogitemus Deum proposuisse hunc mundum tanquam tabulam, nec procul abesse, sed audire & videre quid quisque sentiat de Deo, de verbo & de operibus ipsius. Notum verò est non temere nobis sumere iudicium de tanto artifice, quem rectè Euripides nominat *τέκτορα σοφόν*.

Vestigia Dei impressa natura]

Hactenus exordiū, quod dicitur à collatione duorum operum diuinorū. Primum est creatio rerum ex nihilo. Secundum est patefactio Dei in Ecclesia. Magnū opus est rerum fabricatio, sed longè maius beneficium est, quòd Deus se non tantū in creatione, sed etiam promulgata Lege, & edita voce Euangelij, ac toties repetita & illustrata patefecit, & in hac sua essentiam & voluntatem nobis monstrauit. valde venusta sunt exordia, quæ simuntur à collatione.

Est autem articulus de creatione]

Prima circumstantia creationis, quòd creatio sit commune opus trium personarum.

Verbo Domini]

Athanasius in libro contragētiles, non procul à fine, interpretatur Verbum de Filio Dei, & Spiritū oris diuini de Spiritu sancto.

Quare vtrius psalmus vocabulo exercitus? Est pulcherrima metaphorā in vocabulo exercitus. Sicut enim in exercitu sunt gradus personarum: Suprema persona est Imperator, postea sequuntur aliæ personæ ducum & militum, tribunorum, centurionum: ita magnū discrimen est inter stellas fixas & planetas: Stellarum fixarum aliæ sunt primæ magnitudinis, quarum magnitudo superat terræ molem centies & septies, tales sunt numero 15. vt oculus Cancrī, cor Leonis, spica Virginis, cor Scorpij, Sirius, Arcturus & quædam aliæ. Deinde sequuntur minores stellæ, sed tamen & ipsæ conspicuæ & illustres. Inter planetas & dux & moderator est Sol: qualis autem sit potentia reliquorum planetarum, accommodata ad Solem, nimis esset longum nunc repetere. Quando igitur legitis in psalmis & Prophetis, Filium Dei appellari Dominum exercituū, cogitate vos admoneri de tribus exercitibus, quibus cum imperio præ est ipse Filius Dei. Primus exercitus est angelorum, id est, Spirituum inuisibilium.

Alter exercitus est stellarum fixarum & errantium. Tertius est Ecclesia in genere humano, sicut psalmus 68. inquit de Apostolis, Prophetis & aliis Doctoribus. Principes exercituum, id est, Ecclesiarum sunt inter se amici, id est, pulcherrima res est, suaavis concordia docentium in Ecclesia, quæ quàm rara sit, hoc tempore videmus.

Quòd autem res ex nihilo]

art. deois.

Infirmetas humana]

Tertia circumstantia.

Vt faber discedit]

De hac similitudine Eusebius lib. 7. preparat. Euangel. Et Theodoretus in 1. orat. de prouident. & alij Græci scriptores saepe.

Alij vt Stoici]

Quarta circumstantia de libertate Dei. Prima igitur circumstantia est hæc. Creatio est opus commune totius Trinitatis. Secunda circumstantia docet, omnia ex nihilo facta esse, non ex aliqua materia priore. Tertia circumstantia docet de præsentia Dei in creaturis, & testatur Deum adesse suo operi, non discessisse à mudo, sicut architectus à nauì. Quarta docet de libertate Dei, & affirmat Deum adesse creaturis, non vt Stoicum Deum, sed vt agens liberum.

Alligatum causis secundis]

Augustinus in 5. de ciuitate Dei, cap. 1. Hæc opinio quid aliud

agit, nisi vt nullus omnino colatur aut rogetur Deus? Quasi dicat: Imaginatio Stoica de fatali & absoluta omnium rerum & euëtuum necessitate, est maximum impedimentum inuocationis, imò tollit inuocationem. Ludouicus Viues lib. 1. de doctrina Christiana, fingit prosopopœiam Stoici Dei.

scilicet Stoica de necessitate simpliciter immutabili.

Quando, inquit, tu inuocas Deum Stoicum, tunc ille tibi sic respondet: Mi amice, boni consule tuam fortunam & conditionem, quia vides me meam conditionem magno animo ferre. Ego enim qui debeo aliis opitulari, non sum mei iuris, non sum liber & arbitrio, sed alligatus sum, tanquam Prometheus ad Caucasum montem, id est, ad creaturas, & nihil mihi licet facere contra illarum decretum & ordinem. Quare sicut ego meam conditionem magno animo fero, sic tu tuam feras. Hæc est summa illius prosopopœiæ, quam ideo recito, vt in hanc imaginem intuentes, cogitemus quantum sit impedimentum inuocationis Stoica imaginatio de necessitate fatali.

Epicu-

Epicurei]

Lucanus lib. 2. vtramque hyperbolen & Epicuri & Stoicorum

his verbis describit:

Sive parens rerum, cum primùm informia regna

Materiamq; rudem, flamma cedente recepit,

Finxit in æternum causas, qua cuncta coerces,

Se quoque lege tenens, & secula iussa ferentem

Fatorum immoto diuisit limite mundum.

Sive nihil positum est, sed fors incerta vagatur,

Fertq; referatq; vices, & habent mortalia casum.

Actio Dei generalis]

Omnis actio Dei aut est interna aut externa. Interna, vt gignere

re, nasci, procedere. Hæ actiones sunt naturales & æternæ sine principio & fine. Externa actio est patefactio Dei prodeuntis ex sua archana luce ignota creaturis. Hæc duplex est, generalis & specialis. Generalis est rerum creatio & sustentatio. Specialis propriè pertinet ad Ecclesiam, & vocatur viuificatio seu sanctificatio, seu inhabitatio. Huius distinctiois fons est dictum Pauli 1. Timoth. 4. Speramus in Deo viuo, qui est saluator omnium hominum, maximè fidelium, & psalm. 36. eadem distinctio traditur. Nam de generali actione inquit psalmus: Homines & iumenta saluabis [id est, sustentabis, & conseruabis eorum vitam] Domine. De speciali actione in Ecclesia sequitur in eodem psalmo. Quàm pretiosa misericordia tua Deus, & filij hominum in vmbra alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos, quoniã apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Expande misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his, qui sunt recto corde. [Deus communicat se nobis in mutua agnitione] Ex hoc loco psalmi possumus extruere definitionem Ecclesiæ. Qualis cœtus est Ecclesia? Est cœtus agnoscantium verum & viuum Deum, & eorû, qui sunt recti corde, id est, iustificati propter Filium, & sanctificati per Spiritum sanctum. Quæ sunt bona huius cœtus? Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ &c. & quæ sequuntur. Legendi sunt psalmi non tantùm propter pietatem, sed etiam propter eruditionem & eloquentiam. Quid potest dici splendidius de hac sententia ab villo poëta, quàm quòd dicit psalmus &c. Actiones Dei internæ vocantur naturales. Pater naturaliter gignit Filium, Filius naturaliter nascitur à Patre: Spiritus sanctus naturaliter à Patre & Filio procedit.

& sumus]

tre sumus, in Filio viuimus, in Spiritu sancto mouemur. Est cogitatio analogica fidei. In Patre sumus, quia Pater est fons non modò essentia diuina, sed etiam omnium operum diuinorum. In Filio viuimus, quia de Filio dicitur Iohan. 1. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. In Spiritu sancto mouemur, quia Spiritus sanctus est agitor, vt dicitur Genes. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Sed hæc candidè sunt intelligenda. Scimus vt creationem, sic sustentationem esse commune opus Trinitatis, sed seruata cuiusque personæ proprietate.

cione hoc modo accommodat hoc dictum ad Trinitatem: In Pa-

Ferens omnia verbo]

id est, sustentans, vt dicitur, paruusq; lacte pastus est, per quem nec ales esurit.

Qui viuificat]

Quale agens, talis actio, qualis causa, talis effectus. Deus est fons vitæ. Igitur viuificat omnia, & in hac, & in futura vita.

In Deo uiuo]

Viuus opponitur idolis fictis & commentitiis.

Qui est Saluator omnium hominum]

scilicet generali actione. Maxime fidelium, speciali actione. Deus aliter viuificat Neronem, aliter Paulum. Neroni tantum suppeditat vitam corporalem. Paulum etiam in Spiritu viuificat, id est, per Spiritum sanctum accendit in eonouos motus.

Vt colligatur]

Quare seruetur genus humanum & politia? propter collectionem Ecclesiæ, Deus seruat ministerium, politiam & economiam.

Largitur æterna bona]

vt viuificationem & sanctificationem.

As]

In Græco ἀσάειον diminutiuum, valet nostris nummis tribus, aut sex obulis. Quod obseruandum est propter locum illum Matth. 5. vbi dicitur: Non exhibis donec persolueris vltimum quadrantem, quæ est quarta pars assis. Est minimum numisma æneum apud Romanos, vngeschr. anderthalb Heller.

As]

As]

As]

Magna profectò gratia debetur viro optimè de Ecclesia & literis merito, Philippo Melanthoni piæ memoriæ, pro his tabulis, in quibus collecta sunt firma & perspicua testimonia singulorum articulorum fidei. Non est enim omnium, sed artificum hic labor colligendi quodam momento atque iudicio, ea testimonia, quæ vel maxime confirmant vel illustrent articulos fidei. Sint igitur nobis hæc tabellæ omnibus commendatæ, quarum aspectione & consideratione excitetur in nobis quotidie fidei inuocatio, gratiarum actio & reliquæ virtutes.

Matth. 10. Duo passeres asse
veneunt]

In eo capite Christus Apostolis & omnibus piis sine exceptione proponit consolationes valde necessarias & salutare in casu confessionis. Cùm enim in mesfet: Ecce ego mitto vos sicut miseras & imbecillas ouiculas in medium agmen luporum, mox addit efficacissimas consolationes contra metum in periculis confessionis. Non, inquit, vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Hic est primus consolationis locus ab auxilio Spiritus sancti. Sequitur altera consolatio ab immortalitate animæ: Ne timeatis vobis ab his, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed merite potius illum, qui potest & animam & corpus abiicere in gehennam. Tertius locus consolationis sumitur à providentia diuina, & hic locus ad nostrum institutum propriè pertinet. Duo, inquit, passeruli minuto asse veneunt, & vnus ex illis non cadet in terram sine Patre vestro, &c. Passerculi sunt miseræ auiculæ, quæ vix superstitent sunt biennium propter salacitatem. Eth, inquit, veneunt, id est, venduntur asse æneo, tamè vnus eorum non cadit, id est, moritur, perit sine Patre vestro. Hinc argumentatur à fortiori, seu à minore ad maius. Si passeruli, qui nullam habent insignem vtilitatem in vita, nec conditi sunt ad immortalitatem, Deo curæ sunt, quòd magis vos estis Deo curæ, quos condidit ad imaginem suam, & redemit per Filium vnigenitum post lapsum, & sanctificauit dato Spiritu sancto.

Sine Patre vestro]

Sciende & permittente. Verumque enim verum est, quòd & provideat omnia Deus, & naturas seruet liberrima voluntate, donec vult. Non igitur intereunt, nisi ipso deserente eas.

Capilli capitis vestri nume-

Hic cõsiderentur tres circum-

rati sunt]

stantiæ. 1. quis numeret. 2. quid numeret. 3. quorum capillos numeret. De prima circumstantia expedita est responsio: Deus non mandat angelis, aut aliis creaturis laboré numerandi nostros capillos, sed ipse immediatè est Arithmeticus numerans nostros capillos. Deinde quid numerat? Nō aureos Vngaricos aut Hispanicos, sed capillos, quorum multi de capite nostro defluunt nobis dormiētibus aut aliud agentibus, nec animaduertentibus. 3. Quorum capillos numerat? Non angelorum, Solis aut Lunæ, sed peccatorum, qui in ipsis peccatis concepti & nati sunt, & in peccatis viuunt, quod ad ipsorum naturam attinet. Non loquor iam de relatione seu de impu- tatione diuina.

Vt desillis escam]

Psal. 104. est paraphrasis primi capitis Genesios. Tu es magnus economus, omnes tui conuictores expectant à te cibum.

Auferes Spiritum eorum]

id est, vitam eorum, id est, te deferente moriuntur.

Creabuntur]

resuscitabuntur.

Omnia ad te spectant]

Basilii in opere de Spiritu sancto: Omnes creaturæ a Deū tanquam ad ducem vitæ, & moderatorem suppeditantem vnicuique necessaria ad conseruationem incolumitatis, id est, omnes creaturæ non aliter desiderant Deum, quàm tenellus infans desiderat vbera materna. Olim dabatur seruis sextarius vini, & quatuor acetabula seu duo sextarij farinæ, & hoc erat dimensum seruorum: sic Deus omnibus creaturis dat suum dimensum.

Et creabuntur]

Basilii in quadam epistola, pag. 655. Tres sunt modi creatio- nis in Scriptura. Primus describitur in Genesi cap. 1. qui est fabricatio rerum ex nihilo. Secundus modus est ipsa regeneratio, quæ non est fabricatio nouæ substantiæ, sed tantùm mutatio qualitatum in substantia prius à Deo condita. De hoc modo loquitur psalmus Augustinus. Quando renascimur, nō hoc agit Deus vt fiamus homines, sed vt boni fiamus ho- mines.

51. Cor mundū crea in me Deus.
Tertius modus est resuscitatio
ex morte, quæ etsi non fit ex ni-
hilo, tamen valde similis est pri-
mæ creationi. De hoc modo in-
telligatur dictum psal. 104. Emit-
te Spiritum tuum & creabūtur.

sepultus in radicibus. Sed quid fit veris initio? quando omnia flo-
rent, tunc omnia quasi ex morte resuscitantur, & renouatur facies
terra.

Imples omnia benedictio-
ne]

Actorum 14. Paulus inquit,
quasi enarrans hanc clausul. mi-
Imples cibo & læticia corda no-
stra. Quare coniungit Paulus cibum & læticiam? Quia profectò ci-
bus est insipidus, quando cor est triste. Est igitur magnum donum
Dei, & dignum laude & prædicatione, quando inter prandendum
& cœnandum pectora gaudent, nec sunt astricta dolore, vt inquit
Ouidius, sed talis hora est breuis & rara.

Fingit sigillatim corda]

id est, vel adiuuat corda in bo-
nis actionibus, vel impedit ma-
los conatus & cōsilia, vel omnino mutat. Sicut impedit Saulem ne
interficiat Dauidem. Denique saepe mutat affectus, vt fiant ex malis
boni, sicut mutauit cor Nabugdonosor, qui cū antea deleuisset tō-
plum & vrbem, postea fit patronus & nutricius Ecclesiaz.

Qui operit cælum nubibus]

Esti proxima causa pluuiæ &
aliorum aqueorum meteororū,
est multitudo vaporum collecta in media regione aëris, & vi frigo-
ris variè constricta, tamen psalmus verissimè affirmat meteora a-
quea non referenda esse tantū ad materiæ fluxum, sed potius ad
Deum, qui tanquam per cribrum (vt ait Scriptura) guttulas pluuiæ
distribuit, ne terram mole sua, quasi quodam diluuiio obruant. Scri-
ptura multò meliùs loquitur de his rebus, quàm philosophia. Con-
trà posset aliquis obiicere, quòd in aliquibus locis, aut nullæ, aut ra-
risissimæ sint pluuiæ, vt in Aegypto & Mesopotamia. De hac questio-
ne respondet Plinius lib. 18. & alij Geographi: Vbiunque sunt aut
raræ, aut nullæ pluuiæ, Deus alia ratione terram humectat, videlicet
effu-

effusione fluminum extra ripas, vt totam Aegyptum irrigat Nilus, Mesopotamiam Euphrates. Sed quare facit mentionem pullorum corui? Iob. 38. Quis dat pullis coruorum escam, quando parentes eos deserunt? Deus alit eos. quomodo? Mirando modo, ex putrefactione reliquiarum carniū, ossium, quæ importarunt parentes, nascuntur vermiculi, & muscæ volitantes, & sese vltro ingerentes in rostra pullorum. Hoc exemplum in natura non frustra propositum est, sed admonet nos de psalmi versiculo: Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me.

Homines & iumenta saluabis Domine]

Hactenus dixit de generali prouidentia, quæ ad omnes creaturas pertinet, nunc dicit de speciali prouidentia erga Ecclesiam.

Osæ 2. Et nesciuit hæc, quòd ego eis frumentum dederim]

Id est, ex priuatione æstimantur habitus. Ex tenebris potest æstimari bonitas lucis, ex mor-

bis potes æstimare quantū bonum sit firma valetudo. Cicero. Quæ admodum valetudo bona gratior est iis, qui ex morbo conualuerunt: ita assidue percepta minùs delectant, quàm diu desiderata. Item, Carendo homines intelligunt, quàm cara sint bona. Item, Carendo magis quàm fruendo nostra intelligimus bona. Item: Homines non prius intelligunt sua bona, quàm cum quæ in potestate habuerunt, ea amiserunt.

Benedictio Domini diuites facit]

scilicet pios, quales fuerunt Abraham, Isaac, sed impij plerunque crescunt malis artibus.

Non casu nascimur]

Matthæi 4. inquit Christus: Non in solo pane viuit homo, sed

in omni verbo Dei, quod procedit ex ore eius.]

Petimus panem quotidianū, vt fides exerceatur generaliter & specialiter. Generaliter quidem, vt statuamus bona corporis esse dona Dei. Specialiter, quia non possunt peti bona corporis, nisi à Deo propitio iuxta promissionem gratiæ.

Omnibus petitionibus debet præluere fides accipiēs remissionē peccatorū. Deinde in omni inuocatione aut fit aut crescit cōuersio.

Multa mitigare]

Virgilius in 1 Aeneid. Vnius ob noxam & furias Atiaci Oilei, id est, Sæpe totæ gentes & ciuitates delentur aut duriter castigantur propter vnus inobedientiam. Est igitur præstanda disciplina non tantum propter priuatam vtilitatem, sed etiam propter Rem publicam.

Naturali quadam vi]

siue nolit. gignit herbam, & meas pinguefacit oues, quas ego nulli offero, præterquam mihi, Diis verò nihil, sed maximo ventri huic Deorum.

Ideo tota natura condita est, vt Deum monstret]

Tota rerum natura est *ἡ θεῶν τῆς θεογονίας*, id est, schola agnitionis scilicet physica, seu philosophica, non Euangelica. Notitia physica est partim lumen simplex, quod sit Deus, partim ratiocinatio quærens vestigia Dei impressa creaturis singulis. Notitia Euangelica est agnicio Patris, Filij & Spiritus sancti, iuxta dictum Iohan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum esse Christum.

Recitabo igitur]

Sæpe dictum est, tres esse gradus testimoniorum de prouidentia diuina. Primus gradus complectitur expressum verbum Dei, seu perspicuam asseuerationem de hoc articulo. Secundus gradus continet opera extraordinaria, quæ vtilitè vocatur miracula. Tertius gradus complectitur opera ordinaria in tota rerum vniuersitate & in hominis natura. Cum igitur hætenus in textu dictum sit de primo & secundo gradu, ipsa series nos deducit ad tertium gradum.

Ab effectibus monstrantibus opificem]

Duplex est demonstratio. Vna est à priori, altera à posteriori. Demonstratio à priori procedit à causis ad effectus: Item à principiis vel à definitione ad definitum. Demonstratio à posteriori colligit effectus & signa, & ex his aliquid bona consequentia ratiocinatur de causis & rebus antecedentibus. Est igitur prima demonstratio à posteriori sumpta, id est, ab effectibus. Adolescentes quærant hanc primam demonstrationem in 1. Tufculana, & in 2. de natura Deor. vbi prolixa est inductio, quæ confirmat Minorem.

Quinta à terroribus consciē-
tia]

Sexta à politica societate,
quæ non est concursus]

Nec posset humana ope]

da conseruatio societatis humanæ
& imperiorum constitutio in tantis
rabilius est, quàm Romam inter
asidua tribunitia certamina, &
tot bella ciuilia stare posse? Vt e-
nim non dicam de tribunitiis fu-
roribus, quem non vehementer
commoueat bellorum ciuiliū
cōtinuatio quæ à Ludouico Vi-
uell. l. i. de ciuitate Dei cap. 30. his
verbis recitatur: Ex seditione
Caij Gracchi ortus est Tribuna-
tus Liiij Drusi, quem patres e-
quitibus, qui ex lege Gracchi
[Agraria] iudicabant, opposue-
rūt. Ex hoc bellum sociale, quod
promissa à Liiuo Druso ciuitas
non præstaretur. Ex hoc Mythri-
daticum, cū Mythridates rex
Ponti confirs discordia Italiæ,
multa ciuū millia, quæ in suo re-
gno negotiabantur, iussit interfici.

natus impedita sunt, vt ostendit
ad Lentulum. Ac quanta fuerit
berij & Caij Gracchi, quam luculentè
describit Plutarchus, docet.

Ex hoc bella ciuilia, Maria-
num: cū Marius prouinciam
& bellum Mythridaticum L. Syl-
læ uellet eripere. Ex huius semi-

Apud Xenophontē in 8. *παι*
δείας Cyri.

Hæc definitio extat apud Ci-
ceronem in 3. de Rep. citante Au-
gustino 2. de ciuitate Dei.

Manifestum testimonium est
de Deo & de prouidentia, miran-
in tam horrēdis confusionibus,
impedimentis. Quid enim mi-

Iuuenalis inquit de tribunis:
Et cum consulibus turbantes iu-
ra Tribuni. Tres fuerunt ordi-
nes ciuium in Repub. Romana.
Patricij, id est, principes, vt Pom-
peius & Cæsar. Deinde fuerunt
equites, id est, nobilitas. Infimus
ordo fuit plebs. Semper autem
fuit dissidium inter patricos &
inter plebeios homines, quia vul-
gus inuidet gloriæ & florenti for-
tunæ Principum & potentum.
Vt igitur vulgus haberet aliquod
remedium suæ inuidiæ, & vide-
retur plebs magis munita esse
aduersus nobilitatem & patri-
ciorum potentiam, constituti
sunt Tribuni. ij. populares Ma-
gistratus, quorum autoritate &
intercessione multa decreta Se-
nerimus. epist. famil. Ciceronis

In magnis uiris duo sunt acer-
rimi motus, ambitio & ira. Hi
duo affectus turbant & Ecclesiã
& Rempubicam. & vt de ceteris

nibus bellum Sertorianum, Lepidanum, coniuratio Catilinæ, postremò Pompeianum, hinc Cæsaris regnum, quo occiso, bella ciuilia exarserunt, Antonianū, Philippense, Bruti & Cæsij, Siculum, Sexti Pompeij, Actiacū, Tandem Respub. in Monarchiā & tyrannidem uersa est.

exemplis nihil dicam. Marius natu maior, cum vreretur gloria Syllæ natu minoris, conatus est ei eripere prouinciam & bellum Mythridaticum. Sylla animaduertens quanto in periculo esset futurus, bellum intulit Mario. Hinc Respub. in duas partes distracta est, magno cum detrimento totius orbis terrarum.

Quid prodest hæc nosse? vt intelligas, politias nec confitui, nec conseruari tantum humanis consiliis & præfidiis, sed multo magis ope & consilio Dei.

In causis efficientibus]

Terra non esset fœcunda, nisi à cælo fœcundaretur, non nasceretur ex terra arbores, fruges, nisi terra prius esset fœcundata. Mas non gignit sine fœmina, fœmina non gignit sine mare. Necessè est concurrere copulationem maris & fœminæ in generatione. In talibus igitur causis essentialiter copulatis, non potest esse processus in infinitum.

Essentialiter copulatis, quæ

vna non est efficax sine altera.

Physici]

Aristoteles in §. physicorum.

Necessariò]

Essentialiter.

Omnes res sunt destinatae ad certos vsus]

Omnium creaturarum corporalium quatuor sunt utilitates. Prima est nutrimentum: Se-

cunda, est medicamentum. Tertia, instrumenta seu organa. Quarta, res conseruans. Multæ herbæ seruiunt nutritioni, plures medicamentationi: metalla & iumenta sunt organa & instrumenta rei familiaris & politia. Postremò quædam sunt res, quibus alia conseruantur, vt stellæ, meteora, quatuor elemëta. Galenus in libro de vsu partium, hanc octauam demonstrationem multis voluminibus explicat. Cogitemus saltem de vno exemplo, videlicet de manu. Manu nostra aramus, serimus, metimus, colligimus vvas & oliuas, & alios fructus, colimus vineas & hortos, manu ædificamus domos, naues. Denique tanta est utilitas manuū, vt rectè Aristoteles dixerit, Manum esse organum organorum.

Bileam]

Bileam]

Numer. 24. Venient naues ex

Kittim [partim ex Macedonia, par-

rim ex Italia] & debebunt Assyrios & Hebræos [scilicet diuersis tempo-
ribus] & tandem ipsi quoque peribunt.

Kittim, appellatione Hebraica significat percussorē. Significan-
tur autem hac appellatione non tantum Macedones, vt Alexander
Macedo, sed etiam Itali, vicini Græcorum. Nam Alexander Macedo,
destruxit imperiū Persicum, Romani deleuerunt gentem Iudaicā.

Esaïas]

De prima Monarchia vatici-

natur Esaïas cap. 13. 14. 47. in qui-

bus prædicit interitum Assyrii & Chaldaei. De secunda Monarchia
cap. 21. & 45. De tertia Monarchia cap. 23.

Jeremias]

De prima Monarchia hæc ca-

pita concionatur cap. 27. 50. &

51. De tempore excidij Babylonici cōcionatur cap. 25. & 27. Consti-
tuens certum numerum annorum, videlicet annos 70.

Daniel]

De quatuor Monarchiis vati-

cinatur cap. 2. & 7. De duabus,

Perfica & Græca cap. 8. De Mahometo cap. 7. De Antichristo cap. 8.
& 11. De Christo cap. 9. Est igitur liber Danielis, quasi historia quæ-
dam omnium ætatum & temporum post diluuium.

Pœnas sceleratorum]

Claudianus in Rufino:

Abstulit hunc tandem Ruf-

fini pœnam tumultum.

Absoluitq; Deos, iam non ad culmina rerum,

Iniuistos creuisse queror, tolluntur in altum,

Vt lapsu grauiore ruant,

Heroici viri]

Instructi excellenti sapientia,

virtute & felicitate, wunder leuth,

Scipio fuit vir heroicus, restituit Romanam Rempub. cum penè op-
pressa esset ab Hânibale. Ptolemæus est heroicus artifex in Astrono-
mia, quia dissipatas tabulas huius artis collegit, & in optimam for-
mam redegit.

Alia]

Vt ordo legum Atticarum &

Romanarum.

Discrimen honestorum]

Lex sine executione nihil va-

let, est tanquam campana sine pistillo.

Nos ad primam admonitionem redeamus]

Verissimè dixit Paulus Rom. 1. Inuisibilia Dei, videlicet diuinitas & potentia eius conspiciuntur in creaturis, sed tanta est humanæ mentis imbecillitas, & tanta

Satanæ potentia, vt hæc cognitio Dei leui momento obruatur, mole dubitationum, vt ostendunt prodigiosa disputationes philosophorum, quare opus est alia lucerna lucente in loco caliginoso, id est, testimoniis patefactionis diuinæ.

Discernamus]

Notitia naturalis de Deo est Legis notitia, & non promissio

Euangelica de gratuita remissione propter Filium.

Studiis

FINIS LOCI DE CREATIONE.

Studiosis in Academia Lipsica

S. D.

VE MADMODVM *saua & barbarica mulier totam domum evertens, & proprios liberos interficiens, seseq; ac maritum in aternos luctus ac mærores coniiciens, apud Euripidem exclamat: Ζεύ μὴ λάβοι σε τῶν δὲ ὅς αἰτῶν κακῶν. O Iuppiter, quæ est causa tantorū malorū? Ita Marcio*
 & Manichei portentosa deliria finxerunt de causa peccati, quorum extant vetusta refutationes scriptæ ab Irenæo, Tertulliano & Augustino, quas legere eruditos vtile est. Cùm autem necesse sit vetera certamina & vera Ecclesie iudicia nosse, nequaquam silentio præterenda est huius maxima controuersie diiudicatio, præsertim cùm res ostēdat, nimis verum esse quod Thucydides dixit in libro 3. describens seditionem Corcyreorum. Multa acciderunt in ciuitate atrocia, quæ & fieri solent, & fient semper, donec eadem erit hominum natura, seu crudeliora seu mitiora, sed specie nonnihil mutata, vt causa motuum, vt tempora ferent. Nostra quidem memoria homines leniter eruditi & clamatores odiosi ac molesti, acerrimè contenderunt, peccatum esse videri, quod neque sanctè ita dici potest, neque secum consentit in explicatione. Omnis autem implicatio contradictionis, vt Dialectici loquuntur, tetrum mendacium est. Vt igitur iuuentus contra veteres & recentes furores vera doctrina muniatur, ordiari Deo iuuante, die 18. Nouembris Locum de causa peccati & contingentia, in cuius explicatione studiosi memores erunt regulam quam sæpe repetere & inculcare solemus. Sit ea modestia ingeniorum, vt honestas sententias & quidem dininitus traditas constantè retineāt, etsi non omnes præstigias, quæ cōtra struuntur, destruere possunt. Est enim officium hominis moderati, vt

ait Aristoteles in 1. Ethic. ad Nicomachum, non maiorem in dis-
serendo subtilitatem desiderare, quàm pro rei ipsius, de qua dis-
seritur, natura: πεπαιδευμένους ἐπὶ τοῦτον τὸν αἶνον ἐν τῷ ἑαυτοῦ
ἔργῳ ἡδύ, ἐφ' ὅσον ἢ ἐπὶ ἀνάγκῃς φύσιν ἐπιδέχεται. Deum toto

pectore oro, ut seruet in his regionibus cætus recte
docentium & discantium, & eorum hospi-
tia protegat. Bene valete: die

14. Nouem. Anno

M. D. L X III,

V. S.
LOCVS

279

LOCVS DE CAUSA
PECCATI ET DE
CONTINGENTIA.

MNE s sapientes extra veram Ecclesiam inde vsq[ue] ab initio mirati sunt, vnde sint in natura hominum infirma quidem, sed tamen præstanti, tanta mala, peccatum & mors, cùm constet, Deum esse causam omnis boni in tota rerum natura. Ratio autem huius admirationis coniuncta cum dubitatione & ignorantia, hæc fuit. Videmus omnes alias res in cælo & in mari & in omnibus abyssis, vt loquitur psalmus, congruere cum voluntate Dei, & constantissimè suis legibus obtemperare, vt Sol quotidie oritur & occidit. Luna singulis mensibus crescit & decrescit. Reliqui etiam quinque planetæ non incertis motibus feruntur, sed habent suas firmas & ratas leges, ad quas periodici motus congruunt. Sic & stellæ fixæ in firmamento, statò tempore anni oriuntur & occidunt. Planetæ in terra seruiunt aut nutritioni aut medicationi. Animalia etsi ratione carent, tamen ordinem suæ speciei tuentur & conseruant. Solum autem homo à se ipso & à conditore dissidet. A se ipso quidem quia est magna *Συνοψία*, id est, dissensio mentis & cordis in homine. Aliud enim mens suadet, aliud cupido. Videmus quidem meliora & probamus, scilicet iudicio mentis, & tamen deteriora sequimur. Mens retinet aliquam Dei & Legis notitiam, quæ testatur Deum esse iudicem & vindicem scelerum. Sed huic iudicio verissimo & rectissimo contumaciter repugnat cor, quasi contrariis ventis in diuersam partem impulsum & agitatum. Deinde non tantùm mirantur philosophi, vnde fit hoc dissidium rationis & affectuum, sed etiam anxie & sollicitè disputant de causa mortis & aliarum calamitatum in genere humano. Quòd enim scelerati puniuntur, id congruit iustitiæ & diuinæ & humanæ: sed cur multi homines viuentes sine manifestis sceleribus, vt pueri, matronæ, aut viri honesti, vt Parmedes, Socrates & alij innumerabiles, crudelissimè interficiuntur? Multò verò minus remedia tantorum malorum cernit philosophia, sed & dubitat ipsa de rebus tantis, & relinquit suos auditores & discipulos in dubitatione. Quare cùm philosophia fateatur

suas tenebras & ignoret vtrumque, & causas & remedia peccati & mortis, agamus Deo gratias, quantas angustia nostri pectoris capere potest, quòd harum maximarum rerum doctrinam & sapientiam nobis patefecit per Prophetas, Christum & Apostolos, qui & viva voce & scriptis, nos docuerunt, vnde sit peccatum, mors & reliquæ calamitates: & quæ remedia opponenda sint vtrique malo peccato & morti. Morbus est quidem maximus, sed maior est medicus, hoc est, Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, qui venit in hunc mundum, vt saluos faceret miseros peccatores. Hæc breuiter præfatus sum, vt hæc ἀκριβοῦς philosophiæ & sapientiæ Ecclesiæ ostendat, doctrinam Ecclesiæ perfectiorem esse, quàm philosophiam. Et vt iuuentus excitetur aliquo modo ad tantarum rerum attentissimam cogitationem. Nunc quidem, Dei beneficio, quotidie his vocibus aures nostræ resonant, quæ docent, quæ sit causa peccati & mortis, & quæ sint remedia peccati & mortis, sed hæc sapientia extra Ecclesiā ignota est Platoni & aliis summis ingeniis.

Potest autem hic locus de causa peccati & de contingentia, cōmōdè, vt mihi videtur distribui in hæc quinque capita. Quorum primum est refutatio veteris & recentis erroris, qui fingit peccatum esse ἔσται, id est, substantiam. Nam & olim multi contenderunt peccatum esse substantiam, & nostra memoria Flacius, & qui eum sequuntur, acerrimè pugnant de hac propositione, quòd peccatum non sit accidens, sed substantia. Secundum caput est confirmatio veræ sententiæ, quæ est fundamentum huius totius Loci & doctrinæ, scilicet quòd Deus non sit autor peccati. Hanc hypothesin necesse est probè confirmare & stabilire, quia ex hac hypothesi firma & rata, reliqua extruuntur. Tertium differit de contingentia & de causis contingentia, quia posita hac hypothesi, quòd Deus non sit causa peccati (sicut reuera non est causa peccati) sequitur aliquam contingentiam concedendā esse. Quartum monstrabit discrimen inter tres appellationes actionum Dei, videlicet inter præuisionem diuinam, ἀεὶ γνωσιν, sustentationem, οἰκονομίαν, & decretum diuinum, ἀεὶ θέσιν. Hæ actiones comprehenduntur vno nomine determinationis diuinæ. Videndum igitur est, an ἀεὶ γνωσιν imponat peccati, & quid existimandum sit de decreto diuino. Quintum explicabit quasdam obiectiones valde populares & plausibiles, contra veram sententiā de causa peccati & de contingentia. Sciant autem studiosi

studioſi vtramque propoſitionem veram & concedendam eſſe, & quòd ſit determinatio diuina, & quòd ſit aliqua contingentia.

Sic igitur moderemur hanc diſputationem, vt vitemus

hyperbolas non tantùm in hoc loco,
ſed etiam in aliis.

Quòd peccatum non ſit

ſola.

CAPVT I.

Dolendum eſt, tantam & olim fuiſſe & nunc eſſe quorundam in differendo ſiue licentiam, ſiue inſcitiam, vt non dubitent peccatũ collocare inter ſubſtantias. Hanc delirationem incredibilem non modò comprehendere animo, ſed ne ſuſpicionem quidem poſſum attingere. Si enim peccatum eſt *ſola*, non video, cur Deum eſſe cauſam peccati negemus? cùm à Deo omnes ſubſtantias & initidò cõſtitutas, & deinceps ſeruari cõcedamus.

Inſcitia parit audaciam. Scientia autem mediocriſ induſtrię eſt nutricula modeſtię.

Iohan. i. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine eo nihil factum eſt, quod factum eſt. Loquitur hoc dictum de omnibus ſubſtantiiſ ſine exceptione. Si igitur peccatum eſt ſubſtantia, ſequitur, Filium Dei eſſe conditorem peccati.

Deinde hac falſa hypotheſi poſita atque conceſſa, ſequitur, Chriſtum in peccato conceptum & natum eſſe. Conſtat enim, Chriſtum omnes partes naturę humanę ſubſtantiales, æterno & immutabili fœdere aſſumpſiſſe. Sicut igitur in promptu pię vetuſtatiſ testimonia, quę hunc furo-

Chriſtus aſſumpſit totam ſeu integram naturam humanam, habentem omnes vires & appetitiones humanas ſine peccato.

rem (non enim omnis error stultitia dicenda est) perspicue resistant.

Apud Eusebium libro 7. præparat. Euang. pag. 200. 261. & 202. extat longa concio Maximi de hac sententia, quòd peccatum non sit substantia, sed accidens.

Basiliius in concione, quòd Deus non sit causa mali. Nemo existimet, peccatum esse quiddam subsistens. Nam malum est boni priuatio.

Regula apud Dialecticos est: In eodem prædicamento ponuntur habitus, id est, res positua, & priuatio, vt lux & tenebræ, sanitas & morbus. Ita si peccatum est substantia, etiã iustitia est substantia. Quid igitur discriminis erit inter Filium Dei, angelos & homines, si non hæc prærogatiua tribuatur Filio Deo, quòd ipse solus sit imago substantialis Patris?

Nazianzenus in carmine de passione Christi: Mali substantia nulla est, ideo malum esse nihil [*scilicet priuatiuum*] statue.

Duplex est nihil. Aliud negatiuum, aliud priuatiuum. Nihil negatiuum, est nihil simpliciter, hoc est, nec substantia nec accidens, vt chymara, quam poëta describunt, nihil est in rerum natura, neque fuit, neque erit. Tale nihil, non est peccatum, alioquin Deus irasceret propter nihil, & misisset Filium suum propter nihil. Alterum nihil, est priuatiuum, id est, priuatio alicuius rei positua, quæ tamen priuatio hæret in subiecto, id est, in Diabolo & homine. Hæc ideo dico, ne quis cauilletur dictum Nazianzeni.

Epiphanius contra Basilidianos: Peccatum non est quiddam subsistens.

Augustinus lib. 19. de ciuitate Dei, cap. 9. Mali nulla natura est, sed amissio boni, nomen mali accepit.

Idem psalm. 68. Iniquitas non est substantia. Non enim iniquitas est natura, quam formauit Deus, sed iniquitas est perversitas, quam fecit homo. Item naturæ omnes per ipsum factæ sunt, iniquitas per ipsum facta non est, vitia ex nobis & ex nostra voluntate habemus, & vitia non sunt substantiæ. Et tractat. 96. in Iohannem. Quidam malum substantiam esse putant, cum sit potius ab immutabili substantia mutabilium substantiarum quidam defectus, quas fecit ex nihilo, ipsa immutabilis & summa substantia, qua

quæ est Deus. His testimoniis animi non pertinaciter litigantes, succedunt, vt lanx in libra ponderibus impostis deprimi solet.

Similitudo Ciceroniana.

Miretur fortasse aliquis, cur in hac refutatione non simus vsi expresso verbo Dei, cum D. Petrus dicat: Si quis loquitur in Ecclesia, loquatur sermones Dei: cur tantum citamus testimonia Græcæ & Latinæ Ecclesie ad hunc errorem refutandum? Respondeo. Nusquam in sacris literis vsurpantur vocabula substantiæ & accidentis, quæ sunt artium propria, quare frustra à nobis postulantur talia testimonia Scripturæ, in quibus fiat expressa mentio vel substantiæ vel accidentis. Deinde & hoc verissimum est, non omnes controuersias in Ecclesia ita posse iudicari, vt de singulis partibus & membris nobis in promptu sint Scripturæ testimonia, sed sæpe vtendum est ratiocinatione, non quidem sophistica, à qua debet abhorrere Ecclesia, sed vera & Dialectica. Sæpe enim Ecclesia in iudicandis controuersis adhibet has duas regulas Dialecticas tanquam *normæ* & normas iudicij. Vna est: Quidquid sequitur ad consequens bonæ conscientiæ, sequitur & ad antecedens. Altera regula est: Quandoque ex aliqua hypothesi sequuntur absurda, pugnantia cum verbo Dei, & cum articulis fidei, necesse est ipsam hypothesin falsam esse. Ratio est, quia ex vero nihil nisi verum, & verum vero consentit. Huiusmodi assenerationis vnum tantum exemplum breuiter proponam. Nusquam legitur in sacris literis expressè, infantes baptizâdos esse. Legimus quidè hæc dicta: Nisi quis renatus fuerit. Item: Baptizate omnes gentes. Sed nusquam disertè hæc verba ponuntur: Baptizate infantes. Cum igitur sit acerrima contentio inter veram Ecclesiam & Anabaptistas, vnde sumemus argumenta? Respondeo. Vtemur ratiocinatione, iuxta has regulas, quas recensui. Si enim vera est propositio: Extra Ecclesiam non est salus: profectò necesse est infantes admitti ad Baptismum, qui est testimonium infertionis in Ecclesiam. Alioqui non pertineret ad infantes promissio recitata Matthei 18. Talium, scilicet qui inferuntur Ecclesie, est regnum cælorum. Deinde vtemur & hoc argumento: Infantes afferunt peccatum originis. Igitur indigent remedio, id est, regeneratione, quæ fit & ob signatur per baptismum. Tertio vtemur & hac ratiocinatione à consequentibus: Si non baptizarentur infantes, fieret magna iniuria Deo, Ecclesie, parentibus & ipsis infantibus. Hęc possent longa

oratione declarari, sed suo loco ista exponentur copiosius. Postea ad refutandos Anabaptistas, citamus testimonia veteris Ecclesie, Origenis, Cypriani, Augustini & aliorum, qui testantur, vt testes fidei digni, semper in Ecclesia vsitatum fuisse morem baptizandi infantes. His arietibus oppugnamus moenia Anabaptistarum. Igitur vt concludam, non vbique requirendum est expressum Dei verbum, quando non est in promptu, sed satis est, nos ex aliis Scripturæ dictis, vel ex absurdis, vel ex perpetuo Ecclesie Catholice consensu aliquid statnere in hanc vel illam partem. Sæpe audiui ex D. præceptore Philippo Melanzone publicè hæc commemorantem: Quando Augustinæ exhibita est Confessio Augustana, nostri Protestantes hac verborum forma apud Casarem vsi sunt, se non tantum amplecti ea dogmata, quæ sunt expressè tradita in sacris literis, sed etiam illa, quæ bona consequentia sine sophistica ex verbo Dei extruuntur.

Quòd Deus non sit causa peccati.

CAPVT II.

QV M in Ecclesia sæpe magni tumultus exorti sint de causa peccati, necesse est pias mentes confirmari certis testimoniis, quæ ostendunt, peccatum ortum esse & oriri non à voluntate Dei, sed prorsus & simpliciter à voluntate Diaboli & hominis. Genes. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, id est, Deo placencia, rectè ordinata, Deo obedientia. Hæc enim propriè significat vocabulum boni, nec otiosè posita est in Moyse particula Valde, quæ etsi ad omnes creaturas pertinet: tamen maximè describit naturæ humanæ præstantiam, quæ erat valde bona, id est, valde placens Deo, prædita donis longè superantibus præsentibus vires, valde ordinata, perfectè obediens Deo. Admonet igitur hæc particula, ex quanta dignitate excussi sumus.

In Scholis olim ita dicebatur. Natura humana post lapsum est spoliata gratuitis donis, vt gratia, dilectione, quorum priuatione accersita est ira Dei. Deinde est vulnerata & fauciatia in naturalibus, id est, in mente, voluntate

tate & corde, in quibus partibus horrenda sunt vulnera. Hæc distinctio sumpta est ex Augustino.

Psalm. 5. Non Deus volens iniquitatem tuas.

Jurisperiti vocat præcipua testimonia, sedes materiæ.

Ita nos de psalmo 5. dicere possu-

mus, eum esse sedem materiæ, quam nunc tractamus de causâ peccati, quia nullum est illustrius testimonium ad refutandos Manichæos, & similes, quàm psalmus quintus, quia non tantum hoc dicit, quod citauimus, sed etiam exaggerat hanc sententiam Rhetoricè. Non habitabit iuxta te malignus, neque permanent in iusti ante oculos tuos, odisti omnes, qui operantur iniquitatem, perdes qui loquuntur mendacium, virum sanguinum & dolosum abominabitur Dominus.

Zachariæ 8. Malum contra proximum ne cogiteris, & iuramentum falsum ne diligaris. Omnia enim hæc odi, dicit Dominus. Et si autem hæc duo testimonia quidam futili cauillatione eludere conantur: tamen firma esse

certum est. Nam voluntas Dei ita est bona & iusta, & volens hunc ordinem, quem in Lege exprimit, vt impossibile sit eam velle efficere, adiuuare aut approbare contraria.

Impossibile est in Deo esse voluntates contradictorias. Quod si quis tribuit Deo contradictorias voluntates, is eadem opera, quod dictu & cogitatu horrendum est, tribuit ei mendacium.

Quia veritas est congruentia opinionum, sermonis & gestuum externorum cum re ipsa. Si igitur Deus aliud foris ostendit nobis, & aliud intus circumfert, sequitur eum non esse veracem. Non dico hæc in contumeliam Dei, sed in honorem. Et sunt hæc argumentationes firmissimæ, quæ ducuntur ab impossibili. Sic loquitur D. Lutherus per ἀδύνατον. Si Deus me decipit, ego sum deceptus. Betreugt mich was/ so betreugt mich Gott. Sed impossibile est, vt me Deus decipiat. Ergo non decipiar. Est vox plena πληροφoρίας.

Scribit Aurelius Victor de Augusto Imperatore, fuisse eum seuerissimum luxuriæ vindicem, cum

quidem ipse eidem vicio seruiret more hominum, qui in vltiscedis vitiis, quibus ipsi vehem-

Sæpe miles obiurgat manipularem suam propter blasphemias, & dum illum obiurgat, vtitur blasphemis, & se ipsum accusat.

menter indulgent, acres sunt. Talem legislatorem nō cogitamus esse Deum. Ut enim hæ propositiones veræ, necessariae, æternæ & immotæ sunt, Deus est, Deus est sapiens, Deus est castus: ita licet perpetua & immota est, Deus irascitur libidinibus Neronis. 1. Io-

han. 3. Qui facit peccatum, ex Diabolo est, id est, Diabolus est incoator peccati. Etsi enim natura Spirituū & hominum sic à Deo condita fuit, vt Deo placeret, rectè ordinata esset & Deo obediens: tamen Diaboli voluntas sese liberè auertit à Deo. Hæc auersio est peccatum, quia est inobediencia pugnans cum Lege Dei, & est neglectio, contemptus aut odium Dei, postea Diabolus etiā

humanas voluntates impulit, vt se auerterent à Deo.

non aliqua coactione, sed persuasione sophistica.

perseuerat in delictis contra conscientiam, tunc proximè accedit ad naturam Diaboli, & paulatim fit Epicuræus contemptor authoritatis Dei. Tale peccatum habuit Saul, qui nullo officio placari potuit, vt coleret pacem cum Dauide. Qui igitur perseuerat in delictis contra conscientiam, & lapsi non deplorant statim sua peccata, sed texunt longam telam peccatorum, sicut solet Diabolus ex vno peccato contere & extruere infinita, tales sciunt, se accusari & pertere fieri miserisima concione Iohannis, Qui facit peccatum, scilicet contra conscientiam, & in eo perseuerat, ex Diabolo est. Talis enim peccatore Diaboli, & est Diabolus imitatione non natura. Qui verò circumferunt peccatum originis, vellapsi mox resurgunt, non transferrant ad se dictum Iohannis. Non enim dicit Iohannes, Qui peccat ex Diabolo est, sed qui facit peccatum, scilicet more Diaboli.

1. Iohan. 2. Concupiscentia carnis non est ex Deo sed ex mundo. Mundus

Multi pij legentes hunc locum vehementer sunt solliciti, & precipuo quodam dolore anguntur de suis peccatis. Ita enim argumentantur. Qui facit peccatum ex Diabolo est: Ego quotidie pecco. Ergo sum ex Diabolo. Respondeo ad maiorem. Iohannes in concione cap. 3. Canonica epistola, non loquitur de omni peccato in genere, sed de certa specie peccati, id quod ostendit series orationis. Declarat enim hanc sententiam, quam citavi, exemplo Caini & Diaboli. Testatur igitur Iohannes, se loqui de lapsu voluntario *μεγαλειστην* contra conscientiam, quando homo sciens & volens

Mundus secundum Aristotelem est *ὄσμηνα*, compages, series, scala quædam corporum cælestium & inferiorum arte distributorum. Iam quæro, an ex hoc systemate existit peccatum? Nequaquam. Cælum, terra, mare non est causa peccati, sed mundus phrasi Iohannis, significat multitudinẽ generis humani non cõuersam ad Deum. Hæc phrasi vtitur Christus etiam Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum &c. id est, homines nondum ad se conuersos, homines auersos à se, & multipliciter errantes & peccantes.

Hoc dictum satis perspicuè & disertè affirmat, non oriri à Deo peccatum.

Huc etiam illud addi potest, Rom. 5. Per vnum hominem intrauit peccatũ in mundum.

Est metaphora in hoc verbo. Primus lapsus Adæ & Eue est magna ianua & porta, per quam peccatum & mors penetravit in totum genus humanum. Nihil potest ab vilo oratore dici splendidius, vel scribi magnificentius, quàm quando Pauli oratio incipit assurgere. Verè est tonans & fulminans, relinquens aculeos in animis hominum, vt quondam de Pericle dictum est.

Sed maxime illustre testimonium est dictum, quod extat Ioh. 8. Quando Diabolus loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater mendacij. Cùm ait, Ex propriis, discer- nit res conditas à non conditis.

Natura Spiritus est res à Deo condita, sed præter hanc quiddã est proprium Diaboli, id est, nõ conditum à Deo, videlicet auersio à Deo, quæ est inobedientia pugnans cum Deo, & clarè dicit Christus Diabolum esse patrem [id est, architectum, fabrum, autorem, magistrum] mendacij, & peccatum à Deo nõ esse ortum.

Non dicit Christus, Diabolũ conditum esse in sua prauitate & malitia, sed in veritate, hoc est, in vera iustitia & sanctitate, in qua si perseuerasset, sicut angeli boni, non in Diabolorum seu Spirituum maldrum, nec in hominum genere quisquam videret vestigium peccati. Sed quia Diabolus à Deo defecit, & sicut Christus loquitur, in veritate non stetit, ideo primò natura Spirituũ

contaminata est peccato: Et hæc deinceps fuit causa peccati impulsiva *μενταρτικη* in genere humano.

Est enim peccatum propriè aucterſio intelligentis naturæ à Deo, pugnans cum Lege Dei.

Quare Diabolus à Chriſto oratur his duobus epithetis: Diabolus eſt mendax & homicida. Facilis eſt reſponſio. Conſidera

to dicto Zachariæ cap. 8. Diligite veritatem & pacem. In hoc dicto Zachariæ, veritas ſignificat omnes virtutes primæ tabulæ, vt verbi cauſa, veram agnitionem & inuocationem Dei, & veram celebrationem, quæ fit corde, lingua & externis geſtibus. Pax in dicto Prophetico complectitur omnes virtutes ſecundæ tabulæ, vt dilectionem proximi, & omnia officia neceſſaria ad fouendam ſocietatem humani generis. Vt igitur boni angeli huic præcepto obtemperantes, diligunt veritatem & pacem, & habent omnes virtutes primæ & ſecundæ tabulæ: Ita hoſtis Dei Diabolus eſt mendax & homicida, & atrociter violat primam & ſecundam tabulam. Nam aduerſus primam tabulam ſpargit in genere humano blaſphemias, hæreſes, idola, & alia mille portenta opinionum & cultuum, quibus Deus afficitur contumelia. Aduerſus ſecundam tabulam graſſatur homicidiis, adulteriis, furtis, mendaciis & mille aliis ſpeciebus. Hæc conſideranda ſunt, vt cùm Diabolus obambulet in genere humano, tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret, ardentè inuocemus Deum, & petamus à Filio Dei, vt deſtruat opera Diaboli, mendaciū & homicidium, peccatum & mortem.

Neque verò pugnant hæc inter ſe: Naturam hominis à Deo ortam eſſe, & peccatum non eſſe à Deo, quia peccatum eſt horribilis deſtructio [*confuſio, perturbatio*] operis & ordinis diuini, verè diſplicens Deo, qui ſuum opus violare noluerat. Hæc diligenter conſideranda ſunt, & ſimplèx veritas, quam expoſui, retinenda eſt. Diſcamus nos ipſos accuſare, non Deum, & petamus à Deo remedia noſtrorum malorum. Sicut Oſæ 13. dicitur: Perditio tua ex te Iſraël, tantùm in me auxilium tuum.

Quòd verò obiiciunt aliqui hæc dicta: Ego indurabo cor Pharaonis, & ſimilia: certa & vera explicatio eſt, hæc dicta [*Exodi 8. & aliàs ſæpe*] loqui de permiſſione, ſinam indurari. Nam phraſis Hebraica non poſtulat hæc verba duriùs exponi, vt cùm dicimus: Ne nos inducas in tentationem, id eſt, ne ſinas nos induci, aut inductos perire. Huius enarrationis teſtis eſt Auguſtinus in lib. de bono perſeuerant. cap. 6. Nihil fit niſi quod Deus aut ipſe facit, aut fieri

fieri permittit. Quòd itaque dicimus, Ne nos inducas in tentationem, quid dicimus? nisi, ne nos inferri sinas. Nam Deus neminem tentat, scilicet tentatione noxia.

Possent aliquis obiicere. Narratio in Genesi & libro Iob, testatur, Abraham & Iob à Deo tentatos esse. Igitur Deus est autor

tentationis, & per consequens, frustrà petitur in oratione Dominica, Ne nos inducas in tentationem. Respondeo. Differunt tentatio Dei & Diaboli, causis impulsivis & finalibus. Impulsiva in Deo est amor Ecclesiæ. Impulsiva in Diabolo est odium implacabile aduersus Deum & Ecclesiam. Quem Deus amat, hunc tentat. Quem Diabolus odit, hunc etiam tentat. Odit autem omnes homines. Ideo singulos aggreditur, & malis artibus expugnare conatur. Finalis causa tentationis diuinæ, est salutaris *δοκιμασία*, id est, exploratio, in qua homines sibi ipsis & Ecclesiæ innotescunt. Nemo enim, vt ait Augustinus, sibi innotescit sine probationis examine.

Quare instituuntur examina? Bono & vtili consilio. Nihil magis prodest ad modestiam studiosorum, quàm examina. Nam multi habent puerilem persuasionem, putant se multa scire, cum reuera nihil aut pauca sciant. Finis tentationis Diabolicæ est *παραδειγµα*, id est, vniuersalis interitus & deletio animæ & corporis. Quando Deus tentat vel Abraham vel Iob, non facit hoc odio adductus, sed amore. Neminem enim tentat Deus, nisi valde amatum & dilectum. Sed quam ob causam, seu propter quem finem tentat nos Deus? vt nos exploret. Contrà, Deus est *καρδιογνώστης* inspector cordium, igitur non indiget hac *δοκιμασία*. Respondeo. Est fallacia secundum non causam vt causam. Et si enim Deo omnia sunt nota, quia penitus introspicit latebras humani pectoris: tamen propter duas causas inflituuntur hæc examina & probationes. Primum vt homo discat agnoscere suam infirmitatem. Deinde etiam vt coram aliis hominibus fiat conspectior pietas & virtus hominis sancti. De altera hæc causa dicit Hieronymus in narratione primi capitis Iob.

Hæc acciderunt Iob, vt foris innotescerent

huius viri virtutes, quas intus
Deus videbat.

De contingentia & de causis contingentiæ.

CAP. III.

A V D Horatium in arte poëtica extat versiculus, qui venustè vsurpari potest aduersus eos, qui digressunt aliena à proposito, & nimis longè digreduntur à sententia. Amphoram instituis, currente rotatur vrceus exit? Metaphora est sumpta à sigillis, qui faciunt amphoras & vrceos. Amphora est vas quadratum. Vin Symer, capax multorum liquorum. Vrceus est angustum vasculum, quod respuit superflui humoris copiam, & sensim instillando impletur. Ita hic dicitur. Tu proposuisti nobis locum de causa peccati, quid habet commetij cum hoc loco disputatio de contingentia, tu misces philosophica Theologicis. Respondeo. Quidquid sequitur ad consequentiæ, sequitur & ad antecedens. Posita hac hypothesis, quòd Deus nò sit causa peccati, quæ hypothesis est firmissima & immota, nec potest vlla vi labefactari, sequitur sua spòte sine Sophistica, esse aliquam contingentiam, id est, Diabolum & homines liberè peccasse, Deo nec approbante, nec volente, nec impellente. Causa peccati & contingentia sunt duo connexa & cognata.

Tetrum & Diabolicum mendacium est, contumeliosum contra Deum, & perniciosum moribus, fingere, omnia necessariò fieri, bonas & malas actiones. Hoc enim fundamento posito, omnia necessariò fieri, diligentia abiicitur regendi mores, & sequitur aut desperatio in confesternatis, aut in securis confidentia.

Precatio Dominica satis probat contingentiam, & sufficit ad refutandam necessitatem Stoicam. Quia si sunt omnia necessariò siue bona siue mala, quorsum attinet precari? Mitte vadere, sicut vadit, quia vult vadere, sicut vadit. Et vt Græci loquuntur, Eat secundum fluxum. Es

gehe dem fluß nach Tu non potes prohibere fluxum. Es by, Rheni. Si igitur omnia sic necessariò sunt, sicut vnda pellic vndam,

dam, profectò inutilis & deridenda est precatio. Cùm autem non fit inutilis, sed efficax, sequitur, non omnia fieri necessariò, sed Deum multa propter preces piorum aut mutare, aut mitigare, aut impedire, aut omnino tollere.

Est igitur contingētix in diuinis actionibus fons libertas Dei, quæ est posse creaturas condere,

& posse non condere, posse conseruare & destruere, & iuuare mediare per creaturas, & immediate extra creaturas, & quamquam tantùm bona facit, tamē posse bona multiplicia & dissimilia facere.

In psalmo dicitur: Deus omnia quæcunque voluit, fecit, id est, volens omnia condidit sine omni necessitate, & tunc condidit, quando voluit, potuisset ante aliquot annorum millia creaturas condere, sed non ita placuit, potuisset differre conditionem in multa secula, sed noluit differre.

Contingentiæ verò nostrarum actionum fons est libertas voluntatis, quia homo potest velle seu eligere, seu reicere ea, quæ condere actionem,

Suspendere hoc loco significat cohibere, *Inhalten/ lassen anstehen, ἐπέχειν*. Sumatur de-

claratio ab antithesi. Duplicia sunt agentia. Omne enim agens aut est naturale, aut est liberum. Ignis est naturale agens, & sic agit, vt non possit suspendere actionem admota materia, & deinde semper eodem modo agit iuxta regulam Aristotelis: Natura est determinata ad vnum, & in libro de generat. & corruptione: Idem eodem modo se habens semper efficit idem. E contra liberum agens potest suspendere actionem, & potest dissimilia opera facere, vt Alexander Magnus etiam miratur formas filiarum Darij regis Persici, & habet eas in sua potestate: tamen auertit suos oculos, & abstinet ab eis. Sic Scipio cùm ad eum adducta esset sponsa Principis Hispanici, sese cohibuit, & reddidit eam parentibus & sponso. Deinde idem Alexander agit dissimiliter, post captam Babylonem est ebriosus, qui ante captam Babylonem erat sobrius & castus.

Fuit autem longè præstantior hæc libertas in natura integra, tanquam pars similitudinis Dei, & præcipuum ornamentum hominis. Nunc etiam mutilata est, tamen quod ad electionem exter-

narum actionum, quæ rationi subiectæ sunt, attinet, in homine reliqua est, vt intelligamus discrimen inter agens naturale & agens liberum, & vt agnoscamus, Deum esse liberum agens: & vt possimus regere locomotiuam. Hæc libertas quatenus reliqua est, causa est contingentia humanarum actionum. Vt igitur Eua & Adam sua libertate auerterunt se à Deo, sic affirmo, Pharaonem, Saulem, Neronem sua voluntate liberè & contingenter, non aliqua fatali necessitate, nec Deo impellente eorum voluntates, elegisse scelera, quæ fecerunt, sicut de Diabolo dicitur: Ex propriis mendacium loquitur.

omnes ciues Romani bene de Nerone sperabant, gratulabantur sibi huius Principis mores, in quibus nihil erat cruentum & sæuum. Sed idem aliquantò post adeo à se ipso est mutatus, vt nullum fuerit genus sceleris & flagitij, quo se non cõtaminarit, ita vt aliquot annis ante finem vitæ, verè nihil fuerit aliud, nisi cloaca Diaboli: sicut enim Cicero vocat Glauciam stercus curiæ: ita D. Philippus solebat docere, Neronem esse cloacam Diaboli. Hanc historiam ideo recito, vt cogitent iuniores de discrimine inter vasa misericordiae & inter vasa iræ, & vt hoc discrimine considerato, ardentè petant à Deo, vt faciat ipsos vasa misericordiae, id est, organa salutaria Ecclesiae & Reipub. & animæ, non abiciat ipsos inter peltes & vasa iræ.

De discrimine inter actiones Dei, quæ
vno nomine appellantur de-
terminatio diuina.

C A P. I V.

H S I actiones Dei non magis numerari pos-
sunt, quam stellæ cæli & arenæ maris, tamen
tres præcipuas nunc consideremus, & quantum
quæque valeat in rebus humanis, videamus. Ac
prima quidem vocatur *αἰσιγνωσις*, id est, præui-
sio & scientia rerum futurarum: altera est *οἰκονο-
μία*, domicilij, quod mundum appellamus [Deus est *αὐτονομός*, mun-
dus est *οἰκονομία*] administratio: tertia est *αἰσιθεσις*, quam Latine ap-
pellare possumus decretum.

Est igitur *αἰσιγνωσις* notitia mentis diuinæ, prospicientis tan-
quam in specula omnes euentus futuros. Hæc quatenus simplex
est futurarum rerum notitia, nequaquam affert hominibus ne-
cessitatem peccandi, vt præclare Augustinus dixit tractatu 53. in
Iohannem. Non propterea Deus quenquam ad peccandum cogit,
quia futura hominū peccata iam nouit. Idē, citante Prospero, hanc
sententiā pluribus declarat: Neminē, inquit, Deus ad peccandū co-
git, præuidet tamen eos, qui propria voluntate peccabūt. Cur igitur
non vindicet iustus, quæ fieri non cogit præsciis? Sicut enim ne-
mo memoria sua cogit facta esse, quæ præterierūt, sic Deus præsciē-
tia sua non cogit facienda, quæ futura sunt, & sicut homo quædā,
quæ fecit, meminit, nec omnia tamē, quæ meminit, fecit: ita Deus
omnia, quorum ipse autor est, præscit, nec tamen omnium, quæ
præscit, ipse autor est, quorum
autem non est malus autor, iu-
stus est vltor.

Dicat aliquis, Hæc magis sunt
philosophica, quam Theologi-
ca, quorsum attinet Theologiæ
misceri intempestiua quadam beneuolentia philosophicas disputa-
tiones, quæ non nituntur verbo Dei, sed confirmantur humanis di-
ctis. Sæpe adolescentibus commendauit psalmum 139. cuius initium
est: Domine probasti me &c. In eo psalmo hoc præcipuè agit sanctis-

simus Propheta Dauid, vt quantum possibile est, in hac vita duas actiones Dei ante oculos proponat, quarum altera est *αὐτονομία* altera *οἰκονομία*, id est sustentatio & conseruatio. De prauisione dicit: Domine probasti me, & cognouisti me, tu nouisti sessionem meam & resurrectionem meam, id est, meum sedere & surgere, id est, tu scis quando ego cubitum eam, quando surgam è lecto, nec tantum nouisti meas actiones externas, sed perspicis latebras humani cordis, quæ fugiunt humanos oculos & humana iudicia, imò etiam superant sapientiam angelorum & Diabolorum. Non est, inquit, sermo in lingua mea. Ecce tu Deus cognouisti omnia. Tandem addit psalmus in signe epiphonema: Admirabilior & excelsior est scientia Domini, quàm vt possim eam assequi. Hac modesta oratione nos quoque vtamur, & simus contenti aliquibus certis & veris hypothesibus, quæ traduntur in Ecclesiæ doctrina, nec plus iusto sapiamus. Quisquis enim plus iusto non sapit, ille sapit. Hoc tantum possumus dicere de prima actione Dei, id est, de prauisione, quòd Deus omnia præsciat bona & mala, hoc enim congruit sapientiæ diuinæ. Deinde hæc hypothesi est certa, quòd prauisio diuina non afferat hominibus necessitatem peccandi. Sicut enim memoria non est causa rerum præteritarum, quarum tamen imagines sunt in memoria, ita præscientia diuina non est causa omnium actionum, quas præuidet, sed tantum bonarum. Nò volo in hoc mysterio immorari, & de eo subtiliter disputare, cum psalmus ipse fateatur, hanc scientiam esse admirabiliorem & excelsiorem, quàm vt penitus in hac vita eam possumus assequi. Simus igitur contenti hoc Catone, id est, hac simplici doctrina.

I I. Oeconomia est actio voluntatis diuinæ, qua Deus sustentat & gubernat ordinem à se in natura institutum, & suo operi impartit lucem, motum & vitam, iuxta dictum: In ipso sumus, mouemur & viuimus.

Est aphorismus Paulinus. Ag. 17. Cyprianus sic explicat dictum Pauli. In Patre sumus, in Filio viuimus, in Spiritu sancto mouemur. Pater est fons omnis essentia. Filius est vita, vt dicitur Iohan. 1. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. Et sæpe in Euangelio Iohannis hæc verba repetit Christus: Ego sum via, veritas & vita. Spiritus sanctus est agitator seu motor, vnde & nomen habet apud Hebræos Ruah, quod significat endelechian, continuam & perennem agitationem.

Est autem Deus irascitur peccato, quod est perturbatio ordinis diuini, & magna confusio, tamen opus à se factum, quatenus adhuc reliquum est, fouet & sustentat. Nisi enim sustentaretur genus humanum in enarrabili bonitate Dei, non posset ex hac miseranda massa Filio Dei æterna hæreditas colligi.

Ecclesia appellatur hæreditas Dei, psalm. 2. & 16. Nihil potest dici dulcius ad nos consolandos,

quàm hoc: Ecclesiam esse templum Dei & præclaram hæreditatem Filij Dei. Nonne tu magnificas hæreditatem paternam, quanquam exigua, si non propter aliam causam? Contrà, ex hæreditationem duntis, vel propter honorem familiæ? Contrà, ex hæreditationem duntis inter summa probra & calamitates. psalmo 2. loquitur Pater ad Filiû: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatē tuā, & possessionem tuā terminos terræ. Et ps. 16. qui est vaticiniû de passione & resurrectione Christi, Filius Dei sic inquit in ardentissima prece: Funes ceciderunt mihi in amœnis, etenim hæreditas præclara est mihi. Quid vocat hæreditatem suam, & quidem præclaram & magni pretij? Ecclesiam, hanc diligit vt sponfam, vt templum, vt hæreditatem, vt dilectam animam suam. Nam sic loquitur Ieremiæ 12. quod dictum cogitemus in his publicis calamitatibus & ærumnis. Dedi, inquit Deus, dilectam animam meam, in manus inimicorum. Non disputemus, quare Deus permittat pios in maximis miseriis vangi, in exiliis, sedere in carcere, aut aliis calamitatibus premi, non ex euentu ratiocinemur, eos à Deo desertos esse, sicut ratio humana & amici Iob argumentantur. Hic est calamitosus. Igitur est à Deo abiectus. Hanc imaginationem refutat Deus apud Prophetam, & affirmat, se tradere animam suam dilectam, id est, Ecclesiam in manus hostium.

De hac sententia teneatur dictum Augustini, quod extat tractat. n. in Iohânem: Et quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpserat, nouerat simul in vno quoque nostrum, & odisse quod feceramus, & amare quod fecerat.

Deus seruat iustitiam distributiuam, quæ suum cuique tribuit, seruata proportione Geometrica, id est, singulis conuenientia assignat.

In nobis sunt duo opera: vnum est opus nostrum, id est, peccatum. Hoc opus Deus odit, auersatur, abominatur, teste psalmo

quinto. Non Deus volens iniquitatem tu es. Alterum opus est Dei, non nostrum, id est, nostra substantia, & quidquid adhuc est reliquum, ex primo lapsu. Hoc suum opus non potest deserere, sicut dulcissimè precatur psalmus 138. Opera manuum tuarum ne deferas. Est intigne *αδδ* in his verbis psalmi, quasi dicat: Sumus quidem miser peccatores, quod ingenuè fatemur, sed tamen sumus & manemus opera manuum Dei, quæ nec vult, nec potest deserere, nisi nos prius à Deo deficiamus, & fiamus desertores Dei. Non enim prius nos deserit Deus, quàm à nobis deseratur. Deus non deseruisset primos parentes, si non ipsi prius fuissent desertores Dei.

III. *Πρόδοσις* est actio voluntatis diuinæ, decernentis aliquem euentum, qui etsi sua natura cōtingens est: tamen non mutatur, nec impeditur, cùm à sola voluntate Dei pendeat, vt Deus *κρτὰ πρόδοσις* secundum decreuit se miserum esse Filium vnigenitum in carne, & resuscitaturum esse omnes mortuos, & hæc sua decreta Ecclesia patrefecit. De hac specie actionis diuinæ loquitur Esaias cap. 46. *Consilium meum stabit, & voluntas mea fiet.*

Contingens, id est, mutabilis. Opponitur autem vtrique modo, necessario & impossibili. quò igitur hoc nomen contingens audis, mox cogita, hæc res neque est necessaria, neque est impossibilis.

Concludam huius capituli explicationem repetitione solutionis argumenti Stoici. Sic enim Stoici argumentantur:

Omnis determinatio diuina est immutabilis.

Omnia fiunt Deo determinante.

Ergo omnia fiunt immutabiliter.

Videri potest hoc argumentum Stoicum puerile, sed reuera indiget explicatione non quidem insulsa, neque inerudita. Ac meminisse, quendam, qui sibi hoc tempore valde placet, & qui meus est aduersarius, non potuisse verbum respondere ad hanc obiectionem, cùm à præceptore Philippo Melanthonè piæ memoriæ, in publico examine interrogaretur. Ita autem ipse præceptor soluebat: Omnis determinatio diuina est immutabilis, scilicet necessitate consequentiæ. Non enim omnia fiunt absoluta necessitate, alioquin nulla esset

contin-

contingentia. Deinde ad Minorem respondebat per distinctionem: Dissimilis est determinatio diuina in bonis & malis actionibus hominum. Mala fiunt Deo determinante, id est, præsciente ac non impediente, non autem adiuuante vel impellente. Hoc modo Deus præuidet scelera Neronis & Saulis, quorum tamen non est causa, sed tantum permittit, & constituit metas, ubi sit repressurus illa. Item: Omnia fiunt Deo determinante, id est, sustentante, non semper adiuuante. Deus sustentat naturam tanquam opus suum, & tamen hinc non sequitur, Deum esse causam peccati, quia suum opus sustentat, & simul odit nostrum opus, id est, peccatum. Neque igitur sequitur, vel ex præuisione necessitas omnium rerum absoluta, nec ex sustentatione diuina extrui potest falsa consequentia, quod Deus sit causa peccati. Tertio, omnia fiunt Deo determinante, id est, euentus certos decernente, qui euentus etiam sunt mutabiles sua natura, tamen inde sunt necessarij, quia non à voluntate humana aut angelorum pendunt, sed à sola voluntate Dei, de qua dicit Propheta: Consilium meum stabit, id est, firmum erit, & voluntas mea fiet. Hoc modo solebat Dominus Philippus respondere ad argumentum propositum. Alij malunt dicere, Non aliquos tantum, sed omnes euentus decerni à Deo. Hæc non improbo. sed tamen addi necesse est, aliter Deum decernere bona, aliter mala. Bona ita decernit, ut ipse velit illa efficere. Mala decernit, ut ad bonum finem illa velit permittere, ut fiant ab alijs. Sed copiosior est illa disputatio, quam ut hoc loco explicari integrè possit.

Solutio quarundam obiecti- tionum.

CAP. V.

REPEtant studiosi memoria in signe dictum Aristotelis, quod extat i. Ethic. ad Nicomachum: Est hominis moderati, non maiorem in disputando certitudinem aut subtilitatem explicationis desiderare, quam rei ipsius, de qua disseritur, natura patitur. Hanc admonitionem seu regulam ab Aristotele traditam, ideo iunioribus in me-

moriā reuoco, ne quis sit nimis argutus & subtilis in differendo contra Ecclesiæ doctrinam de causa peccati & de contingentiā. Quæ admodum enim in physicis facilior est destructio, quàm constructio: ita in Sophisticis facilius est construere quàm destruere, vt idem Aristoteles venustissimè dixit: Non est homini ingenioso difficile excogitare præstigijs sophismatum, & labyrinthos inextricabiles ad conuellendam & labefactandam veram sententiā, sed nos amemus simplicem veritatem, & in ea constanter acquiescamus, etiam si non possumus pertinaciter litigantibus satisfacere.

Præcipua obiectio contra doctrinam hæctenus traditam sumitur à præuisione & permissione diuina:

Qui malum impendens præuidet, id quæ nullo negotio auertere potest, nec tamen auertit, videtur eo genere mali gaudere & delectari.

Deus autem cum non solum præuideat ruinam, verum etiam nutu suo eam auertere possit, tamen finit homines errare, labi, decipi.

Igitur Deus videtur approbare nostros lapsus.

De hac quæstione etsi difficile est satisfacere pertinaciter litigantibus, tamen quod facilius intelligatur simplex responsio, in qua omnino acquiescendum est, vt ar similitudine à re nauali sumpta. Quemadmodum hi, qui in summo periculo navigationis sapientem gubernatorem recta & salutaria monentem, non modo aspernantur ac respuunt, sed etiam è nauis eiiciunt, iuste ab eo deseruntur, & sua voluntate sibi naufragium accersunt: ita primi parentes contumaciter repudiantes mandatum Dei, & huic antereferentes mendacia Diaboli, iustissimo ordine à Deo deseruntur. Quod enim dictum est primis parentibus ante lapsum, Qua die ederitis de arbore prohibita, morte moriemini, hanc habet sententiam, teste Augustino. lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 15. Qua die me deserueritis per inobedientiam, deseram vos per iustitiam. Neque enim nos deserit Deus, vt inquit Prosper in sententijs, nisi prius à nobis deseratur. Sed ne quis Deo tribuat *ὄτις χερσὶν ἡμῶν*, id est, maleuolentiam latentem alieno malo sine emolumento suo, is cogitet, quod res est, Deum periti & fidelis medici officio functum esse ante & post

post lapsum. Nam & ante lapsum nobis rectitudinem omnium virium tribuit, tanquam *ωσφυλακτικόν* [vulgò *præseruatium*] aduersus Diaboli Sophisticam, & post lapsum *ἀντίδοτον* [*remedium opponendum veneno, vt Tyriaca*] ordinauit, quod vulneribus nostris efficaciter medetur. Hac simplici responsione contenti simus, & obtemperemus versiculo: Quisquis plus iusto non sapit, ille sapit.

Prima & præcipua obiectio contra doctrinam de causa peccati, hoc ferè Syllogismo comprehendi potest: Quicumque præuidet futurum malum, & facillè hoc arcere potest, nec tamen arcet, prohibet aut auertit, is videtur quandam ex eo malo voluptatem capere, vt si tu posses duos inter se rixantes, & iam stringentes gladium, tua auctoritate & interuentu dirimere, nec faceres, profectò homines conciperent de te hanc suspensionem, te lætari vulneribus rixantium. Certum est autem, Deum non solùm tanquam in specula prospicere omnes rerum euentus futuros, sed etiam nutu solo posse omnia mala procul arcere. Ergo videtur Deus non seuerè irasci lapsibus & peccatis. Non libenter vtor hac oratione, sed imitor alienum sermonem. Est enim hæc obiectio multis familiaris. Quid igitur respondendum est? Respondeo per duas similitudines, quas declarandi materia est, quàm confirmandi causa adhibeo. Nam ipsa sententia per se vere nauali, Si quis haberet in sua nauì gubernatorem sapientem & beneficum, quo gubernante & clauum tenente nauis possit seruari incolumis, & portum optatum videre, is tamen ea esset petulantia & leuitate, vt gubernatorem ex nauì perturbaret seu eiiceret, an nõ talis petulans homo iure desereretur à salutari gubernatore, & iureret? profectò homines sani interrogati de hoc casu, responderent, rem ita se habere. Ita Adam & Eva habuerunt rectorem Spiritum sanctum, imò totam Trinitatem: nam vbi est Spiritus sanctus, ibi tota Trinitas habitat, iuxta dictum: Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Sed propria voluntate & contumaciam excusserunt primi parentes hunc gubernatorem suæ mentis, voluntatis & cordis, quod est dictu & auditu horribile, & anteposuerunt Sophisticam & mendacium Diaboli, veritati diuinæ. Quod enim in Genesi scribitur: Quacunque die comederitis, &c. id habet hanc sententiam, Quo die deserueritis me per cõtumaciam, id est, peccatum, ego deseram vos per iustitiam, id est, iustissimo ordine puniam ve-

stram ingratitude. Nam vt rectè inquit Prosper: Non prius nos deserit Deus, nisi à nobis deseratur. Quare & in vita & in morte tangamus simbriam vestium Christi, & dicamus cum illo Patre misero, Credo Domine, sed tu fer opem infirmitati meæ. Ita fiet vt non deseramur à Deo, præsertim cùm simus opera manuum suarum.

Altera similitudo sumitur à re medica. Ille est fidelissimus & præstantissimus medicus, qui grassante aliqua peste & morbo populari, dat petentibus & consulentibus *πεφυλακτικόν*, id est, præseruatuum, seu præmuniens aduersus venenum. Si quis autem omnino in morbum incidit, & iam cum morbo conficitur, fidelis medici officium est, opponere conuenientia remedia grassanti malo. Talis medicus ante & post lapsum est Deus. Quid fecit ante lapsum? Ante lapsum dedit nobis rectitudinem & integritatem omnium virium mentis, voluntatis & cordis, & addidit Legem, tanquam exercitiū obedientiæ, cui si homo obtemperasset, habuisset *πεφυλακτικόν* aduersus sophismata Diaboli. Cùm autem homo lapsus esset, & sibi ac posteris mala, humana ope immedicabilia accerlisset, ordinauit aduersus hæc *ἀντίδοτον* longè potentius peccato & morte, de quo dicit Paulus Rom. 5. Gratia exuberat supra peccatum, id est, regnum Christi est longè potentius regno Diaboli, id est, peccati & mortis. Hoc *ἀντίδοτον* magnificiamus, hoc miremur, hoc suspiciamus, & quotidie pro huius communicatione Deo agamus gratias, quantas angustia humani cordis concipere potest.

Alia obiectio.

Sustentans naturam peccatorem, nec statim eam delens, videtur approbare peccata.

Vt si tu reciperes furem, & eum domi foueres, profectò res ipsa ostenderet, te nõ valde irasci fur-tis: hoc exemplum transferunt multi ad Deum.

Deus sustentat impios, nec statim eos ad penam rapit.
Ergo Deus videtur approbare peccatum.

R E S P O N D E O.

Discernenda est substantia condita ab impietate. Nam Deus sustentat subiectum, tanquam suum opus, etiam si impietati, quæ est

est horribilis destructio subiecti, serio irascitur. Ad hanc respō-

sionem accommodetur dictum Augustini sepe citatum ex tractatu no. in Iohannem: Quia iniquitas nostra opus eius non omni ex parte consumpsērat, nouerat simul in vnoquoque nostrum, & odille quod feceramus, & amare quod fecerat. Deinde tolerat

impios aliquādiu, nō aliter quā colonus arbores fructuum expertes & vacuas. Vt enim colonus sperat arbores, de quibus dixi, cultu mitescere posse: sic Deus non properat ad pēnam, sed concedit impiis spatium ad agendam pēnitentiam.

Lucæ 13. Christus in concione de pēnitentia hanc imaginem proponit. Fuit quidam colonus vel agricola, qui voluit ex agro extirpare sterilem arborem, sed motus intercessione atriensis sui, distulit in alium annum expostquam verò vidit, arborem tum quoque non factam esse mitiorem, ibi radicētis eam ex terra extirpat, & in ignem coniicit. Quid significat hęc imago? Idem quod Rom. 2. dicitur: Deus est longanimis, sed tarditatem grauitate pēnæ compensat.

Porro vt colonus diu sua spe frustratus, tandem extirpat arbores non respondentes suis votis, easque in ignem abiicit: sic Deus aliquantisper impios furere sinit, ac tandem insanabiles opprimit mirandis modis, vt in pēna cōspiciatur p̄sentia Dei, & agnoscat ira aduersus peccatum.

Magna est bonitas Dei in dandis bonis corporis & animæ, sed maior est bonitas Dei remittentis peccata magna & multa. Omnium verò maximus gradus bonitatis Dei est hęc longanimitas & patientia Dei, qua non subitò nos opprimit & extinguit in ipsis lapsibus, sed concedit nobis spatium agendi pēnitentiam. De hac patientia & bonitate Cyprianus in oratione de Cœna Domini inquit: Pietas inter data & condonata se diuidens, agit gratias tam vberis beneficii largitori. Sumamus declarationem huius dicti ex Luca cap. 6. Estote misericordes, sicut & Pater vester misericors est. Iam quærat aliquis, qua in re versatur misericordia Dei? Respondet

Christus verbis sequentibus, Nolite condemnare, & non cōdemnabimini, date, & dabitur vobis, remittite, & remittetur vobis, id est misericordia complectitur hæc tria officia, quorum primum est dare & communicare bona necessaria. Alterum officium est remittere offensiones, & neminem condemnare. Tertium est, non properare ad indicandum. Hæc tria officia Deus nobis præstat liberalissimè, finit Solem suum quotidie oriri super bonos & malos, pluit super gratos & ingratos, sæcundat jagros. Deinde agnoscitibus sua peccata, & confugientibus ad Mediatorem, delicta præterita condonat & remittit, imò etiam tegit præterita reliquias peccati: Tertio non properat ad pœnam, sed diu tolerat nostros mores, bene sperans de emédatione, quòd si emendamur, nulla re magis delectatur: si minùs, iusto vitur iudicio.

EXPLICATIO TEXTVS IN LOCIS
THEOLOGICIS PHILIPPI
MELANTHONIS

De causa peccati & de
contingentia.

MAGNITUDO huius lectionis pauca sunt commentoranda de secta Diabolica Manichæorū, vt postea nobis sit in textu facilior & minùs impedita progressio.

MANES fuit genere Persa, id est, natus est in Persia, & ex seruo liber factus est. Cùm autem non modò libertatem, sed etiam hæreditatem suæ dominæ adeptus esset, & iam haberet instrumenta malorum, cœpit spargere monstrosa & venenata dogmata, quæ erant conflata partim ex Stoicis deliramentis, partim ex veteribus hæresibus & superstitionibus. Ac vt tempus sciatur, quò ista Furia ex inferis emissa est ad turbendam Ecclesiam, sciendum est, tempore Aureliani Imperatoris, hoc est, annis à nato Christo 239. extitisse hunc impium & blasphemum Doctorem, cuius dogmata, qualia fuerint, narrat Augustinus in epistola

74. Nam vt ordiar à crassissimis erroribus, damnauit Manes, & qui eum sequuntur Manichæi, coniugia, imperia & omnes politicas ordinationes, & vsum certorum ciborum, vt carniū. Hi furores a deo sunt manifesti, & ita cum veritate pugnant, vt non desiderent longam refutationē. Quia Paulus 1. Timoth. 4. tales doctores, & eorum doctrinas vocat Dæmonum præstigias, inquiens: In nouissimis temporibus venient falsi doctores, prohibentes coniugia, & certos cibos: actualium dogmata expressè vocat doctrinas Dæmonum. Sed fuerunt alia dogmata Manis multò perniciosiora, quæ maiorem pestem Ecclesiæ attulerunt, vt verbi causa, dogma blasphemū de duobus diis, bono & malo, & de duplici materia, venenata, & ea quæ est sanabilis. Finxit enim Manes cum suis affectis & manipularibus, bono esse Deos, tenebras & lucem, seu bonum Deum & malum, & à bono quidem Deo ortos esse homines, qui sunt capaces luminis diuini, & conuersionis ad Deum. A malo verò Deo dixit ortos esse Pharaonem, Catilinam & similes, quos dixit, non posse cōverti ad Deū, sed impossibile esse eos sanari posse. Defendit etiam Stoicum fatum, id est, necessitatem absolutam omnium euentuum, & profus sustulit libertatem voluntatis humanæ, quam comparauit saxo & trunco, & si quid est eius generis. De Christo & Spiritu sancto repetiuit veteres hæreses, vt quòd finxit Christum nō assumpsisse verum corpus & animam ex virgine Maria, sed offudisse hominibus quandam speciem, nec reuera passum esse, sed tantūm specie, opinione seu phantasia quadam hominum oculos præstrinxisse. Hæc & alia portentosa innumerabilia prodierunt ex schola Manetis, cuius appellatio congruit cum re ipsa: nam *μανης* significat furiosum. Quid autem potest cogitari absurdius & furiosius, quàm hæc dogmata fingere de Filio Dei & Spiritu sancto? Finxit se habere entusiasmos & afflatus diuinos seu colloquia cum Deo, vt hac specie autoritatem augetet. Quod igitur Virgilius dixit de Harpyis monstris lib. 3. Aeneid. hoc nobis verè licet dicere de secta Manichæa. Nulla sãuior pestis Stygiis sese extulit vndis. Nam hæc secta non durauit vnum atque alterum annum, sed vagata est per totam Africã, Aegyptum & vicinas provincias annos 200. vsque ad ætatem Augustini. Fuit autem Manes interitus tragicus, & conueniens tali personæ. Cùm enim hic imponisset in aulam Persicam, suis medicamentis interfecit filium regis Persici. Quare tandem deprehensa inscitia, seu dolo malo hominis

impostoris, detracta pelle canibus obiectus est. Sed non est sepulta cum ipso autore hæresis, sed latissimè vagata est per totum orbem terrarum. Sciant autem studiosi, ipsum Augustinum, egregium Ecclesiæ doctorem & lumen, fascinatam fuisse his erroribus usque ad annum ætatis 30. ante conuersionem. Postquam verò conuersus est ad Deum, & veritatem amplexus est, non fuit acrior hostis non modò Manichæorum, sed etiam Pelagianorum, Donatistarum & similibus. Hanc historiam de Manichæis & Augustino, legant iuniores in oratione de vita Augustini, quæ extat in 2. tomo declamatorium D. Præceptoris, & in libello Chronico, in historia Aureliani.

Semper omnes sapientes mirati sunt]

Exordium ducitur à collatione seu ab antithesi philosophiæ & doctrinæ Christianæ. Sæpe dixi,

magnum esse sapientiam, & vix esse maiorem in hac vita, quam eruditam & sobriam collationem, & discrimen generum doctrinæ, videlicet philosophiæ, Legis & Euangelij. Ex hac collatione nascitur in Ecclesia copia orationis, quæ est plena optimarum rerum.

Vt Philosophi]

Estne vera definitio Platonis, Deus est mens æterna, causa boni

in natura? Est vera, sed non est sufficiens. Aliud est autem esse verum, aliud sufficiens. Philosophia manca est & mutila sine collatione Ecclesiæ.

Philosophi partim in materia]

Philosophi rectè iudicant de propinquis causis, sed ignorant principalem causam, à qua orta

est infirmitas & confusio in materia, mente & voluntate. Hæc principalis causa soli Ecclesiæ nota est. Differunt in philosophia & physica causæ propinquæ à causis remotis & principalibus. Nam causa remota est causa causæ, vt auus est remota causa nepotis. Pater est propinqua causa Filij. Et si igitur rectè iudicant philosophi de causis propinquis malorum & miseriarum humanarum: tamen ignorant causam remotam & propriam, quæ est causa propinquarum causarum. Hæc causa principalis in solo verbo Dei patefacta est. Philosophus interrogatus extra Ecclesiam, quæ sit causa mortis humanæ: Respondet, causam esse fluxum materiæ seu instabilitatem materiæ appetētis subinde nouas formas: Sed omissa hac subtilitate, vtamur verbis

verbis Medicorum. Galenus & Hippocrates differētes de causā mor-
tis humanæ, quærunt causam in quatuor primis qualitatibus, quæ
inter se sunt contrariæ, & bellum asiduū gerunt. Hæc pugna con-
trariarum qualitarum, non potest esse perpetua, sed altera tandem
vincitur ab altera, vt calor vincit frigus, frigus pellit calorem. In fe-
ribus calor vincit reliquas qualitates. In hydropē humor superat
reliquis qualitates. Hinc dicunt esse morbum & mortem: & rectè
dicunt de causis propinquis. sed hoc ipsum quæritur, vnde oriatur
talis infirmitas in tam præstanti natura hominis, cū quidem ho-
mo ad immortalitatem sit conditus. Sic quæritur in doctrina Eccle-
siæ, vnde sit in mente tantum errorum & tenebrarum, de hac causā
nihil dicunt philosophi. Deus has tantas res Ecclesiæ patefecit, vt te-
statur Moyses Genes. 3. Ibi est fons & sedes materiæ, vt loquuntur Iu-
risconsulti.

Fatum esse]

Cicero in 2. lib. de diuinat. Fa-
tum id appello, quod Græci *εἰ-*

μαρτύριον, id est, ordinem feriemque causarum, cū causa causæ
nexa, rem ex se signat, ea est ex omni æternitate fluens veritas sem-
piterna. Item eodem libro. Fatum est causa æterna rerum, cur &
ea quæ præterierunt, facta sint, & quæ instant, fiant, & quæ sequun-
tur, futura sint. In hac definitione fati Stoici, sunt duo errores. Prior
de necessaria & immutabili connexionē causæ primæ cum causis se-
cundis, id est, creaturis. Secundus error de copulatione necessaria &
immutabili voluntatis humanæ cum causis physicis, id est, cum tē-
peramentis & obiectis. Primo errori tria argumenta opponenda
sunt. Primum, verbum Dei expressum, quod testatur, Deum esse li-
berum agens, vt psalm. 115. dicitur: Omnia quæcunque voluit Deus,
fecit. Secundum complectitur miracula, quæ sunt reales refutatio-
nes Stoici fati, & testimonia de libertate Dei. Si enim Deus alligatus
esset causis secundis, non posset facere miracula extra ordinem natu-
rum in Ecclesia. Si enim omnes euentus essent immutabiles, inanis
esset nostra precatio.

Secundo errori opponatur testimonium experientiæ. Est enim
Sophisticum, negare manifestam experiētiā, quæ testatur, volun-
tatem posse repugnare vitiosis inclinationibus temperamenti & il-
lecebris obiectorum, vt Alexāder Magnus, effugerat iuuenis, & haud

dubiè sentiebat flammam libidinis, tamen abstinet à Gynæceo Dario.

Ex Stoica doctrina]

Ne quis dicat, philosophiam esse materiam omnium philosophiarum multi insulsè vociferantur. Id quidem verum est de corrupta philosophia, non de ipsa philosophia per sese. Nam philosophia vera, est doctrina certa, quæ habet demonstrationes, non significat furores Epicureos & deliramenta Stoica, & præstigias dubitationum Academicarum. Hæ præstigiæ & hæc sophismata longè remouentur à vera philosophia. Errata hominum non sunt ascribenda artibus.

Manichæi]

Tempore Aureliani duæ Furæ simul ex inferis emissæ sunt ad turbandam Ecclesiam, Samosatenus, similis blandæ meretriculæ, quæ habet medicamenta fucati candoris & ruboris. Et Manes non dissimilis Empusæ seu spectro ostendenti varias formas. Historiam verò de Manichæis legant studiosi in Epiphaniao refutante Manichæos multis paginis. Et apud Nicephorum lib. 6. cap. 21. & 32.

Est autem piæ mentis]

Regula studiorum verè aurea. Omnis sermo humanus debet esse verecundus, neque vllum est maius ornamentum, quàm verecundia, quæ non despicit aliorum iudicia, sed ea reueretur. & auditoribus plura tribuit, quàm sibi ipsi, sed qualis debet esse sermo in rebus diuinis? Respondeo. In sermone de rebus diuinis, non tantum sit verecundia, sed etiam reuerentia.

Reuerenter]

Seneca lib. 7. natural. quæst. Aristoteles dixit, nunquam nos verecundiores esse debere, quàm cum de Deo disputamus, & diligenter cauendum esse, ne quid temerè, ne quid impudenter, aut ignorantes affirmemus, aut scientes mentiamur.

Grauibus iudiciis]

In definitione virtutis Aristotelicæ dicitur, Virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, quo ad nos, secundum rectam rationem, vt sapiens iudicat. Quia regula nostri iudicij non debet esse imaginatio, opinio & applausus vulgi, sed eruditorum artificum sententia, quia artifices, vt Plato inquit, sursum ac deorsum materiarum euolutas penitus perspexerunt. Talia iudicia sunt longè certiora,

tiora, quàm imperitorum, qui adhuc per transfennam, id est, per inuolucra & integumenta res aspiciunt.

Tria sunt ^{à ueritate} Ecclesiæ. I. cognitio doctrinæ à Deo traditæ. II. pia precatio. III. Consensus iudiciorum in vera Ecclesia. Sicut Petrus Act. 10. in domo Cornelij allegat consensum omnium Prophetarum, inquit: Huic Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent. Ita post verbum Dei nihil nos magis confirmat & munit contra furorem Diaboli, quàm consensus piorum & doctorum in Ecclesia, quales multi fuerunt post Apostolos, in Græca & Latina lingua, quorum monumentis & fragmentis suauiter erudimur & confirmamur.

Viles moribus]

Illam philosophiam est maximè approbanda, quæ habet usum in

vita humana: ita in Ecclesia illa doctrina est probanda, quæ habet usum in docendo, consolando & exhortando, vt Paulus dicit ad Timotheum: Sis assiduus in doctrina & consolatione. Et Roman. 15. Quæcunque scripta sunt, in nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus. Potes igitur facile probare, an dogma sit rectum an curuum, quando consideras applicationem ad usum. Regnum Dei non consistit in sermone, id est, rixis disputationum, sed in virtute, id est, in vero timore, fide, inuocatione & patientia, &c.

Hactenus audiimus exordium tituli de causa peccati, quod sumitur ex antithesi doctrinarum philosophiæ & doctrinæ Christianæ. Hac antithesi perpetuè nobis vtendum est in Ecclesia, vt intelligamus quid intersit inter iudicium rationis humanæ sine Spiritu sancto, & sapientiam Ecclesiæ propriam. Post exordium sequitur principalis propositio. Nam exordio proximè adiungenda est, & quasi annectenda propositio principalis, continens statum seu summam totius negotij. Audiamus igitur hanc propositionem. Estq; hæc vera sententia vtraque manu & verius toto pectore tenenda. Vtraque manu amplecti, est, auidè aliquam rem arripere, & in ea acquiescere.

Horribiliter irasci peccato]

Aristoteles in politicis citat versum ex Euripide, qui proponit

versum ex Euripide, qui proponit necessariam. Non dicas plausibilia & ad ostentationem comparata, sed salutaria Reipublicæ & patriæ. Hunc versum ideo repetito, ne quis à lectione huius propositionis ab-

alienetur propter simplicem & mollissimam formam orationis. Et si enim in his verbis nihil est *ὑβρις* præ se ferens aliquam magnificentiam, tamen hæc ipsa simplicitas est verissima & salutaris pietatibus. Possunt auté signa iræ Dei aduersus peccatū multa colligi, sed nunc tribus præcipuis contenti sumus, quorum primum est vox Legis diuinæ, quæ non est inanis sonitus, vt multi securi putant, sed in veris paucioribus conscientiæ, est eloquentia tonans ac fulgurans, siue vt Prophetæ loquuntur, ignis consumens, & malleus conterens petras. Quis enim non cohorrescat audito hoc fulmine? Maledictus omnis, qui non seruat omnia scripta in libro Legis. Deuter. 27. Galat. 3. Alterum signum sumitur ab exemplis pœnarum, cuiusmodi sunt abiectio Diabolorum in æternos cruciatus: pena primi lapsus in genere humano, quæ est longa tela peccatorum & miseriarum, vniuersale diluuium, cõflagratio quinque ciuitatum, excidiū vrbs Hierosolymæ, Carthaginis, Romæ, & aliarum potentissimarum vrbiū. De his exemplis pœnarum legatur secundum capitulum posterioris epistolæ Petri. Tertium signum, quod longè superat omnes alios gradus, est mors Filij Dei. Cū autem tota rerum natura mota sit, pendente hoc Domino in cruce, accusemus nostram duriciem & stuporem, quòd non afficimur tantæ rei consideratione. Est enim mors Filij Dei speculum monstrans vtrumque, ingentem iram Dei, & immensam misericordiam Dei.

Etiam si non possumus omnia]

mia is, qui abiecerat clypeum, non is qui abiecerat gladium, & addit rationem legis, quia potior debet esse cura defensionis, quàm offensionis. Hæc lex rectè accommodatur ad disputationes, quarum debet esse aliquis modus.

ειον, absoluebat autem fugientem abiectio gladio, qui est *ἀμυνθήειον*. Hæc lex significat, teste Plutarcho, maiorem esse habendā rationem defendendi, quàm lædendi: sicut disputationibus magis debemus elaborare in confirmanda vera sententia, quàm refutanda contraria, quia Sophistica est infinita, & vnus fatuus potest plura cõstruere &

Plutarchus in vita Pelopidæ narrat, apud Græcos fuisse legem militarem, qua notabatur infamia, & addit

Duo sunt genera armorum, tegumenta & tela. Græcè *φλακίτηια ἢ ἀμυνθήεια*. Lex igitur militaris apud Græcos, notabatur infamia abiicientem *φλακίτηειον*.

& intricare, quàm decem sapientes destruere. Multa argumenta non aliter possunt solui, quàm vt Alexander nodum Gordium dissecuit: ita in articulo de iustificatione, necesse est nos contentos esse dicto Pauli: Fide iustificamur, etsi non ad omnia possumus respondere, quæ obiciuntur.

Odit peccatum]

Psal. 11. Diligentem iniquitatem odit anima ipsius. Quare cadit in Deum simulatio, sed in Deo omnia sunt *αεραερα*, id est,

dicit anima ipsius: vt discernat *αεραερα* à simulatione, non enim cadit in Deum simulatio, sed in Deo omnia sunt *αεραερα*, id est, seria.

Diabolus est pater mēdacij]

id est, fons & principium mendaci. Est figurata prædicatio, non enim est respositiua mendacium.

Angeli à Deo creati sunt]

Psal. 104. Qui facis angelos tuos Spiritus, & ministros tuos flammam ignis.

Quorum aliqui postea lapsi sunt]

De lapsu angelorum teneantur hæc testimonia Luca 10. Vidi, inquit Christus, Satanã sicut

fulgur è cælo [*ex sede beata*] cadentem. Iohan. 8. Diabolus in veritate non stetit [*perseuerauit*]. 2. Petri 2. Si Deus angelis peccantibus non pepercit, quantò minùs nobis parceret? Etsi autem de causa impulsiva huius lapsus nihil expressè scriptum est in sacris literis, tamen consentaneum est, superbiam fuisse

causam, qua Diabolus contempnit Filium Dei, cuius humilitas maior est, quàm omnium angelorum & hominum.

Solus Filius Dei verè nouit Patrem, ideo etiam magis infra Patrem se abiicit vera reuerentia & subiectione, quàm omnes creaturæ. Propter hanc humilitatem & reuerentiam Filij erga Patrem, consentaneum est, Diabolum sibi placentem, præ se contempnisse Filium Dei. Hæc est coniectura Philippi, Lutheri, Bernhardi & aliorum.

Sed omissa disputatione de causa lapsus Diabolorum, hoc tenemus, quod certò traditum est, in pœna Diabolorum propositum esse exemplum horrendæ & iustissimæ iræ Dei aduersus angelorum & hominum peccata, qua de re præclare dixit Augustinus tractat. 95. in Iohannem: Metuant homines futurum iudicium, ne

cum mundi principe damnentur. Etenim ne sibi existimet parci superbia dura mortalium, de superborum terrenda est supplicio angelorum.

Non est Domino suo maior seruus. Si igitur princeps mundi damnatus est iusto Dei iudicio, quantum minus parceret Deus mancipiis & seruis Diaboli.

Sicut ipse Filius Dei est verè humilis: ita etiam angeli boni perseverantes in iustitia donata, imitatur exemplum Filij Dei. Sunt enim & ipsi humiles atque modesti, & cum sint multò præstantiores nobis, tamen seruiunt nobis, iuxta dictum Hebr. 1. Angeli sunt ministratori Spiritus, qui mittuntur à Deo ad Ecclesiam propter eos, qui sunt hæredes æternæ salutis.

Velle peccatum]

Quia cum Deus sit verax, non sunt in Deo voluntates contrariæ. Affirmat autem Deus se non velle peccatum. Ergo certissimum est, non esse in Deo contrariam voluntatem approatricem peccati, nimirum in quantum nihil aliud est quàm peccatum.

De Spartanis inquit apud Euripidem generosa mulier Andromache: O dolosi homines, aliud sentiètes, & aliud loquètes, malè peccatis. De Sophistis hoc verum est, & de omni infidiosa simulatione. Sic Diabolus comica facie agit tragædiam. Quàm blandus est aduersus Euam! Sed longè aliud dicit, & aliud sentit.

Mundus]

& inferiorum arte distributorum, sed significat Diabolicæ & humanæ.

Non significat substantiam, id est, seriem corporum cælestium, sed significat *aræ & lav* naturam

Qui facit peccatum]

scilicet contra conscientiam. Aliud enim est habere peccatò, & aliud facere peccatum. Omnes sancti in hac vita habent peccatò, propter quod recitant precationem: Remitte nobis debita nostra. Et Psalm. 32. Pro hoc [scilicet peccato] orabit ad te omnis sanctus tempore opportuno: sed sancti donec manèt tales, non faciunt peccatum, sed militant bonam militiam, retinentes fidem & bonam conscientiam. Quòd autem hæc sit natiua interpretatio dicti Iohannis, ostendit tota series concionis, in qua fit mentio Diaboli & Cain, qui lapsi sunt contra conscientiam.

Per hominem intrauit]

Quare vtitur Paulus hac metaphora]

taphora? Quia primus lapsus est ianua omnium scelerum & miseriarum in tota posteritate, & mirum est, Adamum potuisse tam diu viuere, & sustinere recordationem tanti lapsus, qui non erat priuatum malum, sed publicum, vagans per omnem posteritatem. Sed haud dubie Deus eum erexit alloquio suo familiari & angelorum, & aliis modis, alioquin non potuisset viuere vnum diem.

Propagauit in posteritatem] Augustinus lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 14. Deus creauit hominum *[scilicet substantiarum]* autor non vitiorum *[scilicet peccatorum]* sed sponte deprauatus iusteque damnatus, *[scilicet homo]* deprauatos damnatosque generauit. Omnes enim fuimus in illo vno velut in radice corrupta.

Sponte] sine coactione, nemine impellente, nemine urgente & cogente, voluntas propria non potest cogi.

Deprauatos damnatosque] Differunt deprauatio & damnatio. Deprauatio est ipse morbus hærens in natura, id est, peccatum originis. Damnatio est reatus, obligatio ad æternas pœnas. Cõplectitur igitur Augustinus vtrumque materiale & formale, id est, vitium & reatum. Quod Augustinus dicit: Omnes enim fuimus in illo &c. Hoc declarabo vnico exemplo, quod extat Hebr. 7. In Genesi cap. 14. scribitur: Abraham post victoriam aduersus quinque reges potentissimos, qui abduxerant Loth & reliquos ciues, congressum fuisse cum Melchisedech, id est, Sem, filio Noë, qui tunc erat Sacerdos & gubernator Ecclesiæ. Huic Sacerdoti dedit Abraham decimas omnium spoliatorum, reliquas verò partes dedit ciuibus Sodomiticis. Ex hoc loco de decimis sic ratio cinatur epistola ad Hebræos. Ille cui dantur decimæ, est maior, minor verò, qui soluit decimas, quia omnis pensio est quædam confessio subiectionis & seruitutis: Constat autem Abraham dedisse decimas Melchisedech. Ergo Abraham fuit minor Melchisedech. Non autem solus Abraham pro sua persona dedit decimas Melchisedech regi & Sacerdoti, sed etiam pro omni sua posteritate, in qua etiam numeratur tribus Leuitica, quæ tunc erat in lumbis Abraham. Summa hæc est: Pater Abraham dans decimas Melchisedech, decimauit suam totam posteritatem, & in hac tribus Leuiticam. Si igitur ipse pater Abraham ipso facto ostendit se esse minorem quàm Melchi-

fedech, sequitur etiam Leuiticam tribum minorem esse Melchisedech, quia nunquam filius maior est Patre, respectu eiusdem nature. sicut igitur tribus Leui decimata est, cum adhuc esset in lumbis Abraham: ita nos omnes sumus deprauati & damnati in lumbis Adæ.

Nec figuræ illæ]

Est puerilis obiectio. Verba actiua significant actionem. Deus

dicit: Ego indurabo cor Pharaonis. Ergo Deus efficaciter Pharaonem impellit ad peccatum. Respondeo. Non valet huius argumenti consequentia, quia alia phrasis est linguæ Latinæ, alia sermonis Hebraici. Sæpe sermo diuinus congruit cum humano sermone, sed interdum considerandum est discrimen inter sermonem diuinum & quotidianum. Nobis in lingua Latina, verba actiua significant actionem, sed apud Hebræos multa significant permissionem, vt. Ne nos inducas in tentationem, id est, ne finas nos induci. 2. Cor. 6. Duplex est tentatio. Vna à dextris, altera à sinistris. Tentatio à dextris significat impias illecebras, vt Ioseph tentabatur à dextris, quando à sua domina incitabatur ad adulterium. Tentatio à sinistris significat impia terculamenta. Hoc modo tentati sunt omnes martyres in suppliciis. Hoc igitur dicimus, Ne nos inducas in tentationem, id est, ne finas nos vinci spe, aut frangi metu. Spes & metus debilitant mentes hominum. Dixabolus habet duas laruas seu facies, vnã comicam, alteram tragicam. Comica facies est tentatio à dextris, id est, blanda tentatio. Tragica facies est tentatio à sinistris.

Præterea & moneri]

Sequitur in textu declaratio sententiæ, quæ docet peccatum

non esse rem positiuam, sed priuatiuam, id est, esse defectum seu ἀπουσίαν. Ac de peccato originis facilis est declaratio, quod est partim spoliatio, partim sauciatio. Nam natura est spoliata gratuitis donis, & sauciata in naturalibus. De peccato actuali etsi declaratio videtur obscurior & difficilior, cum motus seu actio sit quiddam possessiuum: tamen si intueamur non modò externa facta, sed etiã mentem gubernatricem actionum, quæ caret rectore Deo, facilis erit declaratio. Post hanc declarationem, sequitur enarratio in signis dicti, quod extat apud Ieremiam cap. 10. Scio Domine, quòd nō est hominis via eius, neque viri dirigere gressus eius. Hoc dicto, quod continet doctrinam & consolationem valde necessariam, aliqui abutuntur ad tollendam contingentiam, & ad defensionem fati Stoici. Sed his præstigijs & tenebris Stoicis relictis, audiemus in textu, quantum

boni nobis in breui aphorismo Prophetæ, ad doctrinam & ad consolationem proponatur.

In mente tenebræ]

Tenebræ sunt priuatio lucis.

Ita in mente peccatum originis uidentia & aliis rebus diuinis, & languida assensio de pro-

est caligo, id est, obscura notitia de Deo, & languida assensio de pro-

uidentia & aliis rebus diuinis. Affuefaciant se iuniores ad hanc diligentiam & methodum, ut in doctrina de peccato originis, ordine eant, per potentias animæ præcipuas, id est, per mentem, voluntatem & cor.

In voluntate est auersio]

Vnde hoc uocabulum est desumptum auersionis? voluntatis

obiectum est bonum. Bonum autem duplex est, finitum & infinitum.

voluntas debet esse conuersa ad bonum infinitum, ad Deum, deinde suo ordine debet appetere bona finita, id est, reliquos gradus bonorum.

Sicut igitur uoluntas ante lapsum fuit conuersa ad Deum, tanquam ad primum & præcipuum obiectum, in uera fiducia, timore & dilectione: ita post lapsum eadem uoluntas est auersa ab hoc summo & infinito bono contrariis affectibus, scilicet securitate, quæ pugnât cum timore Dei & diffidentia, quæ fugit & odit Deum, ut Paulus inquit Rom. 8. Sensus carnis inimicitia est aduersus Deum.

Dicat aliquis: Quomodo homo potest odisse Deum? In rebus secundis non apparet hoc odium, sed in rebus aduersis, cum impatentia & fremitus apparet, animaduerti potest, latuisse & tectum fuisse hoc odium Dei in natura humana, etiam in sanctissimis, ut Iob, Ieremia.

Et in corde]

Quantum chaos affectuum errantium est in corde humano!

Hanc confusionem describens Propheta Ieremias, cap. 17. inquit: Prauum est cor hominis, & ærumnosum, & inscrutabile. Prauum: quia habet inordinatos & errantes impetus contra Legem Dei.

Ærumnosum: quia propter peccatum iustissimo ordine sentit lacerationem, cruciatus & multas miseras. tandem additur ἀδινατον: Et inscrutabile: Quasi diceret, Quis enarrabit quanta sit ἀταξία

humani cordis, & quantæ miseriæ?

Seruat talem massam]

Genes. 5. Adam genuit filium ad imaginem & similitudinem

suam, id est, qualis ipse erat post lapsum, talem ex se procreauit so-

bolem, quia effectus nunquam est præstantior sua causa. In mente ante lapsum fuit lux seu sapientia. Nunc est in mente caligo seu tenebræ. Deinde ante lapsum in voluntate fuit cōuersio ad Deum, nunc voluntas est auersa à Deo, & conuersa ac defixa in has sordes rerum humanarum. Tertiò, in corde ante lapsum fuit pulcherrimus ordo affectuum congrués cum Lege Dei. Nunc autè est in corde ^{disordinatus} id est, confusio & perturbatio omnium affectuum, etiam ^{suppositi} non rectè reguntur. Nemo non magis amat suos liberos, quam Deum, sine luce Spiritus sancti.

Naturæ vulnus]

Non parua causa sunt, cur Filius Dei assumpserit humanam naturam, non leuis morbus est, nec medicus aspernandus. Unde potest aliquo modo æstimari magnitudo peccati originis? Magnitudo peccati originalis æstimari potest ex tribus signis. I. Ex magnitudine pœnarum, quæ vagantur per totum genus humanum. II. Ex lapsibus sanctorum iudicari potest, quantum malum sit peccatum originis, vt ex lapsu Aaronis, Dauidis & Salomonis. III. Sed omnium maximum signum est magnitudo remedij, iuxta aphorismum Hippocratis: Extremis morbis extrema remedia opponenda sunt. Si potuissent vulnera nostra sanari ope angelorum aut hominum, Deus pepercisset suo Filio vnigenito. Sed quoniam nec ab angelis, nec ab hominibus potuit fieri restitutio in integrum, ideo Deus miser Filium suum vnigenitum, natum ex muliere.

Cauillatio diluatur]

Deus non irascitur propter nihil. Peccatum est nihil, id est, non est res condita. Ergo Deus non irascitur propter peccatum. Nego consequentiam, est fallacia æquiocationis. In Maiore significat nihil negatiuum, in Minore significat nihil priuatiuum. Differunt autem negatio & priuatio. Negatio significat talem interitum, vbi nec subiectum reliquum est, vt Bucephalus iam est nihil negatiuum. Sed priuatio est destructio bonæ rei in subiecto, quod reliquum est. Omnis priuatio est in aliquo subiecto, vt cæcitas est in oculo, surditas in auribus. Sic peccatum est in aliquo subiecto, id est, in natura Diabolica & humana.

Res positiua]

id est, res à Deo condita. Quando olla est rimosa, abiicitur. Olla est subiectum, rima priuatio. Confu-

Confusio] Non solum facta, sed mentem regentem facta]

qualitatum.

Sic in mente Cain est dubitatio de providentia & de pœna, & voluntas sine rectore Deo. Quâ-

quam igitur motus voluntatis & membrorum est res positiva, tamen in eo motu est auersio à Deo. Quare non tantum intueamur externum motum, sed mentem & voluntatem, quæ propriè est subiectum peccati. Cogitemus nos esse nauiculam, Deum esse gubernatorem, Sathanam impellentem ad peccata, esse ventos & procellas.

Constitutata hac sententia]

Postquam fundamenta sunt iacta, quod Deus non sit causa peccati: iam procedit ex hypothesi iuxta regulam: Quidquid sequitur ad consequens bonæ consequentiæ, sequitur & ad antecedens.

Contingentiam esse]

Contingens opponitur necessario & impossibili. Quidquid

igitur est contingens, neque est impossibile, neque est necessarium, sed habet causam, quæ poterat aliter agere. Differunt posse non peccare, & non posse peccare. Sicut Augustinus inquit: Adam ante lapsum potuit non peccare, id est, lapsus fuit contingens, id est, neque necessarius, neque impossibilis. In vita æterna non ponimus peccare, id est, lapsus erit impossibilis. Sicut iam angelimus similes. Ideo dicit psalmus 116. Reuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. 1. Quia eripuit animam meam ex morte. 2. oculos à lacrymis. 3. pedes meos à lapsu. 4. ambulabam coram Domino in terris viventium. Donec sumus in hac vita, semper poterimus peccare, errare, labi, hallucinari, sed in vita æterna erimus securi, immunes à peccato, ut Cyprianus inquit, in sermone mortal. Hoc commodum præstat mors homini Christiano, quod ex periculis peccandi, in non peccandi securitatem eum restituit.

Sequitur aliam esse contingentiam]

Quot sunt causæ contingentia? Tres sunt causæ seu fontes contingentia. 1. Libertas in Deo.

2. Libertas in angelis & hominibus. 3. Fluxus materia. Sicut materia est in continuo fluxu, ut Plato inquit, ita nostra vita est in continuo fluxu, sicut Luna crescit & decrescit.

Lex est pædagogus]

Galat. 3. Officia pædagogi sunt

duo. Vnum, docere: alterum, tempestiuè castigare. Ita Lex partim docet nos, partim coërcet, & duriter castigat.

Jeremiz 10]

mine, quòd nō est hominis via eius, nec est viri dirigere gressus suos. Inde est verficulus præceptoris: Nulla venit nobis, te nisi date, salus.

Aliud est loqui de euentu]

Quare Deus assidue est inuocandus? audi rationem. Scio Deo candidus? audi dirigere gressus suos. Aliud est consilium, aliud euentus. Consilium est aliquando in nostra potestate, euentus regitur à Deo, vnde dicitur: Homo proponit, Deus disponit.

Via hominis]

Nouit Dominus viam infortium, id est, vocationem piorum. Deus approbat, adiuvat & defendit.

Errat Iosias]

Iosias fuit sanctus Princeps & sapiens, & bene meritus de Eccle sia, sed in postremo vitæ actu hallucinatus est, quia nullus sanctus est ἀναμάρτητος, id est, sine peccato, seu expers peccati. Erat igitur rex Aegyptius Necus promittebat pacem Iosia, tamen Iosias non potuit quiescere, sed putauit sibi gloriosum esse, suscipere bella aduersus tam potentem regem, putauit se semper fore felicem, sicut antea felix fuerat, dum stetit in vocatione, sed Deus dat felices successus in vocatione & in rebus necessariis. Non dat Deus felicitatem in actionibus non necessariis, susceptis quadam πολυπειγμοσύνη. Sic David peccauit, numerans populum.

Cicero exclamat]

In epistola postrema ad Octavianum Augustum Imperatorem Ome nunquam sapientem: Theognis: σοφὸς ἀνθρώπων ἐστὶν ἀπαντα σοφὸς σοφότες. Ha querela docent, exiguam esse sapientiam in hominibus.

Vnus lapsus sæpe ingentem ruinam]

Quanta Ilias malorum secura est lapsum primorum parçtu mit quanta mala secura sunt idolatriam Salomonis? quæ peperit bella ciuilia inter domum Iudam & domum Benjamin, & mutationem religionis. Cum igitur Diabolus texat longam telam peccatorum, scandalorum & penarum, si-

mus diligentiores in vitandis lapsibus, quia verissimè dictum est, nullum peccatum solum esse, sed vni multa implicata esse.

Insigne est dictum Aristotelis. Vno inuenienti dato, multa sequuntur: ἐνός ἀτόπου δὲ θένται πολλά συνελαινεῖ. Nulla virtus sola, sic et auium postremam, in qua & hoc habetur: Sæpe optimè cogitata pessimè cadunt, id est, non semper respondent bonis consiliis oprati euentus. Bella non procedunt iuxta dicta, id est, secundum consilium, & cogitationes eorum, qui bella gerunt.

In bonis causis]

Sæpe Deus punit homines propter priora delicta, etiam si in pre-

fenti negotio iustam causam habent, vt ostendit exemplum vndecim tribuum, gerentium bellum iustissimum aduersus tribum Beniamin, Iudicum 19. & 20.

Quidam petulantes in tribu Beniamin rapuerant, & saluo honore, stuprauerant vxorem Leuitæ, facientis iter per tribum Beniamin. Cùm igitur ad pœnam autores tanti sceleris peterentur, noluerunt magistratus illius loci ea facere, quæ in tali delicto puniendo, decet gubernatores. Itaque vndecim tribus coactis maximis copiis, & quidem Deo mandante hanc executionem pœnæ, intulerunt fratribus suis Beniamitis bella. Etiã autem causa decem tribuum euerat iustissima, quia erat legitimum bellum aduersus notoriam iniuriam: tamen in primo & secundo prælio multa millia caesa sunt in exercitu vndecim tribuum. Quærat aliquis hoc loco, Cur Deus puniuit gerentes bellum iustum & necessarium, & ab ipso Deo mandatum? Respondeo. Habuerunt quidem in hoc negotio vndecim tribus iustam causam, sed propter alia peccata priora punitæ sunt, tandem verò exitus huius belli congruit cum iustitia, quia in postremo prælio tota tribus Beniamin deleta est, exceptis 500. quibus, tanquam supplicibus Deus insit parcî, vt essent seminaria huius tribus. Voluit enim Deus tribus esse distinctas, vt sciretur, ex qua tribu Messias venturus & nasciturus esset.

Omnia sunt hominũ tenui]

non tantũ tenui, sed etiam putri filo.

Summos è suo fastigio eiciunt]

Seneca in Agamemnone:
Non sic Lybicus Syrtibus æquor

Furit alternos voluere fluctus.

Non Euxini turget abimis
 Commota vadis vnda: ni-
 uali vicina polo,   arctico.
 Vbi cæruleis immunis aquis,
 Lucida versat planstra Bo-   Arctophylax.
 otes,
 Vt præcipites regum casus fortuna rotat.

Dictum Simonidis de inconstantia hominum: Facilius est homi-
 nis mutatio, quàm muscæ, quantumuis celeriter volantis. Seneca:
 Omnia humana eiusdem sortis atque conditionis sunt, & quæ ha-
 stenus non sunt mota, adhuc sunt mobilia. Sunt regulæ insignes de
 modestia & vitanda πολυπραγμοσύνη.

Non vos estis]

Matth. 10. Nos volentes loqui-
 mur, & tamen Spiritus loquitur
 in nobis.

Non relinquam vos orpha-
 nos]

Iohan. 14. Ecclesia in hac vita
 est orphana & vidua, & non ha-
 bet tutorem nisi Filium Dei Me-
 trodorum, qui ideo venit ut sit noster medicus, tutor, patronus, ad-
 uocatus.

A Domino gressus hominis
 diriguntur]

Psalms. 37. Hic psalmus est con-
 solatio opposita scandalo crucis
 piorum & felicitatis impiorum.

Deinde est regula vitæ. Fac necessaria, & pete auxilium diuinum, &
 commenda Deo exitus. Necessaria: id est, mandata à Deo, congru-
 entia vocationi. Deinde pete auxilium: quia nos soli non possumus
 Deo in vocatione & arumnis, & in vita publica & priuata, & ora
 eum, & ipse faciet.

Non potest sibi homo sume-
 re quicquam]

Est politicum & Ecclesiasticum
 dictum, id est, ut Dominus præce-
 ptor piæ memoriæ solebat dice-

re: *Wers glück hat / führt die braut heim.*

Pompeius, Brutus]

Hæc exempla monent, quàm
 necessaria sit diligentia, videre

metas officij, nec extra has vagari, nec appetere maiora, ad quæ Deus
 non vocat.

Hæc

Hæc regula traditur à Paulo 1. Theſſal. 4. In hac re fitis ambitioſi, vt agatis propria, id eſt, congruentia vocationi, & fitis tranquilli, id eſt, modeſti. Si potuiſſent quieſcere Pompeius, Brutus & Antonius, fuiſſent in hac vita beati (loquimur autem de beatitudine politica) ſed quia peccauerunt πολυπεφυγοσύνη, mouerunt bella non neceſſaria, tantùm ambitione quadam, ideo Deus non adiuuit eos, ſed deſpondit imperium Auguſto.

Vt ſimus organa Dei ſalutaria]

Vaſa ſunt duplicia, alia ſunt iræ, alia miſericordiæ. Hæc diſtinctio traditur à Paulo Rom. 9. To-

tum genus humanum eſt diſtributum in duas claſſes. vna claſſis cõpletur vaſa miſericordiæ, id eſt, viua membra Eccleſiæ, quæ reſpondent à Spiritu ſancto, & faciunt Deo grata, & aliis ac ſuæ animæ ſalutaria. Talia organa fuerunt Apoſtoli, Prophetæ, martyres, & omnes ſancti ab initio. Altera claſſis continet vaſa iræ, id eſt, peſtes humani generis, vt ſunt omnes tyranni & hæretici. Tyranni, vt Pharo & Nero. Hæretici, Manes & alij.

Qui facit omnia ſecundum]

ſcilicet bona & ſalutaria in Eccleſia. vniuerſales sæpe reſtringendæ ſunt ad certam ſpeciem.

De ſalutaribus actionibus]

Verba ſunt intelligenda de ſubiecta materia.

Non humanis conſiliis, ſed]

Pſalm. 4. Dominus mirificat, id eſt, mirabiliter regit, defendit,

ſeruat ſanctum ſuum, id eſt, Eccleſiam ſuam. Nam quod de vno ſanctus natus eſt, hoc etiam de toto corpore verum eſt. Eſaiæ 9. Paruum admirabilis, ſcilicet non tantùm propter copulationem duarum naturarum in Chriſto, diuinæ & humanæ, ſed etiam propter officium & propter mirandam gubernationem & deſenſionem Eccleſiæ. Itẽ Oſeæ 1. Saluabo eos non in gladio, ſed in Domino Deo ipſorum.

Dirige me in veritate]

pſalm. 25. eſt precatio pro remiſſione peccatorum, & pro di-

uina gubernatione. Perit enim David eo in pſalmo à Deo gratiam & donum per gratiam. Gratia ſignificat remiſſionem peccatorum. Donum per gratiam ſignificat donum Spiritus ſancti, qui eſt gubernator noſtræ mentis, voluntatis & cordis.

Necessitate absoluta]

Quatuor sunt gradus necessitatis. Primus gradus est necessitas absoluta, cuius oppositum est simpliciter impossibile. 2. Est necessitas definitionum & demonstrationum, cuius oppositum est implicatio contradictionis, id est, est manifestum mendacium. 3. Est necessitas physica, quæ est ordo naturæ eodem modo se habens, qui tamen à Deo mutari potest. Sol quotidie oritur & occidit necessitate physica, sed Deus potest sistere Solem, vt fecit in pugna Iosue & Ezechia. 4. Necessitas consequentiæ, quæ est earum rerum aut propositionum, quæ possunt se sua natura aliter habere, sed fiunt necessariæ, vel propter præcedentes causas, vt oportet hæreses & scandala esse in Ecclesia, quia causæ hæresium & scandalorum, videlicet furor & odium Diaboli, & petulantia humanorum ingeniorum semper præstò sunt. 2. vel quia determinatæ sunt, vt mortui resuscitabuntur, quia Deus decreuit se resuscitaturum esse mortuos & adducturum in iudicium. 3. vel quia cum fiunt, contradictoriæ simul veræ esse non possunt, iuxta dictum Aristotelis *περί ἐξουσίαις*. Omne quod est, quando est, necesse est esse. Nunc necesse est nos esse in hoc cœtu Scholastico, quia non sumus alibi: sumus hîc, non in foro. Si ergo diceres, nos iam esse in foro, implicares te contradictioni.

Quomodo enim inuocabit Deum is?

Precatio piorum est optima & firmissima refutatio fati Stoici.

Deinde & moribus perniciosum]

Aristoteles *περί ἐξουσίαις*, id est, de propositione: Si omnia sũt necessariò, nihil loci relictum est

deliberationi & diligentia humanæ.

Adiciam explicationem vñtati argumenti]

Causa secunda non agit sine prima. Causa secunda peccat, vt Eva. Ergo & prima causa secun-

velle & adiuuare peccatum. Respondeo ad Maiorem: Causa secunda non agit sine prima, scilicet vel sustentante vel adiuuante. Deus sustentat Euam peccantem, sed non adiuuat: Dauidem præstantem pro populo Dei, Deus non tantum sustentat, sed etiam adiuuat in bonis actionibus. Hæc est crassa & popularis refutatio. Respondent alij sic: Deus adiuuat actiones positiuas, sed non adiuuat actiones priuatiuas, id est, adiuuat naturam ordine agentem, non adiuuat peccantem, quia peccatum est priuatio.

Studiofis

Studiofis in Academia Lipfica

S. D.

VLT A sunt bona, quæ mentem bonam delectare possunt, assidue versantem in lectione Xenophontis, cuius voce Musas quasi locutas ferunt. Sed haud scio an vlla extet Xenophontis narratio dulcior, & ad id quod nunc nobis propositum est, accommodatior, quàm illa, in quarto libro dictorum Socratis, in qua Hippias Socratem reprehendit & exagitat, notas & vřitatas sententias repetentem. Adhuc, inquit, eadem illa dicis, quæ ante multos annos te dicentem audivimus? Ego verò, inquit Socrates, non solum eadem crebris sermonibus repeto, sed etiam eodem modo: Tu fortassis quia eximiam & singularem sapientiam consecutus es, de eisdem non diu hanc curam incumbo, vt aliquid asseram noui, inauditi & inusitati. Tales Hippia, fastidientes vřitatum doctrinam, & noua ac prodigiosa dogmata suspicientes & admirantes, omnibus temporibus sunt & erunt in philosophia, & in doctrina Ecclesie. Quæ enim alia causa impulit Epicureos & Stoicos, vt doctrinam rectè ab Aristotele explicatam mutarent, nisi hæc peruersitas ingeniorum, qua mauult quisque autor esse suæ sententiæ, quàm assertor alienæ? Eadem Furia ex inferis emissa, plura & maiora detrimenta Ecclesie importare solet, quàm quæ æstimari possint. Quis enim ignorat, quantæ tenebræ per Origenem in Ecclesiam inuictæ sint, dum ineptus homo, ne quid asperius dicam, omnes partes atque omnia membra Scripturæ diuinitus traditæ, in allegorias transformare conatur? Sed quid ego vetera conquiram, cum mihi liceat vti presentibus exemplis atque viuuis? Scimus, Reuerendum virum, & de Ecclesia Christi optimè meritum D. Philippum Melanthonem scripsisse Locos Theologicos, testimonio & iudicio omnium piorum & doctorum valde probatos, in quibus, vt alia omittam, rectè explicat doctrinam de libero arbitrio, repudiatis blasphemis Pelagianorum & Manichæorum. Quem-

admodum enim Pelagiani defendunt liberum arbitrium contra gratiam, nimium tribuentes spoliata & sauciata naturæ: ita Machæi omnino hominem ex homine tollunt, quia negantes liberum arbitrium, transformant hominem in pecudem, aut saxum aut truncum, aut quiduis generis eiusdem. Sic igitur vir clarissimus & nunc in æterna consuetudine Dei beatus, hanc disputacionem moderatus est, ut contrarias hyperbolas, quarum vna non minus nocet Ecclesiæ quàm altera, tanquam scopulos in mari protaret. Neque verò dubium est, hanc sententiam, quæ in Locis proponitur, congruere cum verbo Dei & cum experientia omnium priorum, & maximum usum habere non solum in consolatione, sed etiam in doctrina & exhortatione. Quid enim dices Franciscus Spiræ disputanti an sit electus? An hunc expectare iubebis raptus, & manere in dubitatione, donec vi cogatur credere? An vero deduces eum ad promissionem vniuersalem, & ad summum & verisimum mandatum, quod præcipit, ut omnes Euangelium audiant & sustentent cogitatione Euangelij, & repugnantes dubitationi, confugiant ad Filium Dei assidua inuocatione: Conuertere me, Domine, & conuertar. Credo, Domine, sed opem fer imbecillitati meæ? Hæc in ipsis fluctibus tentationum, in quibus animæ salus periclitatur, melius discuntur, quàm in otiosis speculationibus. Sed contra hanc veram, certam, planam & perspicuam sententiam, quæ ex his fundamentis extrahitur: Venite ad me omnes &c. Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. exorti sunt noui doctores, tanquam gigantes ex terra nati, qui fingunt voluntatem humanam saxum esse, & hominem in conuersione furere, & quasi vinolentum bacchari, & frementi atque aduersa fronte repugnanti dari Spiritum sanctum. Talia paradoxa nunquam approbavi, neque deinceps Deo iuvante approbaturus sum, sed in ea sententia acquiesco, quam non solum didici in Ecclesia & Academia Vitebergensi ante annos viginti à præceptoribus, qui tunc erant præcipua lumina & columna Ecclesiæ amplectentis puram & incorruptam Euangelij doctrinam, sed etiam pro mea mediocritate in aliquot Academiis publicè repertiui. Ac si necessitas postulabit editionem pagellarum, quæ continent summam meæ confessionis de libero arbitrio, in

scholis aliquoties repetitam, tantum abest ut lucem fugiam, ut illarum editioni adiuncturus sim veram narrationem de initiis & incrementis dissidij, quod inter me & Flacium exitit, & de vniuersa disputatione, quæ sic est typis expressa, ut me tacente, res ipsa loquatur, qua fide & quo candore Flaciani hanc tragœdiam agat. Sed volens abrupto querelam plenam iusti doloris, & eos, qui sunt sanabiles, reuerenter & amanter oro, ut si quis hactenus iniuita mihi iratus fuit, deinceps cognita veritate fiat mihi placatus, simplicem veritatem querere, & dicere congruentia cum verbo Dei, & cum perpetua confessione piæ vetustatis.

Quod autem Hilarius à lectoribus suorum librorum, quos scribit de Trinitate, postulat, id ego auditoribus, qui anteceptas habent opiniones de genere doctrinæ, quod profiteor, subiicio atque propono. Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potius quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectoribus præsumpsit intelligendum. Quemadmodum enim morpta oculorum non finit ea, quæ ante pedes sunt, videre: ita concepta opinio & affectus vera iudicia perturbant & impediunt. Ascribam verba Demadis, quæ hanc imaginem venustissimè pingunt: *ἄσπερ ἢ τῶν ὀφθαλμῶν νόσος τῶν ὄρασιν συγχέασα καλύει τὰ ἐμπροσθεν κειμένα θεωρεῖν: οὕτως ἀδικὸς παρεσδύνων λόγος εἰς τὰς τῶν δικασῶν γνώμας, καὶ εἰς ἀδύνατον τὴν ἀλήθειαν.* Precor autem Filium Dei, Dominum N. I. C. crucifixum pro nobis & resuscitatum, ut Ecclesiam senescentem defendat non tantum contra hostes, qui manifesta vi grassantur, sed etiam contra Sophistas, qui ut Pauli verbis utar, sunt homines sui amantes, auari, factiosi, superbi, maledici, ingrati, calumniatores, habentes quidem formam & speciem pietatis, sed ipso facto vim eius abnegantes. Est enim verissimè ab Augusto dictum in enarrat. psalmi 142. Habet Ecclesia quod ferat fortis, gemat intus, inimicos suos deputet foris & intus, foris facilius euitabiles, intus difficilius tolerabiles. Bene ac feliciter valete. Calend. Ianuarij. Anno 1564.

LOCVS DE HVMANIS VIRIBVS SEV DE LL- BERO ARBITRIO.

ETSI ex magnitudine periculorum, certam-
 num atque ærumnarum, quas certo Dei consilio
 aliquot annos sustinui, satis intelligi potest, me
 nec inani curiositate, nec praua aliqua cupidita-
 te, nec cæca pertinacia genus doctrinæ, quod am-
 plexus sum, fide & bona conscientia retinere, at-
 que etiam pro mea tenuitate propagare: tamen
 de mea voluntate hoc tempore rursus quædam dicenda sunt, vt me-
 uentutem scholasticam præmoneam, ne ex calumniis & iniustis cõ-
 demnationibus crudelium hypocritarum de me iudicent, sed & do-
 ctinæ fontes, & meam voluntatem candidè considerent. Non enim
 ago priuatam aliquam causam, sed communem nostrarum Eccle-
 siarum de libero arbitrio, sententiam profiteor ac defendo. Quam
 quidem iudico congruere cum verbo Dei, sine calumnia intellecto,
 & cum experientia vniuersali omnium piorum in Ecclesia: nec dis-
 sentire eam statuo à puriore antiquitate Græca & Latina: & maxi-
 mum vsum habere in doctrina, in consolatione & in exhortatione,
 sine vlla dubitatione confirmo. Qui verò hanc simplicem & planam,
 & nullis labyrinthis disputationum implicatam sententiam repre-
 hendunt, vel vt veriùs dicam, rabiosè allatrant, non tam imprudẽ-
 tia falli (res enim perspicua est) quàm inuidia atque obreccatione
 impediri videntur, quo minùs lucem veritatis diuinitus monstra-
 tam, aspicere aut velint aut possint. Quare iterum & verè exaudien-
 tibus senibus, & tota iuuetute scholastica affirmo, me præcipuè mo-
 veri seuerissimis mandatis Dei, quæ iubent propugnare veritatem,
 & in ea acquiescere, & vetant falsas opiniones Sophisticè defendi, vt
 hanc ipsam doctrinam, quam Ecclesiæ nostræ Dei beneficio sonant,
 amplectar, nec abiiciendam esse propter futiles cauillationes sen-
 tiam. Sic enim inquit Deus in tertio præcepto Decalogi: Non assu-
 rames nomen Domini tui in vanum, hoc est, non prætexas tuis iuro-
 ribus & priuatis cupiditatibus sanctissimum & augustissimum ti-
 tulum verbi diuinitus traditi. Et præcepto nono inquit: Non di-
 cas falsum testimonium, siue aduersus Deum & doctrinam ab ipso
 traditam.

traditam, siue aduersus tuam conscientiam, siue aduersus proximū. Et Siracides cap. 4. ait: Usque ad mortem pro veritate pugna, & Dominus Deus pugnabit pro te. Hæc cælestia oracula & haftenus me impulerunt, vt pro meâ tenuitate veræ doctrinæ patrocinium susciperem, & adhuc permouent, ne patrocinium veritatis semel susceptum deseram. Sed ne verba magis, quàm res ad me purgandum parare videar, quod faustum & felix sit, & nostris studiis salutare, Deo adiutore complectar doctrinam de libero arbitrio octo capitibus. Quorum primum proponet admonitionem de vitandis duabus contrariis hyperbolicis, Pelagiana & Manichæa, vtraque enim à re ipsa atque à veritate longissimè disiuncta est.

I. I. caput erit methodica explicatio, docens, an sit liberum arbitrium, & quid sit, & quale sit, & cur sit, & quomodo differat à peccato originis.

III. caput erit refutatio Pelagianæ blasphemix, quæ negat simpliciter peccatum originis, & fingit, gratiam dari propter merita nostra, & homines posse satisfacere Legi Dei propriis viribus, sine Spiritu sancto.

III. Continebit refutationem Manichæorum, qui somniant, hominem in aliam speciem transformari, vt verbi gratia, in saxum, brutum: & negant quosdam homines posse conuerti ad Deum, propter materiam ex qua constant.

V. In quinto capite, Deo adiuuante, exponemus veram sententiam & confessionem orthodoxæ & Catholicæ Ecclesiæ Iesu Christi, de hac parte doctrinæ Christianæ, de qua omnibus ætatibus fuerunt atrocissima certamina, vt ostendunt scripta Augustini, Prosperi & aliorum.

VI. In sexto colligemus bona fide & candidè perpetuum consensum Græcæ & Latinæ Ecclesiæ, non enim nouum dogma importamus in Ecclesiam, sed retinemus perpetuum consensum veræ Ecclesiæ.

VII. In capite septimo, respondebimus non ad omnes, id enim esset infiniti operis, sed tantum ad præcipuas obiectiones, quæ videntur aduersari veræ sententiæ, quam nos amplectimur & profitemur.

VIII. Postremum & octauum recitabit impedimenta liber-

tatis, ne quis arbitretur, cum Christus dicat Iohan. 8. Si Filius liberaverit vos, eritis verè liberi: nulla in hac vita restare impedimenta, quæ languefaciant libertatem. In his capitibus octo explicandis, ut

Deus Spiritu sancto mentem & linguam meam regat, ne mihi ullum verbum excidat offuturum gloriæ Dei & salutis animarum nostrarum, ardentissimis votis & toto pectore propter Filium precor & opto.

Brevis

Breuis narratio exponens certamina Ecclesie & hypocritarum de libero arbitrio.

C A P. I.

NOLITE esse adeo delicati, vt abhorreatis ab vsu huius vocabuli. Hoc enim hypocritarum propriū est, rixari de vocabulis. Nemo etiam offendatur hoc titulo, quia Augustinus in multis voluminibus, & singulis ferè pagellis ad fastidium lectoris hoc vocabulum inculcat. Cū igitur tantus Doctor Ecclesie non fugerit hoc vocabulum, cur nos essemus adeo delicati, vt velimus abhorreere ab hac appellatione?

Omnes hypocritæ inde vsque à Cain fascinati admiratione propriæ sapientiæ & iustitiæ, somniarūt, vitam & vocationem regi posse consiliis humanis, & libertatem humanæ voluntatis, seu facultatem liberi arbitrij adeo amplificarunt, vt affirmarent homines Legi Dei satisfacere posse, & hac diligētia iustos esse, & mereri præsentia & cælestia bona. Tales fuerunt in gentis Iudaicæ senecta Pharisæi, qui dixerunt, Lege Dei tantum externam disciplinam præcipi, & homines disciplina mereri remissionem peccatorum, & iustos esse coram Deo, & hæredes æternæ vitæ. Has Pharisæicas opiniones tempore Augustini, Pelagius non solum confirmavit, sed etiam noua accessione auxit.

Contendit enim nihil esse peccatum originis, nisi inane nomen, & ita exaggeravit liberum arbitrium, vt dicitur, hominem viribus naturalibus sine Spiritu sancto posse Legi Dei satisfacere, interiore & exteriori obedientia. Ab hac Pe-

Ne quis arbitretur nos parum candidè agere cum Pelagio, & fingere ei errores, quos non defendit, indicabimus loca quædam ex epistolis Augustini, quæ continent summam doctrinæ Pelagianæ. Estq; Augustinus testis fide dignus, qui vixit tempore Pelagij, & blasphemias eius multis scriptis acriter refutauit. Is igitur epistola 90. & 94. summâ do-

lagij doctrina, quæ Euangeliū transformat in philosophiam, non multum differt Monachorum sententia, quam multi amplectuntur, quia est plausibilis rationi.

nam Dei dona sunt, & Dei gratia etiam conferuntur merita vniuersa sanctorum. Alterum est, in quantacunque iustitia sine qualibet peccatis, in hoc corruptibili corpore neminem viuere. Tertium est, obnoxium nasci hominem peccato primi hominis, & vinculo damnationis obstrictum, nisi reatus, qui generatione contrahitur, regeneratione soluatur. Non frustra recito hunc locum Augustini, qui continet summam dogmatum Pelagij, sed ne quis temere applaudit clamoribus improborum, qui temere quibusdam obiciunt crimen Pelagianæ blasphemix. Verum Augustinus sacis clarè ostendit, quæ fuerint præcipua capita erroris Pelagij. Primum capitulum sanctum propter nostrorum operum merita, & Spiritus sancti meritò abhorrent omnes pij toto pectore. Ab hac sententia homo possit viuere sine peccato, & quod non opus sit hac precatione: Remitte nobis debita nostra. Contra hunc errorem rectè dicit Augustinus citans, sententiã Iohannis Apostoli: Si dixerimus, quod peccatum non habemus, non est veritas in nobis. Tertium capitulum fuit simplex negatio peccati originis. Id enim dixit Pelagius, nihil esse nisi inane nomen, sicut pax apud Platonem in *Repub.* est inane nomen. Huius erroris refutatio quotidie Dei beneficio sonat in scholis & Ecclesijs nostris. Cogitet igitur Flacius & Flaciani, si possunt aliquid cogitare, qua fronte, & quo ore falsò accusent viuos & mortuos tribuentes eis illa, quæ ne quidem per somnium in mentem eis venerunt. Addam vnum locum Augustini de difficultate huius loci. Augustinus lib. 1. de peccat. orig. contra Pelagium: *Ista quæstio, vbi de libero arbitrio voluntatis & Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, vt quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur, quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri.* Hunc locum Augustini obseruent studiosi, vt intelligant, non sine periculo nos versari in explicatione huius & aliorum Locorum doctrinæ Christianæ. Est enim difficilis nau-

navigatio inter duos scopulos Cyaneos, inter quos nauigant Ar-
 gonautæ, vt narrat Apollonius in carmine Argonautico, & Pinda-
 rus in quadam Oda, cum periculum fit, ne vno scopulo vitato, nauis
 in alterum impingat & frangatur. Eum igitur cursum tenere in na-
 uigatione, vt nauis declinet vtrumque scopulum exitialem, non so-
 lum magnæ artis est, sed etiam raræ cuiusdam felicitatis. Est etiam
 difficilis medicatio, secundum Hippocratem citante Platone, quan-
 do duobus contrariis morbis vna eademq; opera occurrendum est.
 Nam dum vni morbo obfistere medicus conatur, metuendum est,
 ne alterius contrarij morbi sæuitia augeatur. Sed nobis in Ecclesia
 longè difficilior est explicatio doctrinæ Christianæ, quia semper in
 mundo defenduntur duæ contrariæ hyperbolæ, quarum vna veri-
 tati non minùs aduersatur quàm altera, vt in articulo iustificationis
 alij nimis vrgent opera, alij simpliciter damnant & reiciunt opera,
 vtraque autem opinio cum veritate pugnat, & tanquam scopulus fu-
 gienda est, neq; immodicè sunt amplificanda, attollenda & exagge-
 randa opera, neque prorsus abiicienda & pedibus conculcanda. I-
 tem nobis vsu venit versantibus in disputatione de libero arbitrio.
 Vt enim Pelagius hanc hyperbolem defendit, quæ immodicè prædi-
 cat vires humanas, & fingit hominem esse sanum & integrum, qui
 certè est non modò spoliatus, sed etiam horribiliter sauciatus à la-
 tronibus Diabolis: ita Manichæi & similes in alteram partem pec-
 cant, transformantes hominem in saxum, brutum & quiduis gene-
 ris eiusdem, ac ne quidem cōcedunt hominem adhuc esse naturam
 intelligentem, sed spoliant eum vi mentis & rationis, & prætexunt
 suæ hyperbolæ quædam metaphorica dicta, aut certè in similitudi-
 ne pronunciata, in quibus comparatur homo iumento, vt psalmo
 49. Homo interit sicut iumentum. verè dicitur, in comparisone
 mortalitatis, hominem esse similem iumento. sed nullum simile est
 idem. Congruit similitudo hominis & iumentum respectu mortali-
 tatis, quia sicut videmus pecudes mori, ita quotidie cernimus fune-
 ra amicorum & hostium, & tamen animæ pecudum cum corpori-
 bus euanescent, non item hominum. In psalmo 73. comparat se i-
 psam Prophetam iumento, quod attinet ad obsequium sine contu-
 macia & diffidentia, videmus equum, asinum, bouem, elephantem
 & reliquas bestias, sequi ductum sui curatoris, nec disputare qualis
 sit via per quam incedendum sit, & non esse sollicitas de pabulo. Est
 enim equitis curare pabulum equo, & armentarij curare pabulum

armentis, non ipsarum bestiarum. Hac sententia & non alia, vt esse dicit lectio psalmorum, comparatur homo iumento, nec sequitur inde: Homo est similis iumento: iumentum est irrationale. Ergo vitiam homo.

Vt autem Stoici contradicentes Epicureis, contrariam hyperbolen defenderūt, de fatali omnium rerum necessitate, quia in vitia ducit culpæ fuga, si caret

arte: ita Manichæi dixerunt, omnia necessariò fieri, bonas & malas actiones, & prorsus nul-

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

lam esse humanæ voluntatis libertatem in bonis & malis actionibus, interioribus & exterioribus: sed alios, qui habent feminam malæ materiæ, necessariò sceleratè facere, nec posse ad Deum conuerti: alios verò ortos à bono Deo, necessariò recta facere, nec damnari eos à Lege, etiam cùm contraria Legi faciunt, quia Lex tantùm iudicet ortos à materia. Cohorresco equidem recitans hæc exempla furorum Diabolicorum, sed interdum hæc commendari necesse est, vt fugiamus & excremur Diabolica mendacia, quæ sunt contumeliosa in Deum, & perniciofa moribus, & Ecclesiæ doctrinam rectè discamus, quæ abhorret à blasphemii Pelagianis & Manichæis, & assiduis votis à Deo petamus, vt nos doceat & gubernet, sicut Propheta exclamat psal. 119. Fac cum seruo tuo secundum misericordiã tuam, & iustificationes tuas doce me.

In philosophia Epicurei & Stoici contrarias hyperbolas defendunt: Vt enim Epicurei negant prouidentiam, & dicunt, omnia casu fieri: sic Stoici acerrimè contendunt, omnia fieri necessariò, bona & mala, sine discretione.

mine, & alligant Deum causis secundis: ita in materia de libero arbitrio sunt duæ contrariæ hyperbolæ, vna Pelagianorum, altera Manichæorum. De Pelagianis paulò antè dictum est in loco de causâ peccati. Sed vt iuuentus certa sit, ita sensisse Manichæos, nec affingi illis errores: breuiter addo indicationem loci ex Augustino, à quo summa doctrinæ Manichæorum recitatur epistola 74. Multum est eruditiois, & magna rerum varietas in epistolis Augustini, varias enim tractat quæstiones.

Sint etiam in conspectu admonitiones Augustini de vitandis contrariis.

contrariis hyperbolis: quarum vna immodicè amplificat liberū
arbitrium: altera in medicando
modum excedit, vt de Sylla à
Lucano lib. 2. scriptum est.

Recitabo vnum exemplum.
Nam totam historiam recitare
non est huius loci: Cùm Sylla vi-

cisset Marium patrē & filium, & interfecisset viginti millia ciuium
Romanorum, & octo millia, abiectis armis, sese traderent in fidem
& potentiam Syllæ victoris: Ibi Sylla insolens in victoria, vt certè
res superba est omnis victoria, & difficile est victoria moderatè vti,
iussit hos supplices ad vnum omnes interfici in via publica, exau-
diente Senatu in Curia. Cùm igitur videret, Senatum consterna-
tum esse propter miserabiles querelas & clamores eorum, qui inter-
fiebantur crudelissimè contra pacta & fidem datam: iussit eos Syl-
la bono esse animo, quia tantùm pauci seditiosi castigarentur. Ver-
sus de Sylla apud Lucanum sunt:

Sylla quoque immensis accessit cladibus vitor,
Ille quod exiguum restabat sanguinis vrbi

Haurit, dumq; nimis iam putrida membra recidit,
Excessit medicina modum, nimiumq; secuta est

Quà morbi duxere manus.

Omne nimium est naturæ inimicum, iuxta aphorismum Hippo-
cratis: πῶν πολὺν καλέμιον τῆ φύσει. Natura in omnibus rebus requirit
medium. Non semper decurrendum est ad extrema remedia, sicut
medici non quotidie vtuntur sectione & vstulatione.

Sic enim in epistola 46. inquit: Qui sentiunt liberum arbitriū
adiuari per Dei gratiam, vt rectè sapiamus atque faciamus, bene
sentiant. Si enim non est Dei
gratia, quomodo saluat mun-
dum? & si non est liberum arbi-
trium, quomodo iudicat mun-
dum?

Hæc sunt argutè dicta. Pri-
mùm Deus est misericors. Ergo
gratia sua nos saluat, sicut dicitur
Ephes. 2. Gratia saluari estis, &c.
Deinde idè Deus est iustissimus

index. Quomodo autem Deus posset in vniuersali iudicio exercere
suam iustitiam, si omnia necessariò fierent, siue bona siue mala? Si vo-
luntas hominis non posset aliquo modo fugere & odisse scelera, &
expetere honesta opera. Deus certè non condemnabit lapides, non
animos, non equos, qui non sunt curæ Deo, quod ad specialem actio-
nem attinet. Generali quidè actione omnia sustentat & fouet, donec

vult. Loquimur autem iam de speciali actione, hac actione non sunt cura Deo bruta, sed homines, sicut dicitur: Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de caelo. Quomodo posset Deus iudicare, si non aliqua esset libertas voluntatis? Si cogor & rapior ad scelera, quomodo iudicabor? Deus non iudicabit lapidem, qui naturaliter agit, cum decidens è tecto interficit hominem. Sed homo interficitur, & iuste, à magistratu, quando occidit alium hominem: ita Deus non iudicabit asinos, boues, sed homines natura intelligentes & volentes, qui poterant aliter agere si voluissent.

Itaque epistolam meam secundum hanc fidem intelligite, vt neque negetis Dei gratiam, neque liberum arbitrium sic defendatis, vt à Dei gratia separetis, tanquam sine illa cogitare aliquid, vel agere secundum Deum vlla ratione possimus, quod omnino non possumus.

Extat insigne dictum apud eundem Augustinum lib. de corrept. & grat. vbi ait, Liberum arbitrium est defendendum, non contra gratiam, sed secundum gratiam, id est, secundum analogiam fidei, sicut vulgò dicitur. Prae-eunte gratia, comitante voluntate. Dixi antea de iudicio & iniuria Dei. Ea de re repetatur memoria, sententia grauisissima Pauli 2. Cor. 5. Omnes oportet stare coram tribunali Iesu Christi, vt accipiat vnusquisque quod operatus est in corpore. Hæc sententia non quadrat ad Stoicam necessitatem & Manichæos fureros, qui fingunt, hominem rapi violento motu siue ad bonas siue malas actiones, & habere se sicut saxum & truncum. Diserte dicit Paulus, vnumquemque nostrum accepturum pœnas pro delictis & flagitiis, quibus se, sperans impunitatem, horribiliter contaminauit.

Et paulò post in eadem epistola: Credite diuinis eloquiis, quòd & liberum sit hominis arbitrium, & gratia Dei, sine cuius adiutorio liberum arbitrium nec conuerri potest ad Deum, nec proficere in Deo, & quod piè creditis, vt etiam sapienter intelligatis orate. Ad hoc ipsum enim vt sapienter intelligatis, est vtrique liberum arbitrium. Nisi enim libero arbitrio intelligerem usaque saperemus, non nobis præciperetur, dicente Scriptura, *Intelli-*

non dicit humanis rationibus & philosophia.

Intelli-

Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Hoc enim præcepto obedientiam nostram requirit, quæ nullo potest esse sine libero arbitrio. Sed si posset hoc ipsum sine adiutorio diuinæ gratiæ fieri per liberum arbitrium, vt intelligeremus atque saperemus, non diceretur Deo, Da mihi intellectum, vt discam mandata tua.

Dominus Philippus passim hoc inculcat, Si homo non esset etiam post lapsum natura intelligens, & aliquo modo libera, nõ posset se Deus ei communicare, sicut se non communicat lapidibus & asinis. Iohannis 1. dicitur: In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, id est, naturarum intelligentium, hoc est, quæ sunt capaces doctrinæ, seu quæ habent aptitudinem, vt possint percipere doctrinam & consolationem.

Augustinus cum dicit: Vt sapienter intelligatis: alludit ad locum Pauli Coloss. 3. Verbum Dei habitet abundè inter vos cum omni sapientia. Cui rei opponitur sapientia? Partim ignauiæ, partim sophisticæ, aut alterum, aut caput in Bibliis, tales ignaui nunquam euadent in legunt Scripturam, sed vt Sophistæ & Sycophantæ, qui afferunt adlectionem suas phantasias & anteceptas opiniones, quibus fascinati non possunt cernere verum. Verbum calumniosè intellectum, non est verbum Dei. Sed vnde Paulus sumpsit hoc dictum? Ex psalmo 47. Psallite Domino sapienter, id est, non sine intellectu & non sine affectu, & non cum contradictione. De Papistis inquit Dominus Lutherus, quod orent sine intellectu, quia si intelligerent, non odissent doctrinam; deinde sine affectu, id est, sine timore & fide, semper retinent dubitationem, an Deus exaudiat: tertio orant cum contradictione, quia dum orant: Sanctificetur nomen tuum, Adueniat regnum Dei &c. contra se ipsos orant, petunt enim suos cultus aboleri, & regnum Papæ diminui.

Idem in epistola 47. Fides sana catholica, neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam, neque tantum ei tribuit, vt sine gratia Dei valeat aliquid, siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in bono perseveranter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum perueniat, vbi iam non timeat, ne deficiat.

Ex tractatu in Iohannem 53. Nemo audeat liberum arbitrium

fic defendere, vt nobis orationem, qua dicimus, Ne nos inducas in tentationem, conetur auferre: rursus nemo neget voluntatis arbitrium, & audeat excusare peccatum. Sed audiamus Dominum & præcipientem & opitulantem, & iubentem quid facere debeamus, & adiuuantem, vt explere possimus &c.

Omnes piis sint hæc duodua nota notissima, quorum alterum docet, Legem diuinam esse totam copulatiuam, alterum affirmat, fidem esse totam copulatiuam. Hæc dicta non frustra celebrantur in scholis, sed hanc admonitionem proponunt, ne arripiamus in lectione sacrarum literarum vnam aliquam particulam, velut laciniam, & eam postea detorqueamus ad nostras imaginationes. Totam Scripturam cognoscenda est, ne tanquam catelli laceremus panniculos, non tantum audiamus, vt cum Augustino loquar, Deum promittentem auxilium, sed etiam audiamus præcipientem, nec tantum præcipientem, sed etiam adiuuantem, hoc est, coniungamus Scripturam dicta, quorum alia commonefaciunt de diligentia nostra & de precatione nostra, quale est illud: *Vigilate & orate.* Alia concionantur de auxilio diuino. Talis copulatio est analogæ fidei, & congruit ad dicta aliquoties repetita & inculcata. Lex est tota copulatiua, & fides est tota copulatiua. vulgò dicitur: *Verte folium,* & vide quæ sequuntur.

Nam & quosdam nimia voluntatis suæ fiducia extulit in superbiam, & quosdam nimia voluntatis diffidentia deiecit in negligentiam. Illi dicunt: vt quid rogamus Deum, ne vincamur tentatione, quod in nostra est potestate? Isti dicunt: vt quid conamur bene viuere, quod in Dei est potestate? O Domine, ne nos inducas in quâlibet istarum tentationum, sed libera nos à malo.

Duo sunt extrema, quæ debemus fugere, ac reformidare tantum scopulos in mari: vnum, fiducia impia & Pharisaica nostræ sapientiæ, iustitiæ, sanctitatis & nostrarum virium. Alterum extremum est negligentia, ignauias desperatio. Vtrumque est homini perniciosum, alterum enim gignit superbiam, quæ Deo inuisa est & hominibus, alterum parit Epicureum cõtempnum Dei,

& neglectiõnem omnium bonarum actionum, & verè est *ap. 1. 12.*

id est, iners & ignava oratio, cui si obtemperemus, nihil omnino in vita agemus.

Audiamus Dominum dicentem: Rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. Nec sic existimemus, fidem nostram esse in libero arbitrio, ut diuino non egeat adiutorio. Audiamus & Euangelistam dicentem: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, ne omnino existimemus in nostra potestate non esse quod credimus, veruntamen in utroque illius beneficia agnoscamus. Nam & agenda sunt gratia, quia data est potestas, & orandum ne succumbat infirmitas.

in Deo. De Ecclesia inquit: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui crediderunt in nomen eius. Quid significant hec verba, aut qua de re lectorem commonefaciunt? Testantur expresse fidem esse donum Dei. Et tamen in nobis requirunt obedientiam voluntatis, quae comitatur, non antecedit tractionem & ductum Spiritus sancti, quia disertè dicit: Quotquot receperunt, non dicit de Spiritu sancto, Spiritus sanctus recipit Christum, sed de nobis, videlicet de hominibus.

Verissimum est, fidem esse donum Dei, sicut testatur dictum Christi ad Petrum: Rogavi pro te, Petre, ne deficiat fides tua. Item Christus dicit ad Petrum, post editam præclaram confessionem de persona & officio Messiae Mat. 16. Beatus es Bar Iona, quia caro & sanguis non patefecit tibi, sed Pater meus, qui in caelis est. Hæc nec possunt, nec debent negari. Si negaremus hanc hypothesein, essemus contumeliosi aduersus Deum. Sed audi Euangelistam Iohannem. 1. In propria venit, & sui eum non receperunt. Hæc dicit de incredulis, ut significet causam reiectionis esse in ipsis, non

336

Explicatio methodica libe-
ri arbitrij.

CAP. II.

CAPUT primum fuit παραορν̄ seu prepara-
tio ad sequentia. Quemadmodum enim sine re-
motione purulentæ materiæ vulnera non pos-
sunt rectè curari: ita doctrina de libero arbitrio
non potest dextrè percipi sine admonitione val-
de necessaria de vitandis duabus hyperbolis con-
trariis, quarum vna est Pelagianorum, altera Ma-
nichæorum. Quarum illi hyperbolicè amplificat, attollunt & ex-
aggerant vires humanas cum contumelia Christi & Spiritus sancti
hi verò omnino hominem ex homine tollunt, & transformant na-
turam humanam in aliam speciem, & alia portenta excogitant, de
quibus nuper dictum est. Nuncigitur ad rem ipsam accedimus, vi-
delicet ad methodicam explicationem veræ doctrinæ. Sunt autem
quæstiones methodicæ quatuor apud Aristotelem in 2. lib. postero-
rum resolutionum. An sit, quid sit, quale sit, & quare sit. Hæ quæ-
stiones vulgò vocantur *ὄντις, τι, ὡς, καὶ διὰ τί* quæstiones, quibus continen-
tur omnia, quæ sub scientiam cadunt. Quæcunque enim cognosci
possunt, explicantur per has quatuor quæstiones. Prima quæstio est,
An sit res in rerum natura, vt an sit chimæra, centaurus. Altera quæ-
stio de definitione, quid sit. Tertia de attributo seu de prædicato,
qualis sit. Quarta interrogat de causis. Eadem methodo nos quoque
vtemur in explicatione huius capituli.

De libero arbitrio quinque sunt, quæ quærantur: vnum, an sit
alterum, quid sit: tertium, quale sit: quartum, quare sit in natura
rationali: quintum, quid à peccato originis differat.

De prima quæstione respondet Augustinus in libro de gratia, &
libero arbitrio cap. 2. iniciens:
Reuelauit nobis Deus per Scri-
pturas suas sanctas, esse in ho-
mine liberum voluntatis arbi-
trium.

Disimilia sunt scripta Augu-
stini de hac materia. Nam in aliis,
vt iuuenis nondum cõfirmatus
iudicio, quædam inconsideratè
effudit,

effudit, quæ postea confirmato iudicio retractauit. Sed cum iam senex esset, & versaretur in certaminibus cum Pelagiana secta, edidit hos libros, quos & supra citauimus, & posthac citabimus, quoties se offeret occasio, & postulabit necessitas. Quare nemo existimet, me adeo imprudentem esse, vt velim auditori fucum facere allegatione iuuenilium dictorum Augustini, quæ ipse postea correxit. Sed si quid in hac materia à me citatur, continetur in illis libris, quos senex iam, adeptus maturitatem iudicij, edidit.

Primum, quia ipsa diuina præcepta homini non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciès ad promissa præmia perueniret.

Intelligatur hoc iuxta *ὁμοεικείας* Euangelij, non secundum rigorem Legis, quemadmodum

& Christus loquitur: Si vis vitam ingredi, serua mandata.

Deinde multa mandata ipsam quodammodo nominatim cõueniunt voluntatem vt Matth.

16. Qui me vult sequi, abneget se ipsum, & sequatur me. Item psal. 32. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.

Sunt duæ argutæ rationes, quibus Augustinus cõfirmat esse liberum arbitrium. Prima ratio sumitur à Lege Dei. Altera à pondere vocabuli. Priorem sic explicat Macarius homil. 27. Ei,

qui mutari potest in vtranque partem, liberumq; arbitrium habenti lex data est, vt bellum gerat aduersus contrariam potestatem. Fixæ enim & immutabili naturæ lex non imponitur. Nemo imponit legem huic columnæ vt gestet ædificium, nemo fert legem parietibus, quia ligna & lapides agunt naturaliter, & sunt naturæ fixæ & immutabiles: sed hominibus lex imponitur, quia natura hominis est mutabilis, potest in vtranque partem flecti, siue in bonam siue in malâ. Secunda ratio sumitur à pondere verbi. Multa præcepta diuina nominatim & discretè compellant voluntatem humanam. Matth. 16. Qui vult me sequi, tollat crucem suam &c. de lapide vel bruto non dicitur: Si vis me sequi &c. Deus non cogit te vt sequaris Christum, sed inuitat, trahit, ducit, ita vt voluntas comitetur trahentem & ducentem, iuxta dictum, quod nullis cauillationibus euerti potest: Præunte gratia, comitante voluntate.

Et Bernhardus de gratia & delibero arbitrio eruditè dixit:

Tolle liberum arbitrium, non erit quod saluetur: tolle gratiam, non erit unde saluetur. Sicut enim Deus autor est salutis [*id est, dat salutem*] sic liberum arbitriū tantum capax est: nec dare illam, nisi Deus, nec capere valet, nisi liberum arbitrium.

Gratia saluamur non nostris operibus neque viribus. sed quid saluat gratia? hominem, non truncum, vel lapidem.

Est Scilla Prosperi vox vera, & piis non ignota: Liberum arbitrium naturaliter homini inditum manet in natura, sed qualitate mutatur per mediatorum Dei & hominum Christum Iesum.

Prosper contra collatorem, pag. 159.

Adde huc Cyrilli præclaram sententiam, quæ extat libro 4. in Iohannem cap. 7. Non possumus secundum Ecclesiæ veritatisque dogmata, liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus, villo modo negare.

Audiuistis testes quatuor fide dignissimos, Augustinum, Bernhartum, Prosperum & Cyrillum. Sed dicat aliquis: Nusquam inuenio vocabulum liberi arbitrij in Scriptura. Ergo est inane commentum. Quæso, vbi extat vocabulum peccati originalis aut personæ? Nusquam. Quare igitur Scriptores vtuntur his vocabulis? Docendi causa, & vt possimus aduersarios conuincere. Omnibus aduincendos aduocata vocabula sunt concessa docendi causa, & ad conuincendos aduersarios. Cicero: Rebus intellectis simus in verborum vsu faciles. Non moueamus lites de vocabulis: λογισμαίαι sunt cornorum contentiones.

Vsitatum est autem liberum arbitrium nominare (nam id secundo loco quæritur) voluntatem cum intellectu coniunctam, intelligentem videlicet aliquid liberè præcedente cognitione. Dicitur autè liberū, vt ait Augustinus, de prædestinatione sanctorum, quia non est necessarium, nam his quibus inest ratio, insita est nolendi volendi que libertas.

Scio olim in scholis magna certamina fuisse de definitione liberi arbitrij. Neque est necesse, prolixè repetere nugæ canoras & versus rerum inopes, vel, vt defini-

Seneca inquit, rumores vacuos, verbaque inania. Simus contenti hac

definitione tradita à D. Philippo, qui in Locis & aliis scriptis sic defini-
 nit liberum arbitrium, vt dicat, hac appellatione comprehendi &
 copulari intellectum & voluntatem. Sed nimium, inquires, videtur
 tribui libero arbitrio, cum dicitur, illud eligere posse liberè? Respon-
 deo. Infrà in tertia quæstione diceretur, quale sit liberum arbitrium,
 seu quomodo liberè eligat, idq; vel ante lapsum, vel post lapsum.
 Deinde respondeo: Definitiones traduntur non de indiuiduis, sed
 de speciebus. Atque hæc quidem dicta sint de duabus prioribus quæ-
 stionibus pertinentibus ad explicationem methodicam eius Loci
 in quo versamur. primùm dictum est de quæstione, An sit liberum
 arbitrium. Hanc quæstionem necesse est explicari ad refutandas hy-
 perbolas, quæ affirmant mendacium esse liberum arbitrium, non
 esse vel in Deo, vel in angelis, vel in hominibus eam rem, quæ signi-
 ficatur appellatione liberi arbitrij. Nos fugientes has hyperbolas,
 quæ longè distant à re ipsa atque veritate, sentiamus cum Augusti-
 no, Prospero, Cyrillo & Bernhardo, vt de ceteris nihil dicam. Breui-
 tatis causa, qui omnes vno ore & magno consensu pronuntiant, esse
 in homine etiam post lapsum hoc, quod nominatur liberum arbi-
 trium. Deinde, ne quis arbitretur, nos ludere appellatione ignota
 aut ambigua, sicut pueri ludunt talis seu astragalis: repetiuimus de-
 finitionem traditam à præceptoribus nostris, in qua acquiescimus,
 Liberum arbitrium significat voluntatem coniunctam cum intelle-
 ctu. Sequitur nunc tertia quæstio, quale sit liberum arbitrium, vbi
 necesse est considerare temporum discrimina, ne quis imaginetur,
 nos eam libertatem assignare voluntati humanæ, quam habuit A-
 dam antequam erat lapsus, & quam sumus habituri in vita æterna,
 quando Deus erit omnia in omnibus electis & beatis.

Proximum est vt doceam, quale fuerit liberum arbitrium ante
 lapsum, & quale nunc sit, & cuiusmodi futurum sit in ea vita, quæ
 sola est vita nominanda.

De libero arbitrio ante lapsum inquit Augustinus in libro de
 correptione & gratia cap. 11. Primus homo hanc gratiam habuit,
 in qua si permanere vellet, nūquam malus esset, & sine qua etiam
 cum libero arbitrio bonus esse non posset: sed eam tamen per libe-
 rum arbitrium deserere posset. Nec ipsum ergo Deus esse voluit, si-
 ne sua gratia, quem reliquit in eius libero arbitrio, quoniam libe-
 rum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem nihil est, nisi

adiuuetur ab omnipotenti bono, quod adiutorium si homo ille [Adam ante lapsum] per liberum non deseruisset arbitrium, semper esset bonus, sed deseruit, & defertus est. Tale quippe erat adiutorium, quod desereret cum vellet, & in quo permaneret, si vellet. Hæc est gratia quæ data est primo Adam. Præclare ergo Ambrosius lib. 1. de vocat. gentium, cap. 3. Nemo, inquit, fidat suis viribus, quæ cum erant integre, non steterunt: sed per illum quærat victoriam, qui solus non est victus, & in omnibus vicit, & si quærit [scilicet victoriam] non dubitet quærendi affectum ab illo se accepisse, quem quærit. Et Bernhardus in prima concione de annuntiatione: Si stare non potuit humana natura adhuc integra, quâto minus poterit per se ipsam [scilicet propriis viribus] resurgere iam corrupta.

Prosper. Non prius deserit nos Deus, quàm à nobis deseratur. Est dictum plenum consolationis in vita & morte.

1. Corinth. 10. Qui stat, videat ne cadat.

Hæc dicta sunt de primo statu liberi arbitrij, quæ nihil habent obscuritatis, nihil perplexitatis, nihil Sophisticæ, ideo non volo addere longiorem declarationem: si quis in iudicâdo adhibuerit candorem, facillè animaduertet, nihil dici à me contra analogiam fidei, nihil alienum à perpetuo consensu Catholicæ Ecclesiæ Christi. Ac ne quis putet me iam penitentia adductum alias voces sonare, quàm quales sonui in concursu mearum calamitatum: is sciat, me hanc ipsam conclusionem his ipsis verbis recitasse in fine disputationis Vinariensis. Et valde optarim, istos meos amicos (si diis placet) maiore candore & ingenuitate vsos esse in editione pagellarum, quæ continent dicta ab vtraque parte. Nam hæc tota conclusio omissa est, vt ostendit lectio postremæ sessionis, vt vocât splendido titulo. Hæc fuerunt mea verba & non alia, vt omnes testari possunt, qui ea audierunt: *Liberum arbitrium manens in homine, non à se ipso, sed à creatore immelius mutatur, nec mutatur substantia, sed qualitate, quia lux & motus spirituales accenduntur in substantia prius à Deo condita, habente modum agentis, quo differt natura rationalis à bruta.* Hæc verba omiserunt illi, qui consueverunt lacinias & centones ex disputatione Vinariensi, de qua erit aliquid quando occasio, Deo adiuuante, publicè vsurpâdi querelam plenam iurati

iusti doloris. Sed sicut cetera sunt mecum acta: ita & hæc pars tragedie bona fide & magno candore scilicet acta est. Necessè est autem me defendendam ad defendendam famam meam, imò potiùs ad defendendam doctrinæ veritatem, de qua semper fui magis sollicitus, & adhuc sum, quàm de mea persona.

Quale autem num sit liberum arbitrium, docet Augustinus in lib.

de corrept. & gratia cap. 1. Liberum arbitrium & ad malum, &

ad bonum faciendum, confitendum est, nos habere: sed in malo

faciendo quisque est liber iustitiæ, seruusque peccati. In bono

autem liber esse nullus potest, nisi fuerit liberatus ab eo, qui dixit: Si vos Filius liberauerit, ve-

re eritis liberi. Habent igitur non renati arbitrium quidem liberum, sed non

liberatum, liberum iustitiæ, peccati autem seruum. Hæc fides sine dubio vera & Prophetica & Apostolica est.

id est, impenitentium seruitute peccati, & tyrannide Diaboli.

triorum. Et sic veteres vno consensu dixerunt, Diabolum non habere vim cogendi, sed persuadendi, quo dicto significarunt, hominem liberum esse à coactione. Opponitur igitur vocabulum liberum, coactioni. Liberatum esse opponitur seruituti peccati, mortis & tyrannidis Diaboli. Homo habet quidem liberum arbitrium, sed nondum habet liberatum, scilicet à peccato & morte, & tyrannide Diaboli, nisi à Deo liberetur, & transferatur in regnum Dei & vitam æternam, ereptus ex potestate tenebrarum, ut loquitur Paulus Coloss. 1.

Hoc igitur est quod Augustinus inquit: Habent non renati arbitrium quidem liberum, scilicet à necessitate coactionis sed non liberatum, scilicet à seruitute peccati, mortis & tyrannide Diaboli. Hæc non pugnant inter se, quia dicuntur diuerso respectu, ut si dicatur: Populus Iudaicus abductus in Babylonem fuit liber, sed non li-

berum & liberatum? Respondeo. Liberum opponitur coactioni. Hoc respectu rectè dicitur in nobis esse liberum arbitrium, etiam post lapsum, quia Diabolus etsi est hostis & tyrannus, grassans in genere humano horribiliter: tamen non potest voluntatem cogere, sed tantum habet vim persuadendi, sicut infra dicemus in refutatione argumentorum con-

Libenter vtor verbis veteris Ecclesiæ, ne quis fingat, me nouum dogma in Ecclesiam importare.

Rom. 6.
Iohan. 8.

beratus. Liber, quia fuit populus Dei, sed non fuit liberatus ante annum 70. exilij. Erat tum adhuc oppressus tristi seruitute & tyrannide Babylonica. Cuius exempla recitantur cap. 3. & 6. Danielis. Nam & Daniel ipse est coniectus in foueam leonum: & tres viri coniecti sunt in fornacem candentem: postea verò regnante Cyro, cum esset Iudæis concessus reditus in patriam, non tantum fuerunt liberi, sed etiam liberati à seruitute Babylonica. Non vtor hoc exemplo, quòd plane congruat ad id de quo nunc dicimus: sed tantum vt ostendam vni rei sæpe tribui respectus diuersos.

Et libro 14. de ciuitate Dei cap. 11. Arbitrium voluntatis tunc est verè liberum, cum vitiis & peccatis non seruit: tale datum est à Deo, quod amissum proprio vitio nisi à quo dari potuit, reddi nõ potest. Detrahatur autem malum non aliqua natura quæ accesserat, vel vlla eius parte sublata, sed ea quæ vitiata ac deprauata fuerat, sanata atque correctæ.

scilicet primis parentibus ante lapsum.
propria inobedientia.

substantia.

Credo aliquos præsertim iuniores tacitos apud sese querere, quæ fuerint capita controuersia inter me & Flacium. Non fuit inter nos disceptatio de efficacia, qua conuertimur ad Deum, & qua regeneramur & renouamur. Nam vtraque pars sine controuersia dextrè intelligendo vtriusque partis dicta, fatetur efficaciam non esse nostram, nec nostrarum virium, sed esse Dei donum. Ideo ego dixi in mea conclusionem: Liberum arbitrium manens in homine non mutatur à se ipso, propriis viribus, aut propria efficacia in melius, sed à conditore. Duo autem fuerunt *νεωτέρα*, de quibus inter nos disceptatum fuit. Primum vtrum in regeneratione seu conuersione hominis ad Deum tantum mutantur qualitates sine creatione nouæ substantiæ, an verò cum qualitatibus creetur noua substantia. Ego dixi, quod dicit hoc loco Augustinus, & dicit Prosper & Tertullianus & omnes alij, quos supra citauimus in loco de Spiritu sancto, non mutari substantiam prius à Deo conditam, sed mutari qualitates in mente, voluntate & corde, & reliquis viribus. Aduersarius verò contrariam asseuerationem defendit. Hæc non sunt tantum *νεωτέρα*, sed disputationes Dialecticæ de discrimine substantiæ & accidentis, sed

sed maximarum rerum controuersiam continent. Alterum *νεῦρον* hoc fuit, de modo agendi, vel, vt alij loquuntur, de capacitate, vel vt alij, de aptitudine. Ego retinui formam loquendi, quam accepi à Domino præceptore Philippo, alium esse agendi modum in homine, alium in elementis & mixtis, quæ agunt naturaliter. Si cui non placet hæc appellatio, vtatur vocabulis capacitatis vel aptitudinis, quibus Brentius & tota Ecclesia VVirtebergensis vsa est, quam nemo propterea condemnauit. Si qui habent tantum otij, leleatur dictum Bernhardi, quod nos quoque suprà citauimus: Tolle gratiam, & non erit qui saluet, tolle liberum arbitrium, & non erit quod saluetur. Sicut enim Deus autor est salutis, sic liberum arbitrium tantum capax est, nec dare illam nisi Deus, nec capere valet, nisi liberum arbitrium. Hoc igitur alterum fuit *νεῦρομενον*, de quo dixi in mea conclusionem: Mutatur non substantia sed qualitas, quia lux & motus spirituales accenduntur in substantia prius à Deo condita, habere modum agendi, quo differt natura rationalis à brutante voluntate. Fateor trahi hominem, moueri, duci à Deo, sed trahi aliter, aliter trahi ab equis currum vel saxum, vel trabem, & aliter trahi hominis voluntatem à Deo.

Quid erit autem liberius libero arbitrio, quando non poterit seruire peccato? Vt enim prima libertas voluntatis erat posse non peccare: ita nouissima erit multo maior non posse peccare: teste Augustino in libro de corrept. & gratia cap. 11. Interea dum in hac vita peregrinamur, quæ nihil aliud est, nisi perpetua militia & tentatio, etiam post conuersionem manet in sanctis mutabilitas voluntatis, qua à bono potest declinare, vt faciat malum, quod fit libero arbitrio, & à malo vt faciat bonum, quod non fit sine diuino adiutorio,

Estne aliquid momenti situm in positu particulæ negatiuæ Nō? Respondeo. Negatio Non, præposita mutat quâtitatem & qualitatem, iuxta regulam: Negatio quidquid post se inuenit, hoc tollit, id est, efficit æquipollentiâ inter duas contradictorias, quæ differunt non modò quantitate, sed etiam qualitate. Postposita negatio mutat solùm qualitatem, id est, efficit inter cōtraria & subcontraria æquipollentiâ, vt: Possibile est, Socratem non currere, id est, contingens est, Socratem

vt ait Augustinus, in 15. de ciuitate Dei, cap. 21.

non currere. Sed cum dico: Non possibile est, currere Socratem, id est, impossibile est, Socratem currere. Sic hoc loco, Primus homo potuit non peccare, Hęc est positio cōtingens, Sed vltimus homo non poterit peccare, Hac positione significatur impossibilitas &c.

In libro Iob. cap. 7. Militia est vita hominis super terram.
Et Prosper:

Nunquam bella bonis nunquam discrimina defunt,

Et cum quo certet mens pia semper habet.

2. Corinth. 6. Intus pauores, foris pugnae. Aut est nobis pugnam cum hostibus, aut cum falsis fratribus. Paulus de nulla re magis conueritur, quàm de falsorum fratrum iniuriis. Hostes manifesti possunt vitari, quia prae se ferunt animum hostilem, sed hypocritarum non vitari possunt, quia benevolentiam simulant foris, intus odium occultant.

Hanc sententiam confirmat dictum Ambrosij lib. 2. de uocatione gentium cap. 9. Deus ad obediendum sibi, ipsum uelle sic donat, vt etiam à perseueraturis illam mutabilitatem, quae potest non auferat, alioquin nemo vnquam fidelium recessisset à fide. Sic igitur Dei gratia cogitetur, vt ab initio bonae mutationis suae usque in finem consummationis, qui gloriatur, in Domino gloriatur. Nec de viribus nostris spectetur facienda victoria, vel viribus nostris facta tribuatur, sed eius gratia, de quo dicit Apostolus: Gratia sit Deo, qui dat nobis victoriam per Dominum Christum: Item, Vincimus pereum, qui dilexit nos. Sicut enim nemo potest bonum inchoare sine Domino: sic nemo perficere potest sine Domino &c.

1. Cor. 15.

Rom. 8.

Philippus in libello de anima, in fine dicit idem: Scimus nos non vincere nostris viribus, sed per Dominum nostrum Iesum Christum.

Restant duae quaestiones in methodica explicatione, quarta videlicet & quinta. Quarta quaestio quaerit de causis, propter quas & à principio homini inditum est liberum arbitrium, seu libertas voluntatis, & post lapsum mansit facultas imperandi externis membris, seu regendi locomotiuam, de his causis breuiter differemus. Quinta & po

& postrema quæstio proponitur de discrimine inter peccatum originis & liberum arbitrium. Multi enim putant nihil interesse inter hos titulos, de peccato originis, & de libertate voluntatis. Differunt autem, ut mox dicetur, ut substantia & accidens, vel sicut res positiva & priuatiua &c.

Quare autem liberum arbitrium à principio homini datum sit, perquam diligenter videndum est, id quod in quarto loco quærendum proposueramus. De hac quæstione respondet Tertullianus in libro de Trinitate: [*in exordio*] Quæ cum omnia in seruitutem illi [*homini*] dedisset, solum liberum esse voluit, & ne in periculum caderet prorsum soluta

libertas, mandatum [*de arbore scientiæ boni & mali*] posuit, quod tamen non inesse malum in fructu arboris diceretur, sed futurum, si fortè ex voluntate hominis de contemptu datæ Legis præmoneretur. Nam & liber [*homo*] esse debuerat, ne incongruenter imago Dei seruiret, & lex addenda, ne vsque ad contemptum dantis libertas effrenata prorumperet, ut & præmia condigna & merita pœnarum consequenter exciperet, suam iam habens illud, quod motu mentis in alterutram partem agitare voluisset. Ex quo mortalitatis inuidia [*culpa*] utique in ipsum [*hominem*] rediit, qui cum illam de obedientia [*per obedientiam*] euadere posset, in eandem incurrit, dum ex consilio peruerso Deus esse festinat. Hactenus Tertullianus.

Ex his verbis Tertulliani duo discamus. Primum, quare Deus ornauerit hominem libertate voluntatis. Deinde, quare lex sit homini à Deo proposita, cum Paulus dicat 1. Timoth. 1. Iusto nõ est lex posita. Ideo ornauit Deus hominem libertate voluntatis, ut hac proprietate vel hoc dono distingueretur ab omnibus brutis & non intelligentibus naturis: cuiusmodi sunt cælum, Sol, elementa, stellæ, plantæ, bestiæ, lapides, & reliquæ creaturæ corporeæ. Erat enim, ut inquit Tertullianus, absurdum & inconueniens, ut imago Dei seruiret scilicet eo modo, quo seruiunt reliquæ creaturæ Deo: ut cælum seruit Deo, Sol seruit Deo, quotidiano motu & lumine suo, sed non quadam cum libertate, non habens iudicium de suo motu & suo lumine. Aliter autem seruiunt Deo angeli & homines, quales tunc erant Adam & Eua ante la-

psum. Deinde sic argumentor ex Paulo:

Lex iusto non est posita:

Primi parentes fuerunt iusti:

Ergo frustra eis lex posita est.

Respondeo ad Maiorem. Lex non est posita iusto, scilicet quod ad maledictionem attinet, sed posita est iusto, quod ad obedientiam attinet, vt sit reſtrix obedientiæ Deo placentis. Sed dic mihi ſpecialiter cauſas, propter quas Deus primis parentibus nominatim tradidit mandatum de ligno ſcientiæ boni & mali? Duæ ſunt cauſæ, propter quas hæc lex primis parentibus poſita eſt, prima, vt eſſet aliquod obiectum externum circa quod exercerent primi parentes obedientiam erga Deum. Oportet enim habere liberum arbitrium aliquod obiectum, circa quod verſetur, & in quo ſe ſe exerceat, cum non ſit conditum ad ignauum otium. Altera, vt hoc mandatum præberet occaſionem primis parentibus colloquendi de Deo. Sed de his plura ſuo loco.

Porro in hac deprauata natura manet hæc pars libertatis, quod voluntas poteſt imperare locomotiua, vt externa membra vel moueat, vel coherceat, vt: Achilles [*In ad. a.*] quanquam iratus poteſt imperare manibus, ne ſtringant gladium, & pedibus, vt ab Agamemnone diſcedant. Hanc partem libertatis voluit Deus in homine reliquam eſſe. Primum, vt intelligatur diſcrimen inter agens liberum & non liberum. Deinde, vt ſciamus, ipſum Deum eſſe agens liberrimum. Tertio, vt nos regamur diſciplina. Quarto, vt conſideremus magnitudinem deprauationis in nobis, cum intelligimus, libertatem eſſe mutila [*imperſectam*] & cor non obedire Legi Dei, & externam diſciplinæ gubernationem difficilem eſſe.

Hæc facile intelliguntur ab iis, qui verſati ſunt in doctrina Ethicæ.

Postremus reſtat locus, de diſcrimine liberi arbitrij & peccati, qui non longam orationem deſiderat. Eſt enim liberum arbitrium ſubſtantia, videlicet voluntas coniuncta cum ratione. Peccatum verò eſt accidens, id eſt, deprauatio mentis, voluntatis & cordis.

Quando audis nomen liberi arbitrij, cogita de ſubſtantia, vel de ſubiecto aliquo, quod ante lapſum fuit ornatum illis donis, quæ

quæ significatur vocabulis imaginis Dei vel iustitiæ originalis. Quid fuit imago Dei vel iustitiæ originalis in mente seu intellectu? Fuit illustris & firma agnitio Dei, expers tenebrarum & dubitationum. Deinde fuit in voluntate conuersio ad Deum, id est, verus timor Dei, vera fiducia acquiescens in Deo, ardens dilectio Dei & proximi, denique copulatio omnium virtutum iuxta Decalogum. In corde fuit suauissima harmonia & concentus omnium affectuum & motuum congruentium cum Lege Dei. Nam in veris motibus & virtutibus cor est copulatum cum voluntate. Nunc quid est in intellectu, voluntate & corde? Respondeo. peccatum. Nam in mente sunt tenebræ & dubitationes, caligo de Deo, de prouidentia, de promissionibus & comminationibus diuinis, & de aliis maximis rebus. In voluntate est auersio à Deo, id est, carentia timoris Dei, fidei, dilectionis, vt Paulus dicit: Sensus carnis est inimicitia aduersus Deum. In corde est *ἀραξία*, confusio omnium appetitionum, amoris, iræ, lætitiæ & reliquorum affectuum. Vides igitur quid intersit inter liberum arbitrium & peccatum, hoc videlicet, quod interest inter substantiam & accidens. Vt autem imago Dei in Adam fuit res positiua, id est, donum Dei conditum à Deo, placens Deo: ita è regione peccatum est priuatio seu res priuatiua, vel nihil priuatiuum, id est, non simpliciter nihil, sed horribilis *ἀραξία*, destructio, deprauatio mentis, voluntatis & cordis. Et vt vno verbo complectar, sicut differunt corpus humanum, & morbi sæuientes in membris & singulis partibus corporis: ita differunt liberum arbitrium & peccatum.

Hoc discrimen confirmat dictum Prosperi supra citatum: Liberum arbitrium naturaliter inditum homini, manet in natura, sed qualitate mutata per mediatorem, qui ipsam voluntatem, ab eo, quod perversè volebat, auertit, & in id, quod ei bonum esse vellet, cōuertit, vt delectatione affecta, [voluntas] fide mundata [fide purificantur corda] spē erecta, charitate accensa, liberalem susciperet seruitutem,

Prosper gubernauit Rhegiensem Ecclesiam in Italia, fuit *ὁ ῥηγιον* Augustino: patria Aquitanicus. Est autem Aquitania pars Galliæ, quæ spectat ad Pyrenæos montes, versus Hispaniam, die *Gasconier*. Rhegium situm fuit è regione Messanæ, quæ est vrbs Siciliæ. Nomen habet ab *ῥήγνυμι*, rumpo, quia olim Sicilia fuit continua Italiæ. Nunc ve- Acto. 15.
rò, vt scribunt Geographi, & ipsa experientia testatur, imperu maris mediterranei auulsa est ab

& seruilem amitteret libertatē. Italia, & interiectum est angulū
mare, quod propter angustiam est valde periculosum nauigantibus.
In illo angulo est situm Rhegium oppidum, cuius Episcopus fuit vir
sanctus & doctus, bonus orator & poëta, Prosper.

Quare dicit Prosper, mutari liberum arbitrium, non substantia,
sed qualitate? Ad Manichæos & alios refutandos, qui contendunt,
magnam partem hominum conditam esse à malo Deo, ex mala na-
tura, & tales non posse cōverti ad Deum. Talibus portentis opinio-
num opponitur hæc clausula Prosperi: sed qualitate mutata, id est, in
conuersione non creatur noua substantia, nouum cor, noua volun-
tas prioribus abiectis. Sed manente substantia prius à Deo condita,
mutantur qualitates, & pro tenebris creatur à Spiritu sancto noua
lux, pro contumacia obedientia, pro confusione *εὐταξία*.

Seruilem amitteret libertatē]

Sic Crassus apud Ciceronem
loquitur: Legum serui sumus, vt

liberi esse possimus. Hæc figura dicitur ἀντιμεταβολή siue *μεταβολή*,
quando contraria transferuntur & contrariis rebus attribuntur.
Sumplit Prosper hanc formam loquendi ex Scriptura: In non rena-
tis est libertas seruilis iuxta dictum Ioan: Qui facit peccatum, seruus
est peccati, vnusquisque est seruus illius cui obedit. Si igitur seruis
vel obedis peccato, es eius seruus. Contrà, si obedis iustitiæ, es ser-
uus iustitiæ.

Liberalem susciperet]

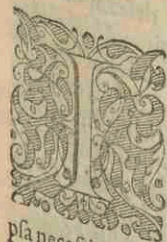
Respicit ad dictū Pauli Rom.
6. Quondam eratis liberi iusti-
tix, nunc autem facti estis serui iustitiæ. Ergo est seruitus liberalis,
qualis describitur in dicto Crassi: Legum serui sumus, vt liberi esse
possimus. Vt autem liberum arbitrium fiat liberatum, & seruitat li-
berale seruitutē, scilicet iustitiæ, ad hanc rem opus est non humanis
viribus, quæ sunt nimis languidæ, fractæ, spoliata & sauciata, sed o-
pus est maiore gratia, de qua dicit Paulus, qui eripuit nos à po-
testate tenebrarum, ac transtulit in regnum Filij &c.

Ad hunc usum institutum est totum
ministerium.

Refuta-

Refutatio Pelagianorum.

CAP. III.

DEREMIAS Propheta cap. 4. inquit: Nolite semen spargere inter spinas. Quo dicto admonet nos Propheta de optima methodo seu ratione docendi, qua in Ecclesia vti possumus & debemus. Quemadmodum enim bonus agricola prius ex agro tollit spinas, ac postea sulcis debita committit semina: ita in Ecclesie doctrina explicanda, ipsa necessitas saepe postulat, vt prius instituaturs refutatio prauorum dogmatum, quam vera doctrina proponatur. Idem nobis hac in parte faciendum est, non enim possumus dicere de vera sententia, quam, Deo iuuante, explicabimus in capite quinto, & sexto eandem confirmabimus, nisi prius refutatis blasphemis Pelagianorum & Manichaeorum.

Et si blasphemiae Pelagianorum delent veram doctrinam de peccato, Lege, gratia, & de beneficii Dei, quae per Filium & Spiritum sanctum nobis exhibentur: tamen cum infra de peccato & de gratia vberius dicendum sit, nunc tantum duos errores Pelagianorum refutabo. Vnum de implerione Legis: alterum de motibus Deo placentibus. Finxerunt enim, homines naturalibus viribus sine Spiritu sancto Legi satisfacere posse, & sine Spiritu sancto fidem, dilectionem Dei, & alias virtutes Deo placentes in corde efficere.

Primum igitur expressè damno hos ipsos errores, qui Euangelium in philosophiam transformant, & contumeliosi sunt in Filium Dei, & in Spiritum sanctum.

Pelagius corrumpit doctrinam Ecclesiae. Primum de peccato. Deinde de Lege diuina. Tertio, de gratia. Quarto, de libero arbitrio. Ac tota Pelagij doctrina ad hanc metam spectat, vt deleatur agnitio beneficiorum, quae Deus generi humano, & Ecclesiae impertit per & propter Filium, & per Spiritum sanctum. De peccato originis dicemus suo loco, in proximo titulo de peccato, vbi colligemus testimonia Prophetarum & Apostolorum, quae confirmant hanc sententiam, quod

Deinde constâter amplector dicta Prophetica & Apostolica, quæ concionantur de beneficiis Filij Dei & Spiritus sancti, & reuerenter Deo gratias ago pro his summis donis, pro donato Filio & Spiritu sancto. Omni asseueratione etiam affirmo, integram obedientiam seu implementationem Legis nec incoari, nec perfici posse sine gratia, & sine dono per gratiam, vt Paulus Romanos 5. loquitur. Ac certû est, hîc gratiam intelligi oportere reconciliationem gratuitam propter Filiû promissam. Deinde donum, sanctificationem & restitutionem vitæ æternæ, quæ fit, Filio Dei per Euangelium consolante nos, & dante Spiritum sanctum, & postea glorificante Ecclesiam post resurrectionem ex mortuis. Huius asseuerationis firma & perspicua testimonia semper in conspectu sint, non tantum ad refutandos Pelagianos, sed multò magis ob hanc causam, vt cogitantes de nostra infirmitate, quæramus Mediatorem, qui pro nobis implet Legem, & petamus in nobis restitui cõformitatem cum Lege.

pertinent. Reliquos suo loco refutabimus, vbi peruentum fuerit ad doctrinam de iustificatione. Quod igitur ad articulum de imple-

scilicet nobiscû nascatur illa ^{dicitur} *Æta* & morbus, qui vitatè vocatur peccatum originis. Cùm autem Pelagiani deleant doctrinã de peccato originis, nõ est obsequij tribuendum fit. Est enim simpliciter falsa & blasphema. Deinde errat Pelagius de Lege, quia fingit Legẽ nihil postulare, quàm externam disciplinam seu externa opera. Hinc est illud somnium de impletionem Legis, quod homo possit satisfacere Legi sine Spiritu sancto. Disciplinam quidem potest homo renatus vt cunquẽ præstare, sed Legi satisfacere, Legem implere, hoc est, ardere dilectione Dei & proximi, non potest sine gratia & sine dono per gratiam, vt loquitur Paulus Roman. 5. De gratia docet Pelagius, quod detur hominibus propter nostra merita, & intelligit vocabulum gratiæ non de Spiritu sancto, sed de promulgatione Legis. Quartò, sic exaggerat vires libertatis arbitrij, vt obruat ac sepeliat actiones Filij & Spiritus sancti in nobis, ac dicat posse nos propriis viribus excitare motus Deo placentes sine Spiritu sancto. Ex hac confusione errorum Pelagianorum duos tantum ad refutandum nunc elegimus, qui propriè ad nostrum institutum

tione

tione Legis attinet, clarè affirmamus sine obscuritate & sine ambi-
 guitate, hominem sine gratia & sine dono per gratiam, nec incoare,
 nec perficere posse perfectam Legis obedientiam. Iam quærat ali-
 quis, Quid vocat Paulus gratiam? quid donum per gratiam? Nobis,
 qui versamur in schola Dialectica, non est difficilis explicatio discrimi-
 nis inter gratiam & donum per gratiam. Gratia est in prædica-
 mento Relationis. Est enim gratuita acceptatio personæ credentis
 propter Mediatorem. Hæc acceptatio seu approbatio & receptio est
 relatio. Donum verò per gratiam, quod semper cõiunctum est cum
 gratia, & non potest ab ea separari, est Qualitas, id est, noua lux, noua
 iustitia & vita, accensa in corde per Spiritum sanctum. Conuenit
 autem cum dicto Pauli dictum Baptistæ Ioannis 1. Lex per Mosem da-
 ta, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Quid efficit
 Lex? Aut iram operatur, quando rectè intelligitur. Est enim duplex
 iram per accidens, quando non rectè intelligitur. Est enim duplex
 Moyis facies, velata & reuelata, tecta & resecta: si quis aspicit Mo-
 sificam resectam, seu remoto velo, Lex efficit in eo pauores & con-
 sternationes, agnitionem peccati & iræ Dei, iuxta dictum Pauli Rom.
 3. Per Legem agnitionem peccati. Rom. 4. Lex iram operatur. Rom. 7. Per
 Legem peccatum fit excellèter peccatum. Si quis autem alteram fa-
 ciem intuetur, videlicet tectam & velatam, id est, Si quis non rectè
 intelligit Legem, sicut Pharisei & omnes hypocritæ: is induit falsam
 persuasionem iustitiæ & sanctitatis, à qua longissimè abest. Hæc au-
 tem efficit Lex vel per se, vel per accidens, id est, vel rectè intellecta,
 vel malè intellecta. Iam consideremus antithesin. Per Christum hæc
 duo Ecclesiæ sunt exhibita, quorum alterum est gratia, alterum ve-
 ritas. De gratia iam dictum est. Veritas autem non significat hypo-
 crisin, qualem Lex efficit per accidens, non rectè intellecta, non si-
 gnificat fugacia & euanescentia bona, sed vera bona, & permanètia,
 & durabilia in omni æternitate, cuiusmodi sunt vera consolatio a-
 nimorum in vita & morte, quæ est victrix omnium pauorum & tre-
 pidationum. Est etiam noua lux, noua iustitia, noua sanctitas, noua
 vita & læticia per Spiritum sanctum accensa. Prorsus idem significat
 veritas & donum per gratiam in cõcione Pauli Rom. 5. Eadem quo-
 que sententia est verborum Christi Iohan. 14. Si quis diligit me, sermo-
 nem meum seruabit, & Pater diliget eum. Audis gratiam: sequitur,
 Veniemus ad eum, & mansionem apud eum faciemus. Hic audis ve-
 ritatem & donum per gratiam. Primum diligimur ab æterno Patre

propter Filium, hoc est, recipimur in gratiam, absoluimur à peccatis, cooptamur in hæreditatem vitæ æternæ, deinde iacto hoc fundamento sequitur veritas, donum per gratiam, & vt Christus loquitur, mansio totius Trinitatis in nostris cordibus. Non frustra tatum verborum facio de his tribus dictis Pauli, Baptista, & ipsius Christi, quia hæc collatio multum lucis affert studiosis pietatis, vt inde multis magnis controuerfiis rectè iudicare possint.

Deuter. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis. Ad hanc Legem de dilectione Dei, natura hominis sine regeneratione nō magis cōgruit, quàm lignum distortum ad ordinem ædificij. Etenim natura nostra non regenerata, aut secuta cōtemnit iudicium Dei, aut plena est Academicarum dubitationum, aut perterrefacta fugit & odit Deum.

Tria sunt membra huius enumerationis. Natura nostra non regenerata, aut est Epicurea, secuta, negligens & contemnens iudicium Dei: aut est Academica, plena dubitationū: aut est talis, vt perterrefacta Lege Dei, & oppressa mole ærumnarum fugiat & odit Deum. Hæc sunt terribilia epitheta naturæ nostræ: de quibus & Prophetæ Ieremias inquit: Præuū est cor hominis, & ærumnosum, & inscrutabile. In rebus secundis est tumidum, in rebus aduersis tumidum. Sed sumamus exempla, partim ex poëmatibus, partim ex historiis, vt iuuentus hæc rectiùs intelligat. Nam Dialectica breuitas non satis mouet, nec penetrat in animos. Cyclops monstruosus ille homo apud Euripidem inquit: Ego nulla numina Deorum expauesco, sed vni Deorum maximo ventri meo omnes meas hostias confecro, Deos ceteros ignoro. Hæc vox Epicurea, Cyclopica, barbarica & Diabolica congruit cum dicto Psalmi 14. & 53. Dixit impiens in corde suo, Non est Deus. In corde inquit, quia non omnes sunt tanta impudentia, vt more Cyclopico suas cogitationes enuntient. Et tamen in corde ipsorum Deus est inane nomen, religio est inanis fabula. Sicut Itali solent dicere, quando in templa veniunt: Eamus ad communem errorem. Et Paulus III. dixit, Quantum nobis profuit fabula de Christo? De secundo membro sumamus exemplum ex Troiadicis Euripidis. Hecuba mater Hæctoris & vxor Priami

Priami, capta Troia, exuta omni regia dignitate, incidit in acerbissimas calamitates, quibus cum cruciaretur, sic exclamat: ô Iuppiter difficilis cognitu, quidquid es, siue cælum, siue mens in cælo, Ego te inuoco, quanquam iam diu inuoco ignauum opitulatorem, & tamen quia vitatum est in calamitatibus preces concipere & vota, inde ego etiam tibi preces adhibeo. Hæc est Academica precatio, dum voluntate Dei. Tertij membri exemplum sumamus ex *Historiis* Catonis Vticensis, qui necem sibi consciiuit, & Pompeij. Cato cum adiuisset interfectum esse Pompeium in Aegyptu fugientem ex pugna Pharsalica, exclamat: Deus bone, quanta est obscuritas rerum diuinarum! Antea Deus adiuuuit Pompeium in causis non valde bonis, nunc eum deserit in causa meliore, in defensione patriæ & libertatis. Hæc querela tribuit Deo iniustitiam & contra ordinem miseram & imbecillem naturam supra vires & contra ordinem iustitiæ. Pompeius verò fugiens ex acie, uisus iam à Casare, venit ad Cratippum philosophum in insulam Lesbum, in qua Mitylene vrbs fuit præcipua & clarissima. Nô enim uoluit ingredi in urbem, cum quidem à ciuibus amanter inuitaretur tanquam princeps populi Romani, sed mansit aliquantisper in orto Cratippi. Cum eo inter cetera disputauit de prouidentia, dixit, se mirari, cur nunc deseratur in causa optima & iustissima, ut uidebatur, cum antea sæpe in deterioribus causis fuisset felix. Hæc exempla Cyclopis, Hecubæ, Catonis & Pompeij declarant propositionem: Natura nostra non regenerata, aut secunda contemnit iudicium Dei, aut perterrefacta fugit & odit Deum.

Leuit. 19. Diliges proximum tuum, sicut te ipsum. Quam autem natura nostra sine Spiritu sancto huic Legi de dilectione proximi dissimilis sit, omnes sani intelligunt, intuentes in tabellam à Paulo propositam 1. Corinth. 13. Dilectio est patiens, id est, non insidiatrix, seu fraudulenta, seu calumniatrix, non inflatur, nô demerget gestus habet, non sua quærit, non est irritabilis, seu non admittit delationes non exploratas, non cogitat malum, seu non est suspicax, non gaudet propter iniustitiã, sed lætatur veritate, omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia perfert.

Quid interest inter ferre & perferre? Multum interest. Seneca dicit: Leue est ærumnas ferre, scilicet exiguo tempore, sed per-

ferre graue, id est, perseuerare in tolerantia, est res ardua. Nam diu-
 turnitas multos frangit, multos emollit. Ideo psalmus exclamat: Do-
 mine ad adiuuandum me, festina. Est peremptoria citatio. Sed aspi-
 ciamus tabellam dilectionis. Primum, vt in hoc speculo abesse ab ois
 nostras labe & maculas, & cogitemus, nos longissimè abesse ab ois
 ciis dilectionis, quæ in hac tabella recesentur. Si vnum aut alterum
 vtcunque præstamus, tamè cetera nobis desunt, & illa ipsa, quæ præ-
 stamus sunt valde languida, & multis sordibus cõtaminata. Deinde
 non tantùm deploremus nostras infirmitates, sed petamus à Deo, vt
 det nobis Spiritum dilectionis. Sicut enim à Paulo appellatur 2. Tho-
 moth. 1. Non dedit nobis Spiritum timiditatis, sed Spiritum fortitu-
 dinis, contra dubitationes & cõtrea metum in periculis, & Spiritum
 dilectionis, qui præstat hæc officia, quæ Paulus hoc loco requirit, &
 Spiritum modestiæ. Expendamus igitur verba, quæ sunt digna con-
 sideratione.

[Dilectio primum est patiēs]

Patientia quid sit, diximus in
 tractatu de virtutibus primi præ-
 cepti. Alia patientia refertur ad Deum, alia ad homines. Nominatur
 igitur patientia, siue obediamus Deo in ærumnis, quas vult nos fer-
 re, siue toleremus iniuriam aliorum hominum. Quàm autem rara
 sit hæc virtus, aut quàm sit languida, omnes experimur. Credo ne-
 minem esse, qui possit huic regulæ opponere exceptionem. Omnes
 sumus impatientes. Leuiter offensi, Deus bone, quâtas irarum flam-
 mas concipimus!

[Benefica]

Beneficentia est virtus, quæ
 non modò neminem lædit, ne-
 minem iniuria afficit, sed semper aliquid promit, quod aliis proficiat.
 Etiam in hac parte valde sumus languidi.

[Non est æmulatrix]

Æmulatio est pugnare de an-
 tecessentia, & quidem iniustis
 modis per calumnias & malas artes, sicut videmus homines non ha-
 dentes conscientiam propriæ industriæ, obrectare alienæ laudis, de-
 formare alios impudentissimis mendaciis & calumniis, & dum
 somniant se velle crescere, se ipsos deformant. Si quis veram gloriam
 appetit, eum necesse est obtemperare regulæ, quam tradit Paulus
 Galat. 6. Probet vnusquisque suum opus, non dicit, alienum. Et sic
 habebit gloriam apud se, nõ ex alio. Nemo fingat, se posse veram glo-
 riam parare, obrectatione alienæ laudis, & extenuatione alienæ in-
 dustriæ.

dulstria, sed qui vult crescere, obsequatur huic præcepto Pauli: Rectè factis & rectè dictis comparat sibi laudem & gloriam, non male-
dictis, non malefactis. Similis est regula de appetenda gloria ad Phil
lipp. 3. Si qua virtus, si qua laus. Ibi Paulus coniungens virtutem &
laudem, id est, appetitionem bonæ famæ, significat non inani osten-
tatione, non obrectatione aliorum nos debere crescere, sed vera vir-
tute. virtus est fundamentum veræ gloriæ.

Non insidiatrix]

Verbum Græcum *πρεπειύει*
δου significat practicas, malas
artes, insidias, machinationes, quæ omnia agunt ex occulto & in-
fidiis.

Non inflatur]

Non est superba, non est *επι-*
λαυτο, non sibi blanditur, non
sibi placet, nō se magnificat propter dotes quas habet, sed potius aliis
seruit pro modo vocationis.

Non deformes gestus habet]

Hæc est descriptio modestiæ,
quæ est ordo conueniens perso-
nis in omni sermone, gestu & actione. Huius virtutis pars est gra-
uitas, *σεμνότης*, quæ tantum facit necessaria, omittit non necessaria.

Non sua querit]

id est, non est *πλεονεκτικὴ*, non
est mercatrix propriarum utili-
tatum.

Non est irritabilis]

id est, non admittit delatio-
nes, fabellas, rumusciculos nō ex-
nimis habemus patulas aures, satius erat interdum pessulo opposito
ploratos. Hac in parte sæpe omnes peccamus. Nimis sumus creduli,
arcere fabellas.

Non cogitat malum]

id est, non est suspicax.

Non gaudet propter iniusti-
tiam]

id est, non est in dilectione
ἐπιχαριστικὴ, quæ est lætari pro-
pter calamitatem hominum iu-
storum & innocentium. Propria nota Diaboli est lætari miseriis Ec-
clesiæ. Sic igitur Paulus inquit: Dilectio non gaudet propter iniusti-
tiam, id est, est sine *ἐπιχαριστικὴ*, sed lætatur veritate, id est, amans
est veritatis, quia veritas debet gubernare omnes alias virtutes.

Omnia sustinet]

infirmities, quæ nō sunt corruptelæ doctrinæ, aut enormia delicta.

Omnia credit]

tatem, quæ est extremum candoris, seu vitium pugnans cum candore, sed laudat candorem, qui approbat alienas voluntates propter probabilem rationem.

Omnia sperat]

sanabiles, alij insanabiles. Donec igitur spes est emendationis, bene sperandum est de aliis. Postremò repetit præceptum de patientia maxime necessarium. Omnia perfert. Ferre enim ærumnas leue est, perferre graue. Hæc de tabella dilectionis.

Roman. 8. Sensus carnis inimicitia aduersus Deum. Legi enim Dei nō subiicitur nec subici potest. Hoc dictum non loquitur de disciplina, quam homines in hac imbecillitate utcunque efficere possunt: sed de integra obedientia, qualis fuit in Adam ante lapsum, & qualis erit, cum Deus erit omnia in omnibus beatis. Nam sensus carnis significat & opiniones de Deo & affectus, quales sunt in humana natura non renata luce Euangelij & Spiritu sancto. Constat enim in mente magna & tristitia mala esse, dubitationes de Deo, de providentia, de iudicio Dei, & de minis & promissionibus diuinis, de præsentia Dei in conseruatione & susten-

φρόνημα σαρκός. fleischlich gesinnet seyn. Insigne est verbum φρόνημα, quo Paulus vitur in Græco textu Roman. 8. Ac reser redditur vocabulo Sensus, vt Cicero loquitur in lib. 5. epist. Meus me sensus, quanta vis fit fraterni amoris, admonet. In veteri translatione textus sic est redditus: Sapientia carnis inimicitia est aduersus Deum. Vnde aliqui sunt argumentati, philosophiam esse inimicitiam contra Deum. φρόνημα non tantum significat opiniones in mente, quas circumfert homo non renatus de Deo & de rebus diuinis, sed etiam affectus voluntatis & cordis, qui commitantur illas opiniones seu notitias. Complectitur igitur φρόνημα, id est, actiones mentis & partis appetentis.

tatione

tatione rerum, & ignorationem Filij Dei. Postea sunt in voluntate & corde auersio à Deo, non habere timorem Dei, non ardere fide & dilectione, & sunt errantes motus innumerabiles, sicut æstus in Syrtibus, amores iniusti, o-

diainiusta, ambitio, cupiditas vindictæ. Hanc totam confusionem [*ὁραξίαν*] nominat Paulus sensum carnis, & hæc magna mala ait esse inimicitiam aduersus Deum.

& fluctus variè agitantur in Syrtibus, in quibus crebra fiunt naufragia: sic & opiniones de Deo in mente humana tumulantur, & *ἔπειτα* seu affectus in voluntate & corde habent varias agitationes & fluctus.

Hæ sententiæ satis perspicuæ sunt, & conuincunt omnes sanos, ut faceantur, non posse incoari aut perfici impletionem Legis, id est, ardentem dilectionem Dei, & purum amorem proximi, nisi prius accepta gratia & dono, quod cum gratia coniunctum est.

Alterum errorem, qui priori coniunctus est, refutant dicta perspicua Christi & Pauli. Iohan. 3.

Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest intrare regnum Dei.

Quid significat hoc in loco aqua? Aqua hoc loco non tantum significat ceremoniam baptismi, sed complectitur omnes partes

ministerij Euangelici. Nemo erit hæres regni æterni, nisi audiat vocem Euangelij, & vtatur Sacramentis, si potest ea habere, aut eis vti. Ac sit nota regula de vsu Sacramenti, tradita à Bernhardo: Non prius, sed contemptus Sacramenti condemnat. Multi martyres pro Christo sunt interfecti, non baptizati, & qui nunquã vsi sunt Cœna Domini. Sic multi infantes in vtero materno, aut editi in hanc lucem moriuntur, nondum suscepto Sacramento baptismi. Ita latro in cruce nec baptizatus est, nec vsus est Cœna Domini, sed audiuit in furca vocem absolutionis: Hodie mecum eris in paradiso. Huic voci credens saluatus est. Non enim Deus sic alligauit gratiam suam Sacramentis, vt nemo possit saluari, qui non vtatur Sacramentis in casu necessitatis, qui non habet legem. Interea extra hunc casum nemo con-

temnere debet Sacramenta, sed iuxta Dei mandatū semel debet baptizari, & sapius vti Cœna Domini. Hęc ideo dico, ne quis ex dicto, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, intēpestiuē inferat, damnatos esse omnes, qui baptismum non acceperunt, sicut multi ineptē faciunt. Rectē inquit Ambrosius de Imperatoribus Christianis, qui mortui sunt ante baptismum. Quanquam ceremoniam baptismi non consecuti sunt: tamen rem Sacramenti sunt consecuti. Aliud est enim Sacramentum, aliud res Sacramenti. Potest aliquis vti Sacramento, vt hypocrita quispiam, qui non consequitur rem Sacramenti. In casu necessitatis potest aliquis sine Sacramento habere rem Sacramenti.

Iohan. 6. Nemo potest venire ad me, nisi quem Pater traxerit. Iohan. 15. Sine me nihil potestis facere. Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, hi sunt filij Dei. Si quis autem Spiritum Christi non habet, is non est Christi.

Augustinus egregiam consequentiam texit ex hoc dicto Pauli de adiunctione & aggregatione ad Ecclesiam. Estne vera propositio: Extra Ecclesiam non est salus? Omnino, omnes saluandos necesse est aut esse, aut deinceps fieri membra Ecclesie veræ. Vnde possumus probare, quod extra Ecclesiam non sit salus? Audi quid dicat Augustinus tractatu 27. in Iohannem. Hęc dicuntur, vt amemus concordiam, & timeamus separationem. Nihil enim debet sic formidare Christianus, quàm separari à corpore Christi. Si quis enim separatur à corpore Christi, non est membrum eius, si non est membrum eius, non vegetatur Spiritu eius, quisquis autem Spiritum Christi non habet, is nō est eius. Interpres in Ecclesia non gignit nouum genus doctrinæ, sed debet esse Grammaticus, deinde Dialecticus, tertio debet monstrare vsum & applicationem dictorū cælestium. Consideremus igitur locum Augustini paulò attentius, qui est plenus dulcissima consolatione. Christus vocatur caput Ecclesie. Ecclesia est corpus Christi. Nos singuli sumus membra huius corporis. Quem admodum igitur à capite per neruos desuunt spiritus in totum corpus & in singula membra, quæ accipiunt sensum & motum à cerebro per neruos: ita à capite nostro Christo Deo & homine accipimus Spiritum sanctum, qui tantum mouet & agit suum corpus & sua membra. Si quis igitur est separatus à corpore Ecclesie, non regitur à Spiritu sancto, quia Spiritus est in corpore, non extra corpus. Qui autem

autem non habet Spiritum Christi, non est eius. Sit igitur præcipua cura omnium hominum, primùm rectè agnoscere Deum, discere doctrinam de Deo, altera cura proxima sit, adiungere nos ad societatem Ecclesiæ, cuius debemus esse viua non mortua membra.

1. Corinth. 2. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Significat enim *ψυχικός* homo viuentem vita naturali, hoc est, sensu & ratione naturali sine Spiritu sancto. Sed quoniam veritas manifesta est, & quotidie nos ipsa naturæ infirmitas admonet dedito, quo Ecclesia celebrat beneficia Spiritus sancti: Sine tuo numine nihil est in homine, nihil est innoxium: Nolo in rebus apertissimis longiorem ponere orationem. Quæ enim perspicua sunt, longa esse non debent.

Refutatio Manichæorum.

C A P. I V.

NON difficilis est refutatio Manichæorum, quia multi sunt in ea secta conflata ex Stoicis deliramentis, manifesti furores. Et extant vetustæ refutationes scriptæ ab Irenæo & Tertulliano contra Marcionem, & ab Augustino contra Manichæos, quas legere eruditos vtile est. Suprà autem refutati præcipuum caput sectæ Manichææ de causa peccati, quando recitavi perspicua testimonia diuina, quæ affirmant peccatum non esse ortum ab æterna natura, nec ex materia, sed à voluntate Diabolorum & primorum parentum, qui se liberè auerterunt à Deo. Nunc omisis erroribus de coniugio & de politico ordine, qui pugnant cum iudicio rationis,

Sectæ Manichæa est hydra multorum capitum, est chaos & sentina plurimorum furorū. Nam erroris nomen est nimis lene in hac materia. Damnarunt Manichæi coniugium: dixerunt ortū esse à malo Deo, offensū haud dubiè miseris & infirmitatibus vitæ coniugalis. Multæ sunt enim

& constantur eam sectam & similes Diabolorum organa esse, pauca dicam contra monstrosa dogmata de materia & necessitate omnium actionum.

& magnæ infirmitates vtriusque sexus, & accedunt ad has infirmitates magna miseria. Has inuententes Manichæi, damnarunt vniuersum coniugij ordinem. Hic verò manifestus est furor

Diaboli, teste Paulo. 1. Timoth. 4. vbi expressè vocat prohibitionem coniugij, doctrinam Dæmoniorum. Deinde damnarunt isti nebulones pessimi ac perditissimi politicum ordinem & politica officia, sicut hac nostra ætate & memoria Anabaptistæ. Hic error ita est manifestus, vt non desideret apud bonos longiorem refutationem. Tertius error est de causa peccati, de quo supra diximus in titulo de causa peccati. Nunc tantum refutabimus duos errores: vnum de materia, alterum de necessitate omnium actionum. Fingunt enim Manichæi, propter diuersam materiam alios homines non posse conuerti ad Deum, alios verò, vt sic dicam, esse conuertibiles ad Deum, qui possint assuefieri & flecti ad virtutem. Hoc commentum de materia diuersitate est falsissimum, quia vna est communis massa & eadem omnium hominum, teste Paulo, Actor. 17. vbi dicit: Ex vno sanguine omnes esse ortos & propagatos. Alterum commentum de necessitate omnium actionum est blasphemia Diabolica, quæ afficit Deum horribili contumelia. Deus est tantum causa bonarum actionum, non malarum, sicut supra diximus ex Augustino. Deus quidem permittit peccata multa, sed non approbat, non iudicatum.

Manifestum mendacium est, propter materiam diuersam alios posse conuerti, alios non posse conuerti, quia certum est, non esse discrimen in propagatione hominum propter diuersas materias, quòd ad peccatum attinet. Sed omnes ex Adam & Eva propagatos, & ex commixtione maris & feminae nascentes asserre peccatum originis, vt cap. 5. ad Romanos perspicuè dicitur.

Hoc dicitur ad differentiam Christi. Christus est semen mulieris non viri.

Per vnum hominem, scilicet Adam, introiit peccatum in mundum, & per peccatum mors, & perualit seu penetrauit in omnes homines, quia omnes peccauerunt, id est, omnes habent peccatum. Peccatum hoc loco non significat actionem phrasi Latina, sed est phrasit

MANICHAEORVM.

phrasia Hebraea. Nam verba actiua apud Hebraeos, non tantum actionem, sed etiam habitum significant, seu quiddam habituale & perpetuum. Ex hoc dicto Pauli recte sumitur refutatio Manichaeorum de diuersitate materiae. Est vna massa generis humanae, & idem sanguis Adae, & hic sanguis est pollutus in omnibus & singulis, excepto Christo, qui non est semen viri, sed tantum foeminae.

Rursus etiam omnes, qui in veris doloribus voce Euangelij, id est, promissione gratiae eriguntur, fiunt haeredes aeternae salutis, nec consolatio excutienda est his imaginationibus, quae fingunt discrimen in hominum materia esse, aut in Deo *περσπολιαν*. Et vtraque concio vniuersalis est, accusatio peccati in omnibus, qui nati sunt ex commixtione maris & foeminae, & promissio gratiae, iuxta haec dicta: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam vos. Item Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, &c. Et 1. Timoth. 2. Deus vult omnes homines saluos fieri. Et Actorum 10. Non est in Deo *περσπολιαν*.

Hoc dictum saepe alias repetitur in Scriptura, vt Rom. 2. Coloff. 3. & alibi passim. Si Deus volet, suo loco dicemus de praedestinatione primae totius corporis, deinde singulorum membrorum. De toto corpore firmissime statuendum est, quod extra Ecclesiam non fit salus, iuxta dictum: Quos elegit, hos & vocauit. Igitur non vocati non sunt electi. Non autem excludimus eos, qui tenentur sub tyrannide, quia Ecclesia complectitur omnes socios eiusdem confessionis, siue sint in Turcia, siue in Papatu, siue apud nos. De membris vero singulis sic statuendum est, hominem conuersum ad Deum vero timore & vera fide, in praesentia placere Deo, sine vlla dubitatione. Quod si homo conuersus ante mortem non abiicit fidem, confessionem & inuocationem, sed moritur inuocato nomine Iesu Christi, is sine vlla dubitatione est in numero electorum, in quibus Deus erunt. Item, Est o fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitae. Item Matthaei 24. Qui perseuerauerit vsque ad finem, saluus erit. Potest homo labi ante mortem, & iterum resurgere. Sed loquidam de postremo agone, Qui in illo agone retinet scintillam fidei, quantumuis infirmam, & non abiicit inuocatione Dei, sed nutu aliquo & signo declarat se esse membrum Filij Dei & verae Ecclesiae,

& se expetere æternam consuetudinem cum Deo, is haud dubiè electus est à Deo & hæres vitæ æternæ. Non disputo de Turcis aut aliis. Quid enim illi ad nos pertinent, qui sunt extra Ecclesiam? Sed nemo decipiat se ipsum, vt fingat se ideo esse electum, quòd versetur in æterna societate Ecclesiæ. Multi hypocritæ & multi Epicurei simulant cœtu Ecclesiæ magno & paruo. Vnusquisq; probet se, vt monet Paulus, & non respiciat ad alios.

Quòd verò Manichæi dixerunt, omnia necessariò fieri, bonas & malas actiones, id est, voluntates cogi tam ad bona, quàm ad mala opera, tetrum & Diabolicum mendacium est, contumeliosum aduersus Deum, & perniciosum moribus. Manifestum est enim Paulum affirmare, esse aliquam iustitiam carnis, quæ est externa gubernatio, qua homo liberè regit externa membra, ne faciant contra Legem Dei. Ideo inquit, Lex pædagogus est. Aliqua igitur libertas est etiam in non renatis, videlicet regendi externas actiones, seu vt nos loquimur, regendi locomotiuam. Multo verius est libertas in renatis: Ioseph adiuuatur à Spiritu sancto, vt heri coniugem fugiat, & tamen liberè & volens, non coactus fugit. Dauid liberè & volens, non coactus rapit alterius coniugem, & poterat imperare externis membris ne alienam attingeret, præsertim cum antea domicilium fuisset Spiritus sancti. Possè igitur labi renatos ostendunt exempla Aaronis, Saulis, Dauid, Petri, & aliorum innumerabilium, quorum aliqui rursus ad Deum conuertuntur. vt Aaron, Dauid, Petrus: aliqui ruunt in exitium æternum, vt Saul. Hætenus breuiter refutaui duas contrarias hyperbolas [Pelagianorum & Manicheorum] quarum vna, vt bella meretricula fucata, monstris phicis coloribus hypocritas ad se inuitat: altera absurda, monstrifera, barbarica, velut Empusa seu spectrum subinde alias formas induens, similibus ingeniis confusas chymæras obicit. Nunc, Deo iuuante, ad veram sententiam simplici expositione accedemus, in qua propositiones negatiuas & affirmatiuas recitabimus, vt intelligi possit, quid de viribus humanis existimandum sit.

Simile simili natura amicium est. Qui igitur habent monstrifera ingenia, delectantur monstrifera imaginationibus. Natura est rapax similitum, teste Cicero in lib. de amicitia. Nihil est rapacius similitum, quàm natura.

Expositio

Expositio veræ sententiæ de libertate
voluntatis humanæ, seu de vi-
ribus humanis.

C A P. V.

ENVS TE dictum est à Friderico Duce Saxonie, laudatæ memoriæ, de cõtrouersis ciuilibus: Multas cõtrouersias facillè posse dirimi & finiri, si personæ ipsæ possent inter se cõciliari & colere cõcordiam. Non .n. in foro ciuili semper parit obscuritas rerum longas disputationes, sed personarũ litigantiũ calliditas veteratoria & pertinax odiũ.

Quod autem sapiens Princeps dixit de controuersis, quarum ipse fuit iudex: id verè potest dici de multis controuersis in Ecclesia. Veritas in hoc articulo de libero arbitrio adeo manifesta est, vt nemo & repugnare. Sed personarum pertinaciter litigantium, & quærentium non veritatem, sed materiam contentionis, vitio fit, vt videatur res valde esse obscura & intricata. Deponamus igitur odia, calumnias, Sophisticam, & his remotis, quæramus veritatem simplicem, sicut demonstratur in verbo diuinitus tradito, & in perpetuo consensu Catholicæ & orthodoxæ Ecclesiæ. Hac methodo, via & ratione facillè poterimus peruenire ad metam optatam, & aspicerelucem veritatis. Si quis autem sibi ipsi, volens, & sciens, & prudens obstruit aditum, & officit suis luminibus, is se accuset, non rem ipsam & veritatem: sed omisis talibus *αεθραπειαις*, quibus non est opus in bona causa, accedamus ad rem ipsam.

Esti verissima est Augustini *Difficultas ista non est ex vitio querela de difficultate huius rei, sed ex vitio hominum.*

disputationis, quæ extat in lib. *de peccato originis contra Pelagianos, quam suprâ recitauit: Ista questio, vbi de arbitrio voluntatis & Dei gratia disputatur, ita est ad discernendum difficilis, vt quando defenditur liberum arbitrium, negari Dei gratia videatur. Quando autem asseritur Dei gratia, liberum arbitrium putetur auferri: tamen cum veritas, vt*

idem Augustinus ait, citante Prospero, sententia 138. & credenda sit & loquenda: dicam de re tanta, non quantum debeo, sed quantum possum: sic tamen, ut oratio congruat ad vocem, quã Deus ipse nobis tradidit. Sit igitur hæc prima propositio.

stum, & credideris in corde tuo, quodd Deus illum excitauit à mortuis, saluus eris.

Homo post lapsum, etsi horribiliter spoliatus & sauciatus est à latronibus Diabolicis: tamen non transformatus est in aliam speciem, ut verbi causa, in truncum vel asinum, sed adhuc est & manet homo præditus mente & voluntate, & habet modum agendi, quo differt natura rationalis à bruta.

Credo quibusdam hanc propositionem videri non necessariam. Sed qui versati sunt in his disputationibus, & legerunt aduersariorum scripta, & audiuerunt ipsos coram loquētes, possunt facile existimare, quo consilio, & quibus de causis hanc propositionem repetierim in primo aditu seu in vestibulo huius doctrinæ. Dolendum est quidem & deplorandum veris gemitibus & lacrymis, tantam barbariè post mortem Lutheri piæ memoriæ, irrepsisse in Ecclesiã, ut iam sit nobis dimicandũ de primis principiis, quæ debebant esse nota pueris & puellis. In scriptis Flacij, præsertim in eo scripto, quod continet disputationem de libero arbitrio, manifestè hæc leguntur, & possunt cognosci ab omnibus, qui volunt cognoscere, quod homo non sit animal rationale in Theologia, & quod nullam præter habeat naturalem de Deo notitiam, & quod sit truncus, asinus, faxum &c. Hæc non exaggerantur à me odiosè, sed palam leguntur & extant in ipsorum scriptis, & defenduntur miris præstigiis sophismatum. Sic argumentor more Flacianorum:

In psalmo 49. scribitur: Homo iumento est comparatus. Ergo homo non differt à bruto.

Valerne consequentia? Non. Quare non valet? Quia simile non est idem, & nullum simile currit quatuor pedibus. Qua in re comparat psalmus hominem iumento? Comparat hominem iumento, quod

Prosper collegit 300. & aliorum insuper sententias ex Augustino, tanquam stultos & æstiuantem Theologica.

Hic aphorismus sumptus est ex dicto Pauli Roman. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem. Quod si confessus fueris ore tuo Iesum Christum,

quod ad mortalitatem attinet, seu ad mortalem conditionem. Homo est initio conditus ad immortalitatem & vitam æternam, aliæ bestię sunt conditæ ad exiguum tempus vitæ, quo confecto, desinunt vivere, & redeunt in nihilum. Iam verò homo factus mortalis, similis est iumento, quia si externam speciem consideras, non aliter moritur homo, quàm asinus aut canis moritur, sepelitur, putrescit. Loquor iam de externa specie & de corpore, non dico de omnibus congruere similitudinem. Comparationes debent candidè intelligi, non sophisticè & cauillatoriè. Ergo hoc tantum sequitur ex illo dicto, hominem esse similem iumento, quòd ad mortalitatem attinet, sed alia tamen est causa mortis in bestiis, alia in hominibus. In causis ordinatio & voluntas Dei sic & non aliter creantis bestias, est causa mortis. In nobis autem est causa mortis peccatum, nec Deus vult mortem, quatenus nihil est aliud, quàm destructio sui operis in natura humana, sed punit naturæ humanæ peccatum morte, propter suam iustitiam.

Rursus argumentor ex psalmo 73.

Ego sum factus coram te iumentum.

Ergo homo non differt à bruta natura.

Quare re versatur illa collatio hominis & iumentum? Respondeo. Loquitur hoc in loco de obsequio sine contumacia. Sicut asinus, aut equus, aut bos sequitur suum ductorem sine contumacia, & non disputat de via, per quam est incedendum: ita inquit Propheta in eo psalmo, Ego sequor ductum & gubernationem diuinam, & non amplius disputo de causis, quare alij homines in hac vita sint felices & florentes, cum tamen sint impij, alij verò pij duriter premantur & exercentur calamitatibus. Si respiciamus ad summam totius psalveri, & ad argumentum, facile intelligemus, hanc responsonem esse veram, non aliunde importatam. Totus enim psalmus est disputatio de euentuum confusione, vt videtur, & inæqualitate, quæ maxime perturbat mentes humanas cogitantes de prouidentia diuina. Sic enim argumentatur mens humana: Bonis debet esse bene, & malis male in hac vita. sed non sic, imò contrarium fieri videtur. Ergo nulla est diuina prouidentia. Fatetur ergo Propheta, autor illius psalveri, se diu quidem conflictatum esse cum hac tentatione, sed tandem eluctatum, & iam se, ommissa omni disputatione sequi Deum ducentem & monstrantem iter, sicut iumentum aliquod sequitur suum ductorem & gubernatorem aut fessorem. Hæc est sententia verissima,

& habet testem Theodoretum in quadam oratione de providentia. Magnum probrum est ista negari in Ecclesia. Quando posteri audierit nos ista agitalle, deridebunt nostram stultitiam, sed respondendum est stultis, ne videantur sapere.

Hanc propositionem confirmat articulus de incarnatione Verbi, de quo traditur regula, Filiū Dei assumpsisse naturam humanam, integram, incorruptam, habentem omnes vires & appetitiones naturæ proprias sine peccato.

Hæc regula traditur à Paulo expressè Hebr. 4. Habemus Pontificem, qui potest compatì nostris infirmitatibus, sed tentatū per omnia iuxta similitudinem absque peccato. Si nobis est similis sine peccato. Igitur homo non est transformatus per metamorphosin Flacianam, in truncum, aut asinum, aut statuam. Est qui-

dem in homine peccatum, quod omnes sani & pij in Ecclesia non tantum fatentur, sed etiam deplorant. Sed inde non sequitur, ipsam carnis substantiam esse malam, aut totam speciem hominis esse abolitam & mutatam in lapsu. Hæ sunt hyperbolæ Manichææ & Diabolicæ. Augustinus in lib. 10. de civitate Dei, cap. 24. Bonus verusq; Mediator ostendit peccatum esse malum, non carnis substantiam vel naturam.

Cum igitur anima Christi suam habeat intellectum & suam voluntatē, & Christus verè sit filius Abrahæ & Davidis secundum carnem: profectò confitendum est, hominē non esse expertem mentis & voluntatis, nec esse animal irrationale.

id est, secundum corpus & animam. Caro hęc significat totum hominem.

Eandem sententiam vel confirmant vel illustant hæc dicta Augustini in libro de Spiritu & littera cap. 28. Non omni modo deletum est in hominis corde per peccatum, quod ibi per imaginem Dei, cum crearetur, impressum fuerat, neque adeo imago Dei detricta est illa labe, ut nulla in anima, velut lineamē-

Hæc verba Augustini citata sunt ex eo libello, de quo ipse scribit in lbris retractationū, quod singulari diligentia, pietate & fideliter & Spiritus, id est, actionū carnis, & actionum Spiritus, & ex professo agitat quæstionem de ta ex-

ta extrema remanserint. Re- libero arbitrio, sicut norunt o-
mansit enim, quòd homo non mnes lectores eius libelli, & tan-
nisi rationalis esse potest. tum tribuit huic scripto tota A-
cademia V Vitebergensis, vt viuo

Luthero piæ memoriæ, libellus ille sit editus cum præfatione & in-
signi commendatione, & publicè sit inter ordinarias lectiones stu-
dij Theologiæ propositus. Ego ipse audiui partem libelli illius ex-
plicari à Doctore Pomerano. Quare nemo putet, me fucum facere
auditoribus. Scio non omnia sine delectu esse citàda, sed quæ ex hoc
libello citauit, scio probari omnibus piis Theologis viuus & mortuis.

Ex libro 22. de ciuitate Dei, cap. 24. In homine non penitus ex-
tinctæ est quædam velut scintilla rationis, in qua factus est ad ima-
ginem Dei. psal. 42. Ergo intelligamus habere nos aliquid vbi i-
mago Dei est, mentem scilicet atque rationem. Ipsa est qua capi-
mus iustum & iniustum, ipsa est, qua discimus verum à falso, ipsa
est, qua vocatur intellectus, quo carent bestię, quem intellectum
quisquis in sese negligit, & postponit ceteris, & ita abiicit, quasi
non habeat: audiat ex psalmo: Nolite esse sicut equus aut mulus,
in quibus non est intellectus.

Tractatu i. in Iohan Pecora non illuminantur, quia pecora nõ
habent rationales mentes, quæ possint videre sapientiam. Homo
autem factus ad imaginem Dei, habet naturalem mentem, per
quam potest percipere sapientiam. Ergo Christus lux est, non ani-
malium quorumcunque, sed hominum.

Cur Iohan. i. dicitur: Vita erat lux hominum? Ad differentiam o-
mnium aliarum bestiarum, quæ non sunt capaces specialis præsentię
Dei & *Et. 2. 2.* & illius vitæ, quam Euangeliũ promittit credenti-
bus. Sed omisis ceteris, tantum hoc axioma nuncrepeto, quod est
traditum in multis scriptis à Domino Philippo præceptore piæ me-
moriæ. Si homo non esset natura intelligēs, Deus etiam post lapsum
non posset se homini communicare. Suprà diximus de quatuor gra-
dibus præsentię Dei, non iam loquimur de vniuersali præsentia Dei,
quæ pertinet ad creaturas rationales & irracionales, sed loquimur
de speciali præsentia Dei, qua Deus sese & sua bona nobis commu-
nicat. Hæc communicatio liberalissima non posset fieri, si subiectũ
non esset capax luminis, & iustitiæ, & vitæ. Ita Augustinus inquit:
1173 Filius Dei non est lumen quorumcunque animalium, sed

tantum hominum, quia homo habet rationalem mentem, quae est capax lucis diuinae. Non dicimus hominem à se ipso illuminari & viuificari. Quis hoc diceret nisi extremè furens? sed homo talis est, vt possit capere lucem diuinam, aut repudiare & reicere, obstruendis foraminibus, per quae illabitur lux Solis iustitiae, videlicet Christi. Hæc non proposuisssem, nisi verum esset illud vetus: Ex malis moribus bonæ leges natae sunt. Sape impudentia & pertinacia aduersariorum cogit declarare & illustrare prima principia. Ac profectò negare, hominem esse hominem, vel tollere hominem ex homine, est negare prima principia, & contra tales non est disputandum, aut frustra disputatur. Neque ego nunc disputo contentiosè, sed tantum iuniores præmoneo, cogente ratione mei officij, ne applaudant omnibus clamoribus & opinionibus, nondum satis exploratis. Hæc est igitur prima propositio, in qua clarè & expressè diximus, hominem post lapsum primorum parètum non esse transformatum in aliam speciem, vt verbi causa, in truncum, aut asinum, sed adhuc retinere, vt Augustinus loquitur, quædam lineamenta, ex quibus species agnosci potest. Neque verò ex scalamo, vt in proverbio dicitur, facimus nauem, nec ex musca elephantem: sed hoc tantum tribuimus homini, quod Deus ipse voluit in nobis esse reliquum, propter suam gloriam, & propter nostram salutem. Si enim homo non esset præditus mente & ratione, & esset natura bruta, nec Deus posset se communicare hominum generi, nec vicissim agnosci & celebrari doctrina & obedientia in genere humano. Hæc sunt adeo manifesta, vt penè nos pudeat versari tamdiu in his primis principiis, aut declarandis aut illustrandis.

Sequitur altera propositio negatiua, quæ detrahit homini *diuinitatem* seu facultatem, qua possit liberari ab ira Dei, à peccato, à morte æterna, propriis viribus aut meritis. Nam hæc liberatio est solius Christi beneficium integrum, vt Iohan. 8. scribitur: Si vos liberauerit Filius, scilicet ab ira Dei, à morte æterna, à tyrannide Satanae, à seruitute peccati, verè eritis liberi. Quod attinet ad hanc seruitutem peccati & mortis, nullam prorsus *diuinitatem*, seu efficaciam, seu facultatem homini tribuimus.

II. Propositio. Manifestum est, homines in hac deprauata natura non posse tollere peccatum & mortem, id est, exuere prauas inclinationes, & liberare se ab ira Dei, à morte corporali & æterna, propriis

propriis viribus, aut operibus, aut virtutibus, aut meritis, nec posse satisfacere Legi Dei. Sed hæc liberatio à peccato & à morte fit propter Filium Dei, & per eum. Primùm in hac vita impu- tatione iustitiæ, & incoatione nouæ & æternæ vitæ & iustitiæ, postea consummatione in vita æterna. De hac tota liberatione dicitur Iohann. is 8. Si Filius vos liberauerit, verè eritis liberi &c.

Consideretur tota concio a- pud Iohannem cap. 8. Qui facit peccatum, seruus est peccati: ser- uus autem non semper manet in domo domini sui. Si autem Fi- lius vos liberauerit, verè eritis li- beri. Seruum esse peccati, nihil a- liud est, quàm iacere oppressum mole intolerabili iræ diuinæ ad- uersus nostra peccata, & circum- ferre in natura horribilem depra- nationem, & propter hæc mala destinatum esse nõ tantùm mor- ti corporis, sed etiam æternæ damnationi. Quæ potest autem maior miseria cogitari, quàm hæc ipsa, quæ describitur appellatione serui- tutis peccati. Econtrà nihil est dulcius, & nihil debet esse gratius piæ menti, quàm consideratio huius libertatis, quam nobis promittit Filius Dei, inquit: Si vos Filius liberauerit, verè *ὄντως* eritis libe- ri. De hac libertate plura solent dici, quando recitantur gradus liber- tatis Christianæ, quia verò hæc non sunt in controuersia, nolo in iis

III. Propositio: Homo non renatus potest regere vtcunque lo- comotiuam, id est, flectere externa membra ad actiones congruè- tes cum Lege Dei. Hanc qualemcunque libertatem Paulus homi- ni tribuit, quia fateretur in non renatis aliquam esse iustitiam car- nis, vt cum inquit ad Titum: Non ex operibus iustitiæ, quæ nos fecimus. Quoties autem de disciplina cogitamus, veniat in men- tem primorum parentum, qui post lapsum suam nuditatem te- gunt foliis fici. Vt enim primi parentes, cum non possent tristissi- ma vulnera à Diabolo accepta sanare, externam deformitatem vt- cunque tegebant: sic homines in hac imbecillitate naturalibus vi- ribus disciplinam aliquo modo efficere possunt.

IV. Propositio: Necessè est in In hac propositione decet pios verè cõuersione ad Deum, men- maximè esse attentos, & iudica- tem à Filio Dei per Euangeliũ re sine anteceptis opinionibus, an in ea dicatur aliquid pu- illuminari, & voluntatem à Spi- gnans cum analogia fidei: aut ritu sancto efficaciter trahi.

cum ipsa veritate & experientia spirituali: aut cum perpetuo consensu catholicæ & orthodoxæ Ecclesiæ. Ac in bona quidem causa, ut dicit Pindarus, tria verba sufficiunt. Sicut enim Syllogismus bonus tantum habet tres terminos & tres propositiones, & non est infinita declamatio: ita non est necesse, caput controuersiæ in hoc articulo declamatoriè proponere, sed fatis est Dialectica breuitate perspicuè rei summam exponere.

Quod cum sit, homo assentitur promissioni gratiæ nõ propriis viribus, sed per Spiritum sanctum, qui hoc modo in consideratione verbi, & non aliter est efficac.

Est breuis propositio, sed complectitur omnia quæ possunt dici vtiliter de præcipuo capite, quod est in cõtrouersia positum. Quid est in cõtrouersia positum, cum

fit vera cõuersio nemo ignorat, aut certè ignorare nemo debet, cum tota vita Christiana nihil aliud sit aut esse debeat, quàm perpetua pœnitentia, quæ complectitur timorem Dei, fidem & nouam obedientiam. Non igitur volo disputate de vocabulo cõuersiones circuli tam est notum piis, quàm Geometris sunt notæ definitiones circuli & quadrati. Quid autem necesse est fieri in conuersione ad Deum? Primùm necesse est, mentem à Filio Dei per Euangelium illuminari. Quare tribuo Filio Dei hanc actionem, videlicet mentis illuminationem pullis tenebris, quæ nobiscum naturaliter nascuntur? Propter dicta, quæ mox recitabo in confirmatione, quorum alterum extat Iohan. i. alterum Matth. ii. Iohan. i. dicitur: In ipso vita erat, & vita erat lux hominum. Et paulò pòst: Illuminat omnem hominem venientem in mundum. Est enim Filius splendor lucis paternæ, & lumen de lumine, ut dicitur in Symbolo Niceno. Ideo rectè tribuitur Filio actio in mente, id est, illuminatio seu illustratio mentis. Alterum dictum est apud Matth. ii. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui Filius voluerit reuelare. Iam quæratur, quomodo reuelat Filius voluntatem Patris de nostra salute, & quomodo illuminet nostras mentes? Respondeo. Per Euangelium, ut Iohan. i. dicitur: Deum nemo vidit vnquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Non igitur separamus illuminationem, quæ est beneficium Filij Dei, à voce Euangelij audita, lecta & cogitata: sed semper addimus hoc instrumentum, quod est ordinatum decreto diuino. Additur autem in propositione: *Et voluntatem à Spiritu sancto efficaciter trahi.* Quare tribuimus tractionem voluntatis Spiritui sancto? cum tamen vera sit

arbitrium. Ne quis putet me audacter aliquid noui affirmare, is querat eandem sententiam expressam & recitatam sine inuolucris, & sine vllis ambagibus in Confessione Ecclesiae VVirtembergensis, vbi clarè hæc verba leguntur: Etsi homo non habet, quo possit se liberare à peccato & morte: tamen habet, quo beneficia à Deo accipiat. Siquidem vis hoc vocare capacitatem, aut modum agendi, mea nihil interest, modò retineas rem, non pugnemus de verbis. Vides ergo in hac propositione coniungi hæc tria, Spiritum sanctum, verbum & voluntatem, sed singula suo modo, suo loco, & suo ordine.

Huius asseuerationis sunt multa testimonia perspicua Iohannis & Pauli. Iohan. 1. Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Et in eodem capite: Quotquot eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri.

Hic coniunguntur à Iohanne duo correlatiua: Illuminatio, quæ fit à Filio Dei, & receptio luminis, quæ fit in nostris mentibus. Quotquot receperunt &c. Sicut autem correlatiua semper

sunt simul, & semper sunt intelligenda simul, etiam si alterum non nominetur, vt fides semper se habet correlatiuè ad promissionem, etiam si non semper fidei fit mentio in promissione, aut promissionis, quoties de fide loquimur. Ita quando audimus dulcissimum dictum de beneficiis Filij Dei, Iohan. 1. Filius illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: mox addamus hanc correlatiuam propositionem: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Eodem modo loquitur Paulus ad Timotheum, 2. Timoth. 1. Custodi præclarum depositum per Spiritum sanctum &c. Et 1. Timoth. 6. Apprehende vitam æternam. Non factis est docere, quòd Filius Dei det vitam æternam gratis propter suum meritum, & propter suam obedientiam, sed oportet mox addi correlatiuam sententiam, quomodo apprehendatur & accipiat vitam æternam. Certè à nobis accipienda & apprehendenda est, ac nisi à nobis apprehendatur, frustra nobis offertur, ideo ex fide gratis, vt sit firma promissio. Sed dicat aliquis, Tu ipse fateris, nos assentiri non propriis viribus, sed per Spiritum sanctum. Quomodo igitur dicis, nos recipere Christum, aut apprehendere vitam æternam? Respondemus, Vtrumque est verum, & quòd per Spiritum sanctum hæc præstemus, & quòd nos ipsi assentiamur, & accipiamus vitam æternam. Non hæc pugnant inter se, sed suauissimè congruunt. Sumus quidè

passiui, quo ad efficaciam & illam *dyuina* credendi: sed sumus etiam actiui, dum per Spiritum sanctum assentimur, & apprehendimus vitam æternam, & custodimus præclarum depositum. Hæc ponuntur contra hanc sententiam. Christi beneficium est, illuminare, sed nos viderimus ne repellamus lumē in nos sparsum, & nobis oblatum, & quanquam hoc non possimus facere propriis viribus: tamen dum nobis restituitur *dyuina* credēdi, nostrum est repugnare dubitationi, & orare, vt fortius & efficacius trahamur.

Matth. ii. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius

reuelare. Iohan. 6. Nemo potest

venire ad me, nisi Pater traxerit eum. Iohan. 19. Sine me nihil potestis facere. Rom. 8. Qui ducuntur Spiritu Dei, sunt filij eius. Si quis autem Spiritū eius non habet, non est eius. Rom. 1. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credēti. 1. Cor. 1. Placuit Deo per stultam prædicationem saluos facere credentes.

non intelligas violentam tractionem.

Iam respondebimus ad hanc obiectionem: Si Spiritus sanctus nos trahit, & Filius illuminat, & nos assentimur non propriis viribus, sed per Spiritum sanctum, quid igitur nos agimus? sumusne prorsus otiosi aut ignaui, aut habemus nos repugnatiuē, hostiliter, & fremimus ac furenter insanimus contra Filium Dei? He-

enim sunt voces Flacianorū, & totus mūdus est repletus his vocib⁹, quod homo in conuersione non tantum repugnet Deo, sed etiam fremat contra Deum, & insaniat, & bacchetur, & entusiasmo quodam ad credendum rapiatur. Hæc certē furiosorum sunt hominum, dicere hominem furere, insanire in conuersione, neque ad me sunt ista ficta aut odiosè excogitata. Sed si quis vult videre istos thesauros, ego monstrabo ei plura in illorum libris, quam libenter legat.

Etsi autem Spiritus sanctus accendit hanc fidem, vt dixi, per verbi cogitationem: tamen non est in homine efficax, tanquam in trunco nihil agente, sed ita hominem trahit ac conuertit, vt in adultis & doctrinam intelligentibus, aliquam velit esse voluntatis actionem, quæ suam efficaciam comitetur. Sciēdum est igitur, fidem Dei donum esse & opus, sed donari vocatis & annuentibus,

hoc est, audientibus verbum Dei, idque cogitantibus, & assensu amplectentibus, & repugnantibus dubitationi, & in hac lucta peritentibus auxilium Dei.

Si hæc essent Geometrica, possent pingi ante oculos in tabella, sed quia sunt Theologica, utcumque sunt declaranda iuxta analogiam fidei. Vtraque propositio est vera, vna: fides est donum Dei. Altera, per fidem accipimus Spiritum sanctum. Prima propositio extat Iohann. 6. Hoc est opus Dei, quod Deus efficit, ut credatis in eum. Altera propositio, quod accipiatur Spiritus sanctus fide, extat aliquis. Ego non missionem Spiritus per fidem accipiamus. Dicat aliquis. Ego non possum hæc conciliare: videntur hæc inter se pugnare? Respondeo, non pugnant. Donatio Spiritus sancti antecedit fidem, non tempore, sed ordine naturæ, sicut omnis causa ordine naturæ prior est suo effectui. Sæpe autem quod ad tempus attinet, simul sunt causa & effectus: Exemplum, Sole est causa diei, simul autem sunt & vno momento ortus Solis supra horizontem, & initium diei, nec possunt hæc discerni tempore aut successione partium: ita simul sunt hæc in corde humano. Donatur nobis Spiritus sanctus, qui est causa fidei, & fides assentitur verbo, & apprehendit remissionem peccatorum, & ipsum Spiritum sanctum, & vitam æternam. Fortassis videntur iunioribus hæc obscuriora & subtiliora, sed non possunt hæc, ut dixi, oculis subiici & pingi in tabulis. Vnusquisque hæc ita se habetione aut expertus est, aut experitur, aut experietur, aut experietur. Non oportet te imaginari interuallum temporis inter donationem Spiritus sancti & fidem, sed hæc concurrunt & connexa sunt, sicut ortus Solis & initium diei, & sunt duo correlatiua, quæ non possunt separari. Vbicunque Spiritus sanctus, ibi fides, & ubi fides, ibi Spiritus, & quanquam Spiritui sancto verè tribuitur efficacia & *divinis*: tamen non sequitur, mentem & voluntatem, quatenus à Spiritu sancto trahitur, prorsus otiosam esse.

Hæc in quotidiana inuocatione, in qua aut fit, aut crescit conuersio, discenda sunt. Nequam verò audiendi sunt, qui fingunt, hominem in conuersione non modò aduersa fronte repugnare, sed etiam furere aduersus Deum, quia non possunt si-

Si multi conciperent preces & vota ad Deum, & peterent se conuerti, id longè esset fatius, quàm quòd multa volumina librorum inanium accumulatur, mul

mul esse in volūtate motus extremē pugnantes & contradictorij, velle bonum oblatum, & idem reiicere ac repudiare.

& in omnibus conuiuiis & angulis, etiam inter pocula agitantur quæstiones de libero arbitrio. Ego scio, quòd multi qui ita temerè disputant, nunquam primis la-

tiis gustarint, quid sit pœnitentia, quid vera inuocatio, quid vera patientia in ærumnis, nunquam senserunt dolores mortis, & pericula inferni, nunquam experti sunt efficaciam veræ doctrinæ in magnis certaminibus & doloribus. Spero autem, me hactenus summam veræ doctrinæ de causis conuersionis ad Deum ita exposuisse, vt neglegentia non possit iure ac meritò mihi obiicere, quòd aliquid detraham de gloria Dei, vel de efficacia Filij Dei & Spiritus sancti. Liberè enim fateor, & grata mente prædico ἐνεργειαν, vt Græci loquuntur, id est, efficaciam Filij Dei, qui sua luce per Euangelium mentes nostras illustrat, pulsatis tenebris naturaliter nobiscum natis, & Spiritus sancti efficaciter trahentis nostras voluntates & corda nostra vt assentiantur Euangelio. Et si autem verissimum est, fidem & totam conuersionem non esse opus nostrum, sed opus & donum Dei, non tantùm in initio, sed etiam in ipso incremento, & in perseverantia vsque in finem, vt epistola ad Hebræos inquit cap. 13. Respicite ad Christum ducem fidei & consummatorem: tamè confitendum est, dari fidem & Spiritum sanctum non furiosis, non contumaciter & pertinaciter repugnantibus & aspernantibus hoc donum Dei, sed iis, qui petunt se trahi à Deo, & non excutiunt trahentem & mouentem ipsum Spiritum sanctum. Non enim fieri potest, vt simul existant in corde huerere & fremere aduersus Deum, & accipere beneficium oblatum. Sed ne videar hæc affirmare sine graui causa, addemus testimonia Græcæ & Latinæ Ecclesiæ de hac sententia.

Præclare ergo Augustinus tractatu 27. in Iohannem, dixit: Qui resistit, non credit, nam qui resistit, quomodo viuificatur? Aduersarius est radio lucis, quo penetrandum est, non aduertit a-

Sumamus declarationem à Sole, qui est fons lucis & vitalis potentia in tota rerum natura. Si tu non voles admittere lumen Solis, sed id obstruisti fenestris & omnibus foraminibus à te reieceris, nūquam te, aut domum tuam Sol luce sua illustrabit. Ita

ciem, sed claudit mentem. Et psalm. 109. Homo non repellat resistendo quærentem se, & patiatur perditus inueniri se.

quanquam Filius Dei est lux mundi & vita æterna, Iohan. 1. & hic Sol iustitiæ Malach 3. illuminat omnem hominem, scilicet qui illuminatur: tamen mox sequitur in eodem capite, Quotquot ceperunt eum, his dedit potestatem filios Dei fieri Scriptura sacra est tota copulatiua, nec iudicandum est ex singulis clausulis, sed tota sententia orationis piè consideranda est. Non igitur tantum dicta colligenda sunt, quæ affirmant, & rectè quidem, Christum esse fontem lucis & vitæ æternæ, & nos omnes ex hoc fonte haurire, sicut Ioan. 1. dicitur: Ex plenitudine ipsius omnes accepimus gratiam, sicut Ioan. 1. sed etiam illa Scripturæ dicta sunt adiungenda, vt constet tota copulatiua, quæ de receptione lucis, hoc est, de assensu, quo amplectimur verbum, & accipimus oblata beneficia, concionantur.

Testimonia Græcæ & Latinæ Ecclesiæ, de hac sententia, quam recitauit.

C A P. V I.

NON quidem nititur nostra fides vlla humana auctoritate, sed petra firmissima ipso Dei verbo. Sed tamen quia Deus instituit ministerium, idq; vult audiri, iuxta Samsonis dictum: Nisi arasseris mea vitula, non inuenissetis: Nemo pius vnquam aspernatus est interpretationem & vocem perpetuam ministerij in Ecclesia, quod regitur non ab humanis opinionibus & affectibus, sed à Spiritu sancto. Neque ego hoc facio sine exemplo, quod Patres cito, sed imitor D. Augustinum, qui in libro contra Iulianum, non modò citat sacras literas, sed etiam decem Patrum Græcorum & Latinorum expressa testimonia, & in fine, quasi in epilogo hæc verba addit: Non opus est, vt Patres in vnum locum nauigent ad Synodum, cum multos scriptores coegerim in vnum librum, qui ad omnia loca nauigare potest. Sed pergat aliquis pertinaciter litigans, & perseverans in suo proposito, sic cauendo: Tu opponis homines hominibus, cur non potiùs Deum vel Scripturam

Scripturam hominibus? Hæc videtur speciosa oratio, sed confidetur perpetua consuetudo Ecclesiæ in similibus casibus. Quando cūque orta est in Ecclesia controuersia *περι τῆς πίστεως καὶ διαβολας*, necesse est in consilium adhiberi perpetuam confessionem & cōsensum Canonis minis hæretici prætexunt dicta Scripturæ, quàm vera docent. Legat qui volet, disputationem Athanasij cum Ario agitatum coram Probo, inde lector facile poterit æstimare, quatum aceruum Scripturæ accumulauerit Arius ad cōfirmationem suæ blasphemix: vt, Pater maior me est. Item: De die vltimo, nec Filius hominis, nec angeli norunt. Item, Tunc etiam Filius erit subiectus Patri. Fortassis homo imperitus iuraret, Arium esse virum sanctum, & rectè sentientem propter citationem Scripturæ. Sed hunc cita refutat Athanasius, vt facile constet candido lectori, penes quem stet veritas. Ita vos nolite perturbari ab istis pyratibus, qui nauigant in mari verborum, & quidem verborum Dei non candidè, sed calumniosè ad peregrinam sententiam detortorum. Nonne etiam Diabolus in deserto mille artibus oppugnans Filium Dei, in prima acie collocat dictum psal. 91. Angelis suis mandauit de te &c. Quare non satis est citare Scripturam & verbum Dei, nisi etiam verbum rectè intelligas. Non est hic quæstio de verbo Dei, sed de natiua sententiâ. Papa in suis decretis multa citat, vt Matth. 16. Super hanc petram &c. Ioan. 21. Pisce oues meas, &c. Sed quo candore, etiam si tota Biblia congerat eruditi. Ita nemo vobis fucum faciat, etiam si tota Biblia congerat in vnum locum, & gloriatur pro se stare verbum Dei, si modò conftet, tales Sycophantas tanquam pyratas versari in mari verborum, & ignorare quid affirmant aut negent. Si quis igitur adhuc cauillatur, nos vt testimoniis humanis: huic breuiter respondeo sine ambagibus. Oppono homines hominibus, fateor. Sed quales, qualibus? Primum pios hypocritas crudelibus & mendacibus: deinde sanctos profanis, qui sine timore Dei viuunt, & sine fide. Tertio, doctos indoctis, amantes veritatis contentiosis rixatoribus. Postremò, fide dignos vanissimis, leuissimis & peruersissimis. Vtri igitur parti plus sit credendum & tribuendum, iudicet Ecclesia, & vnusquisq; apud suum animum & conscientiam. In his feriis canimus: Magis credendum est soli Mariæ veraci, quàm Iudeorum turbæ fallaci, id est, Vnicum Mariæ testimonium de Christi resurrectione pluris est faciendum, quàm omnes Iudeorum clamores, cauillationes, mendacia &

calumniæ. Ita iuniores plaris faciant Græcos & Latinos scriptores, sanctitate, eruditione & meritis in Ecclesia celebres, quàm istos no- uos rixatores, ne quid dicam asperius.

Magna quidẽ certamina de libero arbitrio & olim mota sunt, & hodie à vanissimis & peruersissimis hominibus agitantur, qui contentionis cupidiores sunt, quàm veritatis. Sed tamen hæc sim- plex sententia, quam recitavi, perpetua vox est piorum in Eccle- sia, vt saniorum scripta clarè testantur.

Epiphanius contra Aposto- licos: Pietas non extorquetur coactione, sed iustitia cum vo- luntatis electione cõiuncta est.

Idem in refutatione Mon- tani [pag. 180.] Quos Deus vocat, his nullam necessitatem affert, nec vincula iniicit, sed relinquit eis spontaneam electionem, vt dicitur: Venite sitientes ad me.

Nazianzenus pag. 191. Quan- do audis, Quibus datum est, ad- de, datur vocatis, & sic annuen- tibus.

Idem in lib. carminum in passionis historia. Deus neminem seruat inuitum, & vi coactum.

Chrysoftomus Galat. 3. Non potest gratia Spiritus sancti re- pellentibus dari.

Idem 2. Thessal. 3. Fidelis qui dem Deus est, qui cum promise- rit salutem, omnino saluabit, sed sicut promisit. Quomodo autem promisit? Si voluerimus & audiuerimus ipsum, nõ quo- quo modo, neque vt ligna, aut

Græca verba extant pag. 220
ἐγὼ ὑπ' ἀνάγκης ἢ θεοῦ βέβαια, ἀλλ' ἐκ
παρακλήσεως ἢ δικαιοσύνης.

ὅς ἐπάλεσε, μετὰ παρακλήσεως καὶ
κλήκεν, ἢ ἀνάγκῃ ὁπταζόμενος, ἢ
κλιὸν ὁπθήμενος. φάσκοντες, ὅτι αἱ δι-
ψῶντες ἔλθουτε πρὸς ἐμὲ.

scilicet Matth. 19. Non omnes
possunt capere verbum hoc.
δὲ δοθὲ τοῖς καλεμένοις καὶ ὅτιοι θέλουσι.

Jurisconsulti dicunt: Inuitis non potest donari, sed potest eri- pi. Idem verè dici potest etiam in Theologia.

Deus est ita efficax in Ecclesia & singulis piis, sicut promisit se fore efficacem.

Aliud est audire, aliud auscul- tare. Multi sunt auditores, sed pauci auscultatores. Lucæ 2. di- lapides

lapides ignavi. πῖσος ἢ ἐστὶν θεός,
 καὶ ἐπαγγελόμενος σῶσαι πάντως
 σῶσει, ἀλλὰ ὡς ἐπιγγήλατο. πῶς δὲ
 ἐπιγγήλατος ἐάν θέλωμεν, καὶ ἀλώ-
 μεν αὐτὸν, καὶ ἀπλῶς, ἢ δὲ ὡς ξύλα.

citur de Maria, quoddam conserua-
 rit omnia verba in corde suo. Et
 in parabola de femine. Illi sunt ve-
 ri auditores, qui audiunt verbū
 Dei & custodiunt, & fructum af-
 ferunt in patientia.

Macarius homilia 37. Cūm
 Paulus dicat: Deus est qui ope-
 ratur in vobis velle & perficere:
 Cur Scriptura præcipit hoc fa-
 cere? Iam diximus hominem à
 natura habere promptitudinē
 animi, quam Deus requirit. Iu-
 bet igitur, vt homo in primis co-
 gnoscatur, & cūm cognōrit, amet,
 & voluntatem deprimat. Vt au-
 tem mens exerceatur, laborem
 perferat, aut opus aliquod per-
 ficiat, gratia Domini largitur
 volenti & credenti.

In eodem cap. 2. ad Philipp.
 præcipit Paulus, cum timore &
 tremore salutem vestram opera-
 mini. Hæc est vox præcepti. Dein
 de sequitur promissio dulcissi-
 ma, non transferenda ad imagi-
 nationes Manichæas, sed ad con-
 solationem piarum mentium.
 Deus est, qui efficit, vt velitis &
 perficiatis. Quomodo hæc con-
 gruunt, inquires? Antea præcepit,
 vt nos ipsi operemur nostram sa-
 lutem, mox subiicit aliam sen-
 tentiam, & planè, vt videtur, di-
 uersam, Deus est, qui efficit &c.

Si Deus efficit, cur nos iubet operari?

Suidas testatur, hunc Macarium Aegyptium vixisse temporibus
 Arij, & fuisse clarum, non modò doctrina & pietate, sed etiam mira-
 culis. Ait enim ab eo mortuos in vitam reuocatos esse. Ac tanta fuit
 auctoritas huius viri, vt ipsius voce & cōcionibus valde sint repressi,
 fracti & debilitati Ariani in Aegypto: Quanta autem fuerit eloquē-
 tia, doctrina & pietate præditus, ostendunt 50. homiliae, editæ Pari-
 sis Græcè & Latinè, quæ iam venales habentur in omnibus biblio-
 poliis. Non cito homines obscuros, non yndecunque colligo suffra-
 gata, sed talium virorum dicta laudo, qui & ipsi in laude vixerunt. Et
 hæc tenus quidem audiuius testimonia Græcæ Ecclesiæ, videlicet
 Epiphaniij resutantis octoginta hærefes, Gregorij Naziāzeni, Chry-
 sostomi & Macarij Aegyptij. Poteram & alios citare, vt Cyrillum,
 sed non necesse est in hac explicatione methodica omnia colligi &
 coaceruari. Nunc audiemus confessionem Latinæ Ecclesiæ, videli-
 cet Augustini, & discipuli eius Prosperi, item Ambrosij, Hieronymi
 & Bernhaldi. Priusquam verò accedimus ad testimonia Augustini,

obiter recitabo quendam locum ex hoc scriptore. Augustinus libro 2. retractat. cap. 37. In libro de Spiritu & litera: *Quantum Deus adfluuit, acriter disputavi contra inimicos gratiae* [id est, Pelagianos] *quasi inflicatur impius.* Dicam iunioribus, quales sint libri retractationum, & quid contineant. In libris retractationum duo præstat Augustinus, primum recenset ordine sua scripta, & singulorum scriptorum argumenta & præcipua capita. Alterum est, quod agit ipse censuram piam & candidam de suis scriptis. Quod exemplum si multi & olim fuerint imitati, & hodie imitentur, minus esset certaminum. Discernenda enim sunt tempora, non solum in sacris literis, sed etiam in scriptis humanis, iuxta regulam: Distingue tempora, & concordabis Scripturam. Sicut igitur differt lux meridiana, quæ est clarissima, ab illa luce tenui & obscura, quam spargit Sol ante suum ortum in aurora: ita in scriptoribus veteribus & recentioribus discernantur tempora, quibus singuli libri sunt scripti & editi. Hanc regulam, si sequemur, poterimus candidè iudicare de veteribus & recentioribus scriptoribus. Hac verò regula neglecta & violata, erimus Statophyli, Flacij & similes sycophantæ, & obiiciemus optimis scriptoribus, Augustino, Luthero, & aliis, *ἀντινομίας*, hoc est, contrarietatem & dissonantiam. Hoc igitur agit Augustinus in suis libris retractationum, quod non solum ordine recenset titulos & argumenta suorum librorum, sed etiam admonet lectorem, ut discernat tempora scriptorum, & fateatur ipse se profecisse, & incrementa lucis accepisse scribendo, docendo & disputando. Quod autem ille summus vir de se, & suis scriptis dixit, id verè & candidè de scriptis & libris Lutheri dici potest. Conferat enim qui volet, candidè, sine præiudicio, enarrationem psalmi 51. cum aliis quibusdam horridioribus scriptis. Ex hac collatione facilè apparebit, qualis fuerit Lutherus in meridie, qualis item in aurora. Hæc credo piè & candidè, & sine ullius, qui est amantissimus scriptorum Lutheri (sicut & ego sum) offensione dici & scribi posse. Et Lutherus eadem de se scribit in præfatione primi tomi suorum operum Latinorum.

Augustinus in lib. de Spiritu & litera cap. 34. Profectò & ipsū velle credere, Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius præuenit nos. Consentire autem vocationi Dei,

Videntur hæc secum pugnanre in explicatione, sed enunciamus hanc sententiam Augustini, vel

vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriae voluntatis est. Quae res non solum non infirmat quod dictum est: Quid habes, quod non accepisti? sed etiam confirmat. Accipere quippe & habere anima non potest dona, de quibus hoc audit, nisi consentiendo, ac per hoc quid habeat & accipiat, Dei est. Accipere autem & habere utique accipientis & habentis est.

4. Deinde habet se actiue, quod ad assensum attinet, quo beneficium diuinitus oblatum accipitur. Non igitur haec inter se pugnant. Dare est Dei, accipere, est nostrum, quanquam hoc ipsum accipere non fit nostris viribus, sed per efficaciam Spiritus sancti, qui voluntates & adiuuando praeparat, & praeparando adiuuat.

Idem tractatu 76. in Iohannem: Deus Trinitas, Pater, Filius & Spiritus sanctus a veniunt ad nos, dum venimus ad eos: veniunt ^a subueniendo, venimus ^b obediendo: veniunt ^c illuminando, venimus ^d intuendo: veniunt ^e implendo, venimus ^e capiendo.

^e Iohan. 1. Quotquot receperunt eum. Item Apocal. 3. Ego sto ante ostium & pulso, scilicet per vocem Euangelij & administrationem Sacramentorum, & si quis mihi aperuerit, id est, non repugnauerit contumaciter, pertinaciter, furiosè, ad hunc ingrediar, & cenabo cum eo.

Et lib. 5. de ciuitate Dei cap. 19. Tales homines virtutes suas quataesque in hac vita possunt habere, non tribuunt nisi gratia

more Dialectico & verbis scholasticis. Voluntas humana partim se habet passiuè, partim actiue, diuerso respectu. Scitis enim ex physica & Dialectica, actione & passionem non re ipsa differre, sunt enim vnus & idem motus, sed tantum terminis & relationibus. voluntas igitur humana in conuersione passiuè se habet, respectu efficaciae vel doni diuinitus oblatae. donum est Dei, non nostrum. Quid habes, o homo, quod non accepisti? 1. Corinth.

quo beneficium est Dei, accipere, est nostrum, quanquam hoc ipsum accipere non fit nostris viribus, sed per efficaciam Spiritus sancti, qui voluntates & adiuuando praeparat, & praeparando adiuuat.

a Vtrumque legitur in Scriptura: Veniemus ad eos. Et: Venite ad me omnes.

b id est, opitulando, Rom. 8. Spiritus opitulatur nostrae infirmitati.

c Iohan. 1. Illuminat omnem hominem.

d Non sunt claudendi oculi, si velimus frui lumine Solis.

e Iohan. 1. Quotquot receperunt eum. Item Apocal. 3. Ego sto ante ostium & pulso, scilicet per vocem Euangelij & administrationem Sacramentorum, & si quis mihi aperuerit, id est, non repugnauerit contumaciter, pertinaciter, furiosè, ad hunc ingrediar, & cenabo cum eo.

Ita Paulus dicit 1. Cor. 15. Gratia Dei sum, quod sum.

Dei, quòd eas volentibus, credentibus, petentibusque dederit, simulque intelligunt, quantum sibi desit ad perfectionem iustitiæ, qualis est in sanctorum angelorum societate, cui se nituntur aptare.

id est, accommodare, asimulare. Nihil hinc dicitur de repugnantibus & frementibus.

Epistola 106. Omne opus bonum gratia præcedit, & id comitante, non ducente: pedissequa, non præiua voluntate.

Hoc est, quod vulgò dicitur, Præeunte gratia, comitante voluntate.

Prosper [*discipulus Augustini*] qui gubernavit Ecclesiam Rhenigensem annos circiter 20. sententia sexta ad capitula Gallorum: Qui dicit, quòd liberum arbitrium in homine nihil sit, non est Catholicus. Arbitrium enim hominis gratia Dei non abolet, sed adolet, & ab errore in viam reuocat ac reducit, vt quod sua libertate erat prauum, Spiritu Dei agente sit rectum.

id est accendit. Est pulchra *περὸς ἁμαρτίαν*. Idem est quod Lutherus dicit: Spiritus sanctus est medicus naturæ humanæ, non de-

Idem contra Collatorem pag. 137. hanc sententiam concilij Africanani contra Pelagium recitat. Quotquot filij Dei sunt, hi Spiritu Dei ducuntur, vt nec nostrum sentiamus deesse arbitrium, & in bonis quibuscunque volūtatis humanae singulis motibus, magis illius valere non dubitemus auxilium.

1. Corinth. 15. inquit Paulus Ego plus laboravi ceteris. Cum autem hoc videatur plenum esse arrogatiæ, mox addit correctionem. Non autem ego, sed gratia Dei. Non excludit diligentiam & conatum voluntatis suæ, sed tamen omnia refert accepta gratiæ Dei. Hæc non pugnant inter se rectè distributa, nec quidquam detrahit gloriæ Dei.

Et in eodẽ libro pag. 147. Nō vt inuitum hominem subigat, sed vt subiectionis cupidum faciat, nec vt ignorantem & cõuultum vt intelligentem sequentemque præcedat. Manens enim liberum

Metaphora sumpta à pistori- bus, qui massam subigunt, vt intelliguntem sequentemque præcedat. Manens enim liberum

arbitrium, quod vtrique cum ipso homine Deus condidit, à vanitatis & cupiditatibus suis [id est, à peccato originis] in quas neglecta Dei Lege fluxerat, non à se ipso, sed à creatore mutatur [Hæc

semper fuit mea vox & confessio] vt quidquid in eo in melius reficitur, nec sine illo [scilicet assentiēte] fit qui sanat, nec nisi ab illo [scilicet efficaciter trahente] qui medetur.

Item pag. 159. [à ἔγωγε Theologicum] Opitulationes diuinæ gratiæ stabilimenta sunt voluntatis humana. volentes oramus, & tamen misit Deus Spiritum Filij sui in corda nostra clamantem, Abba Pater.

Nos clamamus Abba Pater, sed per hunc Spiritum. Sic vtrumque rectè dicitur: Spiritus sanctus dat nobis vires & robur, vt possimus assentiri Euangelio: & nos assentimur promissioni per Spiritum sanctum, vtraque propositio vera est. Imò hæc ita sunt correlatiua, vt separari non possint. Nos enim sumus, qui assentimur, non ipse Spiritus sanctus. Nusquam enim legitur, quòd Spiritus sanctus assentiat Euangelio, sed de nobis hoc scribitur: Fides tua te saluum fecit: Non dicitur: fides Spiritus sancti. In enarratione Lutheri super psalm. 51. hæc subinde repetuntur, quòd fides sit donum Dei & Spiritus sancti, & quòd tamen sit nostrum opus. Sic enim inquit Lutherus: Nos nihil aliud agimus in fide, quàm quòd apprehendimus promissionem, & assentimur Euangelio. Et tamen hoc ipsum est donum Dei.

Hieronymus dialogo primo aduersus Pelagianos: Sic homini liberum seruamus arbitrium, vt Dei per singula non negemus adiutorium.

Nostri sancti, si diis placet, id est, hypocritæ non sancti abhorrent ab vtroque vocabulo, & liberum arbitrij, & adiutorij. Vtramque enim appellationem dicunt detrahere aliquid de gloria Dei, & nescio quid confirmare & stabilire, profectò metuunt culpam, vbi non est culpa, ac perinde faciūt, sicut

Rursus est pulchra metaphora, quæ vsurpatur etiam Genes. 49. de Ruben primogenito Iacob. Tu effusus es, seu fluxisti inftar aquæ. Aqua difficulter manet intra suas metas.

Paulus vtrumque habet. Vnū extat Galat. 4. alterum Roman. 8. Galat. 4. inquit: Spiritus clamat Abba Pater. Est enim Spiritus gratiæ & precum. Roman. 8.

in passione Iudæi, qui volebant ingredi in pratorium, vt possent edere pascha. Interea verò polluebant se parricidio innocenti Christi. Tales sunt sanctuli isti hypocritæ, qui peccare se putant, si vtantur istis vocabulis. Interea impunè interficiunt aut opprimunt calumniis quoscunque possunt.

Ambrosius lib. 2. de vocatione gentium, cap. 9. Ipsa gratia hoc omni generi medendi atque auxiliandi agit, vt in eo quem vocat primam sibi receptricem & famulam donorum suorum præparet voluntatem. Nam virtus nolentium nulla est, nec potest asseri, vel fidè, vel spem, vel charitatem eis inesse, quorum ab his bonus consensus alienus est.

Voluntas est ministra, ancilla, pedissequa, comes Spiritus sancti.

id est, repugnantium, fremantium.

Hoc est idem, quod nos dicimus: voluntas est passiva quoad efficaciam, actiua quo ad assensum: assentimur per Spiritum sanctum, & tamen nos sumus, qui assentimur, non Spiritus sanctus. Is enim non opus habet apprehensione promissionis, sed nos ducit, trahit, flectit, mouet, vt assentiamur.

Bernhardus de gratia & libero arbitrio. Quod à solo Deo, & soli datur libero arbitrio, tam absque consensu esse non potest accipientis, quàm absque gratia dantis. Tolle gratiam, non erit, quod saluet, tolle liberum arbitrium, non erit quod saluetur.

Idem in sermone primo de aduentu. Si non valet infirmus [paralyticus] in occursum tanti medici procedere longius, saltem conetur erigere caput, & aliquatenus assurgere venienti, vsque ad cordis compunctionem, & oris confessionem occurre, vt saltem exeat de sterquilinio miseræ conscientia, quoniam indignum est, illuc autorem puritatis intrare.

In Græco prouerbio dicitur. Reprehendunt vinum & bibunt ramentum. Hoc tempore sunt aliqui medici, qui Auicennam ex alto despiciunt, & dicunt esse imperitum, ineruditum, barbarum scriptorem, indignum lectione studioforum artis Medicæ. Quàm verè iudicent, non est meum dicere. Illi verò ipsi cõtemptores Auicennæ, non possunt curare vnum aliquem morbum, nisi domi in cõsiliu adhibeant Auicennam, qui in optimam metho-

methodum & epitomen redegit Galenum & Hippocratem. Ac si
 versio esset melior: omnes studiosi deberent sibi comparare Auicen-
 nam propter doctrinam physicam. Quod igitur accidit medicis illis,
 hoc visu venit Flacianis. Et si enim in otio, id est, in disputationum ri-
 nis & in magna securitate, in qua viuunt, contemnunt hanc doctri-
 nam Augustini, Prosperi, Bernhardi & aliorum: tamen quando ac-
 cedunt ad ægrotos, aut ad supplicio afficiendos, vel etiam ipsi mo-
 riuntur, necesse est, vt hac doctrina vtantur, nisi vel ipsi velint op-
 rimi desperatione, vel alios in desperatione relinquere. Quando du-
 cuntur fures aut latrones ad patibulum, quid proponi potest ad cō-
 solationem ipsorum, nisi hæc & similia dicta? Venite ad me omnes,
 qui laboratis & onerati estis. Item: Oves meæ vocem meam audiūt.
 Tu quid es perdita & misera ouicula, & aberrasti à grege, sed adest
 pastor quærens te per legalem concionem & hoc supplicium. Adest
 medicus offerens tibi remedium peccati & mortis. Noli igitur fugere
 pastorem, noli aspernari medicum, maledicere medico, fugere me-
 dicinam, sed potiùs vocem eius sequere, & pete ab eo remedia dolo-
 ris. Certè his & similibus verbis vtendum est in consolatione. Non
 sunt perturbandi tales disputationibus illis: Expecta donec Deus te
 rapiat. Eadem sunt dicenda aliis infirmis & ægrotis, qui versantur
 in aditu mortis. Idem nobis singulis est inculcandum, quando nos
 Deus ex hac vita vocabit. Sed dicunt disputatores illi: Aliud est in
 doctrina, aliud in consolatione. Quasi verò decipiat nos Deus in
 consolatione, aut ministri Euangelij decipiant ægrotos vel alios mi-
 seros homines, qui versantur in postremo agone. Imò consolatio ex
 doctrina oritur. Non posset esse vera consolatio, nisi vera esset do-
 ctrina. Sicut doctrinæ medicæ finis est sanatio morbi: ita doctrinæ
 Euangelij finis est consolatio.

Hæ sententiæ piæ vetustatis nihil detrahunt de gloria Filij Dei
 & Spiritus sancti, sed tantùm describunt modum agendi, quo dif-
 fert natura rationalis à bruta. Tribuunt enim Deo effica-
 ciam, qua mens, voluntas & cor in melius mutantur,
 & simul discernunt agens voluntarium, &
 agentia naturalia.

Solutio præcipuarum obiectionum contra veram sententiam.

C A P. V I I.

V M sophistica sit infinita, non necesse est nos persequi singulas cauillationes, quæ possunt, aut solent afferri contra veritatem, sed satis est monstrari fontes, & contrariorum argumentorum & solutionum. Sunt autem quinque fontes, ex quibus argumenta ducuntur contra sententiam, quam hæctenus recitati. Primus fons est prædestinatio. Secundus, peccatum originis. Tertius, actio Spiritus sancti in nobis, seu sanctificatio. Quartus, tyrannis Diaboli. Quintus, lucta carnis & Spiritus in renatis. I. A prædestinatione tale argumentum ducitur.

Non est volentis, nec currentis, sed miserentis Dei.

Ergo nulla est nostra actio, sed habemus nos tantum passivè, sicut statua, truncus aut lapis.

De hoc argumento paulò pòst respondebimus. Prædestinatio tollit meritum nostrum, non actionem voluntatis. Si enim voluntas profus esset otiosa in conversione, non diceret Paulus: Non est volentis, sed miserentis Dei.

I I. A peccato originis, sic solent adversarij argumentari.

Homo est per peccatum mortuus in delictis.

Ergo nihil agit, iuxta axioma, Mortua natura non est efficax.

Respondeo. Etsi peccatum originis vitiat naturam: tamen non profus aufert eam, nec delet, nec mutat naturam humanam in aliam speciem.

I I I. A sanctificatione.

Spiritus sanctus efficit in nobis velle & perficere.

Ergo nos nihil agimus.

Respondeo. Spiritus sanctus non abolet, sed adolet naturam, id est, non destruit, sed sanat, non aufert modum agendi in voluntate condita, sed transfert in alium statum, sicut loquuntur Augustinus, Prosper & Bernhardus.

I V. Quarto

I V. Quarto loco tyrannis Diaboli prætexitur contrariæ opinioni.

Diabolus est tyrannus.

Tyrannus potest cogere subditos.

Ergo nulla est prorsus libertas in homine.

Respondeo, sicut respondet tota antiquitas, Macarius & alij. Diabolus habet vim persuadendi, non cogendi.

V. A lucta carnis & Spiritus tale argumentum sumitur. Roman. 7.

In renatis sentitur lucta & pugna carnis & Spiritus.

Ergo homo habet se repugnatiuè & aduersatiuè ante conuersionem, in conuersione & post conuersionem.

Respondeo. Non nego esse in nobis luctâ carnis & Spiritus, quam quisque in se ipso experitur, sed inde non sequitur, hominem omnino repugnare, id est, superbe & pertinaciter aduersari Spiritui sancto. Quod si fieret, excuteretur Spiritus sanctus. Dialecticè possimus respondere. Habitus & priuatio possunt esse in eodem subiecto, sed gradibus inæqualibus. Non dominatur in nobis peccatum, doct nec manemus renati & sancti, sed Spiritus dominatur. Hæc breuiter dicta deinceps vberius explicabimus.

Est in omnibus controuersis prima cura esse debet, vt vera sententia mentes nostras muniamus, tamen quia hanc verissimam

sententiam, quam hæctenus exposui, quidam pertinaciter litigantes ineptis cauillationibus labefactare conantur, has breuiter diluamus.

Audio, quosdam sententiam meam ita accipere & interpretari, quasi congruat cum Flaciana opinione. Si quis peccat ignorantia, huic facile do veniam. Si quis

verò malitia peccat & pertinacia, hunc sanet Dominus. Notæ sunt adultioribus narrationes venustissimæ de ineptis conciliatoribus sententiarum inter se pugnantium. Vna extat apud Platonem de Hippia, altera apud Ciceronem lib. i. de legib. de Lucio Gellio. Vterque enim Hippias & Gellius conatus est conciliare philosophos Epicureos, Stoicos, Academicos & alios inter se dissidentes, sed quo euentu, res ipsa ostendit. Quare omittamus has ineptias ineptorum conciliatorum, & teneamus quod verum est, siue videatur alicui congruere hæc sententia cum paradoxis Flacianis, siue non. Ego non

hoc ago, vt iam disputem acerbè cum Flacianis, aut ostendam, quomodo congruant hæ sententiæ, aut non cõgruant, sed permittito auditoribus iudicium & defectum sententiarum. Si quis verò candidè & sine præiudicio querit veritatem, is facilè animaduertentia terit, hanc doctrinam, quæ est vetus, non noua, præcipuè dissentire à Flacianis paradoxis in ordine seu modo conuersionis. Agit enim Deus per verbum, non vi magica, & agit in homine, non vt in trunco & bestia, sed vult verbum audiri, cogitari, apprehendi, nec cogit voluntatem, sed flectit & inclinat ad obiecta mōstrata in verbo, non vt simus & maneamus otiosi aut repugnantes voci diuinæ, sed vt velimus obedientiam in fide & operibus, quæ Deus præcipit. Et tamen hoc ipsum velle, Dei donum est, qui ex mala voluntate bonam facit.

PRIMA OBIECTIO.

Roman. 9. Non est volentis aut currentis, sed miserentis Dei.
Ergo voluntas est otiosa in conuersione, sicut statua.

RESPONDEO.

Hoc dictum non tollit actiones voluntatis, sed tollit meritum seu gloriationem detrahentem aliquid de laude misericordiarum, quæ est causa electionis. Requiritur enim voluntas, sed tollitur meritum. Vult igitur cum misericordia concurrere apprehensionem in accipiente promissionem: vult te audire Evangelium, & non repugnare, non indulgere diffidenti, sed luctari cum infirmitate, & petere vt Spiritu sancto adiuueris: sicut dictum est Roman. 8. Spiritus fert opem infirmitati nostræ. Et ille apud Marcum 9. inquit: Crede Domine, sed fer opem diffidentiarum mearum.

Vt hæc solutio rectè intelligatur, vtar exemplo iustificationis. In doctrina de iustificatione vergetur, & quidem rectè, particula GRATIS, vel sola fide iustificamur, sed hæc particula exclusiva rectè intelligenda est. Excluditur non præsentiam obedientiarum, sed meritum nostrorum operum remouet à causa iustificationis. vt vulgò loquimur, particula Gratis excludit opera, non vt non ad sint, sed vt non sint causa & meritum iustificationis. Latro in cruce gratis iustificatur, non propter sua opera, virtutes & merita, sed tamen in latrone in cruce sunt multa bona opera. Sicut ergo in doctrina de iustificatione, particula Gratis tollit meritum nostrum,

SOLVTIO PRAECIP. OBJECTIONVM. 389
Arum, non praesentiam operum: ita in hac materia, praedestinatio
tollit meritum, & docet misericordiam esse causam nostrae electio-
nis. Sed non excludit actionem voluntatis, imò cum Paulus dicit:
Non est volentis, clarè tribuit homini velle & currere. Et rectè dici-
tur: praedestinationem esse non tantùm ad finem, sed etiam ad media.

II. OBJECTIONO.

Iohan. 6. Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum.

Ergo voluntas aduersans & repugnans [*furens & fremens, vt isti loquuntur*] violento motu trahitur.

RESPONDEO.

De hac obiectione respondet Cyrillus lib. 4. in Iohan. cap. 6.
Non enim cum dicat, neminem posse ad se venire, nisi Pater tra-
xerit eum, vi quadam cogi trahi que credentes putandum est, sed
monitione, doctrina, reuelatione. Et cap. 7. eiusdem libri. Omnis
qui audit à Patre, & discit, venit ad me. Vbi auditus, disciplina,
doctrina que adest, ibi fides non vi, sed persuasione oritur. Non e-
nim possumus secundum Ecclesiae veritatis que dogmata, liberam
potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellamus, villo
modo negare. Eandem sententiam enarrans Augustinus tractatu
26. in Iohannem, inquit: Non traheris? ora vt traharis. Omnis qui
audit à Patre, & discit, venit ad me. Videte quomodo trahat Pater,
docendo delectat, non necessitatem imponendo. Disce trahi ad
Filium à Patre, doceat te Pater,
audi verbum eius.

Audi, inquit, non dicit, repu-
gna. Si cui non placet hæc enar-

ratio Cyrilli & Augustini, is amet sua somnia, quoad volet.

III. OBJECTIONO.

Philipp. 2. Deus operatur in nobis velle & perficere.

Ergo homo habet se vt statua nihilagens, sed tantùm pa-
tiens.

RESPONDEO.

Huius obiectionis solutio Summa hæc est: Efficacia Spi-
ritus sancti tollit fiduciam no-
xta apud Augustinum, in lib: ritus sancti tollit fiduciam no-

de gratia & de libero arbitrio, ca. 9. Nō enim quia dixit: Deus est qui operatur in nobis velle & perficere, ideo liberum arbitrium abstulisse putandus est. Quod si ita esset, superius nō dixisset, Cum timore & tremore vestram salutem operamini. Quando enim iubetur, vt operetur, liberum

eorum conuenitur arbitriū. Sed ideo cum timore & tremore, ne sibi tribuendo, de bonis, tanquam suis, extollantur operibus. Tanquam enim interrogaretur Apostolus, & diceretur ei: quare dixisti, cum timore & tremore? horum verborum rationem reddens dixit: Deus est qui operatur in vobis. Sic enim timetis & tremetis, non extollimini tanquam de vestris operibus bonis, quia Deus est qui operatur in vobis.

Conuenire est iuridicū vocabulum.

Et in eodem lib. cap. 16. eruditissimè & verissimè inquit: Certum est nos facere cū facimus, sed ille facit, vt nos faciamus, prae-bendo vires efficacissimas voluntati.

Et in lib. de prae-destinat. sanctorum cap. 11. Ideo & haec nobis praecipuntur, & dona Dei esse monstrantur, vt intelligatur, quod & nos ea faciamus, & Deus faciat, vt illa faciamus.

IV. O B I E C T I O.

Mortua natura habet se purè passiuè.

Homo est mortuus ante regenerationem.

Ergo habet se purè passiuè in regeneratione.

R E S P O N S I O.

Respondeo ad Minorem: Homo est mortuus, scilicet nisi incipiat renasci per verbum & Spiritum sanctum. Habet igitur se passiuè

strarum virium, & gloriationem de nostris operibus, nō tollit modum agendi in voluntate, quo differt homo à statua. Fides est donum & opus Dei, & tamen fides etiam est nostra, sicut Christus dicit ad multos, quos sanauit: Fides tua te saluum vel saluā fecit. Sic bona opera sunt Dei opera, & sunt etiam nostra suo ordine. Sunt Dei, respectu efficaciae, quia ipse dat nobis vires & robur, vt possimus hoc facere, sed sunt nostra, quia nos facimus ea, non sumus stipites, trunci, afini, sed homines, non transformati in aliam speciem, quantumuis peccato corruptissimus.

sunt quo ad efficaciam, quam es illuminatur, & voluntas praeparatur, disponitur & immutatur. Haec efficacia Dei est, non nostra. Habet autem se actiue, quatenus incipit renasci & viuificari quo ad assensum. Ipse enim sumus, qui & volumus & consensimus, cum credimus verbis & promissis Dei, vt Augustinus praclare dixit libro retractionum cap. 23. Vtrumque credere & velle Dei est: quia ipse praeparat voluntatem, & vtrumque nostrum, quia non fit nisi volentibus nobis. Neque enim efficacia Spiritus sancti aut cogit, aut violentiam affert animis, vt inuiti velint, quod volunt, aut nolentes credant, sed persuasione placida & suauiter ex nolentibus facit volentes.

Consideretur discrimen inter duo genera mortuorum. Diaboli sunt mortui, & homines sunt mortui, sed dissimiliter. Diaboli peccatum est blasphemia & irremissibile peccatum, ideo Diabolus sic est mortuus, vt nunquam possit credere, sed maneat in sua morte & damnatione, & quotidie maiores flammam concipiat odij aduersus Deum & Ecclesiam, & homines singulos. Alterum genus mortuorum sunt homines, quorum peccatum non est blasphemia (loquor iam de lapsu primo) Aliunde enim impulsi sunt in ruinam, & post lapsum non fuerunt blasphemi. Sicut igitur Diabolus est insanabilis, ita homines sunt sanabiles, sicut mox sanati sunt, edita prima promissione,

V. OBIECTIO.

Nemo potest credere, nisi Deo accendente fidem.
Ergo voluntas nihil agit in conuersione.

RESPONDEO.

Verum est, Deum accendere fidem, sed accendit per vocem Evangelij cogitatum, cui nos vult assentiri, & simul petere auxilium. Non igitur indulgeas dubitationi, sed ei repugnes, & in hac luceta certo scias, Filium Dei esse efficacem.

Haec est haud dubie veritas, & haec erit victrix omnium certaminum, quia nihil est fortius veritate, vinum est forte, mulieres sunt fortes, reges sunt fortes, sed super omnia vincit veritas. Non vis aut numerus, tandem bona causa triumphat. Ioseph erat coelectus in carcerem, & deformatus horribili calumnia, quasi tentasset pudicitiam suam Dominam, sed quanquam

detinetur in carcere longo tempore, tamen tandem educitur, nec restituitur tantum in pristinam libertatem, sed etiam collocatur ad gubernacula totius Aegypti. Quod autem dico de Ioseph, hoc intelligatur etiam de veritate. Et si enim calumniæ & errores aliquantisper florent & dominantur: tamen paulatim fiunt languidiores, ac tandem euanescent omnino, veritate triumphante & conculcante suos hostes. Id fiet etiam in hoc & aliis articulis, in quibus veritas erit victrix, etiam me & aliis mortuis, etiam si fremant omnes portæ inferorum.

VI. O B I E C T I O.

Peccatum originis est horribilis deprauatio omnium virtutum hominis.

Ergo liberum arbitrium est inane nomen, sicut pax in Reipublica Platonis.

R E S P O N S I O.

Ad hanc obiectionem respondet Ambrosius lib. 1. de uocatione gentium cap. 3. Nec, quia Spiritu Dei agitur, ideo putet, se libero arbitrio carere, quia nec tunc perdidit, quando Diabolo, voluntate se dedit, à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum. Non enim homo voluntate, sed voluntatis sanitate priuatus est, cum à Diabolo spoliaretur. Cum igitur homo ad pietatē redit, non alia in eo creatur substantia, sed eadem quæ fuerat labefactata, reparatur.

Idem nos alia forma verborū dicimus: peccatum originis vitiat naturam, non auferit, & deprauat naturam, sed non extinguit. Multi sic exaggerant peccatum originis, ut dicant, hominē prorsus esse in nihilum redactū. Sed quanquam homo spoliatus est à latronibus Diabolis, & sauciatus in omnibus potētis, mente, voluntate & corde: tamen hac spoliatione & sauciatione, non est prorsus redactus in nihilum.

VII. O B I E C T I O.

Iohan. 1. Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

Ergo voluntati nullus locus in conuersione relinquatur.

R E S P O N

R E S P O N D E O.

Hoc dictum est descriptio Ecclesie, ac reicit tres modos, quibus hypocritæ cõtendunt se esse membra Ecclesie, videlicet, natiuitatem carnalem: imitationem in eam alieni exempli, quæ tantum *παρεργα* exprimit: & humanam electionem, seu successiōnem ordinariam: vt Caiphas nõ est membrum Ecclesie vitium, etiam si natus est ex femine Abrahamæ, & imitatur aliquos ritus patrum, & sedet ad gubernacula Ecclesie. Hanc esse natiuam sententiam verborum Iohannis, testatur reuerendus pater D. M. Lutherus, enarrans cap. 2. Osee.

qui nascuntur generatione carnali, nec qui imitantur aliquas ceremonias & gestus patrũ, nec illi, qui sunt in ordinaria successiōne, aut sedent ad gubernacula Ecclesie, creati suffragiis aliorum: sed qui ex Deo nascuntur. Quomodo autem ex Deo renascimur? Hoc docet Iohannes cap. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu.

VIII. O B I E C T I O.

Qui sunt subiecti tyrannidi Diaboli, non sunt liberi.
Totum genus humanum est subiectum tyrannidi Diaboli.
Ergo nihil libertatis in natura humana reliqua est.

R E S P O N D E O.

De tyrannide Diaboli teneantur duo insignia dicta, vnum Macarij, alterum Augustini. Sic enim Macarius homilia 27. inquit: Natura nostra boni malique capax est, ac potestas aduersaria exhortandi vim habet, nõ cogendi.

In orat. Theodoretĩ octaua, de prouidentia, extat duæ sententiæ prorsus similes. Prior hæc est: libera est possessio virtutis & vitij, & ministrum non volentem malè agere, nullus dominorum

Augustinus verò enarrans psalm.7. Aut fortunam, inquit, aut fatum inueniunt, quod accusent, aut Diabolum, cui non consentire in potestate nostra esse voluit, qui nos fecit. Et psal. 32. Diabolus non cogit ad peccandum, sed ego persuadenti consensi. Nero initio gubernationis fuit moderatus & clemens. Postea verò admisis Diaboli impulsionebus, ex Principe factus est monstrum. Idem de Alexandro Magno dici potest, qui ante captam Babylonem, fuit imago boni Principis. Post captam verò Babylonem, cum se voluptatibus dedisset, bestia, quam regi similior fuit.

cogit, scilicet ad peccandum. *αὐθαίρετος ἔστι τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς ἐπιθυμίας κτήσις. καὶ τὸν δὲ βυδόμενον οὐκ ἔστι τῆν κακὴν ζωὴν, ἔδειξεν δεσποτὸς ἀναγκάσειαι.* Altera sententia est de illecebris semel admisis. Sic enim inquit de adultera tentante pudicitiam Ioseph: Ratio non statim extinguit scintillam, postea maximum rogi non potest extinguere. Hæc similitudo congruit cum verbis vulgaribus:

Principiis obsta, sero medicina paratur,

Cum mala per longas conualuere moras.

IX. OBJECTIO.

Rom.7. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.

Ergo homo furenter & hostiliter aduersatur Deo in conuersione.

RESPONDEO.

Paulus in eodem capite inquit: Mente seruido Legi Dei, significat voluntatem quatenus sanari cœpit, comitem esse Spiritus sancti, & tamen restat in homine multum caliginis, dubitationis, & magna contumacia cordis, ut in vulnere quod sanari cœpit, magna pars adhuc restat putris & purulenta. Hæc verè dicuntur de lucta piorum, in quibus reliquæ morbi repugnant inchoatæ lucis, & motum spirituum, qui accenduntur per Spiritum sanctum & verbum. Non

Ista non discuntur otiosis speculationibus, nec cognoscuntur inter pocula, cum bene poti de his quærimus & disputamus. possunt

possunt autem initia illa accendi, aut fides inchoata retineri, donec voluntas omnino repugnat. Non enim omnino repugnat sanctus in eo, qui ne vult excuteretur, si voluntas succumberet dubitationibus.

Sed quādo Deus te abiicit in mare malorū, sicut Ioseph in carcerem, tunc disces ista melius, otiosa mētis non est; ista iudicare.

Deest Flacianis extremum remediū, de quo aphorismus Hippocratis inquit: Extremis morbis extrema remedia sunt adhibenda. Viuunt miseri homines

in magna securitate. Ideo magis magistꝛi sunt profani, audaces & petulantes. Si autem duriter castigarentur, fierent longē modestiores, & has disputationes, quas nunc longis voluminibus agitare in mundo, rectius intelligerent. Deus det, vt aliquando habeant exercitia vera & seria pietatis & patientiæ, quæ certè eis desunt. Vocant quidem se martyres, sed pauca vulnera acceperunt.

X. OBJECTIO.

Tribuens actionem voluntati in conuersione, confirmat opinionem meriti.

Ergo nulla est voluntatis actio in conuersione.

RESPONSIO.

Breuitè respondeo per instantiam. Imò fides non accendetur, nisi gratuita misericordiam intueretur, sicut psal. 6. dictum est: Saluum me fac per misericordiam. Et psalmo 69. Exaudi me, Domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum, me respice. Tollit autem gratia meritum, non quòd omnino nihil agamus, sed quia non satisfacimus Legi, & procul absumus à perfectione.

Respondi ad præcipuas obiectiones eorum, qui veram sententiam oppugnant. Nam omnes cauillationes persequi, perinde est, ac si velis arenas omnium aquarum numerare. Est autem piæ mentis diligenter cogitare sententiam Pauli i. Cor. 4. quæ monet, regnum Dei non confi-

Nolite dubitare, quin sit vera hæc sententia, experiemini aliquādo in magnis paucibus nos dixisse vera. Flaciani egregio stragemate vsi sunt. Mundus satietate quadam & fastidio cœperat

stere in sermone, sed in virtute, id est, non esse garrulitatem disputationum & ludos ingenij, sicut semper in Ecclesia multū fuit, & erit inutilium disputationum, sed esse efficaciam Dei, incoantis in corde verum timorem & veram fiduciam. Si quis enim tantum quarit materias, de quibus sine fine rixetur, is nō habet vera exercitia fidei, pœnitentiæ, inuocationis, in quibus vera lux accenditur & crescit.

ne & acerbitate. Hæc causa fuit, non alia, cur agitentur has disputationes de libero arbitrio. Quodd autem vera dicam, ex eo potest colligi, quia anteseptennium cum essemus V Vormatiæ, nulla profus facta est mentio de libero arbitrio, nec de hac re disputabat quisquam aduersus alium, siue amicum, siue aduersarium. Sed ab illo tempore, id est, à conuentu V Vormatiensi, vt quibusdam ægrè facerent, & eos in flammis inuidiæ conicerent, ac populo exagitando proponerent, delati sunt in hoc pelagus disputationum, ex quo ipsi non possunt eluctari. Hodie aliquid affirmant, cras iterum negant. Deus haud dubiè patefaciet, & omnium oculis subiiciet horum fraudulentorum, & callidè improborum praua consilia & machinationes nefarias, quibus falsò prætextitur sanctissimum & augustissimum nomen veritatis.

De impedimentis libertatis.

CAP. VIII.

ACTENS septem capita in hac materia exposita à nobis sunt, quæ non volo prolixè repetere, ne sim auditoribus molestus, præstando in tempestiuam beneuolentiam. Sequitur caput vltimum, in quo breuiter differemus de impedimentis, quæ obstant, quò minus etiam renati sua libertate possint vtì & frui, sicut par erat. Non e-
 nim tantùm ante regenerationem prauitas naturæ nostræ & Diabolice insidiæ impediunt gubernationem disciplinæ, sed etiam post regenerationem manent reliquæ peccati, seu veteris fermenti, quas Paulus expurgari iubet seu mortificari: sicut 1. Cor. 5. & Rom. 8. dicitur, Expurgate vetus fermentum. Item: Si actiones carnis Spiritu mortificabitur. Denique omnibus notæ sunt conciones & querelæ Pauli, de membrorum lege repugnante contra legem mentis, & de lucta carnis perpetua aduersus Spiritû. Ideo vita hominis & à Hiob & Paulo rectè comparatur militiæ non ignauæ & inerti, sed arduæ & difficili, quæ non potest sustineri sine Dei auxilio, & sine multis virtutibus. Ad hæc domestica impedimenta accedunt externa inpedimenta multiplicia, vt verbi causa, furor Diaboli, sæuitia tyrannorum, dissidia dogmatum in Ecclesia, & alia, quæ sunt penè innumerabilia. De his rebus omnibus sæpe multumq; cogitandum est, partim, vt nos ipsos commonefaciamus de propria infirmitate, de qua Christus inquit: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma, partim vt excitemur ad ardentiorē inuocationem & petitionem auxiliij diuini.

Semper meminerimus in hac imbecillitate magna libertatis impedimenta esse, quorum primum est ipsa prauitas nobiscum nascens, quæ est caligo de Deo, gignens dubitationes plurimas, & impediens timorem & fidem. Ac manifestum est, corda plena esse vitiosis motibus, & non posse prauas inclinationes expellere, & si-
 bi sumere ardentem dilectionem Dei. De hoc impedimento ludentè concionatur Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 22. &

Bernhardus in sermone primo
de septuagesima.

Bernhardus in illo sermone
recenset septem impedimentali-
bertatis & bonorum operum,
quæ nos breuius postea complectemur, videlicet numero ternario.

Primum, inquit, est indigentia corporis, hoc est, vt Paulus loquitur, vita *ψυχική*, id est, animalis. Magnum impedimētum studiorum, vt non dicam de aliis exercitiis pietatis, est sollicitudo de victu, cibo, potu, vestitu, de educatione liberorum, de hospicio, remediis, & omnibus aliis adminiculis huius vitæ corporalis. Ego ipse soleo dicere de mea cura domestica, dolet mihi, quod multum boni temporis est tribuendum curis & sollicitudinibus de curando ventre. Hoc impedimento carebimus in vita æterna, non edemus, nec bibemus, nec dormiemus, sed erimus similes angelis, qui viuunt sine cibo & potu, & omnibus aliis rebus temporalibus. Secundum impedimentum, inquit Bernhardus, est *ἀραξία* seu prauitas cordis. Cor humanum est peruersum & imperferutabile, id quisq; in se ipso experitur, iam ardet cor ambitione, pauld pōst inuidia & æmulatione. Tertium impedimētum sunt res secundæ, quæ multos homines defatuant, vt Salustius ait: Res secundæ etiam animos sapientum defatigant. Difficile est reperire hominem modestum & memorem propriæ infirmitatis in rebus secundis, in cursu rerum secundarum. Facilius est patientia in rebus aduersis, quàm moderatio in rebus secundis. Omnes sumus in rebus secundis negligentiores, petulantiores, confidentiores. Quartum est, res aduersæ seu concursus calamitatum. Quanta est ibi indignatio & fremitus hominum in rebus aduersis? Seneca eleganter dixit: Homines in rebus secundis sunt tumidi, in aduersis timidi. Est pulchra paranomasia. Quintum, ignorantia. Quàm multa ignoramus, non tantum de rebus diuinis, sed etiam de rebus humanis! Et tamen videmur nobis valde sapere. Sextum, est Diabolus, quod est omnium maximè horribile impedimentum. Septimum, periculum à falsis fratribus, de quo sæpe queritur Paulus in suis epistolis, præsertim 2. Corinth. 12. & 13. Sæpe autem cui parcunt hostes, qui tamen postea à falsis fratribus interficitur, vt ostendit exemplum Ioseph, cui pepercerunt omnes hostes Ecclesie, sed fratres eius fuerunt proditores & venditores ipsius.

Secundum impedimentum
est Diabolus, qui tanquam leo
rugiens obambulat, quærens

Magna est emphasis horum
verborum: Comparatur Diabo-
lus serpenti propter calliditatem
quem

quem deuoret. Petri 5.

veteratoriam *παρρησιας*. Est enim callidissimus architectus

mendaciorum & hac *παρρησια* decepit primos parentes in paraleo & animi magnitudine & robore vincit reliquas bestias: sic Diabolus non est musca, sed leo rugiens, fremens, iracundus, ardens in placabili odio Dei & Ecclesie. Sed quid agit hic leo? an dormit? Nō, sed obambulat noctes diesq̄, sine vlllo interuallo, sine vlla requie, & quarit, non muscas, non culices, sed homines, nec quarit, vt vulneret, sed vt nos absorbeat, & vno hiatu deuoret. Hęc si sępe multumq̄ cogitaremus, diligentior profectō & ardentior esset inuocatio.

Cum enim odio Dei ardeat, vult à plurimis eum contumelia affici, & delectatur destructione operum Dei in genere humano. De hoc horrendo odio & furore in Diabolo sępe cogitandum est, & ardentissima inuocatione petendum, vt Filius Dei tam sęuum hostem reprimat, cuius insidias cauere sola hominum diligentia sine auxilio Dei certē non potest.

Non frustra dicitur: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Necessaria est vigilantia & diligētia in cauendis insidiis & illecebris Diaboli, sed accedat ad eam inuocatio.

Tertium impedimentum est in hac vitę confusione moles ipsa negotiorum & periculorum. De hoc impedimento Paulus inquit Ephes. 5. Ambulate accurate, non vefatui, sed vt sapientes, redimentes tempus, quia dies mali sunt.

Hęc dixit Paulus de sua aetate, quę fuit lignū viride. Habuit enim aetas Apostolica, manifesta & visibilia testimonia Spiritus sancti. Quantō igitur hęc verius vsurpari possunt de ligno arido, vt supra dicitur. Quocunque conuertimus oculos & mentem, nihil nobis ostenditur, nisi magna conuersio in Ecclesia, politica & œconomia. Nec opus est longa inductione exemplorum. Inspiciat vnusquisque nostrum vitam humanam, & animaduertet me vera dixisse.

id est, de senecta mundi, in qua res ipsa ostendit omnia fieri languidiora, & omnia corrumpi quasi aceto infuso. Ideo vt alibi dicitur 2. Timoth. 3. Nouissima tempora erunt periculosa. Vt enim ciuitas, quę cincta est obsidione, vndique acerrimē ab

hostibus oppugnatur: Sic in Ecclesiam magno impetu irruunt ranni, hæretici, odia & calumniæ falsorum fratrum, locorum & temporum incommoda, mala exempla & scādala, paupertas, exilia, denique confusiones vitæ innumerabiles.

Tres sunt causæ, cur postrema tempora sint magis periculosa. I. Infirmetas naturæ humanæ, quia profectò & in anima & in corpore

re sumus imbecilliores, quàm Apostoli, martyres, & reliqui heronici viri, quorum historiæ celebrantur à multis scriptoribus. Quis nostrum posset vel minimam partem laborū & peregrinationum Pauli sustinere? Ego quoties lego historiam Pauli in Actis, miror potuisse vnum hominem tot terras obire, tot maria traicere, & tamē vbi que plantare plantulas cælestes, & colere hortum cælestem. I. Quia peccata crescunt, ideo etiam cumulantur pœnæ. Crescentibus autem pœnis & peccatis, sequuntur innumerabiles confusiones. Tertia causa est extremus Diaboli furor, de quo dicitur Apocal. 12. Venit Diabolus ad vos, habens iram magnam, quia scit modicum temporis restare. Ideo magis iam acuitur ira & odium Diaboli, aduersus Deum & Ecclesiam.

Cùm igitur caro infirma sit, & Diabolus ingenti rabie grassetur in genus humanum, & tota vita plena sit multiplicium confusionum, confugiamus ad Filium Dei (qui dulcissimè inquit: Non relinquam vos orphanos, sed veniam ad vos) & ab eo defensionem, auxilium & salutem petamus.

Hactenus dixi de libero arbitrio, non vt rei magnitudo poscit sed vt potui, nihil aliud quærens, nisi simplicem veritatem. Oro autem lectores harum pagellarum, vt regulæ ab Hilario traditæ in lib. 1. de Trinit. obtemperent, & candorè in iudicando adhibeant. Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam expectat ex dictis potiùs, quàm imponat, & retulerit magis quàm attulerit, neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumperit intelligendum. Huic regulæ qui parebit & obediet, is sine vlla dubitatione pro hac luce doctrinæ, Deo gratiasaget, & gratitudinem declarabit in confessione & studio cōseruandæ huius puritatis.

Scio, idq; verè affirmare possum bona conscientia, me quæsiisse, &

& adhuc querere veritatem simplicem, seiunctam ab omni sophistica, non solum in hoc articulo, sed etiam in toto corpore doctrinae Christianae, & in singulis eius partibus ac membris. Si cui autem vel in hac parte, vel in ceteris mea declaratio & explicatio non satisfacet, & si quid videtur à me dici aberrans à scopo veritatis, is amantissime, vel scripto aliquo agat, ut decet fieri inter pios in Ecclesia, & audiat coram responsum meam, vel expectet à me responsum aliquid aut scriptum. Ita fiet, ut collatio sententiarum quocunque modo instituta, aliquid lucis afferat huic vel ceteris materiam honestos, & arrodere doctrinam veritatis, quae nondum satis intelligitur ab illis censoribus parum æquis & candidis. Quod ideo dicto, quia est aliqua dissimilitudo auditorum, vel in hoc coetu, vel in tota urbe. Achortor iuniores, ne aperiât aures omnibus fabellis, rumusculis & calumniis, quibus non tantum ego miser scholasticus, sed etiam alij longè præstantiores aetate, doctrina & virtute quotidie deformantur, atque etiam onerantur post mortem. Sciant etiam iuniores, non tantum militibus in acie opus esse fortitudine, sed etiam nobis scholasticis togata fortitudine opus esse, quae est constantia seu perseverantia in agnita veritate, reiectis & repudiatis omnibus praesumptionem singulorum & calumniarum. Ego me offero ad declarationem & calumniarum, quas vel ex scripto distorui, vel obiter pronuntiaui. In quibus si quid erroris inest, libenter agnoscam & deplorabo. Si verò dixi veritatem, ut spero me dixisse, cogitet unusquisque quid debeat Deo, quid Ecclesiae, quid sibi, & tibi, & nobis omnibus erit reddenda ratio de omni verbo otioso. Non igitur simus petulantes in verbis, cum quidem petulantia linguae sit turpissimus morbus. Hac admonitione non opus est apud bonos, qui sponte intelligunt quid debeant veritati, & officium canonum praestant. Sed propter alios quosdam, qui nescio quorum sermonibus infatuantur, hac admonitione utendum fuit. Quam, oro ut omnes sine exceptione boni consulant, & non frustra propositam esse existiment.

EXPLICATIO TEXTVS IN LO-
CIS THEOLOGICIS PHI-
LIPPI MELANTHONIS
De viribus hominum.

DISPOSITIO Loci de viribus humanis in
bello domini præceptoris per se manifesta est, &
omnium oculis subiecta. Complectitur enim hec
methodica explicatio quatuor partes præcipuas,
quarum prima differit de disciplina, quod videlicet
sit homini non renato aliquo modo possibilis.
II. pars concionatur de implementatione Legis, quæ
homini non renato simpliciter impossibilis est.
III. pars & quidem præcipua docet lectorẽ de actionibus & motibus spiritualibus. De hac
parte, ut scitis, est præcipua dimicatio inter Ecclesiam & alias sectas.
Quarta est admonitio de impedimentis libertatis. Ut autem in tertio
parte referuntur furores Pelagianorum & Manichæorum, ita quarto
de omnibus his rebus pro nostra tenuitate aliquid dictum est: tam
repetitio pagellarum sicut hætenus vobis non fuit ingrata, nec de-
bet esse: ita etiam in hoc articulo prodest vos confirmari eiusdem ve-
ræ sententiæ crebra repetitione & inculcatione. Meminit enim di-
ctum Epicteti sæpe repetitum: Doctrina non potest radices agere in
animo, nisi ea quotidie dicatur & repetatur. Ac si quis vult studium
suis rectè cõsulere, & fructum ex iis capere, profuturum Ecclesiæ aut
Reipub. is non quadam curiositate quotidie novas res expectat, sed
veras & necessarias subinde repetat, & apud animũ sibi proponat.

Valla]

Laurẽtius Valla benemeritus
est de lingua Latina, sed interea
corruptit philosophiam & Theologiam, defensione Epicurearum &
Stoicarum opinionum. Defendit enim dogma Epicuri de voluptate,
quod voluptas sit finis hominis, propugnat etiam Stoicam neces-
sitatem, & huius prætextu tollit libertatẽ omnem actionum huma-
narum. Quid autem de talibus ingenis sentiendum sit, ostendit dic-
tum Aristophanis, qui in Nebulis (sic enim inscribitur comœdia)
exagitat quendam Sophistam, gloriantem se omnia posse contrariis
opinionibus perturbare & euertere. Sic enim inquit, *ἐπεθύμῃς ἑ-*
ταυτά

ἄνθρωπος οὐκ ἀπὸ τῆς αἰτίας ἐκείνης γινώσκων. Tali ingenio quod habet
 Audium contradicendi, præditus fuit Valla.

Interficere Clitum]

Historia nota est. Alexander
 ebrius in conuiuio interfecit se-
 nem optimè de ipso & regno Macedoniae meritum Clitum, propter
 quandam admonitionem liberiozem. Plutarch. in vita Alexandri.

Nec miscenda est disputatio]

Est mala consuetudo in disse-
 rendo afferre peregrina, non per-
 tinentia ad institutum. Ita enim homines abducuntur à proposito.

Extat autem in oratione AEschinis contra Ctesiphontem memora-
 bile dictum, quod est regula disputationis & scriptionum: sicut in
 gymniciis certaminibus videtis pu-

Pugiles dicuntur, qui casti-
 bus pugnant. Exemplum est in
 Virgilio de Darete.

giles de loco inter se certare: ita
 & vos [iudices] tota die pro repu-
 blica cum eo [Demosthene] de de-

fensionis ordine contendere, nec

finite eum extra causam vagari, sed compellite eum intra causam af-
 fiduitate & vigilatia vestra, & obseruate eius digressiones. Hæc simi-
 litudo pertinet ad locum Rhetoricum, de statibus & ad doctrinam
 Dialecticam de propositionibus. In quolibet scripto est vel quæren-
 da vel constituenda principalis propositio, quæ vocatur à scriptori-
 bus Rhetoricæ *Status*. De hoc iubet nos AEschines dimicare & ma-
 statum. Aristoteles confusionem peregrinarum materiarum vocat
 fallaciam secundum plures interrogationes.

Perplexis]

Perplexitas est, cum contrariæ
 causæ implicant animû, ne pos-

fit alterutram partem eligere. Multa accidunt homini in tota vita
 perplexa & inextricabilia humano consilio, ac nisi Deus ipse multa
 negotia & pericula extricaret, sæpe nobis succumbendum esset, vt
 post lapsum primi parentes non potuerunt vllum exitum suarum
 miseriarum prospicere, & verè fuerunt perplexi & implicati laby-
 rinthis inextricabilibus. Sed Filius Dei monstrauit exitum edita
 promissione de venturo liberatore.

Vt destruat opera Diaboli]

Ergo Filius Dei est medicus
 non destructor operum Dei. Fi-

lius Dei non delet naturales notias in mente, ex quibus extruuntur

honestæ leges & artes. Deinde non tollit ex corde σοφίας. Tertio non tollit ex homine libertatem regendi locomotiuam. Sed hæc bona naturalia sanat, & his medetur. Deinde & hoc confideretur: Duplicitia sunt opera Diaboli, alia ἔργα, alia πάρεργα. ἔργα sunt peccati & mors, πάρεργα sunt præstigia & ludi Diaboli in miraculis & oraculis Ethnicis. Ethnicici habuerunt oracula sua, vt Delphica & alia. Habuerunt etiã sua quædã miracula, id est, raros & inuitatos euentus, vt quodd quidã apud Romanos dissecuti cõtem nouacula. Hæc πάρεργα etiam destruxit Filius Dei suo aduentu. Nam Christo nato conticuerunt omnia oracula Ethnica, & cessarunt etiam miracula Dæmonum, sicut testatur Plutarchus Ethnicus scriptor, qui vixit tempore Traiani Imperatoris, annis 100. post Christum natum, agitans disputationem in suis moralibus: Quare cessarint oracula quondam celeberrima. Quanquam autem multa quærit, tamen verisimilem causam non potest explicare, quæ traditur in dicto Iohannis Filius Dei apparuit, vt destruat opera Diaboli. Idem testatur Porphyrius apud Eusebium lib. 5. de præparatione Euangelica, affirmans nullam posse capi vtilitatem ex Ethnicis religionibus. Postquam enim cœpit prædicari Iesu nomen, cessauerunt inquit oracula, & miracula Ethnica, & iam dii nostri nullam nobis opem ferre possunt. Hæc testimonia digna sunt memoria, cum non à nostris hominibus, sed ab Ethnicis pronuntiata sint. Nam testimonium, quod hostes perhibent veritati, profectò non est contemnendum, sicut de resurrectione Christi milites perhibent testimonium, eum verè resurrexisse.

Vocatur autem]

Libera est appellatio abstracti. Vt igitur liberum arbitrium est appellatio concreti. Libertas voluntatis est appellatio abstracti. Vt igitur liberum arbitrium est substantia vestita accidentibus: ita libertas est accidens, id est, facultas naturalis secundæ speciei.

In natura integra]

Libertas voluntatis humanæ ante lapsum est facultas, qua poterat Adam in rectitudine, in qua conditus erat, manere, & obedire Deo, & sine vlla coactione se à Deo auertere. Maior erit libertas nostra in vita æterna, quàm fuit Adami ante lapsum. Adam potuit non peccare: Hæc est contingens propositio. Nos in vita æterna non poterimus peccare: Quæ est propositio impossibilis. Augustinus dicitur statui hac vicissitudine propositio. Adam, inquit, poterat non

labi,

labi, sed electi in vita æterna NON POTERVNT labi.

Fabricius]

Referetur hic inter exempla constantiæ & perseverantiæ in honesto proposito. Ita enim dixit Pyrrhus de Fabricio: Facilius est Solem à suo cursu dimouere, quàm Fabricium ab honesto suo proposito.

Antigonus]

Antigonus secundus, Demetrii filius, moderatissimus rex, cui caput ad eum allatum esset, & filius Helenus deditus, hunc in regnum paternum remisit, eiq; patris caput & ossa dedit regio more commendanda. Matrem Philen prædicat Diodorus Siculus lib. 19. Tres fuerunt Antigoni, primus pater Demetrii, vnus ex quatuor successoribus Alexandri Magni. Secundus filius Demetrii, de quo hic loquimur, tertius fuit tutor Philippi postremi, patris Persei.

Mens & cor]

Voluntatis appellatio philosophica est. In dicto illo, quod cõ-Dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, ex totis viribus.

His omiſſis]

Vigilius Martyr lib. 4. Non præiudicant verba, vbi sensus inciles simus in verborum vsu.

Nam si natura]

Antithesis naturæ integræ & corruptæ. præcipua amplificatio in Prophetis est antithesis promissionum, comminationum, prætorum, pœnarum, virtutum & vitiorum. De antithesi sæpe recitari versus Iuriconsultorum. Ferro viam aperit, qui per contraria currit. Optima amplificatio est per contraria.

Nunc autem]

Altera ἀντιθέσεως pars.

Primum]

Hactenus tractata sunt μελέτηματα. Nunc sequitur prima propositio.

Paulus]

ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos.

Araptu]

Raptus & rapina differunt
Raptus pugnat cum septimo
Romani rapuerunt Sabinas virgines, vt est apud Liuium lib. 1. & O-
nidium in Fastis. Absalon eripiens patri regnum & facultates regias,
dicitur committere rapinam.

Incestorum]

prohibitæ, non approbatæ à legibus: *Blutschandt*.

Lex est posita iniustis]

nis, cingulum nuptiale
significat. Incestus sunt nuptiæ

Pædagogus]

1. Timoth. 1.

tempestiuè castigare. Ita lex est pædagogus, partim docens, partim
castigans.

Galat. 3. Duo sunt officia pæ-
dagogi, vnum docere, alterum

Quare disciplina est pædagogia? Primùm, quia homines non pos-
sunt doceri, vbi nulla est disciplina. Si iam non esset aliquod silentiũ
in hoc auditorio, quomodo posset audiri vox docentis? Sic si in tem-
plis esset strepitus & tumultus, qualis olim erat in campo Martio,
cũ eligerentur consules, non possent homines audire docentem.
Secunda causa est, quia doctrina non potest esse efficax & radices a-
gere in animo, donec retinentur delicta contra conscientiam. Donec
tu manes adulter, fur, aut latro, non potest in te efficax esse doctrina
Euangelij.

Xanthij]

Plutarchus in vita Bruti. Cũ
Brutus cinxisset obsidione urbẽ
Xanthiorum in Lycia, ciues ipsi urbem incenderunt, & sese perdi-
derunt, alij in ignem insilientes, alij sese fodientes ferro. Et conspecta
est mulier, quæ sese suspèderat de tecto suæ domus, & de collo suo
strangulatum infantem suspèderat, & in dextra tenebat facem, qua
domum inflammabat. Huius incendij, cũ spectator esset Brutus,
misit aliquot milites, vt opem ferrent hominibus miseris & furiosis,
sed tanta fuit eorum rabies & furor, vt procul à se reicerent optu-
latores.

Sed in Ecclesia]

Secunda propositio huius lo-
ci de impletione Legis. Quod vi-
ci de impletione Legis. Quod vi-

scilicet homo non possit satisfacere Legi Dei, hoc est, nec ardentem
diligere Deum, nec proximum.

Reue-

Reuelatur]

Rom. 1. Reuelatur iustitia Dei aduersus omnem impietatem & iniustitiam hominum. Reuelatur, scilicet in verbo diuinitus tradito. Iustitia, ira Dei. Ioan. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, quasi dicat, ratio non intelligit magnitudinem peccati sine Spiritu sancto.

Oppressa est peccato & morte]

Pindarus, citante Plutarcho: Potenti morti omnia obtemperant. Et de peccato inquit Menander, citante Seneca, in quaest. natural. Omnes malè viuunt, singuli peccant, & scelus vbiq̃ contextum est. Hæc dicta ideo recito, vt intelligi possit, etiam Ethnicos aliquo modo fateri, quòd homo non possit deponere suis viribus vel peccatum, vel mortem.

De externa disciplina]

ficut leges politicæ.

Quia Lex Dei non tantùm]

Roman. 7. Lex est spiritualis, ego verò sum carnalis, id est, Lex est spiritualis gubernatio, postulans integram obedientiam sine peccato, & spirituale iudicium, accusans immundiciem cordis. Hoc epitheton, Lex spiritualis, discernit Legem diuinam ab humanis legibus. Leges humanæ tantùm gubernât locomotiuam. Lex Dei regit cor. Deinde leges humanæ accusant externa delicta. Lex Dei est spirituale iudicium, accusans immundiciem cordis.

Non tollit]

Rom. 3. Lex est agnitio peccati. Igitur non est deletio peccati, valet consequentia à pondere verbi.

Beneficia Christi]

Ioan. 8. Si Filius vos liberauerit, verè eritis liberi: A quibus autem malis liberat nos Filius Dei? Primùm ab ira & maledictione Legis, vt dicitur Galat. 3. Christus factus pro nobis maledictum, redemit nos à maledictione Legis. Summa maledictionis Legis recitata est in hoc dicto, Maledictus omnis, qui non seruat omnia, quæ sunt scripta in libro Legis, Deuter 27. I I. Liberat nos à peccato, iuxta dictum 2. Corinth. 5. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos essemus iustitia Dei per eum. I I I. Liberat nos à morte æterna & damnatione, vt Osæ 13. scribitur: De manu mortis redimam eos, & de potestate inferni eripiam eos. O mors, ero mors tua, & pestis tua, inferne.

tem malis liberat nos Filius Dei? Primùm ab ira & maledictione Legis, vt dicitur Galat. 3. Christus factus pro nobis maledictum, redemit nos à maledictione Legis. Summa maledictionis Legis recitata est in hoc dicto, Maledictus omnis, qui non seruat omnia, quæ sunt scripta in libro Legis, Deuter 27. I I. Liberat nos à peccato, iuxta dictum 2. Corinth. 5. Eum qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum, vt nos essemus iustitia Dei per eum. I I I. Liberat nos à morte æterna & damnatione, vt Osæ 13. scribitur: De manu mortis redimam eos, & de potestate inferni eripiam eos. O mors, ero mors tua, & pestis tua, inferne.

Voluntas est captiua]

scilicet peccati & mortis, non libera.

Tertiò de actionibus spiritalibus]

Actiones spirituales sunt vera agnitio Dei, verus timor Dei, vera fides, spes, dilectio, humilitas,

inuocatio, patientia, denique omnes cultus primæ tabula. Iam quaeritur, quomodo existant illi motus & actiones spirituales? Quòd Spiritus sanctus sit causa horum motuum, id non est positum in conuersa, quia ipse titulus seu nomen actionum spiritualium ostendit suam causam. Non essent spirituales actiones, si non à Spiritu sancto accenderentur. Deinde non est quaestio de medio, vel instrumento, per quod efficax est Spiritus sanctus. Omnes enim sani consentiunt, per verbum Spiritum sanctum esse efficacem. Hoc igitur est *verborum*, de quo quaeritur, videlicet de voluntate, An voluntas se habeat purè passiuè, aduersatiuè, hostiliter, repugnatuè, furenter in conuersione.

Viua]

Viua membra Ecclesiae sunt sancti, renati, qui reguntur à Spiritu sancto, renati, qui reguntur à Spiritu sancto, renati, qui reguntur à Spiritu sancto.

ritu Dei. De quibus dicitur: Credo sanctorum communionem. Mortua membra sunt hypocritæ, in externa Ecclesiae societate viuentes. Sunt autem omnes hypocritæ in Ecclesia, nomine tantum, non re, viua verò membra, id est, sancti & renati, re & nomine. Mortua membra tantum habent ius nominis, quia sunt sine timore Dei, sine fide. Nabal, cuius fuit vxor sapientissima & modestissima Abigail, fuit mortuum membrum populi Dei. Fuit igitur in Ecclesia nomine, non re. Dauid verò fuit viuum membrum, quia habuit Spiritum sanctum, & habuit ius non tantum nominis, sed etiam rei. Hæc idcirco dico, vt vnusquisque suum cor scrutetur, & probet se ipsum, vt Paulus loquitur, vtrum sit viuum an mortuum membrum Ecclesiae. Si quis enim Spiritum Christi non habet, non est eius.

Magis & minus]

significant gradus. Qualitas recipit magis & minus, non substantia nec quantitas recipit magis & minus, id est, discrimina graduum.

Magis & minus, id est, discrimina graduum. Habemus eundem Spiritum fidei. 2. Corinth. 4. sed non eandem mensuram fidei. Rom. 1. & 1. Corinth. 12. Omnes sancti in Ecclesia, siue docti siue indocti, siue senes siue iuuenes, habent eundem Spiritum fidei, gratiae & precum. Zachar. 12. Nemo enim potest esse sanctus

sanctus sine Spiritu sancto & fide. Sed non habemus singuli eandem mensuram Spiritus seu fidei, vt in Ioseph & Daniele sunt maiora dona Spiritus sancti & excellētiores gradus fidei & omniū virtutū, quàm in me & te, & aliis longè infirmioribus. Nos nihil sumus, quod ad dona attinet, comparati cum Ioseph, Daniele, Moysē, Esaia & Ieremiam, sed tamē habemus eundem Christum, eundem Spiritum, eandem spem vitæ æternæ, vt dicitur Ephes. 4. Rem eandem habemus, sed dissimiles gradus. Ideo pulcrum est quod Paulus inquit Roman. 12. Sapite ad modestiam, quia vniciquē Deus distribuit mensuram fidei. Deus non dat vni homini omnia, sed dat singulis dona pro modo vocationis. Aliis donis instruit Dauidem bellatorem, aliis donis Ieremiam Prophetam.

Zachariæ]

cap. 12.

Domum Dauid]

Ecclesiam.

Nomina }
tur Spi- }
ritus }
Gratiæ, quia testificatur, quod simus in gratia, recepti à Deo in gratiam, filij Dei, & hæredes vitæ æternæ.
Precum, quia impellit nos ad inuocationem, exuscitat in nobis precationem. Hæc interpretatio sumitur ex cap. 8. Roman.
Hic Spiritus dat testimonium Spiritui nostro, quod simus filij Dei. Deinde inquit: Hoc Spiritu adiuti, clamamus Abba Pater.

Quando magis]

Lucæ 11.

Vt fuerunt & sunt Ethnici]

Quando volumus æstimare præstantiam alicuius boni, confimines discunt quàm chara sint bona. Item: Ex priuatione æstimamus nostra. Dulcia non meminit, qui nõ gustauit amara. Si vis scire, quâtur furores Ethnicos, Turcicos, Papisticos, Anabaptisticos &c.

Hæc autem sententia]

Propositio negatiua. Negatiua sunt fortiores ad refutandum.

Affirmatiua sunt magis ad docendum accommodata. Vt igitur negatiuis vtimur in refutatione: sic vtimur affirmatiuis in confirma-

tione, quando volumus docere homines. Nulla est fortior ratio refutandi aduersarios, quàm negatio. Sed quãdo sunt homines addi adfirmatiuam propositionem. Ita in hac materia non satis est dicere de negatiua sententia: Quòd homo non possit sine Spiritu sancto implere Legem Dei, & inchoare conuersionem. Hæc valent ad refutandos Pelagianos & alios hæreticos, qui immodicè amplificat libertatem voluntatis humanæ. Sed nobis in Ecclesia necesse est scire, quomodo conuertamur ad Deum, quomodo possimus exercere fidem in inuocatione, quomodo possimus præstare patientiam in ærumnis.

Fortitudinem]

Estne fortitudo in afflictionibus, donum Spiritus sancti Est.

Vnde probas, cùm quidem legas etiam Ethnicos fuisse fortes in rebus aduersis? ps. 51. dicitur: Cor mundum, id est, fide purificatum, crea in me, Deus, & Spiritum firmum, id est, fortem, scilicet contra dubitationes & contra metum in periculis, in noua in visceribus meis. Ne proicias me à facie tua, & Spiritum sanctum, id est, sanctificationem, gubernatorem meæ mentis, voluntatis & cordis, ne auferas à me, Redde mihi lætitiã salutaris tui, & Spiritu principali, id est, heroico, spontaneo, sponte obediens & obtemperante in ærumnis, confirma me. Ita Paulus 2. Timoth. 1. inquit: Dedit nobis Deus Spiritum non timiditatis, sed fortitudinis, dilectionis & castitatis seu modestiæ.

Stephanus]

Seneca in Hercule Oeteo.

Quis sic triumphans lætus in curru stetit?
Victor, quis illo gentibus vultu dedit
Leges Tyrannus? Quanta pax obitum tulit?
Vultus petentis astra non ignes erant.

Quod Seneca dixit de Hercule moriente, longè verius accommodari potest ad Stephanum, qui ibat ouans animis, & spe sua damna leuabat. Est versus Bembi de Stephano. Valde prædicatur Hercules fortitudo non tantum in rebus gestis, sed etiam in media morte, sed Hercules furens insiliit in rogam ardentem, vt finiret dolores & cruciatus, qui erant intolerabiles. Noster verò Stephanus tanta lætitiã & tanta animi magnitudine tolerauit mortem & supplicium, vt fide & spe omnia sua damna leuaret. Vultus petentis astra non lapides erant.

Lauren-

Laurentius]

Prudentius de Laurentio:

Postquam vapor diutinus
Decoxit exustum latus
Vltro è catasta iudicem
Compellat affatu breui:
Conuerte partem corporis
Satis crematam iugiter,
Et fac periculum, quid tuus
Vulcanus ardens egerit.
Præfectus inuerti iubet,
Tunc ille, coctum est, deuora.
Et experimentum cape, sit
Crudum an assum suauius.
Ita Laurentius vltus in craticula ludit in media morte, sed non vt
scurra, sed vt ebrius Spiritu sancto.

Agnes]

Fuit puella Romana, nata an-
nos 12. Cogita autem qualis hæc

fuerit fortitudo in virguncula, quæ propter sexum & ætatem fuit
imbecillior. Prudentius de Agnere:
Vt vidit Agnes stare trucem virum
Mucrone nudo, lætior hæc ait:
Exulto, talis quod potius venit
Vesanus, atrox, turbidus, armiger,
Quàm si veniret languidus ac tener
Mollisq; Ephæbus tinctus aromate,
Qui me pudoris funere perderet, id est, contaminatione
corporis.

Motus congruentes Legi Dei] Hierem. 31. Dabo legem meam
in corda eorum.

Animalis homo]

Iuxta. Quidam insulse in-
terpretatus est, *Der viehische*

Mensch. In epistola ad Epictetum inquit Athanasius super hunc lo-
cum: Effundam de Spiritu meo super omnem carnem. Non ita est
hæc promissio amplianda, vt etiã ad pecora extendatur. Sicut enim
Christus est lux hominum: ita effundit Spiritum suum super homi-
nes. Non communicat Deus Spiritum suum brutis & pecudibus.

Impressa est notitia]

Roman. 1. Qui veritatem in iniustitia captivam detinent. Ibi veritas significat notitiam Dei & Legis. Et mox: Ius Dei. i. lex naturæ. Et capite 2. Opus Legis scriptum in cordibus eorum. i. Corinth. 11. Nonne ipsa natura vos docet, id est, naturalis notitia. Flaciani contra hæc expressa testimonia vocis diuinæ pugnant, quod prorsus sic delecta notitia Dei in homine.

Suum quisque cor consulat]

Hoc congruit cum illo: *οεαυρδν.*

An Deus irascatur]

Homo dubitat primùm de ira Dei. Non cogitat tantam atrocitatem esse peccati. Secundò de gratia: An recipiatur à Deo, cum sit contaminatus peccatis. Hanc dubitationem confirmat Synodus Tridentina. Tertiò dubitat homo de præsentia Dei in afflictionibus.

Ex aqua]

Non priuatio, sed cõtempus Sacramenti damnat. Sacramentationem admittunt. Multi martyres sunt supplicio affecti, priusquam baptizarentur. Credet etiam latronem in cruce non fuisse baptizatum, nec tamen ideo sunt damnati.

Pater traxerit]

Sic argumentor:

Nemo potest venire ad Christum, nisi trahente Patre.

Ergo expectandi sunt raptus violenti seu tractio violenta.

Respondeo. Augustinus tractatu 11. in Iohannem, inquit, Nemo ferentissimum sensum nubilosa contradictione perturbet, contentia perhibeant testimonium præcedentibus. Sequitur autem in sexto capite Iohannis, quomodo fiat tractio: Omnis qui audit à Patre & vidit, venit ad me, & venientem ad me non euiciam foràs. Cum iubeat nos discere, excludit violentum raptum seu tractionem. Nam creaturæ rationales docendo trahuntur, & persuadendo ac delectando, non violenta coactione.

Nihil sine me potestis facere]

scilicet salutare nostræ animæ & Deo placens.

Qui redeunt ab iniquitate]

Prodest redemptio iis, qui redeunt ab iniquitate, id est, qui conuertuntur.

conuertuntur ad Deum vero timore & fide. Nunquam diuellenda est remissio peccatorum à præfenti conuerfione, quia Chriftus hæc duo coniungit: pœnitentiam & remiffionem peccatorum. Et in iuuificationis: Vtuo ego, apud Ezechielem fit copulatio conuerfionis & vi- & viuat. Lucæ vlt. Oportet in meo nomine prædicari pœnitentiã, id est, conuerfionem ad Deum, & remiffionem peccatorum. Chrifti pœnitentiã est vniuerfale λύτρον, id est, propitiatio pro totius mûdi peccatis, sed tantum prodest iis, qui redeunt ab iniquitate, id est, qui conuertuntur ad Deum.

Hoc est fœdus meum]

Interpres Latinus vertit aliàs pactum, aliàs fœdus, aliàs testa-

mentum, cum tamen vnum verbum sit in Hebræo, sed in Latina lingua differunt illa vocabula. Pactum est ciuile. Fœdus est pactum militare. Sunt autem duplicia fœdera. Alia defenfua, alia offenfua. Fœdus defenfuum συμμαχία, vbi cõiunguntur Principes tantum ad defenfionem necessariam. Fœdus offenfuum est ἐπιμαχία, hoc ob id dicitur confederatos, non modò ad defenfionem, sed etiam ad lædendum hostem, & ad inferendum bellum. Sic Chriftiani Principes nõ debent tantum esse σιμμαχοι, sed etiam ἐπιμαχοι, id est, debebant esse confederati, non tantum ad defenfionem fuorum, sed etiam ad profigandum & lædendum Turcas, Muscouitas & alios barbaros, qui parant & meditantur omnia in perniciem regni Germaniæ.

Habet propria beneficia]

Verbum Dei, remissio peccatorum, Spiritus sanctus & vita æ-

terna. Hæc sunt bona & thesauri Ecclesiæ. De primo beneficio inquit psalmus 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: & paulò antè, Qui annuntiat verbum suum Iacob, iusticiam & iudicia sua Israël, id est, Sola Ecclesia habet possessionem verbi diuini, Legis & Euangelij. Nulla secta habet integram doctrinam Legis. Deinde nulla gens habet promissionem de Mediatore extra Ecclesiam. De secundo beneficio, id est, de remissione peccatorum dicitur Iohan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis in cælo. De tertio, id est, de donatione Spiritus sancti dicitur Iohan. 14. Non relinquam vos orphanos, sed

veniam ad vos, rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis, manentē vobiscum in omni æternitate. De quo to beneficio, videlicet de vita æterna Iohan. 10. Oves meæ vocē meā audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis, & nemo rapit eas ex manibus meis, quia ego & Pater sumus vnum.

Accipiamus promissionem Spiritus per fidem]

Simul sunt Spiritus sanctus & fides, & tamen Spiritus sanctus est causa fidei, & antecedit fidem

non tempore, sed ordine naturæ, quia causa antecedit effectum. Simul sunt ortus Solis & dies, & tamen dicimus, ortum Solis esse causam diei: Ita Spiritus sanctus & fides sunt simul tempore. Vbi cumq; est Spiritus sanctus, ibi fides, & vbi fides, ibi Spiritus sanctus est. Non necesse est hæc subtiliùs quærere, sed satius est experiri in conuersione.

Ac sæpe dictum est]

Hæc est propositio affirmatiua, de copulatione trium causarum in conuersione.

Oportere ordiri à verbo]

Aurea hypothesis. Lutherus: Quæramus Deum non in substantia

tia, quantitate, qualitate, sed in relatione, vel breuius, quæramus Deum non absolutum, sed relatiuum, id est, reuelatum in suo verbo, non absconditum. Quando quæris Deum in arcana luce, videre non consumat te hic ignis, id est, in verbo & Sacramentis debemus quærere Christum, quasi inuolutum fasciis.

Hic concurrunt]

Non vis aut numerus, tãdem bona causa triumphat. De verbo

& Spiritu sancto non est quæstio, sed tantum de voluntate.

Nec repugnans]

psalm. 45. Audi filia (non dicitur repugna) & inclina aurem tuam, & concupiscet rex decorem tuum. psalm. 2. Osculamini Filium, non dicitur, Date ei colaphos.

psal. 95. Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Si Deus conuerteret repugnantes, tum dixisset psalmus: Hodie si vocem eius audieritis, fortiter repugnate. Hunc locum vrget epistola ad Hebræos. psal. 105. Non repugnauerunt sermonibus meis, scilicet Moses & Aaron. Possent alia multa colligi, sed satis est iunioribus vnum & alterum proponi.

Adiu-

Adiuuant etiam Spiritu san

Semper habent nostri aduersarij in ore nomē Lutheri, quod sciunt gratum esse non solum po

pulo, sed etiam omnibus eruditis & pijs, & meritò quidem. Possu-
mūne igitur aliquid candidè & verè, sine sycophantia & sophistica
proferre ex scriptis Lutheri, quod confirmet hæc duo verba, quæ nõ
possunt tolerare aut admittere Flaciani: Quorum alterum est adiu-
uare, alterum conari? Sed ne quis putet, me tantùm pauca quædam
dicta mutila decerpere ex scriptis Lutheri: horror omnes, vt legant
totum psalmum 51. enarratum à Luthero longa & luculenta inter-
pretatione. Ac si quidquam Lutherus scripsit lectione crebra di-
gnissimum, in eo numero meritò habetur enarratio illa psalmi 51.
de qua dixi. Sic igitur Lutherus enarrans psal. 51. Apprehendit e-
nim, scilicet David, Deum promissorem, & toto intuitu cordis ver-
tetur in misericordiam, quod non posset, nisi adiutus Spiritu sancto,
Deum promittentem apprehendisset, & sciret apud Deum reliquam
esse spem remissionis peccatorum pro peccatoribus. Qui legerunt li-
bram Augustini de Spiritu & litera, possunt testari, se plus quàm cen-
ties inuenisse vocabulum auxilij in hac materia, à quo tantoperè
abhorrent animis & auribus Flaciani.

Idem Lutherus in eodem scripto: Etsi impossibile est in hac infr-
mitate nostra sic viuere, vt nusquam vel ad dextram vel ad sinistram
impingamus: tamen conatus requiritur, vt cum sentimus vel secu-
ritatem, vel desperationem, non indulgeamus, sed resistamus ei. Nõ
dicat, qd debeamus resistere Spiritui sancto, sed vt resistamus despe-
rationi & securitati. Sed cauillantur Flaciani: hæc verè dici de rena-
tione, sed non de iis, qui iam conuertuntur in præsentia. Quasi verò pœ-
nitentia sit vnus momentus, vel vnus diei actio. Inchoatur regene-
ratio per baptismū, & durat in tota vita Christiana, quæ nihil aliud
est, quàm perpetuum exercitium timoris, fidei, iustificationis, bo-
norum operum. Sicut rectè Lutherus scripsit in primis propositio-
nibus: Tota vita Christianorum nihil aliud est, quàm pœnitentia
& conuersio ad Deum.

Veteres dixerunt]

Augustinus epist. 106. Omne
opus bonum gratia præcedit, &
non præuia voluntate.

Basilius]

in enarratione parabolę de fi-
lio prodigo.

Præoccurit]

vt significet præuenientem gratiam.

Vocat]

Magna est gratia, quâdo Deus vocat aliquem ad magnam cœnam.

Ne repugnemus]

Idem Lutherus in eodem psalmo: Si igitur Lex cordurum ter-

ruit & flagellauit, donec perduceret in sensum peccati, veniat etiam
Christus secundum promissionem suam, & iterum sic territum con-
foletur & erigat. Nos autem eas consolationes fide accipiamus, &
non fiamus increduli diuinæ reuelationi.

Tantum velis]

Flaciani dicunt hoc esse dictû synergisticum: sed sumptum est

ex cap. 6. Iohannis. Omnis qui audit & discit &c. Iuber audire, non
repugnare, sed assentiri, non indulgere diffidentia. Certe in Sacra-
mentis necesse est eos, qui illis vtuntur, velle credere & accipere bo-
na oblata. Petrus vocat baptismum stipulationem bonæ confiden-
tiæ erga Deum. Stipulatio est conceptio verborum, qua is qui inter-
rogatur, id quod est interrogatus, se daturum facturûve promit-
tit, vt si tu interrogas aurigam, Vis tu meas merces vehere? VVice-
bergam? Et ille respondet: Ita volo. Vis pro hoc pretio vehere? Ita vo-
lo. Hæc nominatur à Iurisconsultis stipulatio. Ita in baptismo adul-
torum quæritur: Vis baptizari, &c? Credisne in Patrem, & Filium, &
Spiritum sanctum? Id ter quæritur, recitatis tribus articulis Sym-
boli de creatione, redemptione, sanctificatione. Qui respondet, non
dicit, repugno, contradico, resisto, reiicio, sed credo: Ita in Cœna Do-
mini: Accipite, manducate, hoc est corpus meum, id facite in mei
commemorationem. Non dicitur: repugnate, reiicite, repellite o-
mnia quæ vobis dantur.

Experiamur]

Hæc experiendo, vera esse co-
gnoscuntur. Non autem est con-

temnendum testimonium experientiæ spiritualis omnium piorum
in Ecclesia, vt dicit Epiphanius contra Apostolicos: Scriptura non
indiget allegoria, sed speculatione & sensu. Et Paulus inquit Rom. 8.
Hic Spiritus dat testimonium Spiritui nostro, quod simus filij Dei.
De hoc testimonio suprâ diximus inter gradus testimoniorum, quæ
ostendunt doctrinam Ecclesiæ veram esse. Et hæc est non Theorica,
sed prætica Theologia.

Vt statua]

id est, purè passiuè.

Languidè assentitur]

Marci 9. Credo, Domine, sed
opem fer meæ diffidentia. Infirm
ma fides etiam est fides.

Vitiosis affectibus]

Nemo decipiat vos vanis ser
monibus.

Non coacti]

Lutherus de seruo arbitrio v
titur hac Sorite: Vbi est coactio,

ibi non est libertas, vbi non est libertas, ibi non est voluntas, quia si
voluntas cogere, voluntas non esset.

ἐλευθερος]

materiales, ex materia factos.

ἐλευ & γένω idem nominant Ma

nichæi. Fingunt enim duos Deos, bonum & malum. Bonum appel
lant lucem, malum, tenebras. A bono dicunt ortas esse bonas ani
mas eorum hominum, qui possunt conuerti & fieri hæredes vitæ æ
ternæ. Malas dicunt creatas esse à malo Deo ex materia. Inde sunt
hæc vocabula ἐλευθεροι & χρονοι, conditi ex materia, seu orti ex chao &
confusione.

Sed agit aliquid liberum ar
bitrium]

Hoc est κενόμερον, vt sæpe di
xi, non quæritur an Spiritus san
ctus sit efficax, & an per verbum

sit efficax, sed de voluntate quæritur, an aliquid agat voluntas in cõ
uersione, cum incipit renasci, an verò sit similis statua, quæ habet se
purè passiuè. Sic autem inquit Lutherus in enarrat. psalm. 51. Nihil
à nobis agi, nihil suscipi debet præter hoc vnum, vt adhibeamus au
rem, sicut psalm. 45. etiam monet (audi filia, & inclina) & credamus
ea, quæ nobis dicuntur, hic solus auditus est auditus lætitiæ, & hoc
solum est, quod nos facimus per Spiritum sanctum in iustificationis
causa. Item: Hic nullum aliud nostrum opus est, quàm vt oblatam
misericordiam non recusemus, sed eam fide accipiamus. Sed hoc i
plum quoque est donum Spiritus sancti, quia fides non est omnium.
Sæpe dixi, nullam esse formam verborum in hac materia magis
disertam, propriam & perspicuam, quàm qua vtitur Paulus 2. ad
Timoth. 1. Custodi præclarum depositum per Spiritum sanctum.
Hoc dicto tribuit Paulus efficaciam Spiritui sancto, & tamen tribuit
nobis diligentiam, circumspeditionem, & conatum in agendo, quia
disertè inquit: Custodi præclarum depositum per Spiritum sanctum.

Hoc mandatum proponitur homini, non Spiritui sancto, sed tamen ne putet, se solum agere sine auxilio Spiritus sancti, coniungitur auxilium Spiritus sancti cum diligentia nostra. Hanc phrasin imitatur Lutherus inquit: Hic nullum aliud est nostrum opus &c. & rursum: hoc solum est quod facimus &c. sed per Spiritum sanctum. Ita nos sine metu calumniarum dicere possumus: nos assentimur Evangelio per Spiritum sanctum. Hæc phrasis nihil detrahit de gloria Spiritus sancti, nec pugnant hæc inter se: Fides est donum Spiritus sancti, & est nostrum opus, quia sicut efficacia est Spiritus sancti: ita quod ad assensum attinet, habemus nos actiue. Nos enim sumus, qui assentimur verbo, non Spiritus sanctus. Is enim non opus habet conuersione ad Deum, quia est amor substantialis inter Patrem & Filium. Nobis precipitur conuersio, nobis mandatur fides. Et quanquam Spiritus sanctus hoc donum in nobis efficit: tamè datur hoc donum petenti & assentienti, non repugnanti.

Cur ministerium]

ri magni patroni ministerij, sed re ipsa suis clamoribus id euertunt labefactant & conuellunt.

Nihil opus esset ministerio Euangelij.

scribentibus, Spiritus sui gratiam inter nos diffundere? Actor 9. audita voce Christi, mox inquit, Quid vis me facere? Et custos carceris Actor. 16. inter pauores & trepidationes exclamat, Quid me oportet facere, vt fiam saluus? Hæc exempla ostendunt vsu ministerij, & docent, quid voluntas agere debeat, audita voce ministerij, videlicet non repugnare, sed velle aliquomodo obedientiam, adiuuante gratia, & simul petere auxilium in ardua & difficili lucta. Sicut ille apud Marcum inquit cap. 9. Credo, Domine, sed openi fer meæ diffidentia. Et Ierem. inquit cap. 21. Conuerte me, Domine, & conuertar, sana me, Domine, & sanabor.

Vt voci Euangelij obtemperes]

Sic argumentor:
A mandato ad obedientiam non valet consequentia.
Ergo frustra proponuntur mandata de audibili natura &c.
Respondeo. Nulla Lex proponitur immutabili natura, sed illi, quæ

A causa cur institutum sit ministerium. Flaciani volunt videri

Quis esset vsus ministerij verbi, nisi placeret Deo, nobis audientibus, meditantibus & qualifub-

quæ adiuuante gratia potest eligere bonum. Non enim νομοθεσία pertinet ad iumenta, teste Paulo 1. Cor. 9. Nunquid boues Deo curæ sunt? scilicet quod ad νομοθεσίαν attinet.

Imò aliquo modo potes]

Augustinus tractatu 26. in Iohannem. Non traheris, ora vt trahe. Sed dicis, non possum orare? Gemo. Certè repugnâdo non traheris. Semper ita docuit Lutherus, & semper sic sensit tota antiquitas, quòd liberum arbitrium sit facultas eligendi bona, assistente gratia, & facultas eligendi mala, desistente gratia, id est, cùm non iuuamur, non regimur à Spiritu sancto.

Facultatem applicandi se ad gratiam]

Manifestum est differre citationem alieni dicti à propria asseruatione. Aliud est enim loqui

imitatiuè, aliud dispositiuè. Deinde verissima est regula, quam tradit Vigilus Martyr libro 4. non præiudicant verba, vbi sensus manet incolumis. Et Iurifconsultus rectè vocat fraudem, cùm interpretamur τὸ ἐπιπρόσθιον contra διάνοιαν. Tertio, cùm multi in Ecclesia eodem modo loquantur, quibus tamen parcitur, cur tam seuerè alij scribunt, quos nemo hactenus reprehendit. An sicut truncus in conficienda stacua nihil agit, sed tantum patitur, ita & liberum arbitrium habet se ad consequendam veram salutem merè (vt ita dicam) passiuè? Nihil certè minus. Non habet quidem liberum arbitrium ex se ipso, quo se ad accipiendam salutem præparet, aut quo salutem mereatur, habet autem quo beneficia Dei excipiat. Nemo Flaciano- rum vnquam hostiliter inuectus est in autorem huius sententiæ, cur igitur tantoperè propter recitationem alieni dicti incurrunt in Philippum? cùm tamen eadem lex debeat valere in simili casu, iuxta Solonis dictum: De vna re debet esse vna lex.

Cùm promissio fit]

Hactenus est argumentatus à mandato vniuersali. Nunc à promissione vniuersali argumentatur.

Aliquâ discriminis causam]

Quia Deus non affert voluntati necessitatem assentiendi, seu coactionem.

Libertas voluntatis]

2. Corinth. 3. vbi Spiritus Do-
GGG 2

mini, ibi libertas. Spiritus sanctus non est feruilis, sed liber Spiritus.

Hæc exempla declarant]

Hic rursus obiciunt Flaciani.
Hæc sunt vera de renatis, qua-

lis fuit Ioseph. Respondeo verbis Lutheri, in historia Iosephi.
Eadem est fides inchoans, proficiens & perficiens, id est, eadem est
fides in principio, quæ est in medio & fine, sed differunt gradus fidei.
Est eadem fides omnibus temporibus, secundum quale, sed non se-
cundum quantum, quia gradus lucis differunt. Non est alia fides in
Ioseph renato, quam in renascente.

Ideo autem]

Applicatio doctrinæ ad vitam.
Semper in discendo cogitandum
est de usu doctrinæ.

Habenti dabitur]

Augustinus: Dilectio meretur
incrementum dilectionis.

Paulus]

2. Corinth. 6. In eo capite pro-
ponitur adhortatio, vt inchoata
donâ retineamus & exerceamus.

Petite, & accipietis.

Matth. 7.

Consideranda est & querela]

Hæc est postrema pars huius le-
ci, quæ est commemoratio de im-
pedimentis libertatis, quorum alia sunt interna, alia externa. Inter-
num & domesticum impedimentum est peccatum originis. Exter-
na sunt duo, videlicet furor Diaboli grassantis in mundo sophistica
& tyrannide, & ipsa moles negotiorum & periculorum. Additur e-
tiam in fine erudita & utilis enarratio duorum dictorum Hierony-
mi, quorum alterum loquitur de impossibilitate, alterum de possi-
bilitate Legis, denique & restrictio additur dicto Siracidæ cap. 19.
quod sine declaratione intellectum immodicè amplificat liberum
arbitrium.

Multi enim accidunt homi-
ni inextricabilia humano con-
silio]

Ideo Ecclesia talibus ærumnis
oneratur, ex quibus elucri hu-
manis consiliis non potest, vt in
liberatione conspiciatur presen-

tia Dei (hæc sunt practica, non speculabilia) & fides in nobis confir-
metur. David fateri cogitur, se non humana ope in regnum restitui-
tum esse. In talibus exemplis discendæ sunt hæc conciones. psalm. 10.

Tibi

Tibi derelictus est pauper pupillo tu eris adiutor. psalm. 27. Pater & mater dereliquerunt me, Dominus autem assumpsit me. (Nihil potest dici magis patheticum, neque vlla sunt exempla affectuum illustriora, quàm in psalmis.) Psalm. 72. Liberavit pauperem, cui non erat adiutor. Threnor. 3. Misericordia Domini, quod non consumpsit sumus.

[Egyptio]

Regi Neco. 2. Paral. 35. Paralipomena dicuntur reliquæ historiarum.

Quæ non exponuntur satis in 4. libris Regum, ea verius narrantur in paralipomenis. Ita Xenophontis libri de rebus Græcis sunt paralipomena Thucydidis. Quia quod est omissum apud Thucydidem, id expletur in libris Xenophontis.

[Multi sunt errores]

Nemo hominum semper est sapiens: ἕδεις ἀνθρώπων ἐστὶν ἀπαντα σοφός.

Et sæpe citatur Græca sententia: Errat etiam sapiente sapientior. ἀμαρτάνει καὶ σοφὸς σοφώτερος.

[Viam vocat vocationem]

Psalm. 1. Nouit Dominus viam iustorum, id est, approbat & adiuuat.

Ita Christus: Ego cognosco oues meas, non loquitur de notitia speculatiua, sed de auxilio, præsentia, defensione, gubernatione.

[Propter seditiones]

Pericles apud Thucydidem lib. 1. Magis metuo domestica eroga.

Ante annos triginta, Ecclesia in his regionibus tantum metuebat consilia hostium, sed iam magis metuit domestica dissidia, quæ inter nos ipsos extiterunt.

[Baptista inquit]

Iohan. 3.

Rex pius à Deo adiuuatur, iuxta dictum psalmi: Omnia quæcunque faciet, prosperabuntur.

[Ezechias]

Non sic impij, sed tãquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ.

[Achis non adiuuatur à Deo]

Triumviri post mortem Cæsaris fuerunt Antonius, Augustus, Lepidus. Antoni j exemplum monet, quàm necessaria diligen-

[Antonius]

tia fit videre metas officij, nec extra has vagari, nec appetere maiora. Plutarchus in vita Antonij.

Valde multa]

Cùm ignoramus]

fugiunt ad arces, supplices fugiūt ad aras, naufragi experūt portum.

Ad te]

Expedit]

bus creaturis post lapsum. Ergo & nos recipiet, & inuabit desertos. Quia est æqualitas] sine *μεσοπωραν*. Quando exempla congruunt ad regulas regularum.

Propè est Dominus]

Commenda Domino]

Es magiftratus]

Discuti petas]

Ionæ erratum]

tentiæ præconem ad Niniuitas misit, & nolentem facere imperata, sed cæco impetu fugere conantem, fluctibus, quasi cõpedibus vinctum, immani beluæ tradidit. Illa verò quamuis rationis expers, tamen mente præditū in ealoca vexit, vbi docere iussus fuerat. Ionas conscenderat nauem in portu Ioppe, in littore maris Pælastini seu Mediterranei. Et tamen belua ista vehit eum intra triduum istud in Assyriam, vbi erat Niniue, itinere præsertim in mari admodum longinquo.

Tanquam ebrii]

Metaphora Demosthenica. Sic enim Demosthenes in Philippicis dicit: Philippum ebrium esse succelsibus. Ambi-

Repetitio prioris axiomatis.

Deus est arx, ara & portus piorum. Homines tempore belli cõ-

scilicet tanquam ad nostram arcem, aram & portum.

vt Deus recepit Adam, & reddidit ei vitam, deserto ab omnibus desertos.

Quando exempla congruunt ad regulas regularum.

145.

psal. 37. Regula vitæ.

doctrina practica.

Solus Deus potest imperare ventis & mari, vt restituatur tranquillitas.

Theodoretus orat. 10. de prouidentia: Dominus Ionam pœnitentem facere imperata,

Vitare locum, non est vitare periculum.

Ambitionem vel auaritiam] De auaritia Virgilius inquit:
Auri sacra fames? &c. De ambitione dicit alius poëta:

-- Patriam tamen obruit olim

Gloria paucorum laudis titulitz cupido.

Orat se à Deo regi]

Adolescentes ediscant dulcissimam precatationem, quam paugeno-

lo ante mortem composuit Philippus, cuius initium est: AEterno genitore nate Christe, &c. In ea precatatione est etiã hic versus assidue repetendus in precibus: Nostras semper Christe doceto Mentis &c.

Moderatione]

restrictione.

Naturæ corruptio]

peccatum originis.

Occasiones]

Theodoretus orat. 10. de pro- uident. Diabolus ex nobis ipsis

sumit consilia & occasiones gerendi belli.
Nescis quid serus vesper ve-

Ita Sophocles: Futurum semper est incertum.

De integra natura]

ante lapsum.

A negotiorum fluctibus]

metaphora à fluctibus maris.

Magnam restrictionem]

Talis restrictio addita est veteri definitioni: Liberum arbitriũ

est facultas rationis eligendi bonum, assistente gratia, & eligendi malum, gratia desistente.

iuxta axioma: Quale efficiens, talis effectus. Est autem Spiritus

Fit voluntas magis libera]

in expositione Symboli ad Damasum. Hieronymus fuit scriba Damasi, Episcopi Romani.

sanctus liberrimum agens. Ideo vbi Spiritus Domini, ibi libertas.

Omnis homo. Carnis significatio est triplex. I. Totum homi-

Hieronymi]

Omnis caro]

nã significat, vt Rom. 3. Non iustificatur omnis caro ex Lege. Ita Ioh. 1. Verbũ caro factũ est. i. homo perfectus. I I. Significat corpus. 1. Cor. 15. Alia est caro hominis, alia caro pecudis, alia volucrũ, piscium &c. III. Significat phrasi Scripturæ carnales opiniones & affectus in natura non renata per Spiritum sanctum. Galat. 5. Caro cõcupiscit aduersus Spiritũ, id est, opiniones & affectus in homine, qui nondum est sanatus per regenerationem.

Et si igitur offenduntur]

Omnis Lex de disciplina est
possibilis. Sed Lex Dei non tan-
tùm loquitur de disciplina. Solon. Omnis lex, scilicet politica de-
bet habere tres conditiones. 1. vt sit honesta. 2. possibilis. 3. probabilis.
Lex non tantùm valet propter auctoritatem magistratus, sed etiam
propter probabilem rationem. Sed hæc non debent intempèstivè
transferri ad Legem diuinam.
Diabolus insidians]

Anathema]

tum vsibus diuinis. Per *μετάληψιν* significat maledictam
dam res Deo offeruntur, vt ira Dei in eas effundatur, sicut in Leui-
tico præcipitur de duobus hircis & aliis quibusdam, quæ vocantur
phrasi Moytica, maledicta, *segopfer*.

Per gratiam]

Et facti membra]

per imputationem.
1. Corinth. 6. Quare tu, qui es
membrum Christi, trāsfers tuū
corpus ad meretricè? Si hæc parænesis Pauli non mouet te, vt ames
casti pudoris decus, nihil potest te mouere aliud. Dulce est, quòd ap-
pellamur fratres Christi, sed longè dulcius est, esse membrum Chri-
sti, & habere caput Christum: quia multò arctior est copulatio mem-
brorum cum capite, quàm fratrum inter se.

Sepeliri peccatum]

Dauid]

Roman. 6. Sepultus sumus per
baptismum cum Christo.
2. Reg. 24. Dauid iussit popu-
lum numerari, vel humana su-
perbia elatus, vt ostenderet regnum creuisse: vel humano consilio,
sine mandato Dei nouam in regno ordinationem facturum. Propter
sphalma Dauidis intra triduum peste perierunt 70000 hominum.
Quàdo Magistratus errat aut peccat, tota multitudo luit peccatum.
Experiremur]

vetus dictum est: Tantū quis-
que scit, quantum operatur.

FINIS LOCI DE LI-

BERO ARBITRIO.

Studioſis

Studiosis in Academia Lipsica

S. D.

SCIVIT medico diligenti, priusquam conetur agro adhibere medicinam, non solum morbus eius, cui mederi volet, sed etiam consuetudo valentis & natura corporis cognoscenda est: Sic magnitudo beneficiorum Christi intelligi non potest, nisi morbis nostris cognitis. Est autem maximus hominum morbus peccatum, cui neq̄ mederi potest, nisi medicus ille Samaritanus, quem in campo Samaria vidit Iacob stantem in scala. Hic solus vino lauat sanguis viatoris vulnera, & in ea balsamum saluberrimum infundit, & aggestat agrum suis manibus. Ut igitur ignorato morbo, ignorari medicinam necesse est: sic ignoratio peccati, maximos errores patit de beneficiis Christi & Spiritus sancti. Qui enim delent agnitionem peccati, ut omnes hypocritæ, inde vsque à Cain, simul extinguunt lucem doctrinæ de Mediatore & iustitia fidei. Nota est superbissima vox Aiæ Sophoclei, qui dixit: Ignavis & timidus opus esse auxilio Dei, se verò sine Deo posse vincere. Eodem modo Pharisei & Pelagiani, ignorantes aut extenuantes magnitudinem peccati, somniant se propriis viribus & meritis consequi posse iustitiam & vitam æternam, sed nos reiectis ac repudiatis hypocritarum delirantium somniis, ad medicum nostrum confugiamus, freti dulcissima promissione, quæ à Matthæo recitatur: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Primum. n. hic medicus vulnera nostra sanat suo merito, propter quod dantur remissio peccatorum & recõciliatio, qua coram Deo nulli. i. accepti sumus. Deinde est efficax in credentibus, quia novâ lucem accendit in mentibus, & ostendit voluntatem Patris & Spiritus sancti. Cum igitur ad utrumque plurimum conducatur peccatiagnitio, non est nostrum nominisq̄ Christiani dubitare, quin Locus de peccato accuratè cognoscendus sit, cuius repetitione die 12. Maij, Deo adiutore, ordiar. Bene valete. Die 11. Maij. M. D. LXIV.

Victorinus Strigelius.

HHH

LOCVS DE PECCATO.

MAGNA cognatio & similitudo est inter artem medicam & doctrinam Ecclesiae. Sicut enim in schola medica, primus gradus ad sanitatem est notitia morbi & causarum, à quibus morbus oritur: ita in Ecclesia, nemo peruenire potest ad remissionem peccatorum, & reconciliationem cum Deo, quæ est sanatio nostrarum animarum, sine

vera peccati agnitione. Qui enim ignorant aut extenuant peccatum, quomodo magnificere possunt beneficium Christi, de quo dicitur in Symbolo: Credo remissionem peccatorum? Vt autem in nobis excitetur & crescat agnitio peccati, Deus quatuor modis peccatum arguit, & nobis patefacit. Primus modus est vox publici ministerij in Ecclesia. Secundus modus est dolor conscientiae. Tertius, moles publicarum & priuarum poenarum. Quartus, sensus iræ Dei.

De primo modo Christus Iohan. 16. inquit: Spiritus arguet mundum de peccato. Et Paulus Rom. 1. Reuelatur ira Dei de cælo aduersus omnem impietatem & iniustitiam eorum, qui veritatem, quasi captiuam detinent in contumacia. Hic primus modus, quo arguitur peccatum voce ministrorum Ecclesiae, est omnium lenissimus, & vtraque manu amplectendus. Quos enim non sanat hoc pharmacum, his adhibet Deus remedia asperiora, de quibus mox dicemus. Sinamus igitur nos argui à Spiritu sancto per vocem ministrorum, sonantium Legem & Euangelium. Quod si faciemus, Deus parcat nobis, ne reliquis remediis aduersus nos vtendum sit.

Secundus modus, quo arguitur peccatum, est dolor conscientiae, qui etsi est aliquantisper in securis & ebris hebes: tamen suo tempore fit saeuissimus, nec dissimilis carnifici laceranti cor humanum. Vt enim carnifex externa membra crudeli spectaculo lacerat: sic conscientiae dolor est carnifex cordis humani. De hoc modo Paulus loquitur Roman. 2. cum facit mentionem conscientiae, eamque definit esse cogitationem accusantem vel defendentem, accusantem quidem peccata, & defendentem rectè facta, quasi dicat: Conscientia est integer Syllogismus practicus, in quo Lex Dei ponit maiorem, postea attextuntur minor & conclusio, quæ est vel approbatio rectè factorum, vel condemnatio scelerum.

Tertius

Tertius modus est moles publicarum & priuatarum pœnarum. De hoc modo dicit psalmus 89. Propter iniquitatem corripis filios hominum, id est, peccatum est præcipua causa malorum in genere humano. Nec aliud sunt pœnæ publicæ & priuatæ, quàm monitricæ & concionatrices de peccato & ira Dei.

Quartus modus est omnium grauissimus & tristissimus, videlicet sensus iræ Dei. De hoc modo dicitur Deuteron. 4. Deus est ignis consumens: & Ezechias rex, oppressus graui & mortifero morbo, & sentiens in corde iram Dei, tanquam fulmen & horribile incendiū, exclamat, Esaia 38: Sicut leo contriuit omnia ossa mea. Et Ionas in ventre ceti, cap. 2. Omnes fluctus tui & procellæ tuæ me obruerūt. Hi quatuor modi, quibus arguitur & monstratur nobis peccatum, semper sint in conspectu, vt emendetur in nobis securitas, nec laxemus fræna peccato, & ne dominetur in nobis peccatum. Quos enim non sanat pharvacum, id est, vox ministerij, his Deus adhibet visionem & sectionem, hoc est, incutit nobis pauores conscientiæ, & opprimit sensu iræ sue, & foris circumdat signa reatus, in quibus sanicum omnes fatentur, se iuste puniri, vt Mauricius interfectus à Phoca, Domine, & iustum iudicium tuum. Hæc ideo recitauit, vt studiosius inuentus cogitet, non inanem nec futilem doctrinam proponi, quã do differitur de peccato. Quod si quis agnoscit peccatum & iram Dei, is haud dubiè magnificat & miratur, & grato pectore amplectitur remissionem peccatorum, quam meruit nobis obedientia Filij Dei, quæ nobis imputatur propter hunc Mediatorem gratis, si modò si deum amplectimur.

Distribuemus autem totum hunc Locum in sex capita. Primum continet definitionem peccati generalem. Necessè est enim prius dici de genere, postea de specie. Secundum caput est prima diuisio peccati in originale & actuale. Tertium complectitur causas & effectus peccati originalis. Quartum explicat quæstionem de tabulis fractæ nauis, id est, reliquiis bonorum in natura nostra post lapsum. Verè enim comparatur homo post lapsum naufrago, qui amissit & merces, & fregit nauem. Quintum est doctrina de peccato, quod manet post baptismum in sanctis, de quo sæpe quæritur, an sit peccatum, & quale sit. Sextum est altera diuisio peccati, quod est aut regnans aut non regnans, seu veniale & mortale. Quia verò in ipso libello Locorum Theologicorum hæc tota doctrina perspicuè

explicata est, non erimus prolixi in dictando, sed summa tantum rerum fastigia sequemur.

Quid sit peccatum in genere.

C A P. I.

P R I M A methodus est, quæ orditur à genere, & à thesi progreditur ad hypothesin. Monachi sic definiunt peccatum: Est cogitatum, dictum vel factum contra Legem Dei. Estne hæc definitio bona? Omnis definitio debet conuerti cum definito, ne sit angustior vel amplior definito. Sed hæc prorsus nihil dicit de radice & fonte peccatorum, id est, de originali peccato, ideo est vitiosa definitio. Dixi alias, post conuētum V Vormatiensem, anno 41, veram & integram definitionem peccati esse constitutam. Nam ante hunc conuentum non fuit vsitata nec in scriptis, nec in lectionibus præceptorum ista definitio.

Breuis & erudita definitio peccati, quæ est communis peccato originali & actuali, in epistola Iohannis, cap. 3, traditur: *ἡ ἀμαρτία ἐστὶν ἀνομία*, id est, peccatum est, non congruere cum Lege Dei.

μω distribuo. Hinc *νόμιμος*, legitimus, id est, congruens cum lege. *Ἀνομος* est violator legis, repugnans legi. Iustitia est quiddam *νομίμων*, congruens ad legem, legitimum. Iniustitia est quiddam *ἀνομον*.

Vt enim priuationes definiuntur collatione habituum (rerum posituarum) vt cum dicimus, tenebras esse priuationem lucis: ita Iohannes rectissimè definit: peccatum esse, quidquid est contrarium Legi Dei. Norma est

Rom. 4. extat axioma Theologicum, declarans fontem definitionis iustitiæ

iustitiæ Lex Dei, quæ est sapien-
tia in Deo æterna & immota, cu-
ius radij transfusi sunt in ratio-
nales creaturas, & quæ in pro-
mulgatione Decalogi repetita
est: Contraria huic normæ & sa-
pientiæ suæ Deus damnat, & pec-
cata nominat, & propter ea son-
tibus irascitur, & eos destruit. Ac
apparet, Iohannem motum esse
licentia eorum, qui ex gentibus
ad Ecclesiam cõuersi erant, qui-
bus ostendenda fuit norma, yn-
de iudicarent, quæ mala sint à
Deo damnata. deducit igitur
nos ad Legem, quam rectè vult
intelligi. Intellegatur autem in
hac descriptione & hoc, quòd propter hanc

initionis, vbi est Lex, ibi non est
peccatum. Declarabo hoc exem-
plo scholastico. Quãdo nulla ex-
tat lex prohibens affectationem
nouitatis in vestitu, tunc illa affe-
ctatio non potest à magistratu pu-
niri. Sed quamprimùm lex est
condita, prohibens vestitum in-
dignum scholasticis personis, tũ
illa affectatio est peccatum dignũ
pœna seu multa. Ita si non esset
lex transfusa in nostras mentes
in creatione, & non esset repetita
in monte Sina & alibi, actiones
nostræ non essent peccatum. Vbi
autem lex est, ibi actio contra le-
gem est peccatum.

avovlav, id est, violatio-
nem Legis, homo sit reus iræ Dei, sicut Lex ipsa inquit: Maledictus,
qui non manet in omnibus, quæ scripta sunt in Lege. Est igitur
peccatum, quicquid pugnat cum Lege Dei, propter quod & per-
sona rea est, nisi fiat remissio propter Filium.

Lex & iustitia sunt vocabula correlatiua, ἀντιστρέφοντα. Vt enim
iustitia est obediētia erga Legem diuinam vel humanam (iam enim
loquimur in genere) sic contrariò Lex est regula iustitiæ: δυνατον
ἐστὶν ἰσχυρῶς, inquit Aristoteles comprehendens hoc dicto ἀντιστροφῶς,
id est, reciprocationem inter iustitiam & legem. Iam verò ex Diale-
cticis constat, in eodem prædicamento esse vocabula priuatiua & po-
sitiva, vt corpus viuum & cadauer sunt in substantia: lux & tenebræ
in qualitate. Vt igitur iustitia est quiddam νόμιμον: sic priuatio iu-
stitiæ est ἀνομία, pugnans cum lege. Sed dicat aliquis, nimis esse bre-
uem definitionem Iohannis: Respondeo. Si rectè intelligatur Lex,
sicut alibi enarratur copiosius, definitio erit optima. Complectitur
enim Lex hæc quatuor. 1. præceptum. 2. prohibitionem. 3. promif-
sionem. 4. comminationem. Vt in primo præcepto Deus præcipit, vt
cum solum agnoscamus esse verum Deum, quem colamus fide, spe,

patientia. Deinde prohibet: Non habebis alienos Deos, id est, non habebis idola, opiniones falsas, & quicquid est contra veram notitiam Dei. Tertio addita est promissio: Ego benefaciam multis milibus, qui seruant mandata mea. Quarto, additur comminatio: Ego sum Deus fortis zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, &c. Hæc quatuor considerentur in appellatione *αγορας* apud Iohannem, & apparebit, eum loqui tanquam artificem, & completi hæc definitione vtrumque: materiale & formale peccati.

Cum autem vocabulum peccati sit relatiuum, quæramus fundamentum & terminum, inter quæ tãquam extrema, relatio peccati versatur. Est igitur fundamentum huius mali: inobedientia pugnans cum norma iustitiæ diuinæ. Terminus est iustissimæ iræ Dei damnantis & puniētis hanc inobedientiam horrendis & tristibus pœnis publicis & priuatis, præsentibus & æternis. Nequam igitur dicendum est, relationem nihil esse nisi cogitationis, cum sit vel applicatio, vel ordo fundamenti ad terminum.

Sæpe autem in Scriptura appellatio peccati vsurpatur loco absoluti, id est, loco fundamenti aut termini, vt 2. Corinth. 5. Eum, qui non nouit peccatum, pro nobis fecit peccatum.

In huius dicti priore parte peccatum significat fundamentum, id est, prauam concupiscentiam [*ἀραξία natura*] & quasunque actiones pugnantes cum Lege Dei. Horum malorum profusus nihil fuit in Filio Dei, non praua inclinatio, non defectus vitiosi, non vlla vitiosæ actiones. Sed fuit in eo agnitio firmissimæ æterni Patris, arsit in eo summus amor æterni Patris, & ceteræ pulcherrimæ virtutes. Postea cum dicitur: Hunc fecit peccatum, significatur terminus, non fundamentum, id est, quiddam reum, sustinens iram Dei, & abiectum in tristissimas pœnas. Iacet Filius Dei prostratus coram æterno Patre, sentiens iram

In dicto Pauli simul consideretur amplitudo bonitatis & misericordix Dei erga genus humanum. Nos miseri & infirmi homines leui iniuria irritati, sumus implacabiles. Sed Deus nequam est *ἀπορροσ*. Sed tanta est ipsius bonitas, vt quanquam toties à nobis non leuiter, sed atrocissimè læsus, tamen inchoet reconciliationem, & quadam amoris abundantia nobis offerat veniam. Id significat Paulus inueniens: Legatione fungimur & Dei

Dei aduersus peccata nostra effu-
sam in ipsum, perinde ac si sepul-
cristis meis, tuis, & omnium ter-
trix amplitudinem nec angelo-
rum, nec hominum eloquentia
facis exponere potest. De sum-
ma utcumque commonefeci iu-
niores, ut hoc dictum confide-
rare & amare discant: deinde,
ut cum videbunt fieri vocabula
illustriora rectè ad Dialecticam
accommodata, magis amènt hæc
studia paruarum artium, quæ
rationem docendi & explican-
di monstrant.

precamur nomine Christi, Re-
conciliamini cum Deo, eum e-
nim, qui non nouit peccatū &c.
Christus Matth. 5. monet: Si ha-
bet aliquid aduersus te frater
tuus, noli sacrificare, sed ito ad
eum, & redito cum eo in gratiã.
In quo dicto præcipit Christus, ut
is qui læsit alterum, inchoet re-
cõciliationem, & petat veniam.
Quamquam autem Deus hanc
legem sanxit inter homines læ-
dentes & læsos: tamen ipse pri-
mò inchoat recõciliationem. Ex
qua re æstimari debet & potest
φιλανθρωπία & χριστός Dei. Dein
de magni Principes offensam non
placantur, nisi per soluta pœna,

& quidem graui. At Deus toties à nobis offensus non postulat pœ-
nam seu satisfactionem, pro nostro peccato & inobedientia, sed vo-
luit Filium soluere *λύτρα* pro nobis. De his rebus omnibus
sape & multum est cogitandum, ut excitemur ad con-
siderationem bonitatis diuinæ, & hac per-
moti, seriò agamus pœ-
nitentiam.

De prima diuisione peccati.

CAP. II.

VICVNQVE vtiliter in studio doctrinae Christianae versari volunt, non tantum cognoscant articulos, quos hactenus utcumque reperuimus, de Trinitate, de duabus naturis in Christo, de Spiritu sancto, de creatione & aliis materiis: Sed praecipua quadam diligentia cognoscant tres locos practicos, quorum primus est de peccato, alter de Lege, tertius de gratia. Nam Lex est speculum peccati, id est, morbi, quo natura humana iacet oppressa. Gratia est remedium efficace & salutare opponendum peccato & poenis peccati. Et quidem Paulus ipse in epistola ad Romanos, quae est methodus vniuersae Scripturae sacrae, praecipue illustrat locos, de quibus dixi.

Constituta definitione peccati in genere, dicendum est de speciebus, quarum alia nominatur inobedientia seu *avopula* originalis, alia actualis.

Actuale peccatum à Bernhar-
do & aliis vocatur etiam perso-
nale. Singularis peccati species

est blasphemia aduersus Spiritum sanctum.

Peccatum originale est reatus propter lapsum primorum parentum, & propter prauitatem secutam lapsum primorum parentum in omnibus propagatis secundum naturam, quae prauitas est multiplex caligo in mente de Deo, & concupiscentia repugnans Legi Dei, & propterea non tantum poena est, sed verè peccatum, propter quod & rei sunt aeternae irae homines nascentes, nisi renascantur per Filium Dei.

Qui ignorat peccatum originis, ignorat beneficia Filij Dei & Spiritus sancti. Ut qui morbum ignorat, ignorat etiam remedia. Peccatum originis est in fundamento relationis. Fundamentum est qualitas secundae speciei, quae vocatur naturalis impotentia, terminus est reatus. Nunc fundamentum consideremus. Ac iuniores assuefaciant se ad hanc normam, ut cogitaturi, vel dicendi &

cturi de peccato originis, ordine eant per praecipuas animae potècias,

& quærant quid in singulis potentiis sit ipsum peccatum originale. Hac enim consuetudine assequuntur, vt & rectius intelligere & facilius meminisse, denique dexterius explicare doctrinam de peccato originali possint. Peccatum originale in mente, est multiplex caligo de Deo. Hæc non est otiosa, iners & ignaua, sed parit tristes dubitationes de Deo & rebus diuinis, vt verbi causa, de essentia, de voluntate Dei, de prouidentia diuina, de certitudine sacrae Scripturæ, de promissionibus & cõminationibus diuinis, de præsentia Dei in Ecclesia, denique de futuro iudicio. Non igitur extenuemus, sed verò gemitu deploremus hoc vitium, & petamus à Filio Dei, vt sit nostrorum mentium illuminator, pulsus tenebris nobiscum nascentibus. Deinde in voluntate peccatum originale est concupiscentia, vt Scripura loquitur, id est, auersio voluntatis à Deo, tâquam obiecto sumuersa & directa esse debet. Hæc auersio est mater fœcunda, gignens securitatem, qua contemnitur, aut certè negligitur iudicium Dei aduersus peccatum, & parit hæc auersio diffidentiam fugitantem Deum, & impatientiam ac fremitum aduersus Deum in ærumnis. Denique alia mala innumerabilia ex hoc fonte manant, qui nominatur auersio voluntatis à Deo. Tertiò, peccatum originale in corde est concupiscentia, *ὄραξις* omnium affectuum cõtra Legem Dei. Nam post lapsum homo se magis diligit, quàm Deum, & magis tiræ, ambitionis, cupiditatis vindictæ. Denique tanta est peruersitas cordis humani, vt exclamet Ieremias 17. cap. Peruersum est cor hominis & ærumnosum, & inscrutabile. Hoc modo si per præcipuas potentias ducas peccatum originis, tanquam per methodi quæstiones, tota res erit illustrior. Sed si quis quærat, quæ sit sedes huius materiam de peccato originis? Respondeo, caput quintum epistolæ ad Romanos est præcipua probatio doctrinæ de peccato originis. Sunt quidem in sacris literis passim sparsa dicta de peccato originis, sed valde breuia, quæ indigêt longiore declaratione. Caput verò quintum ad Romanos est luculenta concio de hoc malo, quod vocatur peccatum originis. Ideo qui volunt hunc locum rectè cognoscere, faciant omnes Græcos & Latinos rectius sensit & scripsit de hac materia, quàm Augustinus in libris cõtra Pelagianos, & de ciuitate Dei. Nam vt reliqua eius scripta omittam, quibus præclare refutat negantes

peccatum originis aut extenuantes: in libro 13. & 22. de ciuitate Dei ita differit de hac materia, vt haud sciam, an possit aliquid praeterea requiri. Reliqui Graeci & Latini non sic elaborarunt in hac materia, vt Augustinus, cui praebuerunt occasionem copiosius disputandi Pelagianæ blasphemiae.

Cùm autem ex priuatione aliquo modo iudicari possit de habitu [*de repositiua*] è regione consideremus, quid sit iustitia originalis seu imago Dei, de qua etiã supra dictum est.

Iustitia originalis significat & acceptationem & rectitudinem, quæ fuit ante lapsum, videlicet, lucem & firmam agnitionem Dei in mente hominis, & congruentiam volûtatis & cordis cum Deo, qui in hominibus, velut in templo suo habitasset, & suam sapientiam, iustitiam & lætitiã eis communicasset, si non essent lapsi. Hæc omnia significantur nomine iustitiæ originalis, sicut clarè testatur Paulus enarrãs imaginẽ Dei Ephes. 4. & Coloss. 3.

igitentur dicta Pauli de imagine Dei in homine, Ephes. 4. Coloss. 3. quorum summa hæc est: Homo est conditus in vera agnitione Dei. Deinde in iustitia & sanctitate vera, id est, iustitia originalis non est tantùm relatio seu acceptatio diuina, qua placuerunt Deo primi parentes, sed etiam qualitas secundæ speciei, videlicet potentia naturalis. In mente quidem lux & agnitio Dei firmissima procul segregata ab omni errore & dubitatione. In volûtate & corde fuit congruentia, consonantia, harmonia suauissimã cum Lege Dei, id est, ardens dilectio Dei, purus amor proximi, sicut Lex diuina præcipit: Dilige Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum, sicut te ipsum. Et talis erit iustitia omnium beatorum in vita æterna, quãdo Deus erit omnia in omnibus.

Sæpe repetitur hæc regula Diuina: Ex priuatione æstimandi sunt habitus, vt ex tenebris possumus æstimare lucis bonitatem, vt Cicero scribit 2. de nat. Deorum. Si essent tantæ tenebræ, quantæ quondam eruptione Aethiopicarum ignium finitimas regiones obscurauisse dicuntur, vt per obscurum nemo hominem homo agnosceret, & postea toto celo lux diffusa diem efficeret, homines profectò sibi reuixisse viderentur, quasi ab Orco reuocati: ita ex peccato originis possumus ratiocinari, qualis res fuerit iustitia originalis. Sed ne hæc ratiocinatio tantùm sit humana, con-

Actuale est omnis actio pugnans cum Lege Dei, siue sit in mente, vt dubitationes de Deo, siue in voluntate & corde, vt incendia malorum affectuum, siue in membris externis, vt externæ actiones pugnantes cum Lege Dei.

Actuale peccatum etiam ratio intelligit, sed originale peccatū ratio non intelligit. vnde psalm. 51. inquit: Sapientiam absconditam manifestasti mihi &c. Sapientiam vocat veram agnitionem

peccati, Legis, gratiæ. Mens humana sine verbo & Spiritu sancto, nec peccatum originis intelligit, nec Legem, nec gratiam promissam propter Mediatorē, sed hæc omnia rationi ignota in verbo monstrantur. Quare non putemus esse doctrinam vulgarem & omnibus notam, quæ de peccato, Lege & gratia traditur. Si enim Ecclesia non haberet verbum & Spiritum sanctum, nemo ista sciret aut intelligeret, quid sit peccatum, quid Lex postulet, & cur recipiamur à Deo in gratiam.

Sed nunc de originali dicamus: Quia Pelagiani & alij prophani homines contenderunt, aut nihil esse peccatum originis, aut tantum esse penam, non peccatum. His futuribus opponenda sunt dicta Prophetica & Apostolica, quæ affirmant, omnes homines propagatos carnali generatione asserre secum prauitatem, quæ & inimicitia est aduersus Deū & damnata à Deo.

Fuerunt nostra memoria aliqui pseudotheologi, qui ausi sunt dicere, doctrinam de peccato originis esse similem hypothesibus mathematicis de epicyclis & eccentricis. Mathematici in cælo sculpunt machinas, quarum aliæ eccentrici orbis vocantur, aliæ epicycli. Non autem sentiendum est, reuera tales esse machinas, quales in Theoricis planetarum

pinguntur. Sed hæc ideo excogitantur, vt reddi possit ratio *ἀνομιαν* apparentis. Nam aliàs tardissimè Sol mouetur, vt nunc circa solstitium, aliàs celerrimè, vt in bruma. Quæ igitur est ratio huius diuersitatis? Hanc vt reddere possent mathematici, attribuerunt Soli eccentricum orbem. Sic enim dari potest ratio, cur & quando celestis eccentricus & epicycli dixerunt, hoc aliqui prophani transtulerunt ad doctrinam de peccato originis.

Roman. 5 Propter inobedientiam vnius, peccatores sunt multi.

Item: Propter vnius delictum condemnatio peruasit in omnes. Est ergo aliquod propagatum peccatum, cuius pœna est mors etiam in his, qui non habent actualia delicta, vt in infantibus. Nam si nulla esset propagatio peccati, non posset dicere Paulus, ceteros propter Adam habere peccatum. Expressè autem dicit: Mors peruasit in omnes, quia omnes peccauerunt, id est, omnes habent peccatum, & in vocabulo peccati intelligatur prauitas & reatus, quia hic Paulus phrasi Hebræa vtrumq; complectitur.

Quare omnes potenti morti obtemperant? Quia omnes peccauerunt. Non intelligas vocabulum peccati, Latino more, de actione, sed de malo, quod in nobis hæret, & radices altè egit, & propagatur in vniuersos posteros. Omnes peccauerunt, id est, omnes habent peccatum, & propter hoc malum sunt rei æternæ iræ Dei, sermo Pauli est breuis, sed neruosus. Singula verba Pauli sunt singula pondera & testimonia. Magna debetur Augustino gratia, quòd hunc locum illustrauit non solum in libris eius scriptis, sed etiam in libro de dictum ex-

cis, sed etiam de ciuitate Dei, vbi lib. 22. cap. 24. etiam hoc dicitur: In malo originali duo sunt, peccatum atque supplicium.

Roman. 3. Omnes peccauerunt, id est, habent peccatum, & sunt rei, & carent gloria Dei, id est, iustitia, quæ est integra conformitas cum Deo sine peccato, sine morte, propter quam Deus hominem diligit, & non destruit.

Roman. 7. Inuenio aliam Legem in membris meis militantem contra legem mentis meæ, & rapientem me captiuum Legi peccati, quæ est in membris meis. Vocat enim Legem in membris [*id est, in potentiis anima*] excas dubitationes & impetus auersos à Deo, errantes flammæ cupiditatum, impatientiam in cruce.

Verba Pauli magis erudiunt lectorem, quàm omnes commentarij & disputationes humanæ. Nam vnus aphorismus Pauli plaris faciendus est omnibus scriptis humanis.

Roman. 8. Sensus carnis est inimicitia aduersus Deum. Legem enim Dei nec subiicitur, nec subiici potest. Hæc sententia tristem descriptionem proponit hominis non renati, qui vel securus contemnit

remit iudicium Dei, vel perterrefactus fremit aduersus Deum, & in tota natura circumfert magnam confusionem dubitationū & affectuum. Non enim de externis gestibus loquitur Paulus, sed de interioribus malis, quæ sunt tenebræ & dubitationes, & prauæ inclinationes.

Eph. 2. Eramus natura filij iræ, sicut & cereri. Non loquitur Paulus de actualibus delictis & de exemplo Adæ, sed de propagatione peccati. Nam ab Adam propagatur natura rea, habens peccatum, & morti obnoxia.

Pelagiani dixerunt, homines tantum ideo peccare, quia sunt imitatores alieni exempli, videlicet primorum parentum. Contrà verò Paulus clamat: Eramus natura filij iræ.

Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest intrare in regnum Dei: cum necessaria sit regeneratio, manifestum est, veterem naturam immundam & ream esse.

fici loquuntur: præsentibus habitibus in materia cessat *ενδελέχεια*. Exemplum. Quando hic paries est albus, non indiget fidelia, vt dealbetur. Sic quando aqua est calida, non indiget calefactione. Quia igitur nos indigemus regeneratione, manifestum est, primam generationem esse immundam, pollutam, ream &c.

Psal. 51. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Hæc verba clarè testantur, peccatum aliquod à parentibus inatos propagari.

Est fallacia accidentis. Non accusat psalmus ordinem coniugij sanctum diuinitus in paradiso, & postea multis testimoniis diuinis approbatum, sed deplorat *αραξία*, id est, cōfusionem appetitionum,

Breuis est hic aphorismus Pauli, sed perspicuè de peccato originis docet. Disertè inquit, nos esse filios iræ, id est, addictos iræ, non exemplo, non imitatione, non tantum assuefactione, sed natura, id est, naturali propagatione, sicut in hanc lucem nascimur.

Vnde hoc sequitur? Christus dicit Iohan. 13. in historia de lotionem pedum: Qui lotus est, non indiget vt lauetur, id est, vt phys-

Sic argumētor: Dauid inquit: In peccatis concepit me mater mea. Ergo coniugium est peccatum, & per consequens, res Deo displicēs, & ab eo damnata. Quia quidquid est peccatum, est abominatio coram Deo. Respondeo,

quæ accedit ad opus Dei, id est, ad opus generationis, quod certè nõ est humanum, sed diuinum quiddam. Hæc ideo dico, ne quis abutatur dicto psalmi ad vituperationem coniugij.

Genes. 8. Cogitatio cordis humani mala est à pueritia. Eadem est sententia dicti Ieremiæ 17. cap. Præuum est cor hominis & ærumnosum, & inscrutabile.

Tria mēbra sunt huius aphorismi. Primū est, quod dicit: Cor humanum esse præuum, peruer- sum, distortum: Id enim significat propriè Hebraica dictio, quæ hoc loco ponitur. Hoc epitheton describit *אַרְאֻזָּיִם* cordis humani, quod in rebus secundis est insolens, tumidum & inflatum. Quia parua fortuna potest hominem inflare:

*Nescia mens hominum, inquit Poëta, sati sortisq; futura
Et seruare modum, rebus sublata secundis.*

Item: *Luxuriant animi rebus plerunque secundis.*

Nec facile est aqua commoda mente pati.

In historia Imperatoris Seueri extat memorabile exemplum de aulico homine Plauciano, qui ex summo fastigio dignitatis præcipitatus est in tragicas calamitates. Est enim interfectus à Severo. Ac Imperator ipse de eo in Senatu dixit: Videtis quàm rara, & quàm ardua & difficilis virtus sit, moderatè vti rebus secundis, & non efferi fortunæ fauore. Econtrà in aduersis cor humanum est timidum, fugax, trepidum, quærens inconcessa præsidia & remedia dolorum.

Secundum membrum est ærumnosum, quod epitheton describit pœnas peccati: quia in malo semper sunt duo consideranda, ipse defectus pugnans cum Lege Dei, & pœna, quæ iusto ordine comitatur defectum. Quid autem ærumnosius est corde humano in vita & morte? quàm tremit, quàm trepidat sæpe ad sonitum solij cadentis?

Tertium membrum est exclamatio seu *ἀδύρατον*. Quis potest enarrare vel perueritatem, vel prauitatem, vel ærumnas cordis humani? Omnium poetarum eloquentia est consumpta in miseriarum humanarum descriptione & deploratione. Sed nullus tragicus poetam, quantumvis copiosus & splendidus, potuit exhaurire hunc fontem miseriarum.

Esti autem dicta Prophetica & Apostolica breuia sunt: tamen pia cogitatione euoluenda sunt, & magnitudo miseriarum nostrarum cogitanda

gitanda est, ac iram suam Deus & in his dictis patefecit & ostendit in mole calamitatum generis humani in morte, morbis, fame, bellis, vastationibus & aliis ærumnis. Agnoscamus igitur iram Dei, & confugiamus ad Mediatorem. Taxemus etiam cæcitatem eorum, qui contendunt hos defectus in homine, non esse proprie loquendo peccata.

Constantinopolis circa hoc tempus capta est à Mahometo, ante annos 111. anno Christi 1453. die 29. Maij. Ideo exempli causa contētus ero breui recitatione historię huius vrbis, vt cōspiciatur ira Dei in pœnis publicis. Cōstantinopolis est ciuitas potentissi-

ma, sita in loco maximè opportuno, videlicet in Thracia. Totum triennium à Seuero Imperatore acerrimè obsessa est & oppugnata, ac tanta fuit pertinacia Bizantium, vt ventum sit propter famem ad carnes humanas. Ad extremum facta est deditio, ibi iussit Seuerus, non solum multos interfici, sed etiam muros vrbis dirui, & ante oculos prosterni. Sed hanc urbem dictam olim Bizantium, instaurauit Constantinus Magnus, & quamquam nouam Romam voluit appellari: tamen consuetudo sermonis obtinuit, vt diceretur Constantinopolis. Translulerat enim Constantinus sedem imperij ex Italia in Thraciam. Hanc urbem à Constantino instauratam & amplificatam, Mahometus Turcicus tyrannus ante 111. annos cepit.

Quanta verò vsus sit crudelitate in victoria, longum esset commemorare. In hoc exemplum intuentes, precemur à Deo,

vt mitiget pœnas, quas nostra peccata quotidie merentur, nec sinat fieri tales vastationes in Germania, quales in illa vrbe factæ sunt.

De causis & effectibus peccati originis.

CAP. III.

TRIA sunt grauissima testimonia, quæ ostendunt magnitudinem peccati originis. Dignitas victimæ [Ecce agnus Dei qui tollit peccata mundi] magnitudo calamitatum humanarum, & lapsus sanctorum. Nam extremis morbis extrema remedia, vt ait Hippocrates, opponenda sunt. Quare cum hoc malum non

Apud medicos sectio & vltio nominatur extrema remedia.

aliter, nisi sanguine Filij Dei tolli atque deleri potuerit, perspicuum esse debet, quanta sit huius mali atrocitas.

quàm graua sint vulnera, pro quibus necesse est Christum vulnerari. Si enim non essent hæc ad mortem, & quidem ad mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Filij Dei moreretur.

Bernhardus sermone 3. de natali Domini. Ex consideratione remedij, morbi mei æstimo quantitatem. Item: Agnosce hominem, qui tollit peccata mundi.

Quid dicam de mole poenarum? quam non modò adulti, sed etiam infantes sustinent. Est autem Deus iustus, seruans æqualitatem in puniendis delictis.

Voluntatis diuinæ, quæ est immutabiliter bona, omnes effectus boni sunt. Cum igitur videamus poenas peccati in infantibus, quis dubitet Deum iustè punire aliquod peccatum, quamuis arcanum in infantibus, quia

Deus est æqualis, neminem afficit iniuria.

Postremò considerentur lapsus sanctorum, vt Mosis, Aaronis, Dauidis & aliorum, qui peccat secum, diffidentia, superbia, impatientia & multis flammis cupiditatum. Hæc symptomata non obscure ostendunt, quanta

Certum signum, quod monstrat magnitudinem peccati originis, est lapsus sanctorum. Si enim hoc malum tam est potens

vis morbi in natura nostra hæ- & efficax in renatis, quid existi-
teat. mandum est de non renatis, in

quod nec est remissum, nec sanatum aliquo modo per Spiritum san-
ctum? Si sancti homines labuntur, quantò facilius est labi, halluci-
nari, errare non renatos? Mosis lapsus fuit diffidentia & dubitatio.
Exodi 17. Cùm enim Moses iussus esset baculo percutere petram, vt
inde eliceret aquam, bis pulsauit petram trepidè in magna conster-
natione & dubitatione. Et si autem nobis peccatum videtur esse le-
ne possibile, negligendum: tamen propter id iussit eum Deus mori,
Exodi 32. Absente Moysè populus cœpit tumultuari, mouere sedi-
tiones, quibus permotus Aaron, vitulum aureum fabricauit, vt
quoquo modo demulceret animos vulgi. Dauidis lapsus quotidia-
nis vocibus celebratur. Nam rapiens alterius coniugem, interfecit
maritum, & paulò ante mortem numerauit populū, proculdubiò
& rebus gestis, vt ostenderet creuisse regnum suis victoriis

Vt autem tota doctrina de peccato originis magis fiat perspi-
cua, causas & effectus ordine recitabo:

Causa efficiens peccati originalis est Diabolus & voluntas pri-
morum parentum, quæ cùm esset libera, sua sponte auertit se à ver-
bo Dei, nec retinuit obedientiam erga Deum. Ideo, quia dona ac-
ceperant primi parentes pro to-
to genere humano, & personæ
eorum repræsentabant totam
posteritatem, fit rea posteritas
propter eorum lapsum, & quia
ipsi amittunt prima dona, tales
amissis donis, id est, afferunt te-
nebras de Deo, & auersionem à
Deo, & non sunt templa Dei.

Quare nec lucem diuinam, id
est, firmam assensionem de Deo,
nec motus diuinos habent, nec
vires possunt cõgruere cum Le-
ge Dei.

Quia in lumbis Adæ, vt loqui-
tur Augustinus, fuit totum ge-
nus humanum.

Est vetus disputatio, & non-
dum adhuc explicata, & quæ nū-
quam explicabitur in hac vita:
An animæ nostræ propagentur
ex traduce, id est, oriuntur ex vi
& natura seminis parentum? An
verò creetur diuinitus post cor-

porum formationem in vtero. Hæc quæstio, vt dixi, neque explicata est hætenus, nec poterit etiam ab vlllo hominum explicari, quia creatio & conseruatio rerum sunt opera diuinæ potentia, sapientia, bonitatis, quæ nunquam possunt exhauriri. Sed siue ex traduce & vi feminis, seu alio modo dicas propagari animas: necesse est fateri hoc: tales procreari à primis parentibus, quales post lapsum ipsi fuerunt. Vt enim leprosus gignit leprofos, & multi morbi à parentibus propagantur in natos: sic certum est, ab immundis immundos, à peccatoribus peccatores gigni & procreari. Hæc dico, vt cogitatis, quas metas habeat humana cognitio, quousque progredi possit, & vbi debeat consistere. Simplicissimum est quod Augustinus dicit: Sicut in lumbis Abrahæ Leuitica tribus est decimata, & soluit Melchisede cho decimas: Genes. 14. Hebr. 7. Ita nos omnes peccauimus in lumbis Adæ. Recitatur autem historia lapsus primorum hominum in scripto Mosis antiquissimo, quod Genesin appellamus, capite 3. Quod caput diligenter legi & considerari debet, quia in eo recitatur hiitoria, non solum de lapsu primorum parentum, sed etiam de restitutione seu instauratione Ecclesiæ, quæ profectò est magnum miraculum & maius opus ipsa creatione. Imò nisi Deus post lapsum instaurasset Ecclesiã, edita promissione de venturo liberatore, nulla fuisset in genere humano Ecclesiã, & frustra conditum fuisset pulcherrimum hoc theatrum cæli, terræ, maris & aliarum rerum.

Iam cogita & de lapsu magnitudine & de miseria nostræ naturæ. In primo lapsu multa sunt delicta. Primum est dubitatio de verbo Dei. Secundum est amissio fidei. Non enim credunt Deo minitanti pœnam, sed fasci nati speciosa promissione Diaboli desinunt metuere pœnam, & ardent illa cupiditate maioris gloriæ: Eritis sicut dij. Tertium est curiositas discedens à verbo, & quærens aliam sapientiam. Quartum, superbia, qua volunt se magnificare. Quintum, contemptus Dei, cum violant mandatum contra conscientia. Sextum, quod anteferunt Diabolum Deo. Septimum, ingratiudo, quod

A Græcis dicuntur delicta ἀμπλακηματα, quasi intricata, implicata, quia nulla virtus est sola, sicut nulla virtus est sola. Sed sicut vni virtuti multæ aliæ sunt adiunctæ: sic vni peccato multa alia implicantur.

Omne peccatum contra conscientiam, est contemptus Dei.

quod expellunt Spiritū Dei in
ipsis habitantem, & illam æter-
nam coniunctionem cum Deo
aspernantur. Octauum, homi-
cidium sui & totius posteritatis,
& quod hic lapsus est ianua o-
nium scelerum & miseriarum
totius posteritatis.

apertam portam, peccatum in mundum, & per peccatum mors, qua
appellatione omnes significantur calamitates publicæ & priuatæ.
sicut panis quotidianus significat omnia commoda corporis neces-
saria in hac vita: ita mortis appellatio complectitur omnes calami-
tates publicas & priuatas. Et regnavit, scilicet tyrannicè. Morbi sunt
αἰσθητοὶ ad mortem.

Tātus aceruus [*συναθροισμὸς*]
ingentium delictorum fuit in
hoc lapsu, de quo propter mul-
tas causas diligentissimè cogi-
tandum est.

Augustinus lib. 14. de ciuitate
Dei cap. 15. verè & sine Rhetorica
exaggerat & amplificat magnitu-
dinem primi lapsus eodem ferè
modo, quo breuiter nos summā
rei complexi sumus. Cogita, in-

quit Augustinus, qualis & quanta fuerit ante lapsum dignitas homi-
nis & præstantia, & quanta in ipso lapsu superbia & ingratitude, vt
de ceteris non dicam. Homo non tantum à Deo creatus fuit, sicut a-
liæ res omnes, sed etiam ad imaginem & similitudinem Dei condi-
tus. Genes. 1. Deinde homini attributum dominium erat in omnes
creaturas, iuxta illud: Dominamini piscibus maris, &c. Præterea ho-
mo non accepit multas leges, sed vnicam tantum, de arbore scientiæ
boni & mali. & poterat facilè nullo negotio illam legem obseruare.
Sed sophistica Diaboli adeo de sua mente & sanitate deturbatus est,
vt superbè Deū contempserit, sua dona neglexerit, imò abiecerit, &
tam ingratus fuerit, vt aspernaretur æternā coniunctionē cum Deo,
cuius nexus & gluten erat Sp. S. habitans in corde, tanquam in tēplo
& domicilio suo. Sic argumētabātur autē primi parētes post lapsum,
ante editam promissionem de Mediatore: Iustitia Dei est immuta-
bile. Iustitia Dei est, vt inobedientes pereant. Ergo decretum est im-
mutabile de exitio generis humani, iuxta dictum: Quocunque die
comederitis de arbore scientiæ boni & mali, moriemini. Ex hoc ar-

gumento non poterant se extricare primi homines. Nobis ex Euang-
gelio facilis est responsio. Sic igitur respondeo ad Minorem: Iustitia
Dei est, vt pereant inobedientes, scilicet, non persoluta pena, quam
soluit Filius Dei deprecans pro genere humano, & iram Patris in se
deriuans inenarrabili misericordia. Hanc solutionem monstravit
Deus in promissione: Semen mulieris conteret caput serpentis. Nul-
la creatura potuit soluere hoc argumentum, sed omnes creature cō-
cesserunt pramissas & conclusionē. Sed Filius Dei protulit solutio-
nem ex arcano sinu æterni Patris, quia monstravit mirabile iustitiæ
& misericordiæ Dei temperamentum. Misericordiæ Domini, inquit
Ieremias, quod non consumpti sumus: ita inenarrabilis bonitas &
misericordia Dei est, quod non totum genus humanum deletum
est, & abiectum inter Diabolos, & redactum in nihilum, sed vt sa-
tisfieret iustitiæ Dei, quæ est immutabilis, Filius factus est supplex
Patri, & deprecator pro genere humano, promisit se satisfactorum
Legi diuinæ pro peccatis.

Magnitudo verò miseriæ nostræ cōspicitur in effectibus primi
lapsus, de quibus paulò pōst dicam.

Materia in qua, est anima, quia in mente humana est caligo gi-
gnens tetras dubitationes de
prouidentia, de comminatio-
nibus & promissionibus Dei.

Psal. 73. illustri hypothesi pin-
gitur felicitas impiorum. Non
sunt in ligaminib⁹ mortis. Postea

recitatur obiectio, quæ multos duritere exercet, Mei autem penè mo-
ti sunt pedes, & effusi sunt gressus, quod singulis diebus castigor du-
riter, sed si iudicarem, sicut illi, reprobarem vniuersam generatio-
nem filiorum tuorum. Summa hæc est: Bonis debet bene esse, malis
malè, quod nunc abest. Ergo cœpi aliquantulum de prouidentia du-
bitare propter hanc inæqualitatem & confusionem euentuum, sed
me renouauit ab hoc errore verbum Dei, quod expressè affirmat,
Deum verè curare genus humanum, & suo consilio dare bona &
mala, piis & impiis.

Deinde in voluntate auersio Dei, vnde sunt ingentia mala, se-
curitas, neglectio iræ Dei, diffidentia, amor nostri [φιλανθία] inor-
dinatus, & multiplex praua in-
clinatio. Postremò, in corde hor-
ribilis contumacia, gignens er-

Ioseph erat adolescens, septem-
decim annorum, præstans non
rantes

rantes appetitiones & flammās
pugnantes cum Lege Dei, iniu-
stos amores, iniusta odia: ita lo-
co morbi [metaphora medica] vt
sic dicam, monstrato, propius aspici malum potest.

solū forma & ingenio, sed e-
tiam virtute. Hunc suauissimum
adolefcentem oderunt fratres si-
ne iusta causa. Genes. 37.

Sic argumentor: Paulus Roman. 8. inquit: Corpus mortificatur
propter peccatum. Ergo non sola anima est subiectum peccati,
ἡτοκείμενον, materia in qua, sed etiā corpus, quia si corpus esset ex-
pers peccati, non sustineret tam atroces pœnas, putrefactionem &
resolutionem in quatuor elementa. Respondeo. Anima est princi-
pale subiectum peccati. Corpus est subiectum peccati per *συμπά-
θειαν*, & tanquam instrumentum & organum, quo anima peccās
abuitur. Differūt apud Medicos *αὐτοπάθεια* & *συμπάθεια*. *Αὐτοπά-
θεια* propria passio, *Συμπάθεια* compassio, id est, societas ægritudi-
nis. Christus in cruce pendens est *αὐτοπάθης*, Maria & Iohannes
sunt *συμπάθεις*, compatiuntur Christo. Sic in corpore differunt
αὐτοπάθεια & *συμπάθεια*. vt cū malè affectus est ventriculus, ei ca-
pus compatitur & dolet propter *συμπάθειαν*, quia magna est *συμ-
πάθεια* vētriculi & cerebri. Ita in anima est *αὐτοπάθεια* peccati, quia
est causa principalis & primum subiectum peccati. Corpus dici-
tur per *συμπάθειαν* peccare, quia magna est cognatio & dulcissima
copulatio animæ cum corpore, cuius dulcedo sentitur in morte.
Deinde, quanquam anima est principale agens: tamen corpus est or-
ganum, quo abuitur anima, quoties peccat. Ideo remisso peccato &
viniificato Spiritu, transfertur mors in corpus, quia anima est im-
mortalis, & organum destruitur ad tempus, donec instauretur & re-
stituatur singulari bonitate Dei.

Formale. Duplex est formale: aliud peccati regnantis, aliud nō
regnantis. Formale peccati re-
gnantis est reatus, id est, illa rela-
tio, qua persona propter vitium
quoddam ordinata est ad æter-
nas pœnas, nisi fiat remissio. For-
male peccati non regnantis seu
vitiij, quod hæ-
ret in natura, vocat adhærēs

Repetam argumentum vfi-
tatum: Forma est, quæ dat esse rei.
In baptismo tollitur formale pec-
cati, quia remittitur, tegitur &
nō imputatur, iuxta psal. 32. Bea-
ti quorū testæ sunt iniquitates.

Ergo in sanctis nullum est pec-
catum. Deleta enim forma, de-

est defectus pu-
gnans cum Le-
ge Dei. Hæc explicatio perspi-
cua est, nec implicat auditorem
otiosis labyrinthis, quales sunt
in doctrina Monachorum.

letur res ipsa.

Respondeo ad minorem. Tol-
litur formale peccati regnan-
tis, id est, ipse defectus cum Lege
pugnans. De quo Rom. 7. Video
aliam legem in membris meis,
repugnantem legi mentis meæ.

Fines seu effectus. Primus ef-
fectus, qui comitatur lapsum
Adæ & peccati propagationē,
est horribilis ira Dei, damnantis
natum. Si quis autem huius-
modi damnationem vel nimiam
vel iniustam putat, metiri pro-
fectò nescit, quanta fuerit ini-
quitas in peccando, ubi tanta e-
rat non peccandi facilitas, ut ait
Augustinus lib. 14. de ciuitate
Dei, cap. 15.

Fines & effectus sæpe coinci-
dunt.

tur à causis internis in mente & voluntate. Peccatum Eux non tan-
tùm versabatur circa pomum tanquam externum obiectum, sed
principaliter circa legem Dei, quam mens intelligebat & voluntas
volens violabat. Ergo non sequitur cõclusio: lapsus primorum pa-
rentum est res parua & non magni momenti.

Peccata distinguuntur obie-
ctis. Obiectum Eux fuit pomu,
res sanè parua, ut videtur. Ergo
lapsus primorum parentum est
non valde magnus. Respondeo
ad Maiorem. Peccata distinguun-
tur obiectis minùs distinguiun-
tur. Sed principalis distinctio sumi-
tur.

Secundus effectus est mors
& calamitates omnes generis
humani.

Hoc est breue carmen, sed ha-
bet lógum epiphonema, id quod
Erasmus de coniugio dixit. Nam
calamitates generis humani nul-

la potest euoluere eloquẽtia. Cicero ex Oreste Euripidis: Nulla tam
terribilis fandi, id est, fati ratio est, neq; fors, neq; ira calitum inue-
ctum malum, quod non humana natura patiẽdo ferat. Hæc Cice-
ro in Tusculan. quæstio. ubi & hanc narrationem addit de Socrate.
Is cùm audiisset in theatro recitari hos versus ab histrione, pro sua
autoritate, qua valebat propter sapientiam & ætatem, iussit hos ver-
tus repetere clara voce. Omnes autem tragœdiæ consumptæ sunt in
hoc

DE CAUSIS ET EFFECT. PECC. ORIGINIS. 447
hoc vno genere, deploratione scilicet humanarum miseriarum, ne-
que tamen potuerunt exhaurire hoc pelagus malorum, & nos ludi-
mus adeo securè in media morte.

Tertius est vitiosa concupiscentia, quæ & pœna est in rea natu-
ra & peccatum. Sape enim pec-
cata puniuntur peccatis, vt la-
psum Davidis punitur seditione
mota à Filio.

Thucydides lib. 3. de seditione
Corcyrea dicit: In seditione
est omnis species mali. Nam in pa-
ce latent hominum vitia & mo-
res. ἡ σάσις πᾶσα ἰδέα κακοτητίας.

Quartus effectus est tyrannis Diaboli, qui & corporalibus ma-
lis conatur perdere homines, & impellit eos ad peccata omnis ge-
neris, sicut de Saule & Iuda expressè scribitur: Intrauit in eum Sa-
thanas: & illi magni furores in cultu idolorum, sæuitia tyranno-
rum & bellorum ciuiliū sunt manifesta opera Diaboli. Hæc re-
citatio causarum & effectuum aliquid lucis addit doctrinæ de pec-
cato originis.

Dereliquis bonorum in homine post lapsum.

C A P. I V.

SI C argumentor: Paulus Rom. 7. inquit: Non
inuenio in me, id est, in carne mea bonum. Ergo
nihil boni est in natura hominis. Respondeo ad
antecedens. Nihil est boni in carne nostra, scilicet
per se, aut per accidens. Peccatum per se est ma-
lum, id est, suo genere, sua natura. Deinde, quæ-
dam per se bona contaminantur per accidens, vt
notitiæ naturales, *σοφῆαι φυσικαί*, & gubernatio locomotiuæ. Mul-
ti versantes in explicatione doctrinæ de peccato originis, non memi-
nerunt admonitionem grauissimam Augustini de vitandis contra-
riis hyperbolicis lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 24: Deus damnando, non

abstulit totam naturam, alioqui nec esset omnino. Item: In homine non penitus extincta est quædam velut scintilla rationis, in qua factus est ad imaginem Dei. Loquamur prudenter & circumspicè de singulis materiis Theologicis, & fugiamus hyperbolas, quarum aliquid nimium exaggerant, aliæ nimium extenuant res. Non corrumpimus doctrinam de peccato originis, etiam si cum Augustino, sacra Scriptura, & experientia fatemur, afflictas reliquias in natura adhuc relictas esse. Nec facimus ex scalmò nauem, nec ex ruderibus domū, sed suum cuique locum tribuimus: salua religione & veritate. Hæc *ἡθεραπευτική* vtendum est aduersus quosdam suspicaces, aut minus candidè indicantes de explicatione huius doctrinæ.

Quemadmodum in tabula Apellis cæno cōspersa, exigua quædam vestigia apparent, quæ mōstrant autorem, & ipsius operis excellentiam: ita in humana natura horribiliter spoliata & vulnerata à latronib⁹ Diabolis, partuæ reliquiæ bonorum animaduerti & notari possunt.

parentum, & vita æterna. Hæc & similia vocantur gratuita bona. Vetus & memorabile dictum est: Homini in creatione attributa esse duo genera bonorum, gratuita & naturalia. Gratuita sunt acceptatio diuina, qua homines placebant Deo: Spiritus sanctus habitans in cordibus primorum habitans in cordibus primorum. Vires & facultates in præcipuis animæ potentis, vt lux in mente, & conuersio voluntatis ad Deum, & cordis obedientia erga Legem Dei. Deinde verissimè dicitur & hoc: Hominem spoliatum esse in lapsu bonis gratuitis, & vulneratum in bonis naturalibus. Nam homo amisit hæc gratuita, videlicet acceptationem diuinam, Spiritum sanctum, quia naturaliter non est templum Spiritus sancti, ante regenerationem & vitam æternam. Deinde in naturalibus, videlicet in mente, voluntate & corde, horrèda vulnera accepit, de quibus hætenus prolixè dictum est. Hæc omnia alludunt ad imaginem Lucæ 10. propositam de viatore spoliato & sauciato à latronibus, cui medetur Samaritanus medicus.

Nam in mente mansit aliqua Legis notitia, quia Deus vult se adhuc agnosci & argui: vult etiam vitam, qualiscunque est, disciplina regi.

Colligi possunt testimonia ex capite 1. & 2. ad Romanos quæ conuincunt contradicentem, vt fateatur in homine esse reliquam notitiam Dei & Legis. Qui veritatem

tem in iniustitia captiuam tenent. Veritas significat notitiam Dei & Legis. Item in eodem capite: Quatenus Deus cognosci potest, manifestū est illis. Id intelligatur dupliciter. Primum de notitia simplici, quod sit Deus. Deinde de ratiocinatione, quæ colligit testimonia de Deo, impressa singulis naturæ partibus. Sic cap. 2. Roman. Opus Legis scriptum in cordibus eorum. 1. Corinth. 13. Nonne natura vos docet, id est, naturalis notitia.

Deinde post hanc deprauationē adhuc duo sunt genera actionum in voluntate humana: vnum est illustre & omnibus notū: Gubernatio potentia locomotiuæ, quæ regit motus locales in externis membris, vt voluntas in febricitante potest cohercere manus, ne poculum ori admoueant, etiamsi valde sitit. Hanc libertatem vult Deus in homine lapso reliquam esse, vt intelligatur discrimen inter agens liberū, & agens naturale, & vt sciamus, ipsum Deum esse agens liberimum. Denique, vt possit in societate humana gubernatio aliqua esse externorum membrorum. Alterum genus actionum in voluntate obscurius est, cum voluntas vera & seria electione seu *προαιρεσει* antefert honestas actiones, vt Fabricia serio & sine simulatione rejicit aurum à Pyrrho oblatum. Sed hæ actiones seriaz & non simulataz rariores & obscuriores sunt.

Postremo in corde parentum est mirificus quidam amor erga natos, non accensus consuetudine, vt amor erga alienos, sed naturale incendium est, quod Deus ita voluit in nobis flagrare, vt esset vinculum humanæ societatis, & commune factio de amore Dei & erga Filium, & erga nos. Vicissim & in natis erga parentes, fratres, sorores naturalis quædam beneuolentia est. Hæ bonæ inclinationes vocantur *συναισθησεις*, quæ essent puriores, si natura hominum non deprauata esset.

Ex hac commemoratione intelligi potest, quantum adhuc reliquum sit ex illa ingenti ruina, in qua beneficia diuinitus donata hominū generi, aut omnino extincta, aut certè obscurata sunt, vt quodam in loco Augustinus inquit: Adempta sunt homini gratuita bona, vnde salus dependet, naturalia verò corrupta pollutataque sunt. Nam hæ ipsa, vt ita dicam, rudera [*ερείπια*] partim à nostra prauitate, partim à Diabolo læduntur & deformantur. De Legis quidem notitia, quæ post lapsum reliqua mansit, Paulus

450 DE RELIQ. BONOR. IN HOM. POST LAPSUM.
inquit Roman. 1. Veritas in in- Mens aliud suadet, aliudq; cu-
iustitia captiua tenetur. pido.

Deteriora sequor &c. ait Ouidius. Quamquam enim mens diceret
nit honesta & turpia: tamen voluntas & cor non semper obtempe-
rant recto iudicio, sed contumaciter repugnant.

Voluntas verò partim sua prauitate, partim à Diabolo incita-
ta, sæpenumerò laxat frenos externis membris, vt ruant in atrocita-
delicta. Postremò Diabolus in multis extinguit *sapientias*, vt in Calu-
Nerone, Alphonso Diazio & aliis monstris.

Iohannes Diazus frater Alphonfi, vixit in oppido Numburgo,
quod est situm in ripa Danubij non procul ab Ingolstadio, & fuit ille
diosus Euangelij, & vir verè pius. Frater verò Alphonfus falsina-
tus pontificia superstitione, vel, vt consentaneum est, Epicureus ho-
mo, deridens omnes religiones, simulauit quidem amorem & bene-
uolentiam erga fratrem, sed re ipsa à Diabolo incitatus, tanquã Cain
odit fratrem, & omnia in eius perniciem parauit & meditatus est,
idq; paulò post atroci scelere ostendit. Cùm enim à fratre, quem sa-
lutauerat Numburgi, discessisset, & venisset Augustam Vindelicor-
rum, mox furii agitatus, rediit clam vnà cum sicario Numburgii,
præmissis tabellario, qui afferret fratri literas à se scriptas. Dum igi-
tur frater Iohannes nullas metuit insidias, præsertim à fratre stru-
ctas, & intentus est in lectionem epistolæ fraternæ, percussor infligit
vulnus mortiferum capiti Iohannis, & relicta sica in ipso vulnere, su-
git. Et si autem deprehensus est in fuga Alphonfus: tamen dimissus
est ex carcere, cumq; elusisset humana iudicia, tandem incidit in ma-
nus Dei viuientis & punientis, quod est maximè horrendum, vt in-
quit epistola ad Hebræos. Nam Tridenti inuentus est laqueo strangulatus in stabulo. Hæc historia est verissima, mandata literis à fide-

dignis, nec remota à nostra memoria. Facta sunt enim ista an-
no 46. Hoc exemplum recito, vt iuuentus consideret,
quomodo Diabolus, permittente Deo iusto
iudice, extinguat *sapientias* in im-
piis, vt sit in eis poten-
ter efficax.

An

An post baptismum, in renatis maneat peccatum.

C A P. V.

DE hac questione teneantur duo dicta Augustini omnibus piis nota, lib. 13. de civitate Dei: Peccatum in baptismo remittitur, non ut non sit, sed ut non imputetur. Et lib. 2. contra Iulianum: Lex ista, quæ est in membris, remissa est regeneratione spirituali, & manet in carne mortali. Remissa est, quia reatus solutus est Sacramentum quo renascuntur fideles. Manet autem, quia operatur carnis desideria, contra quæ dimicant fideles.

Eadem doctrina traditur à Paulo Rom. 7. & 8. Nam de reatu in morbo verò seu vitio hærete in natura, concionatur his verbis: Invenio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis mei. Et si enim sanatio aliqua ex parte inchoatur, dato Spiritu sancto, tamen sancti adhuc circumferunt immundiciem in hac vita, quæ displicet Deo, sed tecta est, ut in psalmo dicitur: Beati, quorum tecta sunt peccata. Hæc doctrina & nostram immundiciem nobis ostendit, & magnitudinem misericordiæ tegentis eam illustrat.

In scholis Dialecticis sic solemus loqui: Materiale peccati originis manet in sanctis, sed formale, id est, reatus tollitur in baptismo. Sed verba Augustini magis sunt popularia, & propius accedunt ad phrasin Scripturæ. Ut autem videant studiosi consensum de hac doctrina, obiter addam duo dicta Bernhardi, memoria dignissima. Bernhardus in sermone de Cœna Domini: In casu primi hominis cecidimus omnes. Cecidimus autem super acervum lapidum, & in lutum: vnde non solum inquinati, sed etiã vulnerati, & graviter quassati sumus. Lauari quidem citò possumus: ad sanandum verò opus est curatio nemulita. Lauamur igitur in baptismo, & sanamur in tota vita per verbum & Sacramenta. In hoc dicto Bernhardi est pulcherrima *innotuit* id est, pictura & imago primi lapsus & nostræ sanationis. Nos, inquit, non tantum cecidimus in lutum, sed etiam graviter

quassati sumus, & allisi solo, ita vt membra nostra partim fracta, partim luxata sunt. Quare nobis non tantum opus est ablutione, id est, remissione peccatorum & imputatione iustitiæ, sed etiam sanatione vulnerum & reductione membrorum luxatorum in locum naturalem. Credo Bernhardum sumpsisse occasionem huius hypotyposis ex capite 4. ad Ephes. vbi Paulus de ministerio Euagelij inquit: Ideo est institutum ministerium, vt ædificetur corpus Ecclesiæ, & fiat *καταρτισμός*, id est, restitutio membrorum, quæ suo loco sunt mota per luxationem, in suum locum naturalem. Quamquam igitur in baptismo abluti sumus: tamen ad restitutionem opus est longi temporis sanatione, quæ inchoatur per verbum & Spiritum sanctum in hac vita, & erit plena & consummata post hanc vitam. Ideo quotidie precamur: Adueniat regnum tuum, id est, non tantum inchoatione, quæ fit in hac vita, sed multò magis consummatione in altera, in qua Deus erit omnia in omnibus. Idem in eadem concione:

» Licet damnationem, id est, reatum concupiscentiæ abstulerit: tamè
 » ad humiliandos nos, ipsam concupiscentiam adhuc patitur vinere
 » in nobis, & grauius affligere nos, vt sentiamus, quid nobis gratia
 » præstet, & semper ad illius auxilium recurramus. Hanc sententiam declarabo, proposita historia, quæ extat Iosue 15. Israëlita, ductus Iosua, post mortem Mosi occupant terram Canaan, sed tamen non potuerunt primo impetu, & hostili impressione omnes Cananzos è medio tollere, & funditus delere. Manserunt enim adhuc reliquie Iebuszorum in Hierusalem, quæ dicta est Iebus ab incolis. Sic in aliis tribubus manserunt aliæ reliquie Cananzorū. Miretur autem aliquis, cur Deus non subito omnes hostes sui populi occisione occiderit. De hac quæstione respondet textus ipse: Ideo manserunt reliquie gentium in terra populi Israël, vt emendaretur securitas populi, ne existimarent Israëlita, se nunc omnibus periculis perfunctos esse, & nihil præterea impendere malorum. Hanc imaginem de reliquiis Cananzorum transferamus ad nostrum institutum. Propter eandem causam manet peccatum in nobis, ne simus securi, & nos capiat obliuio gratiæ Dei, sed vt nos res ipsa conuincat, nobis opus esse auxilio gratiæ.

De discrimine peccati venialis & mortalis.

CAP. VI.

PECCATA manent in sanctis. Adulterium est peccatum. Ergo adulterium manet in sanctis. Respondeo. Nego consequentiam, quia est syllogismus ex puris particularibus, & peccat contra regulam dici de omni, & dici de nullo. Non enim omnia peccata manent in sanctis.

Cum dictum sit, peccata manere in sanctis, necesse est discerni peccata, quæ in sanctis in hac mortali vita manent, nec excutiant Spiritum sanctum ab aëre, propter quæ homo rursus fit reus iræ Dei & æternarum peccatarum.

dam peccata expellitur Spiritus sanctus, sed alia quædam non excutiant hunc gubernatorem.

Traditur autem regula in epistola ad Timotheum, ex qua hoc discrimen intelligi potest. Milita bonam militiam, seruans fidem & bonam conscientiam.

Quare Paulus primò mentionem facit fidei, cur non potius dicit: Milita bonam militiam, retitum. Repetatur memoria dictum Tertulliani de præscriptionibus aduersus hæreticos, pagina 112. in postrema editione: Nemini licet discedere à veritate fidei Christianæ, qui meminerit futuri iudicij, quo necesse est, omnes stare ad tribunal Christi, reddentes rationem non modò operum, sed in primis fidei. Multi homines habent hanc falsam persuasionem, quòd tantùm lapsus atrox & manifesti, turbantes publicam tranquillitatẽ, vt cædes, furta, mendacia, adulteria sint peccata mortalia, propter quæ homo iusto Dei iudicio damnetur. Sunt quidem mortalia, sed

Estne in Alexandro Magno peccatum veniale? Non. Pertinetne discrimen hoc ad non renatos? Respondeo. Tantùm ad renatos pertinet, quia in non renatis omnia peccata sunt mortalia, etiã minima, vt nobis videntur. Sed in renatis necesse est cõstitui gradus seu discrimina. Propter quædam

dam peccata non excutiant hunc gubernatorem.

non sola digna sunt æterna damnatione: Duo sunt gradus mortalium peccatorum in renatis. Prior gradus est corruptela vel ignorantia fundamenti. Alter est lapsus contra conscientiam. De posteriore non opus est multa verba facere, quia, vt Paulus inquit: Manifesta sunt opera carnis. De priore, quia est obscurior, aliquid dicendum est. Necessesse est, te, si vis fieri saluus, tenere fundamentum, id est, omnes articulos fidei, sine exceptione, vt nullum aut prorsus ignores, aut corrumpas, infuso aceto humanarum opinionum. Hac ideo dico & re-
peto, ne studiosi philosophiæ & artis medicæ, aut iurisprudentiæ cogitent hoc modo: Ego non seruiam aliquando in ministerio Evangelij. Ergo mihi non est opus lectionibus Theologicis, & concionibus in templis: imò potius hanc ratiocinationem instituant: Nos in postremo iudicij die, quando Filius Dei iudicabit viuos & mortuos, reddemus rationem iusto Iudici, non tantum de factis, sed omnium primùm de fide nostra: Quid senserimus de creatione, de redemptione, de sanctificatione, de persona Christi, de natura eius diuina & humana, de proprietatibus naturarum, de Trinitate. Deus minis potest & vult dispensare de primo gradu, qui est corruptela fundamenti, quàm de secundo. Quia vniuersaliter plures facit primam tabulam, quàm secundam. Et si omnia peccata punit: tamen seuerius semper punit idolatriam, quàm alia peccata. Omnes conciones Prophetarum, quid aliud sunt, quàm accusationes idolatriæ? De cultibus primi præcepti, Deus nullam dispensationem admittit.

Cum igitur renati non retinent fidem, sed aliquam fundamenti partem, id est, aliquem articulum fidei, id est, siue scientes, siue errore amittunt, aut idola approbant, vt multi, qui falsis dogmatibus decipiuntur, aut non sustentant se consolatione fidei, sed suspirantur dubitatione, aut desperatione, aut violant vllum præceptum conscientiam, effundunt Spiritum sanctum, & rursus fiunt rei iræ Dei &

Fundamentum complectitur omnes articulos fidei.

Matth. 12. Si necesse est, nobis reddere rationem de omni verbo otioso, videlicet, nisi quis conuersus sit remissionem peccatorum in hac vita: quantum maior erit reddenda ratio de fide nostra? Consequentia valet à fortiori.

& pœnæ æternæ, & nisi fiat conuersio ante exitum vitæ, tales morientes abiiciuntur in pœnas æternas.

Alia sunt peccata in renatis retinentibus fidem & bonam conscientiam, quæ non sunt corruptelæ fundamenti, nec sunt delicta contra conscientiam, sed sunt reliquiæ peccati originis, hoc est, dubitationes & incendia malorum affectuum, quibus tamen reputant renati, ne ruant contra conscientiam, & dolent propter has fordes, & credunt se Deo placere propter Mediatorem, & tegi has fordes, & gratiam exuberare supra peccata.

Ne quis putet militiã vitæ Christianæ rem factu facilẽ, & omnib⁹ in promptu esse, recitabo dictum Pauli ex 1. Corin. 9. vbi sic inquit: Ego meum corpus sugillo, *ὑποπίδω*, duriter pungo, bereub me inen leib, & in seruitutẽ redigo, ne cum aliis prædicauerim, ipse fiam reprobus. Quid significat *ὑποπίδω*, & in seruitutem redigere? Nolite putare Paulum fuisse stultum, qui suum corpus lacerauerit & Ragellauerit, vt Baalitarum olim & Carthusiani monachi, & nunc Turci Sacerdotes faciunt. Sed significat hoc verbum metaphoricẽ duras, difficiles & arduas repressiones ambitionis, æmulationis, iræ, orgæ Dei. Fuit quidem sanctus Apostolus, sed habuit suas infirmitates, sensit etiam suas flammæ, sed repressit eas, & in seruitutem redegit, & Spiritu mortificauit has actiones:

sicut dicit Rom. 8. Si carnis actiones mortificabitis,
viuetis.

EXPLICATIO TEXTVS IN LO-
CIS THEOLOGICIS PHIL-
LIPPI MELANTHONIS

De peccato.

QUANTVM summa doctrina de peccato origi-
nis mediocri diligentia explicata est, tamen repe-
titio earundem sententiarum studiosis grata esse
debet propter confirmationem. Non enim potest
subito arripi doctrina, & fideliter retineri & custo-
diri in thesauro memoriae, nisi eadem de eisdem
sæpissimè repetantur, & memoriae inculcentur,
& hæc res non tantum adiuuat memoriam, sed eriam format, acuit
& auget iudicium. Qui igitur volunt vtiliter versari in studiis, non
sint curiosi, neque quotidie appetant noua, inaudita & inusitata, sed
easdem res bonas sæpius cogitent, & tanquam sigillum suis pectori-
bus imprimant. Hæc ratio discendi plus conducit ad solidam erudi-
tionem, quàm varietas lectionis, quæ facit, vt in magna copia finus
inopes, & in medijs vndis sitiamus, quemadmodum de Tantalo
poëtæ fingunt. Oportet enim, vt Seneca ait, certis ingenijs immora-
ri & innutrir.

Et si omnes gentes vident]

Exordium huius loci consistit
duabus occupationibus, quæ mo-
strant discrimina iudicij philosophici & spiritualis de peccato. Est
enim ratio agnoscit aliquos fructus, hoc est, manifesta opera carnis,
vt adulteria, homicidia, furta: tamen radicem, id est, peccatum ori-
ginis ignorat: quia putat naturam esse bonam, non viciosam. Delin-
de etsi ratio aliquo modo agnoscit materiale peccati: tamen ignorant
formale & reatum: ita exordium nos docet de hac sententia, quod
peccati agnitio sit propria Ecclesiæ sapientia. Ratio sumitur ab an-
tithesi, seu discrimine doctrinarum philosophiæ & Euangelij. Phi-
losophia ignorat, vnde sit peccatum, & non intelligit primum fon-
tem, de quo Paulus Roman. 5. ait: Per vnum hominem intrauit pec-
catum in mundum. Et Genes. 3. recitatur historia de lapsu primorū
hominum. Hæc prorsus ignorat philosophia. Deinde nec rectè iudic-
cat de fundamento, nec rectè sentit de termino peccati. Agnoscit
quidem in fundamēto aliquos fructus, id est, aliqua manifesta opera
carnis.

arnis, vt verbi causa: Statuit ratio adulterium esse rem turpem, fur-
tum homine indignum, sed radicem prorsus ignorat. Nam philoso-
phia docet, naturam esse bonam, & naturalia bona, integra & non
corrupta esse. Deinde de formali errat. Nam ratio secura ignorat,
quid sit reatus, quanta sit ira Dei aduersus peccatum, vt Moses psal-
mo 90. exclamat: Domine, quis nouit potentiam iræ tuæ, & quis
metuit te?

Sed arguit radicē & fructus]

Hęc omnia ad discrimen phi-
losophiæ & Euangelij pertinent.
Philosophia arguit aliquos fructus, sed non radicem, id est, peccatū
originis. Et quamquam aliquo modo vitium agnoscit: tamen for-
male, id est, reatum non agnoscit.

Videt Alexander]

Plutarchus in vita Alexandri
In prælio ad a Granicum, cūm di-

micanti Alexandro dux Perficus
Spithridates galeam decussisset,
& incitato equo, iam nudatum
interfecturus esset, Clitus inter-
ueniens, Alexandrum protexit, & ducem Perficum occurrentem
hæc transfixit. Pro hoc beneficio & aliis multis, Alexander ebrius
post captam Babylonem reddidit Clito mercedem anguinam

a flumē Asiæ minoris, vbi tra-
iecit Alexander Hellespontum.

ueniens, Alexandrum protexit, & ducem Perficum occurrentem
hæc transfixit. Pro hoc beneficio & aliis multis, Alexander ebrius
post captam Babylonem reddidit Clito mercedem anguinam
[aulicam.] Nam in conuiuio interfecit Clitum, cuius fuit hæc po-
stremavox: T A L I A S V N T P R A E M I A L A B O R V M. Alexander
verò, vbi secum facinus reputans, tacitos vidit astantes, ex occisi vul-
nere telum rapim eductum, in suum vertisset iugulum, nisi satelli-
tes correptas ipsius manus à cæde retraxissent, ipsumq; vi intra cubi-
culum intulissent. Eam noctem nunc vociferans, nunc lamentans,
sæuis exegit luctibus, adeo vt postridie iaceret elinguis, graues tan-
tūm emittens gemitus. Hęc Plutarchus.

Spiritus sanctus arguet]

Intertextitur exordio, quod
constat antithesi, enarratio con-

cionis Christi, quæ extat Iohannis 16. Partes in hac cōcōione tres sunt.
Prima, Spiritus sanctus arguet mundum de peccato. Secunda, de iu-
sticia. Tertia, de iudicio. Quod peccatum arguet? Incredulitatis, quia
non credunt in Christum. Deinde de iustitia, quia Christus vadit ad
Patrem. Tertiò, de iudicio, quia Diabolus princeps mundi, iudica-
tus est. Hęc in textu satis luculentè explicantur.

De hoc peccato]

quoniam dignum est accusatione. Sed quid hoc tibi vult, mundum argui de iustitia? Annon ea est formosior hespero & lucifero? quas ferat vituperatorem iustitiæ?

Nam sapientes putant]

Disciplinam qualemcunque]

Christi ad Patrem, passio & resurrectio, vt Paulus Roman. 4. dicit Christus traditus est pro nostris peccatis, & resurrexit propter iustitiam nostram.

Furores Diaboli non debent]

Cum igitur Spiritus sanctus voce]

» cato infidelitatis suæ, quo omnia peccata detinentur.
 » numerum fidelium, ne arguantur de iustitia eorum, quos iustificatos non imitatur [scilicet fide & bona conscientia.]
 » Caueat futurum iudicium, ne cum mundi principe damnentur. Etenim ne sibi existimet parci superbia duramortalium, de superbiorum terrenda est supplicio angelorum.

Contra primum membrum huius concionis sic argumetur. Lex arguit peccatum, quia per Legem venit agnitio peccati, vt ait Paulus. Ergo Spiritus sanctus non arguit peccatum. Respondeo. Lex arguit totam molem peccati, radicem & fructus. Sed Spiritus sanctus in Euangelio nominatim & disertè hanc speciem arguit, scilicet incredulitatem, & in ista, quæ aut ignorat, aut contemnit Filium Dei. Scio de hac sententia motas esse atrocissimas rixas disputationum, sed veritas manet veritas, etiam si minis & calumniis fremat Diabolus & mundus. Hæc enarratio est tradita ante bellum, Luthero viuente, & viuus ac florentibus adhuc reliquis præceptoribus, & extat

De hac specie peccati. Nemo quidem miratur peccatu argui, vt Aristoteles s. Ethicorum.

Disciplina est folium fici, quæ se tegebant primi parentes. Quæ est iustitia Christiana? Transitus est iustitia Christiana. 4. dicitur

Portæ inferorum non preuelebunt aduersus eam. Mattheus.

Augustinus Tractatus 95. in Iohannem: Credant homines in Christum, ne arguantur de peccato. Transierunt in

Manente incredulitate, id est, in ignorantia & contemptu Filij Dei, manent omnia peccata. Crediti remittuntur, quoniam non credit, super eum manentia Dei.

in publico scripto, videlicet in commentario in Iohannē cap. 16. Ne-
 culam arrodere & allatrare Flaciani. Sed dicat aliquis disputator:
 Nonne etiam primum præceptum concionatur de fide? Annon fi-
 des numeratur inter virtutes primi præcepti? Respondeo. Paulus ad
 Galatas inquit: Lex non est ex fide, id est, fides non oritur ex Lege,
 sed ex Evangelio. At quòd mentio fit fidei in primo præcepto, id i-
 deo fit, quia Decalogus non potest intelligi & enarrari sine *ὁμιλίᾳ*
 Evangelij. Nam Evangelium est interpretatio Legis, iuxta regulam:
 Christus est finis Legis. Roman. 10. Et vox Evangelij dulcissima est
 mitigatio rigoris legalis.

Secunda obiectio de iustitia. Quicquid laudem meretur, id non
 dignum est reprehensione. Sed iustitia laudem meretur, cum sit for-
 mosior hespero & lucifero. Ergo non est digna reprehensione, non
 debet argui à Spiritu sancto. Respondeo ad minorem: Iustitia, quæ
 vocatur disciplina, habet suam laudem & suum locum in iudicio hu-
 mano, nec debet opponi iudicio Dei, in quo agitur de remissione
 peccatorum. Huic iudicio Dei sola iustitia Christi, quæ est transitus
 Christi ad Patrem, potest opponi. Valeat ergo suo loco iustitia Legis
 & operum, nec migret in cælum sine Mediatore.

De tertio membro quærat aliquis, vbi sit patefactum iudicium
 Diaboli? Respondeo: In voce Evangelij, seu promissione de Media-
 tore, primum patefacta est iustissima condemnatio Diaboli Genes. 3.
 Semen mulieris conteret caput serpentis. Hæc est prima promulga-
 tio promissionis de Mediatore, & iudicij de condemnatione aduer-
 sus Diabolo. Deinde, vt dicit Augustinus ex epistola Petri & Iudæ,
 præcipuum signum & testimonium iræ diuinæ aduersus peccatum
 est æterna abiectio angelorum. Ita enim argumentatur: Si Deus non
 pepercit angelis peccantibus, quantò minùs hominibus parceret, qui
 perseverant in delictis contra conscientiam?

Nec intelligi beneficia Chri- Axioma Theologicum. Non
 possunt intelligi beneficia Chri-
 sti, si ignoretur, quid sit peccatū.

Seneca citat dictum Epicuri, quod est bonum & verum, etiam si per-
 sona non est laudanda. Initium virtutis est agnitio vitiorum, hoc est,
 primus gradus sanitatis est, nosse morbum: Ignorato morbo, non
 queruntur remedia. Vnde Matth. 9. dicitur: Non opus est sanis Me-
 dico. Et Ovidius: Firma valent per se, nullumq; Machaona quarunt.
 Ad Medicam dubius confugit æger opem.

Voce ministerij, & ingenti-
bus]

seu vstulatio, *καύσις*. Quos non sanat vstio, his adhibeda est sectio. Qui nec sectioe sanantur nec vstione, hos certe oportet esse immedicabiles. Ita Deus primùm arguit peccatū voce sui ministerij. Deinde si non emendatur pharmaco, Deus concionatur per vstiones, id est, per calamitates: Si neque hoc modo emendatur, Deus adhibet sectiones, vt Pharaonem delet in mari rubro.

Et Paulus in epistola ad Romanos]

intelligit hos locos, is habet succum Theologiæ Paulinæ. Dispositio epistolæ Pauli ad Romanos generalis hæc est: Est perpetua cōcio penitentia & remissionis peccatorum. Partes penitentia tres sunt: Contritio, fides, noua obedientia, ita tres sunt etiam partes eius epistolæ. Prima pars est accusatio peccati. Primum caput gentes accusat. Secundum Iudæos. Tertium exæquat gentes & Iudæos, quod aduertinet ad peccatum. Secunda pars est concio de fide & remissione peccatorū propter Christum: Fide iustificamur gratis propter Christum. Hæc inchoatur in fine capitis tertij, & pertexitur in quarto per longam confirmationem. In quinto capite additur epilogus de effectibus. Has duas partes sequitur *ἀνάλυσις*, resolutio. Quia enim facta est mentio peccati, Legis, gratiæ, in capitibus 1. 2. 3. 4. 5. Ideo optima methodo instituit *ἀνάλυσις*, in qua dicitur, quid sit, vnde sit peccatum, quid efficiat, quis sit vsus Legis, quis effectus gratiæ. Et hæc analysi instituitur capite 5. 6. 7. 8. Postea sequitur digressio in capite 9. 10. 11. de Ecclesia, de vocatione gentium, & reiectione Iudæorum. Tertia & postrema pars est cōcio de noua obedientia, de bonis operibus. In 12. cap. de omnibus virtutum officiis primæ & secundæ tabulæ docet. In 13. capite de officiis politicis. In 14. & 15. loquitur de ceremoniis & vsu ceremoniarum. Postremum caput consumitur solutionibus. Hæc dispositio epistolæ ad Romanos, digna est memoria & consideratione. Est enim clavis vniuersæ Scripturæ Prophetica & progressiones, neque vagari in aliquo scripto, tanquam in mari immenso.

Aphorismus Hippocratis, sectione 8. Quos morbos non sanat pharmacum, his addeda est sectio.

Cap. 5. 6. 7. 8. in analysi. Peccatum, Lex, gratia sunt loci precipui in Paulina Theologia. Qui

Vsatum est in docendo]

Ciceroin i. de oratore. Ego id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo, vt quid illud sit, de quo disputetur, explanetur. Et in i. officiorū: Omnis quæ à ratione suscipitur aliqua de re institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur quid sit id, de quo disputetur. Definitio est fons omnis veræ explicationis, & error in definitione est causa plurimarum confusio-

In Longobardum]

hoc quid sentiat D. Lutherus, legat qui volet, in lib. de Cōciliis. Summa iudicij hæc est: Nemo post Apostolos de omnibus partibus doctrinæ Christianæ talem methodum collegit ante hæc tēpora, qualis extat in quatuor libris sententiarum Longobardi. Illud autem merito desideratur in eo, quod de fide iustificante nimis frigide & tenuiter loquitur.

Qui fuit Episcopus Parisiensis ante annos circiter 400. De

Nominis ratio]

definitio nominis.

Quiddam reum]

Exempla huius significationis sunt illustria in psal. 34. Im-runt rei Ascham. Redimet Dominus animas seruatorum suorum, & non erunt rei omnes, qui sperant in eo. In his versibus peccatum si-

gnificat reatum.

Rei]

iræ Dei & æternæ damnationis.

Non erunt rei]

Nulla est cōdemnatio his, qui in Christo Iesu sunt. Nunc multi oderunt homines iustos, viuos & mortuos, & maledicunt eis sine ulla causa grati. Tales igitur quicumque sunt, cogitent se esse reos iræ Dei & damnationis, nisi agant pœnitentiam.

Id propter quod]

fundamentum.

In hac definitione]

ἀνάλογισ vel declaratio.

Hanc proprietatem]

reatum. In hac definitione cō-

tinentur quinque predicabilia: Peccatum quod definitur, est species, iuxta regulam Boëtij: Omne quod definitur, est species, aut habet rationem speciei. Genera sunt

tria, defectus, inclinatio vel actio. Priora duo ad peccatum originale tertium ad peccatum actuale pertinet. Tertio, differētia communis est peccare contra Legem Dei. Quarto, accedit proprium, quod maxime considerandum est in doctrina de peccato. Offendere Deum, mereri iram Dei & æternas pœnas. Postremò fit mentio accidentis, nisi sit facta remissio propter Christum. Hoc accidens est separabile, quia non omne peccatum remittitur, eò quòd multi perseverant in delictis contra conscientiam.

Sumpta est autem hæc definitio]

ba præscripta. Non igitur discamus Theologiã & alias artes, quod Donatum, sed cogitemus, ex quibus fontibus hauriantur, vt puer remotis libris possimus scribere & loqui de rebus bonis.

Maledictus, qui non manet]

Sæpe soleo monere pueri diligentes, vt non sint contenti puerili diligentia, vtcunque recitante veritate, vt etiam Theologicum axioma. Deut. 27. Galat. 3.

Sed vniuersa]

inobediētia duplex est, actualis & originalis.

Est autem]

Argumentatur à pondere verbi, id est, ab etymologia.

In horribiles pœnas]

na. Peccatum nihil est: Ergo non est dignum pœna. *Contra sic argumētor: Quid significat nihil negatiuum, quod est vniuersalis interitus & destructio subiecti & accidentium, cui Deus non irascitur, vt Deus non irascitur Bucephalo, qui redactus est in nihilum, cuius neque subiectum, neque accidentia reliqua sunt. In Minore significat nihil priuatiuum, quale est peccatum. Priuatio autem significat destructionem in alio, quo subiecto, quod adhuc superest. Fale nihil priuatiuum est peccatum in natura humana, quæ certè adhuc reliqua est.*

Per Legem peccatum fit excellenter]

Contra. Quicquid auget peccatum, non est docendum in Ecclesia, Lex auget peccatum, esse

Paulo, Rom. 17 Per Legem, peccatum fit excellenter peccatum. Ergo Lex non est docenda in Ecclesia. Respondeo. Nego consequentiã. Est fallacia accidentis. Lex auget peccatum per accidens. Natura vitiosa

tiola auget peccatum per se. Lex Dei est bona, sancta, iusta, quia est regula iustitiæ in Deo, sed per accidens auget peccatum in nobis, quia nostra natura est vitiosa. Plinius lib. 33. Calx viua, aqua accenditur, & oleo restingitur: Ita peccatum per accidens Lege augetur, & Eucratum per Legem, ostendunt exempla Cain & Iudæ, quorum alter exclamat: Maior est iniquitas mea, quàm vt possit remitti: alter exclamatione crescat peccatum à Lege accusatum in pauoribus conscientia: Deus dicit Genes. 4. ad Cain: Peccatum tuum quiescet, id est, citabitur dormiet, donec reueletur. Quid significant hæc verba tristissimæ? Hæc verba describunt securitatem cordis humani, aliquãtisper negligentis iram & iudicium Dei, & pauores conscientia horribiles & inenarrabiles, in quibus peccatum velut è somno suaui excitatũ magis conspicitur, & verè fit supra modum peccans peccatum. Reuelatur autem per Legem peccatum, quia per Legem agnitio peccati. Deinde per calamitates, quæ sunt signa reatus, vt Dauid in exilio, mota seditione à Filio, magis sentit iram Dei, quàm antè, cum status esset tranquillius. Tertio in pauoribus conscientia, qui maximè sentiuntur in aditu mortis.

Quoties ergo nominatur]

Vitium est inobedientia, contra rectam rationem: Peccatum

in Ecclesia Dei est inobedientia contra Legem Dei, offendens Deum, & attrahens iram Dei & pœnas. Vitium, in philosophia tantum significat particulam fundamenti, non completitur terminum. Peccatum autem significat totum fundamentum & integram relationem, quæ versatur inter fundamentum & terminum.

Sed nolo tenuissimè]

Sicut nimium altercando amittitur veritas: ita nimium limando, etiam amittitur veritas.

Anselmi descriptionem]

Anselmus fuit Episcopus Cantuariensis in Anglia, anno Christi millesimo centesimo primo, acutus, inter quos etiam est hic Anselmus.

Peccatum originis est caren-

Privatio aut est destructio rei bonæ in subiecto, quod reliquũ

est, aut absentia rei bonæ, quæ debebat esse in subiecto, quod super-
est. Quid est peccatum originis? Est priuatio, id est, carentia rei bonæ
in subiecto, in quo debebat esse res bona. Quomodo Horatius libidi-
nit virtutem? Virtus est vitium fugere. Sic castitas est vitare libidi-
nes. Hæc forma definiendi vocatur *ἡ ἀναίρεσις τῆς ἐναντίας*. Sic pec-
catum originale est carentia iustitiæ originalis, quæ debebat in nobis
esse. Hæc est definitio per remotionem contrariorum. Non possum
intelligere, quid sint tenebræ, nisi prius sciam, quid sit lux: sic nec in-
telligere possum, quid sit originale peccatum, nisi sciam, quid sit ius-
titiæ originalis.

Acceptatio]

Interpretatur Paulus]

Relatio.

Ephes. 4. Gal. 3. Iustitia origi-
nalis est qualitas, pertinet ad secū-
dam speciem *ἡ ἐναντία* quæ *οὐκ ἐστὶν*. Habētne hoc vocabulum annexam

relationem? Habet. Iustitia originalis est relatiuum secundum dici,
quia cū sit qualitas secundæ speciei, adhæret ei respectus quidam.
Fundamentum iustitiæ originalis est lux, id est, sapientia in mente.
Deinde est in voluntate conuersio ad Deum, tanquam ad obiectum
principale & summum. Tertio, eadem iustitia est obedientia cordis
erga Legem Dei. Terminus est acceptatio, qua primi parentes iuste
Deo accepti & placentes. Iam coniunge hæc duo extrema, nunti-
stum erit, sumptam esse definitionem ex prædicamento Relationis.
Habet autem fundamentum hæc definitio apud Paulum Ephes. 4.
Galat. 3. vbi congiunatur de renouatione: Renouamini Spiritu men-
tis vestræ &c.

Veram sanctitatem]

Differunt iustitia & sanctitas,
non forma, sed sine. Nam obedēt-
tia est formale iustitiæ & sanctitatis. Sed sine differunt, quia sanctitas
significat obedientiam, quæ refertur ad agnitionem & celebratio-
nem Dei, vt Aristides est iustus civiliter, sed nō est sanctus, quia suam
obedientiam non refert ad celebrandum Deum.

Est in natis ex virili semine]

Hæc dicuntur ad differentiā
Christi & aliorum hominum.

Nam Christus est conceptus à Spiritu sancto, vt capimus in hymno.
Non ex virili semine, sed mystico spiramine.

Hugonis]

Hugo presbyter & monachus
Parisiensis,

Parisiensis, anno Christi 1130. Augustini normam secutus est. Augustinus habuit duos discipulos, quorum scripta adhuc extant: Prospere Aquitanicum, & Maximum. Horum vestigia sequitur Hugo, & mediocriter docet.

Bonauentura]

Bonauentura vixit anno Christi 1283. cuius hæc est memorabilis

sententia de satisfactione: Sicut Adam non potuit satisfacere de peccato suo: sic nemo potest sufficienter satisfacere de suo, nisi super satisfactionem passionis Christi per fidem sit fundatus. In sola enim fide passionis Christi remittitur omnis culpa, & sine fide eius nullus iustificatur. Ego hoc dictum recito iunioribus, ut videant, semper aliquos pios ante hæc tempora in Papatu & magnis tenebris retinuisse scintillam fidei, & fundamentum, etsi aliquid stipularum huic fundamento addiderunt. Nulla doctrina tam perplexa, obscura & intricata fuit in Papatu, quam de poenitentia. Cuius fecerunt tres partes: contritionem, confessionem & satisfactionem. Ac ut non dicam de contritione & confessione, non potest quisquam iuniorum credere, quanta fuerit moles traditionum, quæ conscientias iniecerunt scrupulos & laqueos de satisfactionibus. Cum igitur non posset Bonauentura Gordium nodum soluere, imitatus est Alexandrum Magnum, & dissecuit gladio, scilicet doctrina de sola fide iustificante sine nostra satisfactione. Vtitur autem exemplo Adæ, quod est primum & antiquissimum poenitentiae exemplum, & maxime illustre, quod nos docet de omnibus partibus doctrinae Christianæ, & in primis de poenitentia.

Testimonia]

fontes definitionum.

Proprius locus] Sedes materiae. Voco autem sedes præcipua testimonia & probationes, quibus nititur fides nostra tanquam immoto & æterno fundamento. Fundatur autem doctrina de peccato originis Rom. 5.

Erasmus vertit, Quatenus omnes peccauerunt. Melior est ver-

so Domini Præceptoris, Quia peccauerunt. Nam particula QVATENVS, quæ extat in versione Erasmi, facile potest inflecti ad Pelagianorum opinionem, qui dicunt, omnino nullum esse peccatum originis, sed posteros Adæ accersere sibi peccatum imitatione alieni exempli. Ne igitur vocabulum QVATENVS ambiguitatem pa-

riat, hanc versionem [Quia omnes peccauerunt] amplectamur.

Quia omnes peccauerunt] Matth. 26. Christus ad Iudam proditorem $\epsilon\phi\ \delta\ \pi\acute{\alpha}\rho\epsilon\iota$, id est, cur ades? quare venisti? Et Æschines contra Ctesiphontem, $\epsilon\phi\ \delta\ \tau\epsilon\alpha\ \kappa\alpha\iota\ \epsilon\iota\sigma\epsilon\iota$ *hæc erit*, ut opitularentur, opem ferrent Amphissensibus. [amplyssima *vrbs Locrensis*] Hæc exempla ostendunt, particulam $\epsilon\phi\ \delta\ \epsilon\iota\sigma\epsilon\iota$ habere significationem causæ impulsivæ aut finalis, & rectè reddi in loco Paulino, Quia.

Si tantum actualia]

Ratiocinatio, ut Dialecticè & breuiter dicam. In peccato duo sunt, Fundamentum & terminus. Fundamentum est ipse reatus, inobedientia, quæ sunt synonyma. Terminus est ipse reatus. Iam Paulus Roman 5. de vtraque re concionatur, de fundamento & termino. De fundamento dicit, quia omnes peccauerunt, id est, omnes habent peccatum, seu naturam vitiosam. Nam verba actiua apud Hebræos non tantum significant actionem, seu motum, seu impetum, sed sæpe vsurpantur pro re continua. Peccare igitur significat hoc in loco malum hærens in natura, non tantum actionem. & ut vno verbo dicam, significat radicem & fructum. De termino mortis & pœnæ dicit Paulus: Vnius delicto omnes mortui sunt: est autè mors, pœna, quæ pertinet ad reatum. Argumentatur autem à singulis partibus relationis.

Aliam Legem in membris]

potentiis animæ. Mentem, voluntatem & cor, Paulus potentias animæ: sic Paulus populariter loquens, appellat easdem potentias membra. Repugnans legi mentis meæ, id est, in mente, voluntate & corde est quiddam repugnans Legi mentis meæ, id est, Legi Dei.

Sensus carnis]

$\phi\epsilon\sigma\iota\sigma\mu\alpha$. Fleischlich gesinnet seyn/ complectitur actionem, id est, voluntatis & cordis, $\nu\acute{\alpha}\rho\ \kappa\alpha\iota\ \acute{\alpha}\rho\epsilon\tau\iota\sigma\iota\sigma\iota\varsigma$, mentem & appetitionem, id est, opiniones & affectus. Cicero: Meus me sensus admonet, id est, fit vis fraterni amoris. Gesinnet seyn est habere opinionem, & affectum esse.

Non subiicitur]

Intelligatur non de disciplina, sed de integra obedientia. Quid

Quid atrocius?]

αὐξήσις, exaggeratio pertinet ad formas amplificandi, vt si ve-

lim exaggerare parricidium. Tu interfecisti illum, qui te genuit, e-
ducavit, aluit, cuius beneficio versatus es in luce, & adhuc versaris,
qui te constituit ciuem in Republica. Sic hoc loco est amplificatio:
Nos sumus inimici Dei, quia circumferimus ignorantiam, contem-
pnum Dei, securitatem carnalem, diffidentiam, impatientiam & frē-
ditum in arumnis. Omnes nos in rebus secundis sumus superbi, in
& aduersis timidi, desperabundi: non mouemur Dei promissionibus
& comminationibus, non curamus mandata Dei.

Filij iræ]

Ephes. 5. Ideo venit ira Dei su-
per filios inobedientiæ, id est, mā-
mus filij iræ, id est, mancipia iræ Dei.

Naturæ malum]

non imitationis.

Exemplo]

imitatione.

Nisi quis renatus fuerit]

Fons huius argumentationis
est dictum Christi: Qui lotus est,
is non indiget vt lauetur. Cū autem nobis opus sit regeneratione,
sequitur, naturam esse ream & immundam.

Conceptus]

formatus, in Hebræo.

Concept]

calefecit me mater mea.

Breuitas]

Cicero de orat. Breuitas et si ha-
bet suum locum in aliqua par-
te eloquentiæ, vt in dicendis sententiis: tamen in vniuersa eloquen-
tia nullam habet laudem, quia non relinquit aculeos in mentibus
auditorum.

Nam vetus docendi]

Plato in Protagora pagin. 295.

Hic modus erat veterum philo-
sophorum, suas sententias Laconica breuitate proponere, vt: Nos ce-
te ipsum, Ne quid nimis. *ἕτος ὁ τρόπος ἢ τῶν παλαιῶν τῆς φιλοσοφίας,*
ἢ ἀρχαία πρὸς Λακωνικῇ vetustas habuit multum rerum, parum ver-
borum. Nos in hac garrula mundi senecta sumus loquaces, sicut na-
tura senes sunt loquaces. Ideo Homerus comparat eos cicadis. *Ἰλια-
δος* Nos habemus multum verborum, parum rerum. Non enim ha-
bemus sapientiam veterum.

Expende quæso]

Collatio dictorum Pauli &
Jeremiæ.

Non potest verbis]

ἀδύνατος.

Peruersum est cor]

peruersum, id est, auersum à
Deo, inordinatum, distortum,ærumnosum, id est, miserum, plenum miseriarum, vt prius sit in-
enarrabile.

Cor peruersum]]

malum culpæ.

Deinde defectuum pœnæ]

Malum pœnæ. Nam peccatū
completitur culpam & penam,
fundamentum & terminum.

Ego dixi]

psal. 116. in excessu, id est, in con-
sternatione seu pauore meo.

Omnis homo mendax]

Non intelligatur ciuilibiter, sed
Theologicè, id est, non rectè sen-
tiens de ira & misericordia Dei. Sic Iudas & Cain sunt mendaces, a-

liquandiu securi, & tandem desperant.

Occam]

Fuit Theologus Anglicus, in-
geniosissimus & acutissimus. Etrunt autem scholastici omnium maximè de fundamento: nam de
termino concedunt, Deum irasci peccatis.

Sequitur in textu recitatio causarum peccati originis, ac in pri-
ma quidem causa, quæ vocatur efficiens, agitur grauissima quæ-
stio de origine animarum. Vtrum ex traduce, an verò ex nihilo cre-
entur, & corporibus iam formatis immittantur. De hac questione
nihil possumus certi pronuntiare ex manifestis testimoniis Scrip-
turæ sacræ. Sed tamen si aliquid dandum & tribuendum est opinio-
nibus non absurdis summorum virorum in Ecclesia, sic sentiendum
est iuxta illas opiniones: Non ex traduce propagari animas vna cum
corporibus, id est, ex vi feminis, sed formato corpori creatas ex nihilo,
inferi ac velut immitti. Hanc opinionem præceptorum, si quis nõ
probat, sed contrariam defendit pertinaciter, cum hoc ego non pu-
gnabo, sed finam potiùs eum sua sapientia frui. Nobis satis est, in tā-
ta rerum obscuritate tenere hypothesin firmissimam, quod natu-
ra talis conseruetur & propagetur, qualis fuit post lapsum, vt si quis
pedem, quamuis claudum, foueat & retineat.

Quæ merentur aliquid]

Causa alia est principalis, alia impulsiva. Ad impulsivam qua-
iectum. 4. Lex. Sed omisis ceteris speciebus causæ impulsivæ, nunc
dicamus de merito. Paulus Rom. 5. in concione de peccato originis
sic inquit: Adam est typus futuri scilicet Christi. Iam quæro, qua in
re consistat similitudo Adæ & Christi? Respondeo. Quia uterque &
Adam & Christus meruit aliis. Deinde tres sunt dissimilitudines in-
dam Adam & Christum. Prima est ipsarum rerum diversitas. Nam A-
steritati mortem & alias miseras, imò etiam peccatum, quod pro-
pagatur in omnes posteros Adæ. Christus verò meruit nobis & vni-
versa Ecclesiæ iustitiam & vitam æternam. Opponitur iustitia pec-
cato, vita morti. Secunda dissimilitudo versatur in modo propaga-
tionis. Omnes posteri Adæ, natura sunt filij iræ. Ephes. 2. In omnes
posteros Adæ propagatur carnali generatione peccatum & mors,
Ecclesia verò non propagatur carnali generatione, sed spiritali re-
& Spiritu, &c. Tertia dissimilitudo Christi & Adæ consistit in gra-
tior peccato & morte, & est victrix operum Diaboli. Si enim gradus
vincere peccatum, aut vita mortem, iuxta regulam à phisicis & Me-
dicis traditam: Oportet agens esse fortius, quàm patiens. Cùm re-
medium non est fortius quàm morbus, tum vincit morbus reme-
dium, & non fit sanatio. Vincit autem gratia, imputatione, deinde
effectus. Imputatione, quia omnia peccata, quantacunque & quàm
innumerata sint, remittuntur credenti. Deinde datur Spiritus sanctus
credenti, qui est efficax, delet peccatum inchoatione in hac vita &
consummatione post hanc vitam.

Et quales ipsi]

Servatur & propagatur natu-
ratalis, qualis nunc est, ut qui pe-
dem quamvis claudum retinet. Quæstionem verò de origine anima-
rum explicat idem autor lib. 3. Chronicorum, in historia Iustiniani
Imperatoris.

Iustinianus Imperator, qui est celeberrimus apud Iuriconsultos
propter Pandectas & Codicem, convocavit Synodum quintam Oe-
cumenicam. In illa Synodo est agitata quæstio de origine animarum,

& refutata opinio Origenis, qui finxit, omnes animas simul esse creatas, & lapsas in cælo demitti in corpora humana. Quid de hac re pie sit sentiendum, sine curiositate seu ludis disputationum, docet in 3. Chronicorum præceptor noster Philippus.

Vbi est]

Amor inordinatus]

Materia in qua, *in ore peccator.*
Nemo est, quem non possis aliquid in re cernere suffenum, id est, sibi placentem. Catull. Est autem anima principale, corpus minus principale subiectum peccati.

Intelligenda est enim]

De *ἀταξία*]

Paulus Rom. 7. Nesciebam concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces. Confusio, perturbatio ordinis. Sæpe monui, quod peccatum iam repetit, nihil noui dicit. Ideo breuiter percurram. Peccatum autem est originale aut actuale. Quod originale sit defectus, manifestum est, quia in mente est defectus lucis & sapientie. In voluntate & conformitatis cum Lege Dei. Sicut ergo nox est defectus lucis diurne: sic peccatum originale in mente defectus est lucis, id est, sapientie. In corde & voluntate est defectus conformitatis cum Deo, ut crasse & populariter dicam. Sed defectus peccati actualis est obsecutus. Est quando Cain interficit fratrem, quæro an hæc caedes sit defectus? Est. Contrà. Omnis motus est res positiua. Cain interficiens fratrem in Cain interficiente fratrem, non est defectus, sed res positiua. Respondet. Quanquam motus membrorum in Cain est quiddam positiuum: tamen in hoc ipso motu est defectus, videlicet *ἀταξία* ab omni Lege Dei, quia hic motus non regitur Lege Dei, sed ruit contra Legem Dei inordinatè.

Formale]

Formale peccati est duplex, aliud regnantis, id est, non remissæ, aliud condonati, tecti. Quod est formale peccati regnantis in Dauid, Petro & aliis sanctis, est pugnare cum Lege Dei, vel defectus ipse, *ἀταξία*.

Veram sententiam]

vera sunt *κατὰ ἀλήθειαν*. Potest enim Veræ rei imago in animo concipi & formari.

Cicero: Falsâ sunt *ἀκατάληπτα* non possunt comprehendi, sed

Sed non subitò morbus]

tio & corruptio non numerantur inter species motus apud Aristotelem, quia generatio & corruptio fiunt in instanti. Reliqui motus sunt successiuè, vt aqua non subitò calefit, sed successiuè, sic etiam vulnus non sanatur subitò.

Motus fit successiuè, id est, per partes, non subitò. Ideo generatio & corruptio fiunt in instanti. Reliqui motus sunt successiuè, vt aqua non subitò calefit, sed successiuè, sic etiam vulnus non sanatur subitò.

Vt Samaritanus]

in Samaria vidit Iacob stantem in scala. Genes. 28. Samaria à Ierusalem distat 5. miliaribus, in quo campo dormiens Iacob, vidit per imaginem somni scalam, in qua ascenderunt & descenderunt angeli, & scala attingebat vertice cælum, & insistebat terræ. Scala est Filius Dei. Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

Medicus Samaritanus est Filius Dei, custos Ecclesiæ suæ, quæ Ierusalem distat 5. miliaribus, in quo campo dormiens Iacob, vidit per imaginem somni scalam, in qua ascenderunt & descenderunt angeli, & scala attingebat vertice cælum, & insistebat terræ. Scala est Filius Dei. Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

Balsamum]

Inde habet nomen, quia inter omnia olea pretiosissimum est balsamum.

Glutinari]

gluten *κόλλα*. 1. Cor. 6.

Ita Christus]

enarratio allegoriæ.

Exercitiis crucis]

In cantico canticorum 1. cap. dicitur: Dilectus meus mihi est ra: ita crux etiam est insuavis, sed est salutaris piis. Roman. 5. Gloria in afflictionibus, quia afflictio affert patientiam, patientia profectio in presentia valde est insuavis, sed exercitatis per eam affert fructum pacificum iustitiæ. Qui non est tentatus, qualia scit?

Crucis & inuocationis]

Climax seu gradatio Theologica, necessaria in lectione psalmorum. Pius tentatur, tentatus orat, orans exauditur, exauditus gratias agit. Proba quod pius tentetur? psalm. 34. Multæ tribulationes iustorum. 2. Timoth. 3. Omnes qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur. Actor. 14. Oportet nos per multas tribulationes ingredi in regnum Dei.

morum. Pius tentatur, tentatus orat, orans exauditur, exauditus gratias agit. Proba quod pius tentetur? psalm. 34. Multæ tribulationes iustorum. 2. Timoth. 3. Omnes qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur. Actor. 14. Oportet nos per multas tribulationes ingredi in regnum Dei.

Tentatus orat]

psalm. 50. Inuoca me in die tribulationis, & eripia te, & tu glori-
 fificabis me, scilicet per gratiarum actionem. Tentamur autem, vt
 Paulus inquit, dupliciter, vel foris, vel intus. Intus sunt pauores, fo-
 ris pugnae. *Orans exauditur*] scilicet in tempore oportuno. *Gratus*
agit] Confitebor tibi toto corde. Christus pendit, nos stamus
 sub cruce.

De finali causa]

Finis & effectus saepe coinci-
 dunt.

Oedipus]

Suidas in dictione Oedipus
 integram historiam de Oedipo
 & filiis eius narrat. Oedipus vixit ante bellum Troianum, fuit filius
 regis Thebani Laij. Hic iussu parentis expositus, educatus est à pa-
 store quodam, & adultus interfecit patrem non cedentem de via,
 sed ignarus hoc fecit. Deinde ignarus duxit in vxorem suam me-
 trem locastam, ex qua procreauit duos filios Eteoclem & Polyni-
 cen, & aliquot filias, Antigonem, Ismenem, &c. Cum autem propter
 hanc incestam consuetudinem grassaretur pestis in agro Thebano,
 oraculum consultum respondit, non aliter posse tolli pestem, nisi
 pulso Rege in exilium. Rex Oedipus, cognitis causis publicarum ca-
 lamitatum, sibi eruit oculos, & abiit in exilium, & in agro Arico
 hiatu terrae absorptus est, cum prius ictus esset fulmine. Liberi Eteo-
 cles & Polynices inter se dimicauerunt de regno, & tandem per mu-
 tua vulnera ceciderunt. Haec ferè est summa historiae Thebanae, qua
 non modò Suidas narrat, sed etiam Sophocles & Euripides scrip-
 res tragediarum, rhetoricè & copiosè illustrant. Iuniores necesse
 est hanc historiam habere in promptu & memoria, propter Tragedias
 Senecæ, Euripidis, Sophoclis, à quibus hoc argumentum illu-
 stratur sententiarum & verborum pulcerrimis luminibus.

Tam tetra accidit homini]

Epiphonema: Nullius scripti
 lectio est vtilior post Bibliorum
 res sunt optimae in Tragediis, & summa est eloquentia. Et quanquã
 Poetae ornandi & delectandi causa addiderunt aliquid colorum, ta-
 men corpus Tragediarum est historicum, non fabulosum. Ac nihil
 aliud sunt Tragediae, quàm conciones legales de iustitia & omnibus
 virtutibus. Continent enim exempla horribilium poenarum, qui-
 bus oppressit Deus non solum vulgus, sed etiam summos Principes
 Gentes

Gentes nullas audierunt alias conciones, quàm tragœdias. Summa tragediarum est in hoc versu Virgilij: Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.

[Dirum morsum]

Diabolus aut lacerat tuū corpus aut famam, aut lædit facultas, aut turbat œconomiam, aut impugnat te studiis factionum, aut intrus vulnerat conscientiam.

[Conteri caput]

Etiã in sanctis conculcat Christus caput Serpentis, sed vicissim læditur calcaneo nostro, & morsu lædit.

[Serpens non parcat nobis, sed insidiatur calcaneo nostro, & morsu lædit.]

Post causarum recitationem in loco de peccato originis, sequitur admonitio de quibusdam dictis, quæ olim in Scholis iactata sunt, vt sunt bona. Nihil est peccatum, nisi sit voluntarium. Item: naturalia sunt bona. Ac prius quidem dictum est forense & politicum, nequam transferendum ad alienum forum. Aliud enim est iudicium Spiritus sancti de peccato, aliud Prætoris in foro seu curia. Alterum verò dictum: Naturalia sunt bona, sumptum est ex primo Ethicorū Aristotelis, vbi sic Philosophus inquit: Natura nos hortatur ad optima. Habet autem hoc dictum Aristotelicum suas metas, intra quas debet coherceri. Notitiæ quidē naturales veræ & bonæ sunt, & horrentur ad optima, sed affectus in voluntate & corde sunt vitiosi, & impediunt notitias in mente. Quamquam & ipsa notitiæ in mente impediuntur naturalibus dubitationibus.

[Vefortuita cædes]

Cædes alia fortuita, alia voluntaria est. Hoc discrimen extat

Deuteronomij 19. In eo capite Deus ipse discrimen facit inter cædem voluntariam, siue ex insidiis factam, & inter cædem fortuitam. Vt autem seuerissimè iubet punirè autorem cædis humanæ, videlicet insidiatorem & latronem: ita præcipit populo Israël, vt benignè & clementer, tanquam supplices tractet eos, qui patrarunt cædem involuntariam & fortuitam, & parcere iubet eis confugientibus ad aliquam ex iis ciuitatibus, quas peculiari priuilegio Deus muniuit, ut neceliceret inde abstrahere autorem cædis. Cogebantur autem autores cædis fortuitæ tantisper exulare, dum moreretur summus Sacerdos, quo mortuo, quasi iure postliminij redibant in patriam, liberati penâ & culpa. Hæc lex significat, totum genus humanum propter patricidium primorum parentum vagari in exilio, nec posse

aliter redire in patriam, nisi morte Filij Dei summi Sacerdotis. De hac allegoria, quæ non est Origenica fabella, cogitemus legentes caput 19. Deuteron.

Dexterius est non miscere]

butiua suum cuique tribuens, nec omnia miscens & confundens in vnum chaos. Recitabo duas leges Mosi, quæ in Deuteronomio extant: vnã, de semente seu satione: alterã, de textura. Prima hæc est: Non seres in vno & eodem agro diuersa semina. Ad hæc legem sine dubitatione alludit Paulus Galat. 3. vrgens pondera verborum in promissione tradita Abrahamo: In semine tuo benedicentur omnes gentes. In semine tuo, inquit, non in seminibus, quasi multis, sed tantum in vno, qui est Christus. Sicut agricolæ iuxta legem Moisaicã, non miscebant diuersa seminum genera in satione, sed singulis suum agrum assignabant: ita in articulo iustificationis, cum quæritur de causã nostrã iustitiæ coram Deo, non sunt miscenda merita Christi, quod amplectitur nostrã fidem, & opera. Sed nostrã obedientiam nitatur vnica ancora sacra, merito Christi & lanam, vnic man jgt Parchent wirckt. His duabus legibus, de non miscendis seminibus diuersis, & de non iungendis lino & lana, hoc ipsum quoque significatur, non esse miscendam politicã sapientiam cum Euangelio.

Imago vulnerati]

ralibus, id est, homo lapsus amisit gratiam Dei, excusit Spiritum sanctum, & hereditatem vitæ æternæ amisit. Hæc sunt dona gratuita. Deinde vulneratus est in naturalibus, mente, voluntate & corde. In locum lucis successerunt tenebræ, in locum iustitiæ, contumacia contra Legem Dei.

Discernantur autem]

conditæ, id est, de reliquiis bonorum in natura. Tria bona res sunt in homine: In mente, notitia Legis: in voluntate, gubernatio locomotiuæ: in corde, *φίλοςοφία*. & tamen addenda est singularis restrictio & correctio. Notitia est obscurior & assensus languidior. Locomotiuã etiam habet sua impedimenta, domestica & externa. *σοφία* contaminantur per accidens, non enim rectè reguntur. renati

Homo spoliatus est in naturalibus, & vulneratus est in naturalibus, & deprauationis non conditarum & deprauationis non

tenatis, nec manent intra suum ordinem.

Vt contemptus Dei]
Abraham ardentem]

praesertim in xrumnis.

Quò quæque natura præstan-
tior est, eò habet ardentes
suos liberos ardentissimè amârunt, & tamen huic amori antepo-
suerunt mandatum Dei, vt Genes. 21. Abraham eiicit ex domo sua
Agar & Ismaëlem. Idem Genes. 22. iussus immolare filium Isaac, pa-
tratus est ad obedientiam. De hac gubernatione affectuum memine-
runt studiosi duo dicta: vnum Cypriani, alterum Augustini. Cypria-
nus in cõpõne de oratione Dominica: Nihil omnino debemus Chri-
sto præponere, quia nec nobis ille quicquam præposuit. Augustinus
verò lib. 1. de ciuitate Dei cap. 26. Quomodo potest pius parentes, li-
beros & coniugem plus amare quàm Christû, cùm eos propter Chri-
stum amet! Propter quod vnum quodque tale est, illud magis tale
est, vt ego amo philosophiam propter hanc causam, quòd sit instru-
mentum docendi de Deo. Ergo doctrinam de Deo magis amo. Sic a-
mo cognatum sanguinem propter Christum: Ergo Christum magis
amo.

ἀπάθεια]

Est vacuitas & carètia omniũ
affectuum. Cicero vertit indolẽ-
tiam, & nominat speciem pro genere.

ἰσορροπία]

Immanitas, quæ non diligit
cognatum sanguinem.

Lætitia in agnitione]

Voluntatis duo sunt objecta:

Bonum infinitum, & bonum fi-
nitum. Bonum infinitum est Deus, in quo omnium primũ & ma-
ximè lætari debemus, teste psalmo 33. Exultate iusti in Domino. I-
tem, Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius spe-
rabimus. Postea concessa & approbata est diuinitus lætitia, quæ suo
ordine complectitur bona finita, iuxta regulam Matth. 6. traditam:
Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius, & cetera adicientur
vobis.

Viscera]

σπλάγχνα, maiuscula membra
thoracis sunt cor & pulmo. Hip-
pocrates: Somnus pdest σπλάγχνοις, sed motus & exercitia neruis

& articulis, quia in somno optima fit coctio. Hoseas cap. 11. paraphra-
 enarrat verbum *παραγγιζομαι*. Quomodo te puniam Ephraim?
 Num deleam te, sicut Sodomam & Gomorrham? Iuste quidem te
 sic deberem. Sed commotum est intra me cor meum, & exarsit com-
 miseratio mea, &c.

Deus amat nos]

mentium se. Quia Dominus nouit figmentum suum. Ita Dominus re-
 reddidit: Vt Pater errantes reuocat sua pignora natos. Et postea: No-
 uit enim vili quam simus origine ducti, &c.

Deus caritas est]

Deo est essentialis, sicut etiam alia virtutes.
 1. vt sint vincula societatis. 2. vt sint concionatrices de amore. De Ie-
 ga Filium & Ecclesiam.

Apparuit bonitas]

rea potentia in creatione [quia creatio est opus omnipotentis] *appa-*
rebat sapientia in earum gubernatione, sed benignitas misericordia. misericor-
xime apparuit in humanitate. est ἀδελφότης seu gradatio Rhetorica.

Herodias]

Occasio est circumstantia temporis aut loci, quæ præbet facultatem
 agendi quod volumus. Fuit igitur occasio necis Baptistæ saltatio me-
 retriculæ filia Herodiadis, Salomes. Cùm enim Herodes magnam
 cepisset voluptatem ex gestibus saltatriculæ, iuramento promissa
 se omnia facturum & daturum, quæ petiisset. Huius iuramentum præ-
 textu curauit Herodes interfici Baptistam, cùm meretricula non pe-
 tiuisset partem regni, sed caput Iohannis. Postea allatum caput car-
 nifice, meretricula impositum patinæ, gestauit in conspectum regis
 & conuiuiarum.

Fulvia]

Vxor Antonij Triumviri.
 Dion in Augusto. Fulvia ore Cle-
 ceronis aperto, linguam extraxit, & aciculis, quibus ad ornandum
 caput

caput utebatur, confodit, addens multa verba plena nigri salis.
 De morte Ciceronis legant studiosi lib. 1. Seneca de sua foris ma-
 teris, ubi citantur verba Liuij, & verba Afini Pollionis digna me-
 moria. Item carmina Seueri, deplorantia mortem Ciceronis. Pro-
 pter Augustum graues suscepit inimicitias cum Antonio, & scripsit
 contra eum Philippicas, in quibus ait ipse, suam orationem canesce-
 re, id est, non esse puerilem, sed grauem & senilem. Propter has ora-
 tiones persecutus est Ciceronem Antonius, & ex pactione cum Au-
 gusto & Lepido iussit sibi donari Ciceronem. Quo facto, satellites An-
 tonij caput à Ciceronis humeris auulsam attulerunt ad rostra fori,
 ubi ostentauit caput Ciceronis Antonius. Sed Fulvia vxor Antonij
 non contenta scuitia mariti, addidit plures contumelias.

Sciendum est affectus] Nauis destituta gubernato-
 re variè iactatur ventis: sic affe-
 ctus sine rectore Spiritu sancto sunt cæci & temerarij impetus.

Sequitur nunc doctrina de peccato reliquo in hominibus vena-
 tis. Non est dubium quin in adultis hominibus sint reliquæ veteris
 fermenti, vt loquitur Paulus 1. Corinth. 5. Expurgate vetus fermentum,
 vt sitis noua conspersio. De infantibus videtur esse quæstio ob-
 scurior, sed credamus Scripturæ perspicuè asseueranti, neminem in
 hac vita esse *ἀναδέχτην*, sed omnes circumferre sordes & mala pu-
 gnantia cum Lege Dei.

Omnes concedere] victi testimonio experientia.

Quare Iohannes] In epist. Canonica, cap. 1. Ter-
 tullianus de præscriptionib⁹ ad-
 versus hæreticos: *Saul bonus præ ceteris, liuore postea evertitur* [liuor ta-
 gnum] *malis venenum* *Dauid vir bonus secundum cor Domini.* [1. Re-
 pugnum] *Ego inueni virum secundum cor meum* postea cædis & stu-
 prius est. *Salomon omni gratia & sapientia donatus à Domino ad idola-*
triam à mulieribus inducitur. Soli enim Filio Dei seruabatur sine delicto per-
manere. *ἀναδέχτην ἄνθρωπον ἐστίν.*

Tres fuerunt continua successione reges in populo Dei. 1. Saul.
 2. Dauid. 3. Salomon. Quantus fuerit vir Saul non solum corpore, sed
 etiam animo, testatur historia sacra. Sed hunc virum, de gradu deie-
 cit liuor, inuidia, æmulatio & cognatæ pestes. Hæc æmulatio seu
 inliuor impulit miserum hominem ad crudelitatem seu tyranni-
 dem. Interfecit enim Sacerdotes in Nobè oppido, quod non procul

datur in nos ira Dei, & proprie dicitur regi peccatum, quod adhuc adest in renatis. Non imputare peccata, est non cogitare, non decernere quod persona credens sit punienda aeterna poena.

Metaphora vmbraculi pulcher rima est. Filius Dei est vmbraculum irae Dei. Sumpta est haec metaphora ex Esaiæ 4. Messias erit vmbraculum aduersus æstum, scilicet irae diuinæ.

Est incrementum rhetoricum, ascendit per gradus. Primò, Deus remittit peccatum. Secundò, tegit peccatum. Tertiò, non imputat peccatum. Si hac hora mori edum esset, certò statuere deberes, imò semper debes, quod tibi credenti in Christum, peccata tua non tantùm sint remissa, sed etiam tecta per Mediatorem, ne sint tibi in omnem aeternitatem imputanda.

Deinde concupiscentiam]

Error in definitione. Paulus Roman. 7. de se nondum conuertens inquit: Ego aliquando vixi sine Lege, & nesciebam, concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

so inquit: Ego aliquando vixi sine Lege, & nesciebam, concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

Agnosenda est igitur]

Sanis non est opus medico, sed ægrotis.

Semper hypocrita]

Prima dissensio fuit inter Abelm & Cain. Cain fuit hypocritus.

ta extenuauit suum peccatum. Cõtrà Abel agnouit magnitudinem sui peccati.

De peccatis actualibus.

Nec imaginemur otiosam]

Paulus comparat peccatum originis fermento, 1. Corinth. 5.

Vt igitur fermentum totam massam agit & inflat: ita peccatum originis nunquam est otiosum, sed à principio vitæ vsque ad finem tumultuatur in membris nostris, hoc est in potentiis animæ, mente, voluntate & corde.

Dominus Lutherus saepe hanc vocem in suis scriptis repetit per *straxenom*. Nos, inquit, transimus de virtute in virtutem. Prima stas ardet flammis libidinum: media ardet ambitione, cupiditate laudis & gloriæ: postrema attèta est ad rem, & quod minùs restat vitæ, eo plus requirit viatici. Vt iuuentus ante annos 24. sentit flammam li-

libidinum, nisi quis sit singulari dono Spiritus sancti præditus: ita media & virilis ætas stimuletur ambitione. Postrema ætas, senectus est plerunque auara. Iam quæro de comparatione horum malorum, quod in his est pessimus? Auaritia. Quia Paulus clarè vocat cultum idolorum, & radicem omnium malorum, & auaros dicit incidere in laqueos Diaboli, ex quibus expedire se non possunt.

Iohannes]

cap. 3.

Qui non credit, manet]

Vt

itur verbo manendi, vt discernat iram diuinam ab humana. Nam iram hominis possumus eludere aut fugiendo, aut quarendo latebras, aut migrando ex hac vita. Iram verò Dei nulla ratione effugere possumus, neque viui, neque mortui, quia Deus est vbique, & est lux, teste psal. 139. & est iudex viuorum & mortuorum. Magna res est offendere voluntatem Principis, cuius beneuolentia non est contemnenda: sed si iniusta causa est offendenda volùtas Principis, consolemur nos fauore & gratia diuina, quæ longè anteponenda est omnium hominum studiis & voluntatibus, quia de Principibus inquit psalm. 146. Exhibit spiritus eius, & reuertetur in terram suam. In illa die peribunt omnes cogitationes eius. Deus autem viuus & regnat, & est iudex viuorum & mortuorum. Non igitur potes vitare loco, vitare periculum: non potes querere latebras, nec morte corporis liberaris ab ira Dei.

Aristides]

fuit optimus omnium Graecorum, & propter summam virtutem est pulsus patria ostracismo, id est, exilio decennali, quod tamen nõ erat infame, sed erat remedium aduersus inuidiam popul.

Fabij] Fabius celeberrimus est in scriptis Ciceronis & Liuij. Fuit principua persona in Senatu populi Romani, tempore secundi bellipennici, de quo Ennius:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Pomponij Attici]

Pomponius Atticus, amicus Ciceronis, exulanti Ciceronituo-

lit opem, & ei suppeditauit sumptus. A Cornelio Nepote inter alia & hæc de eo narratur: Nemo minùs fuit emax, nemo minùs a disticator.

mor. Nam hæc duæ sunt pestes rei familiaris: emacitas, & nimium exercitandi studium.

Herculis]

Hercules vixit ante bellum Troianum, tempore Samsonis, & quam maximas res gessit, omnium Poëtarum carminibus celebratas: tamē polluit se libidinibus, & furens interfecit cōiugem & liberos, & tandem rogum sibi struxit, vt finiret vitam morte voluntaria. Hanc totam historiam describit Ouidius 9. Metamorph. Euripides in Hercule furente. Sophocles in Trachiniis. Seneca in duabus Tragediis, Hercule furente & Oëtro.

Themistocles]

Fuit oppidum, vbi struxit sibi Hercules rogum, non procul à Thermopylis.

De Themistoclis ingenio Thucydides lib. 1. pag. 31. & de eiusdem petulantia Athenæus lib. 12. pag. 263.

Thucydides sic laudat Themistoclem, ducem Atticum in bello contra Xerxem, vt dicat, eum in subitis periculis potuisse reperire optimum consilium, & habere de futuris rebus coniecturas certissimas, & cogitationes potuisse rectè enuntiare. Sed hæc dona Dei deformant inaudita petulantia, quia passus est se trahi in forum à quæstor nudis mulierculis.

Pausaniæ]

De Pausaniæ virtute post pugnam ad Platæas, Herodotus lib. 1. pag. 30. & Lycurgus contra Leocratem.

Pausanias, dux Laconicus vicit Mardonium, præfectum & Satrapam Perseum in agro Platæensi, terra Bœotiæ, insigni victoria, quæ celebratur omnium historiis. Post eam victoriam fuit & castus & modestus. Castus, quia abstinuit à muliercula Coa, nata in insula, quæ fuit patria Hippocratis. Modestus fuit, quia dixit, sibi satis esse, si placeat verè Ecclesiæ, rectè iudicari sine sophistica & liuore, de putate doctrinæ, & sanctitate vitæ. Nemo autem potest placere omnibus, sicut nec Iuppiter placet omnibus, siue serenans, siue pluens. Quanquam autem talis fuit Pausanias: tamen paulò post agitauit consilium cum Persis de proditione patriæ, & ob eam perfidiam reuocatus ab vrbe Bizantio, & ab Ephoris, summo magistratu Lacedæmoniorum condemnatus, inclusus sacello, & fame necatus est.

Sicut multi faciunt]

me. Augustinus: *Falli non vis, ego sum veritas. Mori non vis, ego sum vita. Non est quod eas, nisi ad me.* [Venite ad me omnes] *non est quod eas, nisi per me.*

Quod enim aliqui]

natos non posse amittere gratiam Dei. Sed hæc opinio longè à re ipsa & veritate distat. Ratio est, quia de peccato iudicandum est ex verbo diuinitus tradito.

Sed intueamur verbum]

fia. Lucæ 16. Habent Legem & Prophetas, hos audiant. Item: Scripturam tamini Scripturas.

Adam & Eua]

Aliter irascitur Deus]

irascitur peccato, & diligit suam Ecclesiam, etiam si nos non intelligamus, quomodo hi affectus sint in Deo.

Stoici sic argumentantur, negantes iram & gratiam Dei. In Deo non sunt organa affectuum, ut cor & quatuor humores. Ergo neque ira & gratia Deus mouetur. Respondeo. Nego consequentiam, quia Deus est Spiritus, non est moles corporea. Et sicut sine oculis videt, sine auribus audit: ita etiam irascitur & amat sine corde humano & humoribus, qui seruiunt certis affectibus, flaua bilis ira, melancholia mœstitia, sanguis copiosus lætitiæ.

In ira & amore est multum deformitatis & ineptiarum. Ergo defectus non cadunt in Deum. Respondeo. Discernenda sunt ira & amor Dei ab affectibus humanis. In Deo omnia sunt ordinata, nulla est *arabiz*. In nobis omnia plena sunt confusionum, deformitatis, ineptiarum.

Ægyptium cultum]

honorem tribuerunt boui, qui nominabatur Apis vel Serapis. Huius ius bouis luculenta descriptio extat apud Plinium lib. 8. cap. 46. Et in lib. Augustini de ciuitate Dei 18. cap. 5. Aaron, absente Moise, totos dies 40. ut populum tumultuantem demulceret, *fixit aureum vitulum*.

Contra regulam Iohannis: Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

Refutatio falsæ opinionis. Multi enim putant, homines semel re-

Esaia 8. Ad Legem scilicet & testimonium alligata est Ecclia.

Prima refutatio ab exemplis. Sicut enim aliter videt & audit Deus, quam nos: ita veritate non intelligit.

olum. Hæc idololatria fuit *xano* *Enria*, id est, praua imitatio cultus
 Egyptij, qui præcipuo honore affecerunt bouem, qui dicebatur A-
 pis vel Serapis.

Aaronis historia]

In historia Aaronis præcipuè
 consideretur, quanta sit hominū
 miseria, quòd post tanta miracula populus recipit idoli cultum,
 quem sciebat damnatum esse, & quòd Aaron assentitur.

1. Corinth. 10. Qui stat, videat ne cadat. Videmus Aaronem, pri-
 mum Sacerdotem in populo Dei, horribiliter lapsum contra primū
 præceptum: & Saulem primum regem in eodem populo: sed hoc in-
 terest, quòd alter, Aaron scilicet, egit pœnitentiam. Alter non rediit
 ad Deum per pœnitentiam, sed ruens in desperationem, sibi ipsi ma-
 nus intulit.

Manassés]

Manassés filius Ezechix regis
 repleuit Ierusalem cruore san-
 teram oppositam, sed est duriter castigatus à Deo.

1. Iohannis 3.

Postrema pars de discrimine
 peccati regnantis & non regnan-
 tis, seu mortalis & venialis.

sedes materiæ, Rom. 8.

Duo sunt gradus peccati mor-
 talis, prior est amissio fundamē-
 tiam. Hi gradus sumuntur ex dicto Pauli: Milita bonam militiam,

Discrimen tradidit]

Gradum constituit]

si est, Legis & articulorum fidei. Alter est lapsus contra conscientiam. Hi gradus sumuntur ex dicto Pauli: Milita bonam militiam, respiciens &c.
 Quicquid pugnat cum fide vel bona conscientia, est peccatū mor-
 tale, id est, damnans, regnans, propter quod homo est reus iræ Dei &
 aternæ pœnæ, nisi reuertatur ad Deum in hac vita. Olim docebatur
 in templis & scholis, solos lapsus contra conscientiam esse peccata
 mortalia, vt adulteria, furti, cædes: sed hæc non dicuntur sufficien-
 ter. Ad dēus est alter gradus, qui est amissio fundamēti, quod phrasi
 Paulina significat Legem & articulos fidei. Nam & Lex & Euange-
 lium debent extare pura, sincera, segregata ab omnibus erroribus.

Omnia peccata]

Cicero in paradoxis.

Et si autem nolo]

Admonitio grammatica de
appellationibus variis. Cicero in
de nomine. Idem lib. 3. de Finibus: Rebus intellectis, in verborum
vsu sumus faciles. Sed omnium maximè memorabilis est sententia
martyris Tridentini, Vigilij: Non præiudicant verba, quando sensus
manet incolumis.

Emphasis vocabuli]

à pondere verbi.

Dominans peccatum]

Secundum exemplum.

Auellit]

reatus ipse. Regnans peccatum
duo complectitur. Prius est
otiosum est

ipse reatus. Alterum est fructus peccati & efficacia. Non otiosum est
peccatum regnans, sed efficit congruentia cum sua appellatione, id
est, impellit homines, vt ruant ex vno scelere in aliud, ex vna turpe-
tudo & calamitate in aliam.

Flammis æmulationis]

Æmulationis est iniustus modis
pugnare de antecellencia. Descri-
bitur æmulationis in versu Ennij: Omnibus cura viris vter esset Indu-
perator. Contra hanc æmulationem modestissimus iuuenis Hip-
polytus apud Euripidem inquit; Nō volo in Republica esse primus,
sed secundus. Saul certabat æmulatione cum Davide, id est, non ta-
rùm inuidebat diuinam vocationem ad regnum factam per Samue-
lem: sed etiam conabatur è medio tollere optimum & bene meri-
virum, & noctes & dies omnia parabat in eius perniciem.

Theodoretus de providentia: Parua scintilla nullo negotio ex-
tinguitur, sed rogam ardentem extinguere difficile est. Sic principii
piis affectuum errantium obuiam eundum est & repugnandum: si
fuerint nimis ardentes, longo vsu confirmati, vix vnquam poterunt
restringui. Ideo inquit Ouidius:

Principiis obsta, sero medicina paratur,

Cum mala per longas inualuere moras.

Quas initio]

tanquam scintillas exiguas.

Aaron]

Numer. 12. Etiam fratres cha-
rissimi & cõiunctissimi saepe in-
ter se certant æmulatione, vt fratres Ioseph inuidia ei prærogati-
uam paternam. Sic David æmulationem tulit in suis fratribus. Sic
Aaron & Maria, soror Mosis, inuidebant Mosis onus potius laboris,
quàm

quàm honorè, qui tamen redierunt in viam. Maria est percussa lepra, & sanata per preces Moſi. Sed Aaroni pepercit tum Deus, quòd eſſet ſummus ſacerdos in populo Dei.

Rex Anabaptiſticus]

Schleidanus lib. 10. Anno 36.

ſupra M. D. cincta eſt obſidione

vrb. VV eſtphaliae Monafteriũ, ab aliquot Principibus & Epifcopo Monafterienſi, & cùm eſſet capta, ſumptum eſt ſupplicium à rege Anabaptiſtico ſartore, & eius fociiſ.

Diuinos afflatus]

Enthuſiaſmos.

Atreus & Thyeſtes]

Seneca in Thyeſte. Atreus, pater Menelai & Agamemnonis, habuit in matrimonio Aeropen. Hanc Thyeſtes, frater Atrei vitiat.

virginitatem Atreus vindictæ cupiditatè explet, maſtauit filios Thyeſtis, & patri ad conuiuium inuitato, non modò carnes liberorum eupulandas dedit, ſed etiam cruorem eorundem patri propinauit, ac poſtea uſus eſt afferri capita filiorum. Hinc natum eſt prouerbium de cœnis Thyeſteis.

Genef. 4.]

prima concio Legis poſt lapſum.

Primum tradit]

Valet uſus ceremoniarum

iacto fundamento, id eſt, præ-

lucente fide, & inchoata obedientia morali. Hæc regula traditur Rom. 2. Circuſciſio prodeſt, ſi Legem obſerues. Cœna Domini prodeſt, non ex opere operato, ſed homini agenti pœnitentiam, credenti Euangelio, & habenti bonum propoſitum non perſeuerandi in peccatis.

Caligula]

Seneca: Quem rerum natura non niſi in exitium opprobriũ

que humani generis edidit [Paulus vas ire uocat] Suetonius dixit, exitio ſuo omniumque Caium Caligulam viuere, & ſe natricem [ſerpare] id genus] populo Romano, Phaëthontem orbi terrarum educare.

Non dubium eſt]

Aureum axioma in Theologia, quod gubernat totum locũ

de iuſtificatione & bonis operibus. In omnibus locis, qui concionantur de bonis operibus, facienda eſt Synecdoche, id eſt, copulatio ſidei & operum, quia opera ſine fide, nec fieri poſſunt, nec placent

Deo. Roman. 14. Quidquid fit sine fide, peccatum est. Hebr. 11. Impossibile est sine fide Deo placere. De altera propositione Iohannis 15. Sine me nihil potestis facere. In dictis verò, quæ de fide loquuntur, [Abacuc: *Iustus fide viuit.*] synecdoche fugienda est, quia fides non nititur duabus ancoris, sed solo mediatore Christo. Iohan. 14. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Ego sum via, veritas & vita. Et Petrus Actor 14. Non est aliud nomen datum sub cælo, in quo oportet saluari, præter nomen Iesu Christi. Galat. 3. Et femini eius: non dicit, in feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno. Cùm legimus locos de bonis operibus, vt psalm. 41. Beatus, qui intelligit super pauperem. Item psal. 112. Beatus, quem diligit Dominus: Addamus hanc interpretationem: Beatus qui intelligit super pauperem, fide prætercente, &c. Nam si sine fide benefacis pauperi, non placet misericordia Deo. Contrà verò, cùm legis dicta de fide, noli addere Papisticam Synecdochen, quia fides tantùm Mediatore Christo nititur.

FINIS PRIMAE PARTIS
 CORVM THEOLOGICORVM
 VICTORINI STRIGELII.